

I. BÖLÜM:
KAVRAMSAL ÇERÇEVE:
ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI
BELGELERİNDE AYRIMCILIK

A- Ayrımcılığın Tanımı

B- Ayrımcılıkla Mücadeleye dair Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri:

Genel

A- Ayrımcılığın Tanımı

1.1 İnsan Haklarını Yaratan Temel Değerlere Bir Saldırı Olarak Ayrımcılık

Hakan ATAMAN**

*Ben bir başkasıdır. Kendini keman
olarak duyumsayan oduna yazık!*

Arthur RIMBAUD

Kâhinin Mektupları(Georges Izambard'a)¹

II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, Amerikan Musevi Komitesi'nin mali desteğini alan Max Horkheimer, Samuel H. Flowerman'la birlikte editörlüğünü üstlendikleri beş ciltlik “Önyargı Üzerine Çalışmalar”ın girişinde “amaçlarının sadece önyargıyı tanımlamak olmadığını, aynı zamanda onun ortadan kaldırılmasına yardımcı olacak açıklamalarda bulunmak olduğunu”² belirtiyorlardı. Elinizdeki çalışmanın amacı ise ayrımcılığı ve onu besleyen ve çoğu zaman onunla birlikte hareket eden etkenlerden biri olarak önyargıyı yeniden tanımlamak değil. Çünkü söz konusu kavramlara ilişkin gerek sosyal bilimlere gerekse uluslararası insan hakları hukuku oldukça doyurucu tanımlamalar getirmiştir. Bununla birlikte, bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de ayrımcılığın doğru bir şekilde anlaşılmasına ve böylece onun ortadan kaldırılmasına ya da en azından azalmasına yardımcı olmaktır.

“Ayrımcılık” Türkiye’de oldukça yanlış ve eksik bilinmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak “ayrımcılık” kavramına yoğun duygusal ve siyasi anlamlar yüklenmekte ve bu durum konuyla ilgili yapılması gereken sosyal araştırmaları ve hukuki düzenlemeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrımcılık kendi başına bir insan hakları ihlali olmakla birlikte, mevcut haliyle insan haklarını yaratan

** İnsan Hakları Gündemi Derneği Genel Sekreteri: www.rightsagenda.org

¹ *Cehennemde Bir Mevsim – Illuminations*; Arthur Rimbaud; Çev. Özdemir İnce; Can Yayınları; İstanbul; 1991; S.48

² *Horkheimer and Folowerman in the introduction to the Studies*; Aktaran: The Professional School of Psychology, Doctoral Program in Organizational Psychology, Psychology from a Critical Perspective Focus <http://nt1.adventuresports.com/outside/psp/admissionsorgcriticalperspectivefocus.htm> web sitesinde mevcuttur. (13.11.2006)

temel değerlere yapılmış topyekün bir saldırıdır. Bu yüzden ayrımcılığın tam ve doğru bir şekilde anlaşılması, ayrımcılıkla mücadele edilmesi bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

Ayrımcılıkla mücadele ederken uluslararası insan hakları hukukunun ve ulusal hukukun garantörlüğü “*olmazsa olmaz*” bir zorunluluktur. Bununla birlikte ayrımcılıkla mücadele, ayrımcılığın köklerinin oldukça derinlerde olduğu Türkiye örneğinde, özellikle sosyal bilimlerin disiplinlerarası bir modelde üreteceği bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Bu çalışma kapsamı gereği ağırlığı uluslararası insan hakları hukukuna ve ulusal hukuka ağırlık vermekle birlikte, ayrımcılıkla mücadele etmek için sosyal bilimlerin önemine de değinmektedir.

Eşitlik Kavramı ve Ayrımcılık

Ayrımcılık temel olarak ya da en azından potansiyel olarak bir eşit olmama durumunu ifade eder ve bazı bireylere diğerlerinden farklı davranmayı içerir. Bu yüzden ayrımcılığın tanımına geçmeden önce “*eşitlik*” kavramına açıklık getirmek yerinde olacaktır.

Eşitliğe yönelik iki genel kavramsal yaklaşım vardır. Bu yaklaşımlar hem ulusal hem de uluslararası hukukta eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkına açık bir şekilde karşılık gelmektedir³:

- **Şekli eşitlik** temel bir düşünceye atıfta bulunur: benzer koşullardaki bireylere benzer şekilde davranılmalıdır. Şekli eşitlik, genişliğine bakmaksızın benzerliğin görüntüsüne dayalı eşit muameleye odaklanır. Benzer durumlardaki bireylere farklı muamelede bulunma amacıyla hareket eden yasalar ve uygulamalar doğrudan ayrımcılıkla sonuçlanır. Yapısal faktörler, eşit muamele olmaksızın ya da doğrudan ayrımcılık önlenmeksizin belli grupların toplumun gerisine düşmesine neden olabilirler. Bu yüzden, kendi başına uygulandığında ve benzerlikler kadar farklılıklar da göz önüne alınmadığında muamelenin tutarlılığı eşitliğin genel amacına erişmeyi sağlamakta yetersiz kalır⁴.

- “**Maddi eşitlik**” farklı durumlardaki bireylere farklı muamele yapılması gerektiğine atıfta bulunur. Gerçek eşitlik iki farklı düşünceyi kapsar – sonuçların eşitliği ve fırsat eşitliği.⁵

- “**Sonuçların eşitliği**”, alınan önlemler kapsamında ortaya çıkan sonuçların eşit olmasını gerektirir. Sonuçların eşitliği görünüşte aynı muamelede bulunmanın, geçmişte ya da devam eden ayrımcılık ve farklılıklardan dolayı uygulamadaki eşitsizliği güçlendireceğini kabul eder. Bu yaklaşım kapsamında, önlemlerin amaçları kadar etkilerinin de göz önünde bulundurulması gerekir⁶.

- “**Fırsat eşitliği**” hukukun farklı başlangıç konumlarını göz önüne alarak, arzu ettikleri faydayı kazanmalarına yönelik, tüm bireylerin eşit fırsatlara sahip olmasını sağlayabileceği görüşünü savunur. Fırsat eşitliği eşit şans sağlamayı hedefler ancak eşit sonuçlar hedeflemez. Fırsat eşitliği kavramı modern hukukta en sık kullanılan eşitlik kavramıdır. Bu durum muhtemelen kavramın serbest piyasa ekonomisiyle uyumlu olmasından kaynaklanmaktadır. Kişisel haklara ilişkin kanunlar piyasaya katılamayan için kapılar açmak yoluyla temsil edilmeyen ya da zarar görebilir gruplar lehine fırsat eşitliği temin ederler⁷.

Ayrımcılığın Tanımı

İnsan hakları mücadelesinin tarihsel gelişimi içinde, ayrımcılığa yönelik ilk tartışmaların kölelik ve dinsel hoşgörüsüzlükle mücadeleye bağlı olarak ırk, renk, din, politik görüş, ulusal ya da sosyal köken, doğum veya diğer statüler üzerinde temellendiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte, modern

³ *Non-Discrimination in International Law, A HANDBOOK FOR PRACTITIONERS*, Edited by Kevin Kitching Published by INTERIGHTS, The International Centre for the Legal Protection of Human Rights Lancaster House 33 Islington High Street, London N1 9LH, UK, January 2005, p. 19. Bu konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. *European handbook on equality data*, European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Unit G.4, Manuscript completed in November 2006, European Communities, 2007, Printed in Belgium, p. 14

⁴ A.g.e. p.19

⁵ A.g.e. p.19

⁶ A.g.e. p.20

⁷ A.g.e. p.20

yaşamın karmaşık yapısına bağlı olarak, günümüzde ayrımcılık oldukça farklı biçimlerde kendisini gösterebilmektedir. Toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, etnik köken, yaş, dil, engelliliğe dayalı çağdaş ayrımcılık türlerine yoksulluk, dış görünüm gibi farklı temellere dayalı ayrımcılık türlerini de eklemek mümkündür. Ülkemizde ve dünyada, giderek artan anti-semitizm, islamofobi, xenofobi, homofobi, kadına karşı şiddet ve yaş ya da engellilik nedeniyle yaşanan sosyal dışlamalar, önyargılı, kalıplaşmış yaklaşımlar ve nefret suçları, ayrımcılığı oldukça tehlikeli boyutlara vardırmıştır. Ancak söz konusu tehlikeli boyut henüz ülkemizde yeterince algılanabilmiş değildir. Toplumun ayrımcılığı algılayışına kuşbakışı bir gözlemlerle bakacak olursak, ilk akla gelen 1980'li yılların ünlü "Kökler" dizisinde, Amerikalı Beyazların Afrika kökenli Müslüman Siyahlara yaptığı türlü eziyetler gelmektedir.

Oysa ki BM İnsan Hakları Komitesi, 1989 yılındaki otuz yedinci oturumunda yaptığı 18 nolu Genel Yorumda, "BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin" ilgili maddeleri, "Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası BM Sözleşmesinin" 1. maddesindeki "ırksal ayrımcılık" ve yine "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair BM Sözleşmesinin" 1. maddesindeki "kadına karşı ayrımcılık" tanımlarına atıfta bulunarak, belirtilen sözleşmelerdeki ayrımcılık teriminin sadece belli alanlardaki ayrımcılığa değindiğini belirterek aşağıdaki tanımı geliştirmiştir:

"Komite'ye göre, Sözleşme'de kullanıldığı şekliyle "ayrımcılık" terimi, ayırma, dışlama, kısıtlama veya ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum, siyasi veya diğer görüşlere dayalı olarak gerçekleştirilen ve bütün hak ve hürriyetlerin herkes tarafından tanınmasını ve kullanılmasını engelleyecek veya tanınmasını ve kullanılmasını sınırlandıracak ayrımcılığı kast etmektedir."⁸

Doğrudan ve Dolaylı Ayrımcılık

Günümüzde ayrımcılığı ifade eden benzer nitelikteki terimler çeşitli siyasal sistemlerde farklı biçimlerde kullanılıyor olsa da, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) vermiş olduğu kararlarda birazdan aktaracağım farklı ayrımcılık biçimleri tespit etmek mümkündür: Doğrudan ve dolaylı ayrımcılık. Doğrudan ayrımcılık ırksal ya da etnik köken ya da inançları, engellilik, cinsiyet, yaş ya da cinsel yönelim veya benzer nitelikteki herhangi bir diğer konuları nedeniyle bir kişi ya da grubun daha az lehinde ya da onlara zarar verici muamele olduğunda gerçekleşmektedir. Bu haliyle doğrudan ayrımcılık, bir kişiye, yasaklanan ayrımcılık nedenlerinden herhangi birisiyle karşılaştırılabilir benzer durumlarda muamele edildiğinden, edilmiş olduğundan veya edileceğinden daha az elverişli davranmaktır. Başka bir deyişle doğrudan ayrımcılık belli kategoride olan kişilere, objektif ve makul bir sebep olmaksızın veya meşru bir amaç gözetmek veyahut da gözetilen amaçla yapılan muamele arasında orantılılık ilişkisi bulunmaksızın, farklı muamelede bulunmaktadır⁹. Örneğin herhangi bir iş için "engelliler başvuramaz", veya sosyal bir olanak ya da tesisin kullanımı için "yabancılar izin verilmez", "50 yaş ve yukarısı giremez" gibi kurallar ve uygulamalar doğrudan ayrımcılık kapsamına girmektedir.

Bununla birlikte ayrımcılık gündelik hayatın gerçekliği içinde sıklıkla çok fazla göze çarpmayan biçimlerde meydana gelir. Bu nedenle, dolaylı ayrımcılık da ayrımcılıkla ilgili mevzuat kapsamında ele alınmaktadır. Dolaylı ayrımcılık bir koşul, bir ölçüt ya da bir uygulama görünüşte tarafsız olmasına karşın, yasal bir amaç tarafından nesnel olarak meşrulaştırılmaksızın, ırk ya da etnik köken ya da

⁸ CCPR General Comment No. 18. (General Comments): *Non-discrimination*: 10/11/89. para 7 <http://www.ohchr.org/english/bodies/hrc/comments.htm> web sitesinde mevcuttur(14.12.2006) .

⁹ Bu konuyla ilgili olarak daha geniş bilgi için bkz: *The Prohibition of Discrimination under European Human Rights Law*, European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Unit D.3, February 2005, p.16; *Discrimination (direct and indirect)*, Glossary of terms, European Commission, 01/09/2006, http://ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/rights/gloss_en.htm#har websitesinde mevcuttur(14.12.2006); Ayrıca bkz. *Capacity Building of Civil Society dealing with Anti-Discrimination, Training Manual*, Human European Consultancy in partnership with the Migration Policy Group, An initiative funded by the EU, The contents of this publication do not necessarily reflect the opinion or position of the European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, September 2005, metin Türkçe olarak http://ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/pdf/civil/trainman_tr.pdf web sitesinde mevcuttur(14.12.2006).

inanç, engellilik, cinsiyet, yaş ya da cinsel yönelime mensup kişiler için dezavantaj oluşturduğunda meydana gelir. *Dolaylı Ayrımcılık* üç farklı biçimde tezahür etmektedir:

(a) Görünüşte objektif bir düzenleme veya uygulama olmasına karşın, esas itibarıyla belli kategoride olan kişiler açısından dezavantajlı bir durumun, objektif ve makul bir biçimde haklılaştırılmaması hali;

(b) Genel bir düzenlemenin oransız bir biçimde belli kategoride olan kişilerin büyük bir kısmını etkilemesi, bu durumda ayrımcılık teşkil edebilmesi için objektif ve makul bir haklılaştırmasının olmaması gereklidir.

(c) Nihayet, genel bir düzenleme hazırlanırken, objektif ve makul bir haklılaştırma olmamasına karşın, belli bir birey veya kategoriye farklı muamelenin, genel kural için istisna öngörmeyerek, ihmal edilmiş olması durumudur. Başka bir ifadeyle, dezavantajlı bir birey için örneğin, özürlü veya dinsel yasaklamalar nedeniyle farklı ihtiyaçları ortaya çıkan bir birey için koruma sağlamanın ihmal edilmiş olması durumudur. Bu genel düzenleme ile ayrımcılık tam anlamıyla haklılaştırılabilirse bile, genel kural içinde bu grupların dikkate alınmamış olunması durumu bizzat ayrımcılık teşkil eder¹⁰. Örneğin bir işe veya üyeliğe başvururken o iş ya da üyelik *Sanskritçe* bilmeyi gerektirmediği halde başvuru sahipleri Sanskritçe testine tabi tutmak dolaylı ayrımcılıktır. Kuşkusuz ki Sanskritçe oldukça aşırı bir örnektir. Ancak herhangi bir iş ya da üyelik için herhangi bir yabancı dil bilmeyi gerektirmediği halde söz konusu iş ya da üyelik için yabancı dil testi uygulamak kendi ana dilinden başka bir dil bilmeyenler için dolaylı ayrımcılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu örnekleri genişletmek mümkündür. Örneğin bir sosyal tesiste herhangi bir yasaklayıcı ya da kısıtlayıcı kural olmadığı ve herkesin kullanımına açık olduğu halde tesis, tekerlekli sandalye kullanmak zorunda olan engellilerin girebileceği şekilde tasarlanmadıysa bu da dolaylı ayrımcılık kapsamına girmektedir. Sonuçta herkesin kullanımına açık olan bir tesis belli kategorilerdeki kişiler için kullanılamaz hale gelmektedir.

Doğrudan ve dolaylı ayrımcılık terimleri sadece hukuk tarafından değil, sosyal bilimlerin farklı disiplinleri tarafından da kullanılmaktadır. Sosyal bilimlerin diğer disiplinleri açısından bakıldığında ayrımcılık terimi çok daha farklı biçimler ve terimlerle iç içe geçmiştir.

Hem doğrudan hem de dolaylı ayrımcılık, ister cinsiyet-temelli aile kuralları ya da cinsiyet-temelli kavramsal düzenlemeler gibi resmi olmayan bir karakterde, isterse kadınların araba kullanmasının ya da oy vermesinin yasaklanması gibi resmi bir karaktere sahip olsun, yapısal unsurlar içerir. Doğrudan ayrımcılık kavramsal ve kavramsal olmayan ayrımcılık olarak ikiye ayrılır. Doğrudan kavramsal ayrımcılık kendisini hem uygulama hem de ifade olarak deklere eder. Örneğin işyerinde yöneticilik ve liderlik rolünü bir erkekten daha iyi yapabilecek bir kadının bulunmasına karşın, kadının cinsiyetinden dolayı yönetici yapılmaması ve bunun nedeninin de kadın olmaktan kaynaklandığını açıkça deklere etmek bu kapsamdadır. Doğrudan ancak kavramsal olmayan ayrımcılık da ise ayrımcılık kendisini kavramsal olarak değil davranışsal olarak gösterir. Örneğin bir kurumda üst düzeydeki mevkilere sürekli olarak belli ırk, din veya mezhepteki kişiler getirilir. Ancak bu kavramsal olarak deklere edilmez. Doğrudan ayrımcılığın ayrımcılığa uğrayan kişilere yönelik negatif bir tutum gerekliliği yoktur, kendisini belli bir duruma ilişkin tepkisel nitelikteki vakalar yoluyla gösterebilir. Böylece bir esnaf siyah başvuru sahiplerine karşı ayrımcı davranabilir. Bu sadece onlardan hoşlanmadığı için değil, aynı zamanda daha fazla para kazanmak ve doğruluğu ispatlansa da ispatlanmasa da kendisi ırkçı olmadığı halde ırkçı müşterilerini memnun etmek için beyaz bir yardımcı seçmek yoluyla da gerçekleşebilir¹¹.

Ayrımcılık dönüşümlü olarak gerçekleşebilir. Dönüşümlü ayrımcılık durumunda, kendilerine karşı ayrımcılık yapılan bir grubun üyeleri kendi grubunun diğer üyelerine karşı ayrımcılık yapabilir ya da öğrendiği şeyi içselleştirebilir. Buna ilişkin en somut örnek kadın bir işverenin iş için kadın baş-

¹⁰ A.g.e, p.16

¹¹ *THE BADNESS OF DISCRIMINATION*, KASPER LIPPERT-RASMUSSEN Ethical Theory and Moral practice 9: 167–185, 2006. DOI: 10.1007/s10677-006-9014-x c Springer 2006, Accepted: 8 March 2006, pp.171-172

vurularını kabul etmemesidir. Buna ilişkin bir diğer örnek de bizzat ayrımcılık kurbanı olanların ayrımcılığı içselleştirmesidir. Bir diğer somut örneği ise siyahlara karşı hem resmen hem de geleneksel olarak ırkçı muameleyi savunan *Jim Crow Kanunları* altında yaşayan Afrikalı Amerikalılardır. Beyazların huzurunda saygılı ve itaatkâr olmak için kendi kendilerini eğitmişlerdir. Ayrıca, ayrımcılık çoğunlukla asimetrik bir şekilde gerçekleşse de, böyle olmak zorunda değildir. Yani ayrımcılık sadece gücü elinde bulunduranlar tarafından yapılmamaktadır¹². Renkleri, etnik kökenleri vb. nedenlerle ayrımcılığa uğrayan bir grubun eşcinsellere karşı ayrımcı muamelede bulunmasını buna örnek gösterebiliriz.

Ayrımcılıkla ilişkili diğer kavramlar

Ayrımcılık sık bir şekilde önyargı ve stereotip (kalıp yargı) kavramlarıyla birlikte görülmektedir. Sosyal bilimciler “önyargı” tanımlarında farklılıklar göstermelerine rağmen önyargının bir grup veya grubun üyelerine karşı, genelde negatif bir ön değerlendirme olduğu düşüncesinde uzlaşırlar (Fiske, 1998; Jones, 1997; Nelson, 2002). Psikolojide genel olarak kullanıldığı şekliyle önyargı, sadece bir fikir ya da inanç üzerine bir beyanat değil, horgörme, sevmeme ve nefret gibi duyguları içeren bir tutumdur¹³. Önyargının pusu kurduğu yerlerde kalıp yargıların uzakta olduğu pek görülmez. “Stereotip” terimi ilk olarak 1798’de Fransız matbaacı Didot tarafından, kopyalar yaratmaya yarayan bir işlem için kullanılmıştır (Ashmore & Del Boca, 1981). Gazeteci Walter Lippman (1922) stereotipleri “kafanın içindeki resimler”e veya gerçeğin zihinsel kopyalarına benzetmiş ve buradan yola çıkarak terim gitgide bir grubun üyeleri hakkında genellemeler - ya da daha çok aşırı genelleme anlamına gelmeye başlamıştır. Önyargıda olduğu gibi bu genellemeler de bazen olumlu olabilir (örneğin, kadınlar çocuklarına iyi bakarlar, Japonlar matematikte üstün başarılıdır), ancak çoğunlukla olumsuz ve değişime karşı dirençlidirler. Örneğin, 1960’lara kadar *Britannica Ansiklopedisi*’ndeki “İnsanlığın Irkları” girişi, siyahların evrim geçirmemiş ve çocuksu olduğuna dair yüzyıllar önceki sözde bilimsel kalıp yargılara dayanıyordu. 1964 baskısında ansiklopedi “yünlü saçlı gruplar”ı şöyle tanımlamıştır:

Koyu renk ten, bazen neredeyse siyah, geniş burun, büyüklüklerine oranla genelde küçük olan beyin, özellikle uzun boylu grup üyelerinde, orantılı olarak uzun önkol ve baldırlar. İskelette, yetişkinlerde bile bir çocuğun kemikli yapısını andıran yumuşak dış hatlar ve bazı grup üyelerinde alın bizim ırkımızdaki çocuklarda olduğu gibi çıkıntılı ve yumuşak bir yapıya sahiptir. (Buxton, 1964, s. 864A)

Günümüzde saygıdeğer bir ansiklopedinin bu tür bir kalıp yargı yazması çok şaşırtıcı olur, ancak ırk, cinsiyet, din ve cinsel yönelim hakkındaki kalıp yargılar hala yaygındır. Örneğin son olarak 1999’da Merriam Sözlüğü (ABD’de basılan oldukça yaygın bir sözlük) *homoseksüel* kavramıyla eş anlamlı sözcükleri sıralarken “meyve” (fruit¹⁴) ve “oğlan” (pederast) kavramlarını kullanmıştır. (Carvajal, 1999)¹⁵

Grup düşmanlığının bilişsel bileşeni olarak da adlandırılabilen kalıp yargılar belirli bir grup ya da toplumsal kategorideki insanlar tarafından paylaşılan özelliklere ilişkin inançlardır.¹⁶ Önyargı bir tek ya da bir grup bireyin öncelikle grup üyeliği temelinde değerlendirilmesidir. Ek olarak, bir de pe-

¹² A.g.e, p.173

¹³ *The psychology of prejudice, stereotyping, and discrimination: An overview*, Makale Plous, S. (2003), In *Understanding Prejudice and Discrimination*, Ed. By Scott Plous, (pp. 3-48), New York: McGraw-Hill 2003, p.3, Bu makale "[Herhangi Bir Dilde Önyargı: Önyargı Çeviri Projesi](#)" adıyla bilinen bir Amerikan Psikoloji Derneği girişiminin bir parçası olarak birçok dile çevrilmiştir. Türkçe’ye çevirisi Simay İkiev ve Emrah Aktunç tarafından yapılmıştır. <http://www.understandingprejudice.org/apa/turkish/> (14.12.2006) web sitesinde mevcuttur. Ancak basılı halinden çok az daha kısadır. Ayrıca bkz. *The Psychology of Prejudice and Discrimination*, Bernard E. Whitley Jr. and Mary E. Kite, Thomson Wadsworth, Printed in Canada, 2006, p.10.

¹⁴ *Fruit* kelimesi İngilizcede meyve anlamına gelmekle beraber Amerikan argosunda eşcinsel anlamında kullanılmakta ve aşağılayıcı bir anlam içermektedir.

¹⁵ A.g.e, pp. 3-4.

¹⁶ *Sosyal Psikoloji*; Shelley E. Taylor, Letitia Anne Peplau, David O. Sears; Çev: Ali Dönmez; İmge Kitabevi Yayınları; Mayıs 2007, Ankara, s. 179.

şin hükme dayanır.¹⁷ Ayrımcılık, dış-grup düşmanlığının davranışsal bileşenidir. Grup üyelikleri temelde bireylere yönelik olumsuz davranışlardan oluşur.¹⁸

Önyargı, kalıp yargılar ve ayrımcılık genelde bir arada görülür, ancak biri olmadan diğerinin olması da mümkündür. Bir etnik grup "*alevi olmak*" gibi tarafsız veya olumlu bir özellik ile stereotiplendiğinde önyargı ve ayrımcılık söz konusu olmayabilir. Benzer şekilde "*yabancılara*" veya "*ameliyatta bir uzvu kesilmiş*" kimselere karşı genellenmiş bir önyargı özel kalıp yargıları veya ayrımcı hareketleri içermeyebilir. Bilinçli veya bilinçsiz olarak ayrımcılığın önyargı veya kalıp yargılar olmaksızın olduğu zamanlar bile vardır¹⁹.

Önyargı, kalıp yargılar ve ayrımcılık oldukça farklı temeller üzerinde yükselmektedir:

Irkçılık(Racism): irksal temelli ayrımcılık;

Cinsiyetçilik(Sexism): sık bir şekilde erkekler tarafından gerçekleştirilen cinsiyet temelli ayrımcılık;

Kadın Düşmanlığı(Misogyny): kadından nefret edilmesi veya güvenilmemesi;

Etnosentrik ya da Etnik Önyargı(Ethnocentrism or Ethnic Prejudice): belli bir etnik gruba üye olanların tüm diğer gruplardan üstün olduğu inancıdır. Bu aynı zamanda farklı etnik geçmişi ya da ulusal kökeni olanlara yönelik ayrımcılıkla sonuçlanır;

Yaş(Ageism): genellikle yaşlılara ve gençlere karşı kullanılan, yaş temelli ayrımcılık;

Engellilik(Ablesim): fiziksel ya da zihinsel engelli olanlara karşı ayrımcılık;

Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi-Xenophobia): aynı ulustan olmayanlara ya da yabancılara veya aynı ulustan olmayan ya da yabancı gibi görünen herhangi bir şeye karşı nefret ve/ya da korku;

Yahudi Düşmanlığı(Anti-Semitism): Yahudilere karşı ayrımcılık (Semites kavramı Arapları'da içermektedir ancak geleneksel kullanımı Arapları* içermeyiz);

Dinsel Önyargı (Religious Prejudice): belli dinleri tercih edenleri temel alan ayrımcılık;

Şovenizm(Chauvinism): orijinal olarak kavram aşırı milliyetçiliğe (*jingoism*) ya da aşırı vatanseverliğe (*excessive patriotism*) atıfta bulunur, kavram sık bir şekilde kadınlara karşı özellikle erkeklerin cinsiyetçi tutumlarıyla birlikte hareket eder;

Sınıfcılık(Classism): sosyo-ekonomik ya da sınıf temelli önyargı ya da ayrımcılık;

Heteroseksizm(Heterosexism): hayatta kalabilmek ve yaşayabilmek için kabul edilebilir tek alternatifin heteroseksüelite olduğunu varsayan sistem;

Homofobi(Homophobia): lezbiyen, gay, biseksüel veya cinsiyet değiştirmiş kişilerden korkma, hoşlanmama veya nefret etme sonucunda ortaya çıkan ayrımcılık²⁰.

Biraz önce sıralanan kavramların her biri ayrı bir çalışma konusudur ve bu çalışmanın kapsamına giremeyecek kadar geniştir. Ayrıca, söz konusu ayrımcı muameleler kendisini açık, kapalı ve örtük biçimlerde gösterebildiği gibi, kişilerarası, kurumsal, örgütsel ve kültürel düzeylerde de göstere-

¹⁷ A.g.e. s.182

¹⁸ A.g.e. s. 183

¹⁹ A.g.e, p. 4.

* Özellikle de 11 Eylül saldırılarından sonra Araplara veya genel olarak Müslümanlara karşı uygulanan ayrımcılık *İslamofobi*(*Islamophobia*) kavramıyla ifade edilmektedir.(Hakan ATAMAN)

²⁰ *Prejudice and Discrimination*, Warren J. Blumenfeld and Diane Raymond (p.25), In *Reading for Diversity and Social Justice*; An Antology on Racism, Antisemitism, Sexism, Heterosexism, Albeism, and Classism Ed. By Maurianne Adams, Warren J. Blumenfeld, Rosie Castañeda, Heather W. Hackman, Madeline L. Peters, Ximena Zúñiga, Published in 2000 by Routledge, New York, pp. 21-31

bilmektedir. Ayrımcı muameleler kendisini sık bir şekilde hem uluslar arası hukukta hem de ulusal hukukta yasaklanmış olan taciz ve mağdurlaştırma ile birlikte göstermektedir:

Taciz: Taciz, yıldırıcı, düşmanca, alçaltıcı, utandırıcı ya da saldırganca bir çevre yaratma ve kişinin onurunu ihlal etme amacıyla ya da etkisiyle gerçekleşen istenmeyen bir davranışın meydana gelmesi olarak tanımlanabilir.²¹

Mağdurlaştırma: Mağdurlaştırma, eşitlik ya da ayrımcılığa uğramama hakkı ilkeleri dâhil olmak üzere, hukuki ilkeleri yürürlüğe koyma çabalarını misilleme eyleminde bulunan bir örgüt ya da bir kişi tarafından gerçekleştirilen olumsuz eylemler olarak tanımlanabilir.²²

Ayrımcılığın Ülkemizde Algılanışı ve Yurttaşlık Sorunu

Ne yazık ki ayrımcılık yeterince bilinmediği gibi kavrama yüklenen yoğun duygusal ve siyasi anlamlar nedeniyle de doğru şekilde algılanmamakta ve yansıtılmamaktadır. Bu nedenle de konuyla ilgili yapılması gereken sosyal araştırmalar ve önleyici çalışmalar kadar hukuki düzenlemeler de gereği gibi hayata geçirilememektedir. Ayrımcılık dendiğinde akla ilk gelen şey Kürtçülük, Bölücülük veya Terörizm gibi kavramlardır. Bu yüzden de sürekli olarak ayrımcılıkla değil, bizleri bölmek ve parçalamak isteyen dahili ve harici düşmanlarla mücadele edilmektedir.

Buna azınlık vakıflarını da içerecek şekilde bazı yeni düzenlemeler öngören Vakıflar Kanunu hakkında, İzmir Barosu Başkanlığı'nın yaptığı açıklamayı somut bir örnek olarak verilebilir;

Cumhuriyet Devrimi'nin 83 .yıl dönümünde; Cumhuriyet devrimcilerinin son vermiş olduğu; siyasi, adli, idari ve mali kapitülasyonların yeniden ihya edildiği, Cumhuriyetin başta laiklik olmak üzere temel niteliklerinin, sorumsuz davranan sorumlu ve yetkililerce tartışıldığı günler yaşamaktayız. Türk Ulusunun ekonomik bağımsızlığı ve siyasal bağımsızlığı AB ve ABD'nin ipotek ve vesayeti altına alınmıştır. Cumhuriyet Devrimi kazanımlarına ve Cumhuriyetin kurumlarına darbe üstüne darbe vurulduğu, TSK dışındaki devletin tüm kurum ve kuruluşlarında, teokratik kadrolaşmanın ve karşıdevrim sürecinin doruk noktasına ulaştığı, Kemalist unsurların tasfiyeye tabi tutulduğu, ayrılıkçı unsurlara genel affin gündeme taşındığı, yeni SEVR haritalarının elden ele dolaştığı bir dönemde Cumhuriyet Bayramını kutlamaktayız. (...) Bunun en son örneği; şu anda parlamentonun gündeminde olan yeni Vakıflar Yasa tasarısıdır. Yeni Vakıflar Yasa tasarısı dış odakların baskı ve güdümü ile TBMM'nin gündemine taşınmıştır. (...) Ülkemiz yakın tarihte savaş yitmediği halde; AB 'ne uyum ya da yenedünya düzeni adı altında, emperyal odakların telkin ve yönlendirmesi sonucu, Siyasal iktidar Türkiye' nin başta toprak ve ulus unsuru olmak üzere, kuruluşuna kaynaklık eden temel öğeleri tasfiye eden tasarıfları nedeniyle ülke içinde ve dışında (Kıbrıs' ta) toprak kaybeden ülke konumuna doğru hızla itilmektedir. Bu çok ciddi ve vahim hukuk ihlalidir. Ülkemiz adı konulmamış bir işgal ve teslimiyet sürecini yaşamaktadır²³.

Bu ve benzer nitelikteki algılayış biçimleri yeni değildir. Son birkaç yıldır giderek artan hoşgörüsüzlüğün ve nefretin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna ilişkin bir diğer örnek 1 Kasım 2004'de Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu (BİHDK) "*Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Çalışma Grubu*" tarafından hazırlanan raporun basın açıklaması sırasında yaşanan olaylardır. Raportörlüğünü Prof. Dr. Baskın Oran'ın üstlendiği raporun açıklanması sırasında İnsan Hakları Danışma Kurulu Başkanı *İbrahim Ö. Kaboğlu*'na karşı gerçekleşen çirkin davranışlar ve ardından konuya ilişkin sarf edilen sözler şu şekildedir:

AKP Malatya Milletvekili Süleyman Sarıbaş İnsan Hakları Danışma Kurulu üyelerine ilişkin "*Millet bunları tükürüğüyle boğar.*"; "*...Filistin kamp kaçkını, eski sosyalistler, şimdilerde liboş,*

²¹ *Non-Discrimination in International Law, A HANDBOOK FOR PRACTITIONERS*, Edited by Kevin Kitching Published by INTERIGHTS, The International Centre for the Legal Protection of Human Rights Lancaster House 33 Islington High Street, London N1 9LH, UK, January 2005, p.21.

²² A.g.e. p.21

²³ *İzmir Barosu Başkanlığı Basın Açıklaması*, Avukat Nevzat Erdemir, İzmir Barosu Başkanı, 28.10.2006, <http://www.izmirbarosu.org.tr/default.asp> web sitesinde mevcuttur.

AB'ye girerse finiş olacak zatlar. ... milliyetsiz devşirmeler..."; Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu üyesi Fethi Bolayır “*ihanet belgesi*” olarak niteleyenler tarafından yapılan suç duyurusu, konuyla ilgili önyargının mevcudiyetini açık bir şekilde gözler önüne sermektedir²⁴.

Boğaziçi Üniversitesi Rektörlüğü tarafından düzenlenmek istenen ancak gelen tepkiler üzerine iptal edilerek başka bir zamanda ve yerde yapılan “*İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri*”, adlı konferansa ilişkin Adalet Bakanı Cemil Çiçek Mecliste yaptığı konuşmada aynen şunları söylemiştir:

Şimdi, siz, o zaman, falanca ülkenin parlamenterlerini nasıl ikna edeceksiniz? Onlar pekala diyecekler ki “siz bizi ikna etmeyin; gidin, Boğaziçi Üniversitesinde Boğaza bakarak bu yalanları söyleyenleri ikna edin. Dolayısıyla, bu, Türk Milletini arkadan hançerlemektir; bunu, çok açık olarak söyleyelim”²⁵

Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan sorumlu Devlet Bakanı Mehmet Aydın'ın, AKP Adıyaman Milletvekili Mahmut Göksu'nun Türkiye'deki misyonerlik faaliyetleriyle ilgili soru önergesini şu şekilde yanıtlamaktadır:

Başkanlığımız, misyonerlik faaliyetlerinin, toplumumuzun değerler bütünüünün en temelinde yatan dini inancında bir farklılaşma meydana getirerek, onun tarihi, dini, milli ve kültürel birlikteliğini ve bütünlüğünü bozup, parçalamayı amaçladığını düşünmektedir. Tarihi birikimimiz ve günümüzdeki gelişmeler göz önüne alındığında masum bir din tebliği veya din hürriyetini kullanımı hadisesi olmadığı, aksine tarihi arka planı ve siyasi amaçları olan son derece planlı bir hareket olduğu görülmektedir.²⁶

Devletin ve bazı diğer önemli kurumların üst düzey yöneticilerinin ayrımcılığı algılama biçiminin, içinde yaşadığımız toplumun geniş bir kesimi için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum, birazdan farklı bir bağlamda aktarmaya çalışacağım linç olaylarında da yaşandığı şekliyle, oldukça tehlikeli boyutlara varabilen ve çözümsüzlüğü de beraberinde getiren bir olgudur. Sonuçta yapılması gereken sosyal araştırmalar ve çalışmalar yapılamamakta yasal düzenlemeler ya eksik gedik çıkarılmakta ya da pratikte hayata geçememektedir. Ne yazık ki, Türkiye’de toplumun farklı ayrımcılık türlerini nasıl algıladığına ilişkin yapılmış kapsamlı bir çalışma yoktur. Kapsamlı bir çalışma olmadığı gibi ayrımcılığa en fazla maruz kalması muhtemel gruplar hakkında dahi kapsamlı olarak yapılmış istatistikî veriler bulunmamaktadır. Örneğin, son olarak UNDP desteğinde bir çalışmanın başlatıldığı söyleniyor olsa da engellilere ilişkin genel, güvenilir ve kapsayıcı bir veri yoktur. Ortada farklı kurumlar tarafından yapılan farklı tespitler vardır. Bu konuda yapılan en kapsayıcı ve güvenilir çalışma TÜBİTAK Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Grubunun yaptığı ve 2006 yılında açıklanan ileri analiz çalışmasıdır²⁷. Ancak bu çalışma 2002 yılı verilerine dayanmaktadır. Bununla birlikte engelli dernekleri 2002 yılı verilerinin gerçek sayıları yansıtmadığına dair endişeler taşımaktadır.

Aynı durum hukuki düzenlemeler için de geçerlidir. Örneğin son olarak kabul edilen 5237 sayılı “*Türk Ceza Kanununun*”, 122. Maddesi genel anlamda ayrımcılığı ilk kez yasaklamakta ve ayrımcı-

²⁴ *İnsan haklarınıza çakarım iki tane!* Radikal Gazetesi <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=133054> 2 Kasım 2004 ; *Ne düşünce kaldı ne de özgürlüğü...* İBRAHİM Ö. KABOĞLU <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=133173> 3 Kasım 2004; Ayrıca aynı gün sayısında bkz. Yokuş: Bin kere yırtarım <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=133159> Azınlık raporu 'paramparça' <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=132968>; TSK: Zorla azınlık olmaz <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=133157>; *Azınlık Raporu için suç duyurusu* <http://www.ntvmsnbc.com/news/292987.asp> 25 Ekim 2004.

²⁵ ADALET BAKANI CEMİL ÇİÇEK (Ankara); BİRİNCİ OTURUM; 24 Mayıs 2005 Salı; Açılma Saati: 14.00; BAŞKAN: Başkanvekili İsmail ALPTEKİN; KÂTİP ÜYELER: Yaşar TÜZÜN (Bilecik), Mehmet DANIŞ (Çanakkale) <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil3/ham/b10101h.htm> web sitesinde mevcuttur.

²⁶ *Aydın: Misyoner hareket siyasidir*, Radikal Gazetesi. 28/03/2005. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=147855& tarih=28/03/2005> web sitesinde mevcuttur. Ayrıca Bkz. “*Bakan Aydın: 368 kişi din değiştirdi.*” Birgün Gazetesi. 28/03/2005 S.4

²⁷ *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002, İkincil Analizi*, Proje No: SOBAG-104K007, Doç.Dr. İsmail Tufan, Özgür Arun, TÜBİTAK Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Grubu, TÜBİTAK Yay. Ocak 2006, Ankara.

lığa karşı cezai yaptırım öngörmektedir²⁸. Ancak TCK 122. Madde pek çok ayrımcılık türünü yasaklamakla birlikte cinsel yönelim ve yaşa dayalı ayrımcılık yasanın kapsamı dışında kalmıştır ve ceza kanunu açısından teknik hatalar içermektedir.

4857 Sayılı “*İş Kanununun*”²⁹ 5. Maddesi iş ilişkisinde ayrımcılığı yasaklamaktadır ve iş feshi durumlarında 20. Maddeyi saklı tutmaktadır. 4857 Sayılı Kanunun 20 maddesi işçinin iş sözleşmesinin feshi durumunda ispat yükünü işverene ait olduğunu belirtmektedir. Fakat iş kanununun 5. maddesi işe alım sırasında yaşanabilecek ayrımcılığı kapsamadığı gibi, 20. madde saklı kalmak koşuluyla olası bir ayrımcılık vakasında ispat yükümlülüğünden işçiyi sorumlu tutmaktadır. Ayrıca, iş kanununun 5. maddesi “2821 sayılı *Sendikalar Kanununun 31 inci maddesi hükümleri saklıdır*” demektedir. 2821 Sayılı Sendikalar Kanununun³⁰ 31. Maddesi işveren tarafından yapılacak olası bir ayrımcılığı yasakladığı gibi, “*işçilerin işe alınmaları, belli bir sendikaya girmeleri veya girmemeleri veya belli bir sendikadaki üyeliği muhafaza veya üyelikten istifa etmeleri veya sendikaya girmeleri veya girmemeleri şartına bağlı tutulamaz*” demektedir. Bununla birlikte sendikalar, istihdam alanındaki uygulamalarda en ciddi ayrımcılık vakalarının bir sendikaya üye olup olmamaya bağlı olarak gerçekleştiği iddia etmektedir.

Ayrımcılığı yasaklayan diğer bir kanun 5378 sayılı “*Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*”dur³¹. Kanunun tanımları içeren 3(h). Maddesi, genel esaslara ilişkin 4(a). Maddesi ve istihdama ilişkin 14. maddesi ayrımcılığı yasaklar³². Bununla birlikte kanunda yaşanabilecek bir ayrımcılık karşısında hiçbir yaptırım söz konusu değildir.

Genel hatlarıyla aktarmaya çalıştığımız tüm bu durumlar bir yurttaş olamama sorununu da beraberinde getirmektedir. Örneğin, Türkiye’de azınlıklar söz konusu olduğunda Lozan Antlaşması’na atıfta bulunulmakta, ancak bu antlaşmayı da alabildiğine dar yorumlanmaktadır. Lozan Antlaşması’nda hiçbir ayırt edici ibare kullanılmaksızın, “gayrimüslimler”den söz edilmesine rağmen, Türkiye sadece Rum, Ermeni ve Yahudi’lerin azınlık olduğunu, Türkiye’de başkaca bir azınlık bulunmadığını beyan etmektedir. Türk eşittir Müslüman gibi, açıkça dile getirilmemiş bir formülü temel alan bu yaklaşım dini azınlıkları, etnik/ırksal temelden hareketle tanımlamak gibi anlaşılması zor bir tutum geliştirmiştir. Hal böyle olunca, Süryaniler, Türk Protestanlar v.d hukuken tanınmayan gruplar olarak ortaya çıkmaktadır.³³

Benzer şekilde, Türkiye’de Gayrimüslim Cemaatlerin sorunları ve vatandaş olamama durumuna değinen Etyen Mahçupyan’a göre Türkiye’de devlet ‘bağımsızlık’ bağlamında her fırsatta Lozan’a gönderme yaparken, bu Antlaşma’nın bağımsızlığı meşrulaştıran devlet/vatandaş ilişkisi üzerindeki maddelerini unutmuş gözükmektedir³⁴.

Konuyla bağlantılı bir diğer sorun da, Türkiye’de laikliğin katı ve otoriter bir anlayışla ele alınmasıdır. Laikliğin normal şartlarda, sadece din ve devlet işlerini birbirinden ayırması değil özgür-

²⁸ *Türk Ceza Kanunu* (5237); Kabul Tarihi: 26/09/2004; Resmi Gazete: 12/10/2004 No: 25611 <http://www.uyap.adalet.gov.tr/mevzuat/data/kanun/1414.html> web sitesinde mevcuttur.

²⁹ *İş Kanunu* (4857); Kabul Tarihi : 22.5.2003, Resmi Gazete Yayın Tarih ve Sayısı : 10.6.2003 – 25134 http://www.calisma.gov.tr/mevzuat/4857_is_kanunu.htm web sitesinde mevcuttur.

³⁰ *Sendikalar Kanunu*, Kanun Numarası: 2821, Kabul Tarihi : 5/5/1983, Yayımlandığı R. Gazete : Tarih:7/5/1983 Sayı:18040, Yayımlandığı Düstur : Tertip: 5 Cilt: 22 Sayfa: 316, http://www.calisma.gov.tr/mevzuat/2821_sendikalar_kanunu.htm web sitesinde mevcuttur.

³¹ *Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun* (5378); Kabul Tarihi: 1.7.2005; Resmi Gazete: 07/07/2005 No: 25868 <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5378.html> web sitesinde mevcuttur.

³² Bu maddelere ek olarak Kanunun 37. Maddesiyle 13.4.1994 tarihli ve 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (u) bendi aşağıdaki şu şekilde değiştirilmiştir: “*u) Kadınlara, güçsüzlere, özürlülere ve çocuklara karşı şiddetin ve ayrımcılığın teşvik edilmemesi.*”

³³ *Türkiye'nin Dini Azınlıkları*, Orhan Kemal Cengiz, http://www.tesev.org.tr/etkinlik/okemal_cengiz_sunum.php web sitesinde mevcuttur.

³⁴ *Türkiye’de Gayrimüslim Cemaatlerin Sorunları ve Vatandaş Olamama Durumu Üzerine*, Etyen Mahçupyan, TESEV Demokratikleşme Programı Direktörü, Haziran 2004, http://www.tesev.org.tr/etkinlik/demokratiklesme_cemaatler.php web sitesinde mevcuttur.

lükleri koruması ve özellikle de dini alanda belli gruplara mensup kişileri diğerlerinin baskısından koruması gerekir. Ancak, ne yazık ki Türkiye’de laikliğin bizzat kendisi bir baskı aracı olarak kullanılabilen ve konuyla ilgili en ufak bir eleştiri dahi “şeriatçılık” suçlamasıyla karşılaşabilmektedir. Sözü başörtüsü nedeniyle yaşanan sıkıntılara getirmek istiyorum.

Başörtüsü takanların yaşadığı sıkıntılar ne yazık ki önce Anayasa Mahkemesi’nin daha sonra da AİHM’in verdiği bir karara bağlı olarak belli bir kesim tarafından tamamen yok sayılmaktadır. Diğer yandan ise başörtüsünü tek başına sadece dini bir özgürlükmüş gibi ele alan bir kesim söz konusudur. Ancak sorunun bir diğer boyutu çatışan tarafların uzlaşmaz tutumları nedeniyle ortada kalmıştır: Toplumsal Cinsiyetle ilgili boyut.

Başörtüsünü temel alan mahrum bırakmanın toplumsal cinsiyet ayrımcılığına etkisi üzerinde duran BM Eğitim Hakkı Özel Raportörü kız çocuklarının ve kadınların giydikleri başörtüsünün yasaklanmasının etkisi olarak adlandırılan bu tartışmada, insan hakları argümanlarının önemli parçalarının bulunmamasına dair endişelenmektedir. BM Eğitim Hakkı Özel Raportörü, Türkiye raporunda ILO’nun Türkiye’de eşit olmayan bir şekilde eğitim hakkından yararlanamayan kız çocukları ve kadınlara yönelik başörtüsü bağlantılı kısıtlamalar ve ihraçlara dair görüşüne yer vermiştir. ILO bu gibi kısıtlamaların, Müslüman kadınların eğitim olanaklarına yönelik eşit haklarını etkilememesi gerektiğini belirtmiştir. ILO’ya göre: “İşgücüne katılım düzeylerinde olduğu gibi, kadınların eğitim düzeyinin Türkiye’de oldukça düşük olduğunu gösteren (iş arayan her iki kadından biri sadece ilköğretim almıştır) ve Hükümet tarafından sağlanmış bilginin ışığında bakıldığı zaman, başörtüsüne dair yasağın potansiyel ayrımcı etkisi özel bir önem taşımaktadır”. Kadın cehaletinin erkekleri geçmesinden dolayı eğitim almadaki eşitsizlik, başörtüsüne dair yasağın ayrımcı etkisine değer biçmek için ölçüt olarak, ILO tarafından neredeyse dört kez önemle vurgulanmıştır³⁵. Benzer şekilde, BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Komite de, 2005 Türkiye raporunda başörtüsü takan kadınlara ve kız çocuklarına yönelik kısıtlamalara ilişkin kaygılarını ifade etmiş ve bunun kadınlara yönelik ayrımcı etkisini değerlendirmek üzere hükümetten bilgi istemiştir³⁶. Ancak Türkiye Hükümeti bu konuda herhangi bir bilgi vermemiştir. Buna karşılık başörtüsü yasağı ve bu yasağın ayrımcı etkileri konusunda son dönemdeki en kapsamlı çalışma bir sivil toplum örgütü tarafından yapılmıştır. Hazar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği tarafından yapılan araştırma, 5 Ocak-15 Şubat 2007 tarihleri arasında Adana, Ankara, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, İstanbul, İzmir, Konya ve Samsun illerinde, toplam 1112 denek üzerinde ve yüzyüze görüşmelerde anket uygulaması şeklinde gerçekleştirilmiştir³⁷. Araştırma, başörtüsü yasağının ayrımcı sonuçlarını gözler önüne sermek bakımından düşündürücüdür.

Laiklik nedeniyle yaşanan sıkıntılar sadece başörtüsünden ibaret değildir. AİHM Hasan - Eylem Zengin v. Türkiye kararı bu alanda yaşanan bir başka sıkıntının örneğidir. Zengin ve ailesi Türk toplumunda ve tarihinde derin kökleri olan ve Türkiye’deki en geniş inançlardan birini temsil eden bir İslam kolu (Sünni İslamın 4 okulundan biri olan Hanefi kolundan sonra), Aleviliğe mensupturlar. Başvuranlar bilhassa, Türkiye’deki din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretiminin Zengin’in dini özgürlüğünü ve 1. Protokolün 2. Maddesi (eğitim hakkı) ve 9. Maddesi (düşünce, vicdan ve din özgürlüğü) maddelerince garanti altına alınan ailesinin kendi dini inanışlarına göre eğitim almasını sağlama özgürlüğünü ihlal ettiğini bildirmiştir. Başvuranlar özellikle dersin içeriğinin objektiflikten uzak olduğunu çünkü diğer dinlerle ilgili ayrıntılı bilgileri içermediğini ve Sunni yorumlu Sonuç olarak, Mahkeme muaf tutulma prosedürünün doğru methodlarla uygulanmadığını ve öğretilen konunun çocuklarının

³⁵ Eğitim Hakkı Özel Raportörü, Katarina Tomaševski tarafından 3-10 Şubat 2002 tarihlerinde hazırlanan Türkiye Özel Raporu ; Ekonomik ve Sosyal Konsey; Dağıtım: GENEL E/CN.4/2002/60/Add.2 27 Mart 2002 ORJINAL DİL: İNGİLİZCE. pp.16-17.

³⁶ Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Thirty-second session 10-28 January 2005, Concluding comments: Turkey, pp.6-7, para. 33-34.

³⁷ Türkiye’nin Örtülü Gerçeği, Başörtüsü Yasağı Alan Araştırması, Hazar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği, İstanbul 2007, www.hazargrubu.org web sitesinde mevcuttur.

değerleriyle çatışma yaratacağını yasal olarak düşünme hakkı olan ailelere yeterli koruma sağlamadığına karar vermiştir³⁸.

Ayrımcılığın ülkemizdeki algılanış biçiminden kaynaklanan yurttaş olamama problemi kendini çok daha can yakıcı biçimlerde de gösterebilmektedir. Bu durum beraberinde başta işkence yasağı olmak üzere en temel insan hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesine giden yolu ardına kadar açmaktadır.

Ayrımcılık: Temel İnsan Hakları ve Özgürlüklerine Saldırı

Ayrımcılık kendi başına bir insan hakları ihlali olmakla birlikte, mevcut haliyle insan haklarını yaratan temel değerlere yapılmış topyekün bir saldırıdır. Bu haliyle ayrımcılık, çağdaş anlamda en temel ifadesini İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde bulan ve onu takip eden insan hakları sözleşmeleriyle garanti altına alınan her şeyi yok sayar. Burada ilk olarak işkence, kötü-muamele ve diğer zalimane, gayri insani ya da aşağılayıcı muamele veya ceza yasağına değinmekte fayda vardır. Çünkü işkence, kötü-muamele ve diğer zalimane, gayri insani ya da aşağılayıcı muamele veya ceza yasağı, ilgili tüm sözleşmelerde çok açık ve kesin bir şekilde tanımlanmış ve yasaklanmıştır. İşkence, kötü-muamele ve diğer zalimane, gayri insani ya da aşağılayıcı muamele veya ceza yasağı savaş veya doğal afet gibi olağanüstü durumlarda dahi askıya alınamaz. Ancak,

“Ayrımcılık, sadece sahip oldukları kimlik ya da inançlarından ötürü belli insanların ya da grupların tüm insan haklarını sistematik bir biçimde yok sayar.(...) İşkence ayrımcılıktan beslenir. Bütün işkenceler, kurbanını insanlıktan çıkararak, işkenceci ve işkence gören arasındaki bütün insani bağları koparır. İnsanlıktan çıkarmanın bu yöntemi, eğer kurban horgörülen sosyal, politik ya da etnik bir gruptan ise daha kolay yapılır. Ayrımcılık, kurbanı bir insan olarak değil, bir nesne olarak gördüğünden, zalimce davranılmasına müsaade ederek işkence için yolu açar. (...)Ayrımcılık aynı zamanda, ırkçı saldırılar, kadınlara karşı ev içi şiddet ve homofobik nefret suçları gibi, genel olarak toplumdaki belli gruplara uygulanan şiddet eylemlerine karşı, kanunların eşit korumasını vermemek anlamına gelir. Önyargının bu saldırgan uygulamaları sıklıkla resmi kayıtsızlıkla kolaylaştırılır.”³⁹

Tam bu aşamada, öncelikle AİHM tarafından bir kişinin “işkence” gördüğüne dair ilk yargısal saptamanın Aksoy v. Türkiye davasında yapıldığını⁴⁰ hatırlatmakta büyük fayda var. Ardından Uluslararası Af Örgütü'nün yukarıdaki tespitine geri dönerek, Haziran 2000'de bir televizyon kanalı tarafından yayınlanan, “Hortum Süleyman” lakaplı eski Başkomiser Süleyman Ulusoy'un, elindeki hortumla karakolda travesti ve cinsiyet değiştirmiş olan kişileri dövme sahnelerini hatırlatmak yeterli olacaktır.⁴¹

Uluslararası Zihinsel Engellilerin Hakları (MDRI) tarafından hazırlanan ve Türkiye'deki psikiyatri servisleri, yetimhaneler ve rehabilitasyon merkezlerindeki sorunları, insan hakları açısından ele alan “*Kapalı Kapılar Ardında*”⁴² adlı rapor ülkemizin bir başka gerçeğine daha ışık tutmuştur. Rapor, MDRI'nin iki yıllık bir süre boyunca Türkiye'de yaptığı incelemeleri ve elde edilen bulguları kapsamaktadır. Elde edilen ürpertici bulgulara göre, Türkiye'de kamuoyunun dikkatinden uzak merkezlerde, zihinsel engellileri de içerecek şekilde, psikiyatrik tedavi görenlere uygulanan insanlık dışı ve aşağı-

³⁸ *Hasan ve Eylem Zengin v. Türkiye*, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı, (başvuru no. 1448/04), <http://www.avrupakonseji.org.tr> web sitesinde mevcuttur.

³⁹ *TAKE A STEP TO STAMP OUT TORTURE*; Chapter 2: Discrimination: fertile ground for torture, 37, **Amnesty International**, First published in 2000 by Amnesty International Publications 1 Easton Street London WC1X 0DW United Kingdom. <http://web.amnesty.org/library/eng-313/reports&start=871> web sitesinde mevcuttur. Ayrıca raporun Türkçe'sine Uluslar arası Af Örgütü Türkiye Şubesinden ulaşmak da mümkündür: <http://www.amnesty-turkiye.org/>

⁴⁰ *İşkencenin Yasaklanması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi'nin uygulanmasına ilişkin kılavuz*, Aisling Reidy, İnsan hakları el kitapları, No.6, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, F-67075 Strasbourg Cedex Avrupa Konseyi, 2002, s. 20.

⁴¹ *İşkence ekrana taşdı*, Radikal Gazetesi, 06.01.2006, <http://www.radikal.com.tr/2000/06/01/> web sitesinde mevcuttur.

⁴² *Kapalı Kapılar Ardında:Türkiye'nin Psikiyatri Kurumları, Rehabilitasyon Merkezleri ve Yetimhanelerinde Yaşanan İnsan Hakları İhlalleri* Hazırlayan: Mental Disability Rights International, Çev. Şehnaz Layikel, Pınar Asan, 28 EYLÜL 2005, www.MDRI.org Web Sitesinde adresinde mevcuttur.

ğılâyıcı muameleler işkenceyle eş değer nitelikteydi. Rapor sonrasında psikiyatri kliniklerinde gözle görülür bir iyileşme yaşandıysa da hali hazırda psikiyatrik sorunu olanların keyfi bir şekilde alıkonulduğuna dair şikâyetler devam etmektedir. Bu durumu Michel Foucault'nun ifadeleriyle açıklayabiliriz:

“Deliliğin bu başka biçiminin tarihini yapmak gerekiyor: Komşularını kapatan egemen akıl edimi içinde, insanların iletişim kurmak ve birbirilerini tanımak için deli-olamamanın acımasız dilini kullandıkları o öteki biçimin; hakikatin hükümranlığındaki yerini kesin olarak almadan önce, başkaldırının lirizmi tarafından diriltilmeden önce bu komplo anını yakalamak gerekiyor.”⁴³(..)Toplumumuz delileri hala dışlıyor.”⁴⁴

İkinci olarak belirtilmesi gereken husus, ayrımcılığın yaşam hakkının ihlaline yol açtığıdır. Yaşam hakkı da aynı işkence yasağı gibi olağanüstü hallerde dahi askıya alınamayacak haklar kategorisindedir. Yaşam hakkının askıya alınamayacağı ve bunun koşulları BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 4. maddesinde ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 15. maddesinde açık bir şekilde ifade edilmektedir⁴⁵. Bu konudaki vereceğim ilk örnek Kocaeli Gölcük'te, yıllardır zincirlenen 33 yaşındaki zihinsel özürlü Cemile Kurt'un çıkan yangında alevler arasında kalarak ölmesidir⁴⁶. İkincisi toplumsal cinsiyetle ilişkilidir. Güldünya, Bitlis'te amcasının oğlunun tecavüzüne uğramış, hamile kaldıktan sonra töre korkusuyla annesi ve babası tarafından İstanbul'a gönderilmiş, ancak ağabeyleri tarafından öldürülmüştür⁴⁷. Etnik köken söz konusu olduğunda, annesinin Kürtçe yakarışlarını anlamayan askerlerce terk edilen ve vücuduna giren kurşunlarla sabaha kadar can çekişen ve ölen 6 yaşındaki kız çocuğu Abide Ekin'i⁴⁸ örnek verilebiliriz. Türkiye'de ayrımcılık nedeniyle yaşam hakkının ihlal edildiği son örnekler, kuşkusuz ki Hrant Dink'in öldürülmesi, Malatya Katliamı ve Nijerya uyruklu sığınmacı Festus Okey'in karakolda gözaltındayken bir polis kurşunuyla öldürülmesidir⁴⁹.

⁴³ Michel Foucault; *“Büyük Kapatılma - Deliliğin Tarihine Önsöz”*; Çev: Işık Ergüden&Ferda Keskin; Ayrıntı Yay.; Birinci Basım; İstanbul; 2000; S.20-21.

⁴⁴ A.e.g. *“Delilik ve Toplum”*; S. 84.

⁴⁵ *Short guide to the European Convention on Human Rights*, Donna Gomien Associate Professor, Norwegian Institute of Human Rights University of Oslo Directorate General of Human Rights Council of Europe, Directorate of Human Rights Council of Europe F-67075 Strasbourg Cedex, Printed at the Council of Europe, April 2002, pp.8-9

⁴⁶ *Zincirleriyle yandı*, Radikal Gazetesi, 13/02/2005, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=143390> web sitesinde mevcuttur.

⁴⁷ *Onlar Öldürülüyor, "Biz Evleniyoruz"!*, Çiğdem MATER, BİA (İstanbul), 01/04/2004, <http://www.bianet.org/2004/07/01/k/32008.htm> web sitesinde mevcuttur.

⁴⁸ *Ahmet Özkan ve Diğerleri Türkiye Aleyhinde Davası*, AİHM, Tarih/Sayı:06.04.2004/173 Dava adı: Ahmet Özkan/ Türkiye Aleyhinde Davası, Başvuru Numarası: 21689/93

⁴⁹ *Hrant Dink, Agos Gazetesi önünde silahlı saldırıda öldürüldü*, Milliyet Gazetesi, 19 Ocak 2007 / Cuma, <http://www.milliyet.com.tr/2007/01/19/son/sontur35.asp> web sitesinde mevcuttur.; *Gazeteci Dink Silahlı Saldırıyla Öldürüldü*, BİA Haber Merkezi, 19/01/2007, <http://www.bianet.org/2007/01/19/90457.htm> web sitesinde mevcuttur; *Misyoner katliamı*, Radikal Gazetesi, 19/04/2007 <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=218861> web sitesinde mevcuttur; *Dünya Malatya'daki vahşeti konuşuyor*, ANKA, DHA, AA 19 Nisan 2007 / Perşembe <http://www.milliyet.com.tr/2007/04/19/son/sondun08.asp> web sitesinde mevcuttur; *Nijeryalı Festus Okey için dava açıldı*, CNN Türk, 10 Ekim, 2007 17:03:00 (TSİ), http://www.cnnturk.com/TURKIYE/haber_detay.asp?PID=318&haberID=397120 web sitesinde mevcuttur; *Polisten Festus Okey açıklaması*, NTV Güncelleme: 19:42 TSİ 09 Eylül 2007 Pazar, <http://www.ntvmsnbc.com/news/419398.asp> web sitesinde mevcuttur; *Festus Okey soruşturmasında polise dava*, NTV Güncelleme: 02:30 TSİ 19 Eylül 2007 Çarşamba, <http://www.ntvmsnbc.com/news/420195.asp> web sitesinde mevcuttur; *'Festus Okey sahipsiz değil'*, Radikal Gazetesi, 11/10/2007, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=235423> web sitesinde mevcuttur; *Festus Okey için protesto*, Radikal Gazetesi, 24/09/2007, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=233775> web sitesinde mevcuttur; *Milletvekilleri Dink ve Okey Cinayetlerini Araştıracak*, BİA Haber Merkezi – Ankara, 01 Ekim 2007, Pazartesi, <http://www.bianet.org/bianet/kategori/insanhaklari/102084/milletvekilleri-dink-ve-okey-cinayetlerini-arastiracak> web sitesinde mevcuttur; *Savcı Sığınmacı Okey'i Vuran Polis İçin 9 Yıl Hapis İsted*, BİA Haber Merkezi – İstanbul, 18 Eylül 2007, Salı, <http://www.bianet.org/bianet/kategori/insanhaklari/101827/savci-siginmaci-okeyi-vuran-polis-icin-9-yil-hapis-istedi> web sitesinde mevcuttur; *Ölüm Yeri: Beyoğlu Emniyeti*, Radikal – İstanbul, 30 Ağustos 2007, Perşembe, <http://www.bianet.org/bianet/kategori/insanhaklari/101480/olum-yeri-beyoglu-emniyeti> web sitesinde mevcuttur; *Nijerya Uyruklu Festus OKEY ile İlgili Açıklama*, İstanbul Emniyet Müdürlüğü, 07.09.2007, <http://www.iem.gov.tr/iem/?idno=195> web sitesinde mevcuttur; *Bir İnsan Öldü, 18 Gün Geçti, Hala Kapı Duvar*, Radikal – İstanbul, 07 Eylül 2007, Cuma,

Olağanüstü hallerde dahi askıya alınamayacak bir başka yasak da kölelik yasağıdır. Ancak, ülkemizde yaşa dayalı ayrımcılık, sadece belli yaşın üstündeki kişilerin iş bulamamasıyla sona ermemektedir. Ülkemizde çocuklar köle olarak alınıp satılabilmektedir. Bunun en son örneği on gün önce Adana’da bulunup kurtarılan 58 çocuktur⁵⁰.

Ayrımcılık türlerinin ve farklı düzeylerinin temel hak ve özgürlüklerin ihlaline giden yolu nasıl ardına kadar açtığını gösteren bulguları çoğaltmak mümkündür. Ancak, böylesi bir çalışma ayrı bir raporun konusudur.

Sosyal Bilimler Perspektifi ve Ayrımcılığın Önlenmesi

Ayrımcılık hakkındaki tartışmaların çoğu, ayrımcılığın, yaşamın belli bir alanında, belli bir zamanda gerçekleşen bir şey olduğunu ve genellikle mağdur(lar) ve ihlalci(ler) gibi sınırlı sayıda bireyi içerdiğini varsayar. “Ayrımcılığın epizodik görünüşü” olarak tarif edilecek olan bu bakış açısı – sorumlulukları belirlemeyi amaçladığı için - hukuk alanıyla ilgilidir ve büyük bir ihtimalle hukuktan esinlenmiştir. Mevcut haliyle şikâyetçilerin ve davalıların ayrıntılı bir şekilde belirlenmesinde olduğu gibi, hukuken belli bir davaya özgü tanımlamalar can alıcıdır. Eğer ayrımcılığa geniş bir bağlamda ve sıklıkla beklenmeyen biçimlerde zamana yayılan dinamik bir süreç olarak bakılmazsa, konuyla ilgili bireylerin yaşamları ve toplum üzerindeki etkileri doğru şekilde anlaşılabilir⁵¹.

Yaşamın bir alanındaki ayrımcılık bir başka alan üzerinde etki yaratabilir ve bu etkiler bir kuşaktan diğerine geçebilir. Örneğin, çalışma koşullarındaki ayrımcılık (düşük ücret ödenmesi gibi) bir kişinin ailesiyle birlikte daha ucuz bir yerleşim bölgesine taşınmasına neden olabilir. Bu yerleşim bölgesi muhtemelen potansiyel olarak düşmanca bir çevrenin olduğu, yoksulluk bakımından aynı seviyedeki insanların toplandığı bir yer olacaktır. Sağlık hizmetlerini de içerecek şekilde bu bölgedeki hizmetler muhtemelen daha iyi yerleşim bölgelerindeki hizmetlerden aşağıda olacaktır. Ailenin çocukları eğitimin başarısı anlamında beklentilerin düşük olduğu, daha az öğretmen ve malzeme kaynağına sahip düşük kaliteli bir okula devam edecektir. Bu, muhtemelen çocukların okuldaki başarısını etkileyecek ve onların sınırlı iş olanağı bulabilmelerine neden olacaktır.⁵²

Yukarıda tanımlanan zincirleme olaylar belli bir zamanda gerçekleşen ayrımcılığın, yaşamın farklı alanları üzerinde nasıl yankılandığını ve kuşaklar üzerinde nasıl çarpan etki yarattığını resmetmektedir. Bu süreçleri pek çok açıdan hukuki terimlerle açıklamak zor ya da imkânsız olabilir, ancak bunları, sosyal bilimlerin öğretileri yoluyla ve eşitliğe ilişkin veriler toplayarak tam olarak açıklamak mümkündür ve bu yapılabilir⁵³.

Bu durum, ayrımcılığın geniş kapsamlı etkisini ve oldukça sinsi biçimlerde ortaya çıkabileceğini de gösterir. Gerçekten de eşit olmayan muameleler sosyal açıdan giderek artan bir şekilde kabul edilemez bir hal aldıkça ve ayrımcılık karşıtı kanunlar ve diğer düzenlemeler daha da sıkı bir hale geldikçe, ayrımcılık her geçen gün bir öncekinden daha sinsi ve daha gizli olmaktadır. Bu gözlemi destekleyen çok daha geniş deliller vardır⁵⁴.

<http://www.bianet.org/bianet/kategori/insanhaklari/101628/bir-insan-oldu-18-gun-gecti-hala-kapi-duvar> web sitesinde mevcuttur.

⁵⁰ *Köle çocukları jandarma kurtardı*, Milliyet Gazetesi, 04 Aralık 2006, <http://www.milliyet.com.tr/2006/12/04/son/sonur31.asp> web sitesinde mevcuttur.

⁵¹ *European handbook on equality data*, European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Unit G.4, Manuscript completed in November 2006, European Communities, 2007, Printed in Belgium, p. 17

⁵² A.g.e pp.17-18; Example inspired by National Research Council, *Measuring Racial Discrimination*. Panel on Methods for Assessing Discrimination (Washington DC: National Academies Press, 2004) and Bovenkerk, Frank, *A Manual for International Comparative Research on Discrimination on the Grounds of ‘Race’ and Ethnic Origin* (Geneva: International Labour Office, 1992).

⁵³ A.g.e p.18

⁵⁴ A.g.e p. 18

Geçen yüzyıl içinde, önyargı üzerine yapılan araştırmalar açıkça ideolojik akımları yansıtmış, bize önyargının kendisi kadar bilimsel topluluğun yanlılıklarını da anlatmıştır. John Duckitt (1992)'e göre önyargı üzerine ilk psikolojik araştırmalar 1920'lerde ortaya çıkmıştı ve beyaz ırkın üstünlüğünü kanıtlamaya yeltenen Amerika ve Avrupa kökenli ırk kuramlarına dayalıydı. Örneğin, etkili bir 1925 *Psychological Bulletin* araştırması, ırk ve zeka üzerine 73 araştırmayı yeniden inceledikten sonra "araştırmaları birarada ele aldığımızda beyaz ırkın zihinsel üstünlüğünü gösteriyormuş gibi duruyor" (Garth, 1925, p. 359) sonucuna varmıştır. Beyaz insanların üstünlüğünü gösterdiğini bildiren tıbbi, antropolojik ve psikolojik çalışmalar ışığında birçok sosyal bilimci önyargıyı "geri" ırklara doğal bir tepki olarak görmüştür⁵⁵.

Bu bakış açısı 1930'larda ve 1940'larda medeni haklardaki gelişmeler, sömürgeciliğe karşı başarılı meydan okumalar ve Yahudi karşıtlığının yükselmesi ile değişmiştir. Yahudi soykırımının ardından, bazı etkili kuramcılar önyargıyı patolojik olarak görmeye başlamış ve ırkçılık, Yahudi karşıtlığı ve önyargının diğer şekilleriyle bağdaşan kişilik sendromlarını araştırmışlardır. Bu kuramcıların en göze çarpanı Nazi Almanyası'ndan kaçarak, önyargının anahtarının onun verdiği isimle "Otoritaryen Kişilik"te yattığı sonucuna varan Theodor Adorno'dur. *Otoritaryen Kişilik (The Authoritarian Personality)*⁵⁶ isimli kitapta Adorno ve kitabın diğer yazarları (1950), yetkeçileri, kalıplaşmış düşünen, otoriteye itaat eden, dünyayı siyah ve beyaz olarak gören, sosyal kurallara ve hiyerarşilere körü körüne ve sıkıca bağlı olan kişiler olarak tanımlamışlardır. Onlara göre yetkeci kişilerin düşük statülü gruplara karşı önyargı barındırma olasılıkları diğerlerine göre daha fazladır.⁵⁷

Daha sonra araştırmacılar, Adorno'nun çalışmasını yetkeçiliğin doğru dürüst ölçülmediği, önyargıdaki kültürel ve yerel farkları gözetmediği ve psikoanalitik varsayımlarının araştırmalarla desteklenmediği gerekçesiyle eleştirmişlerdir. (Altemeyer, 1981; Martin, 2001; Pettigrew, 1958). Yine de Adorno ve meslektaşları en az üç konuda haklıydılar: Birincisi, yetkeçiliğin politik yönden tutucu bir şekli olan "sağ kanat yetkeçiliği" önyargı ile korelasyon göstermektedir. Güney Afrika, Rusya, Kanada ve A.B.D'de yapılmış iyi tasarlanmış araştırmalar sağ kanat yetkeçiliğinin çeşitli önyargılarla ilgili olduğunu saptamıştır. (Altemeyer, 1996; Duckitt & Farre, 1994; McFarland, Ageyev, & Abalakina, 1993). İkincisi, sosyal dünyayı hiyerarşik olarak gören insanların düşük statülü gruplara karşı önyargılı olma olasılıkları diğerlerine göre daha fazladır. Bu özellikle kendi gruplarının diğer gruplara hakim olmasını ve üstünlük sağlamasını isteyen insanlar için doğrudur -- bu "sosyal hakimiyet eğilimi" olarak bilinen bir özelliktir (Pratto, Sidanius, Stallworth, & Malle, 1994). Sosyal hakimiyet eğilimi önyargı ile sağ kanat yetkeçilikten daha büyük bir korelasyon içindedir ve araştırmalar bu eğilimi Siyah karşıtı, Arap karşıtı önyargı, cinsiyet ayrımı, milliyetçilik, eşcinsel haklarına karşı olmak ve sosyal hiyerarşilere dair diğer tutumlara bağlamıştır. (Altemeyer, 1998; Sidanius, Levin, Liu, & Pratto, 2000; Sidanius & Pratto, 1999). Son olarak Adorno ve kitabın diğer yazarları katı kategorik düşüncenin, önyargının merkezi parçası olduğu konusunda haklıydılar⁵⁸.

Otoritaryen kişilik üzerine çalışmaların Nevitt Sanford, Stanley Milgram ve tabii ki adını burada mutlaka anmamız gereken ve ne yazık ki hayata gözlerini Türkiye'ye küs bir şekilde yurtdışında yuman Muzaffer Şerif tarafından da yapıldığını belirtmekte fayda vardır⁵⁹.

Konuyla ilgili bir başka isim de C.L. Strauss'ın "İrk ve Tarih"⁶⁰ adlı çalışmasıdır. UNESCO'nun ırkçılıkla mücadele etmek amacıyla başlattığı bir kampanya sırasında, UNESCO'nun talebi üzerine kaleme alınan çalışma, konuyu kültürel antropoloji açısından incelemiştir. Strauss burada,

⁵⁵ *The psychology of prejudice, stereotyping, and discrimination: An overview*, Makale Plous, S. (2003), In *Understanding Prejudice and Discrimination*, Ed. By Scott Plous, (pp. 3-48), New York: McGraw-Hill 2003, p.5

⁵⁶ Çalışmanın Türkçesi için bkz. *Otoritaryen Kişilik Üstüne*, T.W. Adorno, Çev. Doğan Şahiner, OM Yayınevi, İstanbul, 2003.

⁵⁷ *The psychology of prejudice, stereotyping, and discrimination: An overview*, Makale Plous, S. (2003), In *Understanding Prejudice and Discrimination*, Ed. By Scott Plous, (pp. 3-48), New York: McGraw-Hill 2003, p.5

⁵⁸ A.g.e p.6

⁵⁹ Bu konudaki bkz. *Otoritaryen Kişilik*, Der. Veysel Batmaz, Salyongoz Yayınları, Birinci Basım: Nisan 2006, İstanbul.

⁶⁰ İrk ve Tarih, C.L. Strauss, Çev.R. Erdem, H. Bayrı, Metis Yay. 1985, İstanbul

toplumların tarihsel gelişimlerinin farklı olmasına rağmen hiçbir kültürün başka bir kültürden üstün olamayacağını her toplumun kültürel açıdan görelilik arzettiğini göstermeye çalışmıştır.

Buna paralel olarak, 24 Eylül 1973’de, ABD Kaliforniya’dan bir Ojibwe Kızılderili Şefi, şef kıyafetlerini donanmış bir şekilde “keşfetme hakkını” kullanarak İtalya’nın Roma kentine gitmiştir. Kendisine Roma’da ne yaptığı sorulduğunda “*Christopher Coolumbus’un yaklaşık 500 yıl önce Amerika’yu keşfettiğini, kendisinin İtalya’yı keşfetmeye geldiğini*” söylemiştir. Bununla birlikte New York Times gazetesi şefin bu eylemini “tuhaf” olarak nitelemiştir. Bununla birlikte gazetenin eleştirisi sadece Şefin bakış açısını resmetmeye yardımcı olmuştur: “keşfetme hakkı” yoluyla uzun yıllar önce ülkesi başkaları tarafından işgal edilerek sahiplenilmiş bir şefin bakış açısını. Burada Kızılderili Şefinin yaptığı şey, insanların bakış açısını tersine çevirmek ve onları dünyaya bir Amerikan Kızılderilininin gözüyle bakmaya davet etmektir. Empati ve rol yapma üzerine araştırmalar, bakış açısındaki bu tür tersine çevirmelerin önyargı, stereotipleme ve ayrımcılığı azalttığını ortaya koymuştur⁶¹.

Jürgen Habermas’a göre ötekine karşı, bizlerden biri olarak dayanışma göstermek, tözsel olan her şeye direnen ve gözenekli sınırlarını sürekli daha da öteye taşıyan bir topluluğa ait esnek “Biz”i kapsar. Bu ahlaksal topluluk, ayrımcılığın ve haksızlığın kaldırılmasıyla birlikte marjinalleri, karşılıklı saygı temelinde benimseme düşüncesi üzerine kurulmuştur. Yapısal olarak ortaya çıkan bu topluluk, kendi türünü zorla kabul ettirerek tektip oluşturan bir kolektif değildir. Benimsemek, kendi içine kapatmak ve ötekine karşı kapanmak demek değildir. “Ötekini benimsemek”, toplumsal sınırların herkeşe – hatta ve özellikle de, birbirine yabancı olan ve birbirine karşı yabancı kalmak isteyenlere – açık olması demektir.⁶²

Önyargı ve ayrımcılığı azaltmanın bir başka etkili yolu da adil davranışı zorunlu tutan kanunlar, kurallar ve sosyal normlar oluşturmaktır (Oskamp, 2000).⁶³ Hukuk bu açıdan vazgeçilmez bir unsurdur. Bu açıdan bakıldığında Türkiye bir yandan iç hukukunda gereken düzenlemeleri yapmalı ve eksikliklerini gidermeli, diğer yandan ayrımcılığın önlenmesine dair onaylamadığı insan hakları sözleşmelerini onaylamalı, onayladıklarına koyduğu çekinceleri kaldırmalıdır.

Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Ayrımcılığın Önlenmesi

Ayrımcılık başta İkiz Sözleşmeler olmak üzere (BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Birliğinin Temel Haklar Şartında açık bir şekilde yasaklanmış ve iç hukukta ayrımcılığın önlenmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasına şart koşulmuştur. Tüm bunların dışında ayrımcılığın belli biçimlerini yasaklayan uluslararası insan hakları sözleşmeleri mevcuttur.

Özellikle son yıllarda ayrımcılığın önlenmesine ilişkin oldukça etkili bir araç Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) çerçevesinde oluşturulmuştur. Ayrımcılığa uğramama hakkına dair kabul edilen AİHS ek 12 Nolu Protokol⁶⁴ ayrımcılığın önlenmesi için oldukça güçlü bir mekanizmayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesini (AİHM), görev alanını genişleterek devreye sokmaktadır. AİHS’nin ayrımcılığı düzenleyen 14. maddesini öne sürebilmek için bu maddenin Sözleşmenin koruma altına aldığı bir başka hak çerçevesinde ihlal edilmiş olması gerekirken, 12 Nolu protokol, herhangi bir ayrımcılığı, bu Sözleşmede korunan bir hakkı ihlal etmiş olsun veya olmasın, AİHM önüne taşıma imkanı sunmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse, 14. maddedeki ayrımcılık yasağının devreye girebilmesi için kişinin, sözgelimi, Sözleşmenin 8. maddesi altında korunan aile hayatı ve özel hayatın ayrımcı bir şekilde ihlal edilmemesi gerekirken, 12 nolu protokol bakımından sözleşme tarafından koruma altına

⁶¹ *The psychology of prejudice, stereotyping, and discrimination: An overview*, Makale Plous, S. (2003), In *Understanding Prejudice and Discrimination*, Ed. By Scott Plous, (pp. 3-48), New York: McGraw-Hill 2003, p.36

⁶² “öteki” olmak, “öteki”yle yaşamak, Siyaset Kuramı Yazıları, Jürgen Habermas, Çev. İlnur Aka, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul Şubat 2002, s.9

⁶³ *The psychology of prejudice, stereotyping, and discrimination: An overview*, Makale Plous, S. (2003), In *Understanding Prejudice and Discrimination*, Ed. By Scott Plous, (pp. 3-48), New York: McGraw-Hill 2003, p.36

⁶⁴ Bu konuda daha geniş bir bilgi için bkz: *Non-Discrimination: A Human Rights*, Seminar to mark the entry into force of Protocol No.12, Stasbourg, 11 October 2005, Council of Europe Publishing, 2006.

alınmamış olan bir hakkın (örneğin çalışma hakkı) ihlal edilmesi durumunda dahi ayrımcılık yasağının ihlal edildiğini tartışma imkânı doğmaktadır ki, böylece Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin hakları koruma alanı muazzam bir genişlemeye tabi tutulmuş bulunmaktadır. Türkiye 12 Nolu protokolü imzalamış ancak henüz onaylamamıştır. Türkiye AİHS'ne ek 12 Nolu protokolü ivedilikle onaylamalıdır.

Uluslararası ayrımcılık hukuku kapsamında, bir Devletin korunmalı grupların “gerçek eşitliği”ni sağlamak üzere tedbirler alması talep edilebilir (ya da bu tedbirleri almasına izin verilir).⁶⁵ Bunlar pozitif eylem ya da pozitif ayrımcılık ve makul yerleştirme ya da düzenlemelerdir.

Pozitif eylem ya da pozitif ayrımcılık (aynı zamanda özel tedbirler olarak da bilinir) daha önce dezavantajlı hale gelmiş grupların lehine, tersine tercihler sağlayarak geçmişte yapılmış olan da dâhil olmak üzere mevcut ayrımcılığın etkilerini telafi etmek için bir hükümet ya da özel kurum tarafından alınan önleyici tedbirlerdir. Bu tür tercihli muamele hukuki eşitlik fikri ile çelişir. Pek çok uluslararası belge devletlere bir yükümlülük dayatmaksızın açıkça pozitif eyleme izin verir⁶⁶.

Makul Yerleştirme (ya da düzenleme) genel olarak nitelikli bir kişinin başvuracağı, temel işlevleri yerine getireceği ve eşit yarar ve ayrıcalıklardan faydalanacağı bir işe, bir iş uygulamasına, çalışma ortamına ya da bir mevki kapsamındaki usullere ya da durumlara yönelik değişiklik yapmak ya da adaptasyon sağlamaktır. Bu farklı yerleştirme ihtiyacı sıklıkla engellilik bağlamında ortaya çıkar.⁶⁷

Uluslararası ayrımcılık hukuku kapsamında her farklı muamele ayrıcılığının yasağına girmez. Pozitif eylem durumunda farklı muamelelerin gerçek eşitliği başarmak gibi çok iyi gerekçeleri olabilir. Uluslararası hukukta haklı olmak için, yapılan ayırımın nesnel ve makul gerekçeye sahip olması gerekir. Diğer bir deyişle, yapılan ayırımın (ı)meşru bir gerekçesi olmalı, (ii) gerçekleştirilmesi gözetilen amaçla kullanılan araçlar arasında makul bir orantısallık ilişkisi olmalıdır. Meşru bir amaca erişme araçları, uygun ve gerekli olmalıdır ve verilen gerekçenin öngörülen muamele farklılığı açısından geçerli olması gerekir.⁶⁸

Sonuç

Önyargıyı azaltmada en sık kullanılan yöntemlerden biri gruplar arası ilişkidir (Hewstone & Brown, 1986). *Önyargının Niteliği*'nde, Gordon Allport (1954, s. 281) kuramını söyle açıklamıştır: Önyargı (bireyin mizacında derinden kök salmış olmadıktan sonra) aynı amaç için çalışan çoğunluk ve azınlık grupları arasındaki eşit konumda ilişki ile azaltılabilir. Eğer ilişki kurumsal düzeyde (yani kanunlar, gelenekler ve yerel hava ile) desteklenir ve iki grup arasında ortak çıkarlar ve ortak insani yolların algılanmasına neden olursa etki daha da güçlenir⁶⁹.

Öyle sanıyorum ki bu yaklaşım bizleri hukuku ifade eden bir “*adalet*” kavramıyla birlikte “*sosyal adalet*” kavramına doğru götürmektedir. Temel hak ve özgürlüklerin korunmasında hukukun garantörlüğü yadsınamaz. Ancak temel hak ve özgürlüklerin toplumda meşruiyet kazanmasını sadece hukukla sağlamak mümkün görünmemektedir. Özellikle de son yıllarda barınma, sağlık, vb. sosyal haklarda yaşanan gerilemeler ve sosyo-ekonomik kesimler arasındaki gelir eşitsizliğinin giderek derinleşmeye başlaması, bir meşruiyet krizini de beraberinde getirmektedir. Bu yüzden de hukukun garantörlüğüne “*sosyal adalet*” politikaları eşlik etmelidir. Böylece başka bir dünya mümkün olabilir!

⁶⁵ *Non-Discrimination in International Law*, A HANDBOOK FOR PRACTITIONERS, Edited by Kevin Kitching Published by INTERIGHTS, The International Centre for the Legal Protection of Human Rights Lancaster House 33 Islington High Street, London N1 9LH, UK, January 2005, p. 21.

⁶⁶ A.g.e. p.21

⁶⁷ A.g.e. p.21

⁶⁸ A.g.e. p.21

⁶⁹ *The psychology of prejudice, stereotyping, and discrimination: An overview*, Makale Plous, S. (2003), In *Understanding Prejudice and Discrimination*, Ed. By Scott Plous, (pp. 3-48), New York: McGraw-Hill 2003, p.37

B- AYRIMCILIĞA UĞRAMAMA HAKKIMA DAİR ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI BELGELERİ: GENEL ÇERÇEVE

1- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

1.1 – Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum 18: 10.11.89 Ayrımcılığa Uğramama Hakkı (Otuz yedinci Oturum, 1989)*

1. Ayrımcılığa uğramama hakkı, yasalar önünde eşitlik ve hiçbir ayırım gözetilmeksizin yasalarca eşit şekilde korunmayla birlikte, insan haklarının korunmasına dair temel ve genel bir prensibi oluşturur. Bu nedenle, BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin Madde 2 paragraf 1'i bu Sözleşme'ye taraf her Devletin kendi ülkesinde yaşayan ve yetkisi altında bulunan tüm bireylere ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ya da başka bir statü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeksizin bu Sözleşme'de tanınan hakları sağlamak ve bu haklara saygı göstermek yükümlülüğünü dile getirir. 26. madde herkese yasalar önünde eşitlik sağlanması ve herkesin hiçbir ayırım gözetilmeksizin yasalarca eşit derecede korunması gereğini ve bu bakımdan yasaların her türlü ayırımı yasaklayarak ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya diğer statüler gibi her bağlamda ayrımcılığa karşı eşit ve etkili korumayı sağlaması gerektiğini dile getirir.

2. Ayrımcılığa uğramama hakkının temel bir prensip olması nedeniyle, 3. madde taraf Devletlerin bu Sözleşme'de yer alan bütün medeni ve siyasal haklardan erkeklerle kadınların eşit yararlanmasını güvence altına almaları gerektiğini belirtir. Sözleşme'nin 4. maddesinin 1. paragrafı taraf Devletlerin olağanüstü hallerde, Sözleşme'den doğan yükümlülüklerinden ayrılan tedbirler almasına olanak tanımır; aynı hüküm aynı zamanda alınan tedbirlerin ırk, renk, cinsiyet, dil ya da toplumsal kökene dayalı bir ayrımcılık içermesini yasaklar. Ek olarak, 20. maddenin 2. paragrafı taraf Devletlerin ulusal, ırksal ya da dinsel nefretin ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddete kışkırtma şeklini alacak biçimde savunulmasını yasalarla yasaklamasını öngörür.

3. Temel ve genel karakterleri nedeniyle, ayrımcılığa uğramama hakkı ve yasalar önünde eşitlik ve herkesin hiçbir ayırım gözetilmeksizin yasalarca eşit derecede korunması, belirli insan hakları kategorileriyle ilgili maddelerde de açıkça yer almaktadır. 14. maddenin 1. paragrafı herkesin mahkemeler ve yargı organları önünde eşit olduğunu belirtir; aynı maddenin 3. paragrafına göre ise, herkes itham edildiği suçla ilgili olarak, tam bir eşitlik içinde 3. bendin (a) ile (g) arasındaki paragraflarında belirtilen asgari güvencelerden faydalanacaktır. Benzer şekilde, 25. madde her vatandaşın kamu yönetimine eşit şekilde, 2. maddede yer alan ayrımcılık hallerinden herhangi biriyle karşı karşıya kalmadan, katılmasını öngörmektedir.

4. İlgili hükümlerin uygulanması için uygun tedbirleri belirleme görevi taraf Devletlere aittir. Ancak, Komite alınan tedbirlerin içeriğinden ve bu tedbirlerin ayrımcılık yasağı, yasalar önünde eşitlik ve herkesin yasalarca eşit derecede korunması ilkeleriyle ne ölçüde uyum sağladığından haberdar edilmelidir.

5. Komite, Sözleşme'de bireylerin haklardan eşit ölçüde faydalanması için taraf Devletlerin gerekli tedbirleri almasının öngörüldüğüne dikkat çekmek istemektedir. Örneğin, 23. maddenin 4. paragrafı, taraf Devletlerin eşlerin evlenirken, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit hak ve sorumluluklara sahip olmalarını sağlamak için gerekli tedbirleri almalarını öngörmektedir. Söz konusu tedbirler, yasama tedbirleri, idari tedbirler veya diğer benzeri tedbirleri içermektedir ve Sözleşme'de belirtildiği şekilde eşlerin eşit haklara sahip olmalarının sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması görevi taraf Devletlere aittir. Çocuklarla ilgili olarak, 24. madde her çocuğun ırk, renk, cinsiyet, ulusal, din, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet ya da doğum bakımından hiçbir ayırım göze-

* İstanbul Bilgi Üniversitesi

tilmezsizin, reşit olmayan kişi statüsünün gerektirdiği koruma tedbirlerinin ailesi, toplumu ya da Devleti tarafından alınması hakkına sahip olduğunu belirtmektedir.

6. Komite'ye göre, Sözleşme "ayrımcılık" terimini tanımlamadığı gibi, neyin "ayrımcılık" teşkil edeceğini de belirtmemiştir. Ancak, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 1. maddesi, "ırk ayrımcılığı" teriminin siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel veya kamusal yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin eşit ölçüde tanınmasını, kullanılmasını veya bunlardan yararlanılmasını kaldırma veya zayıflatma amacına sahip olan veya bu sonuçları doğuran ırk, renk, soy, ulusal veya etnik kökene dayanarak herhangi bir ayırma, dışlama, kısıtlama veya ayrıcalık tanıma anlamına geldiğini belirtmektedir. Benzer şekilde, Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme'nin 1. maddesi, "kadınlara karşı ayrımcılık" teriminin, kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına geldiğini belirtmektedir.

7. Belirtilen Sözleşmeler, sadece belirli alanlardaki ayrımcılık konularına değinmektedir. Komite'ye göre, Sözleşme'de kullanıldığı şekliyle "ayrımcılık" terimi, ayırma, dışlama, kısıtlama veya ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum, siyasi veya diğer görüşlere dayalı olarak gerçekleştirilen ve bütün hak ve hürriyetlerin herkes tarafından tanınmasını ve kullanılmasını engelleyecek veya tanınmasını ve kullanılmasını sınırlandıracak ayrımcılığı kast etmektedir.

8. Herkesin haklardan eşit şekilde faydalanması, her olayda birbiriyle aynı muamelenin gerçekleştirileceği anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda, Sözleşme'nin maddeleri net bir anlam içermektedir. Örneğin, 6. maddenin 5. paragrafı ölüm cezasının on sekiz yaş altındaki kişiler tarafından işlenen suçlar için verilmesini yasaklamaktadır. Aynı maddeye göre, hamile kadınların ölüm cezaları yerine getirilemez. Benzer şekilde, 10. maddenin 3. paragrafı küçük suçluların yetişkinlerden ayrı tutulmasını gerektirmektedir. Ayrıca, 25. madde yurttaşlık durumuna göre ayırma tabi tutulan belirli siyasi hakları güvence altına almaktadır.

9. Birçok taraf Devlet raporu, ayrımcılığın hukuki olarak engellenmesiyle ilgili yasama tedbirleri, idari tedbirler ve mahkeme kararlarına yer vermektedir. Ancak bu raporlar genellikle, ayrımcılığı ortaya koyacak bilgilere yer vermemektedir. Sözleşme'nin 2. maddesinin 1. paragrafı, 3. madde ve 26. maddeye ilişkin raporlarda, taraf Devletler genellikle eşitlikle ilgili anayasal hükümlere veya diğer yasa hükümlerine atıf yapmaktadır. Bu konuda verilen bilgilerin değeri tartışılmazdır ancak Komite kamu otoriteleri, toplum, özel ve tüzel kişiler tarafından gerçekleştirilen herhangi bir ayrımcılık eyleminin olup olmadığını öğrenmek istemektedir. Komite, bu tarz eylemleri ortadan kaldırmaya yönelik yasal veya idari tedbirlerden haberdar edilmelidir.

10. Komite aynı zamanda, eşitlik ilkesinin bazen taraf Devletlerin Sözleşme ile yasaklanan ayrımcılık eylemlerine neden olan veya bu eylemlerin gerçekleşmesine yardımcı olan koşulların ortadan kaldırılması için pozitif ayrımcılık içeren tedbirler almalarını gerektirdiğini de belirtmek istemektedir. Örneğin, bir Devletteki genel koşullar ülke nüfusunun bir kısmının insan haklarından yararlanmasını engelliyor veya yararlanmasına zarar veriyorsa, söz konusu Devlet bu şartları düzelterek pozitif ayrımcılık içeren tedbirler almalıdır. Belirtilen tedbirlerden biri toplumun söz konusu bölümüne belirli bir süre için bazı konularda diğerlerine oranla daha öncelikli bir muamelede bulunulmasıdır. Bununla birlikte, mevcut ayrımcılığın önlenmesi için böyle bir muamelenin gerçekten de gerekli olması şartıyla, pozitif ayrımcılık Sözleşme kapsamında meşru kabul edilecektir.

11. Hem Sözleşme'nin 2. maddesinin 1. paragrafı, hem de 26. madde ayrımcılık konularını ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya diğer statüler şeklinde saymıştır. Komite, birçok Devlet'in anayasasında ve kanunlarında, 2. maddenin 1. paragrafında belirtilen ayrımcılığın yasaklandığı bütün konulara değinilmediğini gözlemlemektedir. Komite, bu nedenle taraf Devletlerden bu konuda bilgi vermelerini talep etmektedir.

12. 2. madde, ayrımcılığa karşı korunacak hakların içeriğini Sözleşme'de düzenlenen haklarla sınırlarken, 26. madde bu tarz sınırlandırmalara değinmemektedir. 26. maddeye göre herkes yasalar önünde eşittir ve hiçbir ayırım gözetilmeksizin yasalarca eşit derecede korunur ve hukuk kuralları her bağlamda ayrımcılığa karşı eşit ve etkili korumayı sağlamalıdır. Komite'ye göre, 26. madde sadece 2. maddede yer alan güvenceleri tekrarlamakla kalmaz; aynı zamanda bağımsız bir hakka da yer verir. Madde, hukuk kurallarında yer alan ve ayrıca kamu otoritelerince düzenlenen ve korunan her alandaki ayrımcılığı önlemeye yöneliktir. Bu nedenle 26. madde, taraf Devletlerin yasama ve yürütme faaliyetleriyle üstlendiği sorumluluğa ilişkindir. Taraf Devlet'in yasal düzenlemeleri, 26. maddedeki gerekliliklere uymalı ve ayrımcı bir nitelik taşımamalıdır. Başka bir deyişle, 26. maddedeki ayrımcılık yasağının uygulanması, sadece Sözleşme'de yer alan hakların korunmasıyla sınırlı değildir.

13. Son olarak, Komite, her farklı muamelenin bir ayrımcılık halini oluşturmadığını belirtmek istemektedir. Farklı muamelenin dayandığı ölçütler makul, objektif olduğu ve ulaşılmak istenen sonuç Sözleşme çerçevesinde meşru olduğu sürece her farklı muamele bir ayrımcılık hali teşkil etmeyecektir.

1.2- Birleşmiş Milletler 1993 Tarihli Dünya İnsan Hakları Konferansı Viyana Bildirisi Ve Eylem Planı-Eşitlik Onur ve Hoşgörü – Çev. İdil Işıl GÜL

B. Eşitlik, onur ve hoşgörü

1. Irkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve hoşgörüsüzlüğün diğer biçimleri

19. İnsan Hakları Dünya Konferansı, ırkçılık ve ırk ayrımcılığının, özellikle apartheid gibi kurumsallaşmış biçimlerinin, ırk üstünlüğünü veya bir ırkın imtiyazlı olduğunu savunan doktrinlerden kaynaklanan biçimlerinin ve ırkçılığın günümüzdeki biçim ve görünümünün ortadan kaldırılmasını, uluslararası toplumun birincil amacı ve insan hakları alanında dünya çapında bir program olarak değerlendirmektedir. Birleşmiş Milletler organ ve yetkilileri, ırkçılık ve ırk ayrımcılığı ile mücadelenin üçüncü on yılına ilişkin böyle bir eylem programını ve aynı amaçla ileride benimsenecek diğer görevleri uygulamaya yönelik çabalarını arttırmalıdır. İnsan Hakları Dünya Konferansı, uluslararası toplumu, ırkçılık ve ırk ayrımcılığı ile Mücadele Eylemi On yılı Programı Fonu'na cömert katkılarda bulunmaya kuvvetle davet etmektedir.

20. İnsan Hakları Dünya Konferansı, tüm Hükümetleri derhal tedbir almaya ve ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve ilgili hoşgörüsüzlüğün tüm biçim ve görünümünü önleme ve bunlarla mücadele için güçlü politikalar oluşturmaya, gerekli hallerde cezai tedbirlerin ihdası dahil olmak üzere uygun yasal düzenlemeler yapmaya ve bu tür fenomenlerle mücadele için ulusal kurumlar oluşturmaya davet etmektedir.

21. İnsan Hakları Dünya Konferansı, İnsan Hakları Komisyonu'nun ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve ilgili hoşgörüsüzlüğün günümüzdeki biçimlerine ilişkin bir özel raportör atanması kararını memnuniyetle karşılamaktadır. İnsan Hakları Dünya Konferansı, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye taraf Devletleri, Sözleşme'nin 14. maddesinde öngörülen beyanda bulunmaya çağırılmaktadır.

22. İnsan Hakları Dünya Konferansı, tüm Hükümetleri uluslararası yükümlülükleri doğrultusunda ve kendi hukuk sistemlerine uygun şekilde hoşgörüsüzlüğe ve her bireyin düşünce, vicdan, ifade ve din özgürlüğü bulunduğunu kabul ederek, kadınlara karşı ayrımcı uygulamalar ve dini mekanların tahrip edilmesi dahil olmak üzere hoşgörüsüzlükle bağlantılı din ve inanca dayalı şiddete karşı gerekli tüm tedbirleri almaya çağırılmaktadır. Konferans ayrıca tüm Devletleri, Hoşgörüsüzlüğün ve Din ve İnanca Dayalı Ayrımcılığın Tüm Biçimlerinin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge hükümlerini uygulamaya koymaya davet etmektedir.

23. İnsan Hakları Dünya Konferansı, etnik temizlikle ilgili fiilleri işleyen veya bunları işleme yetkisi veren herkesin, bu tür insan hakları ihlallerinden bireysel olarak sorumlu olacağını ve bunlarla ilgili hesap vereceğini ve uluslararası toplumun bu tür ihlallerden hukuken sorumlu olanları adalet önüne getirme konusunda her türlü çabayı göstermesi gerektiğini vurgular.

24. İnsan Hakları Dünya Konferansı, tüm devletleri münferiden veya müteselsilen, etnik temizlik uygulamasını en kısa sürede sona erdirmek üzere, bu uygulamayla mücadele için gerekli tedbirleri derhal almaya çağırılmaktadır. Tiksindirici bir uygulama olan etnik temizliğin mağdurları, uygun ve etkili hak arama yollarına sahip olmalıdır.

2. Ulusal veya etnik, dinsel veya dilsel azınlıklara mensup kimseler

25. İnsan Hakları Dünya Konferansı, İnsan Hakları Komisyonu'nu, azınlıklara mensup kimselerin Ulusal veya Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kimselerin Haklarına Dair Bildirge'de sayılan haklarının etkili şekilde geliştirilmesi ve korunması yol ve araçlarını araştırmaya çağırır. Bu bağlamda İnsan Hakları Dünya Konferansı, İnsan Hakları Merkezi'ni, ilgili Hükümetlerin talebi üzerine ve danışma hizmetleri ve teknik yardım programının bir parçası olarak, azınlıklarla ilgili mevcut ve

olası sorunlarda yardımcı olmak üzere, azınlık konuları ve insan hakları, çatışma önleme ve çözme konularına ilişkin yetkin uzmanlığını sunmaya davet eder.

26. İnsan Hakları Dünya Konferansı, Devletleri ve uluslararası toplumu, Ulusal veya Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kimselerin Haklarına Dair Bildirge'ye uygun şekilde, ulusal veya etnik, dinsel ve dilsel azınlıklara mensup kimselerin haklarını geliştirme ve korumaya davet eder.

27. Alınan tedbirler, uygun hallerde, toplumun siyasi, ekonomik, sosyal, dini ve kültürel hayatının her alanına ve ülkenin ekonomik gelişmesine ve kalkınmasına tam katılımlarını kolaylaştırmayı da içermelidir.

Yerli halklar

28. İnsan Hakları Dünya Konferansı, Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt-Komisyonu'nun Yerli Topluluklar Çalışma Grubu'nu, onbirinci oturumunda yerli halkların haklarına dair bildirgenin taslağını tamamlamaya çağırır.

29. İnsan Hakları Dünya Konferansı, İnsan Hakları Komisyonu'na, yerli halkların haklarına dair bildirge taslağını tamamlamasının ardından Yerli Topluluklar Çalışma Grubu'nun görev süresini uzatmasını ve görevini güncellemesini tavsiye eder.

30. İnsan Hakları Dünya Konferansı, Birleşmiş Milletler sistemi içerisindeki danışma hizmetlerinin ve teknik yardım programlarının, Devletlerin yerli halkların doğrudan menfaatine olacak konulardaki destek taleplerini olumlu şekilde yanıtlamalarını tavsiye eder. İnsan Hakları Dünya Konferansı, İnsan Hakları Merkezi'ne, Merkez'in bu belgede öngörülen faaliyetlerinin güçlendirilmesi çerçevesinde, yeterli insan kaynağı ile mali kaynağın tahsis edilmesini de tavsiye eder.

31. İnsan Hakları Dünya Konferansı, Devletleri yerli halkların toplumun tüm alanlarına, özellikle de onlarla ilgili konularda, tam ve özgür şekilde katılımlarını sağlamaya davet eder.

32. İnsan Hakları Dünya Konferansı, Genel Kurul'un yerli halklarla birlikte kararlaştırılmak ve eylem-merkezli programları da içermek üzere, Ocak 1994'ten sonraki dönemi dünya yerli halklar onyılı olarak ilan etmesini tavsiye eder. Bu amaçla uygun bir gönüllü fon oluşturulmalıdır. Bu onyıl çerçevesinde, Birleşmiş Milletler içerisinde yerli halklar için bir daimi forum oluşturulması düşünülmelidir.

Göçmen İşçiler

33. İnsan Hakları Dünya Konferansı, tüm Devletleri tüm göçmen işçilerin ve onların ailelerinin insan haklarının korunmasını sağlamaya davet eder.

34. İnsan Hakları Dünya Konferansı, göçmen işçiler ile, onların ikamet ettiği Devletteki toplumun geri kalanı arasında daha fazla uyum ve hoşgörünün gelişeceği koşulların yaratılmasının, özel öneme sahip olduğu görüşündedir.

35. İnsan Hakları Dünya Konferansı, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'yi imzalama ve onaylama olasılığını değerlendirmeye davet eder.

3. Kadının eşit statüsü ve insan hakları

36. İnsan Hakları Dünya Konferansı, kadınların tüm insan haklarından tam ve eşit olarak yararlanması ve bunun Hükümetler ve Birleşmiş Milletler'in önceliği olması gerektiğini ifade eder. İnsan Hakları Dünya Konferansı, kadınların kalkınma sürecine, hem bu sürecin yürütücüleri hem de yararlanıcıları olarak dahil olmalarının ve tam katılımlarının önemini vurgular ve Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı tarafından benimsenen Rio Çevre ve Kalkınma Bildirisi ve Gündem 21'in 24. bölümünde öngörülen, kadınlar için sürdürülebilir ve adil kalkınmaya yönelik küresel eyleme ilişkin hedefleri yineler (Rio, Brezilya, 3-14 Haziran 1992).

37. Kadının eşit statüsü ve kadının insan hakları, Birleşmiş Milletler sisteminin tümünde gerçekleşen faaliyetlerin temeline yerleştirilmelidir. Bu meseleler, ilgili Birleşmiş Milletler yapı ve mekanizmalarının tümü tarafından düzenli ve sistematik olarak gündeme alınmalıdır. Kadının Statüsü Komisyonu, İnsan Hakları Komisyonu, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, Birleşmiş Milletler Kadınlar için Kalkınma Fonu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve diğer Birleşmiş Milletler yapıları arasında işbirliğinin artırılması ve bunların amaç ve hedeflerinin birbiriyle bütünleştirilmesi yönünde adım atılmalıdır. Bu bağlamda, İnsan Hakları Merkezi ve Birleşmiş Milletler Kadının İlerlemesi Dairesi arasındaki işbirliği ve eşgüdümü güçlendirilmelidir.

38. İnsan Hakları Dünya Konferansı, kadınlara karşı kamusal ve özel yaşamdaki şiddetin, cinsel tacizin, sömürünün ve kadın ticaretinin her biçiminin, adaletin yürütülmesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet tarafsızlığının ortadan kaldırılmasına ve kadın hakları ile belirli geleneksel ve örfi uygulamaların, kültürel önyargıların ve dini aşırılığın zararlı etkileri arasında ortaya çıkabilecek her türlü çatışmanın ortadan kaldırılmasına yönelik olarak çalışmanın önemini vurgular. İnsan Hakları Dünya Konferansı, Genel Kurul'u kadınlara karşı şiddete dair bildirge taslağını kabul etmeye davet eder ve Devletleri bildirgenin hükümlerine uygun olarak kadınlara karşı şiddetle mücadeleye davet eder. Silahlı çatışma hallerinde kadın hakları ihlalleri, uluslararası insan hakları ve insancıl hukukun temel ilkelerinin ihlali niteliğindedir. Özellikle cinayet, sistematik tecavüz, cinsel kölelik ve zorla hamile bırakma dahil olmak üzere, bu nitelikteki tüm ihlaller özellikle etkili bir tepkiyi gerektirmektedir.

39. İnsan Hakları Dünya Konferansı, gizli ve açık, kadınlara karşı ayrımcılığın tüm biçimlerinin ortadan kaldırılmasını talep eder. Birleşmiş Milletler, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin, 2000 yılına kadar tüm devletlerce onaylanması hedefini teşvik etmelidir. Sözleşme'ye ilişkin olarak ileri sürülen önemli sayıda çekincenin aşılmasının yöntem ve araçlarının geliştirilmesi teşvik edilmelidir. Diğerleri yanında, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, Sözleşme'ye ilişkin olarak ileri sürülen çekinceleri gözden geçirmeye devam etmelidir. Devletler, Sözleşme'nin konu ve amacı ile bağdaşmayan veya diğer yönlerden uluslararası sözleşmeler hukukuna uygun olmayan çekinceleri geri almaya davet edilir.

40. Sözleşme denetim yapıları, insan haklarından tam ve eşit olarak, ayrımcılığa uğramaksızın yararlanabilmeleri için, kadınların mevcut usulleri daha etkili şekilde kullanabilmelerini sağlayacak gerekli bilgiyi sunmalıdır. Kadınların eşitliğinin ve insan haklarının sağlanmasına ilişkin taahhütlerin uygulanmasının güçlendirilmesi için, yeni usuller de benimsenmelidir. Kadının Statüsü Komisyonu ve Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne ek bir ihtiyari protokol hazırlanarak, şikayet hakkının sağlanması olasılığını derhal değerlendirmelidir. İnsan Hakları Dünya Konferansı, İnsan Hakları Komisyonu'nun onbeşinci oturumunda kadına karşı şiddet konusunda bir özel raportör atamayı değerlendirmesini memnuniyetle karşılar.

41. İnsan Hakları Dünya Konferansı, kadınların yaşamları boyunca en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardından yararlanmalarının önemini kabul eder. İnsan Hakları Dünya Konferansı, Dünya Kadın Konferansı, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve 1968 tarihli Tahran Bildirgesi bağlamında, kadınların erkeklerle eşitlik temelinde, kabul edilebilir ve uygun sağlık hizmetlerine ve her türlü aile planlaması hizmetine ve de her düzeyde eğitime eşit erişim hakkını bir kere daha teyit eder.

42. Sözleşme denetim yapıları, cinsiyete ilişkin verilerden yararlanarak, kadının statüsü ve kadının insan haklarına ilişkin meseleleri, değerlendirmelerine ve görüşlerine dahil etmelidir. Devletler, sözleşme denetim yapılarına sundukları raporlarda, kadının hukuki ve fiili durumuna ilişkin bilgilere yer vermeleri yönünde teşvik edilmelidir. İnsan Hakları Dünya Konferansı, İnsan Hakları Komisyonu'nun kırk dokuzuncu oturumunda kabul ettiği ve insan hakları alanında faaliyet gösteren raportör ve çalışma gruplarının da bu tür bilgileri değerlendirmelerini öngören 8 Mart 1993 tarih ve 1993/46 sayılı kararını memnuniyetle karşılar. Kadının İlerlemesi Dairesi, başta İnsan Hakları Merkezi olmak üzere diğer Birleşmiş Milletler organları ile işbirliği içinde, Birleşmiş Milletler'in insan hakları alanındaki

faaliyetlerinin, cinsiyete dayalı istismar dahil olmak üzere, kadınların insan haklarının ihlallerini düzenli olarak konu edinmelerini sağlamak için gerekli adımları atmalıdır.

43. İnsan Hakları Dünya Konferansı, Hükümetleri, bölgesel ve uluslararası örgütleri, kadınların karar alıcı makamlarda görev alabilmelerini kolaylaştırmaya ve karar alma süreçlerine daha fazla katılabilmelerini sağlamaya davet eder. Birleşmiş Milletler Sekreterliği'ni, Birleşmiş Milletler Şartı uyarınca, kadın çalışanların atanması ve terfiine ilişkin daha fazla adım atmaya ve Birleşmiş Milletler'in ana ve tali organlarını, kadınların bu organlara eşit koşullarda katılmalarını güvence altına almaya teşvik eder.

44. İnsan Hakları Dünya Konferansı, 1995'te Pekin'de düzenlenecek olan Dünya Kadın Konferansı'nı memnuniyetle karşılar ve kadınların insan haklarına, Dünya Kadın Konferansı'nın öncelikli konuları olan eşitlik, kalkınma ve barış konularına ilişkin müzakerelerde, özel önem verilmesini teşvik eder.

1.3- 111 Sayılı ILO Sözleşmesi: Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi

Uluslararası Çalışma Bürosu Yönetim Kurulu tarafından toplantıya çağırılarak 4 Haziran 1958 de Cenevre'de 42 toplantısını yapan,

Uluslararası Çalışma Teşkilatı Genel Konferansı,

Toplantı gündeminin dördüncü maddesini teşkil eden, iş ve meslek alanında ayırım ile ilgili çeşitli tekliflerin kabulünü ve

Bu tekliflerin bir Uluslararası sözleşme şeklini almasına, karar verecek ve

Filadelfiya beyannamesinin; ırk, inanç ve cinsiyetleri ne olursa olsun, bütün insanların, hürriyet, şeref, ekonomik, güvenlik ve eşit imkan şartları içinde kendi maddi refah ve manevi gelişmelerini gözetme haklarını teyit ettiğini, ve

Ayırımın, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde belirtilen hakları ihlâl ettiğini,

Gözönünde tutarak,

Bin dokuz yüz elli sekiz yılı Haziran ayının yirmi beşinci günü ayırım (İş ve meslek) Sözleşmesi, 1958 adını taşıyacak olan aşağıdaki Sözleşmeyi kabul eder.

Madde 1

1. Bu sözleşme bakımından "Ayırım" deyimi ;

a) Irk, renk, cinsiyet, din, siyasi inanç, ulusal veya sosyal menşe bakımından yapılan iş veya meslek edinmede veya edinilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan her türlü ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı,

b) İlgili üye, memleketin, varsa temsilci, işçi ve işveren teşekkülleri ve diğer ilgili makamlarla istişare etmek suretiyle tespit edeceği, meslek veya iş edinmede veya edilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan bütün diğer ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı, ifade eder.

2. Belirli bir iş için, o işin mahiyeti icabı yapılan, herhangi bir ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutma ayırım sayılmaz.

3. Bu sözleşme bakımından "İş" ve "Meslek" terimleri, mesleki eğitime, bir işe ve çeşitli mesleklere girmeyi ve çalışma şartlarını kapsar.

Madde 2

Bu sözleşmenin yürürlükte bulunduğu üye memleketler, ulusal şartlara ve tatbikata uygun metotlarla; bu sözleşmede ele alınan anlamda her türlü ayırımı ortadan kaldırmak maksadıyla iş veya meslek edinmede ve edinilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği geliştirmeyi hedef tutan milli bir politika tespit ve takip etmeyi taahhüt eder.

Madde 3

Bu sözleşmenin yürürlükte bulunduğu üye memleketler, ulusal şartlara ve tatbikata uygun metotlarla,

a) Sözü edilen politikanın kabulünü ve uygulanmasını teşvik için işçi ve işveren teşekkülleri ve diğer ilgili teşekküllerin işbirliğini temine gayret etmeyi,

b) Bu politikanın kabulüne ve uygulanmasını sağlayacak kanunlar kabul ve eğitim programlarını teşvik etmeyi,

c) Bu politika ile bağdaşmayan her türlü kanuni hükümleri kaldırmayı ve idari talimat ve tatbikatı değiştirmeyi,

d) Bu politikayı istihdam konusunda milli bir makamın doğrudan doğruya kontrolü altında takip etmeyi,

e) Bu politikanın mesleğe yöneltme, mesleki eğitim, iş ve işçi bulma hizmetlerinde, milli bir makamın sevki idaresinde uygulanmasını temin etmeyi,

f) Sözleşmenin uygulanması ile ilgili yıllık raporlarında bu politikanın uygulanması konusunda alınan tedbirleri ve bu tedbirler yoluyla elde edilen sonuçları belirtmeyi; taahhüt eder.

Madde 4

Devletin güvenliğine hanel getiren faaliyetlerden ötürü muhik sebeplerle zanlı bulunan veya bu faaliyetlere girişen bir şahıs hakkında alınan tedbirler, ilgili kişinin milli tatbikata uygun olarak kurulmuş olan yetkili bir makama başvurma hakkı saklı kalmak şartıyla, ayırım sayılmaz.

Madde 5

1. Uluslararası Çalışma Konferansınca kabul edilmiş olan diğer sözleşme veya tavsiyelerle öngörölmüş bulunan özel koruma ve yardım tedbirleri ayırım sayılmaz.

2. Herhangi bir üye, varsa temsilci, işveren ve işçi teşekkülleriyle yapılacak görüşmeden sonra cinsiyet, yaş, sakatlık, aile sorumlulukları veya sosyal ve kültürel durumları dolayısıyla, özel şekilde korunma veya yardım ihtiyacında oldukları genel olarak kabul edilmiş bulunan kimselerin özel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ödenen özel tedbirlerin ayırım sayılmayacağına karar verebilir.

Madde 6

Bu Sözleşmeyi onayan üye memleketler, Sözleşme hükümlerini, Uluslararası Çalışma Teşkilatı Anayasası hükümleri uyarınca, Anavatan dışı ölkelerine uygulanacağını taahhüt eder.

Madde 7

Bu Sözleşme kesin onama belgeleri tescil edilmek üzere, Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne gönderilir.

Madde 8

1. Bu Sözleşme, ancak onama belgesi Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü tarafından tescil edilmiş olan Uluslararası Çalışma Teşkilatı üyelerini bağlar.

2. Sözleşme, iki üyenin onama belgelerinin Genel Müdür tarafından tescilinden itibaren 12 ay sonra yürürlüğe girer.

3. Bundan sonra, bu Sözleşme, her üye hakkında, kendisinin onama belgesinin tescilinden itibaren on iki ay geçince yürürlüğe girer.

Madde 9

1. Bu Sözleşmeyi onayan üye memleketler, sözleşmenin ilk yürürlüğe giriş tarihinden itibaren on yıl geçtikten sonra, Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne yollayarak tescil ettirecekleri bir ihbarname ile onamayı feshedebilir. Fesih, tescil tarihinden itibaren bir yıl sonra yürürlüğe girer.

2. Bu Sözleşmeyi onayan yukarıdaki fıkrada sözü edilen on yıllık devrenin bitiminden itibaren bir yıl içinde, bu madde gereğince kendisine tanınan fesih hakkını kullanmayan üye memleketler yeniden on yıllık bir devre için bağlanırlar ve bundan sonra bu sözleşmeyi, her on yıllık devre sonunda, bu maddede öngörölen şartlarla feshedebilirler.

Madde 10

1. Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü, Teşkilat üyeleri tarafından kendisine bildirilen bütün onamaların ve fesih ihbarlarının tescilini, Uluslararası Çalışma Teşkilatının bütün üyelerine tebliğ eder.

2. Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü kendisine gönderilen ikinci onama belgesinin tescilini, teşkilat üyelerine tebliğ ederken, bu sözleşmenin yürürlüğe gireceği tarih hakkında Teşkilat üyelerinin dikkatini çeker.

Madde 11

Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü, yukarıdaki maddelerin hükümleri gereğince, tescil ettiği bütün onama ve fesih ihbarlarına ait her türlü bilgiyi Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 102 nci maddesi uyarınca tescil edilmek üzere, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine gönderir.

Madde 12

Uluslararası Çalışma Bürosu Yönetim Kurulu lüzum göreceği zamanlarda Genel Konferansa bu sözleşmenin uygulanması hakkında bir rapor sunar ve sözleşmenin tamamen veya kısmen değiştirilmesi konusunun konferans gündemine konulup konulmaması lüzumunu inceler.

Madde 13

4. Konferansın bu Sözleşmeyi tamamen veya kısmen değiştiren yeni bir sözleşme kabul etmesi ve yeni sözleşmede aksine hüküm olmaması halinde;

a. Değişik yeni sözleşmenin bir üye tarafından onanması, yukarıdaki 9 uncu madde hükümleri nazara alınmaksızın, değişik yeni sözleşmenin yürürlüğe girmiş olması kayıt ve şartıyla ile bu sözleşmenin derhal ve doğrudan doğruya feshini tazammum edecektir.

b. Değişik yeni sözleşmenin yürürlüğe girmesi tarihinden itibaren bu sözleşme üyelerin onamasına açık bir sözleşme olmaktan çıkar.

5. Bu Sözleşme onu onayı da değişik sözleşmeyi onamamış bulunan üyeler için, şimdiki şekil ve muhtevası ile muteber olmakta devam eder.

Madde 14

Bu sözleşmenin Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede muteberdir.

1.4-Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi: 14 Aralık 1690

Paris'te toplanan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü 14 Kasım-14 Aralık tarihleri arasındaki onbirinci oturumda,

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ayrımcılığı reddedip herkesin eğitim hakkını ilan ettiğini anımsayarak, eğitimde ayrımcılığın bu Bildirgede dile getirilen hakların çiğnenmesi olduğunu göz önüne alarak, Birleşmiş Milletler

Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütünün Anayasasında belirtildiği gibi, insan haklarına evrensel saygının daha da geliştirilip eğitimde fırsat eşitliğinin tanınması için uluslar arasında işbirliği amaçladığını göz önüne alarak, Sonuç olarak, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütünün, ulusal eğitim sistemlerinin çeşitliliğine saygı duymakla birlikte, ödevinin salt eğitimde ayrımcılık biçimlerinin yasaklanması olmayıp aynı zamanda eğitimde herkes için fırsat ve davranış eşitliğini geliştirmek olduğunu bilerek, bu oturum gündeminin 17.1.4 maddesini oluşturan eğitimde ayrımcılığın çeşitli

yönlerine ilişkin önerileri göz önüne alarak, Onuncu oturumda, bu sorunun Üye Devletlere önerilerin yanı sıra uluslar arası bir sözleşme konusu yapılması gerektiğine karar vererek, 1960 Aralık gününde on dördüncü günü bu Sözleşmeyi benimsemiştir:

Madde 1

1. Bu Sözleşmenin amacı bakımından ayrımcılık terimi; ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ya da toplumsal köken, ekonomik güç ya da doğuş temeli üzerinde, eğitimde davranış eşitliğini kaldırmak ya da bozmak amacı ya da sonucuyla ve özellikle,

a. Herhangi bir kişi ya da grubu herhangi bir tür ya da düzeyde eğitim görmekten yoksun bırakmak;

b. Herhangi bir kişi ya da grubu, düşük düzeyli bir eğitimle sınırlamak;

c. Bu Sözleşmenin 2. Maddesinin hükümleri saklı kalmak üzere kişiler ya da gruplar için ayrı eğitim sistemleri ya da kurumları kurmak ya da sürdürmek; ya da

d. Herhangi bir kişi ya da gruba, insan onuruyla bağdaşmaz koşullar uygulamak üzere yapılan herhangi bir ayırım, dışlama, sınırlama ya da üstün tutmayı içerir.

Madde 2

Bir Devlete izin verildiğinde;

a. Eğitimden eşit yararlanma olanağı, aynı düzeyde eğitim elemanı ve aynı nitelikte okul, bina ve donanımı sağlamak ve aynı ya da eşdeğerde ders görme fırsatı sunmak koşuluyla, iki ayrı cinsten öğrenciler için ayrı eğitim sistem ve kurumlarının kurulması ya da sürdürülmesi;

b. Katılma ya da yazılma isteğe bağlı olması ve sağlanan eğitimin yetkili makamlar tarafından aynı düzeydeki eğitim için konulabilecek ya da onaylanacak standartlara uyması koşuluyla öğrencilerin ana babaları ya da yasal vasilerinin isteklerine uygun bir eğitim vermek üzere din ve dil gerekçeleriyle ayrı eğitim sistem ve kurumlarının kurulması ya da sürdürülmesi;

c. Herhangi bir grubun dışlanmasını değil, kamu makamlarınca sağlananlara ek eğitim kolaylıkları sağlamayı amaçlaması ve bu amaç uyarınca çalışması ve sağlanan eğitimin yetkili makamlar tarafından aynı düzeydeki eğitim için konulabilecek ya da onaylanacak standartlara uyması koşuluyla özel eğitim kurumlarının kurulması ya da sürdürülmesi;

Madde 3

Bu Sözleşmenin anlamı çerçevesinde farklılığı kaldırmak ya da önlemek için, Sözleşmeciler Tarafından,

- a. Eğitimde farklılık içeren her türlü yasa hükmünü ve yönergeyi kaldırmayı ve her türlü yönetim uygulamasına son vermeyi,
- b. Öğrencilerin eğitim kurumlarına alınmasında hiçbir ayırım yapılmamasına, gereğinde yasa yoluyla güvenceye bağlamayı,
- c. Okul ücretleri ve öğrencilere burs ya da başka yardımlar sağlanması ve yabancı ülkelerde öğrenimini sürdürmek için gerekli izin ve kolaylıklar bakımından kamu makamları tarafından salt yetenek ve gereksinme dışında hiçbir davranış farklılığına olanak tanımamayı,
- d. Kamu makamları tarafından eğitim kurumlarına sağlanan herhangi bir yardım konusunda, salt öğrencilerin belli bir gruptan olmaları nedeniyle herhangi bir kısıtlama ya da üstün tutmaya izin vermemeyi,
- e. Ülkelerinde oturan yabancı uyruklara kendi vatandaşlarına sağladığı aynı eğitim olanaklarını sağlamayı taahhüt eder.

Madde 4

Bu Sözleşmeyi Taraf Devletler, ayrıca koşullara ve ulusal geleneklere uygun Yöntemlerle eğitim konusunda fırsat ve davranış eşitliğini geliştirmeye ve özellikle;

- a. İlköğretimi ücretsiz ve zorunlu, ortaöğretimi değişik biçimleriyle genellikle herkesin yararlanabileceği, yükseköğrenimi bireysel yetenek temeli üzerinde herkesin eşit olarak görebileceği bir eğitim olarak gerçekleştirmeye ve yasanın öngördüğü okula gitme yükümlülüğünü herkesçe uygulamasını sağlamaya,
- b. Aynı düzeydeki tüm kamu ve eğitim kurumlarında eğitim düzeylerinin eşdeğerde olmasını ve yine sağlanan eğitimin niteliğine ilişkin koşulların eş düzeyde tutulmasını güvence altına almaya,
- c. İlköğretim görmemiş ya da ilköğretimi tamamlamamış kimselerin eğitilmesini ve bunların kişisel yeteneklerine göre öğrenimlerini sürdürebilmesini uygun yöntemlerle özendirmeyi ve güçlendirmeye,
- d. Fark gözetmeksizin öğretim mesleği için yetiştirme olanağı sağlamaya yönelik bir ulusal politikayı saptayıp geliştirerek uygulamayı üstlenir.

Madde 5

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, aşağıdaki konularla anlaşmıştır:

- a. Eğitim insan kişiliğinin tam gelişmesine ve insan hakları ve temel özgürlüklere saygının güçlenmesine yönelik olmalı, tüm uluslar, ırk ve din grupları arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışın korunması yolundaki etkinliklerini daha da ileriye götürmelidir.
- b. Ana babalarının ve uygulandığı yerlerde vasilerin çocukları için önce, yetkili makamlarca konan ya da onaylanan en az eğitim standartlarına uymakla birlikte kamu makamlarınca yönetilen kurumlardan başka kurumları seçme ve ikinci olarak, yasaların uygulanması uyarınca bu Devlette izlenen işlemlerle bağdaşmak koşuluyla çocuklarının ana baba ve vasilerinin inançlarına göre din ve ahlak eğitimini almalarını ve hiçbir kişi ya da grubun kendi inancıyla bağdaşmayan dinsel eğitime zorlanmamasına sağlamaya özgürlüğüne saygı göstermek temel ilkedir.
- c. Ulusal azınlık üyelerinin, okullarının yönetimi dahil, kendi eğitim etkinliklerini yerine getirme ve her Devletin eğitim politikasına göre kendi dillerini kullanma ya da öğretme haklarını tanımak temel ilkedir. Bununla birlikte, aşağıdaki hükümler saklıdır:
 - i. Bu hak, bu azınlık üyelerini bir bütün olarak topluluğun kültür ve dilini anlamaktan ve topluluk etkinliklerine katılmaktan alıkoyacak ve ulusal egemenliği zedeleyecek biçimde kullanılamaz.

ii.Eğitim düzeyi, yetkili makamlarca saptanan ya da onaylanan genel düzeyden düşük olamaz.

iii.Bu gibi okullarla devam isteğe bağlıdır.

2.Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu maddenin 1.fıkrasında dile getirilen ilkelerin uygulanmasını güvenceye bağlamak üzere tüm gerekli önlemleri alır.

Madde 6

Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşmeyi uygularken Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütüne, bundan böyle eğitimde çeşitli farklılık biçimlerine karşı ve eğitimde fırsat ve davranış eşitliğini sağlamak üzere alınacak önlemleri saptamak amacıyla benimsenen önerilere en büyük özenini göstermeyi üstlenir.

Madde 7

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim Kültür Örgütü Genel Konferansına bu Konferanşa belirlenecek tarihlerde ve biçimlerde sunacakları dönemsel raporlarında, 4. maddede tanımlanan ulusal politikanın saptanması ve geliştirilmesi ve bu politikanın uygulanmasında elde edilen başarıların ve karşılanan güçlükler dahil, benimsedikleri yasal ve yönetsel hükümlerle bu Sözleşmenin uygulanması amacıyla giriştikleri eylemler konusunda bilgi verir.

Madde 8

Bu Sözleşmeye Taraf olan iki ya da daha çok Devlet arasında sözleşmenin yorumlanması ya da uygulanmasına ilişkin olarak doğabilecek olan ve görüşmelerle çözümlenemeyen herhangi bir anlaşmazlık, öteki çözümlenemeyen yollarının başarısızlığı durumunda anlaşmazlığa taraf olanların isteği üzerine karara bağlanmak üzere Uluslar arası adalet Divanına sunulur.

Madde 9

Bu Sözleşme çekince konamaz.

Madde 10

Bu Sözleşme, iki ya da daha çok Devlet arasında sonuçlandırılan sözleşmelerle bireylerin ya da grupların yararlandığı hakları bu sözleşmenin sözü ve ruhuna aykırı olmaması koşuluyla sınırlayıcı bir etki yaratamaz.

Madde 11

Bu Sözleşme, Fransızca, İngilizce, İspanyolca ve Rusça hazırlanmış olup, dört metin de aynı ölçüde geçerlidir.

Madde 12

1.Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütüne Üye Devletler tarafından kendi anayasal işlemleri uyarınca onay ya da kabule bağlıdır.

2.Onay ya da kabul belgeleri Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Müdürlüğüne verilir.

Madde 13

1.Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Üyesi olmayan ve Örgütün Yürütme Kurulu tarafından katılmaya çağrılan tüm Devletlerin katılmasına açıktır.

2.Katılma, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Müdürlüğüne bir katılma belgesinin verilmesiyle hüküm kazanır.

Madde 14

Bu Sözleşme, üçüncü onay, kabul ya da katılma belgesinin verildiği tarihten üç ay sonra ve ancak sadece kendi belgelerini bu tarihte ya da daha önce vermiş olan Devletler bakımından yürürlüğe girer. Öteki Devletler bakımından onay, kabul katılma belgelerini vermelerinden üç ay sonra yürürlük kazanır.

Madde 15

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşmenin sadece kendi ana ülkelerinde değil, uluslar arası ilişkilerinden sorumlu oldukları kendini yönetmeyen, vesayet altında bulunan sömürge ya da başka ülkelerde uygulanmasını kabul eder. Gerekliyse bu ülkelerde Sözleşmenin uygulanmasını sağlamak amacıyla onay, kabul ya da katılma üzerine ya da daha önce bu ülkelerin hükümetleri ya da öteki yetkili makamlarına danışmayı ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Müdürüne buna göre Sözleşmenin uygulandığı ülkeleri bildirmeyi üslenir. Bildirim, alındığı tarihten üç ay sonra hüküm kazanır.

Madde 16

1. Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet, bu Sözleşmeyi kendi adına ya da uluslar arası ilişkilerinden sorumlu olduğu bir ülke adına bozabilir.

2. Sözleşmenin bozulması, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Müdüre verilen yazılı bir belgeyle bildirir.

3. Sözleşmenin bozulması, bozma belgesinin alınmasından oniki ay sonra hüküm kazanır.

Madde 17

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Müdürü 13. maddede anılan örgüt üyesi olmayan Devletlere ve Birleşmiş Milletlere, 12 ve 13. maddelerde hükme bağlanan tüm onay, kabul ve katılma belgelerinin verilmesini ve 15 ve 16. maddelerde hükme bağlanan bildirim ve bozmaları duyurur.

Madde 18

1. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı tarafından değiştirilebilir. Bununla birlikte böyle bir değişiklik, ancak değişikliğe taraf olacak Devletleri bağlar.

2. Genel Konferans, bu Sözleşmeyi tümüyle ya da bir bölümüyle değiştiren yeni bir sözleşme benimseyecek olursa, yeni sözleşme tersine bir hüküm koymadıkça, bu Sözleşme, değişik yeni sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak onay, kabul ya da katılmaya açık olmaktan çıkar.

Madde 19

Birleşmiş Milletler Antlaşmasınının 102. maddesi uyarınca bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Müdürünün isteme üzerine Birleşmiş Milletler Sekreterliğinde sivile geçirilir.

Bu Sözleşme 1960 Aralığının bu onbeşinci gününde Paris'te Genel Konferansın onbirinci oturumunun Bakanı ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Müdürünün imzalarını taşıyan ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütünün Arşivine konacak olan iki özgün kopya olarak yapılmıştır. Onaylı tam kopyaları 12 ve 13. maddelerde anılan tüm Devletlerle Birleşmiş Milletlere gönderilir.

Bu metin Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü tarafından Paris'te yapılan ve 1960 Aralığının onbeşinci günü kapanan onbirinci oturumunda gereği gibi benimsenen özgün Sözleşme metnidir. Yukarıdaki hükümlerde anlaşmaya varılarak 1960 aralığının bu onbeşinci günü imzalanmıştır.

1.5- UNESCO Hoşgörüyü Dair İlkeler Bildirgesi - Çev. İdil Işıl GÜL

16 Kasım 1995

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Üyesi Devletler, Paris'te, 25 Ekim- 16 Kasım 1995 tarihleri arasında, Genel Konferans'ın yirmi sekizinci oturumunda bir araya gelerek,

Başlangıç

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 'Biz, Birleşmiş Milletler halkları ... gelecek kuşakları savaş felaketinden korumaya, temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, ... olan inancımızı yeniden ilan etmeye, ... ve bu ereklere ulaşmak için hoşgörüyü davranmaya ve iyi komşuluk anlayışı içinde birbirimizle barışık yaşamaya' şeklindeki ifadelerini akılda tutarak,

16 Kasım 1945'te kabul edilen UNESCO Anayasası'nın Başlangıç kısmında yer alan 'barışın başarısız olmaması, insanlığın fikri ve ahlaki dayanışması üzerine inşa edilmesine bağlıdır' ifadesini hatırlayarak,

Yine Evrensel İnsan Hakları Beyanname'si'nin '(h)erkesin kanaat, vicdan ve din' (Madde 18), 'düşünce ve ifade' (Madde 19) özgürlüğü haklarına sahip olduğunu, ve eğitimin 'tüm halklar, ırklar ve din grupları arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirmesi gerektiğini' (Madde 26) teyit ettiğini hatırlayarak,

Aşağıdakiler dahil olmak üzere, ilgili uluslararası belgeleri kaydederek,

- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme,
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme,
- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme,
- Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme,
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme,
- Mültecilerin Statüsüne Dair 1951 tarihli Sözleşme ve 1967 tarihli Protokol ve bölgesel belgeler,
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi,
- İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme,
- Din veya İnanca Dayalı Hoşgörüsüzlüğün Tüm Biçimlerinin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge,
- Ulusal veya Etnik, Dini veya Dil Azınlıklarına Mensup Kimselerin Haklarına Dair Bildirge,
- Uluslararası Terörizmin Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Tedbirlere Dair Bildirge,
- Viyana Bildirgesi ve İnsan Hakları Dünya Konferansı Eylem Programı,
- Kopenhag Bildirgesi ve Sosyal Kalkınma Dünya Zirvesi tarafından kabul edilen Eylem Programı,
- Irka ve Irksal Önyargıya Dair UNESCO Bildirgesi,
- Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi ve Tavsiyesi,

İrkçilik ve Irk Ayrımcılığıyla Mücadele Üçüncü Onyılı, İnsan Hakları Eğitimi için Dünya Onyılı ve Dünya Yerli Halklar Uluslararası Onyılı amaçlarını akılda tutarak,

UNESCO Genel Konferansı 27 C/Karar 5.14 uyarında Birleşmiş Milletler Hoşgörü Yılı çerçevesinde düzenlenen bölgesel konferansların tavsiyeleri ile Birleşmiş Milletler Hoşgörü Yılı programı dahilinde Üye Devletler tarafından düzenlenen diğer konferans ve toplantıların tavsiyelerini gözeterek,

Hoşgürsüzlük, şiddet, terörizm, yabancı düşmanlığı, saldırgan milliyetçilik, ırkçılık, Yahudi düşmanlığı, dışlama, marjinalleştirme ve ayrımcılık ifade eden ve ulusal, etnik, dini veya dilsel azınlıkları, mültecileri, göçmen işçileri, göçmenleri ve toplumdaki kırılgan grupları hedef alan eylemler; ve düşünce ve ifade özgürlüklerini kullanan bireylere yönelik şiddet eylemleri ile bu kişileri sindirmeye yönelik eylemlerin – ki bu eylemlerin tümü ulusal ve uluslararası barış ve demokrasinin güçlenmesini tehdit etmekte ve kalkınmaya engel olmaktadır – artmasından kaygı duyarak,

Üye Devletlerin ırk, cinsiyet, dil, ulusal köken, din ve engellilik bakımından ayırım gözetmeksizin herkesin insan hak ve özgürlüklerine saygıyı geliştirme ve teşvik etme, ve hoşgürsüzlükle mücadele konusundaki yükümlülüklerini vurgulayarak,

Hoşgörüye Dair İlkeler Bildirgesini kabul ve kuvvetle beyan eder

Hoşgörü sadece değerli bir ilke olmayıp, aynı zamanda barış ve tüm halkların ekonomik ve sosyal kalkınması için bir gereklilik olduğundan, toplumlarımızda hoşgörüü geliştirmek için gerekli tüm pozitif tedbirleri almaya kararlı olarak,

Aşağıdaki hususları beyan ediyoruz:

1. Madde – Hoşgörünün anlamı

1.1 Hoşgörü, dünyadaki kültürlerin, ifade ve yaşam biçimlerinin zengin çeşitliliğine saygı duymak, bu çeşitliliği kabul ve takdir etmektir. Hoşgörü bilgi, açıklık, iletişim ve kanaat, vicdan ve inanç özgürlüğü ile gelişir. Hoşgörü farklılıktaki uyumdur. Sadece ahlaki bir ödev değil, aynı zamanda siyasi ve hukuki bir gerekliliktir. Hoşgörü barışı mümkün kılan erdemdir; savaş kültürünün yerine barış kültürünün yerleşmesine katkıda bulunur.

1.2 Hoşgörü taviz, tenezzül veya müsamaha değildir. Hoşgörü, her şeyin ötesinde, diğerlerinin evrensel insan hak ve özgürlüklerinin kabulüyle ortaya çıkan etkin bir tutumdur. Hiçbir koşulda bu temel değerlerin ihlalini mazur göstermek amacıyla kullanılamaz. Bireylerin, grupların ve Devletlerin hoşgörülü davranması gerekir.

1.3 Hoşgörü insan haklarını, çoğulculuğu (kültürel çoğulculuk dahil), demokrasiyi ve hukukun egemenliğini destekleme sorumluluğudur. Hoşgörü, dogmacılığın ve mutlakçılığın reddini gerektirir ve uluslararası insan hakları belgelerinde öngörülen standartları teyit eder.

1.4 İnsan haklarına saygının bir gereği olarak, hoşgörü sosyal adaletsizliğe hoşgörü gösterilmesi veya kişilerin inançlarından vazgeçmeleri veya inançlarının zayıflaması anlamını taşımaz. Hoşgörü kişinin kendi inançlarına bağlı olmakta özgür olması ve başkalarının da kendi inançlarına bağlılıklarını kabul etmesi demektir. İnsanların doğal olarak görünüm, durum, ifade, davranış ve değerler bakımından birbirlerinden farklı olduklarını, barış içerisinde ve oldukları gibi yaşama hakları bulunduğunu kabul etmek anlamına gelir. Ayrıca kişilerin görüşlerini başkalarına zorla benimsetmemeleri anlamını taşır.

2. Madde – Devlet düzeyinde hoşgörü

2.1 Devlet düzeyinde hoşgörü, mevzuatın, hukukun uygulanmasının ve yargısal ve idari süreçlerin adil ve tarafsız olmasını gerektirir. Ayrıca, ekonomik ve sosyal fırsatların herkese ayrımcılık yapılmaksızın sunulmasını gerektirir. Dışlanma ve marjinalleşme huzursuzluğa, düşmanlığa ve bağınazlığa neden olabilir.

2.2 Daha hoşgörülü bir toplum için Devletler mevcut uluslararası insan hakları sözleşmelerini onaylamalı, gerekli hallerde toplumdaki tüm gruplar ve bireyler için eşit muameleyi ve fırsat eşitliğini sağlayacak yeni hukuki düzenlemeler benimsemelidir.

2.3 Bireylerin, toplulukların ve ulusların insanlık aleminin çokkültürlü yapısını kabul etmesi ve buna saygı göstermesi uluslararası uyum için temeldir. Hoşgörü olmaksızın barış, barış olmaksızın kalkınma ve demokrasi var olamaz.

2.4 Hoşgürsüzlük kırılgan grupların marjinalleştirilmesi, onların sosyal ve siyasi katılımdan dışlanması ve onlara karşı şiddet ve ayrımcılık şeklini alabilir. Irka ve Irksal Önyargıya Dair Bildirge’de de teyit edildiği üzere, “Tüm bireyler ve gruplar farklı olma hakkına sahiptir” (Madde 1.2).

3. Madde – Sosyal boyut

3.1 Modern dünyada hoşgörü her zaman olduğundan daha büyük önem arz etmektedir. Ekonominin küreselleştiği ve hareketliliğin, iletişimin, bütünleşmenin ve karşılıklı bağımlılığın, büyük ölçekli göçlerin ve nüfusların yerinden edilmesinin, kentleşmenin hızla arttığı ve sosyal yapının değiştiği bir çağdayız. Çeşitlilik dünyanın her yerinde temel bir nitelik olduğundan, hoşgürsüzlüğün ve çatışmanın artması, her bölgede huzursuzluk tehlikesi yaratmaktadır. Bu durum herhangi bir ülkeyle sınırlı değil, küresel bir tehdittir.

3.2 Hoşgörü bireyler arasında, aile içerisinde ve topluluklar düzeyinde de gereklidir. Okullarda, üniversitelerde, okul dışı eğitimde, evde ve işyerlerinde hoşgörünün geliştirilmesi ve açıklık, karşılıklı dinleme ve dayanışmaya yönelik tutumlar yaratılmasına yönelik çabalar olmalıdır. Özgür ve açık diyalog ve tartışmanın kolaylaştırılması, hoşgörüye ilişkin değerlerin yayılması ve hoşgürsüz grup ve ideolojilerin yükselişine karşı ilgisizliğin tehlikelerine dikkat çekilmesi bakımından kitle iletişim yapıcı bir rol oynayabilecek konumdadır.

3.3 Irka ve Irksal Önyargıya Dair UNESCO Bildirgesi’nde teyit edildiği üzere, gerekli hallerde birey ve grupların onurda ve haklarda eşitliğini güvence altına alacak tedbirler alınmalıdır. Bu çerçevede, sosyal veya ekonomik açıdan kırılgan olan gruplara özel önem verilmek suretiyle, kültürlere ve değerlerine saygı gösterilerek özellikle konut, istihdam ve sağlık yönünden yürürlükteki hukukun ve sosyal tedbirlerin korumasından yararlanmaları sağlanmalı ve başta eğitim yoluyla olmak üzere sosyal ve mesleki gelişimleri ve bütünleşmeleri kolaylaştırılmalıdır.

3.4 Uluslararası toplumun bu küresel soruna yönelik çabalarında eşgüdümü sağlamak üzere, sosyal bilimlerden sorunun kökenlerinin ve etkili karşı önlemlerin tahlil edilmesi dahil olmak üzere, uygun bilimsel çalışmalar yürütülmeli ve ağlar kurulmalı, Üye Devletlerin politika ve standart oluşturmaya yönelik faaliyetlerini desteklemek üzere araştırma ve izleme faaliyetleri yürütülmelidir.

4. Madde – Eğitim

4.1 Eğitim, hoşgürsüzlüğü önlemenin en etkili aracıdır. Hoşgörü eğitiminin ilk adımı, kişilere saygı gösterilmesi gereken ortak hak ve özgürlüklerinin neler olduğunun öğretilmesi ve başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma isteğinin geliştirilmesidir.

4.2 Hoşgörüye yönelik eğitim acil bir zorunluluk olarak kabul edilmelidir; bu nedenle hoşgürsüzlüğün kültürel, sosyal, ekonomik, siyasi ve dini kaynaklarıyla – şiddet ve dışlamanın ana kaynaklarıyla - mücadele etmek için gerekli sistematik ve akılcı eğitim yöntemleri geliştirilmelidir. Eğitim politika ve programları bireyler, etnik, sosyal, kültürel, dini ve dilsel gruplar ve uluslar arasında anlayış, dayanışma ve hoşgörüğü geliştirmeye katkıda bulunmalıdır.

4.3 Hoşgörüye yönelik eğitim korku ve başkalarının dışlanmasına neden olan etkilerle mücadeleyi amaçlamalı ve gençlerin bağımsız yargı, eleştirel düşünce ve etik muhakeme yeteneklerinin gelişmesine yardımcı olmalıdır.

4.4 Sosyal bilimler alanındaki araştırmaları ve hoşgörüye, insan haklarına ve şiddet karşıtlığına yönelik eğitim programlarını desteklemeyi ve bunları uygulamayı taahhüt ediyoruz. Bu husus, bireylerin diğer költürlere açık, özgürlüğün değerini takdir edebilen, insan onuruna ve çeşitli-liğine saygı duyan, çatışmaları önleyebilen ve onları şiddete başvurmaksızın çözebilen, başkalarını önemseyen ve sorumluluk sahibi vatandaşlar olarak yetişmelerini sağlamak üzere öğretmen eğitimini, müfredatları, ders kitaplarının içeriğini ve dersleri ve yeni eğitim teknolojileri dahil olmak üzere diğer eğitim malzemelerini geliştirmeye özel dikkat sarfedilmesi anlamını taşımaktadır.

5. Madde – Eyleme geçme kararlılığı

Eğitim, bilim, költür ve iletişim alanlarındaki program ve kurumlar aracılığıyla hoşgörüü ve şiddet karşıtlılığını geliştirmeye yönelik kararlılığımızı ifade ediyoruz.

6. Madde – Uluslararası Hoşgörü Günü

Kamu bilinci yaratmak, hoşgürsüzlüğün tehlikelerine dikkat çekmek ve hoşgörüü geliştirmeye ve hoşgörü eğitimine desteğe yönelik yenilenmiş kararlılığımızı ortaya koymak amacıyla, 16 Kasım gününü Uluslararası Hoşgörü Günü olarak ilan ediyoruz.

2- AVRUPA KONSEYİ

2.1- Avrupa İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Sözleşmeye Ek 12 No'lu Protokol: 1.4.2005

Aşağıda imzası bulunan Avrupa Konseyi üyesi devletler,

Herkesin kanun önünde eşit olduğu ve eşit hukuki koruma hakkına sahip olduğu temel ilkesini göz önünde bulundurarak;

4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Sözleşme (bundan sonra "Sözleşme" olarak anılacaktır) aracılığıyla ayrımcılığın genel olarak yasaklanmasını birlikte yerine getirerek, herkesin eşit olmasını sağlamak için yeni tedbirler alma kararlılığında olarak;

Ayrımcı gözetmeme ilkesinin, makul ve haklı gerçekler söz konusuysa, tam ve etkili eşitliği sağlamak için Taraf Devletlerin önlemler almasını engellemediğini teyit ederek,

Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

Madde 1- Genel olarak ayrımcılığın yasaklanması

1. Kanunda öngörülen haklardan yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya başka görüşler, ulusal ya da sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensubiyet, servet, doğum veya başka bir statüden kaynaklanan herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın sağlanır.

2. Kimse, herhangi bir kamu otoritesi tarafından, 1. fıkrada sayılan gerekçelerle ayrımcılığa tabi tutulamaz.

Madde 2- Yer bakımından uygulama

1. Her devlet, imza sırasında veya onaylama, kabul ya da katılma belgesinin verilmesi sırasında, bu Protokol'ün uygulanacağı ülkeyi veya ülkeleri belirleyebilir.

2. Her devlet, daha sonra herhangi bir zamanda, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne yapacağı bir bildirimle belirteceği başka herhangi bir ülkenin bu Protokol'ün uygulanma kapsamına alınmış olduğunu beyan edebilir. Bu ülke bakımından Protokol, bildirim Genel Sekreter tarafından alınışından itibaren üç aylık sürenin bitmesini izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer.

3. Yukarıdaki iki fıkra uyarınca yapılan her bildirim, Genel Sekreter'e gönderilecek bir bildirim ile geri alınabilir veya değiştirilebilir. Geri alma veya değişiklik, bu bildirim Genel Sekreter tarafından teslim alınış tarihinden itibaren üç aylık sürenin bitimini izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer.

4. Bu madde uyarınca yapılmış bir bildirim, Sözleşme'nin 56. maddesinin 1. fıkrasına uygun olarak yapılmış sayılır.

5. Bu maddenin 1. ve 2. fıkraları uyarınca beyanda bulunan her devlet, bu beyanda belirtilen ülke ve ülkelerle ilgili olarak, işbu Protokol'ün 1. maddesi uyarınca Sözleşme'nin 34. maddesine öngörüldüğü şekilde, gerçek kişiler, hükümet dışı kuruluşlar veya kişi gruplarınınca yapılacak başvurularda Mahkeme'nin yargı yetkisini kabul ettiğini her zaman beyan edebilir.

Madde 3- Sözleşmeyle Bağlantı

Sözleşmeci Taraflar, bu Protokol'ün 1. ve 2. maddelerini Sözleşme'ye ek maddeler olarak kabul ederler ve Sözleşme'nin bütün hükümleri buna göre uygulanır.

Madde 4- İmza ve Onay

Bu Protokol, Sözleşme'yi imzalamış olan Avrupa Konseyi üyesi devletlerin imzalarına açıktır. Protokol, onaylama, kabul veya uygun bulmaya sunulacaktır. Avrupa Konseyi üyesi bir devlet, aynı

zamanda veya daha önceden Sözleşme'yi onaylamadıkça, bu Protokol'ü onaylayamaz, kabul edemez veya uygun bulamaz. Onaylama, kabul veya uygun bulma belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne verilir.

Madde 5- Yürürlüğe Giriş

1. Bu Protokol, Avrupa Konseyi üyesi on devletin 4. madde hükümleri uyarınca Protokol'le bağlanma hususundaki rızalarını bildirdikleri tarihten itibaren üç aylık sürenin bitimini izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer.

2. Herhangi bir üye devletin sonradan bu Protokol'e katılması durumunda, Protokol, o devlet açısından onaylama, kabul ya da uygun bulma belgesinin tevdi edildiği tarihten itibaren üç aylık bir sürenin bitimini izleyen ayın ilk günü yürürlüğe girer.

Madde 6- Saklayanın Görevleri

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri;

- a. Her imzalamayı;
- b. Her onaylama, kabul veya uygun bulma belgesinin verilişini;
- c. 2. ve 5. maddeler uyarınca bu Protokol'ün her yürürlüğe giriş tarihini;
- d. Bu Protokol'e ilişkin başka her türlü işlem, ihbar veya bildirim;

Konsey üyesi devletlere bildirir.

Bu Protokol imza yetkisini haiz kişilerce imzalamış olup,

Avrupa Konseyi arşivlerinde saklamak ve her iki metinde aynı derecede geçerli olmak üzere İngilizce ve Fransızca tek bir nüsha halinde 4 Kasım 2000 tarihinde Roma'da düzenlenmiştir. Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği tasdikli örnekleri Avrupa Konseyi üyesi devletlere gönderecektir.

2.2- Avrupa İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Sözleşme'ye Ek 12 No'lu Protokol: Açıklayıcı Rapor – Çev. İdil Işıl GÜL

(ETS No. 177)

III. Sözleşme'de imzası bulunan Avrupa Konseyi üyesi Devletler tarafından 4 Kasım 2000 tarihinde Roma'da imzaya açılmıştır.

IV. Yürürlüğe giriş: Bu antlaşma 10 onayın ardından yürürlüğe girecektir.

V. Antlaşma'nın özeti

12 No'lu Protokol, genel bir ayrımcılık yasağı öngörmektedir. Sözleşme'nin ayrımcılık yasağına ilişkin hükmü (14. madde), yalnızca Sözleşme ile koruma altına alan haklardan yararlanma bakımından ayrımcılığı yasaklamakta olduğundan, sınırlı niteliktedir (*). Yeni Protokol bu sınırlamayı kaldırmakta ve hiç kimsenin hiçbir gerekçeyle kamu makamlarınca ayrımcılığa maruz bırakılmamasını güvence altına almaktadır.

(*) “Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir statü bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır.”

VI. Açıklayıcı Rapor

I. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye Ek 12 No'lu Protokol, Avrupa Konseyi'nin İnsan Hakları Yürütme Komitesi (CDDH) tarafından kaleme alınmıştır. Protokol, 4 Kasım 2000 tarihinde Avrupa Konseyi üyesi Devletlerin imzasına açılmıştır.

II. CDDH tarafından hazırlanan ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 26 Haziran 2000 tarihinde kabul edilen açıklayıcı rapor, Protokol metninin bağlayıcı nitelikte yorumunu yapan bir belge niteliği taşımamakla birlikte, Protokol hükümlerinin anlaşılmasını kolaylaştırıcı niteliktedir.

VII. Giriş

1. Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, 1. maddesinde, “[t]üm insanların özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğ[duğunu]” beyan eder. Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı, uluslararası insan hakları hukukunun temel unsurlarıdır. Bu husus, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 7. ve Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 26. maddelerinde ve diğer uluslararası insan hakları belgelerinin benzer hükümlerinde de ifadesini bulmuştur. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) ilgili hükmü ise 14. maddedir. Ancak, Sözleşme'nin 14. maddesinde öngörülen eşitlik ve ayrımcılık yasağına ilişkin koruma, diğer uluslararası belgelerin ilgili hükümlerinde yer alan korumaya kıyasla sınırlı niteliktedir. Bu durumun ana nedeni, diğer belgelerde yer alan hükümlerden farklı olarak 14. maddenin, bağımsız bir ayrımcılık yasağı içermemesi ve ayrımcılığı yalnızca Sözleşme'de koruma altına alınan “hak ve özgürlüklerden yararlanma” bakımından yasaklamasıdır. 1950 yılından beri, eşler arasında eşitlik ile sınırlı olmak kaydıyla, AİHS'ne Ek 7 No'lu Protokol'ün 5. maddesi ile daha kapsamlı özel güvenceler öngörülmüştür.

2. 1960 yılından bugüne kadar, Sözleşme'ye ek bir protokol hazırlanarak, eşitlik ve ayrımcılık yasağına ilişkin daha kapsamlı güvenceler getirilmesi yönünde, gerek Parlamenterler Meclisi, gerekse Avrupa Konseyi'nin yetkili hükümetlerarası uzmanlar komiteleri tarafından çeşitli öneriler getirilmiş ve çalışmalar yapılmıştır. Son yıllarda kadın ve erkekler arasında eşitlik ve ırkçılık ve hoşgörüsüzlük ile mücadele konularında yapılan çalışmalar, bu yöndeki çabalara hız kazandırmıştır. Avrupa İrkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu (ECRI), Kadın Erkek Eşitliği Yürütme Komitesi (CDEG) ve İnsan Hakları Yürütme Komitesi (CDDH), AİHS'nin bu iki alanda sağladığı güvencelerin güçlendirilmesi yönünde etkin çalışmalar yürütmüşlerdir.

3. 7. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uluslararası Kolokyumu (30 Mayıs – 2 Haziran 1990, Kopenhag, Oslo, Lund) katılımcıları, eşitlik ilkesi ile ayrımcılık yasağının uluslararası insan hakları

hukukunun temel unsurları olduğunu teyit etmişlerdir. Katılımcılar, yukarıda ifade edilen sınırlamanın (bkz. yuk. para. 1) Strazburg içtihatlarının gelişmesi ile aşılması yoluyla Sözleşme'nin 14. maddesi ile öngörülen korumanın kapsamının genişletilmesi olasılığı ile ilgili olarak, bu olasılığın küçük olduğunu, zira 14. maddede öngörülen yasağın açık şekilde Sözleşme'nin diğer maddi hükümlerine bağlanmış olduğunu kabul etmişlerdir.

4. 1990 yılından başlayarak, eşitlik ve ayrımcılık yasağına ilişkin Sözleşme'de öngörülen güvencelerin güçlendirilmesine ilişkin çalışmalar, başlangıçta ayrı ayrı, ve farklı özgül yaklaşımlarla, Kadın Erkek Eşitliği Yürütme Komitesi ve Avrupa Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu tarafından yürütülmüştür.

5. CDEG, bu çalışmalar süresince Avrupa Konseyi'nin bağlayıcı nitelikteki belgelerinde kadın erkek eşitliğinin, bağımsız bir temel hak olarak hukuken koruma altına alınmamış olduğunu altını çizmiştir. CDEG, böyle bir hukuk normunun varlığını, *hukuken ve fiilen* eşitliğin sağlanmasının bir önkoşulu sayarak, faaliyetlerini kadın erkek eşitliğinin temel bir hak olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamına alınması yönünde yoğunlaştırmıştır. CDEG'in çalışmaları, böyle bir hakkın AİHS'ye ek bir protokol ile kabul edilmesi yönünde bir gerekçeli öneri ile sonuçlanmıştır. Bakanlar Komitesi 1994 yılında İnsan Hakları Yürütme Komitesi'ni, CDEG tarafından sunulan raporu da dikkate alarak, bu yönde bir adım atılmasının gerekli ve mümkün olup olmadığını araştırmakla görevlendirmiştir. CDDH Ekim 1996'da, İnsan Haklarının Geliştirilmesi Uzmanlar Komitesi (DH-DEV) tarafından yürütülen çalışmalara dayanarak, kadın erkek eşitliği alanında Avrupa Konseyi tarafından standart oluşturulması gereğini kabul etmiş, ancak insan haklarının evrensel olduğundan hareketle, kısmi bir yaklaşıma dayanan bir taslak protokol konusunda çekinceleri olduğunu bildirmiştir. CDDH'nin talebi üzerine Bakanlar Komitesi (Aralık 1996'da) CDDH'yi kadın erkek eşitliğine ilişkin olarak, AİHS'ye ek bir protokol hazırlanması dışındaki çözümlerin neler olabileceğini araştırmakla görevlendirmiştir.

6. Bu arada, 8-9 Ekim 1993 tarihlerinde Viyana'da toplanan 1. Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nin doğrudan bir sonucu olarak, Avrupa Konseyi'nin ırkçılık ve hoşgörüsüzlük sorununa ilişkin çalışmaları yoğunlaşmıştır. Bu toplantıda Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı, Anti-Semitizm ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Deklerasyonu ve Eylem Planı'nın kabul edilmesi, bu fenomenlerin yeniden ortaya çıkması ve hoşgörüsüzlük ikliminin gelişmesi karşısında duyulan endişenin bir ifadesidir. Devlet ve Hükümet Başkanları, bu sorunların çözümüne yönelik küresel bir yaklaşımı ortaya koyan Eylem Planı'nın bir parçası olarak, Avrupa Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu'nun kurulmasını kararlaştırmış ve Komisyon'a, diğerleri yanında, ayrımcılığın tüm biçimlerine karşı güvencelerin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapma ve bu bağlamda uygulanabilir uluslararası hukuki belgelerin güçlendirilmesi gereği olup olmadığını da inceleme görevi vermişlerdir.

7. Ayrımcılığa ilişkin hükümler içeren mevcut tüm uluslararası insan hakları belgelerini inceleyen ECRI, incelemesine ait sonuçları Bakanlar Komitesi'ne sunmuştur. ECRI, AİHS'nin ırk ayrımcılığına karşı öngördüğü korumanın, ırk, renk, dil, din veya ulusal veya etnik kökene dayalı ayrımcılığı yasaklayan genel nitelikte bir hüküm içeren bir ek protokol ile güçlendirilmesi gereğini ifade etmiştir. ECRI, yeni bir protokol hazırlanmasını önermekle birlikte, farklı gruplar karşısında farklı biçimler alan ırkçılığın ortadan kaldırılması için hukukun tek başına yeterli olamayacağını teslim etmiş, ancak ırklar arası adaletin sağlanmasına yönelik çabaların hukuk olmadan başarılı olamayacağını da vurgulamıştır. ECRI, ırk ayrımcılığına karşı korunma hakkının temel bir insan hakkı olarak tanınmasının, ırkçılık ve yabancı düşmanlığından kaynaklanan açık insan hakları ihlalleri ile mücadeleye yönelik önemli bir adım olacağı yönündeki inancını ifade etmiştir. Ayrıca, ayrımcı tutumlar ve ırkçı şiddetin birçok Avrupa ülkesinde yayılmakta olduğunu vurgulamış ve ırkçı ideolojiler ile dine dayalı hoşgörüsüzlüğün yeniden ortaya çıkmasının, toplumlarımızın gündelik gerilimlerine, ayrımcılığı meşru kılma çabasını da eklemekte olduğunu gözlemlemiştir.

8. Bakanlar Komitesi, ECRI'nin önerileri ışığında, Nisan 1996'da İnsan Hakları Yürütme Komitesi'ni, AİHS'nin ayrımcılık yasağına ilişkin hükmünün güçlendirilmesi gereği yönündeki ECRI

raporunu da dikkate alarak ırkçılık ve hoşgörüsüzlüğe karşı bir hukuki bir metnin gerekli ve mümkün olup olmadığını incelemekle görevlendirmiştir.

9. CDDH Ekim 1997’de, DH-DEV tarafından yürütülen ve standart oluşturmaya yönelik farklı çözüm önerilerinin leh ve aleyhindeki görüşleri (başka bir ifade ile, ECRI’nin önerisine dayalı bir ek protokol hazırlanması; 14. maddenin uygulama alanını genel olarak genişleten bir ek protokol hazırlanması; bir çerçeve sözleşme veya başka bir sözleşme hazırlanması; veya Bakanlar Komitesi tarafından bir tavsiye yayımlanması yönündeki görüşleri) bir araya getiren hazırlık çalışmalarına dayanarak, hem kadın erkek eşitliği, hem de ırkçılık ve hoşgörüsüzlük sorunlarına ilişkin bir raporu Bakanlar Komitesi’nin dikkatine sunmuştur. CDDH’nin görüşü, AİHS’ye ek bir protokolün, hem kadın erkek eşitliğine ilişkin standart oluşturan bir çözüm olarak, hem de ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle mücadeleye yönelik hukuki bir araç sağlama bakımından gerekli ve mümkün olduğu yönündedir.

10. Bakanlar Komitesi bu rapora dayanarak, Bakan Vekillerinin 622. toplantısında (10-11 Mart 1998), CDDH’ye, 14. maddenin uygulama alanını genel olarak genişleten ve ayrımcılığın yasaklandığı nedenleri tüketici biçimde saymayan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ek bir protokol tasarısı hazırlanması talimatını vermiştir.

11. CDDH, CDDH’nin uzmanlar komiteleri ve DH-DEV 1998-1999 yıllarında protokol tasarısı ile tasarıya ilişkin açıklayıcı rapor üzerinde çalışmışlardır. Bu faaliyetin önceki aşamalarında da olduğu gibi, CDEG ve ECRI, temsilcileri aracılığıyla bu çalışmalara dahil olmuşlardır. Bu dönemde, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’nin kabulünün 50. yılı dolayısıyla Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen “Bizim Ellerimizde – Evrensel Beyanname’den 50 yıl sonra İnsan Hakları Korumasının Etkililiği” başlıklı Avrupa Bölgesel Kolokiyumu’nda (2-4 Eylül 1998, Strazburg) ve aynı vesileyle toplanan Bakanlar Komitesi tarafından 10 Aralık 1998 tarihinde kabul edilen siyasi deklarasyonda, protokol tasarısının hazırlanmasına yönelik çalışmaların hızla tamamlanması yönünde destek ifade edilmiştir.

12. CDDH, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile Parlamenterler Meclisi’ne danıştıktan sonra, 9 ve 10 Mart 2000 tarihlerindeki olağanüstü toplantıda protokol taslağı metnine nihai halini vermiş ve bu metni açıklayıcı rapor taslağıyla birlikte Bakanlar Komitesi’ne sunma kararı vermiştir.

13. Bakanlar Komitesi, Bakan Vekillerinin 26 Haziran 2000 tarihindeki 715. toplantısında Protokol metnini kabul etmiş ve 4 Kasım 2000’de Avrupa Konseyi üyesi devletlerin imzasına açmıştır.

VIII. Protokol’ün hükümlerine ilişkin şerh

Başlangıç

14. Başlangıç kısmının ilk paragrafı, hukuk önünde eşitlik ilkesi ile hukukun eşit koruma öngörmesi ilkesine gönderme yapmaktadır. Bu temel ve yerleşik bir ilkedir ve insan hakları korumasının, üye devletlerin anayasalarında ve uluslararası insan hakları hukukunda tanınmış olan zorunlu unsurlarından biridir (ayrıca bakınız yukarıda 1. paragraf).

15. Eşitlik ilkesi Sözleşme’nin 14. maddesi veya Protokol’ün 1. maddesi metinlerinde açıkça yer almamakla birlikte, ayrımcılık yasağı ile eşitlik ilkelerinin birbirlerinin içine geçtiği belirtilmelidir. Örneğin, eşitlik ilkesi eşit durumdakilerin eşit, eşit olmayan durumdakilerin farklı muamele görmesini gerektirir. Bunun yapılmaması, nesnel ve makul bir gerekçenin yokluğunda (bakınız aşağıda paragraf 18) ayrımcılık teşkil edecektir. Nitekim Mahkeme, 14. maddeye ilişkin içtihatlarında, “muamelenin eşitliği ilkesi[ne]” (örnek için bakınız Mahkeme’nin 23 Temmuz 1968 tarihli “Belçika Dil Davası” kararı, A Serisi, No. 6, para.10) veya “cinslerin eşitliği[ne]” (örnek için bakınız 28 Mayıs 1985 tarihli “Birleşik Krallığa Karşı Abdulaziz, Cabales ve Balkandalı Davası” kararı, A Serisi, No. 94, para. 78) gönderme yapmaktadır.

16. Başlangıç kısmının üçüncü paragrafında tam ve etkili eşitliğin sağlanması için alınacak tedbirlere gönderme yapılmış ve bu tür tedbirlerin, nesnel ve makul bir gerekçeye dayandıkları sürece ayrımcılık yasağı ilkesince yasaklanmadığını teyit etmiştir (bu ilke başka uluslararası sözleşme hü-

kümlerinde de yer bulmaktadır: bakınız örneğin Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme madde 1(4), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi madde 4(1) ve bölgesel düzeyde Ulusal Azınlıkların Korunmasına Dair Çerçeve Sözleşme madde 4(3)). Dezavantajlı konumdaki bazı grup ve kategori kişilerin varlığı hususu veya *füili* eşitsizliklerin varlığı, orantılılık ilkesine riayet edildiği sürece, eşitliği sağlamaya yönelik özel avantajlar öngören tedbirlerin alınmasına gerekçe teşkil edebilir. Nitekim, bazı uluslararası belgeler devletleri pozitif tedbirler almakla yükümlü tutmakta veya bu tür tedbirler almaya teşvik etmektedir (bakınız örneğin Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme madde 2(2), Ulusal Azınlıkların Korunmasına Dair Çerçeve Sözleşme madde 4(2) ve Bakanlar Komitesi'nin cinsiyete dayalı ayrımcılığa karşı hukuki koruma getirilmesine yönelik tavsiyesi (Tavsiye No. R(85)2)). Ancak bu Protokol bu tür tedbirlerin alınması yükümlülüğünü öngörmemektedir. Program niteliğindeki böyle bir yükümlülük, mahkeme önünde ileri sürülebilecek ölçüde sarih şekilde formüle edilmiş bireysel hakların kolektif şekilde güvence altına alındığı Sözleşme'nin ve Sözleşme'ye ilişkin denetim sisteminin doğasına uymayacaktır.

Madde 1 – Ayrımcılığın genel olarak yasaklanması

17. Bu madde Protokol'ün ana maddi hükümlerini içermektedir. Lafzı, aşağıdaki genel düşüncelere dayanmaktadır.

18. Ayrımcılık kavramı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından, Sözleşme'nin 14. maddesine ilişkin içtihatlarında sürekli olarak yorumlanmıştır. Bu içtihatlar, her ayırım veya farklı muamelelerin ayrımcılık teşkil etmediğini açıkça ortaya koymuştur. Mahkeme'nin, Birleşik Krallığa karşı Abdulaziz, Cabales ve Balkandalı başvurusuna ilişkin kararında belirttiği gibi, “farklı muamele ancak ‘nesnel ve makul bir gerekçeye dayanmadığında’, başka bir ifade ile ‘meşru bir amaca’ ulaşmayı hedeflemiyorsa veya ‘kullanılan araçla, varılmak istenen amaç arasında makul bir orantı’ yoksa ayrımcıdır” (28 Mayıs 1985 tarihli karar, A Serisi, No. 94, para. 72). 1. maddede yer alan “ayrımcılık” kavramının, Sözleşme'nin 14. maddesi ile aynı anlama sahip olması amaçlanmıştır. 1. maddenin Fransızca metni (“*sans discrimination aucune*”), 14. maddenin Fransızca metninden (“*sans distinction aucune*”) kısmen farklıdır. Burada bir anlam farkı amaçlanmamaktadır; aksine, 14. maddedeki yer aldığı haliyle ayrımcılık kavramının anlamını daha iyi yansıtmak üzere, Fransızca metni İngilizce metin ile uyumlu hale getirmek amaçlanmaktadır (bu konuya ilişkin olarak bakınız Mahkeme'nin 23 Temmuz 1968 tarihli “Belçika Dil Davası” kararı, A Serisi, No. 6, para.10).

19. Her ayırım ve her farklı muamele ayrımcılık teşkil etmediğinden, ve ayrımcılık yasağı ilkesinin genel karakteri nedeniyle, bu Protokol'e bir sınırlama düzenlemesi konulması gerekli ve uygun görülmemiştir. Örneğin, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin çoğunun ve hatta belki de tümünün hukuklarında uyrukluğa bağlı olarak bazı hakların veya menfaatlerin tanınmasında bazı ayrımlar öngörülmektedir. Bu ayrımların kabul edilebilir olduğu durumlar, yukarıda 18. paragrafta açıklandığı haliyle “ayrımcılık” kavramının anlamı ile yeterli şekilde güvence altına alınmıştır. Ayrıca hatırlanmalıdır ki, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları, ulusal makamlara diğer yönlerden benzer olan durumlara ilişkin farklılıkların, hangi hallerde ve ne ölçüde farklı muameleyi gerektirdiğini değerlendirme konusunda takdir marjı tanımaktadır. Takdir marjının kapsamı durumun özelliklerine, konuya ve olaya göre değişecektir (bakınız örneğin Danimarka'ya karşı Rasmussen davasına ilişkin 28 Kasım 1984 tarihli karar, A Serisi, No. 87, para.40). Örneğin Mahkeme, vergilendirmeye ilişkin politikaların belirlenmesinde ve yürütülmesinde geniş bir takdir marjı tanımaktadır (bakınız örneğin Birleşik Krallığa karşı Ulusal ve Bölgesel İmar Birliği ve Diğerleri davasına ilişkin 3 Ekim 1997 tarihli karar, 1997-VII, para. 80).

20. 1. maddenin ayrımcılığı yasakladığı nedenler Sözleşme'nin 14. maddesinde ayrımcılığın yasaklandığı nedenlerle aynıdır. Ayrımcılığın yasaklandığı diğer bazı nedenlerin de açıkça sayılması (örneğin fiziksel veya zihinsel engellilik, cinsel yönelim veya yaş) gibi diğer çözümler yerine bu çözümün benimsenmesi, Sözleşme'nin 14. maddesinin kaleme alındığı döneme kıyasla bugünün toplumlarında özellikle önem kazanmış olan bu nedenlere ilişkin bir bilinç yokluğundan değil, ayrımcılığın

yasaklandığı nedenlerin tahdidi olarak sayılmamış olması nedeniyle bunların açıkça sayılmasının hukuken gereksiz olduğunun kabul edilmiş olmasından; ve bazı ek nedenlerin sayılmasının, sayılmayan diğer nedenlere dayalı ayrımcılığın yasaklanmamış olduğu yönünde yorumlar yapılabilmesine imkan verebilecek olmasından kaynaklanmaktadır. Hatırlanmalıdır ki, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 14. maddeyi, maddede açıkça sayılmayan başka nedenler bakımından da zaten uygulamaktadır (bakınız, örneğin cinsel yönelim ile ilgili olarak 21 Aralık 1999 tarihli Portekiz’e karşı Salgueiro da Silva Mouta kararı).

21. 1. madde genel bir ayrımcılık yasağı düzenlemesi öngörmekte ve böylece “[bu] Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma” şeklindeki düzenlemeden daha geniş bir koruma getirmektedir.

22. 1. madde ile öngörülen daha geniş kapsamlı koruma, kişinin ayrımcılığa uğradığı özellikle şu hallerde söz konusudur:

i. ulusal hukuk tarafından kişiye açıkça tanınmış herhangi bir haktan yararlanmada;

ii. ulusal hukukun kamu makamları için öngördüğü açık bir yükümlülüğün çıkartılabilecek bir haktan yararlanmada, başka bir ifade ile kamu makamlarının ulusal hukuka göre belli bir şekilde davranma yükümlülüğü altında olduğu hallerde;

iii. ulusal makamların takdire dayalı bir yetkiyi kullanması ile ilgili olarak (örneğin devlet yardımları yapılması)

iv. kamu makamlarının diğer herhangi bir icrai veya ihmali fiili ile (örneğin kolluk kuvvetlerinin bir ayaklanmayı bastırmaya ilişkin davranışları).

23. Bu çerçevede, bu dört unsurdan hangilerinin 1. maddenin ilk paragrafı, hangilerinin ikinci paragrafı kapsamında olduğunun belirtilmesinin gereksiz olduğu sonucuna varılmıştır. İki paragraf birbirini tamamlamaktadır ve bunların bir arada değerlendirilmesiyle ortaya çıkan sonuç, bu dört unsurun da 1. madde kapsamında olduğudur. Unutulmamalıdır ki, i-iv kategori fiiller arasındaki farklar kesin değildir ve ulusal hukuk sistemleri hangi durumun hangi kategoride değerlendirileceği konusunda farklı yaklaşımlara sahip olabilirler.

24. 1. maddenin lafzı Tarafların bu hükümden doğabilecek olası pozitif yükümlülükleri bakımından dengeli bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, 1. maddenin Taraflar bakımından, özel kişiler arasındaki ilişkilerde gerçekleşse dahi (“dolaylı yatay etkiler” olarak adlandırılmaktadır), ayrımcılığı önlemek için tedbirler alma bakımından, ne ölçüde yükümlülük getirdiği sorununa ilişkindir. Aynı sorun, ayrımcılık vakaları karşısında hukuk yolları öngörülmesine ilişkin tedbirler bakımından da söz konusudur. Bu tür pozitif yükümlülükler tümünden yok sayılmazsa da, 1. maddenin asıl amacı Taraflar bakımından negatif bir yükümlülük getirmektir: Bireyler aleyhine ayrımcılık yapmama yükümlülüğü.

25. 1. madde, bir yandan, kamu makamları tarafından yapılan ayrımcılığa karşı koruma sağlar. Madde, Taraflara, özel kişiler arasında söz konusu olabilecek tüm ayrımcılık hallerini önleme veya bunlara karşı hukuk yolları öngörmeye yönelik tedbirler alınmasına ilişkin genel bir pozitif yükümlülük yüklemeyi amaçlamamaktadır. Mahkeme önünde ileri sürülebilecek nitelikte ve kısa hükümler içinde formüle edilen bireysel hakları içeren Sözleşme’ye ek bir protokol, geniş kapsamlı, program niteliğindeki böyle bir yükümlülüğün çeşitli unsurlarını tanımlamaya uygun bir araç değildir. Ayrıntılı ve belli bir duruma özgü nitelikte kurallar, münhasıran belli nedenlere dayalı ayrımcılığı ortadan kaldırmayı amaçlayan başka sözleşmelerle konulmuştur (örneğin bakınız her ikisi de Birleşmiş Milletler çatısı altında kabul edilmiş olan Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi). Açıktır ki, bu Protokol, iç hukukta ve diğer sözleşmelerde öngörülen ve daha geniş koruma öngören düzenlemeleri sıırırlar veya onları etkisiz kılar şekilde yorumlanamaz (bakınız aşağıda 3. maddeye ilişkin 32. paragraf).

26. Öte yandan, 1. maddenin ilk paragrafında yer alan “sağlama” yükümlülüğünün, pozitif yükümlülükleri de gerektireceği inkar edilemez. Bu durum, örneğin iç hukukta ayrımcılığa karşı koruma bakımından açık bir boşluk bulunduğu söz konusu olabilecektir. Yine, özel kişiler arasındaki ilişkiler bakımından, bu tür ilişkilerde ayrımcılığa karşı koruma sağlanmamasının, çok açık ve ciddi sonuçlar doğuracağı hallerde, Devlet’in sorumluluğu söz konusu olabilir ve bu durumda Protokol’ün 1. maddesinin uygulanmasından bahsedilebilir (bakınız *mutatis mutandis Hollanda’ya karşı X. And Y. davasına ilişkin 26 Mart 1985 tarihli karar, A Serisi, No. 91, para. 23-24, 27 ve 30*).

27. Yine de, 1. madde çerçevesindeki pozitif yükümlülüklerin kapsamı sınırlı olacaktır. Unutulmamalıdır ki, ilk paragrafın kapsamı, “hukukten temin edilmiş tüm haklardan yararlanma” ile sınırlandırılmıştır ve ikinci paragraf “kamu makamı tarafından” ayrımcılık yapılmasını yasaklamaktadır. Buna ek olarak, belirtilmelidir ki, Sözleşme’nin 1. maddesi, özel kişiler arasındaki ayrımcılık vakalarına da etki edecek şekilde, devletin sorumluluğu ile ilgili olarak genel bir sınır öngörmektedir.

28. İfade edilenler göstermektedir ki, özel kişiler arasındaki ilişkiler alanındaki pozitif yükümlülükler, devletlerin yükümlülük altında olduğu ve normal olarak kanunla düzenlenen kamusal alandaki ilişkilerle sınırlıdır (örneğin, işe girmenin keyfi olarak reddi; lokantalara veya sağlık hizmetleri, su ve elektrik sağlanması gibi özel kişilerce kamuya sunulan hizmetlere erişimde keyfi engellemeler, vs.). Devletin alması gereken tedbirler durumun özelliklerine göre değişecektir. Tümünüyle özel nitelikteki ilişkilerin bundan etkilenmeyeceği açıktır. Bu tür ilişkilerin düzenleme kapsamına alınması, bireyin Sözleşme’nin 8. maddesi ile koruma altına alınan, özel ve aile hayatına, konut ve haberleşmesine saygı hakkının ihlali niteliğinde olacaktır.

29. 1. maddenin ilk paragrafı “hukukten temin edilmiş tüm haklar” ifadesine yer vermektedir. Bu ifade bu paragrafta öngörülen korumanın kapsamını belirlemekte ve olası dolaylı yatay etkileri sınırlamaktadır (bakınız yukarıda paragraf 27). Bu cümlemin tek başına Protokol’ün getirdiği ek kapsamı ifade eden dört unsuru da kapsayıp kapsamadığı konusunda tereddütler olabilirse de (bu sorun özellikle iii ve iv numaralı unsurlar bakımından söz konusu olabilir – bakınız yukarıda paragraf 22), unutulmamalıdır ki, 1. maddenin ilk ve ikinci paragrafları birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Bunun sonucu, her durumda dört unsurun da 1. maddenin tümü ile kapsama alındığıdır (bakınız yukarıda paragraf 23). “Hukuk” kelimesi, uluslararası hukuku da kapsayabilir; ancak bu durum Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin diğer uluslararası belgelere riayeti denetleme yetkisine sahip olduğu anlamına gelmez.

30. 2. paragrafta yer alan “kamu makamı” kavramı, Sözleşme’nin 8. maddesinin 2. paragrafı ve 10. maddesinin 1. paragrafından alınmıştır ve bu maddelerdekiyle aynı anlamda anlaşılması amaçlanmıştır. Kavram, sadece idari makamları değil, mahkemeleri ve yasama organlarını da kapsamaktadır (bakınız yukarıda paragraf 23).

Madde 2 – Ülkesel uygulama

31. Bu hüküm, Bakanlar Komitesi’nin Şubat 1980’de kabul ettiği Örnek Nihai Hükümler metninde yer alan ülkesel uygulama hükmüdür. Paragraf 5, Sözleşme’nin 56. maddesinin 4. paragrafına koşuttur.

Madde 3 – Sözleşme’yle ilişki

32. Bu maddenin amacı, Sözleşme’nin tüm hükümlerinin Protokol’ün 1. ve 2. maddeleri gözetilerek uygulanacağını belirtmek suretiyle, bu Protokol’ün Sözleşme ile ilişkisine açıklık getirmektir. Bu hükümler arasından özellikle “[b]u Sözleşme hükümlerinden hiçbiri, herhangi bir Yüksek Sözleşmecî Taraf’ın yasalarına ve onun taraf olduğu başka bir Sözleşme’ye göre tanınabilecek insan haklarını ve temel özgürlükleri sınırlayamaz veya onlara aykırı düşecek şekilde yorumlanamaz” hükmünü getiren 53. maddeye dikkat çekilmiştir. Açıktır ki bu hüküm, Sözleşme ile bu Protokol arasındaki ilişkiye de uygulanır. Bu Protokol’de, Sözleşme’nin 16. maddesine yapılacak bir göndermeye yer verilmesi kararlaştırılmıştır.

33. Yukarıda 21. paragrafta da belirtildiği üzere, Protokol'ün 1. maddesi, Sözleşme'nin 14. maddesindeki korumayı da içermekle birlikte, onun ötesine geçen bir koruma getirmektedir. Ek bir Protokol olarak, Sözleşme'nin 14. maddesini değiştirmedeği veya yürürlükten kaldırmadığından, Protokol'e Taraf Devletler de dahil olmak üzere, Sözleşme'ye taraf olan devletler bakımından 14. madde uygulanmaya devam edecektir. Bu nedenle bu iki düzenleme arasında bir çakışma söz konusudur. Sözleşme'nin 32. maddesi çerçevesinde, bu düzenlemeler arasındaki ilişkinin tam olarak ne olduğuna ilişkin olarak çıkacak yorum meselelerinin çözümü Mahkeme'nin yetkisi içerisindedir.

Madde 4 – İmza ve onay

Madde 5 – Yürürlüğe giriş

Madde 6 – Saklama işlevleri

34. 4 ila 6. madde hükümleri, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin kabul ettiği Örnek Nihai Hükümler ile aynıdır.

3- AVRUPA BİRLİĞİ

3.1- 2000/750/EC: Ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin bir Topluluk eylem programı oluşturulmasına dair 27 Kasım 2000 tarihli AB Konsey Kararı (2001-2006) – Çev. İdil Işıl GÜL

AVRUPA BİRLİĞİ KONSEYİ,

Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'ya, ve özellikle de Antlaşma'nın 13. maddesine dayanarak,

Komisyon'un teklifine dayanarak,

Avrupa Parlamentosu'nun Görüşü'ne dayanarak (1),

Ekonomik ve Sosyal Komite'ye danışmasının ardından (2),

Bölgeler Komitesi'ne danışmasının ardından (3),

(1) Avrupa Birliği, tüm Üye Devletlerce benimsenen özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklerine saygı ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine inşa edilmiştir. Birlik, Avrupa Birliği Antlaşması'nın 6(2). Maddesi uyarınca, Avrupa İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunması Sözleşmesi ile güvence altına alınan ve Üye Devletlerin ortak anayasal gelenekleri arasında bulunan insan haklarına, Topluluk hukukunun genel ilkeleri olarak saygı göstermek durumundadır.

(2) Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği'ne, ayrımcılığın dayandığı tüm nedenler bakımından eşit muamele ve fırsat eşitliğine ilişkin politikalar geliştirmesi ve politikalarını güçlendirmesi konusunda kuvvetle ve defalarca tavsiyede bulunmuştur.

(3) Avrupa Birliği ayrı insan ırkları olduğunu belirlemeyi amaçlayan kuramları reddetmektedir. Bu Karar'da yer alan "ırksal köken" kavramı, bu tür kuramların kabul edildiği anlamını taşımamaktadır.

(4) Kadınların çoğu zaman birden fazla nedene dayalı ayrımcılığın mağduru olmaları nedeniyle, Topluluk, programın uygulanmasında, Antlaşma uyarınca, erkeklerle kadınlar arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırmaya ve bunlar arasında eşitliği geliştirmeye çalışacaktır.

(5) Ayrımcılığın farklı biçimleri derecelendirilemez: tümü eşit derecede kabul edilemezdir. Program, hem Üye Devletlerdeki mevcut iyi örneklerin paylaşılmasını, hem de birden çok nedene dayalı ayrımcılık dahil olmak üzere ayrımcılıkla mücadeleye yönelik yeni uygulama ve politikaların geliştirilmesini amaçlamaktadır. Bu Karar, farklı nedenlere dayalı her tür ayrımcılıkla mücadeleye yönelik kapsamlı bir strateji benimsenmesine yardımcı olabilir.

(6) Topluluk düzeyindeki tecrübeler, özellikle de toplumsal cinsiyet konusuna ilişkin tecrübeler, uygulamada ayrımcılıkla mücadelenin, birbirini destekleyen nitelikte tedbirlerin, özellikle de yasa tedbirleri ile uygulamaya ilişkin tedbirlerin bir arada alınmasını gerektirdiğini göstermiştir. Irksal ve etnik köken ve engellilikle ilgili tecrübelerden de benzer dersler çıkarılabilir.

(7) Program, Topluluğun aldığı özgül tedbirlerin konusu olan cinsiyete dayalı ayrımcılık haricinde, ayrımcılığın dayandığı tüm nedenleri hedef almalıdır. Farklı nedenlere dayalı ayrımcılığın benzer özellikleri bulunabilir ve bunlarla benzer şekillerde mücadele edilebilir. Cinsiyete dayalı ayrımcılık dahil olmak üzere, bazı nedenlere dayalı ayrımcılıkla mücadeleden yıllar içinde edinilen tecrübe, başka nedenlere dayalı ayrımcılıkla mücadele için de kullanılabilir. Ancak, ayrımcılığın farklı türlerinin özgül niteliklerinin gözetilmesi gerekir. Bu nedenle, çeşitli faaliyetler ile bunların yarattığı sonuçlara erişilebilmelerini sağlamak amacıyla engellilerin özel ihtiyaçları gözetilmelidir.

(8) Program, ayrımcılıkla mücadele alanında faaliyet gösteren tüm kamusal ve/veya özel kurum ve kuruluşların erişimine açık olmalıdır. Bu çerçevede, yerel ve ulusal hükümet-dışı örgütlerin deneyim ve becerileri de göz önünde bulundurulmalıdır.

(9) Avrupa düzeyinde faaliyet gösteren birçok hükümet-dışı örgütün, ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin deneyim ve uzmanlığı bulunmakta; bu örgütler, ayrımcılığa maruz kalan kimselerin Avrupa düzeyinde savunuculuğunu yapmaktadırlar. Bu nedenle bu örgütler, ayrımcılığın farklı tür ve etkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi ve programın tasarımı, uygulaması ve takibinde ayrımcılığa maruz kalmış olan kimselerin tecrübelerinin göz önünde bulundurulmasının sağlanması yönünde önemli katkılarda bulunabileceklerdir. Topluluk, önceki yıllarda ayrımcılık alanında çalışan çeşitli örgütlere önemli fonlar sağlamıştır. Etkili çalışmalar yürüten hükümet-dışı örgütlerin sahip olduğu bu fonlar, ayrımcılıkla mücadelede kullanılabilecek önemli bir değerdir.

(10) Bu Karar'ın uygulanması için gerekli tedbirler, Komisyon'un yürütme yetkisinin icrasına ilişkin usulleri düzenleyen 28 Haziran 1999 tarih ve 1999/468/EC sayılı Konsey Kararı uyarınca alınmalıdır (4).

(11) Komisyon, Topluluk eylemlerinin katma değerini arttırmak üzere, Üye Devletlerle işbirliği içinde, bu Karar ve başta Avrupa Sosyal Fonu altında yer alan eğitim ve öğretim ve kadın ve erkekler için fırsat eşitliği konularıyla ilgili olanlar veya sosyal içermeyi geliştirici olanlar olmak üzere diğer Topluluk politikaları, belgeleri ve eylemleri çerçevesinde yürütülen eylemlerin, her düzeyde tutarlı ve birbirini tamamlar nitelikte olmasını sağlamalıdır. Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi'nin ilgili faaliyetleri ile de tutarlılık ve tamamlayıcılık temin edilmelidir.

(12) Avrupa Ekonomik Bölgesi Anlaşması (AEB Anlaşması) Avrupa Topluluğu ile bir taraftan Üye Devletler, diğer taraftan Avrupa Ekonomik Bölgesi'ne katılan Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi ülkeleri arasında (EFTA/AEB), sosyal alanda daha sıkı bir işbirliğini öngörmektedir. Bu programın, Orta ve Doğu Avrupa'daki aday ülkelerin katılımı ile, Avrupa Anlaşmaları'nda, bunlara ek protokollerde ve Kıbrıs, Malta ve Türkiye Ortaklık Konseyleri'nin kararlarında öngörülen koşullara uygun olarak Kıbrıs, Malta ve Türkiye ile birlikte kararlaştırılacak usullere uygun olarak ek tahsisatlarla fonlanmak üzere bu ülkelerin katılımına açılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

(13) Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon arasında 6 Mayıs 1999'da yapılan Kurumlararası Anlaşma'nın (5) 34. paragrafı anlamında bir mali ödenek, bütçe makamının Antlaşma ile düzenlenen yetkilerini etkilemeyecek şekilde, program süresince kullanılmak üzere bu karar kapsamına alınmıştır.

(14) Komisyon ve Üye Devletler, bu program çerçevesinde yayınlanacak her metin, rehber ve teklif çağrısının açık, basit ve anlaşılabilir bir dille yazılması için gereken her türlü çabayı göstermelidir.

(15) Gerekli hallerde, kişilerin bu programa katılmaları önündeki engelleri aşmalarını sağlayabilmek için özel yardım sunulması gereğinin gözetilmesi uygun olacaktır.

(16) Her Topluluk eyleminin başarısı için, sonuçların amaçlarla karşılaştırılarak izlenmesi ve değerlendirilmesi gereklidir.

(17) Antlaşma'nın 5. maddesinde tanımlandığı anlamıyla yerindenlik ilkesi uyarınca, ayrımcılıkla mücadeleye Topluluğun katkı sağlaması amacıyla teklif edilen bu eylemin amaçları, Üye Devletlerce yeterli şekilde gerçekleştirilemez; zira bu amaca ulaşılabilmesi, diğerleri yanında çok taraflı ortaklıkları, uluslararası bilgi paylaşımını ve iyi uygulamaların Topluluk geneline yayılmasını gerektirmektedir. Aynı maddede düzenlenen orantılılık ilkesinin bir gereği olarak bu Karar, belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli olanın ötesinde bir etkiye sahip değildir,

hususlarını gözeterek,

AŞAĞIDAKİ KARARLARI ALMIŞTIR:

1. Madde

Programın oluşturulması

Bu Karar, 1 Ocak 2001 - 31 Aralık 2006 tarihleri arasındaki döneme ilişkin olarak, ırk ve etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel yönelime dayalı doğrudan veya dolaylı ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin tedbirler alınmasını amaçlayan bir Topluluk eylem programı oluşturmaktadır (Bundan sonra "Program" olarak anılacaktır).

2. Madde

Amaçlar

Program, Topluluk yetkileri dahilinde, gerekli hallerde ilerideki yasal gelişmeleri de gözetecek, bir veya birden fazla unsura dayalı ayrımcılığın önlenmesine ve ayrımcılıkla mücadeleye yönelik tedbirlerin geliştirilmesi amacıyla Topluluk düzeyinde ve Üye Devletlerde yürütülen çabaları destekleyecek ve tamamlayacaktır. Programın amaçları şunlardır:

(a) ayrımcılık olgusuna ilişkin bilginin geliştirilmesi ve politika ve uygulamaların etkililiğinin değerlendirilmesi yoluyla, ayrımcılıkla ilgili bilincin geliştirilmesi;

(b) farklı ayrımcılık türlerinin özgül nitelikleri göz önünde bulundurularak, özellikle örgütlerin eylem araçlarının güçlendirilmesi ve bilgi ve iyi uygulamaların paylaşılmasının desteklenmesi ve Avrupa düzeyinde ağ kurulması suretiyle, ayrımcılığı önlemek ve ayrımcılıkla etkili şekilde mücadele etmek için gerekli kapasitenin geliştirilmesi;

(c) farkındalık artırıcı kampanyalar da dahil olmak üzere çeşitli araçlarla, ayrımcılıkla mücadelenin temelinde yatan değer ve uygulamaların teşvik edilmesi ve yayılması.

3. Madde

Topluluk eylemleri

1. 2. maddede sayılan amaçlara ulaşılabilmesini sağlamak üzere, ulusaşırı bir çerçevede aşağıdaki tedbirler alınabilir:

(a) ulusal mevzuat ve uygulamalara uygun olarak, çalışmalar yürütülmesi ve nitel ve nicel göstergeler geliştirilmesi dahil olmak üzere çeşitli yollarla ayrımcılıkla bağlantılı etkenlerin analizi, ve ayrımcılıkla mücadeleye yönelik mevzuat ve uygulamaların etkililiğinin ve etkilerinin değerlendirilmesi;

(b) ulusaşırı işbirliğinin ve sivil toplum örgütleri dahil olmak üzere ayrımcılığı önleme ve ayrımcılıkla mücadele yönünde çalışan ortaklar arasında Avrupa düzeyinde bir ağın geliştirilmesi;

(c) ayrımcılıkla mücadelenin özellikle Avrupa boyutunu vurgulayan ve programın sonuçlarını kamuya duyuran yayın, kampanya ve etkinliklerle farkındalığın artırılması;

2. 1. paragrafta belirtilen Topluluk eylemlerinin uygulanmasına yönelik düzenlemeler ekte belirtilmiştir.

4. Madde

Programın Uygulanması ve Üye Devletlerle işbirliği

1. Komisyon,

(a) Program kapsamındaki Topluluk eylemlerinin Ek'e uygun şekilde uygulanmasını sağlamalıdır;

(b) sivil toplum örgütlerinin temsilcileriyle ve Avrupa düzeyindeki sosyal ortaklarla, programın tasarımı, uygulanması, izlenmesi ve ilgili politika yönelimleri konusunda sürekli görüş alışveri-

şinde bulunmalıdır. Komisyon 6. madde çerçevesinde kurulan komiteyi görüş alışverişlerine ilişkin olarak bilgilendirmelidir.

2. Komisyon, Üye Devletlerle işbirliği içerisinde, aşağıdaki yönlerde gerekli adımları atacaktır:

(a) çeşitli büyüklüklerdeki sivil toplum örgütleri de dahil olmak üzere, ilgili tüm tarafların programa katılımlarının sağlanması;

(b) programa katılan tüm ortaklar arasında etkin ortaklığın ve diyalogun geliştirilmesi ve diğer tedbirler yanında, ayrımcılıkla mücadelede bütüncül ve eşgüdümlü bir yaklaşımın teşvik edilmesi;

(c) bu program çerçevesinde gerçekleştirilen eylemlerin sonuçlarının yayılmasının sağlanması;

(d) program tarafından desteklenen eylemlere ilişkin bilginin erişilebilirliğinin sağlanması ve bu eylemlerin uygun şekilde tanıtımı ve izlenmesi.

5. madde

Uygulamaya ilişkin tedbirler

1. Bu Kararın uygulanması için, aşağıda belirtilen konulara ilişkin olarak alınması gerekli tedbirler, 6(2). Maddede belirtilen usullere uygun olarak alınacaktır:

(a) programın uygulanmasına ilişkin genel rehber ilkeler;

(b) program konularının uyarlanması veya bunlara ek yapılması olasılığı da gözetilerek, programa dahil eylemlerin uygulanmasına ilişkin yıllık çalışma planı;

(c) Topluluk tarafından sağlanacak mali destek;

(d) yıllık bütçe ve her bir program eylemi için ayrılan fonun belirtilmesi;

(e) Topluluk desteği alacak eylem ve örgütlerin seçilmesine ilişkin düzenlemeler ve Komisyon tarafından bu desteği alması öngörülen eylem ve örgütlere ilişkin olarak hazırlanan taslak liste;

(f) programın izlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin ölçütler ve özellikle programın maliyet etkin olup olmadığı ve sonuçların yayılması ve aktarımına yönelik düzenlemeler.

2. Bu Kararın uygulanması için, diğer tüm konulara ilişkin olarak alınması gerekli tedbirler, 6(3). Maddede belirtilen tavsiye niteliğindeki usullere uygun olarak alınacaktır:

6. madde

Komite

1. Komisyon'a bir komite yardımcı olacaktır.

2. Bu paragrafa gönderme yapılan hallerde, 1999/468/EC sayılı Karar'ın 4. ve 7. maddeleri uygulanacaktır.

1999/468/EC sayılı Karar'ın 4(3). Maddesinde belirtilen süre iki aydır.

3. Bu paragrafa gönderme yapılan hallerde, 1999/468/EC sayılı Karar'ın 3. ve 7. maddeleri uygulanacaktır.

4. Komite kendi usul kurallarını belirleyecektir.

7. madde

Diğer komitelerle işbirliği

Komisyon 8. maddede belirtilen diğer tedbirlerle programın birbiriyle tutarlı ve birbirini tamamlayıcı olmasını sağlamak üzere, Komite'yi ayrımcılıkla mücadeleye katkıda bulunan diğer Topluluk eylemleri hakkında düzenli olarak bilgilendirecektir. Komisyon, uygun hallerde bu Komite ile,

diğer ilgili politikaları, belgeleri ve eylemleri izlemekle görevli komiteler arasında düzenli ve yapısal işbirliği kuracaktır.

8. madde

Tutarlılık ve tamamlayıcılık

1. Komisyon, Üye Devletlerle işbirliği içerisinde gerekli hallerde program faaliyetleri ile, araştırma, istihdam, kadın ve erkek arasında eşitlik, sosyal içerme, kültür, eğitim, gençlik politikaları ve Topluluğun dış ilişkileri alanlarındaki ilgili faaliyetler arasında eşgüdümü sağlayacak uygun mekanizmalar kurmak suretiyle, diğer Birlik ve Topluluk politikaları, belgeleri ve eylemleri arasında genel tutarlılığı sağlayacaktır.

2. Komisyon ve Üye Devletler program çerçevesindeki eylemlerle, diğer ilgili Birlik ve Topluluk eylemleri, özellikle Yapısal Fonlar ve bir Topluluk girişimi olan Eşit (*Equal*) arasında tutarlılığı ve tamamlayıcılığı sağlayacaktır.

3. Üye Devletler program çerçevesindeki eylemlerle ulusal, bölgesel ve yerel düzlemdeki eylemler arasında tutarlılık ve tamamlayıcılığı sağlamak için gerekli tüm çabayı göstereceklerdir.

9. madde

EFTA/Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) ülkelerinin, Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri, Kıbrıs, Malta ve Türkiye'nin Katılımı

Program şu koşullarla katılıma açık olacaktır:

- (a) EFTA/AEA ülkeleri, AEA Anlaşması'nda öngörülen koşullara uygun olarak;
- (b) Orta ve Doğu Avrupa'nın aday ülkeleri Avrupa Anlaşmaları'nda, bunlara ek protokollerde ve her bir ülkenin Ortaklık Konseyi tarafından alınan kararlarda öngörülen koşullara uygun olarak;
- (c) Kıbrıs, Malta ve Türkiye'nin kendilerinin kabul ettikleri usuller uyarınca ek ödeneklerden fon sağlanan Kıbrıs, Malta ve Türkiye.

10. madde

Fon

1. Programın 2001-2006 yılları arasında uygulanması için belirlenen miktar 98.4 milyon Avro'dur.
2. Yıllık ödenekler bütçe makamı tarafından, mali varlıklar ölçüsünde belirlenecektir.

11. madde

İzleme ve değerlendirme

1. Komisyon, 6. maddenin 2. veya 3. paragrafında belirtilen usullere uygun olarak, Üye Devletlerle işbirliği içerisinde düzenli olarak programı izleyecektir.

2. Program, bağımsız uzmanların desteğiyle Komisyon tarafından değerlendirilecektir. Bu değerlendirme, uygulanan eylemlerin 2. maddede öngörülen amaçlara uygunluğu, etkililiği ve maliyet etkinliği oranları yönünden yapılacaktır. Ayrıca programın bir bütün olarak etkilerini inceleyecektir.

Değerlendirme ayrıca program çerçevesindeki eylemlerle, ilgili diğer Topluluk politikaları, belgeleri ve eylemleri arasındaki ne ölçüde tamamlayıcılık bulunduğunu da ölçecektir.

3. Komisyon, 31 Aralık 2005 tarihine kadar, programın uygulanmasına ilişkin bir değerlendirme raporunu Avrupa Parlamentosuna, Konsey'e, Ekonomik ve Sosyal Komite'ye ve Bölgeler Komitesi'ne sunacaktır.

12. madde

Yürürlük

Bu Karar, Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi'nde yayımlandığı gün yürürlüğe girer.

27 Kasım 2000 tarihinde Brüksel'de yapılmıştır.

Konsey adına

Başkan

E. Guigou

(1) 05.10.2000 tarihinde Görüş bildirilmiştir (Henüz Resmi Gazete'de yayımlanmamıştır).

(2) OJ C 204, 18.7.2000, s. 82.

(3) OJ C 226, 8.8.2000, s. 1.

(4) OJ L 184, 17.7.1999, s. 23.

(5) OJ C 172, 18.6.1999, s. 1.

EK

PROGRAMIN UYGULANMASINA İLİŞKİN HUSUSLAR

I. Eylem alanları

Program, Antlaşma ile Topluluğa verilen yetkiler dahilinde, aşağıdaki alanlarda uygulanabilir:

(a) Kamu yönetiminde ve uygulamalarında ayrımcılık yapılmaması;

(b) Medyada ve medya tarafından ayrımcılık yapılmaması;

(c) siyasi, ekonomik ve sosyal karar alma süreçlerine eşit katılım;

(d) konut, ulaşım, kültür, eğlence ve spor dahil olmak üzere, kamuya sunulan mal ve hizmetlere eşit erişim;

(e) çoklu ayrımcılık dahil olmak üzere, ayrımcılığın etkili şekilde izlenmesi;

(f) eşit muamele ve ayrımcılığa uğramama haklarına ilişkin bilgilerin etkili şekilde yayılması;

(g) ayrımcılık karşıtı politika ve uygulamaların yaygınlaştırılması.

Program, tüm faaliyetlerinde cinsiyet eşitliği ilkesine saygı gösterecektir.

Komisyon programı yürütürken, Komisyon'un ve lehdarların karşılıklı menfaatlerine yönelik olarak, program ve projelerin belirlenmesi, hazırlanması, yönetimi, izlenmesi, denetimi ve kontrolü için teknik ve/veya idari destek alabilir.

Komisyon ayrıca araştırmalar yapabilir, uzmanların bir araya geldiği toplantılar ve bilgi kampanyaları düzenleyebilir ve bu programın amaçlarıyla doğrudan bağlantılı yayınlar yapabilir.

II. Programa erişim

Uygulamaya ilişkin olarak bu Ek'te belirtilen koşul ve düzenlemeler uyarınca, bu programa erişim, başta aşağıdakiler olmak üzere ayrımcılıkla mücadele eden kamu ve/veya özel kurum ve kuruluşlara açık olacaktır:

(a) Üye Devletler;

(b) yerel ve bölgesel yönetimler;

- (c) eşit muameleyi yaygınlaştırmak üzere çalışan kurumlar;
- (d) Sosyal ortaklar;
- (e) sivil toplum örgütleri;
- (f) üniversiteler ve araştırma enstitüleri;
- (g) ulusal istatistik kurumları;
- (h) medya.

III. Eylemler

Kısım 1 – Analiz ve değerlendirme

Aşağıdaki tedbirler desteklenecektir:

1. Ulusal yasalara ve uygulamalara uygun olarak, Topluluk içerisindeki ayrımcılığın boyutlarına ilişkin karşılaştırılabilir istatistiklerin geliştirilmesi ve yayılması;
2. ulusal yasa ve uygulamalara uygun olarak, ayrımcılık karşıtı politika ve uygulamaların etkililiğini değerlendirmek için gerekli yöntem ve göstergelerin geliştirilmesi ve yayılması;
3. ayrımcılık karşıtı politika ve uygulamaların etkililiğini değerlendirmek ve bunlardan alınan dersleri paylaşmak amacıyla, yıllık raporlar aracılığıyla analizler yapılması;
4. çeşitli yaklaşımların, öncelikli konular çerçevesinde, ayrımcılığın dayandığı farklı nedenler bakımından karşılaştırılmasına yönelik tematik çalışmalar yapılması.

Komisyon, bu Kısımın uygulanması ile, özellikle Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi'nin faaliyetleri; araştırma, teknolojik gelişme ve uygulama faaliyetlerine ilişkin Topluluk çerçeve programı ve Topluluk istatistik programı arasında tutarlılık ve tamamlayıcılık bulunmasını sağlamalıdır.

Kısım 2 – Kapasite geliştirme

Bu program kapsamındaki alanlarda ayrımcılıkla mücadele eden aktörlerin kapasitelerinin ve etkililiklerinin artırılması amacıyla, aşağıdaki tedbirler alınmalıdır:

1. En az üç Üye Devletten aktörler arasında bilgi, alınan dersler ve iyi uygulamaların aktarımını içeren ulusaşırı değişim eylemleri. Bu eylemler seçilen konulara ilişkin süreçlerin, yöntemlerin ve araçların etkililiğinin karşılaştırılmasını, iyi uygulamaların aktarımını ve uygulanmasını, personel değişimini, ürün, süreç, strateji ve yöntemlerin birlikte geliştirilmesini, iyi uygulamalar olarak kabul edilen yöntem, araç ve süreçlerin başka bağlamlara uyarlanmasını ve/veya sonuçların birlikte yayımını, görsel malzemeleri ve etkinlikleri de içerebilir. Bu program çerçevesinde fon için yapılacak başvuruların seçilmesi sürecinde, ayrımcılığın çok yönlü yapısı gözetilmelidir.
2. Ayrımcılıkla mücadelede bütüncül ve eşgüdümlü bir yaklaşım geliştirilmesinin desteklenmesi için, ayrımcılıkla mücadele konusunda deneyim sahibi olan ve ayrımcılığa maruz kalmış kişileri savunan Avrupa düzeyindeki sivil toplum örgütlerine temel fondan destek sağlanması.

Temel fon desteği, fonlanabilir harcamaların %90'ını aşmayacaktır.

Bu örgütlerin seçilmesine ilişkin süreç, ayrımcılıkla karşılaşan grupların çok yönlü ve heterojen yapısını gözetebilir.

Kısım 3 – Farkındalık artırma

Aşağıdaki tedbirler desteklenebilir:

1. Avrupa düzeyinde konferans, seminer ve etkinlikler düzenlenmesi;

2. Üye Devletler tarafından ayrımcılık yasağına ilişkin Topluluk hukukunun uygulanmasını desteklemek üzere seminerler düzenlenmesi, ve ulusal düzeydeki etkinliklerde Avrupa boyutunun geliştirilmesi;

3. uluslararası bilgi paylaşımını ve 2. Kısım çerçevesinde yürütülen başarılı eylemlere ödül verilmesi de dahil olmak üzere, iyi uygulamaların belirlenmesini ve yayılmasını, ayrımcılıkla mücadelenin görünürlüğünün güçlendirilmesini destekleyen Avrupa medya kampanyaları ve etkinlikleri düzenlenmesi;

4. iyi uygulamalara ilişkin örneklerin, fikir teatisi yapılabilecek bir forumun ve uluslararası değişim eylemleri için olası ortaklara ilişkin bir veri tabanının bulunacağı bir internet sitesinin hazırlanması da dahil olmak üzere, programın sonuçlarının duyurulması amacıyla hazırlanan malzemelerin yayımı;

IV. Destek talebinde bulunma yöntemi

Kısım 1: Bu Kısım temel olarak ihale çağruları aracılığıyla yürütülecektir. Ulusal İstatistik kurumları ile işbirliğinde EUROSTAT usulleri uygulanır.

Kısım 1: 2. Kısımın 1. ve 2. paragraflarına uygun olarak 2. paragrafın uygulanması, teklif çağruları üzerine Komisyon'a yapılacak başvurular aracılığıyla gerçekleşecektir.

Kısım 3: bu Kısım, ilke olarak ihale çağruları üzerine yapılacak başvurular aracılığıyla uygulanır. Ancak, 3. Kısımın 2. ve 3. paragraflarına uygun olarak, 3. paragraf, örneğin Üye Devletlere yapılan devlet yardımı talebi üzerine sağlanan yardımlar aracılığıyla da desteklenebilir.

4- AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI

4.1- Brüksel Deklarasyonu – Çev. İdil Işıl GÜL

CIO.GAL/86/04

14 Eylül 2004

Bulgaristan Dönem Başkanlığı

Dönem Başkanı

Saygıdeğer Temsilciler,

Bu Konferans'ta yapılan görüşmeleri, "Brüksel Bildirgesi" olarak adlandırdığım aşağıdaki metinle özetleyeceğim.

Müzakereler sonucunda, AGİT katılımcı Devletlerinin,

Herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka bir görüş, ulusal ve toplumsal köken, doğum ya da benzeri herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde düzenlenen tüm hak ve özgürlüklere sahip olduğunu belirten Beyanname'yi yeniden teyit ederek,

Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 18. maddesi ile Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 18. maddesinin herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahip olduğunu belirttiğini yeniden hatırlayarak,

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi yeniden hatırlayarak,

Maastricht Bakanlar Konseyi'nin Hoşgörüyü ve Ayrımcılık Yapmamaya İlişkin Kararı (MC.DEC/4/03) ile daha önceki kararlar ve belgeleri yeniden hatırlayarak; ve ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve Yahudi düşmanlığı ile mücadele ve hoşgörü ve ayrımcılık yapmama ilkesinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesine yönelik çabalarımızı yoğunlaştırmaya ilişkin kararlılığımızı teyid ederek,

Berlin'de 28-29 Nisan 2004 tarihinde toplanan AGİT Konferansı'nı ve Paris'te 16-17 Haziran 2004'te yapılan İnternet Üzerinden Yapılan Irkçı Propaganda, Yabancı Düşmanlığı veya Yahudi Düşmanlığı Propagandası ile Nefret Suçları Arasındaki İlişkiye İlişkin AGİT Toplantısını ve bunların sonuçlarını; ve Berlin Konferansı'nın Yahudi düşmanlığını hoşgörüsüzlüğün ayrı ve özgül bir biçimi olarak endişeyle karşıladığını ve kınadığını ve Yahudi düşmanlığı ile mücadeleye ilişkin operasyonel tavsiyelerde bulunduğunu yeniden hatırlayarak,

Hoşgörüsüzlük eylemlerinin demokrasiyi, medeniyetin değerlerini ve dolayısıyla AGİT Bölgesi ve ötesinde güvenliği topyekün tehdit ettiğini kabul ederek,

- Irkçılığın, yabancı düşmanlığının ve Yahudi düşmanlığının tüm biçimleri ile, Müslümanlara yönelik olanlar dahil olmak üzere diğer hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık eylemlerini; nerede gerçekleşirse gerçekleşsin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya herhangi başka bir duruma dayalı olarak kişiler veya topluluklar aleyhine kışkırtma, taciz veya şiddeti koşulsuz olarak kınadıkları;

- Müslümanlara karşı olanlar ve Yahudi düşmanlığı dahil olmak üzere nefreti veya ırkçı, yabancı düşmanı, ayrımcı nitelikteki eylemleri veya bağlantılı hoşgörüsüzlüğü savunan örgüt ve bireyleri kınadıkları;

- Katılımcı Devletleri hoşgörüsüzlükten kaynaklanan eylemlerle mücadeleye yönelik etkili tedbirler almaya ve bu tür eylemlere alenen karşı çıkmaya davet ettikleri;

- Hoşgörüyü ve ayrımcılık yapmamaya ilişkin taahhütlerin uygulanmasını sağlamak amacıyla, bu Konferansı müteakip, AGİT bünyesinde bir yapı kurulması ihtiyacını değerlendirdikleri;
- Terörizm ve aşırılığın herhangi bir din, kültür, etnik grup, milliyet veya ırkla özdeşleştirilmesini güçlü bir şekilde reddettikleri;
- Uluslararası gelişmelerin veya siyasal meselelerin ırkçılığı, yabancı düşmanlığını veya ayrımcılığı asla mazur gösteremeyeceğini açıklıkla beyan ettikleri sonucuna varmaktayım.

Bunlara ek olarak, Maastricht Bakanlar Konseyi'nin, Hoşgörüyü ve Ayrımcılık Yapmamaya İlişkin Kararı aracılığı ile, Daimi Konseyi, "AGİT'in ve katılımcı Devletlerin tüm alanlarda hoşgörünün ve ayrımcılık yapmama ilkesinin güçlendirilmesine yönelik çabalarını arttırmanın yeni yol ve araçlarını geliştirmekle" görevlendirdiğini de belirtmek istiyorum. Bakanlar Konseyi Kararı ışığında, 29 Temmuz tarihli Hoşgörü ve ırkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve Ayrımcılıkla Mücadeleye İlişkin Daimi Konsey Kararı'nı memnuniyetle karşılayarak, Bakanlar Konseyi Kararı uyarınca, Daimi Konsey Kararı'nı bu Bildirge'ye dahil ediyorum.

1. Katılımcı Devletler:

1. Irk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya başka bir duruma dayalı ayrımcılığı ve bunlardan kaynaklanan nefret suçlarına kışkırtmayı yasaklayan hukuki düzenlemeler yapma veya var olanları güçlendirme konusunu dikkate almayı;
2. Gerekli hallerde, hoşgörüyü arttıracak ve ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılıkla mücadele edecek eğitim programları oluşturmayı ve var olanları arttırmayı;
3. Hoşgörü, saygı ve karşılıklı anlayışı geliştirmek üzere inançlar ve kültürler arası açık ve saydam diyalogu ve ortaklıkları geliştirmeyi ve kolaylaştırmayı ve saydam ve ayrımcı olmayan yasa, yönetmelik, uygulama ve politikalar aracılığıyla, bireylerin tek başlarına veya diğerleriyle birlikte din veya inançlarını açıklama ve bunların gereklerini yerine getirme özgürlüklerini sağlamayı ve bunu kolaylaştırmayı;
4. AGİT Bölgesi'nde Müslümanlara yönelik ayrımcılık ve şiddet eylemleriyle mücadele için gerekli adımları atmayı;
5. Ulusal hukuk ve uluslararası yükümlülüklerle uygun olarak, göçmenlere ve göçmen işçilere yönelik ayrımcılık, hoşgörüsüzlük ve yabancı düşmanlığına karşı gerekli adımları atmayı;
6. Göçmenlerin ve göçmen işçilerin toplumu zenginleştiren katkılarına ilişkin olarak kamu bilincini artırıcı faaliyetler yürütme konusunu değerlendirmeyi;
7. Medya ve internet aracılığıyla yapılan ırkçı propaganda, yabancı düşmanlığı ve Yahudi düşmanlığı propagandasının körüklediği nefret suçları ile mücadele etmeyi ve bu tür suçlar işlendiğinde bunları uygun şekilde alenen kınamayı;
8. Kolluk güçleri ile yargı makamlarını nefret suçlarına ilişkin mevzuat ve mevzuatın uygulanması konusunda eğitmeye yönelik eğitim programları düzenlemeyi değerlendirmeyi;
9. İnternet dahil olmak üzere medya aracılığıyla, hoşgörü, diyalog, saygı ve karşılıklı anlayışın arttırılmasını teşvik etmeyi;
10. Uluslararası örgütler ile STK'ların bu alanlardaki faaliyetlerini teşvik etmeyi;
11. Kendi ülkelerinde işlenmiş olan ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve bağlantılı ayrımcılık ve hoşgörüsüzlükten kaynaklanan nefret suçlarına ilişkin güvenilir bilgi ve istatistik toplamayı ve saklamayı, bu bilgileri dönemsel olarak AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi'ne (ODIHR) rapor etmeyi ve bu bilgileri kamuya açık hale getirmeyi;

12. Kendi ülkelerinde hoşgörüyü geliştirmek ve Müslümanlara karşı olanlar dahil ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve bağlantılı hoşgörüsüzlükle ve Yahudi düşmanlığıyla mücadele etmek üzere çalışacak uygun kurumlar oluşturma olanaklarını incelemeyi;

13. ODIHR'e, Maastricht Bakanlar Konseyi'nin Hoşgörü ve Ayrım Gözetmeme Kararı'nda ifadesini bulan görevlerin yerine getirilebilmesi için gerekleri kaynakları sağlama yönünde çaba göstermeyi;

14. Irkçılık, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılık meselelerinin dönemsel olarak gözden geçirilebilmesini sağlayacak uygun usullerin belirlenmesine yönelik olarak, AGİT Parlamenterler Meclisi ile birlikte çalışmayı;

15. Uzmanlar arasında, uygun ortamlarda, kolluk tedbirleriyle ve eğitimle ilgili en iyi uygulamalar ve deneyimlere ilişkin gayriresmi bilgi paylaşımının geliştirilmesini teşvik etmeyi taahhüt ederler.

2. Katılımcı Devletler ODIHR'i:

16. Diğer AGİT kurumları ve Birleşmiş Milletler Irk Ayrımcılığının Ortadan kaldırılması

Komitesi (UNCERD), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (UNHCHR), Avrupa Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu (ECRI), Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi (EUMC) ve diğer ilgili uluslararası kurumlar ve STK'larla tam işbirliği içinde, her türlü güvenilir bilgiden yararlanarak, Müslümanlara karşı olanlar dahil olmak üzere ırkçılık, yabancı düşmanlığı veya bağlantılı hoşgörüsüzlükten ve Yahudi düşmanlığından kaynaklanan, AGİT Bölgesi içerisinde meydana gelen olayları yakından izlemekle;

17. Elde ettiği bulguları Daimi Konsey'e ve İnsani Boyut Uygulama Toplantısı'na rapor etmekle ve bulguları kamuya sunmakla. Bu raporlar AGİT'in hoşgörüsüzlük alanındaki çalışmalarının önceliklerinin belirlenmesinde de dikkate alınmalıdır;

18. AGİT Bölgesinin tümünde, ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılığın önlenmesine ilişkin en iyi uygulamalara ilişkin sistematik bilgi toplamak ve bu bilgiyi yaymakla; ve talep halinde, katılımcı Devletlere ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin çabalarını destekleyecek tavsiyelerde bulunmakla;

19. Müslümanlara karşı olanlar ve Yahudi düşmanlığı dahil olmak üzere ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve bağlantılı hoşgörüsüzlüğe karşı sivil toplumun yeteneğinin güçlendirilmesine ve ortaklıklar oluşturulmasına destek olmakla görevlendirmiştir.

Bu karar Bakanlar Komitesi'nce benimsenmek üzere Onikinci Toplantıya sunulacaktır.

II. BÖLÜM

IRKSAL VE ETNİK AYRIMCILIĞA UĞRAMAMA HAKKINA DAİR ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI BELGELERİ

1- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

1.1- BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi: 12 Ocak 1951

BM Genel Kurulunun 9 Aralık 1948 tarihli ve 260 A (III) sayılı Kararıyla kabul edilmiş ve imzaya ve onaya veya katılmaya sunulmuştur.

Sözleşmeciler Tarafından,

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 11 Aralık 1946 tarihli ve 96(I) sayılı kararında soykırımın, Birleşmiş Milletlerin ruhuna ve amaçlarına aykırı olan ve uygar dünya tarafından lanetlenen, uluslararası hukuka göre bir suç olarak beyan edilmesini dikkate alarak,

Tarihin her döneminde soykırımın insanlık için büyük kayıplar meydana getirdiğini kabul ederek,

İnsanlığı bu tür bir iğrenç musibetten kurtarmak için uluslararası işbirliğinin gerekli olduğuna kanaat getirerek,

Aşağıdaki hükümlerde anlaşmışlardır:

Madde 1 [Önleme ve cezalandırma görevi]

Sözleşmeciler Devletler, ister barış zamanında isterse savaş zamanında işlensin, önlemeyi ve cezalandırmayı taahhüt ettikleri soykırımın uluslararası hukuka göre bir suç olduğunu teyit eder.

Madde 2 [Soykırım oluşturan eylemler]

Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden her hangi biri, soykırım suçunu oluşturur.

- a) Gruba mensup olanların öldürülmesi;
- b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;
- c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek;
- d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;
- e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek;

Madde 3 [Cezalandırılacak eylemler]

Aşağıdaki eylemler cezalandırılır:

- a) Soykırımın bulunması;
- b) Soykırımın bulunulması için işbirliği yapmak;
- c) Soykırımın bulunulmasını doğrudan ve aleni surette kışkırtmak;
- d) Soykırımın bulunmaya teşebbüs etmek;
- e) Soykırıma iştirak etmek;

Madde 4 [Kişilerin cezalandırılması]

Soykırım suçunu veya üçüncü maddede gösterilen fiillerden birini işleyenler, anayasaya göre yetkili yöneticiler veya kamu görevlileri veya özel kişiler de olsa cezalandırılır.

Madde 5 [Uygulama mevzuatı]

Sözleşmeci Devletler, bu Sözleşmenin hükümlerine etkililik kazandırmak, ve özellikle soykırımdan veya üçüncü madde belirtilen fiillerden suçlu bulunan kimselere etkili cezalar verilmesini sağlamak için, kendi Anayasalarında öngörülen usule uygun olarak gerekli mevzuatı çıkarmayı taahhüt eder.

Madde 6 [Soykırım suçu ile suçlanan kişilerin yargılanması]

Soykırım fiilini veya Üçüncü maddede belirtilen fiillerden birini işlediğine dair hakkında suç isnadı bulunan kimseler, suçun işlendiği ülkedeki Devletin yetkili bir mahkemesi, veya yargılama yetkisini kabul etmiş olan Sözleşmeci Devletler bakımından yargılama yetkisine sahip bulunan uluslararası bir ceza mahkemesi tarafından yargılanır.

Madde 7 [Suçluların iadesi]

Soykırım fiili ve Üçüncü maddede belirtilen diğer fiiller, suçluların iadesi bakımından siyasal suçlar olarak kabul edilmez.

Sözleşmeci Devletler bu tür olaylarda kendi yasalarına ve yürürlükteki sözleşmelere göre suçluları iade etmeyi üstlenir.

Madde 8 [Birleşmiş Milletlerle işbirliği]

Sözleşmeci Devletlerden her hangi biri, soykırım fiillerinin veya Üçüncü maddede belirtilen her hangi bir fiilin önlenmesi ve sona erdirilmesi için gerekli gördükleri takdirde, Birleşmiş Milletlerin yetkili organlarından, Birleşmiş Milletler Şartı'na göre harekete geçmesini isteyebilir.

Madde 9 [Sözleşmenin yorumlanması ve uygulanması]

Sözleşmeci Devletler arasında, bu Sözleşmenin yorumlanması, uygulanması veya yerine getirilmesi ve ayrıca soykırım fiillerinden veya Üçüncü maddede belirtilen fiillerin her hangi birinden bir Devletin sorumluluğu ile ilgili olarak çıkan uyuşmazlıklar, uyuşmazlığın taraflarından birinin talebi üzerine Uluslararası Adalet Divanı önüne götürülür.

Madde 10 [Orijinal metinler]

Bu Sözleşmenin eşit ölçüde geçerli olan Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri 9 Aralık 1948 tarihini taşır.

Madde 11 [İmza, onay ve katılma]

Bu Sözleşme 31 Aralık 1949 tarihine kadar Birleşmiş Milletler Üyelerinin ve Üye olmayıp da Genel Kurul tarafından bu Sözleşmeyi imzalamaya davet edilen Devletlerin imzasına açıktır.

Bu Sözleşme onaylanır ve onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilir.

Bu Sözleşmeye 1 Ocak 1950 tarihinden sonra Birleşmiş Milletler Üyeleri ile Üye olmayıp da yukarıda belirtildiği gibi davet edilen Devletler katılabilir. Katılma belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilir.

Madde 12 [Sözleşmenin uygulama alanının genişletilmesi]

Bir Sözleşmeci Taraf her hangi bir zamanda, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine hitaben göndereceği bir bildirimle, bu Sözleşmenin uygulanmasını, bu Sözleşmeci Tarafın dış ilişkileri bakımından sorumlu olduğu ülke veya ülkeler bakımından genişletebilir.

Madde 13 [Yürürlüğe giriş]

İlk yirmi onay veya katılma belgesinin tevdi edilmesinin tamamlandığı gün, Genel Sekreter bir tutanak düzenler ve bunun bir kopyasını Birleşmiş Milletlerin bütün Üyelerine ve on birinci maddede belirtilen Üye olmayan Devletlere iletir.

Bu Sözleşme, yirminci onay veya katılma belgesinin tevdi edilmesini izleyen doksanıncı gün yürürlüğe girer.

Daha sonraki bir tarihte tevdi edilen bir onay veya katılma belgesi, bu onay veya katılma belgesinin tevdi tarihini izleyen doksanıncı gün yürürlüğe girer.

Madde 14 [Sözleşmenin yürürlükte kalış süresi]

Bu Sözleşme yürürlüğe girdiği tarihten itibaren on yıl süreyle yürürlükte kalır.

Bundan sonraki beş yıllarda, bu sürelerin bitiminden en az altı ay önce çıkma beyanında bulunmamış Sözleşmeci Devletler bakımından yürürlükte kalmaya devam eder.

Çıkma, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine hitaben gönderilecek yazılı bir bildirimle yürürlük kazanır.

Madde 15 [Sözleşmenin yürürlükten kalkması]

Sözleşmeden çıkmalar nedeniyle bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin sayısı on altının altına düşerse, Sözleşme bu çıkma bildirimlerinden en sonuncusunun yürürlük kazandığı tarihten itibaren yürürlükten kalkar.

Madde 16 [Sözleşmenin değiştirilmesi]

Sözleşmeci Taraflar Genel Sekretere hitaben gönderecekleri yazılı bir bildirim vasıtasıyla her zaman bu Sözleşmede değişiklik yapılmasını talep edebilirler.

Genel Kurul, böyle bir talep karşısında yapılması gereken işleme karar verir.

Madde 17 [Bildirimler]

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bütün Birleşmiş Milletler Üyelerini ve on birinci maddede belirtilen üye olmayan Devletleri aşağıdaki konularda bilgilendirir:

- a) On birinci maddeye göre alınan imzalar, onaylar ve katılmalar;
- b) On ikinci maddeye göre alınan bildirimler;
- c) On üçüncü madde gereğince Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarih;
- d) On dördüncü maddeye göre alınan çekilme bildirimleri;
- e) On beşinci maddeye göre Sözleşmenin yürürlükten kalkması;
- f) On altıncı maddeye göre alınan bildirimler;

Madde 18 [Depozitörlük işlevi]

Bu Sözleşmenin orijinal metni Birleşmiş Milletler arşivinde saklanır.

Sözleşmenin onaylı bir örneği, Birleşmiş Milletler Üyelerine ve on birinci maddede belirtilen üye olmayan Devletlerin her birine iletilir.

Madde 19 [Kayıt]

Bu Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarih Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından kayda geçirilir.

1.2 - BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye edilmesine dair Uluslararası Sözleşme: 4 Ocak 1969

BM Genel Kurulunun 21 Aralık 1965 tarihli ve 2106 A (XX) sayılı Kararıyla kabul edilmiş ve imzaya, onaya ve katılmaya açılmıştır.

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler,

Birleşmiş Milletler Şartının bütün insanların doğuştan sahip oldukları insan onuru ve eşitlik ilkelerine dayandığını ve bütün Üye Devletlerin Birleşmiş Milletler Teşkilatı ile işbirliği halinde Birleşmiş Milletlerin ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımcılığı yapılmaksızın herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmesini ve korunmasını teşvik etme ve geliştirme amaçlarını gerçekleştirmek için bir arada ve ayrı ayrı tedbirler alma taahhüdünde bulduklarını dikkate alarak,

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin, her insanın doğuştan özgür olduğunu ve insanlık onuru ve hakları bakımından eşit bulunduğunu ve herkesin bu Bildiri'de yer alan haklara ve özgürlüklere özellikle ırk, renk ve ulusal köken gibi sebeplerle hiç bir ayrımcılık yapılmaksızın sahip olduğunu ilan etmesini dikkate alarak,

Bütün insanların hukuk önünde eşit olduklarını ve ayrımcılık veya ayrımcılığa tahrik karşısında hukukun eşit korumasından yararlanma hakkına sahip olduklarını dikkate alarak,

Birleşmiş Milletlerin koloniciliği ve hangi biçimde ve nerede ortaya çıkarsa çıksın ırk ayrımcılığı şeklindeki uygulamaları ve bununla bağlantılı ayrımcılıkları kınadığını ve Genel Kurulun 14 Aralık 1960 tarihli ve 1514 (XV) sayılı kararıyla kabul edilen Koloni Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesi hakkında Bildirinin koşulsuz olarak ve süratle bu ülkelere bağımsızlıklarının kazandırılması gereğini önemle vurgulamış olmasını dikkate alarak,

Genel Kurulun 20 Kasım 1963 tarihli ve 1904 sayılı (XVIII) kararıyla kabul ettiği Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye edilmesine dair Bildiri'nin, ırk ayrımcılığının her biçim ve görünümü ile yeryüzünden bütünüyle ve süratle tasfiye edilmesi ve insan onuruna dair anlayış ve saygının güvence altına alınmasını önemle vurguladığını dikkate alarak,

İrk farklılığına dayanan bir üstünlük doktrininin bilimsel olarak yanlış, ahlaki olarak kınanması gereken, toplumsal olarak adaletsiz ve tehlikeli olduğuna, ırk ayrımcılığının teoride ve pratikte hiç bir haklı noktasının bulunmadığına ikna olarak,

İrk, renk ve etnik köken sebebine dayanan insanlar arasındaki ırk ayrımcılığının, uluslar arasında dostane ve barışçıl ilişkiler için bir engel olduğunu ve bir ülke içinde ve aynı Devlete bağlı olarak yan yana yaşayan halklar arasındaki barış ve güvenlik ile insanlar arasındaki ahengi tahrip edebileceğini yeniden vurgulayarak,

İrksal engeller bulunmasının, insan toplumun ideallerine aykırı olduğuna ikna olarak,

Dünyanın bazı bölgelerinde hala ırk ayrımcılığı belirtilerinin açığa vurulmasından ve apartheid, ırk ayrımcılığı veya ayrımcılık gibi irksal üstünlüğe veya düşmanlığa dayanan hükümet politikalarının bulunmasından derin kaygı duyarak,

İrk ayrımcılığının her türlü biçim ve görünümünü süratle tasfiye etmek ve ırklar arasında anlayışı geliştirmek ve ırkların ayrı tutulmadığı ve ırk ayrımcılığının yapılmadığı uluslararası bir toplumu inşa etmek üzere ırkçı doktrin ve uygulamaları önlemek ve bunlarla mücadele etmek için gerekli bütün tedbirleri almayı kabul ederek,

1958 tarihinde Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından kabul edilen İş ve Meslek bakımından Ayrımcılık ile ilgili Sözleşme ve 1960 tarihinde Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü tarafından kabul edilen Eğitimde Ayrımcılığa karşı Sözleşmeyi akılda tutarak,

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye edilmesine dair Birleşmiş Milletler Bildirisi'nde yer alan ilkelerin uygulanmasını ve bu amaçla en kısa sürede uygulama tedbirlerini almayı arzu ederek,

Aşağıdaki hükümlerde anlaşmışlardır:

BÖLÜM I [Taraf Devletlerin Yükümlülükleri]

Madde 1 [Irk ayrımcılığı tanımı]

1. Bu Sözleşmedeki “ırk ayrımcılığı” terimi siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel veya kamusal yaşamının her hangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin eşit ölçüde tanınmasını, kullanılmasını veya bunlardan yararlanılmasını kaldırma veya zayıflatma amacına sahip olan veya bu sonuçları doğuran ırk, renk, soy, ulusal veya etnik kökene dayanarak her hangi bir ayırma, dışlama, kısıtlama veya ayrıcalık tanıma anlamına gelir.

2. Bu Sözleşme, bu Sözleşmeye Taraf bir Devletin vatandaşlar ile vatandaş olmayanlar arasında yaptığı ayırma, dışlama, kısıtlama veya ayrıcalık tanıma hallerine uygulanmaz.

3. Taraf Devletlerin milliyet, vatandaşlık ve uyrukluğa kabul ile ilgili mevzuat hükümleri özel bir milliyete karşı ayrımcılık yapmadıkça, bu Sözleşmenin hiç bir hükmü, bu mevzuat hükümlerini her bir açıdan etkileyecek şekilde yorumlanamaz.

4. Belirli bir ırkın veya etnik grubun veya bireylerin, insan haklarından ve temel özgürlüklerden eşit olarak yararlanmalarını ve bu hakları kullanmalarını sağlamak için koruma tedbirlerinin gerekli olması halinde, münhasıran bu grupların veya bireylerin yeterli gelişmelerini sağlamak amacıyla alınan, ve sonucu itibariyle bu farklı ırk gruplarına ayrı haklar tanınmasına yol açmayan ve bu amacın gerçekleştirilmesinden sonra sürdürülmeyecek olan özel tedbirler, ırk ayrımcılığı olarak kabul edilemez.

Madde 2 [Irk ayrımcılığının tasfiye edilmesi için alınacak tedbirler]

1. Taraf Devletler ırk ayrımcılığını kınar ve hiç gecikmeden her türlü ırk ayrımcılığını elverişli bütün araçlarla tasfiye eden ve bütün ırklar arasında anlayışın geliştiren bir politika izlemeyi taahhüt ederler. Bu amaçla:

a) Her bir Taraf Devlet, kişilere, kişi guruplarına veya kurumlara karşı ırk ayrımcılığı şeklindeki her hangi bir eylem veya uygulamaya girmemeyi ve bütün kamu makamları ile ulusal veya yerel kamu kuruluşlarının bu yükümlülüğe uygun davranmalarını sağlamayı taahhüt eder;

b) Her bir Taraf Devlet, kişi ve örgütlerin ırk ayrımcılığını maddi ve manevi bakımdan desteklememeyi ve savunmamayı taahhüt eder;

c) Her bir Taraf Devlet, ırk ayrımcılığı yaratan veya ayrımcılığı sürdüren siyasi, milli ve yerel politikaları denetlemek ve yasalarını ve hukuki düzenlemelerini değiştirmek, kaldırmak veya iptal etmek için etkili tedbirler alır;

d) Her bir Taraf Devlet, kişiler, gruplar veya örgütler tarafından yapılan ırk ayrımcılığını, şartların gerektirmesi halinde yasa çıkararak, gerekli her türlü vasıtayı kullanarak yasaklar ve buna son verir;

e) Her bir Taraf Devlet, koşullar elverdikçe, bütünleştirici çok ırklı örgütleri ve hareketleri ve ırklar arasındaki engelleri kaldırmaya yarayan diğer araçları teşvik etmeyi, ve ırksal bölünmeyi artırmaya eğilimli her hangi bir şeyi özendirilmeyi taahhüt eder.

2. Taraf Devletler, şartlar gerektirmesi halinde bazı ırk gruplarının veya bu gruplara mensup olan bireylerin insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam ve eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak amacıyla, bunların korunmaları ve yeterli gelişmelerinin sağlanması için sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer alanlarda özel ve somut tedbirler alır. Bu tedbirler, alındıkları zamanki amaca ulaşılmasından sonra, farklı ırk gruplarına eşitlikçi olmayan ve ayrı hakların sürdürülmesi sonucu verecek bir biçimde kullanılamaz.

Madde 3 [Irksal ayrımcılık ve apartheid politikaların yasaklanması]

Taraf Devletler ırkların ayrı tutulmasını ve apartheid'ı özel olarak kınar ve kendi egemenlikleri altındaki topraklarda bu nitelikteki bütün uygulamaları önlemeyi, yasaklamayı ve yok etmeyi üstlenirler.

Madde 4 [Irkçı propaganda ve faaliyetlerin yasaklanması]

Taraf Devletler, bir renk veya etnik kökenden olan bir ırkın veya bir kişi grubunun üstünlüğüne dayanan veya her hangi bir biçimde ırk düşmanlığını veya ayrımcılığını meşru göstermeye teşebbüs eden fikirlere veya teorilere dayanan bütün propagandaları ve örgütleri yasaklar ve mahkûm eder; İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile bu Sözleşmenin beşinci maddesinde yer alan prensipleri göz önünde bulundurarak, bu tür ayrımcılık tahriklerini ve eylemlerini ortadan kaldırmak için tasarlanmış, başka tür tedbirlerle birlikte, hiç zaman geçirmeden aşağıdaki pozitif tedbirleri almayı taahhüt eder:

a) Irk üstünlüğüne veya düşmanlığına dayanan, ırk ayrımcılığını teşvik eden fikirlerin yayılmasının, ve ayrıca bir ırka veya başka bir renk veya etnik kökenden olan kişilere karşı her türlü şiddet ve tahrik eylemlerinin, mali yardımlar da dahil ırkçı faaliyetlere her hangi bir yardım öngören bir anlaşma yapılmasının kanunen cezalandırılacak bir suç olduğunu beyan eder;

b) Irk ayrımcılığını ilerleten ve tahrik eden örgütleri ve ayrıca örgütlü ve her türlü propaganda faaliyetlerini yasadışı ilan eder ve yasaklar ve bu tür örgütlere ve faaliyetlere katılmayı hukuken cezalandıracak bir suç olduğunu beyan eder;

c) Ulusal veya yerel kamu makam veya kuruluşların ırk ayrımcılığını ilerletmelerine veya teşvik etmelerine izin vermez.

Madde 5 [Irk ayrımcılığının tasfiye edilmesi için tanınan haklar]

Sözleşmeciler Devletler, bu Sözleşmenin ikinci maddesinde yer alan temel yükümlülüklerine uygun olarak, her türlü ırk ayrımcılığını yasaklamayı ve tasfiye etmeyi ve herkesin ırk, renk veya ulusal veya etnik köken ayrımcılığına maruz kalmadan, özellikle aşağıdaki hakları kullanırken hukuk önünde eşitlik hakkını güvence altına almayı taahhüt eder:

a) Yargı yerleri ve adalet dağıtan her türlü organ önünde eşit muamele görme hakkı;

b) Kişi güvenliği hakkı ile, Hükümet görevlileri veya başka bir birey grubu veya kuruluşu tarafından yapılan şiddete ve müessir fiile karşı Devlet tarafından korunma hakkı;

c) Siyasal haklar, özellikle genellik ve eşitlik ilkelerine dayanan seçimlere katılma -seçme ve seçimlerde aday olma-, Yönetimde ve ayrıca kamusal işlerin icrasında yer alma kamu hizmetlerine ulaşma hakkı;

d) Diğer kişisel haklar, özellikle:

(i) Devletin hudutları içinde seyahat özgürlüğü ve yerleşim hakkı;

(ii) Kendi ülkesine olduğu gibi bir ülkeden çıkma ve kendi ülkesine dönme hakkı;

(iii) Vatandaşlık hakkı;

(iv) Evlenme ve eşini seçme hakkı;

(v) Tek başına veya başkaları ile birlikte mal ve mülke sahip olma hakkı;

(vi) Miras hakkı;

(vii) Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı;

(viii) Fikir ve ifade özgürlüğü hakkı;

(ix) Barışçıl bir biçimde toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakkı;

e) Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, özellikle:

(i) Çalışma, işini serbestçe seçme, adil ve elverişli koşullarda çalışma, işsizliğe karşı korunma, eşit işe eşit ücret, adil ve elverişli gelir hakları;

(ii) Sendika kurma ve sendikalara girme hakkı;

(iii) Konut hakkı;

(iv) Sağlık, tıbbi bakım, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlerden yararlanma hakkı;

(v) Eğitim ve öğrenim hakkı;

(vi) Kültürel faaliyetlere eşit olarak katılma hakkı;

f) Ulaşım araçları, oteller, restoranlar, kafeteryalar, tiyatrolar ve parklar gibi halkın kullanımı için tasarlanmış yerlere ve hizmetlere eşit olarak ulaşma hakkı.

Madde 6 [Etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkı]

Taraf Devletler kendi egemenlik alanları içinde bulunan herkese, bu Sözleşmeye aykırı olarak insan haklarını ve temel özgürlükleri ihlal eden her türlü ırk ayrımcılığına karşı, yetkili ulusal yargı yerleri ve diğer Devlet kurumları vasıtasıyla etkili bir koruma ve başvurabilecekleri hukuki yolları sağlar, ayrıca bu tür ayrımcılığın sonucu olarak uğranılan zararlar için yargı yerlerinden gerçekçi ve tatmin edici bir giderim isteme hakkı tanır.

Madde 7 [Diğer tedbirler]

Taraf Devletler, ırk ayrımcılığına yol açan önyargılarla mücadele etmek ve uluslar, ırksal ve etnik gruplar arasında anlayışı ve dostluğu geliştirmek ve Birleşmiş Milletler Şartının, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye edilmesi hakkında Bildirinin ve bu Sözleşmenin amaçlarını ve ilkelerini yaygınlaştırmak amacıyla, özellikle eğitim, öğretim, kültür ve enformasyon alanlarında hemen etkili tedbirler almayı taahhüt ederler.

BÖLÜM II [Uluslararası Uyguluma Hükümleri]

Madde 8 [Irk Ayrımcılığı Tasfiye Komitesi]

1. Bundan sonra kısaca 'Komite' diye geçecek olan bir Irk Ayrımcılığının Tasfiye edilmesi hakkında Komite kurulur. Komite yüksek ahlaka sahip ve tarafsızlığı kabul görmüş, kendi şahsi sıfatlarıyla hareket edecek olan, eşitlikçi bir coğrafi dağılım dengesi ile değişik uygarlık biçimlerinin ve başlıca hukuk sistemlerinin temsil edilmesi ilkesi göz önünde tutularak Sözleşmeciler Tarafının vatandaşları arasından seçilen on sekiz uzman üyeden meydana gelir.

2. Komite üyeleri Sözleşmeciler Tarafınca gösterilen adaylar arasından gizli oyla seçilir. Her bir Sözleşmeciler Taraf, kendi vatandaşları arasından bir kişiyi aday gösterebilir.

3. İlk seçimler bu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden altı ay sonra yapılır. Her seçimden en az üç ay önce, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri bir mektup göndererek, Taraf Devletleri iki ay içinde adaylarını göstermeye davet eder. Genel Sekreter, bu suretle aday gösterilen kişileri ve kendilerini aday gösteren Devletleri de belirten bir liste hazırlar, ve bunu Sözleşmeciler Tarafına gönderir.

4. Komiteye üye seçimi yapılması için Genel Sekreter tarafından Birleşmiş Milletler merkezinde Sözleşmeciler Tarafının katılacağı bir toplantı düzenlenir. Sözleşmeciler Devletlerin üçte ikisinin toplantı nisabını oluşturduğu bu toplantıda, toplantıya katılmış olan ve oylamada bulunan Sözleşmeciler Devlet temsilcilerinin en fazla oyunu toplayan ve oyların mutlak çoğunluğunu alan adaylar Komiteye üye seçilirler.

5. a) Komite üyeleri dört yıllık bir süre için seçilirler. Ancak, birinci seçimde seçilen üyelere dokuz tanesinin görev süreleri iki yılın sonunda biter; bu dokuz üyenin isimleri birinci seçimden hemen sonra Komite Başkanı tarafından kura ile seçilir.

b) Arızı sebeplerle boşalan Komite üyeliklerinin doldurulmasında, uzmanı Komite üyesi olarak görev yapamayacak durumda olan Devlet, Komitenin onayına tabi olarak, kendi vatandaşı olan başka bir uzmanı görevlendirir.

6. Komite üyelerinin Komitedeki görevlerini yerine getirirken yaptıkları giderler Sözleşmeci Devletler tarafından karşılanır.

Madde 9 [Devlet raporları ve Yıllık raporlar]

1. Taraf Devletler Sözleşme hükümlerinin uygulanmasını sağlamaya ilişkin aldıkları yasal, yargısal, idari ve diğer bütün tedbirleri bildiren bir raporu aşağıda belirtilen zamanlarda Komitenin incelemesi için Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine sunmayı taahhüt ederler.

- a) ilgili Devletler bakımından Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra bir yıl içinde; ve
- b) bundan sonra her iki yılda bir ve Komite talep ettiği her zaman.

Komite, Taraf Devletlerden daha fazla bilgi isteyebilir.

2. Komite yıllık olarak faaliyetleri hakkında Genel Sekreterlik aracılığıyla, Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna bir rapor sunar ve Taraf Devletlerden alınan raporlara ve bilgilere dayanarak önerilerini ve genel nitelikteki tavsiyelerini bildirir. Bu öneriler ve genel nitelikteki tavsiyeler Taraf Devletler eğer mütalaa vermişse bunlarla Genel Kurula, birlikte sunulur.

Madde 10 [Komitenin çalışması]

1. Komite kendi içtüzüğünü kendisi yapar.
2. Komite, görevlilerini iki yıllık süre için kendisi tayin eder.
3. Komitenin sekreteryaya hizmetleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği tarafından yerine getirilir.
4. Komite toplantıları normal şartlarda Birleşmiş Milletler Başkanlığının bulunduğu yerde yapılır.

Madde 11 [Devlet şikayetlerinin Komiteye yapılması]

1. Bir Sözleşmeci Taraf başka bir Taraf Devletin Sözleşmeyi uygulamadığını düşünecek olursa, konuyu Komitenin önüne getirir. Komite bundan sonra şikâyeti ilgili Taraf Devlete iletir. Şikâyeti alan Devlet üç ay içinde, konuyu ve varsa Devlet tarafından alınabilecek önlemleri açıklığa kavuşturan yazılı açıklamalarını veya beyanlarını Komiteye sunar.

2. Şikâyeti alan Devletin şikâyeti ilk kez almasından itibaren altı ay içinde ikili görüşmeler veya taraflara açık olan başka bir usul vasıtasıyla konu hakkında her iki tarafı tatmin edici bir sonuca varılamaz ise, her iki Devlet Komiteye ve aynı zamanda diğer Devlete bir bildirimde bulunarak konuyu yeniden Komiteye havale etme hakkına sahiptir.

3. Komite, ikinci fıkraya göre kendisine gönderilen bir konuyu, uluslararası hukukun genellikle tanınmış prensiplerine uygun olarak, kullanılabilir nitelikteki bütün iç hukuk yollarının ileri sürülmüş ve tüketilmiş olmasından sonra ele alabilir. Kuralın uygulanması süreyi makul olmayan ölçüde uzatacak olması halinde, bu kural uygulanmaz.

4. Komite, kendisine havale edilen her konuda, ilgili Taraf Devletlerden konuyla alakalı her türlü bilgi vermesini isteyebilir.

5. Bu madde ile ilgili doğan her hangi bir sorun Komite tarafından incelenirken, ilgili Taraf Devlet Komitenin görüşmelerine katılması için bir temsilci gönderme hakkına sahiptir. Bu temsilcinin oy hakkı bulunmaz.

Madde 12 [Devlet şikâyetlerinin Ad hoc Uzlaştırma Komisyonu önüne gelmesi]

1. a) Komite gerekli gördüğü bütün bilgileri elde ettikten ve bunları düzenledikten sonra, Komite başkanı, görevi bu olayla sınırlı olan ve bundan sonra Komisyon diye geçecek olan, üyeleri Komite üyelerinden veya dışarıdan oluşan beş kişilik bir Uzlaştırma Komisyonu görevlendirir. Komisyon üyeleri ihtilafın tarafı olanların tam bir mutabakatı ile atanırlar. Komite üyeleri sorun hakkında ilgili Devletler arasında bu Sözleşmeye saygı esasına dayalı dostane bir çözüme varılması amacıyla çalışma yaparlar.

b) İhtilafın tarafı olan Devletler üç ay içinde Komisyonun kompozisyonu üzerinde kısmen veya tamamen bir anlaşmaya varamazlarsa, Taraf Devletlerin üzerinde anlaşmaya varamadıkları Komisyon üyelikleri için Komite kendi üyeleri arasından gizli oyla ve üçte iki çoğunlukla seçim yapar.

2. Komisyon üyeleri kendi şahsi sıfatlarıyla görev yapar. İhtilafın tarafı olan Devletlerin ve Sözleşmeye Taraf olmayan Devletlerin vatandaşları Komisyona üye seçilemezler.

3. Komisyon kendi başkanını seçer ve kendi içtüzüğünü kendisi yapar.

4. Komisyon toplantıları normal olarak Birleşmiş Milletler Merkezinde veya Komisyon tarafından tespit edilecek başka uygun bir yerde yapılır.

5. Taraf Devletler arasındaki bir ihtilafın Komisyonun kurulmasına yol açmasından sonra, bu Sözleşmenin onuncu maddesinin üçüncü fıkrasına göre görev yapan Sekreteryaya bu Komisyona da hizmet verir.

6. İhtilafın tarafı olan Devletler, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği tarafından yapılacak hesaplamaya uygun olarak Komisyon üyelerinin bütün masraflarını eşit olarak karşılar.

7. Genel Sekreterlik, gerekli olduğu takdirde ihtilafın tarafı olan Devletler tarafından bu Madenin altıncı fıkrasına göre ödeme yapılincaya kadar, Komisyon üyelerinin masraflarını ödemeye yetkilidir.

8. Komite tarafından elde edilen ve düzenlenen bilgiler, Komisyona verilir, ve Komisyon ilgili Devletlerden kendisine başka gerekli alakalı bilgileri vermelerini isteyebilir.

Madde 13 [Uzlaştırma Komisyonu raporları]

1. Komisyon bir konuyu tamamıyla ele aldıktan sonra, taraflar arasındaki uyuşmazlıkla ilgili bütün maddi sorunlar hakkında yaptığı tespitleri belirten ve ihtilafın dostane çözümü için uygun olduğunu düşündüğü tavsiyeleri içeren bir rapor hazırlar ve bu raporu Komite Başkanına sunar.

2. Komite Başkanı, Komisyonun raporunu ihtilafın tarafları olan Devletlere iletir. Bu Devletler, üç ay içinde, Komisyon raporunda yer alan tavsiyeleri kabul edip etmedikleri hakkında Komite Başkanına bilgi verirler.

3. Bu maddenin ikinci fıkrasında belirtilen sürenin geçmesinden sonra, Komite Başkanı, Komisyonun raporunu ve ilgili Taraf Devletlerin beyanlarını, bu Sözleşmeye Taraf olan diğer Devletlere iletir.

Madde 14 [Bireysel şikâyetler]

1. Bir Sözleşmeci Taraf her zaman, kendi egemenlik alanında, bu Sözleşmede yer alan haklarının ihlal edilmesinden dolayı mağdur olduğunu iddia eden bireylerden ve birey gruplarından gelen şikâyetleri Komitenin alma ve inceleme yetkisini tanıdığını beyan edebilir. Komite, beyanda bulunmamış bir Taraf Devlet hakkında yapılan bir şikâyeti ele almaz.

2. Bu maddenin birinci fıkrasına göre beyanda bulunan bir Taraf Devlet, kendi ulusal hukuk düzeni içinde, bu Sözleşmede yer alan hakların ihlal edilmesinden mağdur olduğunu iddia eden ve diğer yerel bütün hukuk yollarını tüketmiş bulunan bireylerin ve birey gruplarının yaptıkları başvuruları almak ve incelemekle yetkili olan bir kuruluş kurabilir veya bir kuruluşuna bu yetkiyi verebilir.

3. Bu maddenin birinci fıkrasına göre yapılan bir beyan ve ikinci fıkraya göre kurulan veya yetkilendirilen kuruluşun adı, ilgili Taraf Devlet tarafından Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine bildirilir. Genel Sekreterlik bu bilgileri diğer Taraf Devletlere iletir. Bir beyan, Genel Sekreterliğe yapılacak bir bildirimle her zaman geri alınabilir; ancak böyle bir geri alma, Komite önünde görülmekte olan şikâyetleri etkilemez.

4. Dilekçelerin kaydı, bu maddenin ikinci fıkrasına göre kurulan veya kendisine yetki verilen kuruluş tarafından tutulur ve her yıl bu kayıtların onaylı bir örneği, içerikleri ifşa edilmemek koşuluyla uygun yollardan Genel Sekreterliğe ulaştırılır.

5. Bir şikâyetçi, bu maddenin ikinci fıkrasına göre kurulan veya görevlendirilen kuruluşun tatmin edici bir sonuç alamaması halinde, konuyu altı ay içinde Komiteye bildirme hakkına sahiptir.

6. a) Komite, kendisine ulaştırılan şikâyetleri gizli olarak, bu Sözleşmenin hükümlerini ihlal ettiği iddia edilen Taraf Devletin dikkatine sunar; ancak ilgili bireyin ve gruptaki bireylerin kimliklerini bu kimselerin açık rızaları olmaksızın açıklayamaz. Komite, kimin tarafından yapıldığı belli olmayan şikâyetleri ele almaz;

b) Şikâyeti alan Devlet üç ay içinde, konuyu açıklığa kavuşturan yazılı açıklamalarını veya beyanlarını ve kendisi tarafından alınmış olabilecek tedbirleri Komiteye sunar.

7. a) Komite, bu şikâyetleri ilgili Taraf Devlet ve başvuru tarafından kendisine sunulan bütün bilgilerin ışığında inceler. Komite, başvurunun bütün iç hukuk yollarını tüketmiş olduğunu tespit edememesi halinde, başvurunun yaptığı şikâyetleri ele almaz. Ancak iç hukuk yollarına başvurma kuralı uygulanması halinde süre makul olmayan ölçüde uzayacak ise, bu kural uygulanmaz;

b) Komite, eğer varsa önerilerini ve tavsiyelerini ilgili Taraf Devlete ve başvurucuya gönderir.

8. Komite yıllık raporunda bu tür şikâyetlerin bir özeti ile eğer uygunsa, ilgili taraf Devletin yaptığı açıklamalar ve beyanlar ile kendi önerilerinin ve tavsiyelerinin bir özetine yer verir.

9. Komite bu maddedeki görevlerini, bu Sözleşmeye Taraf en az on Devletin, bu maddenin birinci fıkrasına göre beyanda bulunarak kendilerini bağlamaları halinde yerine getirmeye yetkili olur.

Madde 15 [Diğer uluslararası organlarla ilişki]

1. Genel Kurulun 14 Aralık 1960 tarihli ve 1514 (XV) sayılı Koloni Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesi hakkında Bildirinin amaçlarının gerçekleştirilmesi sürerken, bu Sözleşme hükümleri hiç bir biçimde, bu halklara diğer uluslararası belgeler veya Birleşmiş Milletler ve onun uzman kuruluşları tarafından verilen hakları sınırlamaz.

2. a) Bu Sözleşmenin sekizinci maddesinin birinci fıkrasına göre kurulan Komite, bu Sözleşmenin alanına giren konularla ilgili olarak, Vesayet altında bulunan ve Kendini Yönetemez olan Ülkelerin halklarından ve Genel Kurulun 1514 (XV) sayılı kararının uygulandığı diğer bütün ülkelerden gelen başvuruları incelemekte olan Birleşmiş Milletlerin bu Sözleşmenin prensipleri ve amaçlarıyla ilgili konularla doğrudan ilgilenen kuruluşlarından kendilerine yapılan başvuruların kopyalarını alır ve başvurular hakkında düşüncelerini ve tavsiyelerini açıklar.

b) Komite, yukarıda a) bendinde belirtilen Ülkeleri idare eden Yönetimler tarafından uygulanan bu Sözleşmenin prensipleri ve amaçlarıyla doğrudan ilgili bulunan yasal, yargısal, idari ve diğer tedbirlerle alakalı kararların birer kopyasını Birleşmiş Milletlerin yetkili kuruluşlarından edinir, ve görüşlerini açıklar ve bu kuruluşlara tavsiyelerde bulunur.

3. Komite, Genel Kurula vereceği raporda, Birleşmiş Milletler kuruluşlarından elde ettiği raporların ve başvuruların bir özetine, ve bu başvurular ve raporlar ile ilgili olarak Komitenin görüşlerine ve tavsiyelerine yer verir.

4. Komite, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinden bu Sözleşmenin amaçlarıyla ve bu Madde'nin ikinci fıkrasının a) bendinde geçen Ülkelerle ilgili olarak kendisine sunulan her türlü bilgiyi isteyebilir.

Madde 16 [Diğer uluslararası usullerle ilişki]

Bu Sözleşmenin ihtilafların veya şikayetlerin çözümü ile ilgili hükümleri, Birleşmiş Milletlerin ve onun uzman kuruluşlarının kurucu belgelerinde ihtilafların ve şikayetlerin çözümü için getirilen usuller saklı kalmak kaydıyla uygulanır, ve bu hükümler Taraf Devletlerin, kendi aralarında yürürlükte bulunan uluslararası genel ve özel sözleşmelere uygun olarak bir ihtilafı çözmek için düzenledikleri diğer usullere başvurmalarını engellemez.

BÖLÜM III [Son Hükümler]

Madde 17 [İmza ve onay]

1. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletlere veya Birleşmiş Milletlerin uzman kuruluşlarına Üye bütün Devletlerin, Uluslararası Adalet Mahkemesinin Statüsüne Taraf olan Devletlerin, ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından bu Sözleşmeye Taraf olması için davet edilen Devletlerin imzasına açıktır.

2. Bu Sözleşme onaya tabidir. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilir.

Madde 18 [Katılma]

1. Bu Sözleşme, Sözleşmenin 17. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen her hangi bir Devletin katılmasına açıktır.

2. Katılma kararları, katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilmesiyle yürürlüğe girer.

Madde 19 [Yürürlüğe girmel]

1. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine yirmi yedinci onay veya katılma belgesinin tevdi edilmesinden itibaren geçen otuzuncu gün yürürlüğe girer.

2. Yirmi yedinci onay veya katılma belgesinin tevdi edilmesinden sonra bu Sözleşmeyi onaylayan veya uygun bulan Devletler bakımından bu Sözleşme, kendi onay belgesini veya katılma belgesini tevdi etmesinden itibaren otuz gün sonra yürürlüğe girer.

Madde 20 [Çekinceler]

1. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği, onaylama veya katılma anında bu Sözleşmeye Devletler tarafından konan çekinceleri alır ve Sözleşmeye Taraf olan veya olabilen bütün Devletlere gönderir. Çekincelere itiraz eden bir Devlet, bu iletişimin yapılmasında itibaren doksan gün içinde, kabul etmediği çekinceler hakkında Genel Sekreterliğe bildirimde bulunur.

2. Bu Sözleşmenin konusuna ve amacına uygun olmayan bir çekince kabul edilemez, ve bu Sözleşmeyle kurulan bir kuruluşun çalışmasını engellemeye yönelik sonuçlar doğuracak bir çekinceye de imkan tanınmaz. Bir çekinceye bu Sözleşmeye taraf Devletlerin üçte ikisi tarafından itiraz edilmesi halinde, bu çekince Sözleşmeyle bağdaşmaz veya engelleyici olduğu kabul edilir.

3. Çekinceler her zaman Genel Sekreterliğe hitaben yapılacak bir bildirimle geri alınabilir. Bu bildirimler Genel Sekreter tarafından alındığı tarihten itibaren yürürlüğe girer.

Madde 21 [Sözleşmeden çıkma]

Sözleşmeye Taraf olan bir Devlet, bu Sözleşmeden Genel Sekreterliğe yapacağı bir bildirimle Sözleşmeden çıkabilir. Çıkma bildirimini, bu bildirimden Genel Sekreter tarafından alınmasından bir yıl sonra yürürlüğe girer.

Madde 22 [Uyuşmazlıkları Uluslararası Adalet Mahkemesine Gönderme]

Bu Sözleşmenin yorumlanması ve uygulanması konusunda iki veya daha fazla Taraf Devlet arasında çıkan bir uyuşmazlık, bu Sözleşmede açıkça öngörülen görüşme veya diğer usullerle çözüme kavuşturulamaz ise, uyuşmazlığın tarafları başka bir anlaşma tarzı üzerinde anlaşmadıkça uyuşmazlık, uyuşmazlığın tarafı olan bir Devlet tarafından Uluslararası Adalet Divanına götürülebilir.

Madde 23 [Sözleşmenin gözden geçirilmesi]

1. Sözleşmeye Taraf bir Devlet tarafından Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine hitaben yazılı bir bildirim şeklinde, her zaman bu Sözleşmenin değiştirilmesi yönünde bir talepte bulunulabilir.

2. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, böyle bir talep karşısında, eğer varsa, yapılabilecek işlemler hakkında karar verir.

Madde 24 [Genel Sekreter tarafından yapılan bildirimler]

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği, bu Sözleşmenin 17. maddesinin birinci fıkrasında geçen bütün Devletleri aşağıdaki konular hakkında bilgilendirir:

- a) On yedi ve On sekizinci maddelere göre imza, onay ve katılmalar;
- b) On dokuzuncu maddeye göre Sözleşmenin yürürlüğe girme tarihi;
- c) On dört, Yirmi ve Yirmi üçüncü maddelere göre alınan şikayetler ve beyanlar;
- d) Yirmi birinci maddeye göre Sözleşmeden çıkma bildirimleri.

Madde 25 [Orijinal metin]

1. Bu Sözleşmenin eşit ölçüde orijinal olan Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri, Birleşmiş Milletler arşivinde saklanır.

2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği bu Sözleşmenin onaylı bir örneğini, bu Sözleşmenin 17. maddenin birinci fıkrasında belirtilen kategorilerden birine giren bütün Devletlere iletir.

1.3- Ulusal veya Etnik, Dinsel veya Dilsel Azınlıklara Mensup olan Kişilerin Haklarına dair Bildiri

BM Genel Kurulunun 20 Aralık 1993 tarihli ve 47/135 sayılı kararıyla ilan edilmiştir.

Genel Kurul,

Birleşmiş Milletlerin temel amaçlarından birinin, Birleşmiş Milletler Şartı'nda ilan edildiği üzere ırk, cinsiyet, dil veya din gibi bir ayrımcılığa tabi tutmaksızın herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygıyı teşvik etme ve geliştirme olduğunu yeniden teyit ederek,

Temel insan haklarına, insanlık onuruna ve insanın değerine, erkekler ve kadınlar ile küçük-büyük bütün ulusların eşit haklara sahip olduklarına dair inancını yeniden teyit ederek,

Birleşmiş Milletler Şartı'nda, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nde, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye edilmesine dair Uluslararası Sözleşme'de, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde, Din veya İnanca Dayanan Her Türlü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Tasfiye edilmesine dair Bildiri'de, ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde ve ayrıca evrensel veya bölgesel düzeyde kabul edilmiş olan ve Birleşmiş Milletler Üyesi Devletlerin kendi aralarında meydana getirmiş oldukları diğer uluslararası belgelerde yer alan prensiplerin gerçekleştirilmesini sağlamayı arzu ederek,

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin etnik, dinsel veya dilsel azınlıklara mensup olan kişilerin hakları ile ilgili Yirmi yedinci maddesindeki hükümlerden esinlenerek,

Ulusal veya etnik, dinsel veya dilsel azınlıklara mensup kişilerin haklarının korunmasının ve geliştirilmesinin, içinde yaşadıkları Devletin siyasal ve sosyal istikrarına katkıda bulunacağını dikkate alarak,

Bir bütün olarak toplumsal gelişme içinde ve hukukun üstünlüğüne dayanan demokratik bir yapıda bütünlüğü bir parça olarak ulusal veya etnik, dinsel veya dilsel azınlıklara mensup olan kişilerin haklarını sürekli bir biçimde geliştirmenin ve gerçekleştirmenin halklar ile Devletler arasında dostluğu ve işbirliğini güçlendirmeye katkıda bulunacağını vurgulayarak,

Azınlıkların korunmasında Birleşmiş Milletlerin önemli bir rol oynayabileceğini dikkate alarak,

Birleşmiş Milletler sistemi içinde, özellikle İnsan Hakları Komisyonu'nun, Azınlıkların Korunması ve Ayrımcılığın Önlenmesi Altkomisyonu'nun, İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmeleri ve ulusal veya etnik, dinsel veya dilsel azınlıklara mensup kişilerin haklarının korunması ve geliştirilmesi ile ilgili diğer uluslararası insan hakları belgelerine göre kurulmuş olan organların bugüne kadar yaptıkları işi akılda tutarak,

Azınlıkların korunmasında ve ulusal veya etnik, dinsel veya dilsel azınlıklara mensup kişilerin haklarının geliştirilmesi ve korunmasında Hükümetlerarası örgütler ile hükümet dışı örgütlerin önemli işler yapmış olduklarını dikkate alarak,

Ulusal veya etnik, dinsel veya dilsel azınlıklara mensup kişilerin hakları konusunda uluslararası insan hakları belgelerinin etkili bir biçimde uygulanmasını daha fazla güvence altına alma ihtiyacını kabul ederek,

Ulusal veya Etnik, Dinsel veya Dilsel Azınlıkların Korunmasına dair Bildiri'yi ilan eder:

Madde 1 [Azınlıkların korunması]

1. Devletler, kendi ülkeleri üzerindeki azınlıkların varlığını ve ulusal veya etnik, dinsel veya dilsel kimliklerini korur ve bu kimlikleri geliştirmeleri için gerekli şartların oluşmasını teşvik eder.

2. Devletler bu amacın gerçekleştirilmesi için gerekli yasal ve diğer tedbirleri alır.

Madde 2 [Azınlıklara mensup olan kişilerin hakları]

1. (Bundan sonra azınlıklara mensup olan kişiler şeklinde geçecek olan) ulusal veya etnik, dinsel veya dilsel azınlıklara mensup kişiler, özel veya kamusal yaşamda hiç bir müdahaleye veya hiç bir ayrımcılığa maruz kalmadan ve serbestçe kendi kültürlerini yaşama, kendi dinlerinde ibadet etme ve uygulamada bulunma ve kendi dillerini kullanma hakkına sahiptir.

2. Azınlıklara mensup olan kişiler kültürel, dinsel, sosyal, ekonomik ve kamusal yaşama etkili bir biçimde katılma hakkına sahiptir.

3. Azınlıklara mensup olan kişiler ulusal düzeyde ve uygun olduğu takdirde, mensubu oldukları azınlıklarla veya üzerinde yaşadıkları bölgelerle ilgili olarak bölgesel düzeyde verilen kararlara ulusal mevzuata aykırı olmayacak bir tarzda etkili bir biçimde katılma hakkına sahiptir.

4. Azınlıklara mensup olan kişiler kendi örgütlerini kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

5. Azınlıklara mensup olan kişiler hiç bir ayrımcılığa maruz kalmadan, kendi grubunun diğer üyeleriyle ve başka azınlıklara mensup kişilerle, ve ayrıca hudut komşusu diğer Devletlerin ulusal veya etnik, dinsel veya dilsel bağlarla bağlı oldukları vatandaşlarıyla serbest ve barışçıl ilişkiler kurma ve bu ilişkileri sürdürme hakkına sahiptir.

Madde 3 [Örgütlenme özgürlüğü; hakları kullanmaktan ötürü zarara uğramama]

1. Azınlıklara mensup olan kişiler, bu Bildiri’de yer alan haklar da dahil sahip oldukları hakları, hiç bir ayrımcılığa maruz kalmadan kendi başlarına veya mensup oldukları grubun diğer üyeleri ile birlikte kullanabilirler.

2. Bu Bildiri’de yer alan hakların kullanılması veya kullanılmaması bir azınlığa mensup olan her hangi bir kişi için hiç bir olumsuz sonuç doğurmaz.

Madde 4 [Devletler tarafından alınacak tedbirler]

1. Devletler gerektiği takdirde, azınlıklara mensup olan kişilerin bütün insan haklarını ve temel özgürlükleri hiç bir ayrımcılığa maruz kalmadan tam ve etkili bir biçimde ve hukuk önünde tam bir eşitlik içinde kullanabilmelerini sağlayacak tedbirler alır.

2. Devletler, azınlıklara mensup kişilerin kendi özelliklerini ifade edebilmelerini ve ulusal hukuku ihlal eden ve uluslararası standartlara aykırı bulunan özel bazı uygulamalar hariç kendi kültürlerini, dillerini, dinlerini, geleneklerini ve örf ve adetlerini geliştirmeleri için gerekli şartları yaratmak amacıyla tedbirler alır.

3. Devletler, mümkün olduğu kadar, azınlıklara mensup kişilerin ana dillerini öğrenmeleri ve ana dillerinde eğitim almaları için yeterli imkanlara sahip olabilecekleri gerekli tedbirleri alır.

4. Devletler gerektiği takdirde, kendi ülkelerinde varolan azınlıkların tarih, gelenekler, dil ve kültürleri ile ilgili bilgiler almalarını özendirmek için eğitim alanında tedbirler alır. Azınlıklara mensup olan kişiler, toplumun bütünü hakkında bilgi edinebilmek için yeterli imkânlarla sahip olurlar.

5. Devletler, azınlıklara mensup kişilerin ülkenin ekonomik kalkınmasına ve gelişmesine tam olarak katılabilmelerini sağlayacak tedbirleri almayı kabul eder.

Madde 5 [Ulusal politikalar ve planlar]

1. Ulusal politikalar ve programlar, azınlıklara mensup olan kişilerin meşru menfaatlerini dikkate alarak planlanır ve uygulanır.

2. Devletler arasında yapılan işbirliği ve yardım programları azınlıklara mensup kişilerin meşru menfaatlerini dikkate alarak planlanır ve uygulanır.

Madde 6 [Bilgi alışverişi ve güven-artırma]

Devletler, karşılıklı anlayış ve güveni geliştirmek amacıyla bilgi ve tecrübe alış verişi yapmak gibi, azınlıklara mensup kişilerle ilgili sorunlar hakkında işbirliği yapar.

Madde 7 [İşbirliği yapma ödevi]

Devletler bu Bildiri’de yer alan haklara saygının geliştirilmesi amacıyla işbirliği yapar.

Madde 8 [Devletlerin egemen eşitliği, ülke bütünlüğü ve siyasal bağımsızlıklarına dair prensiplerin korunması]

1. Bu Bildiri’deki hiç bir hüküm, azınlıklara mensup kişiler bakımından Devletlerin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesini engellemez. Devletler, özellikle taraf oldukları uluslararası sözleşmelerden ve anlaşmalardan doğan yükümlülüklerini iyi niyetle yerine getirir.

2. Bu Bildiri’de yer alan hakların kullanılması, evrensel olarak tanınmış olan insan hakları ve temel özgürlüklerin herkes tarafından kullanılmasına engel olamaz.

3. Bu Bildiri’de yer alan hakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak için Devletler tarafından alınan tedbirler, hemen ilk bakışta İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nde bulunan eşitlik prensibine aykırı görülemez.

4. Bu Bildiri’deki hiç bir hüküm, Devletlerin egemenliği, eşitliği, ülke bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığı şeklindeki Birleşmiş Milletlerin amaçlarına ve prensiplerine aykırı düşecek faaliyetlere izin verecek şekilde yorumlanamaz.

Madde 9 [Birleşmiş Milletlerin rolü]

Birleşmiş Milletler içindeki uzman kuruluşlar ve diğer örgütler, kendilerinin ihtisas alanlarına girdiği ölçüde, bu Bildiri’de yer alan hakların ve prensiplerin tam olarak gerçekleştirilmesine katkıda bulunurlar.

1.4- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum 23: 10.11.89 Azınlık Hakları (Ellinci Oturum, 1994)*

1. Sözleşmenin 27. Maddesi, etnik, dinsel veyahut dilsel azınlıkların mevcut olduğu devletlerde bu azınlıklara mensup olan kişilerin, kendi gruplarının diğer üyeleri ile birlikte toplu olarak kendi kültürlerine sahip çıkarak, bunları uygulamak, kendi dinlerinin gereklerini yerine getirmek ve uygulamak yahut kendi dillerini kullanmak haklarından yoksun bırakılmayacaklarını öngörür. Komite, bu maddenin, Sözleşme ile herkese tanınan diğer bireysel haklardan farklı ve onlara ek olarak, azınlık gruplarına mensup bireylerin yararlanacakları bir hak tesis ettiğini ve tanıdığını saptar.

2. Seçimlik Protokol hükümleri uyarınca Komite'ye iletilen bazı yazışmalarda, 27 madde ile güvence altına alınan hak ile, Sözleşme'nin 1. Maddesinde ilan edilen self determinasyon hakkının birbirine karıştırıldığı görülmüştür. Yine, Taraf Devletlerce sözleşmenin 40. Maddesi gereği sunulan raporlarda, 27. madde ile Taraf Devletlere getirilen yükümlülüklerin, bazen 2/1. madde gereği Taraf Devletlerin sözleşmede garanti altına alınmış olan hakları ayırım gözetmeksizin herkese sağlama ödevi ile ve 26. maddedeki kanun önünde eşitlik ve eşit kanuni korunma hakları ile karıştırıldığı görülmüştür.

3.1- Sözleşme, self determinasyon hakkı ile 27. madde ile koruma altına alınan haklar arasında bir ayırım getirmektedir. İlki, halklara ait bir hak olarak ifade edilmiş ve Sözleşmede ayrı bir bölümde (Bölüm 1) düzenlenmiştir. Self-determinasyon Seçimlik Protokole konu bir hak değildir. Diğer yandan, 27. madde ise bireylere verilmiş haklarla ilgilidir ve bireylere verilmiş diğer bütün haklar gibi sözleşmenin 3. Bölümünün kapsamında olup Seçimlik Protokole konudur.

3.2-27. Maddenin ilgili olduğu hakların kullanımı, taraf devletlerin egemenliği ve toprak bütünlüğü hususunda bir ön yargı getirmez. Aynı zamanda, bu madde ile koruma altına alınan bireysel haklar - örneğin belirli bir kültürü yaşama hakkı- , bazı yönleriyle, doğal kaynakların kullanımıyla sıkı sıkıya bağlı olan belirli bir yaşam şeklini sürdürmeyi de kapsayabilir. Bu husus, özellikle, azınlık teşkil eden yerli topluluklar için söz konusu olabilir.

4. Sözleşme, yine 27. Madde ile koruma altına alınan haklar ile 2/1.Madde ve 26. maddedeki güvenceleri birbirinden ayırır. Madde 2/1, Taraf Devletin ülkesinde veya yargı yetkisinde bulunan herkesin, bir azınlığa üye olsun olmasın, sözleşmedeki haklardan eşit biçimde yararlanmasını öngörür. 26. maddede ise, Taraf Devletlerin iç hukukları yoluyla tanınan haklara ve konulan ödevlere ilişkin olarak, kanun önünde eşitlik, eşit kanuni koruma ve ayrımcılığa uğramama hakkı tanınmaktadır. 26 Madde, 27. maddede tanımlanan şekliyle bir azınlığa mensup olup olmadığına bakılmaksızın, Taraf Devletin ülkesinde ve yargı yetkisinde bulunan herkesin, Sözleşmeden ya da bir başka hukuk kaynağından doğan bütün haklara sahip olmada eşitliği ile ilgilidir. Bazı Taraf Devletler, yalnızca etnik köken, dil ve din ayırımı yapmadıkları savından hareketle, Taraf Devletazınlıkları olmadığı yolunda yanlış bir sonucu ileri sürmektedirler.

5.1- 27. Maddede kullanılan ifadeler, korunması amaçlananın, bir gruba mensup olan ve ortak bir kültürü, dili veya dini paylaşan kişiler olduğunu göstermektedir. Bu ifadeler aynı zamanda, korunması amaçlanan kişilerin Taraf Devletlerin vatandaşı olmalarının gerekmediğini ortaya koymaktadır. Çünkü Taraf Devletlerin 2/1. maddeden kaynaklanan yükümlülükleri gereği - 25. Maddedeki vatandaşlığa sıkı suretle bağlı olan siyasi haklar hariç- Sözleşmede koruma altına alınan bütün hakları ülkesinde veya yargı yetkisinde bulunan her bireye sağlaması gerekir. Bu sebeple bir Taraf Devlet 27. Maddedeki hakları sadece vatandaşlarıyla sınırlayamaz.

5.2- 27 Madde bir Taraf Devletin içinde “var olan” azınlıklara bağlı bireylere haklar sağlar. Bu madde altında öngörülen hakların özü ve kapsamı düşünüldüğünde, “var olan” sözcüğünün ifade ettiği kalıcılık derecesinin belirlenmesinin konumuz açısından bir önemi yoktur. Bu haklar çok basitçe şöyledir: Azınlıklara mensup bireylerin kendi gruplarının üyeleri ile bir arada yaşama, kendi kültürlerini

* İstanbul Bilgi Üniversitesi

yaşama, dinlerini uygulama ve kendi dillerini konuşma hakkı engellenemez. Bu kişilerin tebaa, vatandaş veya sürekli ikamete sahip kişiler olma zorunluluğu yoktur. Göçmen işçiler ve hatta bir Taraf Devlette böylesi bir azınlık oluşturan ziyaretçiler bu haklardan istifadeleri engellenemeyecek kişiler olarak tanınırlar. Taraf Devletlerin ülkesindeki diğer bireyler gibi onlar da bu amaçla genel haklara sahiptirler; örneğin örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü hakkı. Bir Taraf Devlette etnik, dinsel veya dilsel bir azınlığın var olması, bu varlığın bir devlet kararıyla tespitine dayandırılmasını gerektirmez; bu durum objektif kriterlerle tespit edilir.

5.3- Dinsel bir azınlığa mensup bireylerin dillerini kendi aralarında, özel veya kamusal alanlarda kullanma hakları sözleşmede korunan diğer dil haklarından ayrıdır. Özellikle, 19. maddede koruma altına alınan genel ifade özgürlüğü hakkından ayrı tutulmalıdır. Adı geçen hak, bir azınlığa üye olsun olmasın bütün bireylere aittir. Bundan başka, 27. Maddedeki hak, Sözleşmenin 14/3. maddesindeki, sanıkların mahkemede kullanılan dili anlamamaları veyahut konuşmamaları hallerinde verilen ve özel haklardan olan tercüman hakkından ayrı tutulmalıdır. 14/3, anılandan başka hiçbir koşulda, sanığa yargılanma sırasında istediği dili kullanma veya konuşma hakkı vermez.

6.1- 27. Madde, negatif terimlerle ifade edilmiş olsa da, bir hakkın varlığını ve engellenmemesinin gerekliliğini ifade eder. Dolayısıyla Taraf Devletler, bu hakkın varlığını tanımakla ve ihlalini engellemekle yükümlüdür. Korumanın pozitif gereği ise, sadece Taraf Devletin kendi makamlarının eylemlerine karşı değil, aynı zamanda, Taraf Devlet bünyesindeki bireylerin de eylemlerine karşı korumadır.

6.2- Her ne kadar 27. Maddedeki haklar bireysel haklar olsa da, azınlık grubunun kendi kültürünü, dilini veya dinini devam ettirilebilme imkânlarına bağlıdır. Buna göre bir azınlığın kimliğini ve üyelerinin kendi kültürünü yaşama ve geliştirme, dilini konuşma ve dinlerini uygulama hakkını koruyabilmeleri için devlet tarafından birtakım pozitif önlemlerin alınması gerekli olabilir. Bu bağlamda alınan pozitif önlemlerin, farklı azınlıklar, azınlıklara mensup farklı kişiler ve nüfusun geri kalan kısmı arasındaki muamelelerin, Sözleşmenin 2/1 ve 26. Maddelerinin gerekleri gözetilerek belirlenmesi gerekir. Ancak, yalnızca 27. Maddede güvence altına alınan hakların uygulanmasını bozan veya engelleyen koşulların düzeltilmesini hedefleyen önlemlerin gereği olan farklı muameleler, makul ve objektif kriterlere dayanmaları durumunda, Sözleşme altında meşru sayılabilir.

7- 27. Madde ile korunan kültürel haklarla ilgili olarak Komite, kültürün kendini değişik formlarda dışa vurduğunu gözlemiştir. Bu formlar, özellikle yerli halkların varlığı durumunda, doğal kaynakların kullanımı ile ilişkili belirli yaşam biçimlerini içermektedir. Bu hak, balıkçılık, avcılık ve yasa ile korunan alanlarda (rezerv) yaşama hakkı gibi geleneksel aktiviteleri de içerir. Bu hakların kullanımı, azınlık grubu mensuplarının kendilerini etkileyecek kararların alınmasına etkin bir biçimde katılmalarını sağlayacak pozitif yasal önlemler gerektirebilir.

8- Komite, 27. Madde ile korunan haklardan hiçbirinin Sözleşmenin diğer maddeleriyle uyumlayacak bir biçimde uygulanamayacağını ve yorumlanamayacağını belirtir.

9- Komite, 27. Maddenin, Taraf Devletlere özel önlemler alma yükümlülüğü getiren haklar içerdiği sonucuna varmaktadır. Bu hakların korunması toplumun dokusunu bir bütün olarak zenginleştiren azınlıkların kültürel, dini ve sosyal kimliklerinin sürekliliği ve devamlı gelişiminin güvence altına alınmasına dolaysız bir şekilde bağlıdır. Buna göre Komite, bu hakların belirtilen şekilde korunması ve sözleşmenin bir bölümü veya hepsinde yer alan haklarla karıştırılmaması gerektiğini vurgular. Taraf devletler bundan böyle bu hakların uygulanmasını sağlamak için tüm koruma önlemlerini alacaklar ve aldıkları önlemleri raporlarında göstereceklerdir.

1.5- 1978 Tarihli Irk ve Irksal Önyargıya Karşı UNESCO Bildirisi – Çev. İdil Işıl GÜL

Başlangıç,

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Genel Konferansı, Paris'te 24 Ekim-28 Kasım tarihleri arasında gerçekleşen yirminci oturumunda,

16 Kasım 1945 tarihinde kabul edilen UNESCO Anayasası'nın Başlangıç kısmında 'henüz sona ermiş bulunan büyük ve korkunç savaş insan onuruna, eşitliğine ve saygınlığına ilişkin demokratik ilkeler yadsınarak ve bunların yerine insanların ve ırkların eşitsizliği doktrininin cehalet ve önyargı aracılığıyla yaygınlaşması sonucunda gerçekleşebilmiştir' denilerek ve aynı Anayasa'nın 1. maddesinde UNESCO'nun amacının 'ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı yapılmaksızın Birleşmiş Milletler Şartının dünyadaki tüm halklara tanıdığı adalete, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına ve temel özgürlüklerine evrensel saygıyı sağlamak için eğitim, bilim ve kültür yoluyla uluslar arasındaki işbirliğini pekiştirerek, barışın ve güvenliğin korunmasına katkıda bulunmak olduğunu belirterek,

UNESCO'nun kurulmasının ardından 30 yıldan fazla zaman geçtikten sonra dahi, bu ilkelerin en az UNESCO Anayasası'nda ifadesini bulduğu dönemdeki kadar önemli olduğunu kabul ederek,

Daha önce yabancı tahakkümü altında olan çoğu halkın egemenliğini yeniden kazanmasını sağlayan, uluslararası toplumu evrensel ve farklılıkların birarada olduğu bir bütün haline getiren ve gerek ulusal, gerekse uluslararası düzlemde ırkçılık felaketini ortadan kaldırma ve ırkçılığın sosyal ve siyasal hayatın tüm alanlarındaki korkunç görünümüne son verme yönünde yeni fırsatlar yaratan sömürgeciliğin tasfiyesi sürecinin ve diğer tarihi değişimlerin bilincinde olarak,

Felsefe, ahlak ve din alanında en güçlü ifadelerle kabul edilmiş olan insan ırkının özdeki birliğinin ve bunun bir sonucu olarak tüm insanların ve halkların temel eşitliğinin, etik ve bilimin bugün üzerinde birleştiği idealleri yansıttığına kani olarak,

Kompozisyonları veya etnik kökenleri ne olursa olsun, tüm halkların ve insan gruplarının, birbirlerine nüfuz ederek insanlığın ortak mirasını oluşturan medeniyetlerin ve kültürlerin gelişimine, kendi nitelikleriyle katkıda bulduklarına kani olarak,

Birleşmiş Milletler Şartı ve Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde beyan edilen ilkelere bağlılığını ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri'nin ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzenin Kurulmasına İlişkin Bildirge'nin uygulanmasını sağlamaya yönelik kararlılığını teyit ederek,

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Bildirge ve Uluslararası Sözleşme'nin uygulanmasını da sağlamaya kararlı olarak,

Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme'yi, Apartheid Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme'yi ve Savaş Suçlarına ve İnsanlığa Karşı Suçlara Zaman Aşımı Uygulanmamasına İlişkin Sözleşme'yi kaydederek,

UNESCO tarafından kabul edilen uluslararası belgeleri, özellikle de Eğitimde Ayrımcılığın Yasaklanmasına İlişkin Sözleşme ve Tavsiye'yi, Öğretmenlerin Statüsüne İlişkin Tavsiye'yi, Uluslararası Kültürel İşbirliği İlkelerine İlişkin Bildirge'yi, Uluslararası Anlayış, İşbirliği ve Barış için Eğitime ve İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerine yönelik Eğitime İlişkin Tavsiye'yi, Bilimsel Araştırma Yapanların Statüsüne İlişkin Tavsiye'yi ve Halkın kültürel hayata özgürce katılmasına ve katkıda bulunmasına ilişkin Tavsiye'yi hatırlayarak,

UNESCO tarafından biraraya getirilen uzmanların ırk sorununa ilişkin olarak kabul ettikleri dört beyanı akılda tutarak,

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun yirmi sekizinci oturumunda ortaya konulan Irkçılık ve Irk Ayrımcılığı ile Mücadele Eylemi Onyılı programının uygulanmasında aktif ve yapıcı bir rol oynama arzusunu yeniden teyit ederek,

İnsan hakları ilkelerine aykırı yasal düzenlemelerin ve idari uygulamaların sürmesinin ve siyasal ve sosyal yapıların ve ilişki ve tutumların eşitsizlik ve saygısızlıkla tanımlanmaya devam etmesinin bir sonucu olan ve dezavantajlı gruplara mensup kimselerin dışlanmasına, aşağılanmasına ve sömürülmesine veya zorunlu asimilasyonuna neden olan ırkçılık, ırk ayrımcılığı, sömürgecilik ve apartheidin sürekli değişen biçimlerle dünyayı etkilemeye devam ettiğini büyük bir endişe ile kaydederek,

İnsan onuruna aykırı bu suçların, halklar arasında karşılıklı anlayış önüne yerleştirdikleri engeller karşısında öfkesini ifade ederek ve bunların uluslararası barış ve güvenliği ciddi şekilde bozduğundan korkarak,

Irka ve Irksal Önyargıya Dair bu UNESCO Bildirgesini kabul ve beyan eder.

1. Madde

1. Bütün insanlar tek bir türe ait olup ortak bir soydan gelirler. Saygınlık ve haklar bakımından eşit olarak doğmuşlardır ve hepsi insanlığın ayrılmaz bir parçasını oluştururlar.

2. Bütün bireyler ve grupların farklı olma, kendilerini farklı kabul etme ve böyle görülme hakları vardır. Ancak, yaşam biçimindeki farklılık ve farklı olma hakkı, hiçbir koşulda ırk ayrımcılığının bahanesi olarak kullanılamaz; hukuki ya da fiili herhangi bir ayrımcı uygulamayı haklı kılamayacağı gibi, ırkçılığın uç noktası olan apartheid politikasına da zemin teşkil edemez

3. Köken kimliği, insanların farklı şekilde yaşayabilecekleri ve yaşayabilmeleri hususu üzerinde hiçbir şekilde etkili olmadığı gibi, kültürel, çevresel ve tarihi çeşitliliğe dayalı farklılıkların varlığını ve kültürel kimliği muhafaza etme hakkını da yadsımaz.

4. Dünyadaki tüm halklar entellüktüel, teknik, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal kalkınmada en üst seviyeye ulaşmak bakımından aynı niteliklere sahiptirler.

5. Farklı halklar arasındaki başarı farkları, tümüyle coğrafi, tarihi, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel unsurlardan kaynaklanmıştır. Bu farklar hiçbir koşulda ulusların veya halkların derecelendirilmek suretiyle sınıflandırılmasının bahanesi olarak kullanılamaz.

2. Madde

1. Bazı ırksal veya etnik grupların özleri itibariyle diğerlerine üstün veya diğerlerinin onlara üstün olduğu ve bunun bir sonucu olarak bazılarının daha alt seviyede sayılan diğerlerini yönetme veya yok etme hakkının bulunduğu iddialarını içeren kuramların veya ırksal farklılaştırma üzerine değer yargıları inşa eden kuramların, hiçbir bilimsel temeli yoktur ve bunlar insanlığın ahlaki ve etik ilkelerine aykırıdır.

2. ırkçılık, ırkçı ideolojiler, önyargılı tutumlar, ayrımcı davranışlar, yapısal düzenlemeler ve ırksal eşitsizliğe neden olan kurumsallaşmış uygulamalar kadar, gruplar arasındaki ayrımcı ilişkilerin ahlaki ve bilimsel temeli olduğu yönündeki yanlış inançları da içerir; bu durum kendini yasal ve idari düzenlemelerdeki ayrımcı hükümler, ayrımcı uygulamalar ve anti sosyal inanç ve eylemler şeklinde gösterir; mağdurların gelişimini engeller, uygulayıcılarını ise delalete sürükler, ulusları kendi içinde böler, uluslararası işbirliğini engeller ve halklar arasında siyasal gerilime neden olur; uluslararası hukukun temel ilkelerine aykırıdır ve sonuç olarak uluslararası barış ve güvenliği ciddi bir şekilde bozar.

3. Tarihi olarak bireyler ve gruplar arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıklardan beslenen güç bağlamındaki eşitsizliklerden kaynaklanmış olan ve bugün hala bu eşitsizlikleri haklı çıkarmayı amaçlayan ırksal önyargı, tamamen dayanaktan yoksundur.

3. Madde

ırkçı görüşlerden hareketle gerçekleştirilen, Devletlerin egemen eşitliğini ve halkların kendi kaderlerini tayin haklarını yok eden veya tehlikeye atan veya her insanın ve insan grubunun tam gelişim hakkını keyfi veya ayrımcı bir şekilde sınırlayan ırka, renge, etnik veya ulusal kökene veya dini hoşgörüsüzlüğe dayalı her türlü ayırım, dışlama, sınırlama veya tercih, adil ve insan haklarına saygıyı

güvence altına alan bir uluslararası düzenin gerekleriyle bağdaşmaz; tam gelişim hakkı, ulusal ve uluslararası düzlemde bireysel ve kolektif ilerleme ve kendini gerçekleştirme araçlarına, medeniyetlerin ve kültürlerin değerlerine saygı iklimi içerisinde eşit erişimi ifade eder.

4. madde

1. Irksal veya etnik görüşlere dayanan ve insanların kendilerini tam olarak gerçekleştirmeleri ve birbirleriyle özgürce iletişim kurmaları önündeki sınırlamalar, onurda ve haklarda eşitlik ilkesine aykırıdır; kabul edilemezdir.

2. Bu ilkenin en ciddi şekilde ihlalini teşkil eden apartheid, soykırım gibi insanlığa karşı bir suçtur ve uluslararası barış ve özgürlüğe ağır şekilde zarar verir.

3. Irka dayalı ayrı tutmaya ve ayrımcılığa yönelik diğer politika ve uygulamalar, insanlığın vicdanına ve onuruna karşı suçlardır ve siyasi gerilimlere neden olabilir ve uluslararası barış ve güvenliği ağır şekilde tehlikeye atar.

5. madde

1. İnsanların bir ürünü olan ve insanlığın ortak mirası niteliğindeki kültür ve en geniş anlamıyla eğitim, erkek ve kadınlara, onur ve haklarda eşit doğduklarını kabul etmelerini ve bunun da ötesinde tüm grupların kendi kültürel kimliklerine sahip olma ve ulusal ve uluslararası bağlamda kendi kültürel yaşamlarını geliştirme haklarına, ki bu hak her bir grubun kendi kültürel yaşamını muhafaza etme ve gerekiyorsa uyumlaştırma veya bu kimlik için temel nitelikteki değerleri zenginleştirme yönünde karar verme konusunda tam bir özgürlüğe sahip olduğunu ifade eder şekilde anlaşılır, saygı göstermelerini sağlayacak araçlar sunmaktır.

2. Anayasal ilkelerine ve usullerine uygun olarak Devletler, diğer yetkililer ve eğitimde görevli herkes, müfredat ve ders kitaplarında insanların birliğini ve çeşitliliğini ifade eden ve hiçbir halkla ilgili olarak olumsuz ayrımlar yapmayan bilimsel ve etik görüşlerin yer almasını sağlayarak, tüm ülkelerdeki eğitim kaynaklarının ırkçılıkla mücadele için kullanılmasını güvence altına alma sorumluluğuna sahiptir; bu amaçla öğretmenler eğitilmeli; irka dayalı sınırlama veya ayrımcılık yapılmaksızın eğitim sisteminin tüm kaynakları nüfus içerisinde yer alan tüm gruplar bakımından erişilebilir kılınmalı; ve belli bazı irksal veya etnik grupların eğitim seviyeleri ve yaşam standartlarına ilişkin olarak karşılaştıkları engelleri ortadan kaldırmak ve özellikle de bu engellerin çocuklara da aktarılmasını önlemek için gerekli adımlar atılmalıdır.

3. Kitle iletişim araçları ve onları kontrol eden veya kitle iletişim alanında hizmet verenler, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde ifadesini bulan ilkeleri, özellikle de ifade özgürlüğü ilkesini gerektiği gibi gözeterek, bireyler ve gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve arkadaşlığı geliştirmeye ve özellikle bireyler ve çeşitli insan grupları hakkında kalıp yargılar ifade eden, yanlı ve tek taraflı bir resim sunmaktan kaçınmak suretiyle ırkçılığın, ırk ayrımcılığının ve irksal önyargının ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmaya göstermeye kuvvetle davet edilir. Irksal ve etnik gruplar arasındaki iletişim, onların kendilerini ifade etmelerini ve izin veya engelleme söz konusu olmaksızın seslerini tam olarak duyurabilmelerini mümkün kılan karşılıklı bir süreç olmalıdır. Bu nedenle kitle iletişim araçları bu iletişimi kolaylaştıracak bireylerin ve grupların düşüncelerine karşı son derece açık olmalıdır.

6. madde

1. İnsan hakları ve temel özgürlüklerini bütün bireyler ve gruplar açısından haklarda ve onurda eşit bir düzeyde sağlamaya ilişkin asli sorumluluk Devlete aittir.

2. Devletler, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'de ifadesini bulan ilkeleri gerektiği gibi gözeterek, yetkileri ölçüsünde ve anayasal ilkelerine uygun olarak, özellikle eğitim, kültür ve iletişim alanlarında, diğerleri yanında yasal tedbirler alarak ırkçılığı, ırkçı propagandayı, irka dayalı ayrı tutmayı ve apartheid'i ortadan kaldırmak ve irksal önyargının ve ırkçı tutumların nedenleri ve nasıl önlenebileceği konusunda fen bilimleri ve sos-

yal bilimler alanında yapılmış olan araştırmalara ilişkin bilgiler ile bu araştırmaların bulgularının yayımını teşvik etmek için gerekli tüm tedbirleri almalıdır.

3. Irk ayrımcılığını yasaklayan kanunlar tek başlarına yeterli olmadığından, Devletlerin bu kanunları ırk ayrımcılığı vakalarını sistematik olarak soruşturacak bir idari yapı, ırk ayrımcılığı fiillerine karşı kapsamlı hak arama yolları, ırksal önyargı ve ırk ayrımcılığı ile mücadele için tasarlanmış eğitim ve araştırma programları ve gruplar arasında karşılıklı samimi saygıyı geliştirmek üzere geliştirilmiş siyasi, sosyal, eğitsel ve kültürel alanlarda pozitif tedbirleri içeren programlar ile tamamlaması yükümlüğü bulunmaktadır. Gerekli hallerde, dezavantajlı grupların ilerlemesini teşvik etmek ve vatandaşlar söz konusu ise, onların toplumun karar alma süreçlerine etkili şekilde katılmalarını sağlamak üzere özel programlar yürütülmesi gerekir.

7. madde

Siyasi, ekonomik ve sosyal tedbirlere ek olarak hukuk, bireyler arasında onur ve haklarda eşitliği sağlayacak ve her türlü propagandayı, ırksal veya etnik grupların sözde üstünlüğüne gönderme yapan düşünce ve kuramlara dayanan veya her biçimdeki ırkçı nefret ve ayrımcılığı haklı göstermeyi veya teşvik etmeyi amaçlayan her türlü örgütlenmeye veya uygulamaya son verecek temel araçlardan biridir. Devletler bu amaçla gerekli yasal düzenlemeleri yapmalı ve Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde ifadesini bulan ilkeleri gerektiği gibi gözeterek, bu düzenlemelerin tüm birimlerince uygulanmasını sağlamalıdır. Söz konusu mevzuat, bu mevzuatın uygulanmasını mümkün kılan siyasi, ekonomik ve sosyal çerçevenin bir parçasını oluşturacaktır. Bireyler ve gerek kamusal, gerekse özel diğer hukuk kişileri bu mevzuata uymalı ve nüfusun tamamının mevzuatı anlamasına ve uygulamasına yardımcı olacak uygun tüm araçları kullanmalıdır.

8. madde

1. Ulusal ve uluslararası düzlemde, yetilerini tam bir hak ve fırsat eşitliği içerisinde kullanabilmelerine olanak tanıyan bir ekonomik, sosyal, kültürel ve hukuki düzene hakkı olan bireylerin, buna karşılık diğer kimselere, içinde yaşadıkları topluma ve uluslararası topluma karşı ödevleri bulunmaktadır. Kişiler bu çerçevede, halklar arasında uyumu geliştirmekle, ırkçılık ve ırksal önyargı ile mücadeleyle ve ellerinde bulunan her türlü araçla ırk ayrımcılığının tüm biçimlerinin ortadan kaldırılmasına yardımcı olmakla yükümlüdürler.

2. Fen ve sosyal bilimler alanlarında ve kültürel çalışmalarda uzman olanlar ile bilim kuruluş ve örgütleri, ırksal önyargı ve ırkçı tutum ve uygulamalar alanında nesnel ve kapsamlı disiplinler arası araştırmalara yapmaya davet edilmektedir; tüm Devletler bu yönde bu kuruluş ve örgütleri desteklemelidir.

3. Bu uzmanlar, ellerde bulunan her türlü araçla, araştırma bulgularının yanlış yorumlanmamasını sağlama ve ayrıca toplumun bu bulguları anlamasına yardımcı olma yükümlülüğü altındadır.

9. madde

1. Tüm insanların ve halkların ırk, renk ve kökenden bağımsız olarak onur ve haklarda eşitliği ilkesi, uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen ve tanınan bir ilkesidir. Bunun bir sonucu olarak, Devletler tarafından uygulanan her tür ırk ayrımcılığı, uluslararası sorumluluk doğuran bir uluslararası hukuk ihlalidir.

2. Gerekli hallerde, bireylerin ve grupların onurda ve haklarda eşitliğini güvence altına almak üzere, özel tedbirler alınmalı, bu tedbirlerin bizzat kendilerinin ayrımcı olmaması sağlanmalıdır. Bu çerçevede, sosyal ve ekonomik bakımdan dezavantajlı olan ırksal ve etnik gruplara özel önem verilerek, onların yasal ve idari düzenlemelerin sağladığı korumadan ve özellikle de konut, istihdam ve sağlık konularıyla ilgili olarak yürürlükte olan sosyal tedbirlerin avantajlarından eşit temelde ve ayrımcılığa veya sınırlamaya uğramaksızın yararlanmaları sağlanmalı; onların kültür ve değerlerine saygı gösterilmeli; ve başta eğitim yoluyla olmak üzere, sosyal ve mesleki gelişimleri kolaylaştırılmalıdır.

3. Başta göçmen işçiler ve onların aileleri olmak üzere, ev sahibi ülkenin kalkınmasına katkıda bulunan yabancı kökenli nüfus gruplarının güvenliğini ve onur ve kültürel değerlerine saygıyı sağlamak ve daha sonra kaynak ülkeyle yeniden bütünleşmeleri ve kaynak ülkenin kalınmasına katkıda bulunabilmeleri imkanlarını da gözетerek, yaşadıkları çevreye intibaklarını ve profesyonel gelişimlerini kolaylaştırmak üzere tasarlanmış uygun tedbirlerden yararlanabilmeleri sağlanmalı; bu grupların çocuklarının kendi ana dillerini öğrenebilmelerini mümkün kılacak adımlar atılmalıdır.

4. Uluslararası ekonomik ilişkilerde mevcut olan dengesizlik, ırkçılığın ve ırksal önyargının artmasına katkıda bulunmaktadır; bu nedenle tüm Devletler uluslararası ekonominin daha adil bir temelde yeniden yapılanmasına katkıda bulunmaya çalışmalıdır.

10. madde

Evrensel veya bölgesel, hükümetler arası veya hükümet dışı tüm uluslararası örgütler, kendi yetki alanları ve ellerindeki araçlar elverdiği ölçüde, bu Bildirge'de ifadesini bulan ilkelerin tümünün tam olarak uygulanması için işbirliğinde bulunmaya ve destek olmaya, böylelikle onurda ve haklarda eşit doğmuş olan insanların, zulüm ve baskıya, ırka dayalı ayrı tutmaya, apartheid ve soykırıma karşı yürüttükleri ve dünyadaki tüm halkların bu felaketlerden sonsuza kadar kurtarılmasını amaçlayan meşru mücadeleye katkıda bulunmaya çağrılmaktadır.

1.6- Kitle İletişim Araçlarının Barışın ve Uluslar Arası Anlayışın Güçlendirilmesine Ve Irkçılık, Apartheid ve Savaş Kışkırtıcılığı İle Mücadele Edilmesine Katkıda Bulunması İle İlgili UNESCO Temel Prensipler Bildirisi

(Başlangıç)

Genel Konferans,

Kurucu Belgesine göre UNESCO'nun amacı, "her yerde adalete, hukukun üstünlüğüne, insan hakları ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirmek için eğitim, bilim ve kültür yoluyla uluslar arasında işbirliğini sağlayarak barış ve güvenliğe katkıda bulunmak" olduğunu (Md.I,1) ve bu amacı gerçekleştirmek için Teşkilatın "düşüncelerin sözle veya resimle serbestçe dolaşmasını sağlamak" için mücadele edeceğini (Md.I, 2) hatırlayarak,

Yine Kurucu Belgeye göre UNESCO'ya Üye Devletlerin, "objektif gerçeğin hiçbir sınırlamaya tabi olmadan aranmasında ve düşünce ve bilgilerin serbestçe alış verişinde herkese tam bir eşit imkanlar sağlanması gereğine inanarak, kendi hakları arasında iletişim imkanlarını geliştirme ve arttırmaya, ve bu imkanları karşılıklı anlayış ve birbirlerinin yaşama tarzı hakkında doğru ve daha gerçek bilgiler elde etmek için kullanmaya karar verip anlaşmış oldukları" (başlangıç bölümünün altıncı paragrafı) hatırlayarak,

Birleşmiş Milletlerin kendi Şartı'nda belirtilen amaçları ve prensipleri hatırlayarak,

Birleşmiş Milletler tarafından 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni ve özellikle "herkes fikir ve ifade özgürlüğüne sahiptir; bu hak, bir müdahaleye maruz kalmadan bir fikre sahip olma, haber ve düşünceleri basın ve yayın araçları vasıtasıyla ülke sınırlarıyla bağlı olmaksızın arama, elde etme ve ulaştırma hakkını da içerir", diyen On dokuzuncu maddesi ile, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1966 tarihinde kabul edilen Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin aynı prensipleri ilan eden On dokuzuncu maddesini ve savaş teşvikçiliğini, ulusal, ırksal veya dinsel kin ve nefreti ve her türlü ayrımcılığı, düşmanlığı veya şiddeti kınayan Yirminci maddesini hatırlayarak,

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1965 yılında kabul edilen Her türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye edilmesine dair Uluslar arası Sözleşme'nin dördüncü maddesini, ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1973 yılında kabul edilen Apartheid Suçu ile Mücadele edilmesine ve Cezalandırılmasına dair Uluslar arası Sözleşme'yi, sözü edilen bu sözleşmelere katılan Devletlerin ırksal ayrımcılık niteliğindeki fiillere veya bu fiillere her türlü teşviki ortadan kaldırmayı amaçlayan acil ve yapıcı tedbirler almayı, ve apartheid ve benzeri ayırıcı politikalara veya bunların görünümüne teşviki engellemeyi taahhüt etmiş olduklarının hatırlayarak,

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1965 yılında kabul edilen Gençler arasında Barış ideallerini, Haklar arasında Karşılıklı Saygı ve Anlayışı Geliştirmeye dair Bildiri'yi hatırlayarak,

Yeni uluslararası ekonomik düzenin kurulması ve UNESCO'nun bu konuda oynayacağı rol ile ilgili Birleşmiş Milletlerin çeşitli organları tarafından kabul edilen bildirimleri ve kararları hatırlayarak,

UNESCO Genel Konferansı tarafından 1966 yılında kabul edilen Uluslar arası Kültürel İşbirliği Prensipleri hakkındaki Bildiri'yi hatırlayarak,

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunu 1946 yılında kabul ettiği ve Haber alma Özgürlüğünü temel bir insan hakkı olarak beyan eden ve bu hakkı Birleşmiş Milletlerin yücelttiği bütün özgürlükler için mihenk taşı saydığı 59(1) sayılı kararını hatırlayarak,

(...)Haber alma özgürlüğü, zorunlu bir unsuru olan muafiyetlerini istismar etmeden kullanma niyetini ve yeterliliğini gerektirir. Bu özgürlük, olayları önyargısız araştırma ve edinilen bilgiyi kötü niyet taşımadan yayma ahlakı yükümlülüğünü temel bir disiplin olarak şart koşar;

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 1947 yılında kabul ettiği, barışı tehdit etmeyi, barışı bozmayı ve saldırı eylemini tasarlayan veya tahrik veya teşvik eden her türlü propagandayı kınayan 110(II) sayılı kararını hatırlayarak,

Genel Kurulun 1947 yılında kabul ettiği, Üye Devletleri, Devletler arasında dostane ilişkileri zedelemeye yönelik yanlış ve yalan haberlerin yayılması ile anayasal usulleri çerçevesinde mücadele etmeye çağırın 127(II) sayılı kararı ile birlikte, Genel Kurulun kitle iletişim araçları ve onların Devletler arasında barış, güven ve dostane ilişkileri güçlendirmeye yönelik katkıları ile ilgili diğer kararlarını da hatırlayarak,

UNESCO Genel Konferansı tarafından 1968 yılında kabul edilen ve UNESCO'nun sömürgecilik ve ırkçılığın ortadan kaldırılmasına yardım etme amacını hatırlatan 9.12 sayılı kararını ve Genel Kurul tarafından 1976 yılında kabul edilen ve sömürgeciliğin, yeni sömürgeciliğin ve her türlü ırkçılığın ve görünümünün UNESCO'nun temel amaçlarına aykırı olduğunu ilan eden 12.1 sayılı kararını hatırlayarak,

UNESCO Genel Kurulu tarafından 1970 yılında kabul edilen, barış ve insanlığın menfaati için uluslar arası anlayış ve işbirliğinin geliştirilmesine, ve savaş, ırkçılık, apartheid ve uluslar arasında düşmalık propagandası ile mücadele etmeye meydanın katkıda bulunmasına dair olan, bu amaçların gerçekleştirilmesine kitle iletişim araçlarının katkısının esas olduğunun farkında bulunan 4.301 sayılı kararını hatırlayarak,

UNESCO Genel Konferansı'nın yirminci toplantısı tarafından kabul edilen ırk ve ırksal Önyargılara dair Bildiri'yi hatırlayarak,

Modern toplumlarda haber alma probleminin karmaşıklığının, UNESCO içinde bu problemler için önerilen çözümlerin de gösterdiği gibi çözümlerin çeşitliliğinin, ve ilgili tarafların kendi düşüncelerinin, bakış açılarının ve kültürel kimliklerinin gereği gibi dikkate alınması konusundaki meşru taleplerinin bilincinde olarak,

Gelişmekte olan ülkelerin yeni, daha adil ve etkili bir haber alma dünyası ve iletişim düzeni kurulması konusundaki düşüncelerinin bilincinde olarak,

1978 yılının Kasım ayının yirmi sekizinci günü Kitle İletişim Araçlarının Barışın ve Uluslar arası anlayışın Güçlendirilmesine, İnsan Haklarının Geliştirilmesine ve Irkçılık, apartheid ve Savaş Kışkırtıcılığı ile Mücadele edilmesine Katkıda bulunması ile Temel Prensipleri Bildirisi'ni ilan eder:

Madde 1 (Haberlerin dağıtılması)

Barışın ve uluslar arası anlayışın güçlendirilmesi, insan haklarının geliştirilmesi ve ırkçılık, apartheid ve savaş kışkırtıcılığı ile mücadele edilmesi, serbest haber akışını ve haberlerin daha geniş ve daha dengeli olarak dağılmasının sağlanmasını gerektirir. Bunun gerçekleştirilmesine kitle iletişim araçları öncülük eder. Ele alınan konunun değişik yönleri yansıtıldığı ölçüde, haberlerin daha etkili bir katkısı olur.

Madde 2 (İfade özgürlüğü ve haber alma)

1. İnsan haklarının ve temel özgürlüklerin bütünlüğü bir parçası olarak kabul edilen fikir, ifade ve haber alma özgürlüğünün kullanılması, barışın ve uluslar arası anlayışın güçlendirilmesinde hayati önemi olan bir faktördür.

2. Halk tarafından haberlere ulaşılması, haber kaynaklarının ve araçlarının çeşitliliğinin sağlanması suretiyle güvence altına alınır; böylece her bireyin, olayların gerçekliğini denetlemesine ve olayları objektif bir biçimde değerlendirilmesine imkan sağlanır. Bu amaçla, gazeteciler haber verme özgürlüğüne ve habere ulaşmak için mümkün olduğu kadar her türlü imkana sahip olmalıdır. Bunun gibi, kitle iletişim araçlarının halkın ve bireylerin ilgi alanlarına yanıt verebilmesi, ve böylece haberlerin işlenmesine halkın katılmasının sağlanmasına da

3.Kitle iletişim araçları bütün dünyada barış ve uluslar arası anlayışın güçlendirilmesi, insan haklarının geliştirilmesi ve ırkçılık,apartheid ve savaş kışkırtıcılığı ile mücadele edilmesi amacıyla, görevleri gereği, özellikle sömürgecilikle, yeni sömürgecilikle, yabancı işgaliyle, her türlü ırksal ayrımcılıkla ve baskıyla mücadele eden, ve kendi ülkeleri içinde seslerini duyurma imkanı bulamayan baskı altındaki insanların seslerini duyarak. İnsan haklarının geliştirilmesine katkıda bulunur.

4.Kitle İletişim araçlarının bu Bildiri'deki prensipleri geliştirme durumunda olabilmeleri için, gazetecilere ve kitle iletişim araçlarının diğer mensuplarına hem kendi ülkelerinde hem de yabancı ülkelerde mesleklerini yapabilmeleri için gerekli şartları güvence altına alan koruma sağlanır.

Madde 3 (İrkçilikla ve savaş kışkırtıcılığı ile mücadele etme)

1.Barışın ve uluslararası anlayış güçlendirilmesinde ve ırkçılık,apartheid ve savaş kışkırtıcılığı ile mücadele edilmesinde kitle iletişim araçlarının büyük bir önemi vardır.

2.Kitle iletişim araçları, önyargıların ve cahilliğin tırmandırdığı saldırı savaşı, ırkçılık, apartheid ve diğer insan hakları ihlalleriyle mücadele ederken, bütün halkların amaçları, düşünceleri, kültürleri ve ihtiyaçları hakkında haberler yayarak, cahilliğin ve halklar arasındaki yanlış anlayışların tasfiye edilmesine, bir ülkenin vatandaşlarının duyarlı hale gelmesine, ırk, cinsiyet, dil, din veya milliyet ayrımı gözetmeksizin bütün ulusların, bütün halkların ve bütün bireylerin haklarına ve onurlarına saygının sağlanmasına, yoksulluk açlık ve hastalık gibi insanlığı yıkıcı büyük belalar konusunda dikkat çekmeye, bu suretle Devletlerin uluslar arası gerilimin düşürmelerine ve uluslar arası uyuşmazlıkların barışı ve hakkaniyetle çözümlerini sağlayabilecek politikakar oluşturmalarına katkıda bulunur.

Madde 4 (Eğitime katkıda bulunma)

Kitle iletişim araçları, insan haklarının, bütün insanlar ve halklar arasında hak eşitlik ile ekonomik ve toplumsal kalkınmanın sağlanması için gençlerin barış, adalet, özgürlük, karşılıklı saygı ve anlayış ruhu içinde eğitilmeleri konusunda önemli bir role sahiptir. Aynı şekilde, kitle iletişim araçları genç kuşakların bakış açılarının ve düşüncelerinin bilinmesinde önemli bir rol oynar.

Madde 5 (İfade özgürlüğüne saygı gösterme)

Fikir, ifade ve haber alma özgürlüğüne saygı gösterilmesini ve haberlerin bütün görüşleri yansıtmasını sağlamak için, hakkında haber yayınlanmış ve yayılmıő olduğunu düşünen ve görüşleri sunulacak olan kimselerin, barışı ve uluslar arası anlayışı güçlendirme, insan haklarını geliştirme, ırkçılık, apartheid ve savaş kışkırtıcılığı propagandasına karşı mücadele etme çabalarının ciddi suretle zarar görmüş olmaları önem taşır.

Madde 6 (Gelişmekte olan ülkelere ve bu ülkelere haber akışı)

Adil ve devamlı bir barışın oluşması ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve siyasal bağımsızlıkları bakımından büyük önem taşıyan haberlerin akışında yeni bir güçler dengesi ile karşılıklı alışverişin kurulması için, gelişmekte olan ülkelere ve bu ülkelere diğerlerine ve bu ülkeler arasında haber akışındaki eşitsizliği gidermek gereklidir. Bu amacın gerçekleştirilmesinde esaslı faktör, gelişmekte olan ülkelerdeki kitle iletişim araçlarının, kendilerini güçlendiren ve genişleten kaynaklara, ve hem kendi aralarında ve hem de gelişmiş ülkeleredeki kitle iletişim araçlarıyla işbirliği yapma imkanlarına sahip olmalıdır.

Madde 7 (Birleşmiş Milletler ile ilgili haberleri yayma)

Kitle iletişim araçları, Birleşmiş Milletlerin çeşitli organları tarafından kabul edilmiş kararlara temel oluşturan ve evrenselliği tescil edilmiş olan amaçlar ve prensipler ile ilgili bütün bilgilerin çok daha geniş bir alana yayılmasını sağlayarak, barışın ve uluslar arası anlayışın güçlendirilmesine ve daha adil ve eşitlikçi bir uluslar arası düzenin kurulmasına etkili bir biçimde katkıda bulunur.

Madde 8 (Bu Bildiri'ye önem verilmesi)

Mesleki teşkilatlar, gazetecilerin ve kitle iletişim araçlarının diğer görevlerinin mesleki eğitimlerine katılanlar ve bu kişilerin görevlerini sorumlu bir biçimde yerine getirmelerinde kendilerine yardımcı olanlar, mesleki ahlak kurallarını düzenlerken ve bu kuralların uygulanmasını sağlarken, bu Bildiri'deki prensiplere özel bir önem verirler.

Madde 9 (Uluslar arası toplumun katkısı)

Bu Bildiri'nin ruhuna uygu olarak, haberlerin serbestçe akışının sağlanması ve daha geniş ve daha dengeli bir biçimde dağılması için gerekli şartlar ile, gazetecilerin ve diğer kitle iletişim araçlarında çalışan görevlilerin işlerini yaparken korunmaları için şartların yaratılmasına katkıda bulunmak, uluslar arası topluma düşen bir görevdir. UNESCO, bu konuda katkıda bulunması için uygun bir mekandır.

Madde10 (Bu Bildiri'nin amaçlarını gerçekleştirme şartlarının yaratılması)

1.Haber alma özgürlüğünün güvence altına alınmasını ve konuyla ilgili uluslar arası belgelerin ve anlaşmaların uygulanmasını düzenleyen anayasal hükümler çerçevesinde, dünyanın her yerinde, bu Bildiri'nin amaçlarını gerçekleştirmek için haberlerin yayılmasına mesleki açıdan katılan teşkilatlar ve kişiler için gerekli şartları taratılması ve sürdürülmesi zorunludur.

2.Haberlerin serbestçe akışının sağlanması ve haberlerin daha geniş ve daha dengeli dağılımın yapılmasını teşvik etmek önemlidir.

3.Bu amacın gerçekleşmesi için, Devletler tarafından gelişmekte olan ülkelerdeki kitle iletişim araçlarının güç kazanmalarını ve güçlerini artırmalarını sağlayacak şartlara ve kaynaklara sahip olmalarının kolaylaştırılması, ve gelişmekte olan ülkelerdeki kitle iletişim araçlarının hem kendi aralarında hem de gelişmiş ülkelerdekilerle işbirliği yapmalarını desteklemeleri gereklidir.

4.Bunun gibi hakların eşitliğine, karşılıklı menfaate ve insanlığın ortak mirasını meydana getiren kültür çeşitliliğine saygı esasına dayanarak, bütün Devletler arasında ve özellikle değişik ekonomik sosyal sistemleri olan devletler arasında haberlerin ikili ve çok taraflı alış verişini teşvik etmek ve geliştirmek temel teşkil eder.

Madde 11 (Uygun şartların varlığının güvence alınması)

Bu bildirin bütünüyle etkili olabilmesi için, üye Devletlerin yasal ve idari düzenlemeleri ile diğer yükümlülükleri çerçevesinde, kitle iletişim araçlarının İnsan Hakları Evrensel Bildiri'nin hükümlerine ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1966 yılında kabul edilen Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin buna karşılık gelen hükümlerine uygun olarak çalışabilmeleri için, uygun şartların varlığının güvence altına alınması gereklidir.

2- AVRUPA KONSEYİ

2.1- Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme

(Avrupa Sözleşmeler seri no. 148), 05 Kasım 1992'de Strasbourg'ta imzaya açılmıştır.

Avrupa Konseyine üye Devletler ile bu çerçeve Sözleşmeyi imzalayan diğer Devletler,

Avrupa Konseyi'nin amacının, üyeleri arasında, ortak mirasları olan idealleri ve prensipleri korumak ve gerçekleştirmek için daha yoğun bir birlik meydana getirmek olduğunu dikkate alarak;

Bu amacın yerine getirilmesi için izlenebilecek metotlardan birinin insan haklarını ve temel özgürlükleri korumak ve daha fazla gerçekleştirmek olduğunu dikkate alarak;

Avrupa Konseyine üye Devletlerin, 9 Ekim 1993 tarihinde Viyana'da kabul edilen Devlet ve Hükümet Başkanları Bildirisi'ni izlemeyi arzu ederek;

Kendi ülkeleri içindeki ulusal azınlıkların varlığını korumaya karar vererek;

Avrupa tarihinde yaşanan felaketlerin, bu kıtadaki istikrar, demokratik güvenlik ve barış için ulusal azınlıkların korunmasının temel bir unsur olduğunu gösterdiğini dikkate alarak;

Çoğulcu ve gerçek bir demokratik toplumun, ulusal bir azınlığa mensup olan kimselerin sadece etnik, kültürel, dilsel ve dinsel kimliklerine saygı göstermekle kalmayıp, ama aynı zamanda bu kimliklerini ifade edebilmeleri, korumaları ve geliştirmeleri için gerekli şartları yaratması gerektiğini dikkate alarak;

Kültürel çeşitliliğin bölünme değil toplumların zenginliği için bir kaynak ve faktör olabilmesi için, hoşgörü ve diyalog ortamının yaratılmasının gerekli olduğunu dikkate alarak;

Hoşgörülü ve zengin bir Avrupa'yı gerçekleştirmenin, sadece Devletler arasındaki işbirliğine değil, ama aynı zamanda Devletlerin anayasalarına ve ülke bütünlüğüne zarar vermeksizin yerel ve bölgesel makamlar arasında sınır ötesi işbirliğine de dayandığını dikkate alarak;

İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya dair Sözleşme'yi ve Protokollerini göz önünde tutarak;

Birleşmiş Milletler sözleşmeleri ve bildirimleri ile Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı belgelerinden özellikle 29 Haziran 1990 tarihli Kopenhag Belgesi'nde ulusal azınlıkların korunması ile ilgili taahhütleri göz önünde tutarak;

Üye Devletlerde ve bu belgeye Taraf olabilecek diğer Devletlerde ulusal azınlıkların ve bu azınlıklara mensup olan kişilerin haklarının ve özgürlüklerinin hukukun üstünlüğüne, ülke bütünlüğüne ve devletlerin ulusal egemenliğe saygı göstererek etkili bir biçimde korunmasını sağlamak üzere, uygun davranılması gereken prensipleri ve yükümlülükleri tanımlamaya karar vererek,

Bu çerçeve Sözleşmede düzenlenen prensipleri ulusal mevzuat yoluyla ve gerekli siyasi kararlar vasıtasıyla uygulamayı karar altına alarak,

Aşağıdaki hükümlerde anlaşmışlardır:

Birinci Bölüm

[Genel Prensipler]

Madde 1 [Uluslararası işbirliği]

Ulusal azınlıkların ve bu azınlıklara mensup olan kişilerin hak ve özgürlüklerinin korunması, insan hakları korunmasının bütünleyici bir parçasını oluşturur ve uluslararası işbirliği kapsamına girer.

Madde 2 [Sözleşmenin iyi niyetle uygulanması]

Bu çerçeve Sözleşme'nin hükümleri iyi niyetle, anlayış ve hoşgörü ruhu içinde ve iyi komşuluk, dostane ilişkiler ve Devletler arasında işbirliği prensiplerine uygun olarak uygulanır.

Madde 3 [Ulusal azınlık muamelesi görmeyi seçme veya reddetme hakkı]

1. Bir ulusal azınlığa mensup olan kişi, ulusal azınlığa mensup muamelesi görmeyi veya görmemeyi serbestçe seçme hakkına sahip olup, yaptığı seçimden ötürü veya bu seçimle bağlantılı olarak haklarını kullanması nedeniyle bir dezavantajla karşılaşmaz.

2. Ulusal azınlığa mensup olan kişiler, bu çerçevede Sözleşmede yer alan prensiplerden doğan hakları ve özgürlükleri tek başlarına veya başkalarıyla birlikte kullanabilir ve bunlardan yararlanabilir.

İkinci Bölüm

[Ulusal Azınlıkların hakları ve özgürlükleri]

Madde 4 [Eşitlik, eşit koruma ve ayrımcılık yasağı]

1. Taraf Devletler, ulusal azınlıklara mensup olan kişilerin hukuk önünde eşitlik ve hukukun korunmasından eşit olarak yararlanma haklarını güvence altına almayı taahhüt eder. Bu konuda ulusal azınlığa mensup olmaya dayanan her türlü ayrımcılık yasaklanır.

2. Taraf Devletler, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yaşamın her alanında, ulusal azınlığa mensup olanlar ile çoğunluğu mensup olanlar arasında tam ve etkili bir eşitlik sağlamak için gerekli ve yeterli tedbirleri almayı taahhüt eder. Devletler bu konuda tedbir alırken, ulusal azınlıklara mensup olan kişilerin özel şartlarını dikkate alır.

3. İkinci fıkra gereğince alınan tedbirler, ayrımcılık niteliğinde tasarruflar sayılmaz.

Madde 5 [Kimliğin korunması ve asimilasyon yasağı]

1. Taraf Devletler, ulusal azınlıklara mensup olan kişilerin sahip oldukları kültürlerini korumaları ve geliştirmeleri ve dinleri, dilleri, gelenekleri ve kültürel mirasları gibi kimliklerinin temel unsurlarını sürdürmeleri için gerekli şartları sağlamayı taahhüt eder.

2. Taraf Devletlerin, ulusal azınlıkları toplumun geneli ile bütünleştirme politikaları gereğince aldıkları tedbirler saklı kalmak kaydıyla, bu kişilerin iradeleri hilafına onları asimile etmeyi amaçlayan politika ve uygulamalardan kaçınır ve asimilasyonu amaçlayan tasarruflara bu kişileri karşı korur.

Madde 6 [Hoşgörü, kültürler arası diyalog ve düşmanlığa karşı koruma]

1. Taraf Devletler, kendi ülkeleri üzerinde yaşayanların etnik, kültürel, dilsel, dinsel kimlikleri ne olursa olsun, bu kişiler arasında özellikle eğitim, kültür ve kitle iletişim alanında bir hoşgörü ve kültürler arası diyalog ortamı kurulmasını teşvik eder ve karşılıklı saygı ve anlayışı ve işbirliğini geliştirmek için etkili tedbirler alır.

2. Taraf Devletler, etnik, kültürel, dilsel veya dinsel kimlikleri nedeniyle ayrımcılık, düşmanlık ve şiddet tehditlerine veya eylemlerine maruz kalabilecek kişileri korumak için gerekli tedbirleri almayı taahhüt eder.

Madde 7 [Toplanma, örgütlenme, ifade, düşünce, vicdan ve din özgürlükleri]

Taraf Devletler, bir ulusal azınlığa mensup olan kişilerin barışçıl bir biçimde toplanma özgürlüğüne, örgütlenme özgürlüğüne, ifade özgürlüğüne, ve düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne saygı gösterilmesini sağlar.

Madde 8 [Dini açığa vurma ve dinsel kuruluşlar meydana getirme hakkı]

Taraf Devletler, bir ulusal azınlığa mensup olan kişilerin dinini veya inancını açığa vurma ve dinsel kurumlar, teşkilatlar ve örgütler kurma hakkını tanımayı taahhüt eder.

Madde 9 [İfade özgürlüğü ve kitle iletişim araçlarına ulaşma hakkı]

1. Taraf Devletler, bir ulusal azınlığa mensup olan kişilerin ifade özgürlüğü hakkını, fikirlere sahip olmayı ve kamu makamlarının bir müdahalesiyle karşılaşmaksızın ve ulusal sınırlarla kısıtlan-

maksızın azınlık dilinde haber ve düşünceleri edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içerecek şekilde tanımayı taahhüt eder. Taraf Devletler kendi hukuk sistemleri içinde, bir ulusal azınlığa mensup olan kişilerin iletişim araçlarına ulaşmada ayrımcılığa maruz kalmamalarını sağlar.

2. Birinci fıkra Taraf Devletlerin radyo ve televizyon yayıncılığı, veya sinema girişimciliği için ayrımcılık yapmadan ve objektif ölçülere dayanan bir ruhsat alma şartı getirmesini engellemez.

3. Taraf Devletler azınlıklara mensup olan kişiler tarafından yazılı iletişim araçları kurulmasını ve kullanılmasını engellemez. Taraf Devletler, birinci fıkra hükümlerini dikkate alarak, radyo ve televizyon yayıncılığının hukuki çerçevesi içinde, ulusal azınlıklara mensup olan kişilere mümkün olduğu kadar kendilerine ait iletişim araçları kurma ve kullanma imkanı verilmesini sağlar.

4. Taraf Devletler kendi hukuk sistemleri içinde, ulusal azınlıklara mensup olan kişilerin iletişim araçlarına ulaşmalarını kolaylaştırmak ve hoşgörüyü geliştirmek ve kültürel çoğulcuğa imkan sağlamak için gerekli tedbirleri alır.

Madde 10 [Özel yaşamda idari ve adli makamlar önünde azınlık dilini kullanma hakkı]

1. Taraf Devletler, bir ulusal azınlığa mensup olan herkesin, azınlık dilini özel olarak ve aleni bir biçimde, sözlü veya yazılı olarak kullanma hakkına sahip olduğunu tanımayı taahhüt eder.

2. Ulusal azınlıklara mensup olan kişilerin geleneksel olarak yaşadıkları veya çok sayıda buldukları yerlerde, bu kişilerin talep etmeleri ve böyle bir talebin gerçek bir ihtiyacı yansıtması halinde, Taraf Devletler, azınlığa mensup olan kişiler ile idari makamlar arasında mümkün olduğu kadar azınlık dilinin kullanılmasına imkan verecek şartları sağlamak için çaba gösterir.

3. Taraf Devletler, bir ulusal azınlığa mensup olan herkesin gözüaltına alınmasının nedenleri ile kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebepleri hakkında anlayabileceği bir dilde derhal bilgilendirilme ve kendisini bu dilde savunma, gerektiği takdirde bir çevirmenin yardımından ücretsiz olarak yararlanma hakkını güvence altına almayı taahhüt eder.

Madde 11 [Adları azınlık dilinde kullanma hakkı]

1. Taraf Devletler, ulusal bir azınlığa mensup olan herkesin, azınlık dilinde adını ve soyadını (aile adını) kullanma ve hukuk düzeninde öngörülen uyarlamalara uygun olarak bunun resmen tanınmasını isteme hakkını tanımayı taahhüt eder.

2. Taraf Devletler, ulusal bir azınlığa mensup olan kişinin, kendi azınlık dilindeki imzasını, yazısını ve herkes tarafından görülebilir nitelikteki diğer bir özel bilgiyi kullanma hakkına sahip olduğunu tanımayı taahhüt eder.

3. Bir ulusal azınlığa mensup olan çok sayıda kişinin geleneksel olarak yaşadıkları yerlerde, Taraf Devletler kendi hukuk sistemleri içinde, gerektiği takdirde diğer Devletlerle anlaşmalar da yaparak ve özel koşulları dikkate alarak, geleneksel yerel adları, sokak adları ve halkın kullandığı diğer coğrafi bölge adları, bu tür adların azınlık dilinde kullanılması için yeterli talep olduğunda, bunların azınlık dilinde de kullanılması için çaba gösterir.

Madde 12 [Devletin eğitimde tedbirler alma yükümlülüğü]

1. Taraf Devletler, gerektiği takdirde kendi ülkelerindeki ulusal azınlıkların ve çoğunluğun kültürü, tarihi, dili ve dini hakkındaki bilgileri geliştirmek için, eğitim ve araştırma alanlarında tedbirler alır.

2. Taraf Devletler bu bağlamda, başka imkanlarla birlikte, öğretmenlerin eğitimi ve ders kitaplarının edinilmesi için yeterli imkanlar sağlar, ve farklı kültürlerden olan öğretmenlerin ve öğrencilerin ilişki kurmalarını kolaylaştırır.

3. Taraf Devletler ulusal azınlıklara mensup olan kişilerin her düzeyde eğitim alabilmeleri için eşit fırsatlar yaratmayı taahhüt eder.

Madde 13 [Eğitim kurumları kurma]

1. Taraf Devletler, kendilerinin eğitim sistemlerinin içinde, bir ulusal azınlığa mensup olan kişilerin kendi özel eğitim ve öğretim kurumlarını kurma ve işletme haklarını tanır.

2. Bu hakkın kullanılması, Taraf Devletler bakımından her hangi bir mali yükümlülük doğurmaz.

Madde 14 [Mensup olduğu azınlığın dilini öğrenme hakkı]

1. Taraf Devletler, bir ulusal azınlığa mensup olan herkesin kendi azınlık dilini öğrenme hakkını tanımayı taahhüt eder.

2. Ulusal azınlıklara mensup olan kişilerin geleneksel olarak yaşadıkları veya çok sayıda buldukları yerlerde yeterli talep olması halinde, Taraf Devletler kendi eğitim sistemleri içinde mümkün olduğu kadar, bu azınlıklara mensup olan kişilerin azınlık dilinin öğrenmeleri veya bu dilde eğitim almaları için yeterli imkanlara sahip olmalarını sağlamak üzere çaba gösterir.

3. Bu maddenin ikinci fıkrası, resmi dilin öğretilmesini veya bu dilde eğitim verilmesini engellemeyecek şekilde uygulanır.

Madde 15 [Kültürel, sosyal ve ekonomik yaşama ve kamusal işlere katılma]

Taraf Devletler, ulusal azınlıklara mensup olan kişilerin, kültürel, sosyal ve ekonomik yaşama ve özellikle kendilerini ilgilendiren kamusal işlere etkili bir biçimde katılmaları için gerekli şartları yaratır.

Madde 16 [Nüfus oranını değiştirecek tedbir almama]

Taraf Devletler, ulusal azınlıklara mensup kişiler tarafından yerleşilmiş olan bölgelerde nüfus oranını değiştiren ve bu çerçevede Sözleşmede yer alan prensiplerden kaynaklanan hakları ve özgürlükleri kısıtlamayı amaçlayan tedbirler almaktan kaçınır.

Madde 17 [Sınır ötesi ilişkiler]

1. Taraf Devletler, ulusal azınlıklara mensup olan kişilerin, diğer Devletlerde hukuka uygun olarak yaşayan ve özellikle etnik, kültürel, dilsel veya dinsel kimliği veya ortak bir mirası paylaştıkları kişilerle özgürce ve barışçıl nitelikte sınır ötesi ilişkiler kurma ve sürdürme haklarına müdahale etmemeyi taahhüt eder.

2. Taraf Devletler, ulusal azınlıklara mensup olan kişilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde hükümet dışı örgütlerin faaliyetlerine katılma haklarına müdahale etmemeyi taahhüt eder.

Madde 18 [Komşu Devletlerle işbirliği]

1. Taraf Devletler gerektiği takdirde, ilgili ulusal azınlıklara mensup kişilerin korunmasını sağlamak için diğer Devletlerle ve özellikle komşu Devletlerle iki taraflı ve çok taraflı anlaşmalar yapmak üzere çaba gösterir.

2. Taraf Devletler gerektiğinde, sınır ötesi işbirliği yapılmasını teşvik etmek için tedbirler alır.

Madde 19 [Sınırlamalar, kısıtlamalar ve yükümlülük azaltmalar]

Taraf Devletler bu çerçevede Sözleşmede yer alan prensipleri, gerektiği takdire sadece sözü edilen prensiplerden kaynaklanan haklar ve özgürlüklerle ilgili oldukları ölçüde uluslararası hukuk belgelerinde ve özellikle İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya dair Sözleşme'de belirtilen sınırlamaları, kısıtlamaları ve yükümlülük azaltmaları yaparak, saygı göstermeyi ve uygulamayı taahhüt eder.

Üçüncü Bölüm

[Bu Sözleşmenin diğer hukuk düzenlerine etkisi]

Madde 20 [Azınlıkların ulusal mevzuata ve başkalarının haklarına saygı göstermeleri]

Bir ulusal azınlığa mensup olan kişiler bu çerçeve Sözleşmede yer alan prensiplerden kaynaklanan hakları ve özgürlükleri kullanırken, ulusal mevzuata ve başkalarının haklarına ve özellikle çoğunluğa veya diğer azınlıklara mensup olan kişilerin haklarına saygı gösterirler.

Madde 21 [Devletlerin egemen eşitliği, ülke bütünlüğü ve siyasal bağımsızlıklarına dair prensiplerin korunması]

Bu çerçeve Sözleşmedeki hiç bir hüküm, uluslararası hukukun temel prensiplerine ve özellikle Devletin egemen eşitliğine, ülke bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına aykırı faaliyetlere girişme veya bu yönde bir eylemde bulunma hakkı verdiği anlamı çıkaracak şekilde yorumlanamaz.

Madde 22 [İç hukukta tanınmış insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması]

Bu çerçeve Sözleşmedeki hiç bir hüküm, bir Sözleşmeci Taraf Devletin kendi yasalarında veya bu Devletin taraf olduğu bir anlaşmada güvence altına alınan insan haklarını ve temel özgürlükleri kısıtlayacak veya bu haklara karşı yükümlülük azaltacak şekilde yorumlamaz.

Madde 23 [İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ile ilişkisi]

Bu çerçeve Sözleşmede yer alan prensiplerden çıkan haklar ve özgürlükler, [Avrupa] İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi'nin veya Protokollerin benzer hükümlerinin konusuna girdiği ölçüde, bu çerçeve Sözleşmedeki haklar İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne uygun olacak tarzda anlaşılır.

Dördüncü Bölüm

[Uygulama]

Madde 24 [Bakanlar Komitesinin işlevi]

1. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, bu çerçeve Sözleşmenin, Sözleşmeci Devletler tarafından uygulanmasını izler.

2. Avrupa Konseyi üyesi olmayan Taraf Devletler, belirlenecek usullere göre uygulama mekanizmasına katılırlar.

Madde 25 [Devlet raporları]

1. Bir Sözleşmeci Devlet bakımından bu çerçeve Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıllık bir dönem içinde bu Devlet, çerçeve Sözleşmede yer alan prensiplerin uygulanmasını sağlamak için aldığı yasal ve diğer tedbirler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreterine tam bir bilgi iletir.

2. Bundan sonra her Taraf Devlet, düzenli aralıklarla ve Bakanlar Komitesi ne zaman isterse, bu çerçeve Sözleşmenin uygulanması ile ilgili daha fazla bilgiyi Genel Sekretere iletir.

3. Genel Sekreter bu maddeye gereğince aldığı bilgileri Bakanlar Komitesine gönderir.

Madde 26 [Ulusal azınlıklar için Danışma Komitesi]

1. Bakanlar Komitesi, Sözleşmeci Devletlerin bu çerçeve Sözleşmede yer alan prensiplerin uygulanmasını sağlamak için aldıkları tedbirlerin yeterli olup olmadığını değerlendirirken, bir danışma komitesinin yardımından yararlanır; bu komite, ulusal azınlıkların korunması alanında tanınmış uzmanlardan oluşur.

2. Bu danışma komitesinin oluşumu ve çalışma usulü, bu çerçeve Sözleşmesinin yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıllık bir dönem içinde Bakanlar Komitesi tarafından belirlenir.

Beşinci Bölüm

[Son Hükümler]

Madde 27 [İmza, onay, kabul veya uygun bulma]

Bu çerçeve Sözleşme, Avrupa Konseyine üye Devletlerin imzasına açıktır. Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihe kadar, Bakanlar Komitesi tarafından imzaya davet edilen Devletlerin de imzasına açıktır. Sözleşme onaya, kabule veya uygun bulmaya tabidir. Onay, kabul veya uygun bulma belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine tevdi edilir.

Madde 28 [Yürürlüğe giriş]

1. Bu çerçeve Sözleşme, Avrupa Konseyi üyesi Devletlerden on iki tanesinin yirmi yedinci madde hükümlerine göre bu Sözleşmeyle bağlanma iradelerini açıklamalarından itibaren üç ay geçtikten sonra gelen ayın ilk günü yürürlüğe girer.

2. Bundan sonra bu Sözleşmeyle bağlanma iradesini açıklayan üye Devletler bakımından bu çerçeve Sözleşme, onay, kabul veya uygun bulma belgelerini tevdi etmelerinden itibaren üç ay geçtikten sonra gelen ayın ilk günü yürürlüğe girer.

Madde 29 [Katılma]

1. Bu çerçeve Sözleşmenin yürürlüğe girmesinin ardından Bakanlar Komitesi, Sözleşmeci Devletlerle istişarede bulunduktan sonra Avrupa Konseyi Statüsü'nün yirminci maddesinin d) bendinde öngörülen çoğunluğa göre alınacak bir kararla, Sözleşmenin yirmi yedinci maddesine göre imzaya davet edilip de henüz imzalamamış bulunan Avrupa Konseyine üye olmayan Devletler ile diğer üye olmayan Devletleri bu Sözleşmeye katılmaya davet edebilir.

2. Katılan Devlet bakımından bu çerçeve Sözleşme, Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine katılma belgesini tevdi etme tarihinden itibaren üç ay geçtikten sonra gelen ayın ilk günü yürürlüğe girer.

Madde 30 [Ülkesel uygulama]

1. Bir Devlet, Sözleşmeyi imza sırasında veya onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgesini tevdi ederken, uluslararası ilişkiler bakımından sorumlu olduğu ülke veya ülkelerden hangisi için bu Sözleşmenin uygulanacağını belirtebilir.

2. Bir Devlet daha sonraki bir tarihte, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine hitaben göndereceği bir bildirimle, bu çerçeve Sözleşmenin bildirimde belirttiği diğer ülkelerde de uygulanacağını bildirebilir. Bu ülkeler bakımından çerçeve Sözleşme, Genel Sekreter tarafından böyle bir bildiriminde aldığı tarihten itibaren üç ay geçtikten sonra gelen ayın ilk günü yürürlüğe girer.

3. Önceki iki fıkraya göre ülke bakımından yapılan bir bildirim, Genel Sekretere hitaben gönderilecek bir tebliğ ile geri alınabilir. Bu geri alma tebliği, Genel Sekreterin bu tebliği aldığı tarihten itibaren üç ay geçtikten sonra gelen ayın ilk günü yürürlüğe girer.

Madde 31 [Sözleşmeden çıkma]

1. Bir Taraf Devlet her hangi bir zamanda, Genel Sekreter hitaben göndereceği bir bildirimle, bu çerçeve Sözleşmeden çıktığını bildirebilir.

2. Böyle bir çıkma bildirimini, Genel Sekreterin bu bildirimini aldığı tarihten itibaren altı ay geçtikten sonra gelen ayın ilk günü yürürlüğe girer.

Madde 32 [Genel Sekreter tarafından yapılan bildirimler]

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Konseye üye Devletlere, diğer imzacı Devletler ile bu çerçeve Sözleşmeye katılan bir Devlete aşağıdaki konuları bildirir.

a) bir imzayı;

b) bir onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgesinin tevdi edilmesini;

c) Yirmi sekiz, yirmi dokuz ve otuzuncu maddelere göre bu çerçeve Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihi;

d) bu çerçeve Sözleşme ile ilgili başka her hangi bir tasarrufu, bildirimini veya tebliği.

Aşağıda imzası bulunanlar, usulüne göre yetkilendirilmiş olarak, tanıkların huzurunda bu belgeyi imzalamışlardır.

1 Şubat 1995 tarihinde Strasbourg'ta her ikisi de aynı ölçüde geçerli olmak üzere İngilizce ve Fransızca olarak düzenlenen bu metin tek bir kopya halinde Avrupa Konseyi arşivinde saklanır. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri bu metnin onaylı birer örneğini Avrupa Konseyine üye her Devlete ve bu çerçeve Sözleşmeyi imzalamaya ve katılmaya davet edilen Devletlere gönderir.

2.2- Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmeye dair Açıklayıcı Rapor

TARİHÇE

1. Avrupa Konseyi kırk yılı aşan bir süredir çeşitli vesilerle ulusla azınlıkların durumunu incelemiştir. Parlamenterler Meclisi, kuruluşun ilk yılında (1949) Hukuk ve İdari Sorunlar Komitesinin bir raporunda “ulusal azınlıkların daha yaygın bir şekilde korunması sorununun” önemini kabul etmiştir. 1961’de Asamble, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) kapsamadığı bazı ulusal azınlıklarla ilgili hakları teminat almak için bir ikinci protokole madde eklenmesini tavsiye etmiştir. Sözleşme, sadece ayrımcılık yapılmamasına dair 14. Maddesinde “bir ulusal azınlığa mensup olmaktan” bahsetmektedir. 285 (1961) sayılı Tavsiye ulusal azınlıkların korunması hakkındaki madde tasarısı için aşağıdaki ifadeyi önermiştir:

“Azınlıklara mensup kimseler, gruplarına mensup diğer üyelerle birlikte olarak, kamu düzenini ile uzlaştığı ölçüde, kendi kültürlerine ve kendi dillerine sahip olmaktan, kendi okullarını kurmaktan ve kendi dillerinde öğrenim görmekten ve kendi dinlerini açıklamaktan ve uygulamaktan men edilmeyeceklerdir.”

2. Böyle bir protokolün tanziminin uygun ve tavsiyeye değer olup olmadığını incelemekle görevlendirilen uzmanlar komitesi, Belçika dil davalarında (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 27 Temmuz 1968 tarih ve Seri Ağ No.6 sayılı Kararı) kesin karara varılıncaya kadar çalışmalarını geri bıraktı. Komite, 1973’te, hukuki açıdan, azınlık haklarının, AİHS “ne ek bir protokol konusu yapılması için özel bir ihtiyaç sonucuna vardı. Bununla beraber uzmanlar başka nedenlerle gerekli görülüyorsa böyle bir protokolün kabulü için önemli hukuki bir engel bulunmadığı görüşünü de ifade ettiler.

3. Daha yakın bir zamanda Parlamenterler Meclisi, Bankalar Komitesine, bazı siyasal ve yasal önemler, özellikle ulusal azınlıkları haklarını koruyacak protokol veya sözleşme hazırlanmasını tavsiye etti. 1134 (1990) sayılı Tavsiye kararı, Asambelenin ulusal azınlıkların korunması için gerekli gördüğü prensiplerin bir listesini vermektedir. 1991 Ekiminde, İnsan Hakları Yürütme Komitesine (İHYK) Avrupa Konseyinin ulusal azınlıklarını koruması için harekete geçmesinin koşullarını, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) ve Birleşmiş Milletlerle yapıları çalışmalarla Avrupa Konseyi içerisindeki düşünceleri ve dikkate alınarak, yasal ve siyasal bakımdan inceleme görevi verildi.

4. 1992 Mayısında, Bakanlar Komitesi İHYK’ya , ulusal azınlıkların korunması için belirli hukuki standartları saptama imkanını incelemesi için talimat verdi. Bu amaçla, İHYK uzmanlardan oluşan bir komite (DH-MIN) kurdu. Bu komitenin , kendisini 1993 Mayısında verilen yeni görev belgesine göre bu Avrupa Konseyi ve AGİK arasında yapılan çalışmaların bir birine tamamlayıcı olduğu prensibini dikkate alarak alanda belirli hukuki standartları önermesi gerekiyordu. İHYK ve DH-MIN çeşitli metinleri, bu arada özellikle Hukuk Yolu ile Demokrasi Avrupa Komisyonu (Venedik Komisyonu olarak da biliniyor) tarafından hazırlanan Ulusal Azınlıkların Korunması için bir Avrupa Sözleşmesi önerisini, AİHS’n ek bir protokol hazırlanması için Avusturya’ nın teklifini , Asambelenin 1201 (1993) sayılı Tavsiyesine dahil edilen ek protokol taslağını ve diğer önerileri dikkate almışlardı. Yapılan incelemeler sonucunda İHYK’nin 8 Eylül 1993 de verdiği raporda bu alanda kabul edilebilecek çeşitli yasal standartlar ve bunların işlerliğe konulabileceği hukuki belgeler belirtilmiştir. Bununla birlikte , İHYK ‘Ulusal Azınlık’ teriminin yorumu üzerinde mutabakat olmadığını da kaydetmiştir.

5. Bu konuda kesin adım Avrupa Konseyi üyelerinin Devlet ve Hükümet Başkanlarının 8 ve 9 Ekim 1993’te Viyana da yaptıkları zirve toplantısında atılmıştır. Burada, tarihteki kargaşaların Avrupa’da yarattığı ulusal azınlıkların korunması ve saygı gösterilmesinin barış ve istikrara bir katkı olacağı üzerinde mutabık kalınmıştır.

Devlet ve Hükümet Başkanları ulusal azınlıkların korunması hususunda yasal yükümlülükler üstlenmeyi kabul etmişlerdir. Viyana Bildirgesinin II.Eki Bakanlar Komitesine :

- ulusal azınlık haklarının korunmasını teminat altına almak üzere akit Devletlerin kendilerini bağitlayabileceği prensipleri belirleyen bir çerçeve sözleşmesini mümkün olan en kısa zamanda hazırlaması:

- kültür alanında bireylerin, özellikle ulusal azınlıklara mensup şahısların haklarını teminat altına almak üzere Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini tamamlayacak bir protokol hazırlanması için çalışmaya başlaması hususunda talimat verilmiştir.

6. 4 Kasım 1993'te Bakanlar Komitesi Ulusal Azınlıkların Korunması için bir at hoc Komite (CAHMIN) kurdu.Bu komitenin görev belgesi Viyana da alınan kararları yansıtıyordu.Avrupa Konseyi üye Devletlerinden gelen uzmanlardan oluşan komite çalışanlarına , 1994 Ocak ayı sonlarında İHYK „Kültürel İş Birliği Komitesi (KİK) , Kitleli Medya Yürütme Komitesi (KMYK) ve Hukuk Yolu ile Demokrasi Avrupa Komisyonunun temsilcilerinin de katılımı ile başladı.AGİK Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri ve Avrupa Toplulukları Komisyonu da gözlemci olarak katıldılar.

7. 15 Nisan 1994 te Bakanlar Komitesine ara raporunu sundu ve bu da Parlemanterler Meclisine bildirildi.(Doc.7109). Mayıs 1994 'te 94.Oturumunda Bakanlar Komitesi Viyana bildirgesi ile verilen görev konularında kaydedilen ilerlemeden memnuyetini ifade etti.

8. Çerçeve Sözleşmesini siyasi hakemlik gerektiren hükümleri ile uygulamanın izlenmesini ilgilendiren hususlar Bakanlar Komitesi tarafından kaleme alındı.(Bakan Yardımcılarının 517. Mükerrer toplantısı).

9. 14 Ekim 1994 ' te CAHMIN çerçeve sözleşme tasarısını Bakanlar Komitesine sunma kararı aldı ve Bakanlar Komitesi 10 Kasım 1994' teki Bakanların katıldığı 95.oturumunda be metni kabul etti. Çerçeve sözleşme 1 Şubat 1995'te Avrupa Konseyinin üye Devletlerinin imzasına açıldı.

GENEL GÖRÜŞLER

Çerçeve Sözleşmenin Hedefleri

10. Çerçeve Sözleşme, Ulusal Azınlıkların genel olarak korunmasına hasredilen , yasal olarak bağlayıcı , çok taraflı ilk belgedir.Hedefi, Devletlerin Ulusal azınlıkların korunması için riayet etmeyi yükümlendikleri hukuki prensipleri belirlemektir.

Yaklaşımlar ve temel Kavramlar

11. Durumların ve çözülmesi gereken sorunların çeşitliliği dikkate alınarak , Tarafların izlemeye yükümlenecekleri hedefleri açıklayan daha ziyade program tipi hükümler içeren bir çerçeve sözleşmesi tercih edilmiştir.Doğrudan uygulanacak olmayan bu hükümler, Devletlere yükümlendikleri hedeflerin uygulamaya konmasında bir ölçüde tercih hakkı bırakmakla, onlara özel durumları dikkate alma imkanı vermektedir.

12. Yine belirtme gerekir ki, çerçeve sözleşmesi “Ulusal Azınlık” kavramı için bir tanımla içermemektedir. Şu safhada Avrupa Konseyi ve Devletlerinin tümünün genel desteğini alabilecek bir tanımlama yapmanın mümkün olmadığı saptamasına dayanarak pragmatik bir yaklaşım kabul edilmesi kararlaştırılmıştır.

13. Bu çerçeve sözleşmesinde belirtilen prensipleri uygulanması ulusal yasalar ve uygun hükümet politikaları ile gerçekleştirilecektir. Sözleşme kolektif hakları tanınması da ima edilmektedir.Kendi başlarına ve başkaları ile birlikte (Bknz:Madde 3 para.3) haklarının kullanabilecek olan ulusal azınlıklara mensup şahısların korunması vurgulanmaktadır.bu bakımdan Çerçeve sözleşmesinin metni diğer uluslar arası kuruluşların kabul ettiği kabul ettiği metinleri izlemektedir.

Çerçeve Sözleşmesinin Yapısı

14. Ön sözden ayrı olarak çerçeve sözleşme beş bölüme ayrılmış işlevsel bahis içermektedir.

15. I.bölüm, çerçeve sözleşmesinin diğer esas hükümlerinin açıklanmasına yardımcı olabilecek bazı temel prensipleri ortaya koyan hükümleri içermektedir.

16. II. Bölüm belirli prensiplerin bir sınıflandırılmış bir listesini içermektedir.

17. III. Bölüm çerçeve sözleşmesini yorumlanması ve uygulanması ile ilgili hükümler içerir.

18. IV. Bölüm çerçeve Sözleşmesinin uygulanmasının izlenmesi ile ilgili hükümler içerir.

19. V. Bölüm Avrupa Konseyi içinde yapılan Sözleşme ve anlaşmalar için kullanılan model esasına hazırlanmış olan son hükümler içerir.

ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİNİN HÜKÜMLER ÜZERİNDE YORUMLAR

ÖNSÖZ

20. Önsöz bu çerçeve Sözleşmesinin hazırlanmasının nedenlerini belirtmekte ve hazırlayıcıların bazı temel endişelerini açıklamaktadır. Açılış sözcükleri bu belgenin Avrupa Konseyi üyesi olmayan Devletler tarafından da imzalanıp onaylanabileceğini en başta belirtmektedir.

21. Önsöz Avrupa Konseyinin yasal amacına ve bu amaca ulaşmak yöntemlerinin birine değinmektedir: İnsan hakları ve temel özgürlüklerin sürdürülmesi ve daha fazla gerçekleştirilmesi.

22. Bu çerçeve sözleşmesinin temelini ortaya koyan Avrupa Konseyi Devlet ve Hükümet Başkanlarının Viyana Bildirgesine de atıfta bulunmaktadır. (Bknz: Yukarıdaki para.5)

Gerçekte, önsöz daha ziyade bu bildirdeden, özellikle II. Ekinde, esinlenmiştir. Çerçeve sözleşmesinin I. ve II. Bölümlerinde ki yükümlülük seçimleri içinde bu doğrudur.

23. Sözleşme sadece onlara yetinmemekle birlikte üç esinlenme kaynağı daha göstermektedir: İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Sözleşmesi (İHAS) ve Birleşmiş Milletlerle, AGİK'in Ulusal Azınlıkları korunması ile ilgili yükümlülükler içeren belgeleri.

24. Önsöz Avrupa Konseyinin ve üye devletlerin ulusal azınlıkların varlıklarının maruz bulunduğu tehlikeleri yansıtmakta ve Birleşmiş Milletlerin Ulusal ve Etnik , Dinsel ve Dilsel Azınlıkların Hakları Bildirgesinden (18 Aralık 1992' da genel kurul tarafından kabul edilen 47/135 sayılı karar) esinlenmektedir.

25. Çerçeve Sözleşmesinin Avrupa Konseyine üye olmayan Devletlere de açık olması ve daha kapsamlı bir yaklaşım sağlanması tercih edildiğinden AİHS' de veya ona bağlı protokollerde esasen teminat altına alınmış hak ve özgürlüklerden doğan bazı prensiplerin de çerçeve sözleşme dahil edilmesi kararlaştırılmıştır (bununla ilgili olarak Bknz :çerçeve sözleşmesinin 23.maddesi).

26. Birleşmiş Milletler Sözleşmesine ve bildirgelerine yapılan atıfta, küresel düzeyde yapılan çalışmalar, örneğin, Medeni ve Siyasi Haklar Anlaşması (Madde 27) ve Ulusal ve Etnik, Dinsel ve Dilsel azınlıklara mensup şahısların hakları bildirgesi hatırlatılmaktadır. Bununla beraber bu atıf, bu metinlerde bulunabilen ulusal azınlık tanımlarını kapsamamaktadır.

27. İlgili AGİK yükümlülüklerine atıf Viyana Bildirgesinin II. Ekinde Avrupa Konseyinin mümkün olan en geniş ölçüde bu siyasi yüklenimleri yasal vecibeler haline dönüştürmesi yolunda ifade edilen arzuya aksettirmektedir. Özellikle Kopenhag belgesi çerçeve sözleşmesinin yazılmasında rehberlik sağlamıştır.

28. Önsözün sondan bir önceki paragrafı çerçeve sözleşmesinin ulusal azınlıkların ve bu azınlık mensuplarının haklarını etkin bir şekilde korumak olan başlıca amacını ortaya koymaktadır. Bu paragraf aynı zamanda bu etkin korumanın yasa hudutları içinde ve Devletlerin toprak bütünlüğüne ve ulusal hükümranlığına riayet edilerek gerçekleştirilmesini de vurgulamaktadır.

29. Son bildirim amacı ise çerçeve sözleşmesinin hükümlerinin doğrudan uygulanabilecek türden olmadığını belirtmektir. Sözleşme, uluslar arası antlaşmaların iç hukuk nizamına dahil edilmesi, bakımından tarafların yasaları ve uygulamaları ile ilgili bulunmamaktadır.

BÖLÜM I

Madde 1

30. 1.Maddenin başlıca amacı insan haklarının korunmasının bölünmez bir parçası olan azınlıkların korunmasının devletlerin sadece kendi yetki alanlarında olmadığını belirtmektir. Korumanın “inan haklarının uluslar arası korumasının ayrılmaz bir parçasıdır” beyanı, bu çerçeve sözleşmesinin, AIHS tarafından kurulmuş olan organlara yetki verdiği şeklinde tefsir edilmesine cevaz vermez.

31. Madde ulusal azınlıkların korunmasına ve bu azınlıklara mensup şahısların hak ve özgürlüklerine atıfta bulunmaktadır. Kullanılan kelimelerde bu farklılık ulusal azınlıklar için kolektif hakların öngörülmediğini açıkça ortaya koymaktadır (ayrıca 3. Maddenin yorumuna bkz.). Bununla beraber taraflar ulusal azınlık haklarının korunmasının, bu azınlıklara mensup şahısların haklarının korunması ile sağlanabileceğini kabul etmektedirler.

Madde 2

32. Bu madde çerçeve sözleşmesinin uygulanmasını yöneten prensipleri öngörmektedir. Bunlar diğerleri arasında, Birleşmiş Milletler Şartına göre devletler arasında dostane ilişkilerin prensipleri hakkındaki bildirgenin (Genel Kurul Kararı 2625(XXV), 24 Ekim 1970) esinlenmişlerdir. Bu maddede belirtilen prensipler genel nitelikte olmakla beraber çerçeve sözleşmesinin kapsadığı alanı özel olarak ilgilendirmektedirler.

Madde 3

33. Bu madde iki ayrı paragrafta açıklanan iki belirgin fakat bir biri ile alakalı iki prensip içermektedir.

Paragraf 1

34. 1.Paragraf bir ulusal azınlığa mensup her şahsa böyle bir muamele görmek veya görmeyi seçme özgürlüğünü garanti etmektedir. Bu hüküm bu gibi şahısların, çerçeve sözleşmesi prensiplerinden doğan korumanın altına girip girmeme hususunda karar vermelerini kendilerine bırakmaktadır.

35. Bu paragraf bireylere keyfi olarak herhangi bir ulusal azınlığa katılmayı seçebileceklerini içermez. Bireyin bu kişisel seçimi ayrılmaz bir şekilde o şahsın kimliği ile ilgili nesnel ölçütlere bağlıdır

36. 1.Paragraf ayrıca, garanti ettiği serbest seçimden, veya bu seçime bağlı hakların kullanılmasından herhangi bir zarar doğmamasını öngörmektedir. Hükümün bu bölümü bu seçme özgürlüğünün kullanılmasının dolaylı olarak zedelenmemesini sağlamayı hedeflemektedir.

37. 2.Paragraf çerçeve sözleşmesinin prensiplerinden doğan hakların bireysel olduğu gibi diğerleriyle birlikte kullanılmasını öngörmektedir. Bu suretle, hak ve özgürlüklerin birlikte kullanılması imkanı tanımaktadır ki, bu kolektif hak kavramından farklıdır. Anlaşılması gereken “Diğerleri” terimi mümkün olan en geniş manada ve aynı ulusal azınlığa, başka bir ulusal azınlığa veya çoğunluğa mensup şahısları da kapsayacak şekilde anlaşılmalıdır.

BÖLÜM II

Madde 4

38. Bu maddenin amacı ulusal azınlıklara mensup şahıslar için eşitlik ve ayrıcalık yapılmaması prensiplerinin uygulanabilirliğini sağlamaktır. Bu maddenin hükümleri çerçeve sözleşmesinin içeriğinde kalacak şekilde anlaşılacaktır.

1. ve 2. Paragraflar

39. 1.Paragraf bu prensiplere klasik bir yaklaşım göstermektedir. 2. Paragraf ise bir ulusal azınlığa mensup şahıslarla çoğunluğa mensup şahıslar arasında tam ve etkin bir eşitliğin teşvik edilmesinin Tarafların, ilgili şahısların özel koşullarını hesaba katan özel önlemler almasını gerektirebileceğini vurgulamaktadır. Bu önlemler, başkalarının haklarının ihlallerini ve başkalarına karşı ayrımcılıktan kaçınmak için orantılılık prensibine uygun bir şekilde “yeterli” olmak zorundadır. Bu prensip diğer hususlar arasında bu gibi önlemlerin zaman ve kapsam bakımından tam ve etkin eşitliği sağlamak için gerekli olandan daha fazlasına gitmemesini gerektirmektedir.

40. Eşir fırsat konusunda çerçeve sözleşmesine hiçbir ayrı belirgin hüküm konulmamıştı. Bunun prensibi esasen bu maddenin 2. Paragrafında belirlendiği için ayrı bir hüküm konulmasına gerek görülmemiştir. Ayrıcalık gözetilmemesi prensibi 1.Paragrafta belirtildiği için aynı hususun hareket serbestisi için de gerekli olduğu düşünülmüştür.

Paragraf 3

41. 3.Paragrafın amacı 2.Paragraftaki önlemlerin eşitlik ve ayrıcalık gözetilmemesi prensipleri ile ters düşmediğini göstermektedir. Hedefi ise, ulusal azınlıklara mensup şahısların, çoğunluğa mensup şahıslarla etkin bir eşitliğe sahip olmalarını sağlamaktır.

Madde 5

42. Bu maddenin esas hedefi ulusal azınlıklara mensup şahısların kendi kültürlerini geliştirmelerini ve kimliklerini sürdürebilmelerini sağlamaktır.

Paragraf 1

43. 1.Paragraf bu konuda gerekli koşulların yaratılmasını teşvik için bir yükümlülük içermektedir. Ulusal azınlığın kimliği bakımından şart olan dört öğeyi saymaktadır. Bu hüküm bütün etnik, kültürel, dil ve din farklılıklarının mutlaka bir ulusal azınlık oluşturacağı anlamına gelmemektedir (1991’de Cenevre’de yapılan AGİK uzmanlar toplantısının rapora bknz. Bölüm II, paragraf 4)

44. “Gelenek” kelimesine yapılan atıf ulusal yasaya veya uluslar arası standartlara ters düşen uygulamaları destekleme veya kabul anlamına gelmektedir. Geleneksel uygulamalar kamu düzeninin gereksinimlerinden doğan kısıtlamalara bağlı kalacaklardır.

Paragraf 2

45. 2.Paragraf amacı ulusal azınlıklara mensup şahısların iradelerine ters olarak asimilasyona karşı korumaktır. Bu madde gönüllü asimilasyonu yasaklamamaktadır.

46. 2.Paragraf Tarafları genel entegrasyon politikaları gereğince önlem almaktan men etmemektedir. Bu suretle sosyal bütünlüğün önemini kabul etmekte ve önsözde ifade edildiği gibi kültür çeşitliliğinin her bir toplum için, bölünme değil, zenginlik kaynak ve ögesi olması isteğini ifade etmektedir.

Madde 6

47. Bu madde Viyana Bildirgesinin III.Ekinde belirtilen endişelerin bir ifadesidir (Irkcılık, yabancı düşmanlığı, Yahudi-düşmanlığı ve hoşgörüsüzlük ile mücadele için Bildirge ve Eylem Planı).

Paragraf 1

48. Paragraf 1 hoşgörü duygusunu ve kültürler arası diyalogu vurgulamakta ve Tarafların kendi topraklarında yaşayanlar arasında karşılıklı saygı ve işbirliğini teşvik etmelerinin önemine işaret etmektedir. Eğitim, kültür ve medya alanlarına bu hedeflerin gerçekleştirilmesiyle özellikle ilgili adedildiklerinden bilhassa değinilmiştir.

49. Sosyal danışmayı güçlendirmek için, bu paragrafın hedefi, farklı etnik, kültürel ve dil ve din gruplarına mensup şahıslar arasındaki engelleri aşmak, karşılıklı saygı ve anlayışı teşvik etmek için çalışan kültürler arası kuruluşları cesaretlendirmek ve bu şahısları kendi kimliklerini koruyarak toplumla bütünleştirmek suretiyle, diğer hususlar arasında hoşgörü ve kültürler arası diyalogu artırmaktır.

Paragraf 2

50. Bu hüküm AGİK'in Kopenhag belgesinin 40. 2. paragrafından esinlemiştir. Bu yükümlülük ayrımcılık, düşmanlık ve husumet eylemleri veya tehditlerine açık bulunan bütün şahısların korunmasını hedeflemektedir.

Madde 7

51. Bu maddenin amacı belirtilen temel özgürlüklere ulusal azınlıkla mensup her şahsın sahip olma hakkına saygıyı garanti etmektir. Doğal olarak küresel nitelikteki olup bir ulusal azınlığa mensup olsun olmasın her şahıs için uygulanacaktır (örneğin bkz: AİHS'nin bunları karşılayan 9,10 ve 11. Maddeleri), fakat bunlar özel olarak da ulusal azınlıklar için geçerlidir. Yukarıda önsözle ilgili yorumda belirtilen nedenlerle AİHS'nde gereğince, bu gibi pozitif yükümlülükler Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından tanınmaktadır.

53. Madde 7'de belirtilen özgürlüklerden bazıları 8 ve 9 Maddelerde daha geniş olarak ele alınmaktadır.

Madde 8

54. Bu madde, din özgürlüğünün korunması için 7. Maddedekilerden daha detaylı kurallar koymaktadır. AGİK Kopenhag Belgesinin 32.2, 32.3 ve 32.6. paragraflarındaki bazı öğeleri tek bir hüküm olarak bir araya getirmektedir. Doğal olarak bu özgürlük tüm şahıslara ve a 4. Madde gereğince ulusal azınlıklara mensup şahıslara da uygulanmalıdır.

Madde 9

55. Bu madde ifade özgürlüğünün korunması için 7. Maddeden daha detaylı kurallar içermektedir.

Paragraf 1

56. Bu paragrafın ilk cümlesi, AİHS'nin 10. Maddesinin 1. Paragrafının ikinci cümlesine göre şekillendirilmiştir. Her ne kadar bu cümle özellikle azınlık dillerinde bilgi ve düşünceleri alma ve verme özgürlüğüne değiniyor ise de, çoğunluk dillerinde veya diğer dillerde bilgi ve düşünce alıp verme özgürlüğünü de kastetmektedir.

57. Bu paragrafın ikinci cümlesi medyaya ulaşımında herhangi bir ayrımcılık yapılmamasını sağlayacak yükümlülük içermektedir. "Yasama sistemi çerçeveleri içinde" kelimeleri, bir tarafın medyaya ulaşımı düzenleme hudutlarını kısıtlayabilecek anayasa hükümlerine riayet edilmesi için konulmuştur.

Paragraf 2

58. Bu paragraf AİHS'nin 10. Maddesi 3. Paragrafına göre şekillendirilmiştir.

59. Radyo ve televizyon yayınları ile sinemacılara ruhsat verilmesinde ayrımcılık yapılmamalı ve tarafsız ölçütlere dayandırılmalıdır. AİHS'nin 10. Maddesinin 1. Paragrafının üçüncü cümlesinde açık bir şekilde görülmeyen bu gereksinimlerin dahil edilmesi, ulusal azınlıklara şahısları korumak üzere hazırlanmış bir belge için önemli görülmüştür.

60. Bu maddenin 3. Paragrafında da görünen "sesli radyo" kelimeleri AİHS'nin 10. Madde-sindeki ilgili cümlede görülmemektedir. Bu kelimelerin kullanılması modern teknolojiyi yansıtmak için olup AİHS'nin 10. Maddesinden maddi bir farklılık ifade etmemektedir.

Paragraf 3

61. Bu paragrafın ilk cümlesi yazılı basın kuruluşunun kurulması ve kullanımını hakkında esas itibarıyla negatif bir yükümlülüğü belirtmektedir (örneğin frekans tahsisi). Bu fark, frekansların kısıtlı oluşunu ve bulanda düzenleme yapma ihtiyacını yansıtmaktadır. Ulusal azınlıklara mensup şahısların medya kurmak için mali kaynak arama hakkına, bu hakkın varlığı açıkça var olduğu için, atıfta bulunulmamıştır.

Paragraf 4

62. Bu paragraf bir yanda ulusal azınlıklara mensup şahısların medyaya ulaşmalarını kolaylaştırmak ve diğer yanda hoşgörü ve kültürel çoğulculuğu teşvik etmek suretiyle çifte hedefli özel önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamaktadır. “Yeterli önlemler” ifadesi aynı kelimeleri 4.Maddenin 2.Paragrafı hakkındaki yorumda verilen nedenlerle kullanılmıştır.(bknz:39. Paragraf). Paragraf, 9.Maddenin 1. Paragrafının son maddesindeki yükümlülüğü tamamlamaktadır. Bu paragrafta öngörülen önlemler, örneğin azınlık yayınları düzenlenmesi veya azınlık sorunları hakkında program üretilmesi için para toplamak ve/veya gruplar arasında diyalog önermek veya yazarlık bağımsızlığına tabi kalmak kaydıyla editörler veya yayıncılar, azınlık gruplarına kendi medyalarını açmaya teşvik etmek olabilir.

Madde 10

Paragraf 1

63. Bir ulusal azınlığa mensup her ferdin kendi azınlık diline serbestçe herhangi bir müdahale olmadan kullanma hakkının tanınması özellikle önemlidir. Azınlık dilinin kullanılması bu şahısların kendi kimliklerini vurgulamaları ve korumaları için başlıca araçtır. Bu onların ifade özgürlüklerini kullanma haklarını da kullanabilmelerini sağlamaktadır. “Topluluk önünde” ifadesinin anlamı kamuya açık bir yer, açık hava veya diğer şahısların önünde anlamına gelir, ancak bu maddenin 2.Paragrafının konusu olan kamu makamları ile ilişkileri hiçbir şekilde ilgilendirmez.

64. Bu hüküm ulusal azınlıklara mensup bireylerle kamu makamları arasındaki tüm ilişkileri kapsamamaktadır. Sadece idari makamları ilgilendirmektedir. Bununla beraber, idari makam değişimi geniş anlamda alınmalı örneğin ‘ombudsman’ları kapsamalıdır. Mali, idari ve özellikle askerlik alanında ulusal azınlıklara mensup şahıslarla ilişki kurarken azınlık dilinin kullanılmasındaki teknik güçlükler nedeni ile bu hükme esnek bir dille ifade edilmiş ve taraflar geniş bir seçim hakkı bırakılmıştır.

65. 2.Paragrafın iki koşulu yerine getirildiğinde taraflar azınlık dilini idari makamlarla ilişkilerde mümkün olduğu ölçüde kullanılmasını sağlayacaklardır. “Gerçek bir ihtiyacın” var olup olmadığı tarafsız koşullara dayanarak Devlet tarafından değerlendirilecektir. Her ne kadar Devletler bu prensibi uygulamak için her türlü gayreti sarf edeceklerse de, “mümkün olan ölçüde” ifadesi çeşitli etkenlerin, özellikle ilgili Tarafın mali kaynaklarının dikkate alınabileceğine işaret etmektedir.

66. Tarafların azınlık dillerinin kullanılması konusundaki yükümlülükleri ilgili ülkelerde resmi dil veya dillerin durumunu hiçbir şekilde etkilemeyeceklerdir. Ayrıca, çerçeve Sözleşme “geleneksel olarak ve sayılarının çokluğu dolayısı ile ulusal azınlıklara mensup şahıslar tarafından iskan edilmiş alanları” tanımlamaktan kasten kaçınmıştır. Bunun yerine her bir tarafın özel durumlarını dikkate almaya izin veren esnek bir ifade tercih edilmiştir. “Geleneksel olarak ... İskan edilmiş” ifadesi tarihsel azınlıkları değil, sadece aynı coğrafi alanda halen yaşayanları kastetmektedir (keza bkz: Madde 11, paragraf3 ve Madde 14 paragraf 2).

Paragraf 3

67. Bu paragraf Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5 ve 6. Maddelerindeki bazı hükümlere dayanmaktadır. Bu maddelerle belirlenen güvenlik önlemlerinden daha ileri bir husus içermemektedir.

Madde 11**Paragraf 1**

68. Bu yükümlülüğün yerine getirilmesi bakımından bu hüküm, Tarafların bunu içinde buldukları özel durumların ışığı altına uygulamalarına imkan verecek şekilde ifade edilmiştir. Örneğin, Taraflar, ulusal azınlıklara mensup bir şahsın veya şahısların isimleri fonetik olarak kendi resmi dillerinin alfabesi ile yazılabilirler veya isimleri zorla değiştirilmiş olan(lar) bunları yeniden kullanabilmelidirler; doğal hakların kötüye kullanılması ve isim değişikliğinden sahtekârlık amacı ile yapılması istisnai durum oluşturur. Tarafların yasal sistemlerinin bu alanda ulusal azınlıkların korunması için uluslar arası prensiplere cevap vereceği anlaşılmaktadır.

Paragraf 2

69. Bu paragraftaki yükümlülük her şahsın “ kendi azınlık dilindeki işaretleri, yazıları ve özel nitelikteki her türlü bilgiyi kamuya açık bir şekilde teşhir” edebilmek hakkını ilgilendirmektedir. Bu doğal olarak, ulusal azınlıkların ek olarak resmi dili ve/veya diğer azınlık dillerini de kullanması gereksinimini dışlamaz.

Paragraf 3

70. Bu maddenin amacı kamu kullanımına açık yerel adları, sokak adları ve diğer topografik işaretleri aynı zamanda azınlık dilinde olmasını teşvik etmektir. Bu prensibin uygulanmasında Devletler uygun olan hallerde diğer Devletlerle anlaşmalar dahil özel koşulları ve kendi yasal sistemlerini dikkate almak hakkına sahiptirler. Bu hükmün kapsadığı alanda, Devletlerin başka Devletle anlaşma yapmak için herhangi bir yükümlülükleri olmadığı kabul edilmektedir. Bunun karşısı olarak da gibi anlaşmaların yapılması da yasaklanmamıştır. Yine kabul edilmesi gereken bir husus da mevcut anlaşmaların etkilenmediğidir. Bu hüküm azınlık dilindeki yerel isimlerin resmen tanınması gerektiğini kastetmektedir.

Madde 12

71. Bu madde hem ulusal azınlıkların hem de nüfus çoğunluğunun kültür, tarih, dil ve dininin kültürler arası bir açıda teşvik edilmesini hedeflemektedir (Bkz. Madde 6.Paragraf 1).Bundan amaç, hem bu çerçeve sözleşmesinin öz sözünde, hem de Devlet ve Hükümet Başkanlarının Viyana Bildirgesinin II.Ekinde atıfta buldukları hoşgörü ve diyalog havasının yaratılmasıdır. İkinci paragraftaki liste tam olmayıp “ okul kitaplarına ulaşım” ifadesinden okul kitaplarının yayınlanmasını ve bunların başka ülkelerde satın alınmasını da içerdiği anlaşılmaktadır. Ulusal azınlıklara mensup şahısların her düzeyde eğitime ulaşmada fırsat eşitliğine sahip olmaları yükümlülüğü Viyana Bildirgesinde ifade edilen bir endişeye yansıtılmaktadır.

Madde 13**Paragraf 1**

72. Tarafların ulusal azınlıklara mensup şahısların kendi özel eğitim ve öğretim tesislerini kurma ve yönetme hakkını tanıma yükümlülükleri, onların eğitim sistemlerinin gereksinimlerine ve özellikler zorunlu eğitim kurallarına bağlıdır. Bu paragraf kapsamına giren kurumlar diğer kurumlar gibi, özellikle öğretim standartları bakımından denetime tabidir. Gerekli standartlar karşılığında verilen niteliklerin resmen tanınması önemlidir.Bununla ilgili ulusal yasalar, ayrımcılık yapmama prensibine uymak bakımından tarafsız koşullara dayanmalıdır.

73. 1.Paragraf belirtilen hakkın kullanımı ilgili tarafa herhangi bir mali yükümlülük gerektirmez, ancak bu tür bir katkı imkanını da dışlamaz.

Madde 14

Paragraf 1

74. Ulusal azınlıklara mensup kendi azınlık dillerini öğrenme hakkının tanınması, bu kimsele-
rin kendi kimliklerini belirtmek ve sürdürmek için mevcut olan başlıca araçlardan biri olmaktadır. 2.
Paragrafta adı geçen prensibe halel vermemek kaydıyla bu paragraf, Devlet tarafından özellikle mali
nitelikte pozitif eylem ifade etmemektedir.

Paragraf 2

75. Bu madde azınlık dilinde eğitim ve öğretimi ilgilendirmektedir. Azınlık dillerinin ve bu
dillerde eğitim ile ilgili mali, idari ve teknik güçlükleri dikkate alan bu hüküm, Taraflara geniş ölçüde
tercih hakkı bırakmak üzere çok bit ifade ile kaleme alınmıştır. Azınlık dillerinin öğretimi ve bu diller-
de öğretim sağlamaya çalışma yükümlülüğü birkaç koşula bağlıdır; özellikle, ilgili ulusal azınlıklara
bağlı şahıslardan “yeteri kadar talep” vaki olmalıdır. “Mümkün olduğu nispette” kelimeleri de bu tür
öğretim ilgili tarafın mevcut mali imkanlarına bağlı olduğunu ifade etmektedir.

76. Metin “yeteri kadar talep” ifadesini tanımlamakla kasten kaçınmakta ve bu esnek ifade
şekli ile taraflara kendi ülkelerinin özel durumlarını dikkate alma imkanını sağlamaktadır. Taraflar
kendi eğitim sistemlerini dikkate alarak bu tür öğretimi sağlamak için çeşitli imkan ve düzenlemelerden
yararlanabileceklerdir.

77. Bu paragrafta değinilen seçenekler azınlık dilinin öğretimi veya o dilde görme bir birini
dışlamamaktadır. Her ne kadar 14. Maddesinin 2. Paragrafı taraflara her ikisini de yerine getirmek için
bir yükümlülük getirmiyor ise de, kullanılan ifade tarzı, Taraf Devletleri hem azınlık dilinin öğretimi-
ni, hem de azınlık dilinde öğretim yapmaktan men etmemektedir. Bu hükmün amacının sağlanması
yollarından biri iki dilde öğretim olabilir. Bu paragraftan doğan yükümlülük okul öncesi eğitimi de
kapsayabilir.

78. Azınlık dilini öğrenme veya bu dilde öğrenim görme fırsatı resmi dili öğrenme ve dilde öğ-
renim görmeye zarar vermeyecektir. Gerçekten de, resmi dilin bilinmesi sosyal dayanışma ve bütün-
leşme için bir etkidir.

79. Birden fazla resmi dile sahip olan Devletler bakımından çözülmesi gereken bu hükmün ge-
tirdiği bir sorun bu hangi özel dilin öğretilmesi olacaktır.

Madde 15

80. Bu madde taraflar için, ulusal azınlıklara mensup şahısların, kültürel, sosyal ve ekonomik
hayata olduğu gibi kamu işlerine özellikle kendilerini ilgilendirenlere fiilen katılmaları için gerekli
şartları sağlama gereksinimini gerektirmektedir. Ulusal azınlıklara mensup şahıslarla, çoğunluğu oluş-
turan bölüme mensup olanlar arasında gerçek bir eşitliği sağlamak hedeflenmektedir. Taraflar kendi
anayasal sistemleri içerisinde diğerleri arasında şu önlemleri alabilirler:

- taraflar, bu şahısları doğrudan etkilemesi muhtemel yasal ve idari önlemler amayı düşündük-
lerinde uygun yöntemler ve özellikle temsil niteliğine sahip kuruluşları aracılığı ile onlarla istişarede
bulunmak;

- onları doğrudan etkileyebilecek ulusal veya bölgesel kalkınma plan ve programlarının hazırlan-
ması, uygulanması ve değerlendirilmesine bu şahıslarında katılmasını sağlamak;

- projelendirilen kalkınma faaliyetlerinin onlar üzerinde olası etkileri değerlendirmek için on-
larla birlikte inceleme yapmak;

- ulusal azınlıklara mensup şahısların yerel ve ulusal düzeyde karar verme sürecine ve seçilmiş
kurumlara etkin olarak katılmaları;

- desantralize ve yerel hükümet şekli

Madde 16

81. Bu maddenin amacı ulusal azınlıklara mensup şahısları, ikamet ettikleri alanlarda nüfus oranlarının değiştirilmesine ve bu çerçeve sözleşmesinden doğan hak ve özgürlükleri kısıtlamaya yönelik önlemleri karşı korumaktır. Bu gibi önlemlerin örnekleri, bu tür hak ve özgürlükleri kısıtlamak amacı ile istimlak, evlerinden çıkarmak ve idari hudutları yeniden düzenlemek olabilir.

82. Bu madde sadece bu çerçeve sözleşmesinden doğan hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına yönelik önlemleri yasaklamaktadır. Bu gibi hak ve özgürlükleri etkileyen önlemler konusunda ki yasaları genişletmek imkansız görülmüştür; zira, bu gibi eylemler bazen haklı ve meşru olabilir. Bir örnek, bir baraj inşası için bir köyün sakinlerinin yeniden iskanı olabilir.

Madde 17

83. Bu madde, ulusal bir azınlığa mensup şahısların kültürlerinin sürdürülmesi ve gelişmesi ve kimliklerinin korunması için önemli iki yükümlülük içermektedir (keza bknz. Madde 5, paragraf 1). Birinci paragraf hudutları aşan serbest ve barışçı temaslar kurma ve sürdürme hakkını belirlerken ikinci paragraf hükümet dışı kuruluşlara katılma hakkını korumaktadır (bununla ilgili olarak 7. Maddedeki toplana ve dernek kurma özgürlüğü hükümlerine de bknz.)

84. Bu maddenin hükümleri geniş ölçüde AGİK'in Kopenhag Belgesinin 32.4 ve 32.6 paragraflarına dayanmaktadır. Bir Devletin toprakları içerisinde temas kurma ve sürdürme özgürlüğüne ilgili açık hüküm konulması gereksiz görülmüştür. Zira, çerçeve sözleşmesinin toplanma ve dernekleşme özgürlüğü ile ilgili 7. Maddesi başta olmak üzere diğer hükümlerinin bunu yeterince kapsadığı düşünülmüştür.

Madde 18

85. Bu madde tarafları, mevcut uluslar arası belgelere ek olarak, özel durumlar haklı kıldığı hallerde, ulusal azınlıkları korumak için ikili veya çok taraflı anlaşmalar yapmaya teşvik etmektedir. Hudut ötesi işbirliğini de canlandırmaktadır. Viyana Bildirgesinde ve II.Ekinde vurgulandığı üzere, bu tür anlaşmalar ve işbirliği hoşgörü, refah,istikrar ve barışın teşviki için önemlidirler.

Paragraf 1

86. Bu paragrafta öngörülen ikili veya çok taraflı anlaşmalar kültür, eğitim ve enformasyon alanlarında yapılabilir.

Paragraf 2

87. Bu paragraf hudut ötesi işbirliğinin önemine işaret etmektedir. Devletler arasında enformasyon ve deneyim karşılıklı anlayış ve güveni teşvik için önemli bir araçtır. Özellikle, hudut ötesi işbirliği ilgili şahısların istek ve ihtiyaçlarına göre düzenlenebilmek gibi özel bir avantaja sahiptir.

Madde 19

88. Bu sınırlama, kısıtlama veya ayrılmalarla ilgilidir. Bu çerçeve sözleşmesine dahil yükümlülüklerin aynı değerde olanları diğer uluslar arası yasal belgelerle özellikle AHİS'de bulunuyorsa, bu belgeler de öngörülmüş olan sınırlama, kısıtlama ve ayrılmalara izin verilmektedir. Bu çerçeve Sözleşmesinde belirlenen yükümlülükler başka yasal belgelerde eşdeğerde olarak mevcut bulunmuyorsa , izin verilen sınırlama kısıtlama ve ayrılmalar sadece, diğer yasal belgelerde (AİHS gibi), mevcut olan farklı yükümlülüklerden ilgili olanlar için konulanlardan ibaret olacaktır.

BÖLÜM III**Madde 20**

89. Ulusal azınlıklara mensup şahıslar ulusal anayasaya ve diğer ulusal yasalara riayet etmekle zorundadırlar. Bununla beraber, ulusal yasalara yapılan bu atıf, Taraflara bu çerçeve sözleşmesinin hükümlerini yok sayma hakkını vermez. Ulusal azınlıklara mensup olan şahıslar diğerlerinin de haklarına riayet etmelidir. Bu bağlamda, ulusal azınlıkların, ulus içerisinde azınlık olmakla beraber Devletin bir bölgesinde çoğunluğu oluşturdukları duruma atıfta bulunulabilir.

Madde 21

90. Bu hüküm devletler hukukunun temel prensiplerini vurgulamakta ve ulusal azınlıklara mensup şahısların korunmasının bu prensiplere uygun olmasını belirlemektedir.

Madde 22

91. AİHS'nin 60. Maddesini esas alan bu hüküm bilinen bir prensibi belirtmektedir. Hedef, ulusal azınlıklara mensup şahısların kendilerinin en fazla lehlerinde olan ilgili ulusal veya uluslar arası insan hakları yasalarından yararlanmalarını sağlamaktır.

Madde 23

92. Bu hüküm çerçeve sözleşmesi ile Önsöz'de atıfta bulunulan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerinin Korunması Sözleşmesi arasındaki ilişki ile ilgilidir. İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesinde teminat altına alınan hak ve özgürlükler çerçeve sözleşmesi tarafından hiçbir şekilde değiştirilemez. Aksine, çerçeve sözleşmesinde bulunan hak ve özgürlükler İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Sözleşmesinde karşılığı olan hükümlerin konusunu oluşturuyorsa bunlar sonuncuya göre yorumlanmalıdır.

BÖLÜM IV**Madde 24-26**

93. Çerçeve sözleşmesi uygulamasının denetimini sağlamak üzere Bakanlar Komitesine, Akit Tarafından uygulamalarını izleme görevi verilmiştir. Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi üyesi olmayan tarafların uygulama mekanizmasına katılma şekil ve şartlarını tayin edecektir.

94. Her bir taraf, dönemsel olarak veya Bakanlar Komitesince talep edildiğinde çerçeve Sözleşmesinin uygulanması hakkında bilgi Genel Sektöre bilgi iletecektir. Genel Sekreter bu bilgiyi Bakanlar Komitesine iletecektir. Her bir tarafın çerçeve sözleşmesinde üstlendikleri yükümlülüklerle etkinlik kazandırmak yasama yoluyla aldıkları ve diğer önlemler hakkında tam bilgi verme amacını güden ilk raporlarını sözleşmenin o taraf için yürürlüğe girme tarihinden itibaren bir yıl içinde sunulmalıdır. Daha sonraki raporların amacı ilk raporundaki bilgiyi tamamlamak olacaktır.

95. Çerçeve sözleşmesinin izleme mekanizmasının verimliliğini sağlamak üzere dayanışma komitesinin kurulması hükme bağlanmıştır. Bu danışma komitesinin görevi, bir tarafın çerçeve sözleşmesinde belirlenen prensipleri hayata geçirmek üzere aldığı tedbirlerin yeterliliğinin değerlendirilmesinde Bakanlar Komitesinde yardımcı olmaktır.

96. Bakanlar Komitesi, çerçeve sözleşmesinin yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içerisinde üyeleri ulusal azınlıkların korunması alanında tanınmış deneyimli üyelerden oluşacak olan danışma komitesinin yapısını ve çalışma yöntemlerini tespit edecektir.

97. Bu çerçeve sözleşmesinin izlenmesi mümkün olan ölçüde şeffaf olacaktır. Bu bakımdan bu gibi izleme sonucunda hazırlanan rapor ve diğer metinlerin yayınlanmasını öngörmek tavsiyeye değer olabilir.

BÖLÜM V

98. 27 ila 32 maddelerinin içeriğini oluşturan son hükümler, Avrupa Konseyinin içerisinde akdedilen sözleşmeler ve anlaşmalardaki modeli esas almaktadır. Çekinceler konusunda herhangi bir madde konulmamıştır; çekinceler devletler hukukunun izin verdiği ölçüde izin verilmektedir. 27-29. Maddeler dışında bu bölümdeki maddeler herhangi bir yorum gerektirmektedir.

Madde 27-29

99. Çerçeve Sözleşmesi Avrupa Konseyi üye Devletlerinin ve Bakanlar Komitesinin daveti ile diğer Devletlerin imzasına açıktır. "Diğer Devletlerin", Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansına katılan Devletler olduğu anlaşılmaktadır. Bu hükümler, çerçeve sözleşmesinin üye olmayan diğer devletlerin imzasına açık olmasını öngören Viyana Bildirgesini (Bnz: Avrupa Konseyi Zirvesinin Viyana Bildirgesinin II.Eki) dikkate almaktadır.

2.3 - Avrupa Bölgesel Diller veya Azınlık Dilleri Şartı

I. BÖLÜM

Genel Hükümler

Madde 1- Tanımlar

Bu Şart'ın amaçları kapsamında:

a. “Bölgesel ve azınlık dilleri” şu dilleri tarif eder:

i. Bir devletin toprakları içinde bu devletin geriye kalan nüfusundan sayıca daha az bir grup oluşturan vatandaşları tarafından geleneksel olarak kullanılan ve

ii. Devletin resmi dil(ler)inden farklı olan dillerdir;

Devletin resmi dilinin diyalekti ve/veya göçmen dillerinin diyalekti kapsam dışındadır;

b. “Bölgesel veya azınlık dilinin kullanıldığı toprak”, belirtilen dil grubunun bu şart tarafından sağlanan çeşitli koruyucu ve destekleyici önlemlerin alınmasını mazur gösterebilecek sayıda kişi tarafından ifade aracı olarak kullanıldığı coğrafi alandır;

c. “Toprağa bağlı olmayan diller” o devletin vatandaşları tarafından kullanılan ve devletin geri kalan nüfusu tarafından kullanılan dil(ler)den farklı olan, geleneksel olarak o devletin sınırları içinde kullanılmakla birlikte belirli bir alan ile tarif edilemeyen dillerdir.

Madde 2- Taahhütler

1. Her bir taraf, toprakları içerisinde konuşulan ve 1. maddeye uyan tüm bölgesel ve azınlık dillerine 2. Bölüm'deki hükümleri uygulamayı taahhüt ederler.

2. Her bir taraf, 3. maddeye uygun olarak onay, kabul veya tasvip sırasında bildirilen her bir dil için en azından üçer paragraf 8. madde ve 12. maddenin her birinden ve birer tane paragraf 9, 10, 11 ve 13. maddenin her birinden olmak üzere bu Şart'ın 3. Bölümü'nün hükümleri arasından seçilen en az 35 paragraf ya da altparagrafı uygulamayı taahhüt ederler.

Madde 3- Uygulamaya Yönelik Düzenlemeler

1. Her bir akit taraf kabul, onay veya tasvip belgesinde; 2. maddenin 2. paragrafında belirtildiği gibi seçilen paragrafların uygulanacağı bölgesel veya azınlık dillerini veya resmi dil olup toprakları içinde daha az kullanılan dili belirtecektir.

2. Bir taraf, daha sonraki bir tarihte, Genel Sekreter'e Şart'ın kabul, onay veya tasvip belgesinde belirtilmemiş olan diğer paragraflarındaki hükümlerin getirdiği taahhütleri kabul ettiğini veya iş bu maddenin 1. paragrafını bir başka bölgesel veya azınlık diline yahut topraklarının tümünde ya da bir bölümünde daha az kullanılan bir resmi dile uygulayacağını bildirebilir.

Önceki paragrafta sözü edilen taahhütler kabul, onay veya tasvip belgesinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilip, bildirim tarihinden itibaren aynı etkiye sahip olacaklardır.

Madde 4- Mevcut Koruma Rejimleri

1. Bu Şart'taki hiçbir şey, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından güvence altına alınmış olan herhangi bir hakkı kısıtlayıcı veya ihlâl edici şekilde anlaşılacaktır.

2. Bu Şart'ın hükümleri, bir bölgesel veya azınlık dilinin statüsünü yahut bir taraf içerisinde bulunan veya ikili ya da çok taraflı anlaşmalarla sağlanmış olan azınlık grubuna mensup kişilerin yasal rejimini belirleyen daha uygun hükümleri etkilemeyecektir.

Madde 5- Mevcut Yükümlülükler

Bu Şart'ın hiçbir hükmü; devletlerin egemenlik hakkı ve toprak bütünlüğü de dahil olmak üzere, Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaçlarının veya uluslar arası hukuktaki başka yükümlülüklerin hilaflına herhangi bir eyleme kalkışma veya faaliyete karışma hakkını vermeyi imâ ettiği şekilde yorumlanamaz.

Madde 6- Bilgilendirme

Taraflar ilgili makamların, kuruluşların ve kişilerin bu Şart ile getirilen hak ve görevlerden haberdar olmalarını sağlamayı taahhüt ederler.

II. BÖLÜM

Madde 2- Paragraf 1'e Uygun Olarak Takip Edilecek Amaçlar ve İlkeler

Madde 7- Amaçlar ve İlkeler

1. Taraflar, bölgesel veya azınlık dilleri bakımından; bu tür dillerin kullanıldığı topraklarında ve her bir dilin durumunu dikkate alarak, politikalarını, mevzuatını ve uygulamalarını aşağıdaki amaç ve ilkelere dayandıracaklardır:

- a. Bölgesel veya azınlık dillerinin, kültürel zenginliğin bir ifadesi olarak kabul edilmesi;
- b. Mevcut ya da yeni kurulacak idari bölümlerin söz konusu bölgesel veya azınlık dilinin geliştirilmesine engel teşkil etmemesi için bölgesel veya azınlık dile ait coğrafi alana sayı gösterilmesi;
- c. Bölgesel veya azınlık dilleri muhafaza etmek için verilen destek konusunda kararlı bir tavır sergilemek;
- d. Bölgesel veya azınlık dilinin yazılı ve sözlü olarak kamusal ve özel hayatta kullanılmasını kolaylaştırmak ve/veya teşvik etmek;
- e. Bu Şart'ın kapsamı altındaki konularda, bir bölgesel veya azınlık dili kullanan gruplar ve o devletin içinde benzer ya da aynı bölgesel veya azınlık dilini kullanan diğer gruplarla olan bağlantıların kurulup geliştirilmesi, bunun yanındaki devlet içindeki farklı dilleri konuşan gruplar arasında kültürel ilişkilerin kurulması;
- f. Bölgesel veya azınlık dilinin uygun olan tüm basamaklarda öğretilmesini öğrenilmesini sağlamak için uygun araçlar ve ortamlar sağlamak;
- g. Bir bölgesel ve azınlık dilinin kullanıldığı alanda yaşayan ve o dili konuşmayı bilmeyen kişilere isterlerse o dili öğrenme imkanı sağlamak;
- h. Üniversite ya da benzeri kurumlarda bölgesel ya da azınlık dilleri üzerinde araştırma ve çalışma yapılmasını desteklemek;
- i. İki ya da daha fazla devlette kullanılan benzer ya da aynı bölgesel veya azınlık dili ile ilgili olarak bu Şart kapsamındaki konularda uygun şekilde sınıraşırı değişim yapılmasını desteklemek.

2. Taraflar, eğer hâlâ yerine getirmedilerse, bir bölgesel veya azınlık dilinin kullanımı ile ilgili olan ve dilin sürdürülüp geliştirilmesini tehlikeye sokacak ya da engelleyecek adil olmayan herhangi bir ayrımcılık, dışlama, kısıtlama ya da tercihten vazgeçmeyi taahhüt ederler. Bir bölgesel veya azınlık dilini kullananlar ile geri kalan nüfus arasındaki eşitliği desteklemek üzere alınan veya o dili kullananların özel koşullarını dile karşı bir kısıtlama olarak kabul edilmeyecektir.

3. Taraflar, ülkelerinde uyguladıkları eğitimin amaçları arasında, ülkenin bütün dil grupları arasında ortak anlayışa varılmasını ve özellikle bölgesel veya azınlık dillerle ilgili olarak saygı, anlayış ve hoşgörü gösterilmesini sağlamayı ve kitle iletişim araçlarının da aynı amacı takip etmesini sağlayacak önlemler almayı taahhüt ederler.

4. Taraflar bölgesel veya azınlık dilleri ile ilgili politikayı belirlerken bu tür dilleri kullanan gruplar tarafından ifade edilen talep ve arzuları dikkate alacaklardır. Eğer gerekirse, yetkililere bölgesel veya azınlık diller ile ilgili olarak tavsiyede bulunmak amacıyla organlar oluşturacaklardır.

5. Taraflar, “toprağa bağlı olmayan” dillere, yukarıda 1. ve 4. paragraf arasında belirtilen ilkeleri mutatis mutandis uygulamayı taahhüt ederler. Bununla birlikte, bu diller söz konusu olduğunda, bu Şart’ı yürütmek amacıyla alınacak önlemlerin yapısı ve kapsamı daha esnek bir tarz ile, söz konusu dilleri kullananların talep ve arzuları dikkate alınarak ve gelenek özelliklerine saygı duyularak belirlenecektir.

III. BÖLÜM

2. Madde 2. paragraftaki taahhütlere uygun olarak bölgesel veya azınlık dilinin kamusal hayatta kullanılmasını desteklemek için alınacak önlemler

Madde 8- Eğitim

1. Eğitim ile ilgili olarak taraflar, bu dillerin kullanıldığı topraklarda, bu dillerin her birinin durumuna bağlı olarak ve devletin resmi dil(ler)inin öğretilmesi hakkına hâlel getirmemek koşuluyla şunları taahhüt ederler;

a.

i. İlgili bölgesel veya azınlık dillerinde okul öncesi eğitim sağlamak veya;
ii. okul öncesi eğitimin önemli bir bölümünü ilgili bölgesel veya azınlık dillerinde sağlamak veya;

iii. Yukarıdaki i ve ii’de belirtilenleri en azından ailesi bu talepte bulunan ve sayıca yeterli oldukları düşünülen öğrencilere uygulamak veya;

iv. Kamu kurumları okul öncesi eğitim konusunda yetersiz iseler yukarıdaki i’den kadar bahsedilen önlemlerin alınmasını desteklemek ve/veya teşvik etmek;

b.

i.İlgili bölgesel veya azınlık dillerinde okul öncesi eğitim sağlamak veya;
ii.İlkokul eğitiminin önemli bir kısmını ilgili bölgesel veya azınlık dillerde sağlamak veya;
iii.İlgili bölgesel veya azınlık dillerin, ilköğretim müfredatının ayrılmaz bir parçası olarak öğretilmesini sağlamak veya;

iv. Yukarıdaki i’den iii’ye kadar verilen önlemleri en azından ailesi bu talepte bulunan ve sayılarının yeterli olduğu düşünülen öğrencilere uygulamak;

c.

i.İlgili bölgesel veya azınlık dillerinde ortaöğrenim sağlamak veya;
ii.ortaöğrenimin önemli bir kısmını ilgili bölgesel veya azınlık dillerde sağlamak veya;
iii.İlgili bölgesel ve azınlık dillerin, ortaöğrenim müfredatının ayrılmaz bir parçası olarak öğretilmesini sağlamak veya;

iv. Yukarıdaki i’den iii’ye kadar verilen önlemleri en azından ailesi bu talepte bulunan ve sayılarının yeterli olduğu düşünülen öğrencilere uygulamak;

d.

i.İlgili bölgesel veya azınlık dillerinde mesleki ve teknik eğitim sağlamak veya;
ii.Mesleki ve teknik eğitimin önemli bir kısmını ilgili bölgesel veya azınlık dillerde sağlamak veya;

iii.İlgili bölgesel veya azınlık dillerin, mesleki ve teknik eğitim içinde müfredatın ayrılmaz bir parçası olarak öğretilmesini sağlamak veya;

iv.Yukarıdaki i'den iii'ye kadar verilen önlemleri en azından ailesi bu talepte bulunan ve sayılarının yeterli olduğu düşünülen öğrencilere uygulamak;

e.

i.Bölgesel veya azınlık dillerde üniversite öğrenimini ya da diğer yüksek öğrenimi mümkün kılmak veya;

ii.Bu dillerin üniversitede ve yüksek öğrenimde ders olarak görülebilmelerini sağlamak veya;

iii.Eğer devletin yüksek öğrenim kurumlarındaki rolü ile ilgili bir nedenle i ve ii alt paragrafları uygulanmıyorsa bölgesel veya azınlık dillerde üniversite ya da diğer yüksek öğrenim kurumları açılmasına veya bu dillerin üniversitelerde veya yüksek okullarda ders olarak okutulmasına destek vermek ve/veya izin vermek;

f.

i.Tamamen ya da büyük kısmı bölgesel veya azınlık dillerde verilen yetişkinlere yönelik kurslar ve sürekli eğitim kursları sağlanmasını düzenlemek veya;

ii.Bu dilleri yetişkinlere yönelik kurslarda ya da sürekli eğitim kurslarında ders olarak vermek veya;

iii.Kamu kurumları yetişkin eğitimi konusunda kendileri uzman değil ise, bu dillerin yetişkin kursları ya da sürekli eğitim dersi olarak verilmesini desteklemek ve/veya teşvik etmek;

g.Bölgesel veya azınlık dil tarafından yansıtılan kültürün ve tarihin öğretilmesini sağlayacak düzenlemeler yapmak;

h.a'dan g'ye kadar olan paragraflardan tarafça kabul edilenleri uygulamaya koyacak öğretmenlere temel ve ileri eğitim sağlamak;

i.Bölgesel veya azınlık dillerin öğretilmesini sağlamak veya geliştirmek konusunda alınan önlemleri ve gösterilen başarıyı izlemek için ve kamuoyunu açıklanmak üzere bulgularını periyodik raporlarda yayınlamak için üst kuruluş kurmak.

2.Eğitimle ilgili olarak, bölgesel veya azınlık dillerin geleneksel olarak konuşulduğu yerler dışında taraflar, bölgesel veya azınlık dillerini kullananların sayısını mazur gösterirse eğitimin tüm basamaklarında bölgesel veya azınlık dillerde eğitim yapılmasını sağlar, teşvik eder veya izin verir.

Madde 9- Yargı Kurumları

Taraflar, bölgesel veya azınlık dili kullanan vatandaşların sayısının aşağıda belirtilen önlemleri almayı mazur gösterdiği yargı bölgelerinde her bir dilin durumuna göre ve bu paragraf yargıcın yargıyı uygun şekilde yürütülmesini engelleyeceği şekilde düşünmemesi koşuluyla şunları taahhüt ederler:

a.Ceza davalarında:

i.Mahkemelerin, taraflardan birinin isteği üzerine davayı bölgesel veya azınlık dillerde yürütmelerini sağlamak ve/veya;

ii.Sanığa kendi bölgesel veya azınlık dilini kullanma hakkı güvencesi verilmesini ve/veya;

iii.Yazılı veya sözlü talep ve kantların, sadece ve sadece bir bölgesel veya azınlık dilde ifade edildikleri için kabul edilmemelerini engellemek ve/veya;

iv.Talep edildiğinde yasal işlemlerle ilgili belgeleri ilgili bölgesel veya azınlık dilde çıkarmak; gerektiğinde ilgili kişiler için ek bir ödeme yapmayı gerektirmemek kaydıyla çevirmenler ve çeviri metinler kullanmak

b.Hukuk davalarında:

i.Mahkemelerin, taraflardan birinin isteği üzerine davayı bölgesel veya azınlık dillerde yürütmesini sağlamak ve/veya;

ii.Mahkemeye bir şahit çıkarılacağı zaman, ek bir ödeme yapmasına gerek kalmadan kendi bölgesel veya azınlık dilini kullanabilmesine izin vermek ve/veya;

iii.Talep edildiğinde yasal işlemlerle ilgili belgeleri ilgili bölgesel veya azınlık dillerde çıkarmak, gerekirse çevirmenler veya çeviri metinler kullanmak;

c.Yargı öncesi davalarla ilgili idari konularda:

i.Mahkemelerin, taraflardan birinin isteği üzerine davayı bölgesel veya azınlık dillerde yürütmesini sağlamak ve/veya;

ii.Mahkemeye bir şahit çıkarılacağı zaman, ek bir ödeme yapmasına gerek kalmadan kendi bölgesel veya azınlık dilini kullanabilmesine izin vermek ve/veya;

iii.Talep edildiğinde yasal işlemlerle ilgili belgeleri ilgili bölgesel veya azınlık dillerde çıkarmak, gerekirse çevirmenler veya çeviri metinler kullanmak;

d.Yukarıdaki b ve c paragraflarının i ve iii alt paragraflarının uygulanmasına ve çevirmen ya da çeviri metin kullanılmasının ilgili kişiye ek ödeme getirmemesini kesinleştirecek adımlar atmak.

2.Taraflar şunları taahhüt ederler:

a. Devlet içinde hazırlanmış bir belgenin yalnızca bir bölgesel veya azınlık dilde yazıldığı için geçerliliğini inkar etmeyeceklerini veya;

b. Ülke içinde çıkarılmış, resmi belgelerin yalnızca bölgesel veya azınlık dilinde yazıldıkları için geçerliliğini reddetmeyeceklerini ve bu belgelerin o dilleri kullanmayan ilgili üçüncü taraflara, tebligatı yapan(lar) tarafından içeriğinin anlaşılmasının sağlanması kaydıyla tebligatının yapılabileceğinin kabul edilmesi veya;

c. Ülke içinde çıkarılmış, resmi belgelerin yalnızca bölgesel veya azınlık dilinde yazıldıkları için geçerliliğini reddetmeyeceklerini.

3. Taraflar, en önemli ulusal statü metinlerinin ve özellikle bölgesel veya azınlık dilleri kullananlarla ilgili olanların bu dillerde bulunabilmesini başka bir yolla sağlanmamışsa taahhüt ederler.

Madde 10- İdari Makamlar ve Kamu Hizmetleri

Devletin idari bölümleri içinde bölgesel veya azınlık dillerini kullananların sayısı aşağıda belirtilen önlemlerin alınmasını mazur göstermesi durumunda ve her bir dilin durumuna bağlı olarak taraflar aşağıdakileri mümkün olduğu kadar yerine getirmeyi taahhüt ederler;

a.

i.İdari makamlar bölgesel veya azınlık dillerinin kullanmalarını sağlamak veya;

ii.Halkla ilişkili olan görevlilerin kendilerine bu dillerde başvuran kişilerle olan ilişkilerinde bölgesel veya azınlık dilleri kullanmalarını sağlamak veya;

iii.Bölgesel veya azınlık dillerini kullananların yazılı ya da sözlü başvurularını bu dillerde yapabilmelerini ve bu dillerde cevap almalarını sağlamak veya;

iv.Bölgesel veya azınlık dillerini kullananların yazılı ya da sözlü başvurularını bu dillerde yapabilmelerini sağlamak veya;

v.Bölgesel veya azınlık dillerinin kullanıcılarının bu dillerde sunacakları belgelerin geçerli kabul edilmelerini sağlamak veya;

b. Yaygın olarak kullanılan idari metinlerin ve formların bölgesel veya azınlık dillerde yada iki dilli olarak bulunabilmelerini sağlamak;

c.İdari makamların bölgesel veya azınlık dilde belgeler hazırlanmasına izin vermek.

2. Toprakları içinde bölgesel veya azınlık dilleri kullananların sayısının mazur görüldüğü durumda taraflar aşağıdakilere izin verecek ve/veya teşvik edecektir:

a.Bölgesel veya yerel yönetim çerçevesinde bölgesel veya azınlık dillerinin kullanılması;

b.Bölgesel veya azınlık dilini kullananların yazılı veya sözlü olarak bu dillerde başvuruda bulunmalarının mümkün olması;

c.Bölgesel yönetimlerin resmi belgeleri aynı zamanda bölgesel veya azınlık dillerde yayınlanması;

d.Yerel yönetimlerin resmi belgeleri aynı zamanda bölgesel veya azınlık dillerde yayınlanması;

e.Bölgesel veya azınlık dillerinin, bölgesel yönetimler tarafından meclis görüşmelerinde, devletin resmi dil(ler)ini dışlamamak kaydıyla kullanılması;

f.Bölgesel veya azınlık dillerinin, yerel yönetimler tarafından meclis görüşmelerinde, devletin resmi dil(ler)ini dışlamamak kaydıyla kullanılması;

g.Bölgesel veya azınlık dillerindeki geleneksel ve doğru yer adlarının gerekirse resmi dildeki adıyla birlikte olmak üzere kullanılması ve benimsemesi.

3.İdari kurumlar tarafından sağlanan yada kendi adlarına hareket eden kişiler tarafından sağlanan kamu hizmetleri konusunda, bölgesel veya azınlık dilinin kullanıldığı sahalarda taraflar, her bir dilin durumuna göre ve makul ölçüler içinde mümkün olduğunca şunları taahhüt ederler;

a.Bu hizmetin verilmesinde bölgesel veya azınlık dilin kullanılmasını sağlamak veya;

b.Bölgesel veya azınlık dilleri kullananların bu dillerde dilekçe vermesine ve cevap almasına izin vermek veya;

c.Bölgesel veya azınlık dilleri kullananların bu dillerde dilekçe verilmesine izin vermek.

4. Taraflar, 1., 2. ve 3. paragraflardan kendilerince kabul edilmiş olan hükümlerin yürürlüğe girmesi için aşağıdaki önlemlerden bir yada daha fazlasını almayı taahhüt ederler:

a.İstediğinde yazılı yada sözlü çeviri;

b.Gerekli memurların ve diğer kamu hizmeti çalışanlarının işe alınması ve gerektiğinde eğitilmeleri;

c.Bölgesel veya azınlık dillerin kullanıldığı topraklara atanacak kamu hizmeti çalışanlarının mümkün olduğu kadar bu dilleri bilmeleri şartını aramak.

5.Taraflar ilgili kişiler talep ettiğinde bölgesel veya azınlık dillerde soyadı kullanılmasına veya alınmasına izin vermeyi taahhüt ederler.

Madde 11- Medya

1.Taraflar, bölgesel veya azınlık dillerini kullananlar için bu dillerin konuşulduğu yerlerde, her bir dilin durumuna göre kamu kurumlarının doğrudan yada dolaylı olarak yeterliliğe sahip olması, gücü olması yada bu alanda rol oynaması ölçüsüne göre ve medyanın bağımsızlığı ve özerkliği ilkesine saygı göstererek aşağıdakileri taahhüt ederler:

a.Radyo ve televizyonun kamu hizmeti görevi yapma derecesine göre;

i.Bölgesel veya azınlık dillerde yayın yapan en az bir radyo istasyonu ve bir televizyon kanalı kurulmasını teşvik etmek veya kolaylaştırmak veya;

ii.Bölgesel veya azınlık dillerde yayın yapan en az bir radyo istasyonu ve bir televizyon kanalı kurulmasını teşvik etmek veya kolaylaştırmak veya;

iii.Yayıncıların bölgesel veya azınlık dillerde programlar hazırlamasını sağlayacak düzenlemeler yapmak;

b.

i.Bölgesel veya azınlık dillerinde en azından bir radyo istasyonu kurulmasını teşvik etmek ve/veya kolaylaştırmak veya;

ii.Bölgesel veya azınlık dillerinde düzenli olarak radyo programları yayınlanmasını desteklemek ve/veya kolaylaştırmak;

c.

i.Bölgesel veya azınlık dillerde en azından bir televizyon kanalı kurulmasını teşvik etmek ve/veya kolaylaştırmak veya;

ii.Bölgesel veya azınlık dillerinde düzenli olarak radyo programları yayınlanmasını teşvik etmek ve/veya kolaylaştırmak;

d.Bölgesel veya azınlık dillerde işitsel ve görsel çalışmalar üretilmesini ve dağıtılmasını teşvik etmek ve/veya kolaylaştırmak;

e.

i.Bölgesel veya azınlık dillerinde en azından bir gazetenin kurulmasını veya devam etmesini teşvik etmek ve/veya kolaylaştırmak veya;

ii.Bölgesel veya azınlık dillerinde düzenli olarak gazete makaleleri yayınlanmasını teşvik etmek ve/veya kolaylaştırmak;

f.

i.Yasanın genel olarak medyaya maddi yardım sağlamaya izin vermesi durumunda bölgesel veya azınlık dillerini kullanan medyanın üstlendiği ek maliyetleri karşılamak veya;

ii.Bölgesel veya azınlık dillerinde hazırlanan görsel-işitsel ürünlere mali yardımda bulunmak için mevcut önlemleri uygulamak;

g.Bölgesel veya azınlık dillerini kullanan gazeteciler ve diğer medya mensuplarının eğitimini desteklemek.

2.Taraflar komşu ülkelerden gelen ve bölgesel veya azınlık dilin aynısı yada benzeri olan dillerdeki radyo ve televizyon yayınlarının, doğrudan alınması özgürlüğünü güvenceye almayı ve komşu ülkelerden gelen bu dillerdeki radyo ve televizyon yayınlarının yeniden iletme gönderilmelerine muhalefet etmemeyi taahhüt ederler.Ayrıca ifade özgürlüğüne ve bölgesel veya azınlık dilin aynısı yada benzeri dilde basılmış bilginin serbest dolaşımına kısıtlama getirilmemesini sağlamayı taahhüt ederler.Yukarıda sözü edilen özgürlüklerin uygulanması, görevler ve sorumluluklar taşıdığı için; milli güvenlik, toprak bütünlüğü, kamu güvenliği, anarşinin veya suçun önlenmesi, sağlığın ve genel ahlâkın korunması, başkalarının hakları ya da kişilik haklarının korunması ve gizlilik kaydıyla alınan bilginin açıklanmasının engellenmesi veya yargının tarafsızlığının ve bağımsızlığının korunması için demokratik bir toplumda gerekli olan ve yasada belirtilmiş olan kurallar, koşullar, kısıtlamalar veya cezalara konu olabilir.

3.Taraflar; medyanın çoğulculuğunu ve özgürlüğünü güvence alma yükümlülüğüne uygun olarak kurabilecek organlarda bölgesel veya azınlık dil kullanıcılarının çıkarlarının temsil edilmesini veya dikkate alınmasının sağlanmasını taahhüt ederler.

Madde 12- Kültürel Etkinlikler ve Hizmetler

1.Kültürel etkinlikler ve hizmetler konusunda-edebe çalışmaları ve film üretimi, kültürel ifadenin sözlü biçimleri, festivaller, kültürel endüstrisi, bu kapsamdaki yeni teknolojilerin kullanımının yanı sıra özellikle kütüphaneler, video kütüphaneleri, kültür merkezleri, müzeler, arşivler, akademiler, tiyatro ve sinemalar- taraflar, bu tür dillerin kullanıldığı topraklarda, kamu kuruluşlarının yeterliliği, gücü olması yada rolü olması ölçüsünde aşağıdakileri taahhüt ederler:

a.Bölgesel veya azınlık dile özel girişimleri ve ifade türlerini teşvik etmek ve bu dillerde üretilen çalışmalara erişimde farklı araçları geliştirmek;

b.Çeviri, dublaj, post-senkronizasyon ve benzeri faaliyetlere yardım ederek ve destekleyerek bölgesel veya azınlık dillerde üretilen çalışmalara diğer dillerden farklı erişim yollarını artırmak;

c.Çeviri, dublaj, post-senkronizasyon ve benzeri faaliyetlere yardım ederek ve destekleyerek diğer dillerde üretilen bölgesel veya azınlık dillerindeki çalışmalara erişimi arttırmak;

d.Çeşitli kültürel etkinlikleri desteklemekle veya düzenlemekle görevli olan kuruluşların, destek verdikleri veya düzenledikleri faaliyetlerde bölgesel veya azınlık dillerinin kullanılmasını veya bunlarla ilgili bilgileri kapsama almaları için yeterli tahsisat ayırmaları;

e.Kültürel etkinlikleri desteklemekle veya düzenlemekle görevli olan kuruluşların emrinde ilgili bölgesel veya azınlık dile ve kalan nüfusun kullandığı dil(ler)den birine hakim personel bulunmasını sağlayacak önlemler almak;

f.Bölgesel veya azınlık dillerini temsil edenlerin; kültürel aktivitelerin ve etkinliklerin planlanmasına doğrudan katılımda bulunmalarının sağlanması;

g.Bölgesel veya azınlık dilinde üretilen çalışmanın toplanması, örneğinin tutulması ve sunumu yada yayımından sorumlu kurum yada kurumlar oluşturmayı teşvik etmek veya kolaylaştırmak;

h.Gerekliyse; her bir bölgesel veya azınlık dilindeki özellikle idari, ticari, ekonomik, sosyal, teknik veya azınlık terminolojiyi koruyup geliştirmeye yönelik bir bakışla terminoloji araştırma hizmeti yapacak kurumlar oluşturmak, desteklemek ve/veya finanse etmek.

2.Bölgesel veya azınlık dilinin geleneksel olarak kullanıldığı topraklar dışındaki yerlerde taraflar, bölgesel veya azınlık dili kullananların sayısı mazur gösteriyorsa önceki paragrafta uygun şekilde kültürel etkinlik ve hizmetlere izin vermeyi, bunları teşvik etmeyi ve/veya sağlamayı taahhüt ederler.

3.Taraflar, bölgesel veya azınlık dil tarafından yansıtılan kültürle ilgili kültür politikasını ülke dışında da takip etmek için uygun düzenlemeler yapmayı taahhüt ederler.

Madde 13- Ekonomik ve Sosyal Yaşam

1.Taraflar, ekonomik ve sosyal faaliyetler konusunda tüm ülke içinde şunları yapmayı taahhüt ederler:

a.Özellikle iş sözleşmeleri ile ürün veya tesislerin kullanım kılavuzları şeklindeki teknik belgeler gibi ekonomik ve toplumsal hayatla ilgili konulardaki belgelerde veya azınlık dilinin kullanılmasını makul bir neden olmadan yasaklayan yada kısıtlayan hükümleri mevzuatlarından çıkarmak;

b.Şirketlerin çalışma kuralları içinde veya özel belgelerde bölgesel veya azınlık dilin kullanılmasını dışlayan veya kısıtlayan ifadeler konulmasını, en azından aynı dili kullananlar için geçerli olmak üzere yasaklamak;

c.Bölgesel veya azınlık dilinin ekonomik ve toplumsal hayatla bağlantılı olarak kullanılmasından caydırılmaya yönelik uygulamalara karşı gelmek;

d.Üstteki alt paragraflarda belirtilenlerden başka yollarla da bölgesel veya azınlık dilin kullanımını kolaylaştırmak ve teşvik etmek.

2.Ekonomik ve toplumsal faaliyetlerle ilgili olarak taraflar, bölgesel veya azınlık dilin kullanıldığı topraklarda, kamu kurumlarının yeterliliği derecesinde ve gerçekçi ölçüler içinde mümkün olduğu durumda, şunları taahhüt ederler:

a.Mali mevzuat ve bankacılık mevzuatı hükümlerinde, ticari usule uygun yöntemlerle, bölgesel veya azınlık dillerinde ödeme emri(çek, poliçe vb.) veya diğer mali belgelerin hazırlanabilmesine izin vermek, veya bu tür mevcut hükümlerin uygulamaya konmasını sağlamak;

b.Doğrudan kendi denetimleri altında olan ekonomik ve toplumsal sektörlerde(kamu sektörü) bölgesel veya azınlık dilinin kullanılmasını geliştirecek faaliyetler düzenlemek;

c.Hastaneler, huzurevleri ve hosteller gibi sosyal bakım tesislerinin; hastalık, yaşlılık veya diğer nedenlerle bakım ihtiyacı duyan ve bölgesel veya azınlık dil kullanan kişileri kendi dillerinde kabul etme ve tedavi etme imkanını sağlamak;

d.Güvenlik talimatlarının aynı zamanda bölgesel veya azınlık dilinde hazırlanmasına uygun yollarla sağlamak;

İlgili kamu kurumlarınca verilen tüketici haklarıyla ilgili bilgilerin bölgesel veya azınlık dilde de bulunabilmesini sağlamak.

Madde 14- Sınırlama Değişme

Taraflar şunları taahhüt ederler:

a.Aynı dilin tıpkı ya da benzer şekilde kullanıldığı devletlerle yapılmış mevcut iki taraflı ve çok taraflı anlaşmaları uygulamak veya gerekirse devletler içinde aynı dilin kullanıcılarının kültür, eğitim, bilişim, mesleki eğitim ve daimi eğitim alanlarında ilişkilerini kuvvetlendirecek şekilde bu tür anlaşmalar imzalama yolu aramak;

b.Bölgesel veya azınlık dilin yararına olmak üzere, özellikle topraklarında aynı veya benzer bölgesel veya yerel dil kullanılan bölgesel ve yerel yönetimler arasında olmak üzere sınır aşırı işbirliğini kolaylaştırmak ve desteklemek.

IV. BÖLÜM

Şart'ın Uygulanması

Madde 15- Periyodik Raporlar

1.Taraflar periyodik olarak Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne, bu Şart'ın II.Bölümüne uygun olarak izledikleri politikayı ve kabul ettikleri III.Bölüm hükümlerindeki uygulamalarla ilgili olarak alınan önlemleri, biçimi Avrupa Bakanlar Komitesi tarafından belirlenecek olan raporlar halinde sunacaklardır.İlk rapor Şart'ın ilgili taraf açısından yürürlüğe girmesini izleyen yıl içinde, diğer raporlar ilk rapordan sonra üç yıllık aralıklarla sunulacaktır.

2.Taraflar içinde yasal olarak kurulmuş örgütler ve kuruluşlar, tarafça üstlenilmiş olan bu şart'ın III. Bölüm'üne ait taahhütlerle ilgili konulara Uzmanlar Komitesi'nin dikkatini çekebilir.Uzmanlar Komitesi, ilgili tarafa danıştıktan sonra bu ilgiyi aşağıdaki 3. paragrafa belirtilen raporun hazırlanmasında dikkate alabilir.Bu örgütler veya kuruluşlar, bir taraf tarafından II. Bölüm'e uygun olarak izlenen politika ile ilgili ifadeler de gönderebilirler.

3.Paragrafta bahsedilen raporlara ve 2. paragrafta belirtilen bilgilere dayanarak Uzmanlar Komitesi Bakanlar Komitesi için bir rapor hazırlayacaktır.Bu raporda tarafların yapılmasını talep ettiği yorumlarda yer alacak ve rapor Bakanlar Komitesi tarafından kamuoyuna açıklanacaktır.

4.3.paragrafa belirtilen rapor özellikle, gerektiğinde Bakanlar Komitesi'nin bir yada birkaç tarafa bildireceği tavsiye kararlarının hazırlanmasına yönelik olarak uzmanlar komitesinin yapacağı önerileri d kapsayacaktır.

5.Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Şart'ın uygulanması ile ilgili olarak Parlamenter Meclisi'ne 2 yılda bir ayrıntılı rapor hazırlayacaktır.

Madde 17- Uzmanlar Komitesi

1.Uzmanlar Komitesi, her bir taraftan bir kişi olmak üzere ilgili tarafın önerdiği, bu Şart'la ilgili konularda yüksek derecede ilgisi olan ve uzmanlığı kabul edilmiş kişilerin yer aldığı ir listeden Bakanlar Komitesi tarafından atanacak üyelerden oluşacaktır.

2.Komite üyeleri altı yıllık bir süre için atanacak, aynı göreve yeniden atanmaları mümkün olacaktır.Görev süresini tamamlayamayan üye 1. paragrafta belirtilen yöntemle değiştirilecek, halef üye selefının görev süresini tamamlayacaktır.

3.Uzmanlar Komitesi çalışma kuralları kabul edecektir.Sekreteryaz hizmeti Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından sağlanacaktır.

V. BÖLÜM

Son Hükümler

Madde 18

Bu Şart Avrupa Konseyi üyesi tüm devletlerin imzasına açılacaktır.Onay, kabul veya tasvibe tabi olacaktır.Onay, kabul veya tasvip belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir.

Madde 19

1.Bu Şart, Avrupa Konseyi üyesi devletlerden beşinin bu Şart'la bağlı olmayı kabul ettiklerini, madde 18 hükümlerine uygun olarak bildirdikleri tarihten üç ay geçtikten sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girecektir.

2.Bu Şart'la bağlı olmayı kabul edeceğini daha sonra beyan eden herhangi bir üye devlet bakımından bu Şart; onay, kabul veya tasvip belgesinin tevdi tarihinden sonra geçecek üç aylık süreyi izleyen ayın ilk günü yürürlüğe girecektir.

Madde 20

1.Şart'ın yürürlüğe girmesinden sonra Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Bakanlar Komitesi üye olmayan bir devleti Şart'ın tanımaya davet edebilir.

2.Şart'ın tanıyan bir devlet olması durumunda,Şart, katılım belgesinin Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tevdiinden sonra üç ay geçtikten sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girecektir.

Madde 21

1. Devletler, imza sırasında yada onay, kabul veya tasvip belgesini tevdi ederken bu Şart'ın 7. maddesinin 22den 5'e kadar olan paragraflarına bir yada daha fazla çekince koyabilirler.Başka çekince konamaz.

2. Önceki maddeye göre çekince belirten akit devlet bu çekinceyi Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne muhatap bir bildirim ile kısmen yada tümünden geri alabilir.Bu tür bir çekinceden vazgeçme, bildirim Genel Sekreter'ce alındığı tarihten itibaren geçerli olacaktır.

Madde 22

1. Herhangi bir akit taraf, herhangi bir tarihte, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne muhatap bir bildirim ile bu Şart'tan çekilebilir.

2. Çekilmenin yürürlük tarihi beyanın Genel Sekreterce alındığı tarihten altı ay geciktikten sonraki ayın ilk günü olacaktır.

Madde 23

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Avrupa Konseyi üye devletlerine ve Şart'ı kabul eden tüm devletlere şu bilgilere şu bilgileri yazılı olarak haber verecektir:

- a. Her imzalamayı;
- b. Tüm onay, kabul veya tasvip belgelerinin tevdiini;
- c. 19. madde ve 20. maddeye göre gerçekleşen tüm yürürlüğe giriş tarihlerini;
- d. 3. madde 2. paragrafın hükümleri uygulanarak alınan her bildirim;
- e. Bu Şart'la ilgili tüm diğer hareket, bildirim, beyan ve haberleşmeleri.

Yukarıdaki hükümleri kabul zımında gereği gibi yetkili kılınmış aşağıda imzaları bulunanlar işbu şartı imzalamışlardır.

Avrupa Konseyi arşivlerinde saklanacak işbu sözleşme İngilizce ve Fransızca olarak ve her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere, tek nüsha halinde, 5 kasım 1922'de Strazburg'da düzenlenmiştir. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin her birine ve Şart'ı kabul etmeye davet edilen devletlere bu şartın aslına uygun suretlerini iletacaktır.

2.4- Avrupa Bölgesel Diller veya Azınlık Dilleri Şartı Açıklayıcı Rapor – Çev. İdil Işıl GÜL

(ETS No. 148)

Giriş

1. Birçok Avrupa devletinde, bölgesel olarak yerleşik ve nüfusun çoğunluğundan farklı bir dil konuşan otokton gruplar bulunmaktadır. Bu durum, tarihi süreçte devletlerin salt dile dayalı olarak kurulmamasının ve küçük toplulukların daha büyük topluluklar tarafından yutulmasının bir sonucudur.

2. Bölgesel diller ile azınlık dillerinin demografik durumu, büyük ölçüde farklılık göstermektedir; bazı dilleri konuşan kişilerin sayısı binlerle ifade edilirken, bazı dilleri milyonlarca kişi konuşmaktadır. Yine bu dillere ilişkin olarak münferit devletlerin hukuk ve uygulamaları da büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Ancak, hepsinin sahip olduğu ortak bir özellik, değişen ölçülerde tehlike altında olmalarıdır. Dahası, geçmişteki durum ne olursa olsun, bugünlerde bölgesel diller veya azınlık dillerinin karşı karşıya oldukları tehditler, modern medeniyetin ve özellikle kitle iletişimin dostça olmayan ortamının zorunlu standartlaştırıcı etkisinden veya hükümetlerin asimilasyon politikalarından kaynaklanmaktadır.

3. Avrupa Konseyi'nin çeşitli organları, uzun yıllardır bölgesel diller veya azınlık dillerine ilişkin endişelerini dile getirmektedir. İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Sözleşme'nin ayrımcılık yasağına ilişkin 14. maddesinin, en azından Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma bakımından, dile veya ulusal bir azınlığa mensup olma gibi nedenlere dayalı ayrımcılığı yasakladığı bir gerçektir. Bu husus önemli olmakla birlikte, sadece bireylerin ayrımcılığa maruz kalmamasına ilişkin bir hak yaratmakta, Danışma Meclisi'nin uzun zaman önce, 1957'deki 136 sayılı Kararı'nda belirttiği üzere, azınlık dillerinin ve bu dilleri kullanan toplulukların korunmasına ilişkin olarak pozitif bir koruma sistemi kurmamaktadır. Parlamenterler Meclisi, 1961 tarihli 285 sayılı Tavsiyesi'nde, Avrupa Sözleşmesi'ni tamamlamak üzere, azınlıkların kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dillerini kullanma, kendi okullarını açma ve benzeri haklarını güvence altına alacak bir koruma tedbiri benimsenmesi çağrısında bulunmuştur.

4. Son olarak, 1981 yılında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Avrupa'daki azınlık dilleri ve lehçelerine ilişkin eğitsel ve kültürel sorunlara ilişkin olarak 928 sayılı Tavsiye'yi, ve aynı yıl Avrupa Parlamentosu aynı sorunlara ilişkin bir kararı benimsemiştir. Her iki belge de, bölgesel diller ile azınlık dilleri ve kültürlerine ilişkin bir şart hazırlanması gerektiğini ifade etmiştir.

5. Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Daimi Konferansı (CLRAE), bu tavsiye ve kararlardan hareketle, yerel ve bölgesel yetkililerin yerel ve bölgesel düzlemdeki dil ve kültürlerle ilgili bir rol oynamaları beklentisinin de etkisiyle, Avrupa bölgesel diller veya azınlık dilleri Şartı'nı hazırlamaya karar vermiştir.

6. Şart taslağının hazırlanması öncesindeki ön çalışmalar arasında, Avrupa'daki bölgesel diller ile azınlık dillerinin gerçek durumunu tespiti yönelik bir anket ile, 40'tan fazla dili temsilen 250 kişinin katıldığı kamuya açık bir toplantı da bulunmaktadır. Taslak hazırlığının ilk aşaması, bir grup uzmanın desteği ile yürütülmüştür. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi ile Avrupa Parlamentosu'nun güçlü ve sürekli ilgisi çerçevesinde, bu kurumlardan ilki taslağın hazırlanmasında yer almış, bu aşamada Avrupa Parlamentosu'nun yetkin üyeleri ile de temas sürdürülmüştür.

7. Sonuçta, Daimi Konferans 1988 tarih ve 192 sayılı Kararı ile, sözleşme statüsü kazanması amacıyla hazırlanan şart metnini teklif olarak sunmuştur.

8. Parlamenterler Meclisi'nin 1988 tarih ve 142 sayılı Görüş'ü ile desteklediği bu girişimin ardından, Bakanlar Komitesi Avrupa'daki bölgesel diller ile azınlık dillerine ilişkin bir *ad hoc* uzmanlar komitesi (CAHLR) kurmuş ve komiteyi, Daimi Konferans tarafından hazırlanan metni göz önünde bulundurarak bir şart taslağı hazırlamakla görevlendirmiştir. Hükümetlerarası bu komite, 1989 yılı sonunda çalışmaya başlamıştır. Bu projeyi başlatanlar olarak CLRAE ve Parlamenterler Meclisi, komi-

te toplantılarında temsil edilmiştir. CAHLR, şart taslağının nihai metnini 1992 yılında Bakanlar Komitesi'ne sunmadan önce, Avrupa Konseyi içindeki bazı uzman komitelere (kültür, eğitim, insan hakları, hukuki işbirliği, suç sorunları, yerel ve bölgesel yönetimler, medya) ve Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu'na danışmış ve onların görüşlerini göz önüne almıştır.

9. Şart, Bakan Yardımcılarının 25 Haziran 1992 tarihli 478. toplantısında Bakanlar Komitesi tarafından bir sözleşme olarak benimsenmiş ve 5 Kasım 1990'da Strazburg'da imzaya açılmıştır.

Genel hususlar

Şart'ın amaçları

10. Başlangıç kısmında açıkça ortaya konulduğu üzere, Şart'ın öne çıkan amacı kültürel dir. Avrupa kültür mirasının tehdit altındaki bir unsuru olarak bölgesel diller ile azınlık dillerini korumak ve teşvik etmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu nedenle, sadece bu dillerin kullanımına ilişkin ayrımcılığı yasaklayan hükümler içermemekte, aynı zamanda bunu etkin şekilde destekleyen tedbirler sunmaktadır. Amaç, bölgesel diller ile azınlık dillerinin eğitim ve kitle iletişim araçlarında kullanımını makul olarak mümkün olduğu ölçüde sağlamak ve yargısal ve idari faaliyetlerin yürütüldüğü yerlerde, ekonomik ve sosyal yaşamda ve kültürel etkinliklerde kullanılmasına izin vermektir. Ancak bu şekilde geçmişteki elverişsiz koşullar, gerekli hallerde giderilebilir ve Avrupa'nın kültürel kimliğinin yaşayan bir unsuru olarak bu diller muhafaza edilebilir ve geliştirilebilir.

11. Şart, dil azınlıklarını değil, bölgesel diller ile azınlık dillerini korumayı ve teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, bölgesel diller ile azınlık dillerinin kültürel yönüne ve bu dilleri konuşanların yaşamın her alanında bölgesel diller ile azınlık dillerini kullanmasına vurgu yapılmaktadır. Şart, bölgesel diller ile azınlık dillerini konuşanlara, bireysel veya kolektif bir hak sağlamamaktadır. Bununla birlikte, Taraf Devletlerin bu dillerin statüsüne ilişkin yükümlülükleri ve bu Şart'a uygun olarak yürürlüğe konulacak ulusal mevzuat, ilgili topluluklar ile bunların münferit üyelerinin durumları üzerinde de açıkça etkili olacaktır.

12. CLRAE, taslak Şartı, orta ve doğu Avrupa'daki köklü değişiklikler öncesinde ve o dönemde Avrupa Konseyi üyesi olan ülkelerin ihtiyaçları ışığında müzakere etmiş ve sunmuştur. Bununla birlikte, Şart'ın ve Şart ile benimsenen yaklaşımın, orta ve doğu Avrupa'daki ülkelerin durumuyla ne kadar ilintili olduğu, bu ülkelerden bir kısmının temsilcilerinin, konuya ilişkin Avrupa standartlarının benimsenmesi sırasında gösterdiği yakın ilgi ile de teyit edilmiştir.

13. Her ne kadar taslak Şart bağımsızlıktan ve sınırların değişmesinden sonra ortaya çıkan uyruklu sorununa ilişkin hükümler içermese de, Şart'ın ölçülü ve gerçekçi bir şekilde, tarihin onları konumlandığı devlette daha rahat etmelerini sağlayarak, ayırt edici nitelikleri dil olan azınlıkların sorunlarının azaltılmasına yardımcı olması beklenebilir. Bölgesel diller ile azınlık dillerinin yaşamın çeşitli alanlarında kullanılması imkanlarını arttırmak, parçalanma eğilimlerini güçlendirmenin aksine, bu dilleri konuşan kimselerin, yaşadıkları ülkedeki ve bir bütün olarak Avrupa'daki konumlarını kabullemelerini önleyen geçmişe ilişkin kötü anıları arkada bırakmalarını sağlayacaktır.

14. Bu çerçevede Şart'ın, resmi diller ile bölgesel veya azınlık dilleri arasındaki ilişkiyi, rekabet veya birbirini dışlama olarak değerlendirmede de vurgulanmalıdır. Aksine, her kategorideki dilin uygun bir yerinin bulunduğu kültürlerarası ilişkilere dayalı ve çokdilli bir yaklaşım benimsemektedir. Bu yaklaşım, Avrupa Konseyi'nin geleneksel olarak benimsediği değerlere ve halklar arasında daha yakın ilişkiler geliştirmeye, Avrupa'da işbirliğinin arttırılmasına ve bir devlette bulunan farklı nüfus grupları arasında kültürlerarası ilişkiler temeline dayalı anlayışın geliştirilmesine yönelik çabalarına da uygun düşmektedir.

15. Şart, ekonomik saiklerle yakın zamanda gerçekleşen göç dalgalarının bir sonucu olarak, imzacı devletlerde ortaya çıkan yeni ve çoğunlukla Avrupa dili olmayan dillere ilişkin durumla ilgili hükümler getirmemektedir. Bu dilleri konuşan kitlelerin bulunduğu hallerde, bütünleşmeye ilişkin

özgül sorunlar ortaya çıkmaktadır. CAHLR, bu sorunların ayrıca, uygun olursa ayrı bir hukuki belgeyle düzenlenmesi gerektiği görüşündedir.

16. Son olarak, bazı Avrupa Konseyi üyesi devletler, bu Şart'ın öngördüklerinden daha ileri giden politikaları hali hazırda uygulamaktadır. Bu Şart'ın hükümleri, hiçbir şekilde devletlerin bu haklarını ortadan kaldırmayı amaçlamamaktadır.

Temel kavramlar ve yaklaşım

Dil kavramı

17. Şart'ta kullanıldığı şekliyle dil kavramı, asli olarak dilin kültürel işlevine odaklanmaktadır. Bu nedenle bireysel bir hak, başka bir ifade ile “kendi dilini” konuşma hakkı ihdas edecek ve bu dilin ne olduğunu belirleme hakkını bireylere bırakacak şekilde öznel olarak tanımlanmamıştır. Yine, dili belli bir sosyal veya etnik grubun aracı olarak nitelendirmek suretiyle, sosyo-politik veya etnik bir tanım da benimsenmiş değildir. Sonuç olarak, Şart, etnik ve/veya kültürel azınlık gruplarının haklarının ne olduğunu belirleme amacını taşımadığından, bölgesel veya azınlık dillerini koruma ve teşvik etmeyi amaçladığından, dil azınlıkları kavramını tanımlamaktan da kaçınmıştır.

Kullanılan terminoloji

18. CAHLR, “daha az yaygın diller” gibi ifadeler yerine, “bölgesel diller veya azınlık dilleri” terimini tercih etmiştir. “Bölgesel” sıfatı, bir devletin topraklarının sınırlı bir parçasında konuşulan dilleri ifade eder; ki bu dil bu bölgedeki vatandaşların çoğunluğu tarafından konuşuluyor olabilir. “Azınlık” terimi, ya dilin devlet ülkesinin belirli bir parçası üzerinde yoğunlaşmamış kimseler tarafından konuşulduğu, ya da devlet ülkesinin bir parçasında yoğunlaşmış olmakla birlikte, bu bölgede, devletin çoğunluk dilini konuşan kimselerden sayıca az olan kimseler tarafından konuşulduğu durumları ifade eder. Her iki sıfat da, hukuki kavramları değil, olgulara dayalı ölçütleri ifade etmekte ve söz konusu devletteki durumu yansıtmaktadır (örneğin, bir devletteki azınlık dili, bir başka devlette çoğunluk dili olabilir).

Farklı bölgesel veya azınlık dilleri “kategorileri” arasında farklılaştırma yapılmamış olması

19. Şart'ı hazırlayanlar, Avrupa'daki bölgesel ve azınlık dillerinin durumları arasındaki büyük farklılıkların nasıl değerlendirilmesi gerektiği sorunu ile karşılaşmışlardır. Bazı diller nispeten geniş bir coğrafi alanda, yüksek sayıda kimse tarafından konuşulmakta ve belli bir gelişme imkanından ve kültürel istikrardan yararlanmaktadır; diğerleri nüfusun oldukça küçük bir kısmı tarafından, sınırlı bir ülkesel alanda konuşulmakta, veya kayda değer ölçüde küçük bir azınlık tarafından konuşulmakta ve yaşama ve gelişme imkanından büyük ölçüde yoksun bulunmaktadır.

20. Sonuç olarak, farklı kategori dilleri, nesnel durumlarına göre tanımlama çabasına girmeme kararı alınmıştır. Aksine bir yaklaşım, Avrupa'daki dillerin çeşitliliğine adil bir yaklaşım teşkil etmeyecektir. Uygulamada, her bölgesel dil veya azınlık dili, özel bir nitelik arz etmektedir ve bunları farklı gruplar altında toplamaya çalışmak ve zorlamak uygun değildir. Benimsenen çözüm, tek bir bölgesel dil veya azınlık dili kavramı kabul ederek, devletlere her bir bölgesel dil veya azınlık diliyle ilgili olarak yükümlülüklerini uyarlama imkanı tanımaktır.

Avrupa'daki bölgesel dil ve azınlık dillerinin bir listesinin yapılmamış olması

21. Şart, hangi Avrupa dillerinin ilk maddede tanımlanan bölgesel dil veya azınlık dili kavramı kapsamına girdiğini belirtmemektedir. Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Daimi Konferansı tarafından Avrupa'daki dillerin durumuna ilişkin olarak yapılan ön anket, Şart'ı hazırlayanları, bölgesel dil veya azınlık dillerinin bir listesini eklemekten kaçınmaya teşvik etmiştir. III. Bölüm'de öngörülen özgül tedbirlerle ilgili olarak, hangi hükümlerin hangi dillere uygulanacağını belirleme yetkisi büyük ölçüde devletlere bırakıldığından, aksinin kararlaştırılması zaten sınırlı bir etkiye sahip olacaktır. Şart, münferit bölgesel diller ile azınlık dillerinin farklı durumlarına uygun çözümler sunmakta, ancak somut vakada hangi durumun söz konusu olduğunu, kendisi belirlememektedir.

Şart'ın yapısı

22. Şart, II. Bölüm'de tüm bölgesel diller ile azınlık dillerine uygulanacak ortak çekirdek ilkeler ortaya koymaktadır. Öte yandan Şart'ın III. Bölümü, topluluğun yaşamının farklı alanlarında bölgesel veya azınlık dillerinin yerinin ne olduğuna ilişkin bir dizi özgül hüküm içermektedir: Devletler, belirli sınırlar dahilinde, bu hükümlerden hangilerinin kendi sınırları içinde konuşulan her bir dile uygulanacağını belirlemede özgürdür. Ek olarak, önemli sayıda hüküm, “her bir dilin durumuna göre” uygulanmak üzere, esnekliği değişen seçenekler sunmaktadır.

23. Esneklik, bölgesel diller ile azınlık dillerine ilişkin *de facto* durumlardaki büyük farklılıkları gözetmektedir (söz konusu dili konuşanların sayısı, parçalanmışlık derecesi, vs.). Yine çoğu hükümün yarattığı maliyet ve Avrupa devletlerinin farklı idari ve mali kapasiteleri de göz önüne alınmıştır. Bu çerçevede devletlerin, hukuki durumları geliştiğinde veya mali durumları elverdiğinde, sonraki aşamalarda yükümlülüklerini arttırma olanağı bulunması önemlidir.

24. Son olarak, Şart'ın IV. Bölümü, Şart'ın uygulanmasını izlemek üzere bir Avrupa uzmanlar komitesinin kurulması dahil olmak üzere, uygulamaya ilişkin hükümler içermektedir.

Şart'ın hükümlerine ilişkin serh**Başlangıç**

25. Başlangıç, Şart'ın hazırlanma nedenlerini ortaya koymakta ve temel felsefi yaklaşımını açıklamaktadır.

26. Avrupa Konseyi'nin amacı, üyeleri arasında, ortak miras ve ideallerini geliştirmek üzere, daha sıkı bir birlik kurmaktır. Dil çeşitliliği, Avrupa kültürel mirasının en değerli unsurları arasındadır. Avrupa kültürel kimliği, dillerin standartlaştırılması üzerine inşa edilemez. Aksine, geleneksel bölgesel diller ile azınlık dillerinin korunması ve güçlendirilmesi, Avrupa Konseyi üyelerinin ideallerine göre ancak çoğulcu ilkeler üzerine inşa edilebilecek olan Avrupa'nın inşasına bir katkıdır.

27. Başlangıç, Birleşmiş Milletler'in Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşmesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne gönderme yapmaktadır. Bunlara ek olarak, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı çerçevesinde benimsenen siyasi nitelikli taahhütleri de zikretmektedir. Avrupa'nın bazı tarihi bölgesel ve azınlık dillerinin bugünkü zayıf durumları gözetildiğinde, bu dilleri konuşanlara karşı ayrımcılığın yasaklanması tek başına yeterli bir tedbir olmayacaktır. Bu dilleri kullananların menfaat ve isteklerini yansıtan özel destek, bu dillerin korunması ve geliştirilmesi bakımından son derece önemlidir.

28. Şart'ın yaklaşımı ulusal egemenlik ve toprak bütünlüğü ilkelerini yansıtmaktadır. Her devlet, kültürel ve sosyal gerçekliği göz önünde bulundurma yükümlülüğü altındadır; ancak siyasi veya kurumsal düzenin değiştirilmesi söz konusu değildir. Aksine, üye devletler ülkesel yapılanma ile devlet yapısını olduğu gibi kabul ettiği için, her bir devlet içinde, ancak uyumlu şekilde, bölgesel diller ile azınlık dilleri niteliğindeki dillerin geliştirilmesi için tedbirler almanın gerekliliğine inanmışlardır.

29. Kültürlerarasılık ve çokdillilik ilkelerinin teyidi, Şart'ın amaçlarına ilişkin yanlış anlamaları ortadan kaldırmaya hizmet etmektedir; ki Şart katiyen dil gruplarının herhangi bir şekilde ayrılmasını teşvik etmeyi amaçlamamaktadır. Aksine, her devlette, resmi dilin (veya resmi dillerden birinin) bilinmesinin gerekli olduğu kabul edilmektedir; bunun bir sonucu olarak, Şart hükümlerinin hiçbirisi resmi dillerin öğrenilmesi önünde engel oluşturmayı amaçlar şekilde yorumlanmamalıdır.

Bölüm I – Genel hükümler**Madde 1 - Tanımlar**

“Bölgesel diller veya azınlık dilleri” tanımı (1. maddenin a paragrafı)

30. Bu Şart'ta kullanılan tanım, üç unsuru vurgulamaktadır:

Devletin vatandaşları tarafından geleneksel olarak kullanılan diller:

31. Bu Şart'ın amacı yakın tarihte ortaya çıkan ve göç edilen ülkede veya geri dönme halinde kaynak ülkede, yabancı bir dil konuşan grupların varlığına neden olan göç fenomeninin yarattığı sorunları çözmek değildir. Şart, yakın zamanda Avrupa'ya göç etmiş ve bir Avrupa devletinin vatandaşlığını kazanmış olan Avrupalı olmayan gruplarla da ilgili değildir. "Avrupa'nın tarihi bölgesel veya azınlık dilleri" ifadesi (başlangıç kısmının ikinci paragrafına bakınız), ve devlette "geleneksel olarak kullanılan" diller (1. maddenin a paragrafı), açıkça göstermektedir ki, Şart sadece tarihi dilleri, başka bir ifade ile söz konusu devlette uzun bir süredir konuşulmakta olan dilleri kapsamaktadır.

Farklı diller:

32. Bu diller, devlet nüfusunun geri kalanı tarafından kullanılan diğer dilden veya dillerden açıkça ayrılmalıdır. Şart, tek ve aynı dilin yerel farklılıklarına veya farklı lehçelerine ilişkin değildir. Ancak, tartışmalı bir konu olan, ifade farklılıklarının ne zaman ayrı bir dil teşkil edeceğine ilişkin bir yanıt sunmamaktadır. Bu sorun münhasıran dile ilişkin değil, ama ayrıca psiko-sosyal ve siyasi bir nitelik de arz etmektedir, ki bu nedenle her bir durumda farklı bir yanıtın ortaya konulması mümkündür. Bu nedenle, bir ifade biçiminin ne zaman ayrı bir dil teşkil edeceğini belirleme yetkisi, kendi demokratik usulleri çerçevesinde, her bir devletin ilgili makamlarına bırakılmıştır.

Coğrafi temel:

33. Bu Şart kapsamındaki dillerin çoğu belli bir coğrafyaya bağlı dillerdir; başka bir ifade ile geleneksel olarak belli bir coğrafi alanda kullanılmaktadır. Bu nedenle Şart, "bölgesel diller veya azınlık dillerinin kullanıldığı topraklar"ı tanımlamaya çalışmaktadır. Birçok dil, geleneksel olarak konuşuldukları topraklarda azınlık dili haline geldiğinden, burada ifade edilmek istenen sadece belli bir dilin baskın şekilde veya çoğunluk tarafından konuşulduğu topraklar değildir. Şart'ın bir dilin kullanıldığı coğrafi alana ilişkin düzenlemeler içermesinin nedeni, Şart'ta savunulan tedbirlerin çoğunun, hangi coğrafi alanda uygulanacağını belirlenmesinin zorunlu olmasıdır. Açıktır ki, aynı topraklarda birden fazla bölgesel dil veya azınlık dilinin konuşulduğu durumlar olacaktır; şart bu durumları da kapsamaktadır.

Bir bölgesel dil veya azınlık dilinin kullanıldığı toprakların belirlenmesi (1. maddenin b paragrafı)

34. Burada kullanılan toprak ifadesi, yalnızca bir azınlık tarafından da konuşulsa, bir bölgesel dil veya azınlık dilinin tarihsel temellerinin bulunduğu ve halen belirgin ölçüde kullanıldığı yeri ifade eder. Şart'ta kullanılan terimler, kaçınılmaz olarak, önemli ölçüde esnek nitelikte olduğundan, bölgesel diller veya azınlık dillerinin kullanıldığı topraklar kavramının, Şart'ın ruhuna uygun olarak, bölgesel diller veya azınlık dillerinin konuşulduğu toprakların korunmasına ilişkin 7. maddenin 1. b paragrafını da gözeterek, daha kesin bir şekilde tanımlanması, devletlere bırakılmıştır.

35. Bu hükmün kilit ifadesi, "çeşitli koruyucu ve teşvik edici tedbirlerin alınmasını haklı kılabilecek sayıda kişi" ifadesidir. Şart'ı hazırlayanlar, bir bölgesel dil veya azınlık dilini konuşanlara, Şart'ta öngörülen tedbirlerin uygulanması için, bu kişilerin hangi oranda veya hangi oranın üzerinde olması gerektiğine ilişkin sabit bir oran tespit etmekten kaçınmışlardır. Söz konusu tedbirin uygulanması için bir dili konuşan kimselerin uygun sayısının ne olması gerektiğini, devletlerin Şart'ın ruhuna uygun olarak, alınması öngörülen her bir tedbirin niteliğini de gözeterek, yapacakları değerlendirmeye bırakmışlardır.

"Coğrafi bir alana bağlı olmama"nın tanımı (1. maddenin c paragrafı)

36. "Coğrafi bir alana bağlı olmayan diller", coğrafi bir temelden yoksun olduklarından, bölgesel dil veya azınlık dili kategorileri dışında bırakılmıştır. Ancak, diğer bakımlardan bu dilleri 1. maddenin a paragrafındaki tanım, başka bir ifade ile, devletin ülkesinde söz konusu devletin vatandaşları tarafından geleneksel olarak kullanılan diller tanımı kapsamına girmektedir. Coğrafi bir alana bağlı olmayan dillere örnek olarak İbranice ve Roman dili sayılabilir.

37. Coğrafi bir temelin yokluğu nedeniyle, bu Şart'ın oldukça sınırlı bir kısmı bu dillere uygulanabilecektir. Özellikle III. Bölüm'de yer alan çoğu hüküm, bölgesel diller veya azınlık dillerini, kullanıldıkları coğrafi alan bağlamında koruma ve geliştirmeyi amaçlamaktadır. II. Bölüm daha rahat şekilde coğrafi bir alana bağlı olmayan dillere de uygulanabilir; ancak bu uygulama sadece *mutates mutandis* ve 7. maddenin 5. paragrafında öngörülen koşullar dahilinde gerçekleşebilir.

Madde 2 - Yükümlülükler

38. 2. madde, Şart'ın iki ana bölümünü, başka bir ifade ile II. ve III. Bölümleri birbirinden ayırmaktadır.

II. Bölüm'ün uygulanması (2. maddenin 1. paragrafı)

39. II. Bölüm'ün kapsamı genel niteliktedir ve bir Taraf Devlet'in ülkesinde konuşulan tüm bölgesel diller ile azınlık dilleri bakımından bütünüyle geçerlidir. Ancak belirtilmelidir ki, "her dilin durumuna göre" ifadesi, Avrupa ülkeleri arasında ve her ülkenin kendi içinde, söz konusu dillere ilişkin son derece değişen durumların tümünü içine almak üzere kullanılmıştır. İlk paragraf, Taraf Devletlerin kendi politika, mevzuat ve uygulamalarını bir dizi ilke ve amaçla uyumlaştırmaları yükümlülüğünü öngörmektedir. Bu hususlar oldukça genel bir şekilde ifade edilmiş ve yorum ve uygulama konusunda ilgili devletlere son derece geniş bir takdir yetkisi tanınmıştır (II. Bölüm'e ilişkin aşağıdaki açıklamalara bakınız).

40. Her ne kadar Taraf Devletler bu Şart'ın II. Bölüm'ünde güvence altına alınan bölgesel dil veya azınlık dili statüsünü tanıma veya reddetmede özgür değillerse de, Şart'ın uygulanması yetkisine sahip olmaları nedeniyle, ülkelerinin belli bir kısmında veya belli bir grup vatandaşları tarafından kullanılan bir ifade biçiminin Şart bağlamında bölgesel bir dil veya azınlık dili olup olmadığını belirleme sorumluluğuna sahiptirler.

III. Bölüm'ün uygulanması (2. maddenin 2. paragrafı)

41. III. Bölüm'ün amacı, II. Bölüm'de ifade edilen genel ilkeleri daha açık kurallar haline getirmektir. Bu Bölüm, II. Bölüm'de yer alan hükümlere ek olarak, III. Bölüm'deki hükümlerden seçtiklerini uygulamayı taahhüt eden sözleşmeciler devletler bakımından bağlayıcıdır. Şart'ın hazırlayanlar, Şart'ın farklı Avrupa devletlerindeki dillerin farklı durumlarına uyarlanabilmesini sağlamak amacıyla, iki imkan öngörmüşlerdir: İlk olarak, devletler Şart'ın III. Bölümü'nün hangi dillere uygulanacağına karar verme konusunda özgürdürler; ve ikinci olarak devletler Şart'ın uygulanacağını kabul ettikleri her bir dil için, III. Bölüm'ün hangi hükümlerinin uygulanacağını da belirleyebilirler.

42. Bir sözleşmeciler devletin, Şart'ın sözüne aykırı olmaksızın, belli bir bölgesel dil veya azınlık dilinin kendi ülkesi üzerindeki varlığını tanıması, ancak kendi takdir yetkisi içerisinde kalan nedenlerle, Şart'ın III. Bölümü'nde yer alan hükümleri bu dile uygulamamayı tercih etmesi mümkündür. Ancak açıktır ki, bir devletin tanınmış olan bir bölgesel dil veya azınlık dilini III. Bölüm hükümlerinin uygulama alanı dışında bırakmasına ilişkin nedenler, Şart'ın ruhu, amaçları ve ilkeleriyle uyumlu nedenler olmalıdır.

43. Bir Devlet, III. Bölüm'ü kendi ülkesinde konuşulan bir bölgesel dil veya azınlık diline uygulamayı kabul ettikten sonra, III. Bölüm'ün hangi paragraflarını söz konusu bölgesel dil veya azınlık diline uygulayacağını da belirlemelidir. 2. maddenin 2. paragrafına göre, devletler III. Bölüm hükümlerinden en az 35 paragraf veya alt-paragrafı seçerek uygulama yükümlülüğü altındadır. Bu seçi sırasında devletin yükümlülüğü, farklı paragraflar arasından, her bir bölgesel dil veya azınlık dilinin somut durumuna mümkün olduğunca uyan paragrafları seçmektir.

44. Bu amaçla, 2. maddenin 2. paragrafında öngörülen koşullar, devletlerin yükümlülüklerini Şart'ın farklı hükümlerine makul şekilde dağıtacak şekilde tasarlanmış, böylelikle devletlerin bölgesel diller veya azınlık dillerinin korunmasına ilişkin temel alanları göz ardı etmemeleri sağlanmaya çalışılmıştır (eğitim, yargı makamları, idari makamlar ve kamu hizmetleri, kitle iletişim, kültürel etkinlikler ve mekanlar, ekonomik ve sosyal yaşam).

45. “Paragraf veya alt-paragraflar” ifadesi, Şart’ın tek başına anlam ifade edebilen farklı hükümlerini ifade etmektedir. Bu şekilde, bir devlet 9. maddenin 3. paragrafını seçtiğinde, bu paragrafın 2. maddenin 2. paragrafının amaçları bağlamında, tek bir birim olarak sayılacaktır; aynı durum, bir devletin 8. maddenin 1. paragrafının g alt-paragrafını seçmesi halinde de geçerlidir. Bir paragraf veya alt-paragrafın birden fazla şık sunması halinde, bu şıklardan birinin seçimi, 2. maddenin 2. paragrafı bağlamında bir alt- paragraf sayılacaktır. Örneğin bir devlet, 8. maddenin 1. paragrafındaki a.iii şikkını seçerse, bu bir “alt-paragraf” sayılacaktır. Buna karşılık, şıklar birbirine alternatif değil de, bir bütün görünümündeyse durum farklıdır. Bu halde, bir devlet 9. maddenin 1. paragrafındaki a.iii ve a.iv şıklarını seçerse, bunlar 2. madde anlamında iki alt-paragraf sayılacaktır.

46. Bu seçeneklerin amacı, Şart’a bölgesel diller ve azınlık dillerinin durumları arasındaki *de facto* farklılıkları gözetme imkanı tanıyacak bir esneklik getirmektir. Açıktır ki, çok sayıda kişi tarafından konuşulan bölgesel bir dile tam olarak uygun bazı hükümler, az sayıda kişi tarafından konuşulan bir azınlık dili bakımından uygun değildir. Devletlerin yükümlülüğü, bu seçenekler arasında keyfi bir seçim yapmak değil, ancak her bir bölgesel dil veya azınlık dilinin özelliklerine ve gelişim durumuna en uygun düzenlemeyi seçmektir. Farklı seçeneklerin amacı, III. Bölüm’ün ilgili madde veya paragraflarının metinlerinde, “her dilin durumuna göre” bu hükümlerin uygulanacağı da belirtilerek, açıkça ifade edilmiştir. Genel olarak belirtmek gerekirse, diğer ilgili etkenlerin yokluğunda, bir bölgesel dil veya azınlık dilini konuşan kimselerin sayısı ne kadar çok ve bölgede yaşayan nüfus ne kadar homojense, tercih edilmesi gereken seçenek o kadar “güçlü” olmalı; zayıf bir seçenek ancak söz konusu dilin durumu nedeniyle, daha güçlü seçeneğin uygulanamayacak olduğu durumlarda tercih edilmelidir.

47. Sonuç olarak devletler, III. Bölüm hükümleri arasından, her bir dilin özgül durumuna uygun, tutarlı bir çerçeve oluşturacak hükümleri seçmelidir. Eğer tercih ederlerse, tüm dillere veya bir dil grubuna uygulanacak genel bir çerçevenin benimsenmesi de mümkündür.

Madde 3 – Pratik hususlar

48. 3. madde, 2. maddede sayılan ilkelerin uygulanması usulünü açıklamaktadır: Her Sözleşme Devleti, onay, kabul, tasvip veya katılma belgesinde, ilk olarak, III. Bölüm’ün uygulanacağı bölgesel diller ile azınlık dillerini, ve ikinci olarak, her bir dil için III. Bölüm’den hangi paragrafların seçildiğini belirtecektir; zira seçilen paragraflar her bir dil için aynı olmayabilir.

49. Şart’ın 2. maddesi, II. ve III. Bölümlerin her ikisinin de kabul edilmesini gerektirmediğinden, bir devlet, III. Bölüm’ün uygulanması amacıyla herhangi bir dil seçmeksizin sözleşmeyi onaylayabilir. Bu halde, sadece II. Bölüm uygulanacaktır. Genel olarak Şart’ın ruhu, devletlerin, Şart tarafından getirilen korumanın özünü teşkil eden III. Bölüm’de sunulan seçeneklerden yararlanmasını gerektirir.

50. Yine açıktır ki, bir Taraf Devlet her zaman, örneğin Şart’ın III. Bölümü’nde yer alan hükümlerin kapsamına başka bölgesel diller veya azınlık dilleri eklemek veya bir dil veya ülkesinde konuşulan tüm azınlık dilleri ile bölgesel diller bakımından, daha önce kabul etmediği paragrafları da kabul etmek suretiyle yeni yükümlülükler üstlenebilir.

51. 3. madde, belli bir üye devlette, ülkenin tamamında veya bir kısmında resmi dil statüsünde olan bir ulusal dilin, diğer resmi dil veya dilleri konuşan nüfusa kıyasla daha az sayıda kimse tarafından kullanılıyor olması nedeniyle, bazı yönlerden 1. maddenin a paragrafında tanımlanan bölgesel diller veya azınlık dilleriyle karşılaştırılabilir durumda olması durumunu düzenlemektedir. Eğer bir devlet, daha az kullanılan resmi dilin Şart’ta öngörülen koruyucu ve teşvik edici tedbirlerden yararlanmasını isterse, bu devlet Şart hükümlerinin bu dile de uygulanmasını kabul edebilir. Şart’ın uygulama kapsamının bir resmi dili de kapsayacak şekilde genişletilmesi, 4. maddenin 2. paragrafı dahil olmak üzere, tüm maddeleri bakımından söz konusu olabilir.

Madde 4 – Mevcut koruma rejimleri

52. Bu madde, Şart’ın, dil azınlıklarına hukuki statü sağlayan ulusal mevzuat ve uluslararası anlaşmalarla bir arada uygulanmasına ilişkindir.

53. Belli diller veya bu dilleri konuşan azınlıklar, ulusal mevzuat veya uluslararası anlaşmalarda tanımlanmış bir statüye sahip iseler, Şart'ın amacı açıktır ki, bu hükümler tarafından tanınmış hak ve güvenceleri azaltmak değildir. Şart tarafından sağlanan koruma, diğer belgelerle sağlanan hak ve güvencelere ek niteliğindedir. Bu taahhütlerin tümü yerine getirilirken, aynı konuya ilişkin farklı hükümlerin bulunması halinde, söz konusu azınlıklar veya diller bakımından en elverişli koşullar öngören hükümler uygulanmalıdır. Bu halde, daha sınırlı hükümler içeren ulusal mevzuatın veya uluslararası taahhütlerin varlığı, Şart'ın uygulanmasına engel olmamalıdır.

54. Bu maddenin 1. paragrafı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile güvence altına alınan haklara ilişkindir. Şart'ın hiçbir hükmünün, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde bireylere tanınan insan haklarının sağladığı korumayı azaltır şekilde yorumlanamayacağını ifade etmektedir.

Madde 5 – Mevcut yükümlülükler

55. Başlangıç paragraflarında ifade edildiği üzere, Şart'ın amacı olan bölgesel diller ile azınlık dillerinin korunması ve teşvik edilmesi, ulusal egemenlik ve toprak bütünlüğü çerçevesinde gerçekleşecektir. Bu madde, Taraf Devletlerin bu çerçevedeki yükümlülüklerinin değişmeden kaldığını açıkça ifade etmektedir. Bu çerçevede, bir devletin Şart'a taraf olarak bir bölgesel dil veya azınlık dili ile ilgili olarak yükümlülük altına girmiş olması, o dil veya o dili kullananlara ilişkin özel bir çıkarı bulunan bir başka devlet tarafından, söz konusu devletin egemenliğini veya toprak bütünlüğünü zedeleyici eylemlerde bulunmak için bahane olarak kullanılamaz.

Madde 6 - Bilgilendirme

56. Bu maddede öngörülen bilgilendirme yükümlülüğünün nedeni, yetkililer ve ilgili örgüt ve bireylerin Şart'tan doğan yükümlülüklerin farkında olmadığı hallerde, Şart'ın hiçbir zaman tam olarak etkili olamayacağıdır.

Bölüm II – Amaç ve ilkeler

Madde 7

Şart'ta yer alan amaç ve ilkelerin listesi (7. maddenin 1. paragrafı)

57. Bu hükümler uygulamaya ilişkin hükümlere değil, temel olarak amaç ve ilkelere ilişkindir. Bu amaç ve ilkeler, bölgesel diller ile azınlık dillerinin muhafazası için gerekli çerçeveyi teşkil eder. Bunlar altı ana başlık altında sayılmıştır.

Bölgesel diller ile azınlık dillerinin tanınması (7. maddenin 1. a paragrafı)

58. Bu, bu dillerin varlığının ve kullanılmasının meşruiyetinin tanınması sorununa ilişkindir. Bu tanıma, bir dilin resmi dil olarak tanınması ile karıştırılmamalıdır. Bir dilin varlığının kabulü, bu dilin özgül özellik ve ihtiyaçlarının gözetilmesinin ve bu yönde adımlar atılmasının bir ön koşuludur.

Her bir bölgesel dil veya azınlık dilinin coğrafi alanına saygı (7. maddenin 1. b paragrafı)

59. Her ne kadar Şart bir bölgesel dil veya azınlık dilinin kullanıldığı topraklar ile idari sınırlar arasında bir uyumun sağlanmasını arzu edilir kabul etmekte ise de; açıktır ki, yerleşime ilişkin hususlar karmaşık olduğundan ve idari örgütlenmenin coğrafi sınırlarının belirlenmesinde dil dışında başka meşru unsurlar belirleyici olabildiğinden, bu amaç her durumda gerçekleştirilemeyebilir. Bu nedenle Şart, bölgesel bir dil veya azınlık dilinin kullanıldığı topraklar ile idari sınırların tüm hallerde çakışması koşulunu öngörmemektedir.

60. Bununla birlikte, bir dilin kullanılmasını veya yaşamasını zorlaştırmayı veya bir dil topluluğunu çeşitli idari veya coğrafi bölgelere dağıtmayı amaçlayan uygulamaları kınamaktadır. Eğer idari sınırlar, bir bölgesel dil veya azınlık diline uygun hale getirilemiyorsa, en azından tarafsız kalmalı ve dil üzerinde olumsuz etkileri olmamalıdır. Bu çerçevede, yerel veya bölgesel yönetimler, bu dillere ilişkin yükümlülüklerini yerine getirebilme konumunda olmalıdır.

Bölgesel diller veya azınlık dilleri lehine pozitif edimlerde bulunma gereği (7. maddenin 1. c ve d paragrafı)

61. Çeşitli bölgesel diller ile azınlık dillerinin zayıf durumu nedeniyle, bunların yaşaması için ayrımcılığın yasaklanmasının tek başına yeterli olmadığı, bugün artık açıktır. Bu diller pozitif desteğe ihtiyaç duymaktadır. 1. c paragrafı bu düşüncenin bir ifadesidir. Bu paragraf, bölgesel diller ile azınlık dillerinin teşvik edilmesi amacıyla alınacak tedbirlerin neler olduğunu belirleme yetkisini devletlere bırakmaktadır; ancak Şart, buna ilişkin eylemlerin kararlı olması gerektiğini vurgulamaktadır.

62. Bunun yanında, 1. d paragrafında ifade edildiği üzere, teşvike ilişkin çabalar, bölgesel diller ile azınlık dillerinin, hem sözlü hem de yazılı olarak, sadece özel yaşamda ve kişisel ilişkilerde değil, toplumsal yaşamda da, başka bir ifade ile kurumlarda, sosyal faaliyetlerde ve ekonomik yaşamda da özgürce kullanılmasını sağlayacak tedbirleri de içermelidir. Bir bölgesel dil veya azınlık dilinin kamusal bağlamda işgal edeceği yer, açıktır ki kendi niteliklerine bağlı olacak ve bir dilden diğerine değişecektir. Şart bu çerçevede kesin hedefler ortaya koymamakta, ancak teşvike yönelik çabaları talep etmekle yetinmektedir.

Bölgesel diller ile azınlık dillerinin öğretilmesinin ve öğrenilmesinin güvence altına alınması (7. maddenin 1. f ve h paragrafı)

63. Bölgesel diller ile azınlık dillerinin sürdürülmesi ve muhafazası bakımından önemli bir unsur, bunlara eğitim sisteminde yer verilmesidir. Şart, II. Bölüm’de bu ilkeyi teyit etmekle yetinmekte, bunun uygulanmasına ilişkin tedbirlerin neler olduğunu belirlemeyi devletlere bırakmaktadır. Bununla birlikte, bölgesel diller ile azınlık dillerinin eğitim sisteminin “uygun tüm seviyelerinde” bulunmasını talep etmektedir. Buna göre, bazı hallerde bölgesel dil veya azınlık dilinde eğitim yapılmasına, bazı hallerde ise bölgesel dilin veya azınlık dilinin öğretilmesine ilişkin tedbirler alınması gereklidir. Kendi özellikleri nedeniyle, bölgesel dilin veya azınlık dilinin belli seviyelerde eğitim yapılmasına uygun olmayacağı haller hariç tutulabilir.

64. 1. f paragrafı, bir dilde eğitimin veya bir dilin öğretilmesinin, o dilin aktarılması için bir araç olarak güvence altına alınmasına ilişkin iken, 1. h paragrafı, bölgesel diller ile azınlık dillerine ilişkin olarak üniversite veya dengi ortamlarda çalışmalar ve araştırmalar yapılmasının teşvik edilmesini öngörmektedir; zira bu çalışmalar kelime bilgisi, dilbilgisi ve imlâ bakımından bu dillerin gelişmesi için elzemdır. Bu tür çalışmaların teşvik edilmesi, bölgesel diller ile azınlık dillerinin gerçek anlamda gelişimini cesaretlendirecek şekilde teşvik edilmesine yönelik genel çabaların bir parçasıdır.

Bölgesel diller ile azınlık dillerini konuşmayan kimselerin, bu dillerin bilgisini kazanmaları imkanının sağlanması (7. maddenin 1. g paragrafı)

65. Bölgesel diller ile azınlık dillerini konuşanlar, kendi kişisel ihtiyaçları nedeniyle resmi dili bilmeleri gerektiğini bilmektedirler. Ancak, kültürlerarası ilişkiler ve çokdilliliğin değerine başlangıç bölümünde yapılan vurguya uygun olarak, birden fazla dilin konuşulmasının benimsenmesi, bölgesel dilleri veya azınlık dillerini konuşanlarla sınırlı olmamalıdır. Dil grupları arasında iletişim ve anlayışı kolaylaştırmak amacıyla, ülkelerinde bölgesel dilleri veya azınlık dillerini konuşan kimselerin bulunduğu Taraf Devletler, ana dilleri bu dillerden biri olmayan kimselerin istemeleri halinde bu dilleri öğrenebilmeleri imkanını sağlamaya davet edilmektedir.

66. İyi bilinmektedir ki, bazı devletlerde ilgili yetkililer bölgesel dilin o bölgede normal ve genel olarak konuşulan dil olmasını amaçlamakta ve ana dili bu olmayan kimseler dahil olmak üzere herkesin bu dili öğrenmesi için tedbirler almaktadır. Bu politika Şart’a aykırı olmamakla birlikte, 1. g paragrafının amacı bu değildir. Bu paragraf sadece dil gruplarının birbirine daha fazla nüfuz edebilmesini sağlamaya yöneliktir.

Bölgesel dilleri veya azınlık dillerini konuşan gruplar arasındaki ilişkiler (7. maddenin 1. e ve i paragrafı)

67. Aynı bölgesel dili veya azınlık dilini konuşan grupların, dillerinin yaşaması ve zenginleşmesine birlikte katkıda bulunabilmeleri için, birbirleriyle kültürel ilişkilere girebilme ve genel olarak birbirleriyle ilişkiler geliştirme imkanlarının bulunması gereklidir. Şart bu amaçla, farklı yerlerde yerleşik olmanın, bir devlet içindeki idari sınırların veya bu grupların birden fazla devlette yerleşik olmalarının, bunlar arasındaki ilişkilerde bir engel teşkil etmesini önlemeyi amaçlamaktadır.

68. Kabul edilmektedir ki, bölgesel diller ile azınlık dillerini konuşanlar tarafından paylaşılan ortak kimlik, diğer sosyal grupların dışlanması veya marjinalleştirilmesi şeklinde ortaya konulmamalıdır. Farklı bölgesel diller ile azınlık dillerini konuşanların kültürel ilişkilerinin geliştirilmesi, hem kültürel zenginleşmeye, hem de bir devlet içerisindeki tüm gruplar arasında anlayışın artmasına hizmet edecektir.

69. Paragraf 1. i, buna bir boyut daha eklemektedir: Aynı veya benzer bir bölgesel dil veya azınlık dilini konuşan gruplar farklı devletlerde yerleşirse, ulusal sınırların ötesinde de ilişkiler kurma imkanı olmalıdır. Bölgesel diller veya azınlık dilleri, tanım gereği, görece az sayıda kimse tarafından konuşulmaktadır: Bu dilleri konuşan az sayıda kimse, kültürel alanda karşılıklı zenginleşme için, sınırların ötesinde var olan kültürel kaynaklara, aynı veya benzer dilleri konuşan diğer gruplara ihtiyaç duyabilir. Bu durum, bir devlette bölgesel dil olan dilin, diğer devlette ana kültürel dil veya hatta ulusal dil olduğu hallerde özellikle önemlidir; bu halde sınır ötesi işbirliği, bölgesel topluluğun, daha fazla kimse tarafından dilde yürütülen kültürel etkinliklerden yararlanmasına imkan sağlayabilir. Bir dil grubu, bu şekilde tanımlandığı ve komşu topluluklarla ilişkileri engellenmediğinde, içinde bulunduğu devlette daha fazla bütünleşmiş hissedecektir.

70. Ancak devletler, karşı karşıya olabilecekleri ulusal ve uluslararası zorlukları da gözeterek, sınır ötesi ilişkilerin sağlanmasına en uygun düzenlemeleri yapma konusunda serbesttirler. Daha somut taahhütler, III. Bölüm'ün 14. maddesinde düzenlenmiştir.

Ayrımcılığın ortadan kaldırılması (7. maddenin 2. paragrafı)

71. Bölgesel diller ile azınlık dillerinin kullanılmasına dayalı ayrımcılığın yasaklanması, bu dilleri konuşanlar bakımından asgari bir güvenceyi ifade etmektedir. Bu nedenle, Taraf Devletler bir bölgesel dil ya da azınlık dilinin kullanılması bakımından caydırıcı ve bu dillerin yaşamasını veya gelişmesini zorlaştıran tedbirleri ortadan kaldıracaktır.

72. Ancak bu paragrafın amacı, diller arasında tam bir eşitliğin sağlanması değildir. Paragrafın lafzından, özellikle de kullanılan “meşru olmayan” teriminden de anlaşılacağı üzere, bölgesel diller ile azınlık dilleriyle ilgili politikaların bir gereği olarak, diller arasında farklılık gözetmek, Şart'ın ruhuyla son derece uyumludur. Bir devlet tarafından, ulusal veya resmi dil lehine alınan tedbirlerin, bölgesel dil veya azınlık dilleri bakımından geçerli olmaması, tek başına ayrımcılık teşkil etmeyecektir. Ancak bu tedbirler, bölgesel diller ile azınlık dillerinin yaşaması veya gelişmesi önünde bir engel teşkil etmemelidir.

73. Aynı zamanda, tam da resmi dillerle bölgesel diller ile azınlık dillerinin durumları arasında farklılıklar bulunması ve bu son sayılanları konuşanların dezavantajlı bir konumda bulunmaları nedeniyle, Şart bu dillerin muhafazası ve teşvik edilmesi amacıyla pozitif tedbirler alınmasını kabul etmektedir. Alınan tedbirler bu amaca sahip olduğu ve diller arasında eşitliği sağlamaktan başka bir amacı bulunmadığı sürece, ayrımcı sayılmayacaktır.

Dil grupları arasında karşılıklı saygı ve anlayışın geliştirilmesi (7. maddenin 3. paragrafı)

74. Bölgesel diller ile azınlık dillerine saygının ve bunlara yönelik hoşgörü ruhunun geliştirilmesi, bir devlet içinde dil çoğulculuğu anlayışının geliştirilmesine yönelik çabaların bir parçasıdır. Hoşgörü ve farklı dillere açık olma ruhunun eğitim sistemi ve medya aracılığıyla geliştirilmesi, bölgesel diller ile azınlık dillerinin korunması bakımından önemlidir. Medyanın bu amaçları izleme yönünde teşvik edilmesi, devletin gayrimeşru bir etkisi olarak değerlendirilmemektedir; gerçekten insan haklarına saygı, azınlıklara karşı hoşgörü ve nefrete kıskırtmanın önlenmesi, çoğu Avrupa devletinin med-

yaya yükümlülük yükleme konusunda tereddüt etmediği amaçlardandır. Aynı şekilde bu ilke, bölgesel diller ile azınlık dillerini konuşanların çoğunluk dillerine ve kültürlerine açık olmalarını sağlayan önemli bir unsurdur.

Bölgesel diller ile azınlık dillerinin menfaatlerini temsil edecek yapıların kurulması (7. maddenin 4. paragrafı)

75. CAHLR, her devlette, kamu makamlarının bölgesel diller ile azınlık dillerini konuşanların ifade ettikleri ihtiyaç ve talepleri göz önüne aldıkları mekanizmalar bulunması gerektiği kanaatindedir. Bu nedenle, her bölgesel dil ya da azınlık dili için, bu dile ilişkin menfaatleri ulusal düzlemde temsil eden, bu dilin gelişmesine yönelik tedbirleri yürüten ve Şart'ın o dil bağlamında uygulanmasını izleyen bir yapı bulunmasını tavsiye etmektedir. "Gerekliyse" ifadesi, diğerleri yanında, böyle bir yapının zaten bulunduğu hallerde, devletlerin aynı nitelikte yeni yapılar kurmalarının gerekli olmadığını ifade etmektedir.

Şart'ta yer alan ilkelerin coğrafi bir alana bağlı olmayan dillere uygulanması (7. maddenin 5. paragrafı)

76. Her ne kadar Şart, tarihi olarak devletin belli bir coğrafi bölgesinde konuşulan dillere ilişkin olsa da, CAHLR bir devlette geleneksel olarak konuşulan, ancak kesin bir coğrafi alana sahip olmayan dilleri göz ardı etmek istememektedir.

77. Ancak, II. Bölüm'de ortaya konulan bazı ilke ve hedeflerin coğrafi bir uygulama alanına ihtiyaç göstermesi ve bunları herhangi bir coğrafi alan belirlemeden uygulamanın zorluğu nedeniyle, bu hükümlerin bazı uyarlamalar yapılmaksızın coğrafi bir alana bağlı olmayan dillere uygulanmasının mümkün olamayacağı da kabul edilmektedir. Bu nedenle 5. paragraf, bu ilke ve hedeflerin, bu dillere mümkün olduğunca uygulanacağını ifade etmektedir.

78. 1. paragraftan 4. paragrafa kadar olan hükümlerin bazıları, hiçbir zorluk yaratmadan coğrafi bir alana bağlı olmayan dillere de uygulanabilir; bu dillerin tanınması, saygı, anlayış ve hoşgörü ruhunu geliştirecek tedbirler alınması, ayrımcılık yasağı ve pozitif destek sunacak tedbirler alınması, devlet içerisinde veya sınır ötesinde bu dilleri konuşanlar arasında bağlar kurulması ve bu dillere ilişkin çalışma ve araştırmalar yapılması bakımından durum böyledir. Öte yandan, idari sınırlara ve bu dilleri konuşmayanların bu dilleri öğrenmelerine ilişkin hükümler, bu tedbirler ancak belirli bir coğrafi alanda söz konusu olabileceğinden, belli bir coğrafi alana bağlı olmayan diller bakımından uygulanamayacaktır. Son olarak, coğrafi bir alana bağlı olmayan dillerin öğretilmesi ve öğrenilmesinin sağlanmasına ve bu dillerin kamusal yaşamda kullanılmasının teşvik edilmesine ilişkin hedefler, pratik nedenlerden dolayı, ancak bazı uyarlamalar yapılarak uygulanabilecektir.

Bölüm III – 2. maddenin 2. paragrafı çerçevesinde üstlenilen yükümlülüklerle uygun olarak bölgesel diller ile azınlık dillerinin kamusal yaşamda kullanılmasının teşvik edilmesine yönelik tedbirler

Madde 8 - Eğitim

79. Bu maddenin 1. paragrafı hükümleri, sadece her bir bölgesel dil veya azınlık dilinin konuşulduğu topraklar bakımından geçerlidir. Yine bu hükümler, "bu dillerin her birinin durumuna uygun olarak" uygulanacaktır. Yukarıda 2. maddenin 2. paragrafı ile ilgili olarak ifade edildiği üzere, bu husus özellikle a'dan f'ye kadar olan alt-paragraflarda ifade edilen seçeneklerden hangisinin hangi dil için tercih edileceğiyle ilgilidir.

80. "Devletin resmi dil(ler)inin öğretilmesine hanel getirmeksizin" ifadesi, 8. maddenin 1. paragrafının – ve özellikle de a'dan f'ye olan paragraflarda sayılan ilk tercihin – çoğunluk tarafından konuşulan dil(ler)in öğretilmesini dışlar şekilde yorumlanmasını önlemeye yöneliktir. Dil gettoları oluşturulmasına yönelik böyle bir eğilim, başlangıç paragraflarında altı çizilen kültürlerarası ilişkilerin sağlanması ve çokdillilik ilkelerine ve söz konusu nüfus gruplarının menfaatlerine de aykırı olacaktır.

Şart'ın daha az yaygın konuşulan resmi dillere de uygulandığı devletler söz konusu olduğunda, bu ifade, 1. paragraf hükümlerinin, diğer resmi dillerin öğretilmesine halel getirmeksizin uygulanması anlamında yorumlanacaktır.

81. 8. madde farklı seviyelerde eğitime ilişkindir: Okul öncesi, ilköğretim, orta öğretim, teknik ve mesleki eğitim, üniversite ve yetişkin eğitimi. Bu seviyelerin tümü bakımından, her bir bölgesel dil veya azınlık dilinin durumuna göre, farklı seçenekler sunulmuştur.

82. Bazı alt-paragraflar, “yeterli sayılan sayıda” ifadesini kullanmaktadır. Bu husus, bir dil grubunun durumunun, bir sınıf oluşturmak için gerekli asgari öğrenci sayısına ulaşmaya olanak tanımadığı hallerde, kamu makamlarının bu yönde tedbirler alma yükümlülüğü bulunmadığını ifade eder. Öte yandan, bölgesel diller ile azınlık dillerinin durumu düşünülerek, bir sınıf oluşturmak için aranan asgari öğrenci sayısı bakımından esneklik sağlanması ve daha az sayıda öğrencinin “yeterli sayılması” önerilmektedir.

83. C ve d alt-paragraflarında yer alan iv. seçenek, rüşt yaşına ve eğitimin tamamlanması için öngörülen yaşa ilişkin ulusal düzenlemelerin farklılık arz ettiğini göz önünde bulundurmaktadır. Duruma bağlı olarak, ya öğrencilerin, ya da ailelerinin istekleri gözetilecektir.

84. Her eğitim sisteminin, orta öğretim ile meslek eğitimi ayrımı gözetmediği, meslek eğitiminin orta öğretimin sadece bir türü olarak kabul edildiği bilinmektedir. C ve d alt-paragraflarında olduğu gibi, bu ayrım meslek eğitime ilişkin sistem farklılıklarını da gözetmiştir. Özellikle meslek eğitiminin büyük ölçüde stajlar yoluyla yürütüldüğü ülkelerde, bölgesel diller ve azınlık dilleri lehine tedbirlerin uygulanması zor olduğundan, devletlere en azından genel orta öğretimde daha sıkı tedbirler almayı kabul etme imkanı tanınmaktadır.

85. Üniversite ve yetişkin eğitimine ilişkin hükümler, bölgesel dilde veya azınlık dilinde eğitim görme veya o dilin eğitimini alma seçeneğini sunduğu ölçüde, diğer seviyelerdeki eğitimlere ilişkin düzenlemelerle benzerdir. Okul öncesi eğitimde olduğu gibi, kamu makamlarının eğitimin türüne ilişkin doğrudan yetki sahibi olmadığı haller bakımından, başka bir çözüm daha önerilmektedir. Bazı devletlerde, bölgesel dili veya azınlık dilini konuşanların sayısı, o dilde veya o dilin eğitimini üniversite seviyesinde sunmak için yeterli görülmebilir. Bu bağlamda, özel bir anlaşma ile veya diplomaların tanınmasına ilişkin genel bir anlaşma ile, bölgesel bir dil veya azınlık dilini konuşan bir kimsenin, aynı dili konuşan bir başka devletteki bir üniversiteden aldığı diplomayı tanıyan bazı devletler örnek olarak verilmiştir.

86. 1. g paragrafı, bölgesel dil veya azınlık dilinin öğretilmesinin, kültürel bağlamından soyutlanmaması kaygılarından hareketle kaleme alınmıştır. Bu diller genellikle ayrı bir tarih veya gelenekle bağlantılıdır. Bu tarih ve bölgesel kültür veya azınlık kültürü, Avrupa mirasının bir ögesidir. Bu nedenle, bu dilleri konuşmayanların da bunlara erişiminin olması arzu edilir bir durumdur.

87. Bir devlet, bölgesel bir dilin veya azınlık dilinin öğretilmesini güvence altına almayı taahhüt ettiğinde, buna ilişkin mali kaynakları, kadroları ve eğitim malzemelerini de sağlamalıdır. Bu zorunlu unsurun Şart'ta açıkça ifade edilmesi gerekmemektedir. Eğitim kadroları söz konusu olduğunda, bu kişilerin yetkinlikleri ve bunun bir gereği olarak da eğitim kadrolarının eğitilmesi meselesi ortaya çıkmaktadır. Bu hususun temel niteliği, bunun 1. h paragrafında özel olarak düzenlenmesine neden olmuştur.

88. CAHLR, öğretimin ve daha somut olarak okul sisteminin bölgesel diller ile azınlık dillerinin muhafazası bakımından önemini gözeterek, bu alanda yapılanları izlemek üzere özel bir yapı veya yapılar kurulması gerektiği görüşündedir. Böyle bir izleme kurumunun özelliklerinin ne olduğu, 1. i paragrafında belirtilmemiştir. Bu eğitimle ilgili yetkileri olan bir kurum olabileceği gibi, bağımsız bir kurum da olabilir. Bu görev, Şart'ın 7. maddesinin 4. paragrafında belirtilen yapıya da verilebilir. Her durumda Şart, izlemenin sonuçlarının kamuya açık olmasını gerektirmektedir.

89. Şart normalde bölgesel diller ile azınlık dilleri için öngörüldüğü korumayı, bunların geleneksel olarak konuşulduğu coğrafi alana hasretmektedir. Ancak 8. maddenin 2. paragrafı buna bir istisna getirmektedir. Bu hükmün gerisinde, günümüzdeki insan hareketliliği nedeniyle, bölgesel diller ile azınlık dillerinin etkili şekilde korunması için coğrafi alana bağlılık ilkesinin artık yeterli olmadığına fark edilmiş olması yatmaktadır. Bu dilleri konuşan önemli sayıda kimse, büyük şehirlere göç etmiştir. Ancak, bölgesel diller ile azınlık dillerine ilişkin eğitim imkanlarının, bunların geleneksel coğrafi alanları dışına taşınmasının zorlukları gözetilerek, 8. maddenin 2. paragrafı bağlamındaki yükümlülüklerin, ancak bu dilleri kullananların sayısının haklı kılması halinde geçerli olacağı şeklinde esnek bir düzenleme yapılmıştır.

Madde 9 – Yargı makamları

90. Bu maddenin ilk paragrafı, bölgesel diller ile azınlık dillerini konuşan kişilerin, söz konusu tedbirlerin alınmasını haklı kılacak sayıda olduğu yargı bölgelerine uygulanır. Bu husus, Şart hükümlerinin çoğu bakımından geçerli olan, bölgesel diller ile azınlık dillerinin geleneksel olarak konuşuldukları topraklarda korunmasına ilişkin genel kuralla uyumludur. Yüksek mahkemelerin, bölgesel dil veya azınlık dilinin konuşulduğu topraklar dışında olduğu hallerde, devletin yargı sisteminin özel niteliğini ve yargı makamları arasındaki hiyerarşiyi göz önünde bulundurması gerekir.

91. 9. maddenin 1. paragrafının giriş kısmı, CAHLR'nin, tarafların eşitliği ve adli süreçte gereksiz gecikmeler yaşanmaması gibi yargı sistemine ilişkin temel ilkelerin, bölgesel diller ile azınlık dillerine başvurma imkanının kötüye kullanılmasına karşı korunması endişesini yansıtmaktadır. Ancak bu meşru endişe, tarafların bu paragraf çerçevesindeki yükümlülüklerine ilişkin genel bir sınırlama getirilmesini haklı kılmaz; sunulan imkanların kötüye kullanılıp kullanılmadığı, her bir olayda hakim tarafından değerlendirilecektir.

92. Cezai, hukuki ve idari yargılama arasında bir ayırım yapılmış ve her birinin özgül niteliklerine uygun seçenekler sunulmuştur. “Ve/veya” ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, bu seçeneklerin tümünün birlikte benimsenmesi de mümkündür.

93. 9. maddenin 1. paragrafı, hukuk mahkemeleri tarafından görülen davalara ilişkindir. Her bir devletin adaletin yürütülmesine ilişkin özgül düzenlemelerine dayalı olarak, “mahkemeler” terimi, uygun hallerde, yargısal faaliyet yürüten diğer yapıları da kapsayacak şekilde anlaşılacaktır. Bu husus, özellikle c alt-paragrafı bakımından geçerlidir.

94. 9. maddenin ilk paragrafının a, b ve c alt-paragraflarının sunduğu ilk seçenek, “yargılamaya ilişkin işlemlerin bölgesel dil veya azınlık dilinde yürütülmesi” ifadesini kullanmaktadır. Bu ifade en azından, söz konusu bölgesel dil veya azınlık dilinin mahkeme salonunda ve bu dili kullanan tarafın katıldığı yargılama işlemlerinde kullanılmasını ifade eder. Ancak, kendi yargı sisteminin özgül niteliklerini göz önünde bulundurarak, “yargılama işlemlerinin yürütülmesi” ifadesinin tam kapsamını belirleme yetkisi her bir devlete aittir.

95. Tarafların, şüphelinin bölgesel veya azınlık dilini kullanmasını güvence altına aldıkları 1.a.ii paragrafının, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin şüphelinin mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı hallerde ücretsiz çevirmenden yararlanması hakkını düzenleyen 6. maddesinin 3. e paragrafının ötesinde bir yükümlülük içerdiği belirtilmelidir. Bu husus, b.ii ve c.ii alt-paragraflarında da olduğu üzere, bölgesel diller ile azınlık dillerini konuşanların, resmi dili konuşabiliyor olsalar dahi, hukuk mahkemeleri önünde kendi savlarını ortaya koyarken, kendilerini duygusal olarak daha yakın hissettikleri veya daha akıcı olarak konuşabildikleri dilde kendilerini ifade etme ihtiyacı hissedebilecekleri düşüncesine dayalıdır. Bu nedenle, bu dillerin sadece pratik gereklilik halleri ile sınırlı olarak kullanılması, Şart'ın amacı ile çatışacaktır. Diğer taraftan, hükmün şüpheliye özgür bir seçim imkanı tanınması ve yapılan seçim doğrultusunda gerekli düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılması yoluyla, insane hakları yükümlülüklerinin ötesine geçmesi nedeniyle, devletlere bu hükmü kabul etme veya etmeme ve belli yargı bölgeleriyle sınırlı olarak kabul etme konusunda takdir yetkisi tanınması makul görülmüştür.

96. 1. d paragrafının amacı, 9. maddenin 1. b ve c paragraflarının uygulanması için gerekli tercüme veya çeviri hizmetlerinin ücretsiz sunulmasını sağlamaktır. Bu alt-paragrafı kabul etmeyen devletlerin, bu sorunu mevcut yasal düzenlemeler yoluyla mı, yoksa bölgesel veya azınlık dillerinin teşvik edilmesi ihtiyacını gözetken yeni özgül düzenlemeler yoluyla mı çözecekleri kendilerine bırakılmıştır. Bu halde, masraflar tümüyle veya kısmen bu yönde talepte bulunan kimseye yüklenebilir veya taraflar arasında paylaşılabilir, vs.

97. 2. paragraph, bölgesel dilde veya azınlık dilinde yazılmış olan belgelerin geçerliliğine ilişkindir. Bu paragraf bir hukuki belgenin geçerliliğine ilişkin tüm koşulları belirtmediği, sadece bir belgenin bölgesel bir dilde veya azınlık dilinde yazılmış olmasının tek başına bu belgeyi geçersiz kılamayacağını ifade ettiği için, kapsam bakımından sınırlıdır. Dahası, devletin belgenin resmi dilde tasdik edilmesi gibi çeşitli ek usuller öngörmesi imkanı da dışlanmamıştır. 2. b paragrafı, bölgesel dil veya azınlık dili kullanmak isteyen taraf, bölgesel dili veya azınlık dilini konuşmayan diğer tarafın veya menfaat sahibi üçüncü kişilerin, belge içeriğini doğrudan veya dolaylı olarak (reklam, devlet bilgi hizmeti, vs.) onların anlayabileceği bir şekilde öğrenilmelerini sağlaması gerekmektedir.

98. 9. maddenin 2. paragrafı, hukuki işlemlerde kullanılacak dillere ilişkin sorunlara özgü hükümler içeren hukuki konularda karşılıklı yardıma ilişkin antlaşma ve sözleşmelerin uygulanmasına hanel getirmeyecektir.

99. 3. paragraf, yasal metinlerin bölgesel diller ile azınlık dillerine tercüme edilmesine ilişkindir. “başka bir yolla sağlanmamışsa” ifadesi, başka bir devletin resmi dili olan benzer veya aynı dile çevrilmiş olması nedeniyle metnin zaten bölgesel dilde veya azınlık dilinde mevcut olması haline ilişkindir.

Madde 10 – İdari makamlar ve kamu hizmetleri

100. Bu maddenin amacı, bölgesel dilleri veya azınlık dillerini konuşanların vatandaş olarak haklarını kullanmalarına ve onların kendilerini ifade etme şekillerine saygı gösteren koşullarda vatandaşlık görevlerini ifa etmelerine olanak tanımadır.

101. Burada yer alan hükümler, temel olarak kamu makamları ile bölgesel diller ile azınlık dillerini kullananlar arasında iletişimi geliştirme amacına yönelmiştir. Sosyal ve kültürel koşulların, bu dilleri konuşanların çoğunun çift dil konuşmasını ve kamu makamlarıyla iletişim kurabilmek için resmi dili kullanabilmesini gerektirdiği bir gerçektir. Ancak, bölgesel diller ile azınlık dillerinin kamu makamları ile ilişkilerde kullanılmasına imkan tanınması, bu dillerin statüleri, gelişmeleri bakımından temel öneme sahip olduğu gibi, birey bakımından da bu husus önemlidir. Açıktır ki, bir dilin kamu makamlarıyla ilişkilerde tümüyle yasaklanması halinde, o dilin etkisi azalacaktır; zira dil kamusal alandaki iletişimin bir aracıdır ve özel ilişkiler alanına hasredilemez. Dilin siyasi, hukuki veya idari alana nüfuz etmesine izin verilmezse, o dilin terminolojisinin gelişme potansiyeli zamanla azalacak ve dil “sakatlanmış” bir dil haline gelerek toplum yaşamının her alanını ifade etme yetisini yitirecektir.

102. 10. madde kamu makamlarının faaliyetlerini üç kategoriye ayırmıştır:

- devletin idari makamlarının faaliyetleri, başka bir ifade ile, idari makamların genel hukuk çerçevesinde sahip oldukları kamu yetkilerini icra ederek geleneksel olarak yürüttükleri faaliyetler (1. paragraf);

- bölgesel ve yerel yönetimlerin, başka bir ifade ile, ulus altı düzeyde yer alan ve özyönetim yetkilerine sahip birimlerin faaliyetleri;

- kamu hizmetleri sunan yapıların, kamu hukuku çerçevesinde ya da özel hukuk çerçevesinde olmakla birlikte kamu denetimine tabi olarak yürüttükleri faaliyetler; örneğin posta hizmetleri, hastaneler, elektrik, ulaşım ve benzerleri (3. paragraf).

103. Her bir alanda, söz konusu kamu makamının veya yapının özgül nitelikleri göz önünde bulundurulmak suretiyle gerekli uyarlamalar yapılarak, dil durumuna ilişkin çeşitlilik gözetilmektedir.

Bazı hallerde bölgesel dil veya azınlık dilinin özellikleri, o dilin “yarı-resmi” dil olarak tanınmasına olanak sağlamaktadır, böylelikle bu dilin o topraklarda, kamu makamlarının çalışma dili olması veya kamu makamlarıyla iletişimde olağan dili olarak kullanılması söz konusu olacaktır (Bölgesel dili veya azınlık dilini konuşmayan kişilerle temaslarda, resmi dil veya en yaygın olarak konuşulan dilin kullanılması, kural olarak kalacaktır). Alternatif olarak yetkililer, bölgesel dili veya azınlık dilini, sadece kendileriyle bu dilde konuşan kimselerle ilişkilerde kullanabilirler. Ancak, bölgesel dil veya azınlık dilinin nesnel durumu nedeniyle bu tür çözümler pratik olmadığında, söz konusu dili konuşanların konumunu güvence altına alacak asgari tedbirlerin alınması gerekir: bölgesel dil veya azınlık dilinde yanıt verilmesi zorunlu olmaksızın, sözlü veya yazılı başvuruların veya belgelerin bu dilde sunulması söz konusu olabilmelidir.

104. “Mümkün olduğu kadar” ifadesi, tarafların 1. ve 3. paragraflar çerçevesinde üstlendikleri yükümlülükleri kayıtlamaktadır. Bu hüküm, taraflara 2. maddenin 2. ve 3. maddenin 1. paragrafları tarafından tanınan ve Şart’ın III. Bölümünde yer alan hükümlerden bazılarında ifade edilen yükümlülükleri, her bir dil bakımından üstlenmeme yetkisinin yerine geçmeyi amaçlamamaktadır. Bu ifadenin nedeni, öngörülen bazı tedbirlerin mali yönden, personel yönünden ve bazı eğitimler verilmesi gerekliliği yönünden bazı sonuçlar ortaya çıkartacağına gözetilmesi ihtiyacıdır. Bir dile ilişkin olarak bazı hükümlerin kabulü, kaynak tahsisine ve bu hükümlerin etkili olması için gerekli idari düzenlemelerin yapılmasına ilişkin bir taahhüt de içerir. Ancak bilinmektedir ki, bazı hallerde bir hükmün tümüyle veya sınırsız şekilde uygulanması hiç veya henüz gerçekçi değildir. “Mümkün olduğu kadar” ifadesi taraflara, ilgili hükümleri uygularken, münferit durumlarda gerekli koşulların var olup olmadığını belirleme imkanı tanımaktadır.

105. 2. paragraf hükümleri ve özellikle tarafların “izin verme ve/veya teşvik etme” taahhütleri, yerel ve bölgesel özerklik ilkeleri gözetilerek kaleme alınmıştır. Bu husus, vatandaşa en yakın kamu makamlarının uygulaması söz konusu olan hükümlerin uygulanmasına daha az önem verildiği anlamını taşımamaktadır. CAHLR, Şart hükümlerinden bazılarının uygulanmasının yerel veya bölgesel yönetimlerin yetkisi dahilinde olduğunun ve onlar bakımından önemli bir masraf yaratacağının farkındadır. Taraflar, Şart’ın uygulanması sırasında Avrupa Yerel Özerklik Şartı’nda tanımlandığı anlamıyla yerel özerklik ilkesine ve özellikle 9. maddesinin 1. paragrafında ifadesini bulan hususa saygı gösterilmesini güvence altına almalıdır: “Yerel yönetimler, kendi yetkileri çerçevesinde özgürce harcayabilecekleri şekilde, ulusal ekonomi politikaları kapsamında, yeterli mali kaynaklara sahip olmalıdır.”

106. 2. a paragrafı, bölgesel diller veya azınlık dillerinin, bölgesel veya yerel yönetim “çerçevesinde” kullanılmasını öngörmektedir. Bu ifade, bölgesel dil veya azınlık dilinin, söz konusu yönetim tarafından çalışma dili olarak kullanılabilmesini ifade etmek amacını taşımaktadır; ancak bu durum, bölgesel dil veya azınlık dilinin merkezi hükümetle iletişimde kullanılabilmesi anlamını içermemektedir.

Madde 11 - Medya

107. Bölgesel veya azınlık dillerinin medyada işgal edebildiği zaman ve yer, bu dillerin korunması bakımından temel önemdedir. Bugün hiçbir dil, kitle iletişimin yeni araçlarını kullanmadığı sürece etkisini muhafaza edemez. Yeni araçların tüm dünyada yaygınlaşması ve teknolojinin gelişimi, daha az yaygın konuşulan dillerin kültürel etkisinin zayıflamasına neden olmaktadır. Kitle iletişimin ana araçları bakımından, özellikle de televizyon söz konusu olduğunda, dinleyici ve seyircilerin sayısı, belirleyici bir unsur olmaktadır. Oysa, bölgesel diller veya azınlık dilleri küçük bir kültürel pazar niteliğindedir. Yayın teknolojilerindeki gelişmelerin sağladığı yeni olanaklara rağmen, bu dillerin medyaya erişimi için kamu desteğine ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak, medya kamu müdahalesinin sınırlı olduğu bir alandır ve hukuki düzenlemeler yoluyla alınan tedbirler çok etkili değildir. Kamu makamları bu alanda genellikle teşvik ve yardımda sunarlar. Bu teşvik ve yardımların bölgesel diller veya azınlık dillerini destekleyici nitelikte olmasını sağlamak üzere, Şart devletlerin çeşitli düzeylerde taahhütte bulunmasını talep etmektedir.

108. Bu maddede öngörülen tedbirler, bu dillerin konuşulduğu coğrafi alanlarda bölgesel diller ile azınlık dillerini kullananların yararlanması amacıyla yöneliktir. Ancak bu çerçevede, 1. paragrafın kaleme alınmış şekli, sözlü ve görsel medyanın özel niteliğini göz önünde bulundurularak, diğer maddelerden farklılaşmaktadır. Bu nedenle, bazı tedbirler belli bir coğrafi alan gözetilerek alınsa da, bu tedbirleri etkisi bu alanın ötesine geçebilir; diğer yandan, belli bir bölgede yaşayanlar alınan tedbirlerden yararlandığı sürece, söz konusu tedbirlerin o bölgede alınması gerekmemektedir.

109. Bilinmektedir ki, farklı devletlerde kamu makamlarının medya üzerindeki kontrol yetkisinin derecesi değişmektedir. Bu nedenle, 1. ve 3. paragraflarda, taahhütlerinin kapsamının bu alandaki yetkilerine ve bu alanda oynayabilecekleri meşru role göre değişebileceği ifade edilmiştir. Dahası, her bir ülkede devletin bu maddenin amacına ulaşılmasını sağlayacak yasal çerçeveyi ve koşulları oluşturmada oynayacağı meşru rol, medyanın özelliği ilkesi ile sınırlıdır.

110. 11. maddenin 1. paragrafı, bölgesel diller veya azınlık dillerinin radyo ve televizyonlarda kullanılmasının sağlanmasına yönelik taahhütler bakımından, bunların kamu hizmeti görevi yürütüyor olup olmadıkları yönünden bir ayırım getirmektedir. Kamusal veya özel bir yayın organı tarafından yürütülecek böyle bir görev, azınlıkların beğeni ve ilgilerini göz önünde bulunduran çok çeşitli programlar sunulmasını gerektirir. Bu bağlamda devlet, (mevzuatta veya yayıncının şartnamesinde öngörmek suretiyle) bölgesel dilde veya azınlık dilinde programlar yayınlanmasını öngörebilir. Bu paragrafta yer alan alt-paragrafı bu hususa ilişkindir. Diğer taraftan, yayıncılığın tümüyle özel sektör tarafından yürütülen bir faaliyet olarak görüldüğü hallerde, devlet “teşvik etmek ve/veya kolaylaştırmak” (b ve c alt-paragrafları) dışında bir etkide bulunamaz. Yazılı basın söz konusu olduğunda, sadece son söylenenler geçerlidir (e alt-paragrafı). Gerekli hallerde, taraflarca öngörülen böyle bir yükümlülük, bölgesel diller ya da azınlık dillerinde yayın yapanlara gerekli frekansların tahsisini de gerektirir.

111. Devletin medyayla ilgili rolü ne kadar az olursa olsun, en azından iletişim özgürlüğünü sağlama veya bu özgürlük önündeki engelleri kaldırma görevi vardır. Bu nedenle kamu görevlilerinin yetkilerinin kapsamına ilişkin olarak, 2. paragraf 1. paragraftaki hükmü tekrarlamamaktadır. Yayınları alma özgürlüğünün güvence altına alınması, komşu ülkelerden yapılan yayınların alınması önüne kâsten konulan engellerle sınırlı değildir; yetkililerin bu yayınların alınmasını sağlamaya yönelik tedbirleri almamasından kaynaklanan pasif engelleri de içerir.

112. Bir komşu devletten yapılan yayınların, ilgili tarafın kendi ülkesinden yapılan yayınlardan farklı yasal koşullara tabi olması söz konusu olabileceğinden, bu paragrafın 3. cümlesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ifade özgürlüğüne ilişkin 10. maddesinin 2. paragrafında yer alan güvenceyi aynen yineleyerek benimsemiştir. Ancak işaret edilmelidir ki, televizyon yayınları söz konusu olduğunda, Avrupa Sınırlı Televizyon Sözleşmesi'nin tarafı olan devletler bakımından Şart'ın 11. maddesinin 2. paragrafıyla güvence altına alınan özgürlüklerin sınırlandırılabilirliği durum ve koşullar, belirtilen Sözleşme tarafından, özellikle de Sınırlı Televizyon Sözleşmesi'nin hükümlerine uygun şekilde kendi ülkelerinde yeniden yayınlanan programların sınırlandırılmaması ilkesi doğrultusunda belirlenir. Yine, bu paragraf hükümleri telif hakkına saygı gösterilmesi gerekliliğini etkilemez.

113. 11. maddenin 3. paragrafı, medyada çoğulculuğu sağlamakla yükümlü organlarda bölgesel dilleri veya azınlık dillerini konuşanların menfaatlerinin temsil edilmesini düzenlemektedir. Bu tür yapılar, çoğu Avrupa ülkesinde bulunmaktadır. “Veya dikkate alınmasının” ifadesi, bu dillerin kullanıcılarını temsil edenlerin kimler olduğunun tespitinde karşılaşılabilecek olası zorluklar gözetilerek kullanılmıştır. CAHLR dil gruplarının, toplumdaki diğer gruplara benzer şekilde temsil edilmesinin yeterli olacağı görüşündedir. Bu, örneğin, Şart'ın 7. maddesinin 4. paragrafında bölgesel diller ile azınlık dillerini temsil etmek üzere kurulması öngörülen yapılar aracılığıyla gerçekleştirilebilir.

Madde 12 – Kültürel etkinlikler ve bunların yürütüldüğü yerler

114. 11. maddede olduğu gibi bu alanda da devletlerin, kamu kuruluşlarının etkili şekilde eylemde bulunma yeterliliği, yetkisi ya da meşru bir rolü olması ölçüsünde taahhüt altına girmesi beklenmektedir. Ancak, kamu makamlarının kültürel etkinliklerin yürütüldüğü yerlerin kullanılması koşullarının belirlenmesi bakımından etkisinin bulunduğu şüphesiz olduğundan, Şart kamu makamlarının kültürel etkinliklerin yürütüldüğü yerlerde bölgesel dillere veya azınlık dillerine uygun şekilde yer verilmesini güvence altına almasını öngörmektedir.

115. 1. a paragrafı, genel olarak devletlerin bölgesel dillere veya azınlık dillerine özgü kültürel ifade biçimlerine ilişkin girişimleri teşvik etmesini talep etmektedir. Bu desteğin sağlanmasında kullanılacak araçlar, genel olarak kültürün geliştirilmesi amacıyla kullanılan araçlardan hareketle belirlenir. “Çalışmalara erişimde farklı araçlar ...” ifadesi, -kültürel etkinliğin türüne bağlı olarak- yayım, yapım, sunum, yayılım, iletim ve diğerlerini kapsar.

116. Bölgesel diller ile azınlık dillerini konuşanlarının sayısının genel nüfusa kıyasla daha sınırlı olması nedeniyle, bu dillerdeki kültürel üretkenlik, daha yaygın olarak konuşulan dillerle aynı değildir. Bunların kullanımının teşvik edilmesini ve de bu dilleri konuşanların kültürel mirasa erişimine olanak tanınmasını sağlamak için, çeviri, dublaj, post-senkronizasyon ve alt-yazı tekniklerinin kullanılması gereklidir (1.c paragrafı). Ancak, kültürel engellerin ortadan kaldırılması, iki yönlü bir süreçtir. Bu nedenle, bölgesel dillerin veya azınlık dillerinin yaşayabilmesi ve statülerini koruyabilmeleri için, bu dillerde üretilen önemli eserlerin, toplumun geneli tarafından öğrenilmesinin sağlanması temel önemdedir. 1. b paragrafının amacı budur.

117. Devletlerin, kültürel kurumların, başka bir ifade ile görevi kültürel etkinlikleri çeşitli biçimlerde düzenlemek veya desteklemek olan yapıların programlarında bölgesel dillere veya azınlık dillerine ve bu dillerle bağlantılı kültürlere ilişkin bilgi vermeye ve bu dilleri kullanmaya yeterince önem vermelerini sağlamaları gerekmektedir (12. maddenin 1. d, e ve f paragrafları). Şart tabii ki bölgesel diller ile azınlık dillerinin bu kurumların yürüttükleri faaliyetlere nasıl dahil edileceğini belirtemez. Şart yalnızca “yeterli tahsisat” ayrılması gerekliliğini ifade etmektedir. Devletlerin bu alandaki rolü genellikle rehberlik ve denetimdir; bu maddede belirtilen amaca kendi faaliyetleri ile ulaşmaya çalışmakla değil, sadece bu amaca ulaşmaya yönelik faaliyetler yürütülmesini “sağlamak”la yükümlüdürler.

118. Şart, bölgesel diller ile azınlık dillerinde üretilen eserlerin derlenmesi, birer suretlerinin saklanması ve yayımından sorumlu bir kurum oluşturulmasını da öngörmektedir (12. maddenin 1. g paragrafı). Bölgesel diller ile azınlık dillerinin çoğunun içinde bulunduğu zayıf durum gözetildiğinde, bu eserlerin daha sistemli şekilde düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır, ancak bu düzenlemenin nasıl yapılacağına ilişkin karar devletlere bırakılmıştır. G paragrafının uygulanması ile ilgili olarak, bazı devletlerin kurulması öngörülen kurumun bölgesel diller ile azınlık dillerinde üretilen eserleri muhafaza edebilmesini sağlamak üzere, eserlerin hukuken saklanmasına ve arşivlenmesine ilişkin mevzuatlarında gerekli uyarlamaları yapmaları gerekebilecektir.

119. 12. maddenin 1. paragrafı, bölgesel diller ile azınlık dillerinin kullanıldığı topraklarda uygulanacak olmakla birlikte, uygulamada söz konusu toprakların ötesine geçen bir etkisinin olması olasıdır. Ancak, kültürün teşvik edilmesi çabalarının niteliğinden ve bu dillerin geleneksel olarak kullanıldığı yerlerin dışında ortaya çıkan ihtiyaçlardan dolayı (özellikle iç göçün bir sonucu olarak), 12. maddenin 2. paragrafı, 8. maddenin 2. paragrafına karşılık gelen bir düzenleme öngörmektedir.

120. Tüm ülkeler, ulusal kültürlerini yurtdışında da tanıtmaya çalışırlar. Ulusal kültürün tam ve gerçek bir resminin ortaya konulabilmesi için, tanıtımlarda bölgesel diller ile azınlık dillerinin ve kültürlerinin ihmal edilmemesi gerekir. 12. maddenin 3. paragrafı öngörülen bu yükümlülük, Şart’ın II. Bölümünde yer alan 7. maddenin 1. a paragrafında ifadesini bulan bölgesel diller ile azınlık dillerinin tanınması ilkesinin uygulaması niteliğindedir.

Madde 13 – Ekonomik ve Sosyal Yaşam

121. Avrupa Konseyi ülkelerinin benimsediği ekonomik ve sosyal sistemlerde, kamu makamlarının ekonomik ve sosyal yaşama müdahaleleri, yasa ve yönetmelikler çıkartmakla sınırlıdır. Bu nedenle, kamu makamlarının bu alanlarda bölgesel diller ile azınlık dillerine gerekli önemin verilmesini sağlamaya yönelik olarak alabileceği tedbirler sınırlıdır. Bununla birlikte Şart, bu alanlarda alınması gereken bazı tedbirler öngörmektedir. Şart bir yandan bu dillerin ekonomik ve sosyal yaşamda ve bu amaçlarla kullanılmasını yasaklayan veya caydıran uygulamaların ortadan kaldırılmasını, diğer yandan pozitif tedbirler alınmasını öngörmektedir.

122. 13. maddenin 1. paragrafı hükmü, ayrımcılık yasağı ilkesinin somut uygulamasına ilişkindir. Bu nedenle bu hükmün, sadece bölgesel dillerin veya azınlık dillerinin kullanıldığı bölgelerde değil, sözleşmecı devletlerin ülkelerinin tümünde uygulanması söz konusudur.

123. Şart'ın 13. maddesinin 2. paragrafı, bu alanda bölgesel diller ile azınlık dillerini destekleyecek bazı somut tedbirleri saymaktadır. Pratik nedenlerle, bunlar bu dillerin kullanıldığı coğrafi alanlara hasredilmiştir. "Gerçekçi ölçüler içinde mümkün olduğunca" ifadesi için yukarıda 10. madde ile ilgili olarak yapılan açıklamalara bakılmalıdır (bakınız paragraph 104). Son olarak, devletlerin yükümlülükleri, kamu kurumlarının yeterliliği ile sınırlıdır, ancak bu durum sadece c alt-paragrafı bakımından geçerlidir.

Madde 14 – Sınırötesi değişim

124. Bu madde, 7. maddenin 1. i paragrafında ortaya konulan düşünce üzerine inşa edilmiştir, bu nedenle de yukarıda yapılan açıklamalara bakılmalıdır (bakınız paragraph 69-70).

125. Birçok alanda, sınırötesi işbirliği, farklı devletlerin komşu bölgeleri arasında gelişir. Belirtilmelidir ki, bazı hallerde bu husus toprak bütünlüğü bağlamında bir sorun olarak görülebilir. Ancak, bugün Avrupa devletleri giderek daha fazla yakınlaştıklarından, sınırötesi işbirliği ilgili devletlerin "kültürel unsurları" karşılıklı anlayışı geliştirmek için kullanmaları olanağını yaratmaktadır. Avrupa Konseyi, yerel ve bölgesel düzeyde sınırötesi işbirliğine ilişkin bir sözleşmenin çerçevesini oluşturmuştur. Böyle bir işbirliğinin genel bir nitelik taşıması arzu edilmekteyse de, b paragrafı özellikle aynı bölgesel dilin sınırın her iki tarafında da konuşulduğu hallere ilişkindir.

126. Burada öngörülen işbirliğinin kapsamı kardeş okullar oluşturulması, öğretmen değişimi, diplomaların ve diğer yetkinlik belgelerinin karşılıklı olarak tanınması, birlikte kültürel etkinlikler düzenlenmesi, kültürel varlıkların (kitaplar, filmler, sergiler vs.) paylaşılması ve kültür temsilcilerinin (tiyatro kumpanyaları, kültür alanında ders verenler vs.) sınırötesi etkinliklerini de kapsayacak şekilde genişletilebilir. Bazı hallerde bu, Şart'ın diğer maddeleri ile üstlenilen yükümlülüklerin daha tatminkar (ve daha az masraflı) şekilde yerine getirilmesini de sağlayabilir: örneğin, 8. maddenin 1. e paragrafında öngörülen yüksek öğretim kurumları kurulması yükümlülüğü ile ilgili olarak, ikili bir anlaşma yapılarak, komşu devletlerden öğrencilerin ilgili kurumlarda öğrenim görmesine ilişkin düzenlemeler yapılabilir.

Bölüm IV – Şart'ın uygulanması

Madde 15-17

127. Şart'ın uygulanmasının Avrupa Konseyi, üye devletler ve genel kamu tarafından izlenmesinin sağlanabilmesi için, Şart hükümleri uyarınca Taraf Devletlerce alınan tedbirlere ilişkin dönemsel raporlar sunulması sistemi tercih edilmiştir. Raporlar üç yılda bir sunulacaktır; ancak, Şart'ın söz konusu devlet için yürürlüğe girdiği tarihte bölgesel diller veya azınlık dillerinin durumunun ne olduğunu ortaya koyması amaçlanan ilk rapor, yürürlükten tarihinden itibaren bir yıl içerisinde sunulacaktır.

128. Şart uygulamasını izleme sisteminin verimliliğini sağlamak amacıyla, Şart Taraf Devletler tarafından sunulacak olan raporları incelemek üzere bir uzmanlar komitesi kurulmasını öngörmektedir. Şart'ın uygulanmasına, özellikle III. Bölüm'e ilişkin olarak, çeşitli kuruluşların ve örgütlerin de uzmanlar komitesine bilgi aktarmaları mümkün olacaktır (16. maddenin 2. paragrafı). Bir Taraf

Devletle ilgili olarak, sadece o devlette hukuken kurulmuş olan kuruluşların uzmanlar komitesine erişimi söz konusu olacaktır. Bu kuralın amacı, merkezleri söz konusu Taraf Devletin dışında bulunan grupların, Şart ile kurulan izleme sistemini Taraf Devletler arasında ihtilaf yaratmak amacıyla kullanmalarını engellemektir.

129. Belirtilmelidir ki, bu yarı-yargısal bir şikayet usulü değildir. Uzmanlar komitesi sadece Şart'ın uygulanmasını izlemek ve bu amaçla bilgi almakla görevlendirilmiştir. 16. maddede belirtilen kuruluşlar, uzmanlar komitesinin yargısal başvuru merci olarak davranmasını talep edemezler.

130. Uzmanlar komitesi, devletler tarafından sunulan bilgilerin doğruluğunu araştırabilir ve bu araştırmayı yaparken sunulandan daha fazla açıklama veya bilgi talep edebilir. Uzman raporlarının sunulmasından sonar sonuçlar, ilgili devletlerin yorumlarıyla birlikte Bakanlar Komitesi'ne sunulacaktır. Her ne kadar şeffaflık gereği bu raporların otomatik olarak yayımlanması gerektiği düşünülebilirse de, raporlar Bakanlar Komitesi'nin bir veya birden fazla devlete bazı tavsiyelerde bulunması önerisini içerebileceğinden, her bir somut olayı değerlendirerek, raporların ne ölçüde yayımlanacağına karar verme yetkisinin bakanlar Komitesi'ne bırakılması gerektiğine karar verilmiştir.

131. Uzmanlar komitesi üyelerinin sayısı, Şart'a taraf olan devletlerin sayısı ile aynı olacaktır. Üyeleri bölgesel diller veya azınlık dilleri konusunda uzmanlıkları kabul edilmiş kişiler olmalıdır. Şart, bir karakter özelliği olarak "son derece dürüst olma"ya vurgu yaparak, komiteye atanan üyelerin, görevlerini ifa ederken bağımsız hareket etmeleri ve ilgili hükümetlerden talimat almamaları gerekliliğini ortaya koymaktadır.

132. Şart'ın uygulanmasının bir uzmanlar komitesi tarafından izlenmesi, bölgesel diller ile azınlık dillerinin durumları hakkında nesnel bilgiler derlenmesini sağlayacağı gibi, devletlerin öznel yükümlülüklerine tam riayeti de sağlayacaktır.

Bölüm V – Nihai hükümler

133. 18 ilâ 23. maddelerde yer alan nihai hükümler, sözleşme ve anlaşmalarda kullanılmak amacıyla Avrupa Konseyi çerçevesinde benimsenen, örnek nihai hükümlere dayanmaktadır.

134. Devletlerin ülkelerinin bir kısmını bu Şart bakımından uygulama dışına çıkartması olacağı tanıyan bir ülkesel uygulama hükmünün nihai hükümler arasına konulmamasına karar verilmiştir. Bunun nedeni, uygulamanın zaten ülkenin belli bir bölümünde, başka bir ifade ile bölgesel dillerin veya azınlık dillerinin kullanıldığı bölgeler bakımından söz konusu olacağına Şart'ta müdemiç olmasıdır; dahası, sözleşmeciler devletlerin 3. maddenin 1. paragrafı çerçevesinde, yükümlülüklerinin hangi bölgesel diller veya azınlık dilleri bakımından söz konusu olacağını belirleme hakkı bulunmaktadır.

135. 21. maddeye göre, taraflar sadece Şart'ın 7. maddesinin 2. paragrafından 5. paragrafına kadar olan hükümler bakımından çekince ileri sürme hakkına sahiptirler. 7. maddenin 1. paragrafının amaç ve ilkeleri düzenlemesi nedeniyle, CAHLR sözleşmeciler devletlerin bu paragrafta çekince ileri sürmeleri olanağını öngörmemiştir. III. Bölüm'le ilgili olarak ise, taraflara üstlenecekleri yükümlülükler bakımından bu derece seçenek sunan bir metne çekince ileri sürülebilmesinin uygunsuz olacağına karar vermiştir.

136. Şart'ın konusunun, Avrupa Konseyi'ne üye olmayan veya henüz üye olmamış birçok devlet bakımından da önemi gözetilerek, açık bir sözleşme olmasına, üye olmayan devletler tarafından da katılmanın mümkün olmasına karar verilmiştir (20. madde).

2.5 - Bilgisayar Sistemleri Aracılığı İle İşlenen Irkçı ve Yabancı Düşmanlığı Nitelikli Fiillerin Suç Olarak Düzenlenmesine İlişkin Bilişim Suçları Sözleşmesine Ek Protokol – Çev. İdil Işıl GÜL

Strazburg, 28 Ocak 2003

Avrupa Konseyi üyesi devletler ile Budapeşte'de 23 Kasım 2001 tarihinde imzaya açılan Bilişim Suçları Sözleşmesi'ne Taraf diğer Devletler;

Avrupa Konseyi'nin amacının üyeleri arasında daha sıkı bir birlik kurmak olduğunu göz önüne alarak;

Tüm insanların özgür doğduğunu ve onur ve haklarda eşit olduğunu hatırlayarak;

Avrupa'da veya uluslararası ölçekte kabul edilen uluslararası belgelerde düzenlenen tüm insan haklarının ayrımcılık veya ayırım gözetilmeksizin tam ve etkili şekilde uygulanmasını sağlama gereğini vurgulayarak;

İrkçi ve yabancı düşmanlığı nitelikli fiillerin insan haklarının ihlali niteliğinde olduğu ve hukukun üstünlüğünü ve demokratik istikrarı tehdit ettiği inancıyla;

Ulusal ve uluslararası hukukun, bilgisayar sistemleri aracılığıyla işlenen ırkçı propaganda ve yabancı düşmanlığı propagandasına karşı uygun hukuki yanıtı sağlaması gereğini göz önüne alarak;

Bu tür fiillere ilişkin propagandanın ulusal mevzuatlarda genellikle suç olarak düzenlendiğinin farkında olarak;

Uluslararası işbirliğine ilişkin modern ve esnek araçlar sunan Bilişim Suçları Sözleşmesi'nden hareketle ve ırkçı propaganda ve yabancı düşmanlığı propagandasıyla mücadeleye ilişkin maddi hukuk düzenlemelerinin uyumlu hale getirilmesi gerektiği inancıyla;

Bilgisayar sistemlerinin ifade özgürlüğü ve küresel ölçekte iletişime ilişkin benzeri görülmemiş araçlar sunduğunun farkında olarak;

İfade özgürlüğünün demokratik toplumların asli unsurlarından ve demokratik toplumların ilerlemesinin ve her insanın gelişiminin temel koşullarından biri olduğunu kabul ederek;

Ancak, bilgisayar sistemlerinin ırkçı propaganda ve yabancı düşmanlığı propagandası amacıyla kötüye kullanılması riskinden endişe duyarak;

İfade özgürlüğü ile ırkçı ve yabancı düşmanlığı nitelikli fiillerle mücadele arasında uygun bir dengenin sağlanması ihtiyacının farkında olarak;

Bu Protokol'ün ifade özgürlüğüne ilişkin olarak ulusal hukuk sistemlerinde yerleşik ilkeleri etkilemeyi amaçlamadığını kabul ederek;

Konuya ilişkin uluslararası hukuk belgelerini ve özellikle İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme ile ayrımcılığın genel olarak yasaklanmasına ilişkin Sözleşme'ye Ek 12 No'lu Protokol'ü, ceza alanında işbirliğine ilişkin mevcut Avrupa Konseyi sözleşmelerini, özellikle de Bilişim Suçları Sözleşmesi'ni, 21 Aralık 1965 tarihli Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Uluslararası Sözleşmesi'ni, Konsey tarafından Avrupa Birliği Antlaşması'nın K.3 maddesine dayanılarak kabul edilen, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadeleye ilişkin 15 Temmuz 1996 tarihli Avrupa Birliği Ortak Eylemi'ni gözeterek;

Bilişim suçları, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele konusunda uluslararası anlayış ve işbirliğinin gelişmesi yönündeki yakın tarihli gelişmelerden memnuniyet duyarak;

Avrupa Konseyi Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından, gelişen yeni teknolojilere Avrupa Konseyi'nin standart ve değerlerine dayalı ortak yanıtlar arama amacıyla toplanan İkinci Zirve sırasında (Strazburg, 10-11 Ekim 1997) kabul edilen Eylem Planı'nı göz önüne alarak;

Aşağıdaki hususlar üzerinde uzlaşmışlardır:

Bölüm I – Ortak hükümler

Madde 1 - Amaç

Bu Protokol'ün amacı, Protokol'e Taraf Devletler arasında, Budapeşte'de 23 Kasım 2001 tarihinde imzaya açılan Bilişim Suçları Sözleşmesi (bundan böyle "Sözleşme" olarak anılacaktır) hüküm-

lerini, bilgisayar sistemleri aracılığıyla işlenen ırkçı ve yabancı düşmanlığı nitelikli fiillerin suç olarak düzenlenmesine yönelik ek hükümlerle tamamlamaktır.

Madde 2 - Tanım

1. Bu Protokol'ün amaçları bakımından:

“*ırkçı ve yabancı düşmanlığı içerikli materyal*”, herhangi bir birey veya birey grupları aleyhine, ırk, renk, soy ya da ulusal ya da etnik kökene veya bu unsurlardan biriyle bağlantılı olarak dine dayalı nefret, ayrımcılık veya şiddeti savunan, teşvik eden veya kışkırtan yazılı materyal, görüntü veya düşünce veya kuramların ortaya konulduğu başka araçları ifade eder.

2. Bu Protokol'de kullanılan kavram ve ifadeler, Sözleşme'de yer aldıkları şekliyle yorumlanacaktır.

Bölüm II – Ulusal düzlemde alınacak tedbirler

Madde 3 – ırkçı ve yabancı düşmanlığı içerikli materyalin bilgisayar sistemleri aracılığıyla yayılması

20. Her Taraf Devlet, kasten ve haksız olarak işlendiği takdirde aşağıda sayılan fiilleri iç hukukunda suç olarak düzenlemek için gerekli olan yasal ve diğer tedbirleri alacaktır:

Bilgisayar sistemleri aracılığıyla ırkçı ve yabancı düşmanlığı içerikli materyali dağıtmak veya diğer bir şekilde kamunun erişimine sunmak.

21. Bir Taraf Devlet, ayrımcılığı savunan, teşvik eden veya ayrımcılığa kışkırtan 2. maddenin 1. paragrafında tanımlanan nitelikteki materyalin nefret veya şiddetle bağlantısı olmadığı sürece, diğer hak arama yolları mevcut olmak koşuluyla, bu maddenin 1. paragrafında tanımlanan fiile cezai sorumluluk bağlamama hakkını saklı tutabilir.

22. Bu maddenin 2. paragrafına rağmen, bir Taraf Devlet, ulusal hukuk sisteminin ifade özgürlüğüne ilişkin yerleşik ilkelerinden dolayı 2. paragrafta belirtilen etkili hak arama yollarını sağlayamaması nedeniyle, 1. paragrafı ayrımcılık hallerine uygulamama hakkını saklı tutabilir.

Madde 4 – ırkçılık ve yabancı düşmanlığından kaynaklanan tehdit

Her Taraf Devlet, kasten ve haksız olarak işlendiği takdirde aşağıda sayılan fiilleri iç hukukunda suç olarak düzenlemek için gerekli olan yasal ve diğer tedbirleri alacaktır:

(i) ırk, renk, soy ya da ulusal ya da etnik köken veya bu unsurlardan birine mazeret teşkil edecek şekilde din bakımından ayrılan bir gruba dahil olan kişileri, bu nedenlere bağlı olarak, veya (ii) bu niteliklerden herhangi birisi bakımından diğerlerinden ayrılan bir grup kişiyi, iç hukukta tanımlanmış ağır bir suçun işleneceğine ilişkin olarak bilgisayar sistemleri aracılığı ile tehdit etmek.

Madde 5 - ırkçılık ve yabancı düşmanlığından kaynaklanan hakaret

1. Her Taraf Devlet, kasten ve haksız olarak işlendiği takdirde aşağıda sayılan fiilleri iç hukukunda suç olarak düzenlemek için gerekli olan yasal ve diğer tedbirleri alacaktır:

(i) ırk, renk, soy ya da ulusal ya da etnik köken veya bu unsurlardan biriyle bağlantılı olarak din bakımından ayrılan bir gruba dahil olan kişileri, bu nedenlere bağlı olarak, veya (ii) bu niteliklerden herhangi birisi bakımından diğerlerinden ayrılan bir grup kişiyi, bilgisayar sistemleri aracılığıyla alenen tahkir etmek.

2. Bir Taraf Devlet:

bu maddenin 1. paragrafında belirtilen fiilin, 1. paragrafta sayılan kişi veya kişi grubunun nefret, hor görülme veya alaya maruz kalmasına neden olması gerekliliğini bir koşul olarak öngörebilir; ya da

(i) bu maddenin ilk paragrafını hiç ya da kısmen uygulamama hakkını saklı tutabilir.

Madde 6 – Soykırım ya da insanlığa karşı suçların inkarı, önemli ölçüde küçümsemesi, onaylanması veya mazur gösterilmesi

• Her Taraf Devlet, kasten ve haksız olarak işlendiği takdirde aşağıda sayılan fiilleri iç hukukunda suç olarak düzenlemek için gerekli olan yasal ve diğer tedbirleri alacaktır:

Bilgisayar sistemleri aracılığıyla, uluslararası hukuk tarafından tanımlanan ve 8 Ağustos 1945 tarihli Londra Anlaşması ile kurulan Uluslararası Askeri Mahkeme tarafından veya ilgili uluslararası belgeler ile kurulmuş ve yetkisi ilgili Taraf Devlet tarafından kabul edilmiş olan diğer bir uluslararası mahkeme tarafından soykırım veya insanlığa karşı suç olarak nitelenen fiilleri inkar eden, önemli ölçüde küçümseyen, onaylayan veya mazur gösteren materyali dağıtmak veya diğer bir şekilde kamunun erişimine sunmak.

2. Bir Taraf Devlet

a. bu maddenin ilk paragrafında ifadesini bulan inkar ve büyük ölçüde küçümseme fiillerinin, herhangi bir birey veya birey grupları aleyhine, ırk, renk, soy ya da ulusal ya da etnik kökene veya din kisvesi altında bu unsurlardan birine dayalı nefret, ayrımcılık veya şiddete kışkırtma kastıyla işlenmiş olmasını bir koşul olarak kabul edebilir, veya

b. bu maddenin ilk paragrafını hiç ya da kısmen uygulamama hakkını saklı tutabilir.

Madde 7 – Yardım ve yataklık

Her Taraf Devlet, kasten ve haksız olarak işlendiği takdirde, bu Protokol’de belirtilen fiillerin işlenmesi kastıyla yardım veya yataklık etmeyi iç hukukunda suç olarak düzenlemek için gerekli olan yasal ve diğer tedbirleri alacaktır.

Bölüm III – Sözleşme ile bu Protokol arasındaki ilişki

Madde 8 - Sözleşme ile bu Protokol arasındaki ilişki

1. Sözleşme’nin 1, 12, 13, 22, 41, 44, 45 ve 46. maddeleri *mutatis mutandis* bu Protokol bakımından da geçerlidir.

2. Taraf Devletleri Sözleşme’nin 14. ve 21. maddeleri ile 23. maddeden 35. maddeye kadar olan hükümlerinde ifadesini bulan tedbirlerin uygulama kapsamını, bu Protokol’ün 2. maddesinden 7. maddesine kadar olan hükümlerini de kapsayacak şekilde genişletecektir.

Bölüm IV – Nihai hükümler

Madde 9 – Bağlanma rızasının ifade edilmesi

1. Bu Protokol, Sözleşme’yi imzalayan Devletlerin imzasına açıktır, bu Devletler bağlanma rızalarını şu şekillerde ifade edebilirler:

a. Onay, kabul veya tasvip amacıyla çekince koymaksızın imzalama; veya

b. Onay, kabul veya tasvibe tabi imzanın onay, kabul veya tasvip ile tamamlanması.

• Bir Devlet, Sözleşme’yi onayladığına, kabul veya tasvip ettiğine ilişkin belgeyi tevdi etmedikçe, bu Protokol’ü onay, kabul veya tasvip amacıyla çekince koymaksızın imzalayamaz.

• Onay, kabul veya tasvibe ilişkin belgeler Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne tevdi edilecektir.

Madde 10 – Yürürlüğe giriş

1. Bu Protokol, beş Devlet’in 9. madde hükmüne uygun olarak bağlanma rızalarını ifade ettikleri tarihi izleyen üç ayın dolmasından sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girer.

2. Daha sonra bağlanma rızasını ifade eden her Devlet için Protokol, onay, kabul veya tasvip amacıyla çekince koymaksızın gerçekleştirilen imza işlemini veya onay, kabul veya tasvip belgesinin tevdii tarihini izleyen üç ayın dolmasından sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girer.

Madde 11 - Katılma

1. Bu Protokol'ün yürürlüğe girmesinin ardından, Sözleşme'ye katılan her Devlet, Protokol'e de katılabilir.

2. Katılma rızasına ilişkin belge Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tevdi edilir ve katılma, tevdi tarihini izleyen üç ayın dolmasından sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girer.

Madde 12 – Çekince ve beyanlar

1. İmza sırasında veya onay, kabul, tasvip veya katılma belgesinin tevdii sırasında aksi beyan edilmedikçe, Sözleşme'nin bir hükmü bakımından ileri sürülen çekince ve beyan, bu Protokol bakımından da geçerli olacaktır.

2. Her Taraf Devlet, imza sırasında veya onay, kabul, tasvip veya katılma belgesinin tevdii sırasında, bu Protokol'ün 3, 5 ve 6. maddelerinde öngörülen çekinceleri ileri sürdüğünü Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne yazılı olarak bildirebilir. Taraf Devlet aynı zamanda, Sözleşme'yi uygulama tarzından bağımsız olarak, Sözleşme'nin 22. maddesinin 2. paragrafı ve 41. maddesinin 1. paragrafı bakımından ileri sürdüğü çekincelerin bu Protokol hükümleri bakımından da geçerli olduğunu ileri sürebilir. Bunlar dışında çekince ileri sürülemez.

3. Her Taraf Devlet, imza sırasında veya onay, kabul, tasvip veya katılma belgesinin tevdii sırasında, bu Protokol'ün 5. maddesinin 2.a paragrafı ve 6. maddesinin 2.a paragrafında belirtilen unsurlara ek başka unsurların da varlığını arayabilme imkanını muhafaza ettiğini Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne yazılı olarak bildirebilir.

Madde 13 – Statü ve çekincelerin geri alınması

1. 12. maddeye uygun olarak çekince ileri süren Devlet, koşullar elverdiğinde kısmen veya tamamen çekincesini geri alacaktır. Geri alma, ilgili bildirim Avrupalı Konseyi Genel Sekreteri'ne ulaştığı tarihten itibaren geçerli olacaktır. Eğer Devlet geri alma beyanının belirli bir tarihten sonra geçerli olacağını belirtmişse ve bu tarih geri alma bildiriminin Genel Sekreter'e ulaşması tarihinden sonraki bir tarih ise, geri alma Devlet'in belirttiği tarihten itibaren geçerli olacaktır.

2. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri dönemsel olarak, 12 maddeye uygun olarak bir veya birden fazla çekince ileri sürmüş olan Tarafların, bu çekinceleri geri almaları olasılığı olup olmadığını sorabilir.

Madde 14 – Ülkesel uygulama

1. Her Devlet imza sırasında veya onay, kabul, tasvip veya katılma belgesini tevdi ederken, bu Protokol'ün hangi ülkede veya ülkelerde uygulanacağını beyan edebilir.

2. Her Devlet, daha sonraki herhangi bir tarihte Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne yapacağı yazılı bir beyanla, bu Protokol'ün uygulanma alanını beyanda belirtilen ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletebilir. Bu ülke bakımından Protokol, beyanın Genel Sekreter'e ulaştığı tarihi izleyen üç ayın dolmasından sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girer.

3. Belli bir ülke bakımından, bundan önceki iki paragrafa dayanılarak yapılan her beyan, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne gönderilecek bir bildirimle geri alınabilir. Geri alma işlemi, bu bildirim Genel Sekreter'e ulaştığı tarihi izleyen üç ayın dolmasından sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girer.

Madde 15 - Fesih

1. Her Taraf Devlet, herhangi bir zamanda, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirimde bulunarak bu Protokol'ü feshedebilir.

2. Fesih bildirim Gen. Sekreter'e ulaştığı tarihi izleyen üç ayın dolmasından sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girer.

IX. Madde 16 – Bildirim

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, aşağıda belirtilen hususları her Avrupa Konseyi üye Devletine, bu Protokol'ün hazırlanmasına katılan üye olmayan her Devlete ve bu Protokol'e katılan veya katılmaya davet edilen her Devlet'e bildirir:

- a. her imzayı;
- b. onay, kabul, tasvip veya katılmaya ilişkin her belgenin tevdiiini;
- c. bu Protokol'ün 9, 10 ve 11. maddelerine uygun olarak yürürlüğe girdiği tarihleri;
- d. bu Protokol'e ilişkin diğer her fiil, bildirim veya tebliği.

Yukarıdaki hususları tasdiken, usulüne uygun olarak yetkilendirilmiş aşağıda imzaları bulunanlar, bu Protokol'ü imzalamıştır.

28 Ocak 2003 tarihinde, İngilizce ve Fransızca metinleri aynı şekilde geçerli olmak ve tek bir metin halinde Avrupa Konseyi arşivlerine tevdi edilmek üzere Strazburg'da tanzim edildi. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri onaylı suretlerini, tüm Avrupa Konseyi üye Devletlerine, bu Protokol'ün hazırlanmasına katılan Devletlere ve katılmaya davet edilen Devletlere gönderecektir.

2.6 - Bilgisayar Sistemleri Aracılığı İle İşlenen İrkçi ve Yabancı Düşmanlığı Nitelikli Fiillerin Suç Olarak Düzenlenmesine İlişkin Bilişim Suçları Sözleşmesine Ek Protokol – Açıklayıcı Rapor

(ETS No. 189) – Çev.İdil Işıl GÜL

28 Ocak 2003 tarihinde, Sözleşme’yi imzalamış olan üye Devletlerin imzasına açılmıştır.

Yürürlüğe giriş: 1 Mart 2006

Anlaşma’nın özeti

Çoğu Devlet ırkçı ve yabancı düşmanlığı nitelikli içeriğe sahip bazı fiilleri zaten suç olarak düzenlemiştir. Ancak, bu tür materyallerin bilgisayar sistemleri aracılığıyla yayımı, hukukun uygulanması bakımından önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu nedenle, Sözleşme’ye ek bir Protokol ile kabul edilen ortak unsurlara dayanan etkili bir ulusal ve uluslararası tepkiyi mümkün kılacak, eşgüdümlü bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir.

Bu Protokol, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı propagandası suçlarını da kapsayacak şekilde, Sözleşme’nin maddi, usuli ve uluslararası işbirliğine ilişkin hükümlerinin kapsamını genişletmektedir. Böylelikle Protokol, bu tür davranışların unsurlarına ilişkin maddi hukukun uyumlaştırılmasının yanısıra, Devletler’in Sözleşme’nin bu alanda öngördüğü uluslararası işbirliği araç ve yollarından faydalanma imkanlarını da geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Açıklayıcı Rapor

Açıklayıcı rapor, Protokol metninin bağlayıcı nitelikte yorumunu yapan bir belge niteliği taşımamakla birlikte, Protokol hükümlerinin anlaşılmasını kolaylaştırıcı niteliktedir. Bu Protokol, Parlamento Meclisi’nin 2003 yılı oturumu’nun İlk Kısmı vesilesiyle 28 Ocak 2003 tarihinde Strazburg’da imzaya açılacaktır.

Giriş

1. Uluslararası toplum, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’nin 1948 yılında kabulünden beri ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve bunlarla bağlantılı hoşgörüsüzlük ile mücadele konusunda önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Ulusal ve uluslararası düzeyde hukuki düzenlemeler yapılmış ve bir dizi uluslararası insan hakları belgesi kabul edilmiştir; bunlar arasında 1966’da Birleşmiş Milletler çerçevesinde New York’ta kabul edilen Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesi’nin (CERD) özellikle belirtilmesi gerekir. Kaydedilen ilerlemeye rağmen, ırkçı nefret ile önyargıdan masun bir dünya özlemine ancak kısmen ulaşılabilmektedir.

2. Teknolojik, ticari ve ekonomik gelişmeler dünya toplumlarının birbirine yaklaştırmakla birlikte, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve hoşgörüsüzlüğün diğer biçimleri toplumlarımızda var olmaya devam etmektedir. Küreselleşme, çoğunlukla ırkçı ve etnik temele dayalı dışlamaya ve artan eşitsizliğe neden olabilecek riskleri de beraberinde getirmektedir.

3. İnternet gibi uluslararası iletişim ağlarının ortaya çıkması, bazı kişiler için ırkçılık ve yabancı düşmanlığını desteklemeyi sağlayan modern ve güçlü araçlar sağlamakta ve onların bu düşünceleri içeren ifadeleri kolaylıkla ve geniş bir alana yaymalarına olanak tanımaktadır. Bu kişilerin kovuşturulması ve soruşturulması için uluslararası işbirliği elzemdir. Bilişim Suçları Sözleşmesi (ETS 185), bundan böyle “Sözleşme” olarak anılacaktır, en geniş anlamıyla bilgisayar bağlantılı suçlarla ilgili olarak esnek ve modern bir şekilde karşılıklı yardımı mümkün kılmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu Protokol’ün amacı iki yönlüdür: İlki, internetteki ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla mücadeleye ilişkin maddi ceza hukukunun uyumlaştırılması ve, ikincisi bu alandaki uluslararası işbirliğinin geliştirilmesidir. Böyle bir uyumlaştırma, bu suçlarla ulusal ve uluslararası düzeydeki mücadeleyi güçlendirecektir. İç hukuklarda bu fiillere karşılık gelen suçlar, bilgisayar sistemlerinin ırkçı amaçlarla kötüye kullanılmasını önleyebilecektir. Sonuç olarak, bu tür fiillere ilişkin somut vakaların nasıl değerlendirildiğine ilişkin faydalı ortak deneyimlerin paylaşımı da güçlendirilebilecektir. Uluslararası işbir-

ği de (özellikle suçluların iadesi ve karşılıklı adli destek alanlarında), örneğin fiilin her iki ülkede de suç olarak düzenlenmiş olması koşulu bakımından, bu Protokol ile kolaylaştırılmıştır.

4. Sözleşme taslağını hazırlayan komite, ırkçı propagandanın bilgisayar sistemleriyle yapılması gibi, içerikle ilgili başka suçları da dahil etme olasılığını tartışmıştır. Ancak komite, bu nitelikte fiillerin suç haline getirilmesiyle ilgili olarak mutabakata varamamıştır. Bu fiilin bir suç olarak dahil edilmesi yönünde önemli ölçüde destek ifade edilmişse de, bazı temsilciler ifade özgürlüğünden hareketle, bu fiili dahil etme konusunda güçlü bir endişe dile getirmişlerdir. Komite, meselenin karmaşıklığını göz önüne alarak, Sözleşme'ye ek bir Protokol hazırlanması hususunu Avrupa Suç Sorunları Komitesi'ne (CDPC) aktarmaya karar vermiştir.

5. Parlamenterler Meclisi, Sözleşme'ye ilişkin 226(2001) sayılı Görüşü'nde, ırkçı propaganda dahil olmak üzere, çeşitli fiillerin tanımlanması ve suç sayılmasına yönelik olarak, Sözleşme'ye ek "Suçun yeni biçimleri dahil edilmek suretiyle sözleşmenin kapsamının genişletilmesi" başlıklı bir protokolün derhal hazırlanmasını tavsiye etmiştir.

6. Bakanlar Komitesi, Avrupa Suç Sorunları Komitesi'ni (CDPC) ve özellikle de Komite'nin Bilgisayar sistemleri aracılığıyla işlenen ırkçı ve yabancı düşmanlığı nitelikli fiillerin suç haline getirilmesi Uzmanlar Komitesi'ni (PC-RX), özellikle aşağıda belirtilen unsurları içeren, bağlayıcı nitelikte ve Sözleşme'nin Sözleşmeciler Devletlerinin imza ve onayına açık bir ek protokol taslağı hazırlamakla görevlendirmiştir:

23. ırkçı ve yabancı düşmanlığı içerikli materyal veya mesajların üretimi, sunumu, yayımı ve diğer yollarla dağıtılması dahil olmak üzere, bilgisayar sistemleri aracılığıyla işlenen bu nitelikteki fiillerin suç haline getirilmesi için gerekli unsurların tanım ve kapsamı;

24. Bilişim Suçları Sözleşmesi'nin maddi ve usuli hükümleri ile uluslararası işbirliğine ilişkin hükümlerinin, ek protokol ile tanımlanmış suçların kovuşturulması ve soruşturulmasına ne ölçüde uygulanacağı.

7. Bu Protokol, Bilişim Suçları Sözleşmesi'nin maddi ve usuli hükümleri ile uluslararası işbirliğine ilişkin hükümleri dahil olmak üzere kapsamını, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı propagandasını da kapsayacak şekilde genişletmiştir. Böylelikle Protokol, bu tür fiillere ilişkin maddi hukuk unsurlarının uyumlaştırılmasının yanında, Taraf Devletlerin, Sözleşme'nin bu alanda uluslararası işbirliği yapmasını sağlama yönünde sunduğu araç ve yollardan yararlanma imkanlarını geliştirmeyi amaçlamaktadır.

X. Protokol'ün maddelerine ilişkin şerh

Bölüm I – Ortak hükümler

Madde 1 - Amaç

8. Bu Protokol'ün amacı, bu Protokol'e Taraf olan Devletler bakımından, bilgisayar sistemleri aracılığıyla işlenen ırkçı ve yabancı düşmanlığı nitelikli fiillerin suç hale getirilmesine ilişkin Sözleşme hükümlerinin tamamlanmasıdır.

9. Bu Protokol'ün hükümleri emredici niteliktedir. Taraf Devletler, bu yükümlülükleri yerine getirmek üzere uygun mevzuatı benimsemekle yetinmeyecek, etkili bir şekilde uygulanmasını da sağlayacaklardır.

Madde 2 - Tanım

Paragraf 1 - ırkçı ve yabancı düşmanlığı içerikli materyal

10. ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele etmek üzere, uluslararası ve ulusal düzlemde, çeşitli belgeler benimsenmiştir. Bu Protokol'ü hazırlayanlar, özellikle şu belgeleri göz önünde bulundurmışlardır: (i) Her Türlü ırk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (CERD), (ii) İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye Ek 12 No'lu

Protokol (ETS 177), (iii) Avrupa Birliği Antlaşması'nın K.3 maddesine dayanılarak kabul edilen, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadeleye ilişkin 15 Temmuz 1996 tarihli Avrupa Birliği Ortak Eylemi, (iv) Irkçılık, Irk Ayrımcılığı, Yabancı Düşmanlığı ve İlgili Hoşgörüsüzlüğe Karşı Dünya Konferansı (Durban, 31 Ağustos – 8 Eylül 2001), (v) Irkçılığa Karşı Avrupa Konferansı sonuçları (Strazburg, 13 Ekim 2000), (vi) Avrupa Konseyi Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu (ECRI) tarafından Ağustos 2000'de (CRI(2000)27) yayımlanan kapsamlı çalışma ve (vii) Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele İçin Konsey Çerçeve Kararı'na Dair Kasım 2001 tarihli Avrupa Komisyonu Teklifi (Avrupa Birliği çerçevesinde).

11. AİHS'nin 10. maddesi, düşünce özgürlüğü ve haber ve fikir alma ve verme de dahil olmak üzere ifade özgürlüğünü düzenlemektedir. AİHS'nin 10. maddesi, sadece hoş giden, zararsız veya ilgilenmeye değmez görülen haber veya düşünceler için değil, fakat, devlete veya nüfusun bir bölümüne ters düşen, onları şoke eden ya da rahatsız edenler için de geçerlidir.¹ Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Devlet'in ifade özgürlüğünü sınırlayan fiillerinin, AİHS'nin 10. maddesinin 2. paragrafında belirtilen sınırlamalara uygun olduğu hallerde, özellikle düşünce ve ifadelerin başkalarının haklarını ihlal ettiği hallerde, meşru sayılabileceğine karar vermiştir. Bu Protokol, ulusal ve uluslararası belgelere dayanarak, ırkçı ve yabancı düşmanlığı içeren ifade ve düşüncelerin yayımının, başkalarının haklarını ne ölçüde ihlal ettiğini düzenlemektedir.

12. 2. maddede yer alan tanım, yazılı materyal (ör. yazılar, kitaplar, dergiler, yazılı görüşler, mesajlar vs.), görüntüler (ör. resimler, fotoğraflar, çizimler, vs.) veya ırkçı veya yabancı düşmanlığı nitelikli düşünce veya kuramların, bilgisayar sistemleri aracılığıyla saklanabildiği, işlenebildiği ve aktarılabilirdiği biçimde ortaya konulan diğer her türlü aracı içerir.

13. Protokol'ün 2. maddesinde yer alan tanım, söz konusu materyalde yer alan duygu/inanç/nefretin ifadesinden ziyade, bu materyal içeriğinin neden olabileceği belli bir tür davranışa ilişkindir. Tanım, mümkün olduğunca, mevcut ulusal ve uluslararası (BM, AB) tanım ve belgeler üzerine inşa edilmiştir.

14. Tanım, söz konusu materyalin nefret, ayrımcılık veya şiddeti savunması, teşvik etmesi veya kışkırtması koşulunu aramaktadır. “Savunmak”, nefret, ayrımcılık veya şiddete yönelik bir iddiayı; “teşvik etmek” nefret, ayrımcılık veya şiddeti cesaretlendirme veya desteklemeyi; ve “kışkırtma”, başkalarını nefret, ayrımcılık veya şiddete sevk etmeyi ifade eder.

15. “Nefret” yoğun bir hazzetmeme veya düşmanlığı ifade ederken, “şiddet” kavramı, hukuka aykırı güç kullanımını ifade eder.

16. “Ayrımcılık” kavramını yorumlarken, AİHS (14. madde ve 12 No'lu Protokol) ve ilgili içtihatlar ile, CERD'in 1. maddesi gözetilmelidir. AİHS'nde düzenlenen ayrımcılık yasağı, Taraf Devlet'in yetki alanı altındaki herkesin, AİHS tarafından koruma altına alınan hak ve özgürlüklerden eşit olarak yararlanmasını güvence altına almaktadır. AİHS'nin 14. maddesi, AİHS'nde tanınan hak ve özgürlüklere bağlı, genel bir yükümlülük getirmektedir. Bu bağlamda, Protokol'de kullanılan “ayrımcılık” kavramı, bazı niteliklerine dayanılarak, kişilerin veya kişi gruplarının meşru olmayan farklı bir muameleye tabi tutulmasını ifade eder.

AİHM, bir kısım kararında (örneğin Belçika Dil Davası, Abdulaziz, Cabales ve Balkandalı kararı)² “farklı muamelenin, ‘nesnel ve makul bir gerekçeye dayanmadığı, başka bir ifade ile “meşru bir amaca” sahip olmadığı veya ‘varılmak istenen amaçla kullanılan araç arasında makul bir ölçülülük ilişkisi bulunmadığı hallerde ayrımcı olduğunu” ifade etmiştir. Muamelenin ayrımcı olup olmadığı, vakanın somut özellikleri ışığında değerlendirilmelidir. “Ayrımcılık” kavramının yorumunda, “ırk ayrımcılığı(nı)” “siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel veya toplumsal yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, uygulanmasını, bu hak ve özgürlüklerden

¹ Bu çerçevede örnek için bkz. 7.12.1976 tarihli Handyside kararı, A Serisi, no. 24 s. 23, para. 49.

² 28 Mayıs 1985 tarihli Abdulaziz, Cabales ve Balkandalı kararı, Seri A no 94, s. 32, para. 62; 23 Temmuz 1968 tarihli Belçika Dil Davası kararı, Seri A No. 6, s. 34, para. 10.

yararlanılmasını ortadan kaldırmak veya zayıflatmak amacına ya da etkisine yönelik ırk, renk, soy ya da ulusal veya etnik kökene dayalı her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih” olarak tanımlayan CERD’in 1. maddesinden de yararlanılabilir.

17. Birey veya birey gruplarına yönelik nefret, ayrımcılık veya şiddetin, bu kişilerin “ırk, renk, soy ya da ulusal veya etnik köken, veya bu unsurlardan biriyle bağlantılı olarak din bakımından” diğerlerinden ayrılan bir gruba dahil olmaları nedeniyle yönelmiş olması gerekir.

18. Sayılan bu nedenlerin, örneğin AİHS’ne Ek 12 No’lu Protokol’ün 1. maddesinde sayılan nedenlerle tümüyle aynı olmadığı, zira 12 No’lu Protokol’ün 1. maddesinde sayılan nedenlerin bir kısmının ırkçılık ve yabancı düşmanlığı kavramlarıyla ilgisiz oldukları belirtilmelidir. Bu Protokol’ün 2. maddesinde sayılan nedenler de, CERD’de sayılan nedenlerle aynı değildir; zira CERD “ırkçılığa” değil, genel olarak “ırk ayrımcılığı”na ilişkindir. Genel olarak bu nedenlerin, ulusal ve uluslararası hukuk ile uygulamada yerleşmiş olan anlamlarıyla yorumlanması gerekir. Ancak, bunlardan bazıları bu Protokol bağlamında özel bir anlama sahip olduklarından, açıklanmaları gerekir.

19. “Soy”, (ırk veya renk gibi) belli özellikleri ile ayırt edilebilen kimselerin soyundan gelen kişi veya kişi gruplarını ifade etmekle birlikte, bu özelliklerin halen mevcut olmasını gerektirmez. Buna rağmen, soyları nedeniyle bu kişi veya kişi gruplarının nefret, ayrımcılık veya şiddete maruz kalmaları mümkündür. “Soy” sosyal kökeni ifade etmez.

20. “Ulusal köken” kavramı, geniş bir kapsamda anlaşılmalıdır. Bireylerin sadece uyrukluklarını veya atalarının kökenini değil, ancak hukuki yönden buna hala sahip olmasalar dahi ulusal aidiyetlerini de kapsayacak şekilde, geçmişlerini ifade eder. Kişilerin birden fazla uyruklığa sahip oldukları veya vatansız oldukları hallerde, bu kavramın geniş şekilde yorumlanması, bu kişileri bu nedenlerden herhangi biri nedeniyle ayrımcılığa uğramaya karşı korumayı amaçlar. Bunun da ötesinde “ulusal köken” kavramı, uluslararası alanda tanınmış bir ülkeye ait olmayı değil, ancak benzer özelliklere sahip azınlıklara veya diğer kişi gruplarına aidiyeti de ifade eder.

21. “Din” kavramı, uluslararası belgelerde ve ulusal mevzuatlarda sıkça yer almaktadır. Bu kavram, itikat ve inançları ifade eder. Kavramı tanıma bu anlamıyla dahil etmek, bu Protokol’ün kapsamının aşılması riskini taşımaktadır. Ancak din, tanımda sayılan unsurlara bir gerekçe olarak, onlarla birlikte veya onlar yerine de kullanılabilir. Bu nedenle “din” kavramının, bu sınırlı anlamıyla yorumlanması gerekir.

Paragraf 2

22. Bu madde, Protokol’de kullanılan kavram ve ifadelerin, Sözleşme’de yer aldıkları şekliyle yorumlanacağını öngörmek suretiyle, bu iki belgenin yeknesak şekilde yorumlanmasını güvence altına almaktadır. Bu husus, bu Açıklayıcı Rapor’da kullanılan kavram ve ifadelerin, Sözleşme’ye ilişkin Açıklayıcı Rapor’da yorumlandığı şekilde yorumlanması gerekliliğini ifade eder.

Bölüm II – Ulusal düzlemde alınacak tedbirler

Genel hususlar

23. Bu Protokol’de düzenlenen suçlar, Sözleşme’de ifadesini bulan ortak unsurlar içermektedir. Konuya açıklık getirmek üzere, Sözleşme’ye ilişkin Açıklayıcı Rapor’un ilgili paragrafları aşağıda yinelenmiştir.

24. Burada düzenlenen suçların özelliği, söz konusu fiilin “haksız” olması koşulunun açıkça aranmasıdır. Bu, işlenen fiilin her zaman cezalandırılabilir olmadığını; sadece rıza, meşru müdafaa veya zorunluluk hali gibi klasik hukuka uygunluk nedenlerinin varlığı halinde değil, cezai sorumluluğu ortadan kaldıracabilecek başka ilke veya menfaatlerin varlığı (örn. hukukun uygulanması, akademik bir amacın veya araştırma amacının varlığı) halinde de hukuka uygun veya meşru olabileceğini ifade eder. “Haksız” kavramı, anlamını kullanıldığı bağlamdan alır. Taraf Devletlerin iç hukukta kavramı nasıl uygulayacaklarına ilişkin bir sınırlandırma getirmeksizin, yetki olmaksızın (ister yasal, idari veya

yargısal olsun, ister sözleşme veya rızadan doğsun) işlenen bir fiili veya iç hukukta ihdas edilmiş olan hukuka uygunluk nedenlerinden, istisnalardan veya ilgili ilkelerden birine dayanmadan işlenen bir fiili ifade eder. Protokol böylelikle, idarenin yetkisine dayanarak icra ettiği fiilleri (örneğin idarenin kamu düzenini sağlama, ulusal güvenliği koruma veya suç teşkil eden fiilleri kovuşturma yetkisi) kapsamı dışında bırakmıştır. Bunlar yanında, ağların kurulması için zorunlu olan meşru faaliyetler ile, meşru ticari uygulamaların da suç haline getirilmemesi gerekir. Bu istisnaların iç hukukta (ceza kanununda veya diğer bir kanunda) nasıl uygulanacağına ilişkin karar Taraf Devlete bırakılmıştır.

25. Cezai sorumluluğun söz konusu olabilmesi için, bu Protokol’de düzenlenen tüm suçların “kasten” işlenmesi gerekir. Bazı hallerde özel kast suçun bir unsurunu oluşturur. Bu Protokol’ü hazırlayanlar, “kasten” kavramının tam olarak ne anlama geleceğini belirleme yetkisini ulusal makamlara bırakmaya karar vermiştir. Kişilerin, gerekli kast bulunmadıkça, bu Sözleşme’de düzenlenen suçlardan cezai olarak sorumlu olmaları söz konusu değildir. Örneğin, somut olayda iç hukuk tarafından aranan kast mevcut olmadıkça, bir hizmet sunucunun cezai olarak sorumlu tutulabilmesi için, burada yasaklanan nitelikteki materyalin aktarılması için bir kanal olarak kullanılmış olması veya bu fiilin gerçekleştiği web sitesinin veya haber odasının sahibi olması yeterli değildir. Bu hizmet sunucunun, cezai sorumluluktan kurtulabilmesi için bu fiilleri denetlemesi zorunluluğu da yoktur.

26. “Bilgisayar sistemi” kavramına gelince, bu kavram Sözleşme’de kullanıldığı ve Sözleşme’ye ilişkin Açıklayıcı Rapor’un 23 ve 24. paragraflarında açıklandığı anlamı taşır. Bu, bu Protokol’ün 2. maddesinin uygulanmasını ifade eder (bakınız ayrıca yukarıda 2. maddeye ilişkin açıklama).

Madde 3 – Irkçı ve yabancı düşmanlığı içerikli materyali bilgisayar sistemi aracılığıyla yayma

27. Bu madde, Taraf Devletlerin ırkçı ve yabancı düşmanlığı içerikli materyalin bilgisayar sistemi aracılığıyla dağıtılması veya diğer bir şekilde kamunun erişimine sunulmasını suç olarak düzenlemelerini öngörmektedir. Dağıtma veya erişime sunmanın suç olması, ancak kasıt bu materyalin ırkçı veya yabancı düşmanı içeriğine yönelmişse söz konusudur.

28. “Dağıtım” bu Protokol’ün 2. maddesinde tanımlanan ırkçı veya yabancı düşmanlığı içerikli materyali etkin şekilde başkalarına yaymayı ifade ederken, “erişime sunma” ırkçı veya yabancı düşmanı içerikli materyali başkalarının kullanması için sisteme koymayı ifade eder. Bu kavram aynı zamanda, bu materyale erişimi kolaylaştırmak için bağlantı adreslerinin oluşturulması ve bu adreslerin derlenmesini de kapsamayı amaçlamaktadır.

29. 3. maddede kullanılan “kamuya” ifadesi, bilgisayar sistemi aracılığıyla iletilen veya aktarılan özel iletişim ve ifadelerin bu hüküm kapsamı dışında olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Gerçekten, bu tür iletişim ve ifadeler, haberleşmenin diğer geleneksel türlerinde olduğu gibi, AİHS’nin 8. maddesi ile koruma altındadır.

30. Irkçı ve yabancı düşmanlığı içerikli materyalin iletilmesinin özel iletişim kapsamında mı, yoksa kamuya yayma kapsamında mı olduğu, her somut olayda ayrıca belirlenmelidir. Asli olarak önemli olan, söz konusu mesajı gönderenin, mesajı sadece önceden belirlenmiş bir alıcıya ulaştırma kastıdır. Bu öznel kastın varlığı, mesajın içeriği, kullanılan terminoloji, kullanılan güvenlik tedbirleri ve de mesajın gönderildiği bağlam gibi bir takım nesnel unsur ile belirlenebilir. Bu mesajın aynı anda birden fazla alıcıya gönderilmesi durumunda, alıcıların sayısı ve gönderici ile alıcı(lar) arasındaki ilişki, bu iletişimin özel olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğini belirleyecektir.

31. Sohbet odalarında, haber grupları veya tartışma forumlarında ırkçı ve yabancı düşmanlığı içerikli materyalin değiş tokuşu, bu materyalin kamuya sunulmasına örnek olarak verilebilir. Bu hallerde materyal herkesin erişimine açıktır. Bu materyale erişim şifre gibi araçlarla izne bağlansa dahi, bazı koşullara sahip her kişiye erişim izni verilen hallerde, materyal kamu tarafından erişilebilir. Erişime sunma veya dağıtmanın kamuya yönelik olup olmadığının belirlenmesinde, söz konusu kişiler arasındaki ilişkinin niteliği gözetilmelidir.

32. 2. ve 3. paragraflarda öngörülen çekince ileri sürme olanağı, sadece sınırlı hallerde geçerlidir. Bu paragraflar birlikte ve sırayla okunmalıdır. Başka bir ifade ile Taraf Devlet ilk olarak, nefret veya şiddetle bağlantılı olmadığı olmadığı sürece, ayrımcılığı savunan, teşvik eden veya ayrımcılığa kışkırtan materyale ilişkin bu maddede sayılan fiile, diğer hak arama yolları mevcut olmak koşuluyla, cezai sorumluluk bağlamama hakkını saklı tutabilir. Bu hak arama yolları örneğin özel hukukta mevcut hak arama yolları veya idari hak arama yolları olabilir. Bir Taraf Devlet, ulusal hukuk sisteminin ifade özgürlüğüne ilişkin yerleşik ilkelerinden dolayı bu tür hak arama yollarını sağlayamaması halinde, bu maddenin 1. paragrafı çerçevesindeki yükümlülüğünün uygulamama hakkını saklı tutabilir, meğer ki ayrımcılığı savunan, teşvik eden veya ayrımcılığa kışkırtan fiil nefret veya şiddetle bağlantılı olmasın. Taraf Devlet çekincenin kapsamını, kişi gruplarına yönelik hakaret, aşağılanma veya tehdit içeren ayrımcı fiillerle de sınırlayabilir.

Madde 4 – Irkçılık veya yabancı düşmanlığından kaynaklanan tehdit

33. Çoğu devletin mevzuatı, tehdidi suç olarak düzenlemektedir. Protokol'ü hazırlayanlar, ırkçılık veya yabancı düşmanlığından kaynaklanan tehdidin suç sayılması gerekliliği konusunda şüpheye yer olmadığını vurgulamayı kararlaştırmıştır.

34. “Tehdit” kavramı, fiilin yöneldiği kimsede ağır bir suçun mağduru olacağı yönünde korku yaratan bir fiili ifade etmektedir (örn. mağdurun veya yakınlarının yaşamını, güvenliğini veya vücut bütünlüğünü etkileyen veya mülküne önemli derecede zarar veren bir fiil vb.). Hangi suçların ağır olarak nitelendirileceğini belirleme yetkisi Taraf Devletlere bırakılmıştır.

35. Bu maddeye göre, tehdidin ya (i) ırk, renk, soy ya da ulusal ya da etnik köken veya bu unsurlardan birine mazeret teşkil edecek şekilde din bakımından ayrılan bir gruba dahil olan kişileri, bu nedenlere bağlı olarak bir kişiye veya (ii) bu niteliklerden herhangi birisi bakımından diğerlerinden ayrılan bir grup kişiye yönelmiş olması gerekmektedir. Tehdidin aleni olması koşulu aranmamaktadır. Bu madde, özel iletişim aracılığıyla yapılan tehdidi de kapsamaktadır.

Madde 5 – Irkçılık veya yabancı düşmanlığından kaynaklanan hakaret

36. 5. madde, bir kişi veya kişi grubunun, belirli özellikler bakımından ayrılan bir gruba dahil olmaları nedeniyle alenen tahkir edilmesi sorununa ilişkindir. “Hakaret”, kişinin şeref ve haysiyetini ihlal eden her saldırgan, hor gören veya küfür mahiyetindeki ifadeyi kapsar. İfadenin içeriğinden, hakaretin tahkir edilen kişinin ait olduğu grup ile doğrudan ilintili olduğu açıkça anlaşılmalıdır. Tehditten farklı olarak, özel iletişim sırasında ifade edilen hakaret, bu hüküm kapsamında değildir.

37. Paragraf 2(i) Taraf Devletlere, söz konusu fiilin kişi veya kişi grubu üzerinde olası etkileri olmasının ötesinde, gerçekten nefret, hor görülme veya alaya maruz kalmalarına neden olması koşuluyla öngörme imkanını vermektedir.

38. Paragraf 2(ii) Taraf Devletlere, 1. paragrafı uygulamama yönünde, daha da kapsamlı bir çekince beyan etme imkanı tanımaktadır.

Madde 6 - Soykırım ya da insanlığa karşı suçların inkarı, önemli ölçüde küçümsenmesi, onaylanması veya mazur gösterilmesi

39. Son yıllarda ulusal mahkemeler kişilerin (aleni olarak, medyada vs.) özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında işlenmiş olan ağır suçları (özellikle Yahudi Soykırımı) inkar eden, önemli ölçüde küçümseyen, onaylayan veya mazur gösteren düşünce veya kuramları ifade etmelerine ilişkin davalar görmüşlerdir. Bu tür davranışlar gerçekte Yahudi Soykırımına temel teşkil eden siyasi saiki desteklemeyi ve teşvik etmeyi amaçlamakla birlikte, genellikle bilimsel araştırma kisvesi altında sunulmaktadır. Dahası, bu davranışlar diğerleri yanında bilgisayar sistemleri aracılığıyla, ırkçı ve yabancı düşmanı grupların faaliyetlerine ilham vermekte, hatta bunların harekete geçmesini sağlamakta veya bunlara cesaret vermektedir. Bu tür düşüncelerin ifade edilmesi, bu kötülüklerin mağduru olmuş kişileri (onların hatıralarını) ve onların yakınlarını tahkir etmektedir. Son olarak, insan toplumunun onurunu tehdit etmektedir.

40. 3. madde ile benzer bir yapıya sahip olan 6. madde, bu soruna yöneliktir. Protokol taslağını hazırlayanlar, uluslararası hukuk tarafından tanımlanan ve 8 Nisan 1945 tarihli Londra Anlaşması ile kurulan Uluslararası Askeri Mahkeme'nin nihai ve bağlayıcı kararları tarafından soykırım veya insanlığa karşı suç olarak nitelendirilen fiilleri inkar eden, önemli ölçüde küçümseyen, onaylayan veya mazur gösteren ifadelerin suç haline getirilmesinin önemli olduğu konusunda mutabık olmuşlardır. Bunun nedeni, soykırım ve insanlığa karşı suç niteliğindeki en önemli ve ispatlanmış fiillerin 1940-1945 döneminde gerçekleşmiş olmasıdır. Ancak, Protokol taslağını hazırlayanlar, bu dönemden sonra da, güçlü bir şekilde ırkçı ve yabancı düşmanlığı niteliğindeki kuram ve fikirlerden hareketle gerçekleşmiş soykırım ve insanlığa karşı suçların işlendiğini kabul etmişlerdir. Bu nedenle taslağı hazırlayanlar, bu hükmün kapsamının 2. Dünya Savaşı sırasında Nazi rejimi tarafından işlenen ve Nürnberg Mahkemesi tarafından bu şekilde nitelendirilen suçlarla sınırlı olmaması, 1945'den itibaren ilgili uluslararası belgeler (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları, çok taraflı antlaşmalar vs.) ile kurulmuş diğer uluslararası mahkemeler tarafından soykırım veya insanlığa karşı işlenen suç olarak nitelendirilen suçları da kapsayacak genişlikte olması gerektiğine karar vermiştir. Bu mahkemelere örnek olarak, Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri, Daimi Uluslararası Ceza Mahkemesi sayılabilir. Bu Madde, söz konusu mahkemenin yargı yetkisi bu Protokol'e Taraf Devlet tarafından kabul edildiği ölçüde, ileride kurulacak olan uluslararası mahkemelerin nihai ve bağlayıcı kararlarını da kapsama imkanı vermektedir.

41. Bu hüküm, tarihi doğrulukları tespit edilmiş olguların, tiksindirici kuram ve düşünceleri desteklemek amacıyla inkarının, büyük ölçüde küçümsemesinin, onaylanmasının veya mazur gösterilmesinin mümkün olamayacağı hususuna açıklık getirmek amacını taşımaktadır.

42. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, “- Yahudi Soykırımı gibi- varlığı ispatlanmış tarihi olguların inkarı veya küçümsemesi, AİHS'nin 17. maddesi aracılığıyla 10. maddesinin koruması kapsamı dışında kaldığı”³ni açıkça ifade etmiştir (bu çerçevede bakınız 23 Eylül 1998 tarihli Lehideux ve Isorni kararı)³.

43. 6. maddenin 2. paragrafı, Taraf Devlete ya (i) bir beyan ile, 6. maddenin 1. paragrafında ifadesini bulan inkar ve büyük ölçüde küçümseme fiillerinin, herhangi bir birey veya birey grupları aleyhine, ırk, renk, soy ya da ulusal ya da etnik kökene veya din kisvesi altında bu unsurlardan birine dayalı nefret, ayrımcılık veya şiddete kışkırtma kastıyla işlenmiş olmasını koşul olarak öne sürme, veya (ii) bir çekince ile bu maddeyi -hiç ya da kısmen- uygulamama imkanını vermektedir.

Madde 7 – Yardım ve yataklık

44. Bu maddenin amacı, 3 ilâ 6. maddelerde sayılan suçların işlenmesine yardım ve yataklık etmeyi suç haline getirmeyi amaçlamaktadır. Protokol, Sözleşme'den farklı olarak, suç haline getirilmesi öngörülen fiillerin büyük kısmının hazırlık niteliğinde olması nedeniyle, bunlara teşebbüsün suç haline getirilmesini öngörmemektedir.

45. Yardım ve yataklıktan dolayı sorumluluk, bir kimsenin, bu Protokol'de öngörülen suçlardan birini işleyen bir kimseye, bu suçun işlenebilmesi amacıyla yardım ettiği hallerde söz konusudur. Örneğin, her ne kadar ırkçı ve yabancı düşmanlığı içerikli materyalin internet aracılığıyla iletilmesi, hizmet sunucuların bir kanal olarak yardımını gerektiriyorsa da, suç kastı bulunmayan hizmet sunucunun, bu bölüm çerçevesinde sorumluluğu söz konusu değildir. Bu nedenle, bir hizmet sunucunun, bu hüküm çerçevesinde cezai sorumluluktan kurtulabilmesi için içeriği etkin şekilde denetlemesi ödevi yoktur.

46. Bu Protokol'de öngörülen tüm suçlarda olduğu gibi, yardım ve yataklığın da kasıtlı olarak işlenmesi gerekir.

³ 23 Eylül 1998 tarihli Lehideux ve Isori kararı, Rapor 1998-VII, para. 47

Bölüm III – Sözleşme ile bu Protokol arasındaki ilişki

Madde 8 – Sözleşme ile bu Protokol arasındaki ilişki

47. 8. madde, Sözleşme ile bu Protokol arasındaki ilişkiye ilişkindir. Bu hüküm, Sözleşme'nin bir kısım hükümlerinin bu Protokol'e dahil edilmesi gerekliliğini ortadan kaldırmaktadır. Buna göre, Sözleşme'nin bazı hükümleri, *mutatis mutandis* bu Protokol bakımından da geçerli olacaktır (örn. tali sorumluluk ve yaptırımlar, yetki ve nihai hükümlerin bir kısmı). 2. paragraf, Sözleşme'de tanımlanan tedbirlerin, Protokol'de öngörülen suçlar bakımından da uygulanacağını hatırlatmaktadır. Açıklık getirmek amacıyla, ilgili hükümler belirtilmiştir.

Bölüm IV – Nihai hükümler

48. Bu Bölüm'de yer alan hükümler, büyük çoğunlukla, Bakanlar Komitesi'nin Şubat 1980'de yapılan 315. toplantısında benimsenen "Avrupa Konseyi çerçevesinde akdedilen antlaşma ve anlaşmalar için Örnek Nihai Hükümler"e dayanmaktadır. 9. maddeden 16. maddeye kadar olan hükümler, ya örnek hükümlerdeki standart dili kullanmakta ya da Avrupa Konseyi'nin yerleşik antlaşma akdetme uygulamasına dayanmakta, bu nedenle de özgül bir yoruma ihtiyaç göstermemektedir. Ancak, standart örnek hükümlere getirilen bazı değişiklikler ile yeni bazı hükümlerin açıklanması gerekmektedir. Bu çerçevede örnek hükümlerin, bağlayıcı olmayan bir dizi hüküm olarak benimsendiğine işaret edilmiştir. Örnek hükümlerin giriş kısmında da ifade edildiği üzere, "bu örnek hükümler, sadece uzmanlar komitelerinin görevlerini kolaylaştırma ve metinler arasında gerekçeden yoksun farklılıklar ortaya çıkmasını önleme amacını taşımaktadır. Bu örnek hükümler hiçbir şekilde bağlayıcı değildir ve somut durumlara uygun farklı hükümler benimsenebilir." (Bu çerçevede ayrıca bakınız Sözleşme'ye İlişkin Açıklayıcı Rapor'un 304 ilâ 330. paragrafları).

49. 12. maddenin 2. paragrafı, Taraf Devletlerin bu Protokol'ün 3, 5 ve 6. maddelerinde belirtilen çekinceleri ileri sürebileceğini belirtmektedir. Bunlar dışında çekince ileri sürülemez.

50. Bu Protokol sadece Sözleşme'yi imzalamış olan devletlerin imzasına açıktır. Protokol, Sözleşme'ye Taraf beş Devletin bağlanma iradesini ifade etmelerinden üç ay sonra yürürlüğe girer (Madde 9-10).

51. Sözleşme, belli hükümlere çekince konulmasına olanak sağlamaktadır, ki Protokol'ün her iki belgeyi birbirine bağlayan 8. maddesi aracılığıyla, bu durum Taraf Devletlerin Protokol çerçevesindeki yükümlülükleri üzerinde de etki doğurabilecektir. Ancak bir Taraf Devlet, bu çekinceyi Protokol'ün içeriği bakımından uygulamayacağını Genel Sekreter'e bildirebilir. Bu husus, Protokol'ün 12. maddesinin 2. paragrafında ifade edilmiştir.

52. Ancak, bir Taraf Devlet Sözleşme çerçevesinde çekince koyma olanağından yararlanmamışsa, Protokol'de sayılan suçlarla ilgili yükümlülüklerini sınırlama ihtiyacı söz konusu olabilir. 12. maddenin 2. paragrafı, Sözleşme'nin 22. maddesinin 2. paragrafı ve 41. maddesinin 1. paragrafı bakımından Taraf Devletlere bu imkanı sağlamaktadır.

2.7- Avrupa Konseyi üyesi Devletlerin Bakanları tarafından Irkçılığa Karşı Avrupa Konferansı'nın 13 Ekim Cuma 2000 tarihindeki kapanış oturumunda kabul edilen Siyasi Bildiri – Çev. İdil Işıl GÜL

EUROCONF (2000) 1 nihai

13 Ekim 2000

Siyasi Bildiri

Biz, Avrupa Konseyi Üyesi Devletlerin Hükümetleri, Dünya Irkçılık, Irk Ayrımcılığı, Yabancı Düşmanlığı Ve İlintili Hoşgörüsüzlük Konferansına Avrupa'nın Katkısı Çerçevesinde, "Herkes Farklı Herkes Eşit: İlkeden Uygulamaya" Avrupa Konferansı Vesilesiyle

Strazburg, 11-13 Ekim 2000

Aşağıdaki hususları tekrar teyit ediyoruz:

Avrupa, geçmişinde, bugününde ve geleceğinde çokkültürlü olan bir ortak değerler topluluğudur; hoşgörü, Avrupa'nın kültürel çeşitliliğin desteklendiği çoğulcu ve açık toplumunun güvencesidir;

Her insan özgür ve onurda ve haklarda eşit ve içinde yaşadığı toplumun kalkınmasına ve iyiliğine yapıcı şekilde katkıda bulunabilecek bir potansiyelle doğar;

Herkes hukuk önünde eşittir ve hukuk tarafından eşit derecede korunma hakkına sahiptir;

Avrupa ve diğer uluslararası insan hakları belgelerinde ifadesini bulan tüm insan haklarının ayrımcılık ve farklılık gözetilmeksizin tam ve etkili şekilde uygulanabilmesi sağlanmalıdır;

İrkçılık ve ırk ayrımcılığı bugünün dünyasında ağır insan hakları ihlalleridir ve bunlarla hukuka uygun tüm vasıtalarla mücadele edilmelidir;

İrkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve bunlarla bağlantılı hoşgörüsüzlük demokratik toplumları ve onların temel değerlerini tehdit etmektedir;

Avrupa'da ve tüm dünyada istikrar ve barış, ancak hoşgörü ve çeşitliliğe saygı ile kurulabilir;

Tüm insanların onurda eşitliğine ve hukukun üstünlüğüne saygı gösterilmeli ve fırsat eşitliği sağlanmalıdır;

Marjinalleştirme ve sosyal dışlamayla mücadele devam etmelidir;

Daha fazla siyasi, sosyal ve kültürel katılımı sağlamaya yönelik bütün girişimler, özellikle de kırılgan gruplara dahil olan kişilerin katılımını sağlamaya yönelik olan girişimler teşvik edilmelidir;

Tüm Devletler, ırkçılığın Avrupa'da ve dünyanın diğer bölgelerindeki tezahür biçimlerinden dersler çıkartmalıdır;

Kölelik ve sömürgeciliğin neden olduğu acılar hatırlanmalıdır;

Avrupa'daki ve dünyanın diğer bölgelerindeki tüm Devletler etnik ve dini temizlik ve soykırımı reddetmeli ve bunların yeniden ortaya çıkmalarını önlemek için birlikte çalışmalıdır;

Yahudi Soykırımı asla unutulmamalıdır.

Bizler,

Uluslararası toplumun ve hükümetlerin tüm çabalarına rağmen, Avrupa'da ve dünyanın diğer bölgelerinde, köleliğin günümüzdeki görünümüleri dahil olmak üzere, ırkçılığın, ırk ayrımcılığının, yabancı düşmanlığının, Yahudi düşmanlığının ve bunlarla bağlantılı hoşgörüsüzlüğün devam ettiğinin ve şiddet içeren şekillerde ortaya çıktığının;

Bunların, dil, din veya ulusal veya etnik kökene dayalı olarak, göçmenler, sığınmacılar, mülteciler, yerinden edilmiş kimseler, yabancılar, yerliler gibi kimseleri; veya azınlığa mensup olmaya dayalı olarak Roman/Çingene ve Göçebeleri hedef aldığının;

Bu hususlarla bağlantılı aşağılayıcı muamele ve ayrımcı uygulamaların;

Birden fazla nedene dayalı ayrımcılığın varlığının;

Ağır ve geniş ölçekli insan hakları ihlallerine neden olabilecek olan saldırgan milliyetçiliğin ve bir etnik grubun diğerlerine üstün olduğu inancının devam ettiğinin;

Avrupa'daki ve dünyanın diğer bölgelerindeki etnik ve dini temizliğin yakın tarihli örneklerinin;

Din ve inanca dayalı hoşgörüsüzlüğün, çeşitli biçimleriyle sürdüğünün;

İrkçılığın çeşitli görünümüne karşı kayıtsız kalmanın tehlikelerinin;

Bazı medya organları ile siyasetçilerin kırılgan gruplara karşı ifade ettikleri düşmanlığın;

Avrupa'da ve dünyanın diğer bölgelerinde yabancı düşmanlığı içeren ideolojileri yayan siyasi parti ve örgütlere yönelik desteğin;

Kitle iletişimin yeni teknolojilerinin ırkçı mesajlar yaymak için kullanıldığının bilincindeyiz ve bundan endişe duyuyoruz.

Bizler,

Birleşmiş Milletler'in özellikle Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme ve İnsan Hakları Yüksek Komiseri'nin faaliyetleri aracılığıyla ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve bağlantılı hoşgörüsüzlük ile mücadeledeki katkılarını;

Avrupa Konseyi'nin, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, yahudi düşmanlığı ve hoşgörüsüzlükle mücadelede oynadığı ve aşağıda görüldüğü üzere en üst siyasi düzeyde teyit edilen ve ortaya konulan kilit rolünü:

· Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Sözleşme'ye ek Protokoller ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Mahkeme'nin içtihatlarını;

· Genel bir ayrımcılık yasağı öngören, Sözleşme'ye ek, 12 No'lu Protokol'ün Bakanlar Komitesi tarafından kabulünü;

· Avrupa İrkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu'nun (ECRI) faaliyetlerini;

· İnsan Hakları Komiseri'nin katkılarını;

· Avrupa Birliği'nin tüm politikalarıyla, özellikle Avrupa İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC), Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşma'ya dayanan ayrımcılık karşıtı düzenlemeler ve başta kişilere ırk ve etnik kökene bakılmaksızın eşit muamele edilmesi ilkesinin uygulanmasını amaçlayan 2000/43 sayılı Konsey Yönergesi olmak üzere diğer Avrupa Topluluğu mevzuatı ve bu çerçevedeki diğer küresel faaliyetler aracılığıyla ortaya koyduğu ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve bağlantılı hoşgörüsüzlükle mücadeleye ilişkin kararlılığını;

· “Herkes farklı herkes eşit” İrkçılığa Karşı Avrupa Gençlik Kampanyası ve İrkçılığa Karşı Avrupa Yılı'nın sonuçlarını;

· Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri'nin, Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi'nin ve Medyanın Bağımsızlığı Temsilcisi'nin faaliyetleri dahil olmak üzere Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) katkılarını;

· Hükümet-dışı kuruluşlar ile diğer sivil toplum aktörlerinin ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve bağlantılı hoşgörüsüzlükle Avrupa çapında mücadeleye ilişkin katkılarını;

· İrkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve bağlantılı hoşgörüsüzlükle mücadeleye ilişkin olarak ulusal ve yerel düzeyde önleyici tedbirler alınmasına ilişkin çabaları, özellikle de kültürler arası eğitim dahil olmak üzere, insan hakları eğitiminin teşvik edilmesini,

takdirle karşılıyoruz.

Bu çerçevede:

Özellikle Avrupa Konferansı Genel Sonuçlarını akılda tutarak, ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve bağlantılı hoşgörüsüzlüğü önlemeye ve ortadan kaldırmaya, ve bu çabaları düzenli olarak izlemeye ve değerlendirmeye yönelik ileri adımlar atmayı taahhüt ediyoruz. Bu adımlar arasında şunlar bulunmaktadır:

yasal tedbirler

. ilgili tüm evrensel ve Avrupa insan hakları belgelerini ulusal düzeyde tam ve etkili olarak uygulamak ve henüz imzalanmamış veya onaylanmamış bu tür belgeleri, mümkün olduğu hallerde çekince ileri sürmeksizin imzalamak ve onaylamak;

. gerekli hallerde, kamusal yaşamın tüm alanlarında ırkçılıkla açıkça ve özellikle mücadele etmeye ve ırk ayrımcılığını yasaklamaya yönelik ulusal yasal ve idari tedbirleri kabul etmek ve uygulamak;

. fırsat eşitliği sağlamak suretiyle, kökene dayalı ayrımcılık yapılmaksızın herkes bakımından eşitliği güvence altına almak;

. ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve bağlantılı hoşgörüsüzlüğün mağduru olan herkesin yeterli bilgiye, desteğe ve ulusal yasal, idari ve hukuki hak arama yollarına erişimini sağlamak;

. ırkçı fiiller ile, bunların neden olduğu şiddetten sorumlu olanları adalet önüne çıkartmak, ifade özgürlüğü sağlanırken ırk ayrımcılığı yasağını güvence altına almak;

. ırkçı nefrete kışkırtan tüm ifade biçimleriyle mücadele etmek ve bu tür materyallerin genel olarak medya ve özellikle de internet aracılığıyla yayılmasına karşı önlemler almak;

politika tedbirleri

. ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı, Yahudi düşmanlığı ve bağlantılı hoşgörüsüzlüklerle mücadeleye ilişkin olarak, bu alanda yetki sahibi olacak ulusal nitelikte bağımsız uzmanlık kurumları oluşturmak, veya bu nitelikteki mevcut kurumları güçlendirmek dahil olmak üzere, ulusal politikalar ve eylem planları oluşturmak,

. kırılğan gruplar içinde yer alan kişiler ile birden fazla nedene dayalı ayrımcılıktan muzdarip kişilere yönelik muamelelere özel ihtimam göstermek;

. ırkçılıkla mücadeleye yönelik politika ve tedbirlerin, kırılğan gruplara dahil olan kadınların kamusal ve özel hayatın tüm alanlarında haklarına saygı gösterilmesini talep edebilmeleri için güçlendirilmelerine yönelik bir toplumsal cinsiyet perspektifi benimsemeleri;

. azınlıkların bulunduğu hallerde, bu azınlıklara mensup kişilerin etnik, kültürel, dilsel veya dini kimliklerinin gelişmesi ve korunması için gerekli koşulları yaratmak;

. başta eğitim, istihdam ve barınma imkanlarına eşit erişim sağlamak suretiyle, sosyal dışlanma ve marjinalizasyon ile mücadele etmek;

. vatandaş olmayanların adil muamele görmesini teşvik eden ve sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik hayatla bütünleşmelerini kolaylaştıran, içinde yaşadıkları toplumun etkin katılımını içeren özgül tedbirler alınmasını sağlamak;

. kamu makamlarının tutuklu bulunan vatandaş olmayanlara ayrımcı muamele etmemesine özel dikkat göstermek;

. kırılğan gruplar dahil toplumun tüm üyelerinin, başta yerel düzeyde olmak üzere, karar alma süreçlerine etkili erişimini sağlamak;

. Roman/Çingene ve Göçebelerin eşitliğini tam olarak sağlamaya yönelik etkili politikalar ve uygulama mekanizmaları geliştirmek ve iyi uygulamaları paylaşmak;

eğitim ve öğretime ilişkin tedbirler:

. hoşgörü ortamı yaratmak, insan haklarına ve kültürel çeşitliliğe saygıyı teşvik etmek üzere, gençlere yönelik tedbirlerin alınması ve mevcut tedbirlerin güçlendirilmesi dahil, toplumun tüm kesimlerinin eğitime ve bilincinin yükseltilmesine özel ihtimam göstermek;
. polis ve diğer kolluk güçleri, hakimler, savcılar, cezaevi personeli ve silahlı kuvvetler, gümrük ve göç memurları, öğretmenler ve sağlık ve sosyal hizmetler çalışanları gibi kamu görevlilerine yönelik olarak, yeterli eğitici ve bilinç yükseltici programların uygulanmasını sağlamak;

· Avrupa’da ve dünyanın diğer bölgelerinde etnik ve dini temizlikle mücadele etmek;

· Hükümet-dışı kuruluşlarla, sosyal ortaklarla ve diğer sivil toplum aktörleriyle diyalogu güçlendirerek, bu kuruluşları desteklemek ve bunları ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla mücadeleye yönelik politika ve programların tasarlanması ve uygulanmasına daha fazla dahil etmek;

· Başta Avrupa İrkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu olmak üzere, ırkçılık, ayrımcılık ve bağlantılı hoşgörüsüzlükle mücadelede etkin Avrupa yapılarını en iyi şekilde nasıl güçlendireceğini mütalaa etmek;

· İlgili Avrupa kurumları ile uluslararası kurumların ırkçılıkla mücadeleye ilişkin faaliyetlerini karşılıklı olarak desteklemek amacıyla, bunlar arasında işbirliğini güçlendirmek.

2.8- Avrupa Konseyi İrkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Komisyonun Tavsiyeleri (Özet)

İrkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu(ECRI), 1993’de Avrupa Konseyi’ne üye devletlerin katılımıyla Viyana’da gerçekleşen birinci Hükümet ve Devlet Başkanları zirvesinde ırkçılık, yabancı düşmanlığı, Yahudi düşmanlığı (antisemitizm) ve hoşgörüsüzlükle mücadele etmek

için kurulmuştur. Komisyon, 1997'de Strasbourg'da gerçekleşen ikinci zirvede çeşitli yetkilerle donatılmış ve yapısı güçlendirilmiştir. Ekim 2000'de Strasbourg'da gerçekleşen Irkçılığa Karşı Avrupa Konferansı ECRI'nin daha güçlendirilmesi çağrısında bulunmuştur. 13 Ekim 2002'de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ECRI'nin yeni tüzüğünü kabul ederek, ırk ve ırksal ayrımcılıkla ilgili sorunlara dair bağımsız bir insan hakları izleme kurulu olan ECRI'nin rolünü daha güçlendirmiştir. ECRI, Avrupa Konseyine üye devletlerin yabancı düşmanlığı, Yahudi düşmanlığı (antisemitizm) ve hoşgörüsüzlükle mücadele etmek için gerekli yasaları, politikaları üretmesi ve diğer önlemleri alması için çaba harcamaktadır. Bu amaçla üye devletler hakkında raporlar hazırlar ve tavsiyelerde bulunur. Bugüne kadar Türkiye hakkında toplam üç adet rapor hazırlamıştır. Bu raporlara ECRI web sitesinden (http://www.coe.int/T/e/human_rights/ecri/4-Publications/) Türkçe olarak ulaşmak mümkündür:

Brinci Rapor: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/5-Archives/1-ECRI%27s_work/1-Country_by_country/Turkey%20CBC1%20report%20turkish.pdf

İkinci Rapor: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/5-Archives/1-ECRI%27s_work/1-Country_by_country/Turkey%20CBC1%20report%20turkish.pdf

Üçüncü Rapor: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/Turkey/Turquie%203e%20rapport%20-%20turd%20-%20cri05-5.pdf

ECRI ülke raporlarının haricinde üye devletlere yönelik aşağıda özetlerini bulacağınız Genel Politika Tavsiye Kararları almaktadır. ECRI bugüne kadar 10 adet Genel Politika Tavsiye Kararı almıştır:

1 No.lu ECRI Genel Politika Tavsiye Kararı – CRI (96) 43 – Strasbourg, 4 Ekim 1996: Irkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle mücadele: Bu ilk genel politika tavsiye kararında, ECRI uluslararası düzeyde gösterilen diğer çabalara ilaveten, bilhassa önem taşıyan sınırlı sayıdaki alanda somut ve belirli tedbirler önermek suretiyle üye devletlere ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle etkili bir şekilde mücadele etmeleri konusunda etkin hukuk mekanizmaları yaratmaları ve politikalar üretmek uygulamalarını tavsiye etmektedir. Ayrıca, bu tavsiye kararında ECRI aşağıdaki sözleşmelerin devletler tarafından onaylanmasını ve uygulanmasını tavsiye etmektedir:

- İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) (1950) ve bu Sözleşme'ye ek protokoller
- Mültecilerin Statüsüne ilişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (1951)
- Uluslar arası Çalışma Örgütü'nün Çalışma ve Meslek Bakımından Ayrımcılığa İlişkin Sözleşmesi (1958)
- Avrupa Sosyal Güvenlik Şartı (1961) ve bu Şart'a protokoller
- Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi (1960)
- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Kaldırılması hakkında Uluslar arası Sözleşme (1965)
- Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslar arası Sözleşmesi (1965)
- Medeni ve Siyasal Haklar Uluslar arası Sözleşmesi (1966) ve bu Sözleşmeye ilişkin birinci Ek Protokol
- Bölgesel veya Azınlık Dilleri hakkında Avrupa Şartı (1992)
- Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme (1995)

2 No.lu ECRI Genel Politika Tavsiye Kararı – CRI (97) 36 – Strasbourg, 13 Haziran 1997: Ulusal düzeyde ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle mücadele konusunda uzmanlık organları: ECRI 2 No.lu genel politika tavsiye kararında, üye devletlerin ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle mücadele konusunda uzmanlık organları

oluşturmasını tavsiye eder. Buna paralel olarak ECRI ECRI 2 No.lu politika tavsiye kararında, Hâlihazırda, ulusal düzeyde ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle mücadele amacıyla kurulmuş bir uzmanlık organı bulunmadığı takdirde bu tür bir organ oluşturulması imkânını dikkatle incelenmesini ve tavsiye kararındaki ilkeler ışığında hareket edilmesini tavsiye eder.

3 No.lu ECRI Genel Politika Tavsiye Kararı – CRI (98) 29 – Strasbourg, 6 Mart 1998: Romanlar/Çingenerler'e yönelik ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle mücadele: ECRI 2 No.lu genel politika tavsiye kararında, üye devletleri ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle mücadele alanında konuya ilişkin uluslar arası belgeleri, bilhassa, Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme'yi ve de Bölge veya Azınlık Dilleri hakkında Avrupa Şartı'nı imzalamak ve onaylamaya çağırır. Ayrıca, Romanlar/Çingenerler'i mağdur eden ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle tezahürlerini göz önünde tutarak, ulusal ceza hukuku, idari hukuk ve medeni hukukta ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlüğe açıkça ve doğrudan doğruya karşı çıkan hükümlerin yer alması için gerekli tedbirlerin alınmasını tavsiye eder. Ayrıca hem kadın hem de Roman/Çingene olmaları nedeniyle genellikle iki kez ayrımcılığa maruz kalan Roman/Çingene kadınlarının durumuna özel bir önem verilmesini tavsiye eder.

4 No.lu ECRI Genel Politika Tavsiye Kararı – CRI (98) 30 – Strasbourg, 6 Mart 1998: Potansiyel mağdurların ayrımcılık ve ırkçılık konusundaki deneyim ve algılamalarına ilişkin ulusal anketler: ECRI 4 No.lu genel politika tavsiye kararında, 1 No.lu Genel Politika Tavsiye Kararı'nda, ECRI'nin , uygun hallerde ve zamanlarda, verilerin korunması ile özel hayatın korunmasına ilişkin Avrupa yasaları, yönetmelikleri ve tavsiye kararlarına uyulmak kaydıyla, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükten bilhassa mağdur olabilecek toplulukların durumları ile karşılaştıkları olayların değerlendirilmesine sağlamaya yönelik veriler toplanması için üye Devletler'e çağrıda bulunduğunu hatırlatarak,

Üye devletlerin hükümetlerine, tavsiye kararında yer alan esaslardan hareket ederek, potansiyel mağdurların bakış açısından ırkçılık ve ayrımcılığa ilişkin deneyim ve algılamaları yansıtan ulusal anketlerin düzenlenmesini temin etmeye yönelik tedbirler almalarını tavsiye eder.

5 No.lu ECRI Genel Politika Tavsiye Kararı – CRI (2000) 21 – Strasbourg, 27 Nisan 2000: Müslümanlara karşı ayrımcılık ve hoşgörüsüzlükle mücadele: ECRI 5 No.lu genel politika tavsiye kararında, üye devletlerin hükümetlerine ülkelerindeki Müslüman topluluklarına ve azınlıklara karşı ayrımcılığın ve hoşgörüsüzlüğün önlenmesi için her türlü önlemin alınmasını tavsiye eder. Ayrıca hem kadın hem de Müslüman olmaları nedeniyle genellikle iki kez ayrımcılığa maruz kalan Müslüman kadınların durumuna özel bir önem verilmesini tavsiye eder.

6 No.lu ECRI Genel Politika Tavsiye Kararı (15 Aralık 2000'de kabul edilmiştir – CRI (2001) 1 – Strasbourg: İnternet yoluyla ırkçı, yabancı düşmanı, antisemitist materyallerin dağıtılmasıyla mücadele: ECRI 6 No.lu genel politika tavsiye kararında, üye devletlerin hükümetlerine ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizmin yasaklanması konusunu da içerecek şekilde, uluslararası düzeyde gelecekte ve hali hazırda devam eden çalışmaların internet üzerindeki yasadışı yayınların durdurulmasını hedeflemelerini; internet yoluyla dağıtılan ırkçı, yabancı düşmanı, antisemitist yayınların durdurulması için her türlü önlemi almalarını tavsiye eder.

7 No.lu ECRI Genel Politika Tavsiye Kararı (13 Aralık 2002'de kabul edilmiştir)– CRI (2003) 8 – Strasbourg, 17 Şubat 2003: İrkçılık ve ırksal ayrımcılıkla mücadele etmeye yönelik ulusal yasalar: ECRI 7 No.lu genel politika tavsiye kararında, üye devletlerin hükümetlerine ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizmin yasaklanması için ulusal düzeyde anayasa ve yasalarında her türlü yasal düzenlemeyi yapmalarını tavsiye eder. Ayrıca ECRI, üye devletlerin ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizmin yasaklanmasıyla ilgili yasaları çıkarırken ırksal ayrımcılığın yanı sıra toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, engellilik, politik ya da diğer görüş, sosyal köken, mülkiyet, doğum ya da diğer statüler üzerinde temellenen diğer ayrımcılık biçimlerinin de yasaklayan düzenlemeler yapmasını tavsiye eder.

8 No.lu ECRI Genel Politika Tavsiye Kararı (17 Mart 2004'de kabul edilmiştir) – CRI (2004) 26 – Strasbourg, 8 Haziran 2004: Terörle mücadele ederken ırkçılık yasağı: ECRI 8 No.lu genel politika tavsiye kararında, üye devletlerin hükümetlerine, hoşgörüsüzlüğün aşırı bir biçimi olarak terörizmle mücadele ederken, özellikle de uluslararası işbirliği yoluyla, uluslararası insan hakları hukukuyla tam bir uyumluluk sağlamak için gereken her türlü önlemi almalarını ve terörizme mücadele önlemlerine paralel olarak kabul edilen yasal düzenlemeler ve önlemlerde ırkçılığın kesin bir şekilde yasaklanmasını ve bu doğrultuda her türlü yasal önlemi almalarını tavsiye eder.

9 No.lu ECRI Genel Politika Tavsiye Kararı (25 Haziran 2004'de kabul edilmiştir) – CRI (2004) 37 – Strasbourg, 4 Eylül 2004: Antisemitizmle Mücadele: ECRI 9 No.lu genel politika tavsiye kararında, üye devletlerin hükümetlerine, antisemitizmle mücadele etmek için her türlü yasal düzenlemeyi yapmaları ve her türlü antisemitist pratiği önlemek için gereken önlemleri almalarını tavsiye eder. Ayrıca ECRI üye devletlerin hükümetlerine, farklı dinler arasında diyalog yaratılması için gerekli girişimleri yapmalarını ve dini liderlerin dinler arası diyalog yoluyla antisemitizmin önlenmesi cesaretlendirmelerini tavsiye eder.

10 No.lu ECRI Genel Politika Tavsiye Kararı (15 Aralık 2006'da kabul edilmiştir) – CRI (2007) 6 – Strasbourg, 21 Mart 2007: Okullardaki eğitimi yoluyla ve okullardaki eğitimde ırkçılık ve ırksal ayrımcılıkla mücadele: ECRI 9 No.lu genel politika tavsiye kararında, üye devletlerin hükümetlerine, okullardaki eğitimi yoluyla ve okullardaki eğitimde ırkçılık ve ırksal ayrımcılıkla mücadele etmek için her türlü önlemi almalarını ve buna paralel olarak;

- herkese zorunlu, ücretsiz ve kaliteli eğitim temin etmelerini,
- okullarda ırkçılığı ve ırksal ayrımcılığı yasaklayarak mücadele etmelerini,
- çok kültürlü bir ortamda çalışma yapmaları için tüm eğitim personelini eğitmelerini
- koluyla ilgili etkin politikalar üretmek ve bunları hayata geçirmek için zorunlu finansal kaynakları temin etmeye ve bu politikaların etkisini ve yarattıkları düzeltmeyi düzenli olarak izlemelerini tavsiye eder.

3- AVRUPA BİRLİĞİ

3.1- Irk ve Etnik Kökene Bakılmaksızın Kişilere Eşit Muamele Edilmesi İlkesinin Uygulamaya Konmasına İlişkin 29 Temmuz 2000 Tarih Ve 2000/43/EC Sayılı Konsey Direktifi

AVRUPA BİRLİĞİ KONSEYİ

Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın ve özellikle bu Antlaşmanın 13.maddesine bağlı kalarak,

Komisyonun önerisine bağlı kalarak,⁴

Avrupa Parlamentosunun görüşüne bağlı kalarak,⁵

Ekonomik ve Sosyal Komitenin görüşüne bağlı kalarak⁶

Bölgeler Komitesinin görüşüne bağlı kalarak⁷

Aşağıdaki gerekçelerle bu DİREKTİFİ KABUL ETMİŞTİR:

(1) AB Antlaşması Avrupa halkları arasında çok daha yakın bir birlik yaratma aşamasında yeni bir dönemece girdiğini işaret etmektedir.

(2) Avrupa Birliği Antlaşmasınının 6.maddesi ile uyumlu olarak Avrupa Birliği özgürlük,demokrasi,insan haklarına ve temel haklara saygılı ve tüm üye devletlerde ortak hukuk devleti ilkeleri ve temsil ettiği temel haklar,insan hakları ve temel hak ve özgürlüklerin korunmasının Avrupa Konvansiyonunca garanti edilmesi ve üye devletlerin anayasal geleneklerini topluluk hukukunun genel prensipleri ile uyumlaştırmasına bağlıdır.

(3) Kanun önünde eşitlik ve ayrımcılığa karşı korunma tüm üyelerin imzaladığı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, BM Kadına Karşı Tüm Ayrımcılık Çeşitlerinin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, Birleşmiş Milletlerin Ekonomik Siyasal Medeni ve Kültürel Haklar ile ilgili Sözleşmeleri, İnsan Hakları ve Temel Hakların Korunmasına yönelik Avrupa Konvansiyonunca tanınmakta olan evrensel bir haktır.

(4) Temel hak ve özgürlüklere saygı göstermek önemlidir.Bu direktif sendikaların diğerleriyle birleşme ve birinin yararını savunmak için sendikalara girme hakkını da içeren dernek kurma özgürlüğüne hale getirmez.

(5) Avrupa Parlamentosu AB'de ırkçılığa karşı mücadele etme konusunda birçok karar benimsemiştir.

(6) AB ırk ayrımının varlığına ilişkin her türlü teoriyi reddetmektedir. Bu direktifteki , ırksak köken“ terimi bu tür teorilerin kabulü anlamına gelmez.

(7) 15–16 Ekim 1990 tarihli Tampere AB Konseyi, Komisyonu ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadeleye ilişkin AT Antlaşmasınının 13. maddesinin uygulanmasına yönelik uygulama önerilerini mümkün olan en kısa sürede yürürlüğe koymasını talep etmiştir.

(8) 10–11 Aralık 1999 Helsinki zirvesinde Avrupa Konseyince kabul edilen 2000 yılı için İstihdam Yönlendirme İlkeleri iş piyasasında sosyal entegrasyon lehinde çalışmaları geliştirmeyi, özellikle etnik azınlıklar gibi gruplara karşı ayrımcılığın önlenmesini amaçlayan tutarlı bir politikanın oluşturulması şeklinde formüle edilecek bir durumu ortaya koymuştur.

(9) Irk ve etnik kökene dayalı ayrımcılık özellikle yüksek istihdam, sosyal koruma, kaliteli yaşam ve hayat standardının yükselmesi, ekonomik ve sosyal uyum ve dayanışma gibi Avrupa Birliği Antlaşmasında yer alan hedeflere ulaşma amacının gerçekleşmemesine neden olabilir. Bu aynı zamanda AB'ni bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olarak gelişme hedefini de tehlikeye atabilir.

⁴ Resmi Gazetede henüz yayınlanmamıştır.

⁵ 18.05.2000 tarihinde verilen Görüş (Resmi Gazetede henüz yayınlanmamıştır)

⁶ 12.04.2000 tarihinde verilen Görüş(Resmi Gazetede henüz yayınlanmamıştır)

⁷ 31.05.2000 tarihinde verilen Görüş (Resmi Gazetede henüz yayınlanmamıştır)

Komasyon, Aralık 1995'de ırkçılık ve yabancı ile Yahudi düşmanlığına karşı bir bildiri sunmuştur.

(10) Konsey, üye ülkelerin ırkçılık ve yabancı düşmanlığına dayalı saldırılara karşı etkili bir hukuki işbirliğini sağlayacak 15 Temmuz 1996 tarih ve (96/443/JHA)⁸ sayılı bir ortak eylem planı kabul etmiştir.

(11) Etnik ve ırksal kökenine bakılmaksızın tüm kişilerin katılımını sağlayan bir demokratik ve toleranslı toplumun geliştirilmesi ve her türlü istihdama girişi, eğitimi, sosyal güvenlik ve sağlık hizmetleri de dâhil olmak üzere sosyal korumayı ve mal ve hizmetlere ulaşmayı ve her türlü sosyal imkana ulaşmayı sağlamak üzere ayrımcılık alanında özel bir eylem planı hayata geçirilmelidir.

(12) Bunun için direktif ile hüküm altına alınan şekliyle ırk ve etnik kökene dayalı doğrudan veya dolaylı ayrımcılık tüm Toplulukta yasaklanmalıdır. Ayrımcılık yasağı üçüncü ülke vatandaşları içinde geçerli olmalıdır. Ancak bu, üye devletlerin üçüncü ülke vatandaşlarının ülkeye giriş ve ikametleri ile istihdama girişe yönelik getirdiği düzenlemelere helal getirmez.

(13) ırk ve etnik kökenine bakılmaksızın, eşit muamele ilkesinin uygulanmasında Topluluk Antlaşmasının 3.(2) maddesi ile uyumlu olarak eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı ve kadın ve erkek arasında özellikle kadının çok taraflı ayrımcılığa maruz kalmasından dolayı eşitliğin sağlanması gerekmektedir.

(14) Ulusal mahkeme veya diğer ehliyetli birimler için dolaylı veya doğrudan ayrımcılıkla ilgili yapılan değerlendirmede, topluluk hukuk ve kuralları veya uygulamaları ile uyumlu olarak değerlendirilecektir. İstatistiksel verileri içeren herhangi bir araç dolaylı ayrımcılığın ortaya konmasında ispat olabilir.

(15) Tüm gerçek kişileri ırk ve etnik kökene dayalı ayrımcılığa karşı korumak önem arz etmektedir. Üye ülkeler ayrıca, ulusal gelenek ve uygulamaları everdiği ölçüde, tüzel kişilerin üyelerini de ırk ve etnik kökene dayalı ayrımcılığa karşı korumalıdır.

(16) Ayrımcılık yasağı özellikle ırk ve etnik kökene mensup gruplar için ayrımcılığın kaldırılmasına yönelik önlemlerin sürdürülmesine veya bunların tazminine hanel getirmeyecektir. Bu tür önlemler özellikle esas amacı bu kişilerin özel ihtiyaçlarının geliştirilmesi olan ırk ve etnik kökenine ilgili organizasyonlara izin verebilir.

(17) Amaç yasal ve gereklilik uygun olduğunda sınırlı durumlara özgü olmak üzere ırk ve etnik kökene dayalı özellikler gerçek ve mesleki olarak gerekli ise farklı muamele haklı görülebilir. Bu durumların neler olduğuna ilişkin bilgiler üye devletlerce Komisyona bildirilmelidir.

(18) ırk ve etnik kökene dayanan ayrımcılığa maruz kalan kişiler yeterli ve uygun yasal korunma araçlarına sahip olmalıdırlar. Daha etkin korunma düzeyini sağlamak için dernek ve yasal oluşumların üye devletlerin belirlediği şekliyle mahkeme önünde temsil ve savunma süreçleri ile ilgili ulusal kurallara hanel getirmeksizin üyelerinin adına veya onların izni ile yargılama süreçlerine katılma olanakları güçlendirilmelidir.

(19) Eşitlik prensibinin etkin şekilde uygulanması, mağduriyete karşı uygun yargısal korumayı gerektirmektedir.

(20) Ayrımcılık davasında ayrımcılığın karine olduğu ispat külfeti benimsenmelidir ve eşit muamele ilkesinin etkin şekilde uygulanması için ispat külfeti davalıya ait olmalıdır.

(21) Üye devletler ayrımcılık ile ilgili soruşturmanın mahkeme veya yetkili bir makam tarafından yapıldığı durumda ispat külfetini uygulamayabilirler. Bu prosedürlerin uygulandığı durumlarda, mahkeme veya yetkili makam tarafından araştırması kendisi yapıyorsa, davacının ispatlama yükümlülüğü yoktur.

⁸ Resmi Gazete L185, 24.7.1996, s.5.

(22) Üye ülkeler muhtelif ayrımcılık biçimlerinin tespiti ve bunlarla mücadele etmek için sosyal taraflar ve NGO'lar arasındaki sosyal diyalogu teşvik etmelidir.

(23) Etnik ve ırksal kökene dayalı ayrımcılığa karşı mücadele üye ülkelerde bir ya da birden fazla eşitlik kurumuyla güçlendirilecektir. Bu eşitlik kurumları bu alandaki problemleri analiz edecek, mümkün çözümler üzerinde çalışacak ve mağdurlara somut yardım sağlayacaktır.

(24) Bu direktif asgari gerekleri ortaya koymaktadır. Bu nedenle üye devletlere daha iyi şartları ortaya koyma seçeneği verir. Bu direktifin uygulanması her bir üye devlette hâlihazırda alınan önlemlerde bir azalmaya veya gerilemeye yol açmasına haklılık getirmez.

(25) Üye devletler bu direktif ile getirilen hükümlerin ihlaline karşı etkin, uygun ve caydırıcı yaptırımlar koymalıdır.

(26) Üye devletler, bu direktifin getirdiği hükümlerin her zaman garanti altına alınmasını sağlamak için zorunlu önlemleri almak şartı ile toplu sözleşmeler ile ilgili olarak bu direktifin uygulanmasını sosyal taraflara istekleri doğrultusunda bırakabilir.

(27) Avrupa Birliği Antlaşmasının 5.maddesinde yer alan ikame etme ilkesi ile uyumlu olarak bu direktifin amacı esas olarak iş ve meslekte eşitlik ile ilgili Topluluk içinde önemli bir düzeyin yakalanması üye devletlerce etkili bir şekilde yerine getirilememesi durumunda faaliyetin düzeyi ve yoğunluğu Topluluk içinde başarılabilir. Söz konusu maddede belirtilen orantılılık ilkesi uyarınca bu Direktif bu amacın gerçekleştirilmesi için yapılması gerekenlerin ötesine geçmemektedir.

BÖLÜM I

Genel Hükümler

Madde 1 Amaç

Bu Direktifin amacı Üye Devletlerde eşit muamele ilkesini geçerli kılmak amacıyla ırk veya etnik kökene dayalı ayrımcılıkla mücadele için bir çerçeve getirmektir.

Madde 2 Ayrımcılık Kavramı

1. Bu Direktifin amaçları açısından eşit muamele ilkesi, ırk ve etnik kökene dayalı dolaylı ya da dolaysız ayrımcılık olmaması anlamına gelmektedir.

2. 1.fıkra hedefleri açısından (a) bir kimsenin; karşılaştırılabilir durumlarda, ırk veya etnik kökene dayalı olarak, bir diğer kişiye göre daha az tercih edilir bir muameleye tabi tutulması, şimdiye kadar tutuluyor olması veya tutulma ihtimali olması halinde dolaysız ayrımcılığın ortaya çıktığı anlaşılır.

(b) görünüşte tarafsız bir hüküm, yansız kriterler veya uygulamanın; bir ırksal veya etnik kökenden kimseyi, diğer kişilerle karşılaştırıldığında özel bir avantajlı konuma getirdiği durumlarda, bu yansız hüküm, yansız kıstaslar veya uygulama; meşru bir amaç ile nesnel olarak haklılık kazanmamışsa ve söz konusu amacı gerçekleştirmek için kullanılan araçlar uygun ve zaruri değilse, dolaylı ayrımcılığın zuhur ettiği anlaşılır.

3. Taciz; ırk ve etnik kökenle ilgili olarak, insan haysiyet ve itibarının çiğnenmesi amacını taşıyan veya o sonucu doğuracak yada yıldırıcı düşmanca, başkalarının gözünde alçaltıcı, aşağılayıcı, hakaretamiz bir ortam yaratılmasına yol açan, arzu edilmeyen kasıtlı bir tavır hareket varsa, 1.fıkradaki anlamıyla ayrımcılık olarak anlaşılır. Bu bağlamda bezdirme/taciz kavramının, Üye Devletlerin huku ve uygulamasına uygun olarak tarifi yapılabilir.

4. Irk ve etnik kökene dayalı olarak kişilere karşı ayırım yapılmasını isteyen bir talimat

1.fıkradaki anlamıyla ayrımcılık olarak kabul edilir.

Madde 3 Kapsam

1. Topluluğa devredilen erkin sınırları içinde bu Direktif,

(a) Faaliyet alanı hangisi olursa olsun, meslekte yükselme dahil tüm profesyonel hiyerarşi kademelerinde seçilme kıstasları, personel alımı koşulları dahil istihdam edilme, kendi namına işçilik ve bir mesleği icra etme koşullarıyla ilgili olarak,

(b) Pratik iş deneyimi dahil her tür ve düzeyde mesleki rehberlik, mesleki eğitim, ileri mesleki eğitim ve yeniden eğitime katılma koşullarıyla ilgili olarak,

(c) İşten çıkarma ve ücret dahil istihdam ve çalışma koşullarıyla ilgili olarak,

(d) İşçi veya işveren örgütlerine veya belli bir mesleği icra edenlerin üye olduğu örgütlere, bu örgütlerin sağladığı yardımlar dahil, üye olma bu tür örgütlerin faaliyetlerine katılma ile ilgili olarak,

(e) Sosyal güvenlik ve sağlık dahil sosyal koruma ile ilgili olarak,

(f) Sosyal avantajlarla ilgili olarak

(g) Eğitim ile ilgili olarak,

(h) Konut dahil, halka açık hizmet ve mallara erişim ile ilgili olarak,

Kamu organları dahil kamu sektörü ve özel sektördeki tüm kişilere uygulanır.

2. Bu Direktif, uyrukluk esasına dayalı farklı muameleyi kapsamaz, üçüncü ülke uyrukluların ve vatansız kimselerin Üye Devletlerin topraklarına girişi ve orada ikametine ilişkin koşullar ve hükümlere ve ilgili üçüncü ülke uyruklular ile vatansız kimselerin yasal statülerinden kaynaklanan herhangi bir muameleye hâlel getirmez.

Madde 4 Mesleğe ait sahih/özgül ve belirleyici koşul

Madde 2(1) ve (2) hükümlerine rağmen Üye Devletler, kimi mesleki faaliyetlerin doğası gereği veya söz konusu faaliyetin icra edildiği bağlam itibarıyla, ırk veya etnik kökenle ilgili bir özelliğe dayanan farklı muamelelerin, dayanılan bu özellik sahih/özgül ve belirleyici bir mesleki koşul oluşturuyor ise, amacın meşru olması ve koşulun ihtiyaç nisbetinde olması şartıyla, ayrımcılık teşkil etmeyeceği hükmünü getirebilirler.

Madde 5 Yapıcı tutum

Eşit muamele ilkesi; pratikte tam eşitliği sağlamak gayesi ile Üye devletleri ırk ve etnik kökenle bağlantılı dezavantajlı durumları önlemek veya tazmin etmek üzere özel önlemler almaktan veya böylesi özel önlemleri sürdürmekten alıkoymaz.

Madde 6 Aşgari kurallar

1. Üye Devletler; eşit muamele ilkesinin sağladığı koruma bakımından, bu Direktifle getirilenden daha avantajlı hükümler getirebilir, olanları uygulamaya devam edebilir.

2. Bu Direktifin uygulamaya konması, Üye Devletlerin hali hazırda bu Direktifin kapsamındaki alanda uyguladığı ayrımcılığa karşı koruma düzeyinde bir gerilemeye hiçbir şekilde gerekçe teşkil etmez.

BÖLÜM II

Haksızlığın Tazmin ve Telafisi, Direktifin İcra Mevkiine Konması

Madde 7 Hakların korunması

1. Üye Devletler; bu Direktifin getirdiği yükümlülüklerin icra mevkiine konması için takip edilen, uygun görüldüğü hallerde uzlaştırma prosedürleri de dahil olmak üzere, yargısal ve/veya idari prosedürlerden, eşit muamele ilkesinin kendilerine uygulanması yüzünden haksızlığa uğradıkları kanısında olan herkesin, ayrımcılık yapıldığı ileri sürülen ilişki sona ermiş olsa dahi, yararlanmasını temin ederler

2. Üye Devletler; bu Direktifin hükümlerine uygunluğunun garanti altına alınmasında, buldukları ülkenin ulusal hukukunca belirlenmiş kıstaslar uyarınca meşru çıkarı olan dernekler, örgütler veya diğer yasal oluşumların; şikayette bulunan kişinin izniyle, onun adına veya ona destek olmak üzere bu Direktifle hükme bağlanan her tür yargısal ve/veya idari prosedürde yer alabilmelerini temin ederler.

3. 1.ve2. numaralı fıkralar, eşit muamele ilkesiyle ilgili olarak dava açmak için uygulanan zaman sınırlamasını ilişkin Ulusal yasa hükümlerine halel getirmez.

Madde 8 Kanıtama yükümlülüğü

1. Üye Devletler; eşit muamele ilkesinin kendilerine uygulanmaması nedeniyle mağdur edildikleri kanısında olan kişilerin, mahkemeye veya diğer bir makama, doğrudan veya dolaylı ayrımcılık yapıldığı karinesi (belirti/ipucu) oluşturacak olgular sunmaları halinde, eşit muamele ilkesinin ihlal edilmediğinin şikayet edilen tarafından ispatlanmasını temin edecek, ulusal yargılama sistemleriyle uyumlu gerekli önlemleri alırlar.

2. 1.fıkra; Üye Devletlerin delil kabulüne ilişkin davacı/şikayette bulunan yararına daha elverişli hükümler getirmelerine engel teşkil etmez.

3. 1. fıkra ceza davalarına uygulanmaz.

4. 1,2 ve 3. fıkralar Madde 7(2)'ye göre açılan davalar da uygulanır.

Vak'a ile ilgili olguların mahkemece veya yetkili makam tarafından soruşturulduğu davalarda 1. Fıkranın uygulanmasına gerek yoktur.

Madde 9 Mağdur yaratma

Üye Devletler; eşit muamele ilkesine uyulmasını icra mevkiine koymayı amaçlayan şikayet veya davalara tepki sonucu bireyleri, olumsuz bir muameleye maruz kalmaktan veya olumsuz bir akıbeta uğramaktan koruyacak gerekli önlemleri ulusal hukuk sistemlerine koyarlar.

Madde 10 Bilgilendirme

Üye Devletler; halen yürürlükte olan ilgili hükümlerle birlikte bu Direktif ile kararlaştırılan hükümlerden ülkelerinin her yerindeki ilgili tüm kişilerin uygun araçlar kullanılarak haberdar edilmelerine özen gösterirler.

Madde 11 Sosyal diyalog

1. Üye Devletler; eşit muamele uygulamasını geliştirme bakışıyla, işyerlerindeki uygulamaların izlenmesi, toplu sözleşmeler, yönetim düsturları (codes of conduct/tarzı hareket düsturları), araştırma, deney ve örnek uygulama alışverişi dahil, iş yaşamının iki tarafı arasında ulusal gelenekler ve uygulamaya uygun şekilde sosyal diyalogu teşvik edecek yeterli ve gerekli tedbirleri alırlar.

2. Üye Devletler; iş dünyasının taraflarını, ulusal gelenekler ve uygulamayla bağdaşır olduğu hallerde, kendi seviyelerinde ve özerkliklerine halel gelmeksizin, 3.Maddede sözü edilen alanlarda toplu pazarlık kapsamına giren kadarıyla, ayrımcılık karşıtı kurallar getiren toplu sözleşmeler bağitlemeleri için teşvik eder.

Madde 12 Sivil toplum örgütleri ile diyalog

Üye Devletler; eşit muamele ilkesinin yerleştirilip geliştirilmesi amacıyla ırk ve etnik kökene dayalı ayrımcılığa karşı mücadeleye katkıda bulunması meşru çıkarına olan uygun sivil toplum örgütleriyle, ulusal yasalar ve uygulamaya uygun şekilde, diyalog kurulmasını teşvik eder.

BÖLÜM III

Eşit Muameleyi Yerleştirip Geliştirecek Organlar

Madde 13

1. Üye Devletler; ırk ve etnik kökene dayalı ayrımcılık yapılmaksızın bütün insanlara eşit muamele edilmesini yerleştirip geliştirecek kimi organ veya organları görevli kılar. Bu organlar ulusal düzeyde insan hakları veya birey haklarını koruma sorumluluğunu üstlenmiş ajanların bir parçasını teşkil edebilirler.

2. Üye Devletler; bu organların yetkilerinin

. Madde 7(2)'de belirtilen; mağdurların, dernek, örgüt ve diğer yasal oluşumların haklarına hallet getirmeksizin, ayrımcılıkla ilgili şikayetlerini takip etmede ayrımcılık mağdurlarına bağımsız yardım sağlamayı,

Ayrımcılık ile ilgili bağımsız incelemeler hazırlanmasını,

Bu türden ayrımcılıkla ilgili her konuda tavsiyelerde bulunma ve bağımsız raporlar yayınlamayı, ihtiva etmesini temin ederler.

BÖLÜM IV

Son Hükümler

Madde 14 Uyum

Üye Devletler;

(a) eşit muamele ilkesine aykırı bütün yasa, tüzük ve idari hükümleri kaldırılmasını,

(b) bireysel ya da toplu sözleşmelerdeki, işletmelerin iç kurallarında var olan, kar amaçlı ve kar amacı gütmeyen kuruluşların tüzüklerindeki, işçi, işveren ve bağımsız meslek örgütlerinin tüzüklerindeki eşit muamele ilkesine aykırı hükümlerin hükümsüz olmasını veya hükümsüz kılındığının açıklanmasını veya değiştirilmesini temin edecek önlemleri alırlar.

Madde 15 Yaptırımlar

Üye Devletler; bu Direktif uyarınca ulusal mevzuatta yapılan değişikliklerin ihlal edilmesi halinde uygulanacak yaptırımlar hakkında kurallar koyar ve yapılan değişikliklerin uygulanmasını sağlayacak gerekli önlemleri alırlar. Mağdura tazminat ödenmesini de içerebilecek yaptırımlar; etkili, münasip ve caydırıcı olmalıdır. Üye Devletler, söz konusu hükümleri en geç 19 Temmuz 2003 tarihine kadar Komisyona bildirirler. Bildiriminde bulunduktan sonra değişiklikleri ise vakit geçirmeksizin gene Komisyon'a iletirler.

Madde 16 Ulusal hukuka yerleştirme

Üye Devletler; bu Direktifle uyumlu yasa, tüzük ve idari hükümleri 19 Temmuz 2003 tarihine kadar çıkartırlar veya bu Direktifin toplu sözleşme kapsamında ele alınabilecek hükümleri itibariyle, tarafların ortak talebi üzerine, ulusal mevzuata yerleştirilmesini (işletme) yönetim(i) işçilere bırakabilirler. Bu gibi durumlarda Üye Devletler, kendilerinin bu Direktifçe öngörülen sonuçları her an garanti altına alabilecek konumda olabilmelerini sağlayacak gerekli tedbirleri almaları icabına uyararak, yönetim ve işçilerin gerekli önlemleri sözleşme yoluyla 19 Temmuz 2003 tarihine kadar almalarını temin ederler. Bu durumdan Komisyonu haberdar ederler.

Üye Devletler; bu önlemleri kendi hukuklarına kabul ettiklerinde bu Direktife yapacakları bir atfı da bu kabul metnine katarlar veya resmi olarak yayınlanması esnasında Direktife atıfta bulunurlar. Söz konusu referansın nasıl yapılacağına Üye Devletler kendileri karar verir.

Madde 17 Rapor

1. Üye Devletler; 19 Temmuz 2005 tarihine kadar ve bu tarihten sonra her beş yılda bir Komisyon'a, bu Direktifin uygulanmasıyla ilgili gelişmeleri Avrupa Parlamentosu ve Konsey'e bir rapor ile bildirilebilmesi için, gerekli tüm bilgileri ileteceklerdir.

2. Komisyon raporu; sosyal taraflar ve ilgili sivil toplum örgütlerinin yanı sıra uygun görülen hallerde Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Avrupa İzleme Merkezi'nin görüşlerini dikkate alacaktır. Cinsiyet eşitliğinin toplumsal yaşamın gündem maddelerinden birini teşkil etmesi ilkesi ile uyumlu olarak bu rapor; diğer hususlar arasında, kadın ve erkekler hakkında alınan önlemlerin yarattığı etkilerinin değerlendirilmesine de olanak sağlayacaktır. Komisyon'a ulaştırılan bilgiler ışığında bu rapor, gerekirse, bu Direktifin gözden geçirilmesi ve güncelleşmesi için önerileri ihtiva edecektir.

Madde 18 Yürürlük

Bu Direktif Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi'nde yayınlandığı tarihte yürürlüğe girer.

Madde 19 Dağıtım

Bu Direktifin muhatabı Üye Devletlerdir. Lüksemburg'da düzenlenmiştir, 29 Temmuz 2000

4- AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI (AGİT)

4.1-AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği Ofisi Belgeleri

Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına İlişkin Lahey Tavsiyeleri

Ekim 1996

Giriş

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), 1992 yılının Temmuz ayında aldığı Helsinki Kararları ile “gerginliklerin ortaya çıktığı ilk anlardan başlayarak çatışmaları önlemenin bir aracı” olarak Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği birimini oluşturdu. Bu birim büyük ölçüde eski Yugoslavya’daki duruma tepki olarak ve bunun Avrupa’nın başka yerlerinde, özellikle de demokrasiye geçmekte olan ülkelerde tekrarlanacağı ve böylece Devlet ve Hükümet başkanları tarafından 1990 yılı Kasım ayında kabul edilen yeni bir Avrupa için Paris Şartı’nda öngörülen barış ve refahın sağlanması yönündeki taahhütleri zedeleyebileceği kokuşuyla oluşturuldu.

1 Ocak 1993’te Max van der Stoel, ilk AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri (UAYK) olarak göreve başladı. Hollanda Parlamentosu eski üyesi, Dışişleri Bakanı, BM Daimi Temsilcisi ve uzun süre insan hakları savunuculuğu yapmış biri olarak hatırı sayılır bir kişisel deneyime sahip olan Van der Stoel, Avrupa’da azınlıklarla merkezi otoriteler arasında tırmanma potansiyeli olduğunu düşündüğünü anlaşmazlıklar üzerinde durdu. Diplomatik yollarla sessizce faaliyet yürüten UAYK, Arnavutluk, Hırvatistan, Estonya, Macaristan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya, Romanya, Slovakya ve Ukrayna dahil olmak üzere bir düzineyi aşkın ülkede bu tür sorunlarla ilgilendi. Komiser öncelikli, bir devletin sayısal olarak azınlık konumundaki ulusal/etnik gruplara mensup kişilerin dahil olduğu ve dolayısıyla her devletin hükümet yetkililerinin ilgisini çeken ve henüz bir çatışma haline gelmemişse de devletler arasında potansiyel bir gerilim kaynağı olan sorunlar üzerinde durdu. Bu tür gerilimler aslında Avrupa tarihini büyük çapta belirlemiştir.

Ulusal azınlıkların dahil olduğu gerilimlerinin özünü dile getiren UAYK, sorunlara bağımsız, tarafsız ve çözüm bulmakta yardımcı bir aktör olarak yaklaşmaktadır. UAYK denetleyici bir mekanizma değildir; analizlerinin temel çerçevesi ve spesifik tavsiyelerinin dayanağı her bir devletin kabul etmiş olduğu uluslar arası standartlardır. Bu bağlamda, tüm AGİT katılımcısı devletlerin üstlenmiş oldukları yükümlülükleri, özellikle de, IV. Bölümü’nde devletlerin ulusal azınlıklarla ilgili yükümlülüklerinin ayrıntılı olarak belirtildiği 1990 tarihli İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Belgesi’ni kabul eden devletlerin üstlenmiş oldukları yükümlülükleri hatırlamak önemlidir. Ayrıca, AGİT üyesi bütün devletler, azınlık hakları da dahil olmak üzere Birleşmiş Milletler’in insan haklarıyla ilgili taahhütlerini yerine getirmekle ve yine AGİT üyesi devletlerin büyük bir çoğunluğu Avrupa Konseyi standartlarına uymakla yükümlüdürler.

Yaklaşık 4 yıllık yoğun bir faaliyet sürecinden sonra, UAYK, ilgilendiği birçok devlette dikkatini çeken ve tekrarlanan belirli bazı sorunları ve kanunları tespit etme olanağı bulmuştur. UAYK’nin bir süre önce “Ulusal bir azınlığa mensup kişilerin kimliklerinin korunması ve güçlendirilmesi açısından eğitimin çok önemli bir faktör olduğu açıktır” biçimindeki açıklamasından da anlaşılacağı gibi, azınlık eğitimi, özellikle azınlık dili eğitimi, UAYK bu düşünceyle, 1995 sonbaharında, AGİT üyesi devletlerde azınlıkların eğitim haklarının uygun ve tutarlı bir şekilde uygulanması konusunda tavsiyelerini almak üzere, Etnik Gruplar Arası İlişkiler Vakfı’ndan, uluslar arası düzeyde tanınmış bir grup uzmana danışmasını talep etti.

Etnik Gruplar Arası İlişkiler Vakfı-UAYK’ni destekleyici uzmanlık faaliyetlerinde bulunmak üzere 1993 yılında kurulan hükümet dışı bir örgüt-Lahey’de düzenlenen iki toplantı da dahil olmak üzere, konuyla ilgili çeşitli bilim dallarından uzmanlarla bir dizi görüşmelerde bulundu. Görüşülen uzmanlar arasında, bir yandan uluslar arası hukukta uzmanlaşmış dilbilimci ve eğitimciler vardı. Uzmanlar şunlardı: Boyd Robertson, Gal dilinde kıdemli öğretim üyesi, Starathclyde Üniversitesi (Birleşik Krallık); Dr.Pieter van Dijk, Danıştay Üyesi (Hollanda); Dr. Asbjorn Eide, Norveç İnsan Hakları

Enstitüsü Direktörü (Norveç); Prof.Rein Müllerson, Uluslar arası Hukuk Bölümü Başkanı, King's College (Birleşik Krallık); Prof. Allan Rosas, Abo Akademi Üniveritesi Diller ve Kültür Bölümü (Danimarka); Prof. György Szépe, Dil Bilimleri Bölümü, Janus Pannonius Üniversitesi (Macaristan); Prof.Patrick Thonberry, Hukuk Bölümü, Keele ;Üniversitesi (Birleşik Krallık); Jenne van der Velde, Kıdemli Müfredat Danışmanı, Müfredat Geliştirme Ulusal Enstitüsü (Hollanda).

Mevcut azınlık hakları standartları insan haklarının bir parçası olduğundan, uluslar arası uzmanların görüşmelerin başlama noktası, devletlerin, ayırım gözetmeme yükümlülüğü başta olmak üzere, insan hakları ile ilgili diğer tüm yükümlülüklerini yerine varsaymak oldu. Ayrıca, bütün insan haklarının temel hedefinin, birey kişiliğinin eşit koşullarda tam ve özgür gelişimini sağlamak olduğu varsayıldı. Sonuç olarak, sivil toplumun açık ve esnek olması ve böylece ulusal azınlıklara mensup kişiler de dahil herkesi içine alması gerektiğini varsayıldı.

Sonuçta ortaya çıkan Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına İlişkin Tavsiyeler, UAYK'nin ilgilendiği sorunlarda, azınlıklara ilişkin genel uygulanabilir eğitim haklarının içeriğini görece basit bir dilde açıklığa kavuşturma girişimidir.

Uluslar arası standartlar, bu hakların bir bütünlük içerisinde uygulanabilirliğini sağlayacak şekilde yorumlanmıştır. Tavsiyeler, eğitim konusunda uygulamada ortaya çıkan sorunlara cevap verecek şekilde sekiz alt başlığa ayrılmıştır. Tavsiyelerin daha ayrıntılı açıklaması, ilgili uluslar arası standartlara işaret eden Açıklayıcı Not'da yer almaktadır.

Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına İlişkin Lahey Tavsiyeleri

Uluslar arası Belgelerin Anlamı

1. Ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi kimliklerini sürdürme hakkı ancak eğitim sürecinde anadilleri hakkında gerekli bilgiye ulaşmaları ile tam olarak gerçekleşebilir. Ulusal azınlıklara mensup kişiler, aynı anda Devlet dilini yeterli düzeyde öğrenerek daha geniş anlamda ulusal topluma entegre olmakla da sorumludurlar.

2. Devletler, ulusal azınlıklara mensup kişilerin yararına olabilecek uluslar arası belgeleri uygularken, eşitlik ve ayırım gözetmeme temel ilkelerine her zaman bağlı kalmalıdır.

3. İlgili Uluslar arası yükümlülüklerin ve taahhütlerin minimum uluslar arası standartları oluşturduğu unutulmamalıdır. Bu yükümlülük ve taahhütlerin kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanması bu belgelerin özüne ve amacına aykırı olur.

Önlemler ve Kaynaklar

4. Devletler, azınlıkların eğitim hakları konusuna etkin bir yaklaşım içinde olmalıdırlar. Devletler, gerektiği yerde, kendi mevcut kaynaklarını maksimum düzeyde kullanarak ve özellikle ekonomik ve teknik yardım alanlarında uluslar arası yardım ve işbirliğine giderek azınlık dilinde eğitim haklarının aktif bir biçimde uygulanmasını sağlayacak özel önlemler almalıdırlar.

Ademi merkeziyet (Desentralizasyon) ve Katılım

5. Devletler, ulusal azınlık üyelerini temsil eden kuruluşların eğitimi ile ilgili politika ve programların geliştirilmesi ve yürütülmesine gerçek anlamda katılımları sağlayacak koşulları yaratmalıdırlar.

6. Devletler, bölgesel ve yerel yönetimleri, azınlık eğitimi alanında gerekli yetkilerle donatmalı ve buna uygun olarak azınlıkların bölgesel ve/veya yerel düzeyde politikaların belirlenmesi sürecine katılımlarını sağlamalıdır.

7. Devletler, azınlık dilinde eğitimi kapsayacak şekilde, anne-babanın eğitim sistemine yerel düzeyde katılmasını ve tercihte bulunmasını teşvik edecek önlemler almalıdır.

Kamu Kuruluşları ve Özel Kuruluşlar

8. Uluslar arası hukuka göre, ulusal azınlıklara mensup kişilerin, herkes gibi ve iç hukuka uygun olarak kendi özel eğitim kurumlarını oluşturma ve yönetme hakları vardır. Azınlık dilinde eğitim veren okullar bu tür kurumlar kapsamında olabilirler.

9. Ulusal azınlık mensubu kişilere kendi özel eğitim kurumlarını açma ve yönetme hakkı veren Devletler, bu eğitim kurumlarının kuruluşunu ve yönetimini belirleyen yasal ve idari düzenlemelerde gereksiz yükümlülükler getirerek bu hakkın kullanımını engelleyemezler.

10. Azınlık dilinde eğitim veren özel kurumların herhangi bir engellemeye veya ayrımcılığa uğramaksızın devlet bütçesinden, uluslar arası kaynaklardan ve özel sektörden mali kaynak araştırma hakları vardır.

İlk ve Orta Düzeyindeki Azınlık Eğitimi

11. Eğitimin ilk yılları, çocuk gelişiminde özel bir öneme sahiptir. Eğitim alanında yapılan araştırmalar, **okul öncesi** ve **anaokulu** döneminde öğrenim dilinin, çocuğun kendi ana dili olması gerektiğini göstermektedir. Devletler mümkün olan her yerde, ailelerin bu seçenekten yararlanmalarını sağlayacak koşulları yaratmalıdırlar.

12. Araştırma ayrıca, **ilkokulda** müfredat programının azınlık dilinde verilmesinin ideal olduğunu göstermektedir. Azınlık dili, düzenli bir ders olarak öğretilmelidir. Devletin resmi dili de, tercihen her iki bilen ve çocukların kültürel, dilsel geçmişleri hakkında yeterli bilgiye sahip öğretmenler tarafından düzenli bir ders olarak öğretilmelidir. Bu sürecin sonuna doğru, bir kısım kurumsal olmayan veya uygulamalı dersler devletin resmi dili ile öğretilmelidir. Devletler, mümkün olan her yerde, ailelerin bu seçenekten yararlanmalarını sağlayacak koşulları yaratmalıdırlar.

13. **Ortaokulda**, müfredat programının önemli bir bölümü azınlık diliyle öğretilmelidir. Azınlık dili düzenli bir ders olarak öğretilmelidir. Devletin resmi dili de, tercihen her iki dili bilen ve çocukların kültürel, dilsel geçmişleri hakkında yeterli bilgiye sahip öğretmenler tarafından düzenli bir ders olarak öğretilmelidir. Bu süreçte, devletin resmi dilinde verilen ders sayısı aşama aşama artırılmalıdır. Araştırma sonuçları, resmi dilde öğretim ne kadar aşamalı olarak artırılırsa çocuk için o kadar yararlı olacağını ortaya koymaktadır.

14. İlk ve ortaokul düzeylerinde azınlık dilinde eğitimin sürdürülebilmesi, büyük ölçüde, bütün ders konularında azınlığın ana dilinde iyi eğitilmiş öğretmenlerin varlığına bağlıdır. Bu nedenle Devletler, azınlık dilinde eğitim için gerekli olanakları yaratma yükümlülükleri doğrultusunda, öğretmenlerin uygun bir eğitim alması için yeterli koşulları sağlamalı ve bu tür eğitim alınmasını kolaylaştırmalıdırlar.

Meslek Okulları Azınlık Eğitimi

15. Ulusal bir azınlığa mensup kişiler, bu yönde bir talepte bulunmuşlarsa, bunun bir ihtiyaç olduğunu ortaya koymuşlarsa ve bu azınlığa mensup kişilerin sayısal büyüklüğü böyle bir talebi haklı kılıyorsa, belirli konularda azınlık dilinde mesleki eğitime olanak sağlanmalıdır.

16. Anadilde eğitim veren meslek okullarının müfredat programları, bu eğitimcilerin programları tamamlandığında öğrencilerin hem azınlık dilinde hem de devletin resmi dilinde mesleklerini icra etmelerini sağlayacak şekilde planlanmalıdır.

Müfredat Geliştirme

19. Uluslar arası belgelerin kültürler arası eğitime ve azınlık tarihi, kültürü ve geleneklerinin ön plana çıkmasına verdiği önem ve değer dikkate alınarak, Devletin eğitimle ilgili makamları, genel zorunlu müfredat programının, kendi ulusal azınlıklarının tarihi, kültürü ve geleneklerinin öğretilmesini kapsayacak şekilde olmasını güvence altına almalıdırlar. Çoğunluk üyelerini o devlette yaşa-

yan ulusal azınlıkların dilini öğrenmeye teşvik etmek, söz konusu devlet içerisinde hoşgörünün ve çok kültürlülüğün güçlenmesine katkı sağlar.

20. Müfredat programının azınlıklarla ilgili kısmı, söz konusu azınlığı temsil eden kurumların aktif katılımıyla belirlenmelidir.

21. Devletler, azınlık dili eğitime ilişkin müfredat geliştirme ve değerlendirme merkezleri kurulmasını kolaylaştırmalıdır. Müfredata ilişkin hedeflere ulaşılmasına yeterli düzeyde katkı sunmaları koşuluyla bu tür merkezlerin var olan kurumlara bağlanması mümkündür.

Ulusal Azınlıkların Dil Haklarına İlişkin Oslo Tavsiyeleri

Şubat 1998

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), 1992 yılının Temmuz ayında aldığı Helsinki Kararları ile “gerginliklerin ortaya çıktığı ilk anlardan başlayarak çatışmaları önlemenin bir aracı” olarak Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği birimini oluşturdu. Bu birim büyük ölçüde eski Yugoslavya’daki duruma tepki olarak ve bunun Avrupa’nın başka yerlerinde, özellikle de demokrasiye geçmekte olan ülkelerde tekrarlanacağı ve böylece Devlet ve Hükümet başkanları tarafından 1990 yılı Kasım ayında kabul edilen Yeni bir Avrupa için Paris Şartı’nda öngörülen barış ve refahın sağlanması yönündeki taahhütleri zedeleyebileceği korkusuyla oluşturuldu.

1 Ocak 1993’te Max van der Stoel, ilk AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri (UAYK) olarak göreve başladı. Hollanda Parlemantosü eski üyesi, Dışişleri Bakanı, BM Daimi Temsilcisi ve uzun süre insan hakları savunuculuğu yapmış biri olarak hatırı sayılır bir kişisel deneyime sahip olan van der Stoel, Avrupa’da azınlıklara merkezi otoriteler arasında tırmanma potansiyeli olduğunu düşündüğü anlaşmazlıklar üzerinde durdu. Diplomatik yollarla sessizce faaliyet yürüten UAYK şu ülkelerdeki sorunlarla ilgilendi: Arnavutluk, Hırvatistan, Estonya, Macaristan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya, Romanya, Slovakya ve Ukrayna. Komiser öncelikle, bir devletin sınırları içinde sayısal olarak çoğunluğu oluştururken diğer bir devlette (genellikle komşu bir devlette) sayısal olarak azınlık konumundaki ulusal/etnik gruplara mensup kişilerin dahil olduğu ve dolayısıyla her devletin hükümet yetkililerinin ilgisini çeken ve henüz bir çatışma haline gelmemişse de devletler arasında potansiyel bir gerilim kaynağı olan sorunlar üzerinde durdu. Bu tür gerilimler aslında Avrupa tarihini büyük çapta belirlemiştir.

Ulusal azınlıkların dahil olduğu gerilimlerin özünü dile getiren UAYK, sorunlara bağımsız, tarafsız ve çözüm bulmakta yardımcı bir aktör olarak yaklaşmaktadır. UAYK denetleyici bir mekanizma değildir; analizlerinin temel çerçevesi ve spesifik tavsiyelerinin dayanağı her bir devletin kabul etmiş olduğu uluslar arası standartlardır. Bu bağlamda, tüm AGİT katılımcısı devletlerin üstlenmiş oldukları yükümlülükleri, özellikle de, IV.Bölümü’nde devletlerin ulusal azınlıklara ilgili yükümlülüklerinin ayrıntılı olarak belirtildiği 1990 tarihli İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Belgesi’ni kabul eden devletlerin üstlenmiş oldukları yükümlülükleri hatırlamak önemlidir. Ayrıca, AGİT üyesi bütün devletler, azınlık hakları da dahil olmak üzere Birleşmiş Milletler’in insan haklarıyla ilgili taahhütlerini yerine getirmekle ve yine AGİT üyesi devletlerin büyük bir çoğunluğu Avrupa Konseyi standartlarına uymakla yükümlüdürler.

Yaklaşık 5 yıllık yoğun bir faaliyet sürecinden sonra, UAYK, ilgilendiği birçok devlette dikkatini çeken ve tekrarlanan bazı sorunları ve konuları tespit etme olanağı bulmuştur. Ulusal azınlıkların dil hakları; yani ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi dillerini özel ve kamusal alanda kullanma hakkı, tespit edilen sorunlardan birisidir. Uluslar arası insan hakları belgeleri birçok farklı şekilde bu hakka işaret eder. Dil bir yandan, kimlikle yakından ilgili kişisel bir konudur. Diğer yandan, birçok durumda kamu çıkarına konu olan toplumsal örgütlenmenin önemli bir aracıdır. Dilin kullanımı birçok açıdan devletin işlevselliği ile doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla, insan haklarına uymayı taahhüt eden demokratik bir devlette, mevcut farklılıkla arasında uyum sağlama, siyaset ve hukukun önemli bir konusu haline gelmektedir. Bu farklılıklar arasında doğru bir denge kurulamaması etnik gruplar arası gerilimlere kaynaklık edebilmektedir.

UAYK bu düşünceyle 1996 yazında, AGİT üyesi devletlerde ulusal azınlıklara mensup kişilerin dil haklarının uygun ve tutarlı bir şekilde uygulanması konusunda tavsiyelerini amak üzere, Etnik Gruplar Arası İlişkiler Vakfı’ndan, uluslar arası düzeyde tanınmış bir grup uzmana danışmasını talep etti. UAYK’nin daha önceki benzer bir talebi sonucunda **Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına İlişkin Lahey Tavsiyeleri ve Açıklayıcı Not** ortaya çıkmıştı. Lahey Tavsiyeleri’nde ulusal azınlık dili veya dillerinin eğitim alanında kullanılması kapsamlı olarak ele alındığından, bu konunun uzmanların değerlendirilmesi dışında tutulmasına karar verildi.

Etnik Gruplar Arası İlişkiler Vakfı-UAYK'ni destekleyici uzmanlık faaliyetlerinde bulunmak üzere 1993 yılında kurulan hükümet dışı bir örgüt-Oslo'da düzenlenen iki toplantı ve Lahey'de düzenlenen bir toplantı da dahil olmak üzere, konuyla ilgili çeşitli bilim dallarından uzmanlarla bir dizi görüşmelerde bulundu. Görüşülen uzmanlar arasında, uluslar arası, hukukta uzman hukukçular, dilbilimciler, azınlık sorunları ve gereksinimleri alanında uzman avukatlar ve politika analistleri vardı.

Bu uzmanlar şunlardı:

Prof. Gudmundur Alfredsson, eş-Direktör, Raoul Wallenberg Entitüsü (İsveç); Prof. Asbjorn Eide, Kıdemli Üye, Norveç İnsan Hakları ve Etnik Araştırmalar Merkezi (Letonya); Mr. Donall O Riagain, Genel Sekreter, Az Konuşulan Diller Avrupa Bürosu (İrlanda); Ms. Beate Slydal, Danışman, Norveç İfade Özgürlüğü Forumu (Norveç); Dr. Miquel Strubell, Direktör, Katalonya Hükümeti Forumu Sosyolinguistik Enstitüsü, (İspanya); Prof. György Szepe, Janus Panonius Üniversitesi Dil Bilimleri Bölümü (Macaristan); Prof. Patrick Thornberry, Keele Üniversitesi Hukuk Bölümü (Birleşik Krallık); Dr. Fernand de Varannes, İnsan Hakları ve Etnik Çatışmaları Önleme Asya-Pasifik Merkezi Direktörü (Avusturalya); Prof. Bruno de Witte, Maastricht Üniversitesi Hukuk Fakültesi (Hollanda); Jean-Marie Woehrling, Institut de droit local alsacien-mosellan (Fransa).

Mevcut azınlık hakları standartları insan haklarının bir parçası olduğundan, uluslar arası uzmanların görüşmelerinin başlama noktası, devletlerin, eşitlik, ayırım gözetmeme, ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü başta olmak üzere insan hakları ile ilgili diğer tüm yükümlülükleriyle birlikte azınlıklara mensup kişilerin hakları ve özgürlüklerine ilişkin taahhütlerine de uyduğunu varsaymak oldu.

Ayrıca, bütün insan haklarının temel hedefinin, birey kişiliğinin eşit koşullarda tam ve özgür gelişimini sağlamak olduğu varsayıldı. Sonuç olarak, sivil toplumun açık ve esnek olması ve böylece ulusal azınlıklara mensup kişiler de dahil herkesi içine alması gerektiğini varsayıldı. Dilin kullanımı özünde iletişimle ilgili bir konu olduğundan, bu alandaki deneyimlerin sosyal boyutunun önemi ayrıca dikkate alındı.

Sonuçta ortaya çıkan Ulusal Azınlıkların Dil Haklarına İlişkin Oslo Tavsiyeleri, UAYK'nin ilgilendiği sorunlarda, azınlıklara ilişkin genel uygulanabilir dil haklarının içeriğini görece basit bir dilde ilgili pratikte ortaya çıkan sorunlara cevap verecek şekilde alt başlıklara ayrılmıştır. Tavsiyelerin daha ayrıntılı açıklaması, ilgili uluslar arası standartlara işaret eden Açıklayıcı Not'da yer almaktadır. Her tavsiyelerin Açıklayıcı Not'da yer alan ilgili paragraf ile birlikte okunması amaçlanmıştır.

Tavsiyelerin, ulusal azınlıklara mensup kişilerin dil haklarının özellikle kamusal alanda etkin bir şekilde hayata geçirilmesine katkı sunacak devlet politikalarının ve yasalarının geliştirilmesi açısından yararlı bir başvuru kaynağı olacağı umulmamaktadır.

Bu Tavsiyeler ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi dillerini kullanma haklarıyla ilgili olmakla birlikte, Tavsiyelerin kapsamı ile onlara kaynaklık eden uluslar arası belgelerin içeriğinin diğer tür azınlıklara da uygulanabilme potansiyeli taşıdığına dikkat edilmelidir. Aşağıda yer alan Tavsiyeler, mevcut haklara açıklık getirmeyi amaçlamaktadır. Herhangi bir kişi veya grubun insan haklarını kısıtlama amacı taşımamaktadır.

Ulusal Azınlıkların Dil Haklarına İlişkin Oslo Tavsiyeleri

Adlar

1) Ulusal azınlıklara mensup kişiler, kişisel adlarını geleneklerine ve linguistik sistemlerine uygun olarak kendi dillerinde kullanma hakkına sahiptirler. Bu isimler resmi olarak tanınacak ve kamu makamları tarafından kullanılacaktır.

2) Benzer şekilde, azınlık mensubu kişiler tarafından kurulan kültürel dernekler ve ticari şirketler gibi özel oluşumlar da isim konusunda aynı haktan yararlanacaklardır.

3) Kamu makamları, ulusal bir azınlığa mensup kişilerin önemli sayıda ikamet ettiği bölgelerde ve eğer bu yönde yeterli bir talep varsa, kamuya yönelik yerel adların, sokak isimlerinin ve diğer topografik işaretlerin azınlık dilinde de gösterilmesine ilişkin düzenlemeler yapacaklardır.

DİN

4) Herkes, kendi dinini bireysel olarak veya toplu halde açıklarken ve uygularken, tercih ettiği dil(ler)i kullanma hakkına sahip olacaktır.

5) Devlet, medeni statü ile ilgili ve söz konusu devlet içinde hukuksal sonucu olan dinsel törenler veya faaliyetlerle ilgili olarak, bu statülere ilişkin sertifika ve belgelerin devletin resmi dili ve dillerinde de düzenlenmesini isteyebilir. Devlet, medeni statüye ilişkin olarak dini makamlarca tutulan kayıtların, devletin resmi dili veya dillerinde de tutulmasını isteyebilir.

Toplumsal Yaşam ve Hükümet Dışı Örgütler

6) Ulusal azınlıklara mensup kişiler de dahil herkes, kendi hükümet dışı örgütlerini, derneklerini ve kurumlarını kurma hakkına sahiptir. Bu oluşumlar kendi tercih ettikleri dil(ler)i kullanabilirler. Devlet bu kuruluşlara dil temelinde ayrımcı davranamaz ve bu kuruluşların Devlet bütçesinden, uluslar arası kaynaklardan veya özel sektörden mali kaynak arayışlarını gereksiz ölçüde kısıtlayamaz.

7) Devlet, eğer diğer faaliyet alanlarının yanı sıra, sosyal, kültürel ve sportif alanlardaki faaliyetler aktif olarak destekliyorsa, bu alana ayrılan toplam kaynaktan uygun oranda bir pay ulusal azınlıklara mensup kişilerce yürütülen benzer faaliyetleri desteklemek üzere kullanılacaktır. Devletin ulusal azınlıklara desteği, ayırım gözetmeksizin sağlanacaktır.

Medya

8) Ulusal azınlıklara mensup kişiler, kendi dillerinde medya organları kurma ve sürdürme hakkına sahiptirler. Radyo televizyon yayıncılığı alanındaki devlet yönetmelikleri nesnellik ve ayırım gözetmeme kriterlerine dayanacak ve azınlık haklarını sınırlama amacıyla kullanılmayacaktır.

9) Devletin mali kaynak sağladığı medyada, ulusal azınlıklara mensup kişilere kendi dillerinde yayın yapmaları için bir zaman ayrılmalıdır. Bir azınlık dilinde ulusal, bölgesel ve uluslar arası düzeyde yayına ayrılan süre ve bu sürenin niteliği, söz konusu ulusal azınlığın sayısal büyüklüğü ve yoğunluğu ile orantılı ve bu azınlığın durumu ve ihtiyaçlarına uygun olmalıdır.

10) Azınlık dil(ler)indeki kamusal ve özel medya programlarının bağımsız niteliği korunacaktır. Programların içeriğini ve yönelimlerini denetleyen kamu medyası yayın kuralları bağımsız olmalı ve bağımsız kapasiteleriyle hizmet veren ulusal azınlık mensubu kişiler de bu kurallarda yer almalıdır.

11) Yurt dışından yayın yapan medyaya erişim gereksiz ölçüde kısıtlanmayacaktır. Bu tür medyaya erişim olanağı, azınlıkların ikamet ettiği Devletin kamusal fonlarıyla desteklenen medyaya azınlık dilinde yayın için ayrılan sürenin kısaltılmasına neden olmamalıdır.

Ekonomik Hayat

12) Ulusal azınlık mensubu kişiler de dahil, herkes, özel ticari faaliyetlerini yürütmede kendi tercih ettiği dil veya dilleri kullanma hakkına sahiptir. Devlet, ancak işçilerin veya tüketicinin korunmasına ilişkin çıkarlar gibi meşru kamu çıkarlarının ortaya konabildiği durumlarda veya hükümet yetkilileri ile özel teşebbüs arasındaki ticari ilişkilerde, Devletin resmi dili veya dillerinin de kullanılmasını talep edebilir.

İdari Makamlar ve Kamu Hizmetleri

13) Ulusal bir azınlığa mensup kişilerin önemli sayıda bulunduğu bölge ve mahallelerde ve bu yönde bir isteğin ifade edilmiş olması durumunda, bu ulusal azınlığa mensup kişilerin bölgesel ve/veya yerel kamu kurumlarından vatandaşlıkla ilgili belge ve sertifikaları hem devletin resmi dil

veya dillerinde hem de söz konusu azınlığın kendi dilinde elde etme hakları vardır. Benzer şekilde, bölgesel ve/veya kamu kurumları vatandaşlıkla ilgili kayıtları ulusal azınlık dilinde de tutacaklardır.

14) Ulusal azınlıklara mensup kişiler, özellikle bu yönde bir isteği ifade ettikleri ve söz konusu azınlığın sayıca önemli oranlarda bulunduğu bölge ve mahallelerde idari makamlarla iletişimde kendi dillerini kullanmalarını sağlayacak yeterli olanaklara sahip olacaklardır. Benzer şekilde, idari makamlar, mümkün olan her yerde, kamu hizmetlerinin ulusal azınlığın dilinde de sağlanmasını güvence altına alacaklardır. Bu amaçla, uygun işe alma ve/veya yetiştirme politika ve programları benimseyeceklerdir.

15) Ulusal bir azınlığa mensup kişilerin sayıca önemli bir oranda bulunduğu bölge ve mahallelerde Devlet, bölgesel ve yerel hükümet organlarına seçilmiş kişilerin bu organlarla ilgili faaliyetlerinde söz konusu ulusal azınlığın dilini kullanabilmelerini sağlayacak önlemler alacaktır.

Bağımsız Ulusal Kuruluşlar

16) Ulusal azınlıklara mensup kişilerin dil haklarının ihlal edildiğini düşündükleri durumlarda, Devletler, bu kişiler uygun yargı yollarına başvurmalarını sağlamanın yanı sıra ombudspersons⁹ veya insan hakları komisyonları gibi bağımsız ulusal kurumlara başvurabilmelerini de güvence altına almalıdırlar.

Yargı Makamları

17) Ulusal azınlığa mensup kişiler de dahil, herkes, göz altına alınma ve/veya tutuklanma nedenleri ve kendisine yöneltilen suçlama konusunda anladığı bir dilde hemen bilgilendirilme ve kendisini bu dilde savunma, gerekli görüldüğü takdirde yargılama öncesi, yargılama süresince ve temyiz aşamasında bir çevirmenin ücretsiz yardımını alma hakkına sahiptir.

18) Ulusal bir azınlığa mensup kişilerin sayıca önemli bir oranda olduğu bölge ve mahallelerde ve bu yönde bir isteğin ifade edilmiş olması halinde, bu azınlığa mensup kişilerin hukuksal süreçlerde kendilerini bu dilde ifade etme ve gerekiyorsa ücretsiz olarak bir çevirmenin yardımını alma hakkı olmalıdır.

19) Ulusal bir azınlığa mensup kişilerin sayıca önemli bir oranda olduğu bölge ve mahallelerde bu yönde isteğin ifade edilmiş olması halinde, Devlet, bu kişileri etkileyen tüm yargılama süreçlerinin o azınlığın dilinde gerçekleştirilmesi dikkate alınmalıdır.

Özgürlükten Yoksunluk

20) Bir cezai kurumun yöneticisinin ve diğer personelinin, tutukluların büyük çoğunluğunun konuştuğu dil veya dilleri ya da kişilerin büyük çoğunluğunun anladığı bir dili konuşabilmeleri gerekir. İşe alma ve/veya eğitim programları bu amaca yönlendirilmelidir. Gerektiğinde bir çevirmenin yardımına başvurulacaktır.

21) Gözaltına alınan ulusal azınlıklara mensup kişilerin, gözaltındaki kişilerle ne başkalarıyla, tercih ettikleri bir dilde iletişim kurma hakkı olacaktır. Yetkililer, hukukun öngördüğü sınırlamalar dahilinde, mümkün olan her yerde, tutukluların hem sözlü olarak hem de kişisel yazışmalarında kendi dillerinde iletişim kurmalarını sağlayacak tedbirler alacaklardır. Bu bağlamda, gözaltına alınmış veya tutuklanmış bir kişi, genellikle her zaman ikamet ettiği yere yakın bir gözaltı biriminde veya cezaevinde tutulmalıdır.

⁹ Ombudsman (ombudsmen) ya da sözcükleri Türkçe'de aynı şekilde kullanılmakla birlikte "halk hakim(ler)i" veya "kamu denetçisi" biçiminde çevirmek mümkündür (ç.n.)

Ulusal Azınlıkların Kamusal Yaşama Etkin Katılımına İlişkin Lund Tavsiyeleri

Eylül 1999

Giriş

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), 1992 yılının Temmuz ayında aldığı Helsinki Kararları ile “mümkün olan en erken aşamada çatışmaları önlemenin bir aracı” olarak Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği birimini oluşturdu. Bu birim büyük ölçüde eski Yugoslavya’daki duruma tepki olarak ve bunun Avrupa’nın başka yerlerinde, özellikle de demokrasiye geçmekte olan ülkelerde tekrarlanacağı ve böylece Devlet ve Hükümet başkanları tarafından 1990 yılı Kasım ayında kabul edilen Yeni bir Avrupa için Paris Şartı’nda öngörülen barış ve refahın sağlanması yönündeki taahhütleri zedeleyebileceği korkusuyla oluşturuldu.

1 Ocak 1993’te Max van der Stoel ilk AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri (UAYK) olarak göreve başladı, Hollanda Parlamentosu eski üyesi, Dışişleri Bakanı, Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi ve uzun süre insan hakları savunuculuğu yapmış biri olarak hatırı sayılır bir kişisel deneyime sahip olan van der Stoel, Avrupa’da azınlıklar ve merkezi yönetimler arasında tırmanma potansiyeli olduğunu düşündüğü anlaşmazlıklar üzerinde durdu. Diplomatik yollarla sessizce faaliyet yürüten UAYK, Arnavutluk, Hırvatistan, Estonya, Macaristan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya, Romanya, Slovakya ve Ukrayna’nın da dahil olduğu bir düzineyi aşkın ülkelerdeki sorunlarla ilgilendi. Komiser öncelikle, bir devletin sınırları içinde sayısal olarak çoğunluğu oluştururken diğer bir devlette (genellikle komşu bir devlette) sayısal olarak azınlık konumundaki ulusal/etnik gruplara mensup kişilerin dahil olduğu ve dolayısıyla her devletin hükümet yetkililerinin ilgisini çeken ve henüz bir çatışma haline gelmemişse de devletler arasında potansiyel gerilim kaynağı olan sorunlar üzerinde durdu. Bu tür gerilimler aslında Avrupa tarihini büyük çapta belirlemiştir.

UAYK ulusal azınlıkların dahil olduğu gerilimlerin özünü dile getirirken, sorunlara bağımsız, tarafsız ve çözüm bulmakta yardımcı bir aktör olarak yaklaşmaktadır. UAYK denetleyici bir mekanizma değildir; analizlerinin temel çerçevesi ve spesifik tavsiyelerin dayanağı her devletin kabul etmiş olduğu uluslararası standartlardır. Bu bağlamda, AGİT katılımcısı bütün devletlerin ulusal azınlıklarla ilgili yükümlülüklerinin ayrıntılı olarak belirtildiği 1990 tarihli İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Belgesi’ni kabul eden devletin üstlenmiş oldukları yükümlülükleri hatırlamak önemlidir. Ayrıca, AGİT üyesi bütün devletler, azınlık hakları da dahil olmak üzere Birleşmiş Milletler’in insan haklarıyla ilgili taahhütlerini yerine getirmekle ve yine AGİT üyesi devletlerin büyük bir çoğunluğu Avrupa Konseyi standartlarına uymakla yükümlüdürler.

UAYK, altı yılı aşkın yoğun bir faaliyet süresince ilgilendiği birçok devlette dikkatini çeken ve tekrarlanan bazı sorunları ve konuları tespit etmiştir. Ulusal azınlıklara mensup kişilerin kimliklerinin korunması ve geliştirilmesi açısından büyük bir önemi olan azınlık eğitimi ve azınlık dillerinin kullanımını tespit edilen sorunlar arasındadır. UAYK, Söz konusu azınlık haklarının AGİT bölgesinde uygun ve tutarlı bir şekilde uygulanmasını başarmak amacıyla Etnik Gruplar Arası İlişkiler Vakfı’ndan UAYK’ni destekleyici uzmanlık faaliyetlerinde bulunmak üzere 1993 yılında kurulan hükümet dışı bir örgüt-iki farklı tavsiyeler dizisi oluşturmaları için uluslararası düzeyde tanınmış bağımsız iki grup uzmanı bir araya getirmesini talep etti: **Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına İlişkin Lahey Tavsiyeleri (1996)** ve **Ulusal Azınlıkların Dil Haklarına İlişkin Oslo Tavsiyeleri (1998)**. Her iki Tavsiye de daha sonra birçok ülkede politika belirleyenler ve yasa koyucular için referans olmuştur. Tavsiyeler (birkaç dilde), Etnik Gruplar Arası İlişkiler Vakfı’ndan ücretsiz olarak edinilebilir.

UAYK’nin ilgilendiği sorunların birçoğunda ortaya çıkan ve tekrarlanma özelliği gösteren üçüncü konu, ulusal azınlıkların devlet yönetimine etkin katılım biçimleridir. UAYK ile AGİT Demokratik Kuruluşlar ve İnsan Hakları Ofisi, AGİT katılımcısı devletlerin bu konudaki görüşlerini ve deneyimlerini almak devletlerin bu deneyimlerini birbirleriyle paylaşmalarını sağlamak amacıyla 18-20 Ekim 1998 tarihinde, bütün AGİT katılımcısı devletlerin ve ilgili uluslararası kuruluşların katıldığı ve

İsviçre Locarno Konfederasyonu'nun ev sahipliği yaptığı “Yönetim ve Katılım: Farklılıkların Entegrasyonu” adlı bir konferans düzenledi. Konferans başkanının toplantı sonunda yayımlanan açıklamalarında toplantıda ele alınan konular özetlendi ve “azınlıkların etkin katılımını sağlayarak, iyi bir devlet idaresine ilişkin çeşitli kavram ve mekanizmaların daha ayrıntılı biçimde incelenmesi de dahil, Devlet bünyesindeki farklılıkların entegrasyonunu sağlayıcı nitelikte, konferans sonrası somut faaliyetlerde bulunma” isteğine dikkat çekildi. UAYK bu amaçla, Etnik Gruplar Arası İlişkiler Vakfı'na, Raoul Wallenberg İnsan Hakları ve İnsani Hukuk Enstitüsü'yle işbirliği yaparak, ilgili uluslar arası standartlar doğrultusunda ayrıntılı tavsiyeler hazırlamak ve bu alandaki alternatifleri özetlemek üzere uluslar arası düzeyde tanınmış bir grup bağımsız uzmanı bir araya getirme çağrısında bulundu.

Yukarıda belirtilen girişimin sonucunda **Ulusal Azınlıkların Kamusal Yaşama Etkin Katılımına İlişkin Lund Tavsiyeleri**- uzmanların son olarak bir araya geldiği ve tavsiyelerin tamamlandığı İsveç'teki bir şehrin adını alarak ortaya çıktı. Uzmanlar arasında, konuyla ilgili uluslar arası hukuk uzmanları, anayasal düzen ve seçim sistemleri konularında uzman siyaset bilimciler ve azınlık sorunlarında uzman sosyologlar vardı. Raoul Wallenberg Enstitüsü Direktörü, Prof. Gudmundur Alfredsson başkanlığında bir araya gelen uzmanlar şunlardır:

Prof. Gudmundur Alfredsson (İzlandalı), Raoul Wallenberg İnsan Hakları ve İnsani Hukuk Enstitüsü Direktörü, Lund Üniversitesi; Prof. Vernon Bogdanor (İngiliz), Kamu yönetimi Profesörü, Oxford Üniversitesi; Prof. Asbjorn Eide (Norveçli), Norveç İnsan Hakları Enstitüsü Kıdemli Üyesi; Prof. Yash Ghai (Kenyalı), Sir YK Pao, Kamu Hukuku Profesörü, Hong Kong Üniversitesi; Prof. Hurst Hannum (Amerikalı), Uluslar arası Hukuk Profesörü, Fletcher scholl, Hukuk ve Diplomasi Bölümü, Tufts Üniversitesi; Peter Haris (Güney Afrikalı), Demokrasi ve Seçim Enstitüsü Kıdemli Yöneticisi; Dr.Hans-Joachim Heintze (Alman), Director of Institut für Friedenssicherungsrecht und Humanitares Völkerrecht¹ Prof. Ruth Lapidoth (İsrailli), Uluslar arası Hukuk Profesörü ve Avrupa Çalışmaları Enstitüsü Akademik Komite Başkanı, Kudüs İbrani Üniversitesi; Prof. Rein Müllerson (Estonyalı), King's College Uluslar arası Hukuk Başkanı, Londra Üniversitesi; Dr. Sarlotta Pufflerova (Slovak), Yurttaş ve Azınlık Vakfı Direktörü/Azınlık Hakları Grubu; Prof. Steven Ratner (Amerikalı), Uluslar arası Hukuk Profesörü, Teksas Üniversitesi; Dr. Andrew Reynolds (İngiliz), Kamu Yönetimi Doçenti, Notre Dame Üniversitesi; Generalitat de Catalunya; Prof. Markku ,Suksi (Finlandiyalı), Kamu Hukuku Profesörü, Abo Akademi Üniversitesi; Prof. Danilo Türk (Sloven), Uluslar arası Hukuk Profesörü, Ljubljana Üniversitesi; Dr. Fernand de Varennes (Kanadalı), Hukuk alanında kıdemli öğretim üyesi ve İnsan Hakları ve Etnik Çatışmaları Önleme Asya-Pasifik Merkezi Direktörü, Murdoch Üniversitesi; Prof. Roman Wieruszewski(Polonyalı), Ponzan İnsan Hakları Merkezi Direktörü, Polonya Bilimler Akademisi.

Mevcut azınlık hakları standartları insan haklarının bir parçası olduğundan, uluslar arası uzmanların görüşmelerinin başlama noktası, devletlerin, ayırım gözetmeme yükümlülüğü başta olmak üzere insan hakları ile ilgili diğer tüm yükümlülüklerini yerine getirdiğin varsaymak oldu. Ayrıca, bütün insan haklarının temel hedefinin, birey kişiliğinin eşit koşullarda tam ve özgür gelişimini sağlamak olduğu var sayıldı. Sonuç olarak, sivil toplumun açık ve esnek olması ve böylece ulusal azınlıklara mensup kişiler de dahil herkesi içine alması gerektiği varsayıldı. Daha da ötesi, iyi ve demokratik yönetişimin amacı, toplumun tümünün ihtiyaç ve çıkarlarına hizmet etmek olduğundan, bütün hükümetlerin, kamusal kararlardan etkilenen kesimlerin bu tür karar alma süreçlerine katkılarını sağlayıcı maksimum olanakları yaratma çabası içinde oldukları varsayıldı.

Lund Tavsiyelerin amacı, kendinden önceki Lahey ve Oslo Tavsiyeleri'nde olduğu gibi, ulusal azınlıklarla ilgili gerilimleri azaltmak üzere devletlerin özel tedbirler almasını teşvik etmek ve buna olanak sağlamak ne böylece UAYK'nin nihai amacı olan çatışma önleme hedefine hizmet etmektir. Ulusal Azınlıkların Kamusal Yaşama Etkin Katılımına İlişkin Lund Tavsiyeleri, görece basit bir dille ve azınlık hakları standartları ile diğer standartları temel alarak UAYK'nin dahil olduğu sorunlarda genel uygulanabilir standartlara açıklık getirme girişimidir. Standartlar, açık ve demokratik devletlerde

¹ Orijinal metindeki biçimi korunmuştur. “Barışı ve Uluslar arası Hukuku Koruma Enstitüsü Direktör” (ç.n.)

tutarlı bir uygulamayı güvence altına alacak şekilde tek tek yorumlanmıştır. 24 madde şeklide düzenlenen Tavsiyeler, genel ilkeler, karar alma süreçlerine katılım, öz-yönetim ve kamusal yaşama etkin katılımı güvence altına alma yolları dört alt başlığa ayrılmıştır. Lund Tavsiyelerindeki temel kavramsal bölünmenin iki ayağı vardır: Devlet yönetimine bütünüyle katılım ve bazı yerel işler veya içişlerinde öz yönetim. Geniş çeşitlikte düzenlemeler mümkündür ve bu tür düzenlemelerin var olduğu bilinmektedir. Tavsiyelerin birkaçında çeşitli alternatifler önerilmektedir. Bütün Tavsiyelerin, I. Bölüm'de yer alan Genel İlkeler doğrultusunda yorumlanması gerekir. Her bir tavsiyenin ayrıntılı bir açıklaması, ilgili uluslar arası standartlara göndermelerde bulunulan Açıklayıcı Not'da yer almaktadır.

Ulusal Azınlıkların Kamusal Yaşama Etkin Katılımına İlişkin Lund Tavsiyeleri

I.Genel İlkeler

1) Ulusal azınlıkların kamusal yaşama etkin katılımı, barışçıl ve demokratik bir toplumun temel bileşenidir. Avrupa ve diğer bölgelerdeki deneyimler, böylesi bir katılımın geliştirilmesi için hükümetlerin çoğu zaman ulusal azınlıklarla ilgili özel düzenlemeler yapması gerektiğini göstermektedir. Bu tavsiyeler, azınlıkların devlet bünyesinde dahil olmalarını sağlama ve bu azınlıkların kendi kimliklerini ve özelliklerini korumalarına olanak tanıma ve böylece devletin iyi yönetilmesini ve entegrasyonu geliştirme amacındadır.

2) Bu tavsiyeler, ulusal azınlıkların kamusal yaşama katılım hakları ile diğer siyasi haklardan yararlanmalarını etkileyen insan onuruna saygı, eşit haklar ve ayırım gözetmeme gibi uluslar arası hukukun emel ilke ve kurallarına dayanmaktadır. Devletlerin görevi ,sivil toplum hoşgörüsü, barış ve refah koşullarında tam gelişimine olanak sağlayan, uluslar arası düzeyde kabul edilmiş insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı göstermektedir.

3) Azınlıkların kamusal yaşama etkin katılımını sağlamak amacıyla, yetki veya sorumluluk da verebilecek şekilde kurulan özel kuruluşların, etkilenen herkesin insan haklarına saygı göstermesi gerekir.

4) Bireyler, bir ulusal azınlık üyesi olma kimliğinin yanı sıra kendilerini birçok farklı biçimde tanımlarlar. Bir kimsenin azınlık, çoğunluk üyesi olup olmadığını ya da hiçbirine üye olmadığı yönündeki kararı, kişinin kendisine bağlıdır ve hiç kimse bu yönde bir karar vermeye zorlanamaz. Bunun da ötesinde, hiç kimse, bu tür bir tercihi nedeniyle veya tercihte bulunmayı reddetmesi sonucunda herhangi bir zarar görmeyecektir.

5) Bu tavsiyeler doğrultusunda kurumlar ve prosedürler oluştururken hem konunun esası hem de süreç önemlidir. Bir güven ortamının sürdürülebilmesi için hükümet yetkilileri ile azınlıkların geniş kapsamlı, şeffaf ve sorumluluk üstlenen bir müzakere süreci sağlamaları gerekir. Devlet, kültürler arası anlayışı geliştirme ve azınlık sorunlarını dile getirme yönünde kamu medyasını teşvik etmelidir.

II. Karar Alma Süreçlerine Katılım

A. Merkezi Hükümet Düzeyindeki Düzenlemeler

6) Devletler, gerekirse özel düzenlemelere gitmek de dahil, azınlıklar için merkezi hükümet düzeyindeki görüş belirtme olanaklarının mevcut olmasını güvence altına almalıdır. Bu olanaklar, koşullara bağlı olarak aşağıda belirtilen biçimlerde sağlanabilir:

- Ulusal azınlıkların özel temsiliyeti; örneğin, parlamenter meclisleri birinde veya ikisinde² ya da parlamento komisyonlarında azınlıklara belirli sayıda yer ayrılarak; ve yasama sürecine katılımı güvence altına alan diğer yollarla;

- Ulusal azınlık üyelerine kabinede görev verilmesi, Yargıtay veya anayasa mahkemesinde ya da daha alt düzeyde organlarda görevlendirilmeleri için resmi veya gayrı-resmi anlaşmalar yaparak;

² Birçok ülkede iki ayrı parlamenter meclis mevcuttur. Biri diğerinden daha fazla yetkiye sahiptir (ç.n.)

- Azınlık çıkarlarının ilgili bakanlıklarca dikkate alınmasını sağlayacak mekanizmalar oluşturarak; örneğin, azınlık sorunlarını dile getiren personel bulundurarak veya bu konuda daimi yönergeler çıkararak; ve

- Azınlıkların sivil kamu hizmetlerine katılımını sağlayacak özel tedbirlerin yanı sıra, ulusal azınlık dilinde kamu hizmeti sunarak.

B. Seçimler

7) Avrupa ve diğer bölgelerdeki deneyimler, azınlıkların siyasal alana katılımlarına olanak sağlamasında seçim sürecinin önemini ortaya koymaktadır. Devletler, ayırım gözetmeksizin oy kullanma ve seçilme hakkı da dahil olmak üzere hakkını garanti ederler.

8) Siyasi partilerin kuruluşu ve faaliyetlerine ilişkin yönetmelikler, uluslar arası hukukun örgütlenme özgürlüğü ilkesine uygun olacaktır. Bu ilke, özellikle belirli bir topluluğun çıkarları doğrultusunda tanımlanmamış olan siyasi partilerin yanı sıra topluluk kimliklerine dayanan siyasi partiler kurma özgürlüğünü de kapsar.

9) Seçim sistemi azınlık temsiliyetine ve etkinliğine olanak sağlamalıdır.

- Azınlıkların bölgesel yoğunluk gösterdiği yerlerde, tek adaylı seçim bölgeleri etkin bir azınlık temsiliyeti sağlayabilir.

- Bir siyasal partinin ulusal düzeyde aldığı oyun meclisteki sandalye sayısını belirlediği nisbî temsil sistemleri, azınlıkların temsil edilmesine olanak sağlayabilir.

- Seçmenlerin, adayları tercihine göre sıraladığı bazı tercihli oy kullanma biçimleri, azınlıkların temsil edilmesini kolaylaştırabilir ve topluluklar arası işbirliğini geliştirebilir.

- Mecliste temsil edebilme barajının düşük tutulması ulusal azınlıkların yönetime katılımını artırabilir.

10) Seçim bölgelerinin coğrafi sınırları ulusal azınlıkların adil temsiliyetine olanak sağlamalıdır.

C. Bölgesel ve Yerel Düzeylerde Düzenleme

11) Devletler, yukarıda sözü edilen (paragraf 6-10) merkezi hükümet düzeyinde temsiliyette olduğu gibi, ulusal azınlıkların bölgesel veya yerel düzeylerde de kamusal yaşama katılımını teşvik edecek önlemler almalıdırlar. Azınlıkların katılımını teşvik etmek için bölgesel ve yerel yönetimlerin yapısı ve karar alma süreçleri şeffaf ve erişilebilir hale getirilmelidir.

D. Tavsiye ve Danışma Organları

12) Devletler, uygun bir kurumsal çerçevede, hükümet makamları ile ulusal azınlıklar arasında diyalog sağlayan tavsiye ve danışma organları oluşturmalıdırlar. Konut, arazi, eğitim, dil ve kültür konularıyla ilgilenen özel amaçlı komitelerde de bu organların yapısına dahil edilebilir. Bu tür organların yapısı, kuruluş amacına uygun olmalı ve azınlık yararına olacak daha etkin bir iletişimin sağlanmasına ve bunun geliştirilmesine katkı sunmalıdır.

13) Bu organlar, azınlıkları doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilecek hükümet karar teklifleri konusunda karar verme merciine ilgili sorunları iletebilmeli, tavsiyeler hazırlayabilmeli, yasamaya ve diğer konulara ilişkin öneriler oluşturabilmeli, gelişmeleri izleyebilmeli ve konuya ilişkin görüşlerini aktarabilmelidir. Hükümet yetkilileri, azınlıkların kaygılarını gidermeye yardımcı olmak ve güven oluşturmak için, azınlıkları ilgilendiren yasamaya ve idari önlemlere ilişkin konularda bu organlara düzenli olarak danışmalıdır. Bu organların etkin işleyişi yeterli kaynaklara sahip olmalarını gerektirir.

III. Öz-Yönetim

14) Azınlıkların kamusal yaşama etkin katılımı, bölgesel veya bölgesel olmayan özyönetim düzenlemeleri ya da bunların farklı bir bileşimi olan düzenlemeler gerektirebilir. Devletler bu tür düzenlemeler için yeterli kaynak tahsis etmelidirler.

15) Bu tür düzenlemelerin başarılı olması için, hükümet yetkilileri ile azınlıkların, başka alanlarda farklılaşmaya gitmenin sağlayacağı yararlarla birlikte, bazı alanlarda merkezi düzeyde ve değişmez kararlar alınmasının bir gereklilik olduğunu kabul etmeleri gerekir.

- Savunma, dışişleri, göçmenlik ve gümrük işleri, makro ekonomik politikalar ve mali işler genellikle merkezi yönetimler tarafından yerine getirilen yönetim fonksiyonlarıdır.

- Aşağıda belirtilen diğer fonksiyonlar azınlıklar tarafından veya bölgesel idarelerce ya da merkezi yönetimlerle paylaşılacak yerine getirilebilir.

- Fonksiyonlar, aynı devlet içindeki farklı azınlık durumlarına cevap verecek şekilde orantısız olarak da düzenlenebilir.

16) Etkilenen nüfusun görüşlerinin tam olarak yansıtılmasının sağlanması için bölgesel ya da bölgesel olmayan tüm öz-yönetim kurumlarının demokratik ilkelere dayanması gerekir.

A. Bölgesel Olmayan Düzenlemeler

17) Bölgesel olmayan yönetim biçimleri, ulusal azınlıkların kimlik ve kültürlerinin korunması ve geliştirilmesi açısından yararlıdır.

18) Bu düzenlemelere en açık konular eğitim, kültür, azınlık dili kullanımı, din ve ulusal azınlıkların kimliği ve yaşam biçimi açısından büyük önemi olan diğer konulardır.

- Kişiler ve gruplar, azınlık dilindeki adlarını kullanmayı tercih etme ve bu adların resmi olarak tanınması hakkına sahiptirler.

- Azınlık kurumları, hükümet makamlarının eğitimle ilgili standartları saptama sorumluluğunu dikkate alarak, kendi azınlık dillerini, kültürlerini ve her ikisini birden öğretecek bir müfredat belirleyebilir.

- Azınlık, kendi sembollerini ve diğer kültürel ifade biçimlerini belirleyebilir ve bunları kullanabilirler.

B. Bölgesel Düzenlemeler

19) Bütün demokrasilerde bölgesel düzeylerde çeşitli yönetim düzenlemeleri vardır. Avrupa ve diğer bölgelerdeki deneyimler, merkezi hükümet idaresinin başkentten bölgesel veya yerel birimlere devredildiği mutlak bir desentralizasyondan çok, bazı yasama ve yürütme fonksiyonlarının merkezi düzeyden bölgesel düzeye devredilmesinin önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Devletler, subsidiarite³ ilkesinde hareketle, özerk bir yönetim özgün fonksiyonlarını da kapsayacak şekilde ve özellikle, kendilerini etkileyen konularda azınlıkların yetki kullanma olanaklarını artıracığı durumlarda, bölgesel düzeyde yetki devrini olumlu karşılamalıdır.

20) Ulusal azınlıkların özgün tarihsel ve bölgesel koşullarına denk düşen, uygun yerel, bölgesel veya özerk yönetimler, bu azınlıkların sorunlarına daha etkin cevap verecek şekilde çok sayıda işlev üstlenebilirler.

- Bu tür yönetimlerin temel veya önemli düzeyde yetki aldıkları fonksiyonlar eğitim, kültür, azınlık dili kullanımı, çevre, yerel planlama, doğal kaynaklar, ekonomik kalkınma, yerel asayiş sağlayıcı faaliyetler, barınma, sağlık ve diğer sosyal hizmet alanlarını kapsar.

³ Türkçe'ye yetki ikamesi olarak çevrilen bu kavram, kararların yurttaşlara en yakın düzlemde alınmasını ifade etmektedir; yetkinin daha alt düzeylerdeki yönetim birimlerine devri söz konusudur (ç.n.)

•Merkezi ve bölgesel yönetimler arasında ortaklaşa yürütülen idari fonksiyonlar ver-gilendirme, yargı yönetimi, turizm ve ulaşım alanlarını kapsar.

21) Yerel, bölgesel ve özerk yönetimler, yargı yetkileri kapsamındaki herhangi bir azınlığın hakları da dahil olmak üzere, herkesin insan haklarına saygı göstermeli ve bu hakları güvence altına almalıdırlar.

IV. Güvenceler

A. Anayasal ve Yasal Koruma

22) Özerkliğe ilişkin düzenlemeler yasalarla oluşturulmalı ve nu konudaki yasalar diğer yasa-larla aynı biçimde bir değişikliğe tabi olmamalıdır. Azınlıkların karar alma süreçlerine katılımını teş-vik edici düzenlemeler yasalarla veya diğer uygun araçlarla belirlenebilir.

•Anayasal hükümlerle getirilen düzenlemelerin kabulü ve değiştirilmesi, normal ola-rak yasamanın veya halkın yüksek bir oranda rıza göstermesini gerektirir.

•Özerlik konusunda yasalarla getirilen düzenlemelerde değişiklik yapılması, çoğu kez yasama organının, özerk veya ulusal azınlıkları temsil eden kurumların ya da her ikisinin birden nitelikte çoğunluğunun onayını gerektirir.

•Özerkliğe ve azınlıkların karar alma süreçlerine katılımına ilişkin düzenlemelerin düzenli aralıklarla gözden geçirilmesi, deneyimler ve değişen koşullar ışığında bu düzenle-melerde değişiklik yapılması gerekir gerekmediğinin belirlenmesine olanak sağlar.

23) Yeni katılım biçimlerinin denenmesine ve geliştirilmesine olanak sağlan geçici ya da ted-rici düzenlemelere gidilmesi de düşünülebilir. Yasama yoluyla veya resmi olmayan yollarla ve dene-nen yönetimin başarısına bağlı olarak belirli bir süre için geçerli, uzatılabilir, değiştirilebilir veya kal-dırılabilir şekilde düzenlemelere gidilebilir.

B. Hak Arama Yolları

24) Ulusal azınlıkların kamusal yaşama etkin katılımı, çatışmaların önlenmesi ve anlaşmazlık-ların çözüme kavuşturulması için danışma kanalları oluşturulmasına ve gerektiğinde ad hoc veya alter-natif mekanizmalar oluşturulmasını gerektir. Bu yöntemler şunlardır:

•Çatışmalar hukuksal olarak çözüme kavuşturulması; ilgili mevzuatın veya idari iş-lemelerin hukuksal incelemesi. Bu, devletin, kararlarına saygı duyulan, bağımsız, erişilebilir ve tarafsız bir yargı sistemine sahip olmasını gerektirir: ve

•Anlaşmazlıkları çözüme kavuşturan ek mekanizmalar oluşturulması, yönetsel sorun-lara ilişkin şikayetlerin çözüme kavuşturulmasında temel başvuru mercii ve mekanizmalar olarak hizmet veren, müzakere, olgu tespiti, arabuluculuk, tahkim, ulusal azınlıklar için ombudsman ve özel komisyonlar.

Radyo ve Televizyon Yayınlarında Azınlık Dillerinin Kullanımına İlişkin Kılavuz

Ekim 2003

Giriş

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), 1992 yılının Temmuz ayında aldığı Helsinki Kararları ile “mümkün olan en erken aşamada çatışmaları önlemenin bir aracı” olarak Ulusal Azınlıkların Yüksek Komiserliği birimini oluşturdu. Bu birim büyük ölçüde eski Yugoslavya’daki duruma tepki olarak ve bunun Avrupa’nın başka yerlerinde, özellikle de demokrasiye geçmekte olan ülkelerde tekrarlanacağı ve böylece Devlet ve Hükümet başkanları tarafından 1990 yılı Kasım ayında kabul edilen Yeni bir Avrupa için Paris Şart’ında öngörülen barış ve refahın sağlanması yönündeki taahhütleri zedeleyebileceği korkusuyla oluşturuldu.

AGİT’in Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri (UAYK) olan Max van der Stoel, 1 Ocak 1993’te göreve başladı. Hollanda Parlamentosu eski üyesi, Dışişleri Bakanı, Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi ve uzun süre insan hakları savunuculuğu yapmış biri olarak hatırı sayılı bir kişisel deneyime sahip olan van der Stoel, Avrupa’da azınlıklar ve Devlet makamları arasında tırmanma potansiyeli olduğunu düşündüğü anlaşmazlıklar üzerinde durdu. Bu görevi, 1 Temmuz 2001’de, post-komünist geçiş sürecinde, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı’nda (AGİK) aktif olarak yer almış ve silah denetimi ve silahsızlanma konusundaki çalışmalarıyla, özellikle de, 1991-1997 yılları arasında silah denetçilerine yöneticilik yaptığı BM Irak Özel Komisyonu Yönetici Başkanlığı dönemindeki çalışmalarıyla tanınmış İsveçli diplomat, Büyükelçi Rolf Ekéus’a devretti.

Diplomatik yollarla sessizce faaliyet yürüten UAYK, Arnavutluk, Hırvatistan, Estonya, Yunanistan, Macaristan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya, Moldova, Romanya, Sırbistan ve Karadağ, Slovakya ve Ukrayna’nın da dahil olduğu bir düzineyi aşkın ülkelerdeki sorunlarla ilgilendi. Komiserlik öncelikle, bir devletin sınırları içinde sayısal olarak çoğunluğu oluştururken diğer bir devlette (genellikle komşu bir devlette) sayısal olarak azınlık konumundaki ulusal/etnik gruplara mensup kişilerin dahil olduğu ve dolayısıyla her bir devletin hükümet yetkililerinin ilgisini çeken ve henüz bir çatışma haline gelmemişse de devletler arasında potansiyel bir gerilim kaynağı oluşturan sorunlar üzerinde durdu. Bu tür gerilimler aslında Avrupa tarihini büyük çapta belirlemiştir.

UAYK, ulusal azınlıkların dahil olduğu gerilimlerin özünü dile getirirken, sorunlara bağımsız. Tarafsız ve çözüm bulmakta yardımcı bir aktör olarak yaklaşmaktadır. UAYK denetleyici bir mekanizma değildir; analizlerinin temel çerçevesi ve spesifik tavsiyelerinin dayanağı her devletin kabul etmiş olduğu uluslararası standartlardır. Bu bağlamda, AGİT katılımcısı bütün devletlerin üstlenmiş oldukları yükümlülükleri, özellikle de, IV. Bölümü’nde devletlerin ulusal azınlıklarla ilgili yükümlülüklerinin ayrıntılı olarak belirtildiği 1990 tarihli İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Belgesi’ni kabul eden devletlerin üstlenmiş oldukları yükümlülükleri hatırlamak önemlidir. Ayrıca, AGİT üyesi bütün devletler, azınlık hakları da dahil olmak üzere Birleşmiş Milletlerin insan haklarıyla ilgili taahhütlerini yerine getirmekle ve yine AGİT üyesi devletlerin büyük bir çoğunluğu Avrupa Konseyi standartlarına uymakla yükümlüdürler.

UAYK, on yılı aşkın yoğun bir faaliyet süresince ilgilendiği birçok devlette dikkatini çeken ve tekrarlanan bazı sorunları ve konuları tespit etmiştir. Ulusal azınlıklara mensup kişilerin kimliklerinin korunması ve geliştirilmesi açısından büyük bir önemi olan azınlık eğitimi ve azınlık dillerinin kullanımını tespit edilen sorunlar arasındadır. UAYK’nin ilgilendiği durumların bir çoğunda ortaya çıkan üçüncü konu, ulusal azınlıkların devlet yönetimine etkin katılım biçimleridir. UAYK, söz konusu azınlık haklarının AGİT bölgesinde uygun ve tutarlı bir şekilde uygulanmasını başarmak amacıyla Etnik Gruplar Arası İlişkiler Vakfı’ndan UAYK’ni destekleyici uzmanlık faaliyetlerinde bulunmak üzere 1993 yılında kurulan hükümet dışı bir örgüt-üç farklı tavsiyeler dizisi oluşturmaları için uluslararası düzeyde tanınmış bağımsız üç grup uzmanı bir araya getirmesini talep etti. Bu tavsiyeler şunlardı: *Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına İlişkin Lahey Tavsiyeleri (1996); Ulusal Azınlıkların Dil Hak-*

larına İlişkin Oslo Tavsiyeleri (1998); ve Ulusal Azınlıkların Kamusal Yaşama Etkin Katılımına İlişkin Lund Tavsiyeleri (1999). Bu Tavsiyeler daha sonra, birçok ülkede politika belirleyenler ve yasa koruyucular için referans olmuştur. Tavsiyeler (birkaç dilde), UAYK ofisinden ve elektronik olarak www.osce.org/hcnm/documents/recommendations adresinden elde edilebilir.

UAYK'nin ilgisini çeken bir diğer konu, azınlık dillerinin bir iletişim aracı olarak yayın araçlarında kullanımıdır. Birçok devlet azınlık dillerinin bu alandaki kullanımını sınırlayacak adımlar atmıştır; bu, çoğunlukla, belirli bir dilde (genellikle çoğunluğun dili olan ve çoğu zaman “resmi” ya da “devlet” dili olarak tanımlanan bir dilde) yayın süresine ilişkin olarak kota koyan yasaların kabulü – yayın olanaklarının fiilen kısıtlanması nedeniyle birçok ülkedeki azınlıkların tepki göstermesine neden olan bir uygulama-ile gerçekleşmektedir.

Mart 2001'de, İfade Özgürlüğü konusundaki AGİT İnsani Boyut Ek Toplantısı'nda, birçok AGİT katılımcısı devlet, medya ve azınlıklarla ilgili meselelerle ciddi şekilde ilgi göstermiştir. Bu toplantının yapıldığı Mart ayından sonra, Daimi Konsey'deki bazı delegasyonlar, UAYK ve AGİT Medya Özgürlüğü Temsilciliği'nden, birbirleri ile işbirliği yaparak, bu meselelerle ilgilenmelerini talep ettiler.

Bu alandaki sorunlara cevap verme arayışında olan UAYK, azınlık dillerinin bir iletişim biçimi olarak yayın araçlarında kullanımı konusunda iki paralel ve bir birini tamamlayıcı süreç başlatmaya karar verdi. Bunlardan ilki, radyo televizyon yayınlarında azınlık dillerinin kullanımına ilişkin düzenlemelerde temel olguları (özellikle mevzuat, başlıca düzenlemeler ve önemli yargı kararları bakımından) açıklığa kavuşturmak için, AGİT dahilindeki bütün devletlerin uygulamalarının incelenmesi oldu. Bu araştırma, Yüksek Komiserliğin talebi üzerine, Oxford Üniversitesi, Wolfson College'in Sosyal-Hukuksal Araştırmalar Merkezi'nin Karşılaştırmalı Medya Hukuku ve Politika Programı ile Amsterdam Üniversitesi'nin Bilgi Enstitüsü tarafından yapıldı. Bu araştırmanın sonucu <http://www.ivir.nl/staff/mcgonagle.html> adresinden edinilebilir. İkinci aşamada, farklı ama konuyla yakından ilgili bir süreç olarak, UAYK (AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi Ofisi ile yakın işbirliği içerisinde), doğrudan sorumlu uluslar arası örgütlerle birlikte, uygulanabilir uluslar arası enstrümanların (ve bu konudaki içtihatların) ilgili hükümlerinin özgül içeriklerinin analiz edilmesi sürecine katıldı. Söz konusu uluslar arası örgütlerin temsilcileri ile bu alanda özel uzmanlıkları olan bağımsız kişi ve hükümetler dışı aktörlerden oluşan ilk uzmanlar toplantısı, UAYK tarafından Mart 2002'de yapıldı. Sonraki uzmanlar toplantısı, taslak haldeki Radyo ve Televizyon Yayınlarında Azınlık Dillerinin Kullanımına İlişkin Kılavuz metnini tartışmak üzere Haziran 2003'te yapıldı. Bağımsız uzmanlar, bu çalışmaya dayanarak, Kılavuz'un 2003 sonbaharında tamamlanması konusunda anlaştılar.

Bağımsız uzmanlar şunlardı:

Julia Apostle (Kanadalı), Hukuk görevlisi, Article 19, Birleşik Krallık; Dr. Elena Chernyavska (Ukraynalı), CEE Projeleri Başkanı, MADP, Avrupa Medya Enstitüsü, Almanya; Maria Amor Martin Estébanez (İspanyol), Araştırmacı ve Danışman, Oxford Sosyal-Hukuksal Araştırmalar Merkezi, Birleşik Krallık; Prof. Karol Jakubowicz (Polonyalı), Uzman, Polonya Ulusal Yayın Konseyi; Mark Lattimer (İngiliz), Direktör, Uluslar arası Azınlık Hakları Grubu, Birleşik Krallık Tarlach McGonagle (İrlandalı), Araştırmacı/editör, Bilgi Hukuku Enstitüsü (IVİR), Amsterdam Üniversitesi, Hollanda; Prof. Tom Moring (Filandiyalı), Sosyal Bilimler İsveç Okulu, Helsinki Üniversitesi, Finlandiya; Prof. Monroe Price (Amerikalı), Cardozo Hukuk Okulu, New York ve Karşılaştırmalı Medya Hukuku ve Politika Programı Eş-Direktörü, Sosyal-Hukuksal Araştırmalar Merkezi, Oxford Üniversitesi, Birleşik Krallık.

Ayrıca, her iki toplantıda ve sonrasındaki haberleşmelerde, Avrupa Konseyi. Sekreteryası; Avrupa Komisyonu Hukuk Servisi; Baltık Devletleri Konseyi'nin Demokratik Kalkınma Komiserliği; ve AGİT Medya Özgürlüğü Temsilciliği ofisinin değerli katkıları oldu.

Mevcut azınlık hakları standartları insan haklarının bir parçası olduğundan, uluslar arası uzmanlarla görüşmelerin başlama noktası, devletlerin, ayırım gözetmeme yükümlülüğü başta olmak üzere

insan hakları ile ilgili diğer tüm yükümlülüklerini yerine getirdiği varsaymak oldu. Ayrıca, bütün insan haklarının temel hedefinin, birey kişiliğinin eşit koşullarda tam ve özgür gelişimini sağlamak olduğu varsayıldı. Sonuç olarak, sivil toplumun açık ve esnek olması ve böylece ulusal azınlıklara mensup kişiler de dahil herkesi içine alması gerektiği varsayıldı. Daha da ötesi, iyi ve demokratik bir yönetimin amacı, toplumun tümünün ihtiyaç ve çıkarlarına hizmet etmek olduğundan, bütün hükümetlerin, ulusal azınlıklara mensup kişiler dahil, yargı yetkisi kapsamındaki herkesin, kendi dillerini kullanmaları da dahil medyaya erişimi ve bilgi alma ve vermelerini sağlayıcı maksimum olanakları yaratma çabası içinde oldukları varsayıldı. Bu varsayım, diğer hususların yanı sıra, çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlik ilkelerinden ve özgür, açık ve demokratik bir toplum¹ olmanın temel koşulu olan, medyanın bağımsız ve çoğulcu rolünden kaynaklanmaktadır.

Bu Kılavuz'un amacı, kendinden önceki Lahey, Oslo ve Lund Tavsiyeleri'nde olduğu gibi, ulusal azınlıklarla ilgili gerilimleri azaltmak için devletlerin özel önlemler almalarını teşvik etmek ve buna olanak sağlamak ve böylece UAYK'nin nihai amacı olan çatışma önleme hedefine hizmet etmektir. Bu amaç, UAYK'nin deneyimleri ışığında ve uluslar arası standartlara uygun olarak, bir dizi açık talebi ve mevcut farklılıkları bir arada tutmayı amaçlayan açık ve kapsayıcı bir tarzda gerçekleştirilebilir. Bu, sosyal bütünlüğü maksimize eder ve bu bütünlüğe katkı sağlar.

Mevcut hakların açıklığa kavuşturulması çabasındaki bu kılavuz, uluslar arası düzeyde kabul edilmiş standartların ruhuna ve özüne tam olarak saygılı ve dilsel azınlıklara mensup kişiler dahil olmak üzere, Devletlere, nüfusun bütün birimlerinin ihtiyaçları arasında denge kuran ve bu ihtiyaçları karşılayan politikalar ve yasalar geliştirmelerinde pratik olarak rehberlik etmeyi amaçlamaktadır. Sürekli olarak uluslar arası standartlara işaret eden Kılavuz, çeşitli ülkelerdeki gerçek durumlara-belirli dillerin savunmasız konumda oluşu (ve bu dillerin geliştirilmesi nihai isteği) konusundaki algılamalar dahil-duyarlıdır. Pratik durumlarda daha ileri düzeyde kılavuzluk edecek ve devlet uygulamaları konusundaki araştırmada tespit edilen iyi uygulama örneklerinden yararlanarak, devletlerin, dilsel azınlıklarla ilgili yükümlülüklerini yerine getirebilmelerini sağlayacak yöntemler önerilmektedir.

Kılavuz'un ayrıca, çok sayıda dilin iletişim alanında kullanılması konusunda artan olanaklarla birlikte modern yayın araçlarındaki teknolojik gelişmeler bağlamında da anlaşılması ve uygulanması amaçlanmaktadır. Hem kamu hem özel sektör aracılığıyla yapılan yayınlarda azınlık dillerini kullanımı konusundaki yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin seçenekler sunan Kılavuz'da ayrıca yayın araçlarının çeşitliliğinin ve bağımsızlığının güvence altına alınmasında serbest piyasanın rolünün öneme işaret edilmektedir.

Kılavuz, genel ilkeler, politika, düzenleme ve azınlık dillerinin geliştirilmesine ilişkin dört alt başlıktan oluşan 17 konu başlığından oluşmaktadır. Her bir konu başlığı, I.Bölüm'deki Genel İlkeler'e uygun olarak yorumlanmalıdır. II. Bölüm'de, devletlerin bu alana ilişkin politikalarını ve yasalarını geliştirmeleri gerekliliği konusunda düzenleme yapılmış ve bununla ilgili tavsiyelerde bulunulmuştur. Daha sonra, izin verilebilir düzenlemelere ilişkin bazı kısıtlama parametreleri tanımlanmıştır. Son bölümde, azınlık dillerinin geliştirilmesi için çok sayıda alternatif sunulmaktadır. Her bir tavsiyenin veya kılavuzun daha ayrıntılı açıklaması, ilgili uluslar arası standartlara işaret edilen Açıklayıcı Not'da yer almaktadır.

Kılavuz'un yaygın olarak kullanılması ve dağıtılması umulmaktadır.

¹ Bakınız, örneğin, Handyside v. United Kingdom, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 7 Aralık 1976 tarihli Kararı, Series A: No.24, para.49. Ayrıca, AGİT'e katılan devletlerin demokrasi ve çoğulculuğa ilişkin taahhütlerini ifade ettikleri, İnsani Boyut konferansı Kopenhag Toplantısı'nın 1990 tarihli Kopenhag Belgesi'ne bakınız.

Radyo ve Televizyon Yayınlarında Azınlık Dillerinin Kullanımına İlişkin Kılavuz

I.Genel İlkeler

1.İfade Özgürlüğü

Ulusal azınlıklara mensup kişiler dahil, her kişinin ifade özgürlüğü, seçtiği bir dilde veya kitle iletişim aracında müdahale edilmeksizin ve ulusal sınırlardan bağımsız olarak bilgi ve fikir alma, araştırma ve verme hakkını kapsar.

Bu özgürlüğün kullanımını, ancak uluslar arası hukuka uygun bazı sınırlamalara tabi olabilir.

2.Kültürel ve Dilsel Çeşitlilik

Devletler, çeşitli dillerde ifade edilen farklı fikir ve bilgilerin gelişip serpilebildiği bir ortam yaratarak seçme özgürlüğünü garanti etmelidirler.

3.Kimliğin Korunması

Ulusal azınlıklara mensup kişiler dahil herkes, kendi dil(ler)ini radyo ve televizyon yayınlarında kullanma ve bu kullanım aracılığıyla koruma ve sürdürme hakkı dahil olmak üzere, kendi kültürünü koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

4.Eşitlik ve Ayrım Gözetmeme

Ulusal azınlıklara mensup kişiler dahil herkes, eşit ve ayrımcı olmayan koşullarda, radyo ve televizyon yayınlarında ve bu yayınlar aracılığıyla , ifade özgürlüğünden yararlanma ve kimliğini koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Devletler, gerektiğinde, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi dillerini radyo ve televizyon yayınlarında kullanmaları bakımından etkin bir eşitlikten yararlanmalarını güvence altına almak için özel ve somut önlemler almalıdırlar.

II.Politika

5. Devletler, radyo ve televizyon yayınlarında azınlık dil(ler)inin kullanımına yönelik politikalar geliştirmelidirler. Bu politika, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi kimliklerini koruma ve geliştirme talepleri konusundaki bulgulara dayanmalıdır.

Ulusal azınlıklara mensup kişiler, danışma süreçlerine katılım ve ilgi kurum ve kuruluşlarda temsiliyet dahil, böyle bir politikanın geliştirilmesi ve uygulanmasında, etkin bir katılımdan yararlanmalıdırlar.

6. Devletler politikalarının uygulanması ve yürütülmesinden, bağımsız düzenleyici kuruluşlar sorumlu olmalıdır.Bu tür kuruluşlar, şeffaf bir biçimde kurulmalı ve faaliyet göstermelidirler.

7. Devletin bu konudaki politikası, diğer hususların yanı sıra, ulusal azınlıklara mensup kişilerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, bilgi verici, eğitici, kültürel ve eğlendirici, yüksek kalitede bir dizi geniş ve dengeli program sunan, kamu hizmeti veren yayınları destekleyici olmalıdır. Devletler kamu hizmeti veren yayınları destekleyici olmalıdır.Devletler kamu hizmeti veren yayınların bu alandaki görevlerini yerine getirmeleri için gerekli mali, teknik ve diğer koşulları sağlamalı ve gerekirse bu koşulları yaratmalıdır.

8. Devletin bu alandaki politikası, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi dillerinde radyo ve televizyon yayını yapan kuruluşlar kurumlarına ve yönetmelerine olanak sağlamalıdır.

III.Düzenleme

9. Düzenlemenin Hukuksal Olması

Devletler, ifade özgürlüğünün ve kültürel ve dilsel çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi, kültürel kimliğin korunması ve geliştirilmesi, başkalarının haklarına ve itibarına saygı göstermesi için radyo ve televizyon yayınları konusunda düzenlemeleri gidebilirler. Lisans verilmesi de dahil olmak

üzere, nesnel ve ayrımcı olmayan kriterlere dayanan bu tür bir düzenlemenin yasalarla sağlanması gerekir; bu düzenleme, azınlık dilinde yayınları kısıtlama veya kısıtlayıcı bir etkide bulunmayı amaçlayamaz.

10. Dillerin Desteklenmesi

Devletler, radyo ve televizyon yayınlarında dilin kullanımına ilişkin düzenleme yaparken, bazı dillerin bu yayınlarda kullanımını destekleyebilir. Bir veya daha fazla dilin desteklenmesi için alınan önlemler, ulusal azınlıklara mensup kişilerin haklarından yararlanmalarına engel olmamalıdır.

11. Düzenlemenin Orantılı Olması

İster kural koruyucu ister yasaklayıcı olsun her düzenleme, meşru bir amaca hizmet etmeli ve o amaçla orantılı olmalıdır. Herhangi bir düzenlemenin orantılığı değerlendirirken, kitle iletişim aracının niteliğine ilişkin özgül faktörler ve daha geniş sosyal çevre göz önünde bulundurulmalıdır. Bu faktörler şunlardır:

- Alınan önlemin niteliği ve amacı; bu önlemin, ifade özgürlüğünün ve kültürel ve dilsel çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi ile kültürel kimliğin korunması ve geliştirilmesi bakımından programların kaliteli ve dengeli olmasına katkı potansiyeli dahil.
- Mevcut politik, sosyal ve dinsel durum; kültürel ve dilsel çeşitlilik, yönetim biçimleri ve dinsel özellikler dahil.
- Mevcut yayınların, her düzeyde (ulusal, bölgesel ve yerel) –kamu, özel veya yabancı– sayısı, çeşitliliği, coğrafi erişim düzeyi, niteliği, fonksiyonu ve kullandıkları diller. Hem yayın zamanı hem de program türü bakımından, çeşitli yayın hizmetlerinin izleyiciye maliyeti, yayınların alınabilmesini sağlayan teknik olanaklar, yayının süresi ve niteliği dikkate alınması gereken faktörlerdir.
- İzleyicinin hakları, ihtiyaçları, dile getirdiği talepler ve niteliği; bu izleyicinin her düzeydeki (ulusal, bölgesel ve yerel) sayısal büyüklüğü ve coğrafi yoğunluğu dahil.

12. Çeviri Kısıtlamaları

Azınlık dilindeki yayınların çevrisi, dublajı, post-senkronizasyonu yada alt yazılı olması konusunda gereksiz veya aşırı koşulların yerine getirilmesi istenmemelidir.

13. Sınır ötesi Yayınlar

İster doğrudan erişim veya yeniden iletim biçiminde, isterse yeniden yayınlama biçiminde olsun, sınır ötesi yayınlara serbestçe erişim dil temelinde yasaklanamaz.

Bir azınlık dilinde yurtdışı yayınların olması, Devletin, o dilde yurt içinde yapıla yayınlara olanak sağlama yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz ve o dildeki yayın süresinin azaltılmasına haklı kılmaz.

IV. Azınlık Dillerinin Geliştirilmesi

14. Devlet Desteği

Devlet, azınlık dillerinde yayın yapılmasını desteklemelidir. Bu destek, diğer hususların yanı sıra, yayına erişimin sağlanması, azınlık dilinde yayın için ödenek ayrılması ve kapasite artırımı yoluyla sağlanabilir.

15. Yayına Erişim

Devletler, diğer hususların yanı sıra, frekanslar tahsis ederek, yayın kuruluşları kurarak ve bu kuruluşları destekleyerek ve bu konuda bir programlamaya giderek, azınlık dilinde yayına bir erişim sağlamalıdır. Bu bakımdan, ulusal azınlıklara mensup kişilerin sayısal büyüklüğü, coğrafi yoğunluğu ve yerleşim yerleri, bu kişilerin ihtiyaçları ve ilgi alanları ile birlikte dikkate alınmalıdır.

Bölgesel ve yerel düzeyde azınlık dilinde yayınların olması, ulusal ölçekte yayın yapan kuruluşların, dağıtım halde bulunan azınlıklar için yapılan programlar dahil, azınlık dilinde programlar yapmamasına haklı kılmaz.

A. Frekanslar

- Devletler, azınlık dilinde yayın yapılabilmesi için lisans verirken, tamamen veya kısmi olarak frekans tahsis etmeyi göz önünde bulundurmamalıdır.
- Devletler, mevcut frekans sayısı konusunda teknik kısıtlar ve/veya kendi yayınlarını sürdürmek için yeterli kaynağı olmayan gruplar söz konusu olduğunda, “açık kanallar” sağlamayı, -yani, hizmet alanı içindeki çok sayıda dilsel grubun paylaştığı ve aynı frekansı kullanan program ile-tim olanakları sağlamayı-göz önünde bulundurmamalıdır.

B. Radyo ve Televizyon Yayın Kuruluşları

- Devletler, devlet veya kamu hizmeti veren yayın kuruluşlarının azınlık dillerinde program yapabilmeleri için yerine getirmeleri gereken şartları belirlemelidir.
- Devletler ayrıca, azınlık dilinde yayın yapan özel kuruluşları desteklemek için uygun koşullar (mali veya diğer) yaratmayı göz önünde bulundurmamalıdır. Bu teklif verme sonucundan veya bir başvurucağdan gelen teklife karşılık olarak sağlanan koşullar dahil, lisans verilerek gerçekleştirilebilir. Devletler ayrıca, azınlık dilinde yayın yapanları rekabet hukukundan muaf tutmaya veya onları bazı idari yüklerden kurtararak özel uygulamalara gitmeyi tercih edebilirler.

C. Programlama

Devletler, azınlık dilinde yayına ayrılan sürenin uzunluğu ve bu yayınların planlanmasının, ulusal azınlığın sayısal büyüklüğü ve yoğunluğu yansıtmasını ve bu yayınların, ulusal azınlığın ihtiyaçları ona ve ilgi alanlarına uygun olmasını güvence altına almalıdırlar. Ayrıca, küçük azınlıkların kendi dillerindeki radyo ve televizyon yayınlarına anlamlı bir erişimlerinin sağlanabilmesi için, bu azınlıklar için gerek duyulan minimum yayın süresi ve uygun bir planlamanın yapılmasını da dikkate alınmak zorundadır. Bu hedefler, azınlık dilinde yayının süresi ve hangi aralıklarla yapılacağına ilişkin koşullar dahil, lisans verilerek gerçekleştirilebilir.

16. Kamusal Fon Sağlanması

Devletler, azınlık dilinde yayına mali destek sağlamayı göz önünde bulundurmamalıdır. Bu doğrudan yardım yapılarak, uygun finansman/vergi rejimleri uygulayarak ve lisans verilmesi veya lisansta değişiklik yapılmasına üzere bazı ödemelerden muaf tutularak gerçekleştirilebilir. Sayıca daha küçük topluluklarda azınlık dilinde yayın yapanlar, etkin bir eşitliğin sağlanabilmesi için, mevcut kaynaklardan büyüklükleri ile orantısız ölçüde bir yüzde üzerinden kendilerine fon sağlaması veya kolaylık gösterilmesi talebinde bulunabilirler.

Devletler, mali destek dahil, azınlık dillerindeki işitsel ve görsel-işitsel çalışmaların üretimi ve dağıtımını desteklemeli ve kolaylık sağlamalıdır.

17. Kapasite Geliştirme

Devletler azınlık yayında kapasite artırımına yardımcı olmalıdır. Bu, azınlık dilindeki çalışmaların hem yurtiçinde hem de yurtdışında dağıtımına teknik destek sağlayarak ve azınlık dillerinde sınır ötesi yayınlara olanak tanıyarak gerçekleştirilebilir. Devletler bunun yanı sıra, azınlık dilinde yayın yapan personelin eğitimini ve yetiştirilmesini desteklemeyi göz önünde bulundurmamalıdır.

III. BÖLÜM

DİN, VİCDAN VE İNANCA DAYALI AYRIMCILIĞA UĞRAMAMA HAKKINA DAİR ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI BELGELERİ

1- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

1.1- Din ve İnanca Dayanan Her Türlü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Tasfiye edilmesine dair Bildiri

Genel Kurulunun 25 Kasım 1981 tarihli ve 36/55 sayılı Kararıyla ilan edilmiştir.

[BAŞLANGIÇ]

Genel Kurul,

Birleşmiş Milletler Şartı'nın temel prensiplerinden birinin, her insanın doğasında bulunan insanlık onuru ile eşitlik olduğunu, ve bütün Üye Devletlerin ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımcılığı yapmaksızın herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine her yerde saygı gösterilmesini ve uyulmasını sağlamak ve teşvik etmek için Teşkilatla birlikte ayrı ayrı veya ortaklaşa faaliyette bulunma taahhüdü altına girdiklerini dikkate alarak,

İnsan Hakları Evrensel Bildiri'nin ve İnsan Haklarına dair Uluslararası Sözleşmelerin ayrımcılık yapmama ve hukuk önünde eşitlik prensipleri ile düşünce, vicdan, din ve inanç özgürlüğünü ilan ettiğini dikkate alarak,

İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, özellikle düşünce, vicdan, din ve her türlü inanç özgürlüğüne kayıtsız kalmanın ve bu özgürlükleri ihlal etmenin, doğrudan veya dolaylı olarak, bilhassa diğer Devletlerin iç işlerine yabancı müdahalesi olarak kullanıldığı ve haklar ve uluslar arasındaki nefretin tutuştuğu yerlerde savaşları ve insanlığa büyük acıları beraberinde getirdiğini dikkate alarak,

Din veya inanç, inancını açıklayan bir kimsenin yaşam anlayışının temel unsurlardan biri olduğunu ve bu din veya inanç özgürlüğüne bütünüyle saygı gösterilmesi ve güvence altına alınması gerektiğini dikkate alarak,

Din ve inanç özgürlüğü ile ilgili konularda anlayışın, hoşgörünün ve saygının ilettilmesinin, ve din veya inancın Birleşmiş Milletler Şartı'yla, Birleşmiş Milletlerin ilgili diğer belgeleriyle ve bu Bildiri'nin amaçları ve prensipleriyle bağdaşmayacak hedefler için kullanılmasının kabuledilemezliğini sağlamanın temel olduğunu dikkate alarak,

Din ve inanç özgürlüğünün ayrıca dünya barışı, sosyal adalet ve halklar arasında dostluk hedeflerine varılmasına, ve sömürgecilik ve ırksal ayrımcılıkla ilgili ideolojilerin ve uygulamaların tasfiye edilmesine katkıda bulunacağını dikkate alarak,

Birleşmiş Milletler ve onun uzman kuruluşlarının himayesinde kabul edilen ve yürürlüğe girme durumunda bulunan her türlü ayrımcılığın tasfiye edilmesine dair sözleşmelerin tatmin edici olduklarını kaydederek,

Din veya inanç konularında dünyanın bazı bölgelerinde hala hoşgörüsüzlük gösterilmesinden ve ayrımcılık bulunmasından kaygı duyarak,

Hangi biçimde ve görünümde olursa olsun, bu tür hoşgörüsüzlüklerin süratle tasfiye edilmesi ve din veya inanç sebebiyle ayrımcılık yapılmasının önlenmesi ve bununla mücadele edilmesi için gerekli bütün tedbirleri almaya karar vererek,

Din veya İnanca Dayanan Her Türlü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Tasfiye edilmesine dair bu Bildiri'yi ilan eder:

Madde 1 [Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü]

1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, bir dine veya dilediği bir inanca sahip olma ve dinini veya inancını kendi başına veya başkaları ile birlikte toplu olarak ve aleni veya gizli bir biçimde ibadet etme, gereklerine uyma, uygulama ve öğretme yoluyla açığa vurma özgürlüğünü de içerir.

2. Hiç kimse bir dine veya dilediği inancına sahip olma özgürlüğünü zedeleyecek bir zorlamaya maruz bırakılamaz.

3. Bir kimsenin dinini veya inancını açığa vurma özgürlüğü, sadece hukuken öngörülen ve kamu güvenliğini, kamu düzenini, sağlığı, ahlaki veya başkalarının temel hak ve özgürlüklerini korumak için gerekli olduğu ölçüde sınırlamalara tabi tutulabilir.

Madde 2 [Ayrımcılık yasağı]

1. Hiç kimse din veya başka bir inancı sebebiyle bir Devlet, bir kurum, bir kişi grubu veya tarafından ayrımcılığa maruz bırakılamaz.

2. Bu Bildiri'nin amacı bakımından "din veya inanca dayanan hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık" deyimini, eşitlik üzerine kurulu bulunan insan haklarının ve temel özgürlüklerin tanınmasını, kullanılmasını veya bunlardan yararlanılmasını hükümsüz kılma veya zedeleme amacı taşıyan veya bu sonucu doğuran, din veya inanca dayalı bir farklılaştırma, dışlama, kısıtlama veya ayrıcalık tanıma anlamına gelir.

Madde 3 [Din veya inanca dayanan ayrımcılığın anlamı]

İnsanlar arasında din veya inanca dayanan bir ayrımcılık, insanlık onuruna karşı bir aşağılama ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın prensiplerini inkar oluşturur; bu ayrımcılık, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde ilan edilen ve İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinde ayrıntılı bir biçimde düzenlenen insan haklarının ve temel özgürlüklerini ihlal ettiği ve uluslar arasında dostane ve barışçıl ilişkilere karşı bir engel olduğu için yasaklanır.

Madde 4 [Din veya inanca dayanan ayrımcılığı önleme ve tasfiye etme yükümlülüğü]

1. Bütün Devletler, kişisel, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel yaşamın her alanında insan haklarının ve temel özgürlüklerinin tanınması, kullanılması ve bunlardan yararlanılması sırasında din ve inanca dayanan ayrımcılığı önlemek ve tasfiye etmek için etkili tedbirler alır.

2. Bütün Devletler, bu tür ayrımcılığı yasaklamak için gerektiği takdirde mevzuat çıkarmak veya değiştirmek de dahil, din veya bu konudaki diğer inançlara dayanan hoşgörüsüzlükle mücadele etmek üzere gerekli bütün tedbirleri almak için her türlü çabayı gösterir.

Madde 5 [Çocuğun hakları]

1. Çocukların anne ve babaları, eğer varsa vasileri kendi dinlerine veya inançlarına ve kendi inançları doğrultusunda çocuklarının yetişmelerini istedikleri ahlak eğitime uygun bir tarzda aile içindeki yaşamı düzenleme hakkına sahiptir.

2. Her çocuk, din veya inanç konularında anne ve babasının, ve varsa vasisinin dileğine uygun olan bir eğitime ulaşma hakkından yararlanır; çocuklar, kendi anne ve babasının veya vasisinin dileğine aykırı bir din veya inanç öğretimi almaya zorlanamaz; bu konuda çocukların yüksek menfaatleri, yönlendirici bir prensiptir.

3. Çocuklar, din veya inanca dayanan her türlü ayrımcılığa karşı korunur. Çocuklar anlayış, hoşgörü, halklar arasında dostluk ve evrensel kardeşlik, başkalarının din veya inanç özgürlüğüne saygı ruhu ile bütün enerjisini ve yeteneklerini insan kardeşlerinin hizmetine sunması gerektiği bilinci içinde yetiştirilir.

4. Anne ve babasının veya bir vasiinin bakımı altında bulunmayan çocukların din veya inançları konusunda, kendi ifade ettikleri dilekleri veya onların dileklerini gösteren başka belirtiler dikkate alınır; çocukların yüksek menfaatleri, yönlendirici bir prensiptir.

5. Çocuğun içinde yetiştirildiği bir din veya inancın uygulamaları, bu Bildiri'nin birinci maddesinin üçüncü fıkrası dikkate alınarak, çocuğun fiziksel veya ruhsal sağlığına veya tam olarak gelişmesine zarar verici olamaz.

Madde 6 [Düşünce, vicdan veya inanç özgürlüğünün içeriği]

Düşünce, vicdan, din veya inanç özgürlüğü bu Bildiri'nin birinci maddesine uygun olarak, ve birinci maddenin üçüncü fıkrası hükümleri çerçevesinde, başka özgürlüklerin yanında, aşağıdaki özgürlükleri de içerir.

- a) Bir din veya inanç ile bağlantılı olarak, ibadet etme veya toplanma, ve bu amaç için gerekli yerleri kurma ve kullanma;
- b) Gerekli vakıf veya insancıl amaçlı kurumlar kurma ve bunları işletme;
- c) Bir dinin veya inancın törenlerine veya geleneklerine ilişkin gerekli araçları ve materyalleri yeterli ölçüde yapma, alma ve kullanma;
- d) Bu alanla ilgili yayımları yazma, yayınlama ve dağıtma;
- e) Bir din veya inancın öğretimini, bu amaçlar için uygun yerlerde yapma;
- f) Bireylerden ve kurumlardan gönüllü mali yardım vermelerini isteme ve alma;
- g) Bir dinin veya inancın gerekleri ve standartları bakımından uygun olan liderleri yetiştirme, atama, seçme ve yerini alacak olanı belirleme;
- h) Bir kimsenin dininin veya inancının kurallarına uygun olarak dinlenme günlerine ve bayram tatillerine ve törenlerine uygun davranma;
- i) Ulusal ve uluslararası düzeyde, din ve inanç konularında bireyler ve topluluklarla iletişim kurma ve sürdürme;

Madde 7 [Hakların iç hukukla olan ilişkisi]

Bu Bildiri'de yer verilen haklar ve özgürlükler, herkesin bu hakları ve özgürlükleri uygulamada kullanabilmesini sağlayacak şekilde ulusal mevzuatta düzenlenir.

Madde 8 [Hakların uluslararası belgelerle ilişkisi]

Bu Bildiri'deki hiç bir hüküm, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile İnsan Haklarına dair Uluslararası Sözleşmelerde tanımlanan bir hakkı kısıtlayıcı veya kullanımını durdurucu bir şekilde yorumlanamaz.

1.2 – Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum 22 (Madde 18): 30.07.93; Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü (Kırksekizinci oturum, 1993)*

1. 18. maddenin 1. paragrafında düzenlenen düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (inanç özgürlüğü de dâhil olmak üzere), geniş kapsamlı ve derinlikli bir haktır. Bu hak, her konuda düşünce özgürlüğünü, kişisel kanaat özgürlüğünü, ve bir dine veya inanca sahip olma ve bunları bireysel ya da başkalarıyla birlikte topluluk olarak ortaya koyabilme özgürlüğünü içerir. Komite, Taraf Devlet 18. madde kapsamında düşünce özgürlüğü ve vicdan özgürlüğünün, din ve inanç özgürlüğüyle eşit şekilde konduğuna Taraf Devletlerin dikkatini çekmektedir. Maddede düzenlenen özgürlüklerin 4. maddenin 2. paragrafında belirtildiği üzere olağanüstü durumlarda dahi askıya alınamaz olması, sahip oldukları temel önemi yansıtmaktadır.

2. 18. madde, tanrılı ve tanrısız inançları ve herhangi bir dine mensup olmama veya herhangi bir inanca sahip olmamayı da korumaktadır. "İnanç" ve "din" kavramları geniş şekilde yorumlanmalıdır. 18. maddenin uygulaması, sadece geleneksel dinler, kurumsal nitelikteki din ve inançlar veya geleneksel dinlerinkine benzer uygulamaları olan dinlerle sınırlı değildir. Bu nedenle Komite, herhangi bir din veya inanca karşı, yeni bir dinin mensuplarına karşı veya çoğunluğu temsil eden dine mensup olanların dini azınlıklara karşı düşmanca tavır sergilemesi gibi, herhangi bir nedene dayanan ayrımcılık eğilimlerini dikkatle izlemektedir.

3. 18. madde, düşünce, vicdan, din veya inanç özgürlüğü ile din veya inancı açıklama özgürlüğünü birbirinden ayırmaktadır. Düşünce ve vicdan özgürlüğü veya kişinin kendi seçtiği bir din veya inanca mensup olma veya bunları değiştirme özgürlüğü üzerinde hiçbir sınırlamaya izin verilmemektedir. Bu özgürlükler, 19. maddenin 1. paragrafında yer alan herkesin kimsenin müdahalesi olmadan istediği düşünceye sahip olması hakkı gibi, kayıtsız şartsız olarak korunmaktadır. 18. maddenin 2. paragrafı ve 17. madde uyarınca, hiç kimse düşüncelerini ya da herhangi bir din veya inanca bağlılığını açıklamaya zorlanamaz.

4. Din veya inancı ortaya koyma özgürlüğü "bireysel ya da başkaları ile birlikte toplu olarak ve aleni veya özel olarak" kullanılabilir. Din veya inancı ortaya koyma özgürlüğü, tapınma, ibadet etme, kuralları uygulama ve öğretme kapsamına giren birçok fiili kapsamaktadır. Tapınma kavramı, inancı doğrudan açıklamaya yönelik ayinler ve törenler ile bu tip eylemlerin bir parçasını oluşturan ibadet yerleri inşa etme, törensel objelerin kullanılması, sembollerin teşhiri, tatillere ve dinlenme günlerine uyulmasını da içermektedir. Din veya inanca uygunluk veya din veya inancın gereklerinin uygulanması, sadece törenleri değil aynı zamanda, beslenme ile ilgili belirli âdetleri, belirli kıyafetlerin giyilmesini veya başörtüsü takılmasını, hayatın belirli aşamalarıyla ilgili törenlere katılmayı, özellikle belirli bir grubun kullandığı belirli bir dili konuşmayı da içerebilir. Ayrıca, belirli bir din veya inancın uygulanması ve öğretilmesi; belirli din gruplarının temel faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan dini liderler, rahipler, din eğitimi verecek olan öğretmenler seçme, seminerler düzenleme veya dini okullar açma, dini metinler ve dini yayınlar hazırlama ve dağıtma özgürlüğünü de kapsamaktadır.

5. Komite'ye göre bir dine ya da inanca "sahip olma" veya bir din ya da inancı "benimseme", din veya inanç seçme özgürlüğünü içerdiği gibi, bir kimsenin din veya inanç değiştirme, ateist olma ve aynı zamanda din veya inanç değiştirmeme hakkını da içerir. 18. maddenin 2. paragrafı, bir din ya da inanç benimseme hakkını zedeleyecek fiziksel şiddet uygulama, cezalandırma tehditleri, inanç sahibi olanları veya olmayanları kendi dini inançlarına ve cemaatlerine katılmaya zorlama, din veya inanç değiştirmeye zorlama gibi baskıların önüne geçmektedir. Bu şekilde bir baskı yaratmaya yönelik veya böyle bir etki içeren, eğitim ve sağlık hakkının kullanılmasını, iş sahibi olmayı veya 25. madde ve Sözleşme'nin diğer hükümleri ile güvence altına alınan hakların kullanılmasını kısıtlayan politikalar ve uygulamalar, benzer şekilde, 18. maddenin 2. paragrafına aykırılık teşkil edecektir. Aynı koruma, dini özellik taşımayan inançlara sahip olanlar için de sağlanmalıdır.

* İstanbul Bilgi Üniversitesi

6. Komite'ye göre, 18. maddenin 4. paragrafı devlet okullarında, genel din ve ahlak tarihi konulu derslerin verilmesinin ancak tarafsız ve objektif şekilde olması kaydıyla mümkün olabileceğini belirtmektedir. 18. maddenin 4. paragrafında belirtildiği şekilde ana babaların ve yasalarca saptanmış vasilerin çocuklarına kendi inançlarına uygun bir dinsel veya ahlaki eğitim verme özgürlükleri, 18. maddenin 1. paragrafında belirtilen herkesin istediği dini ya da inancı öğretme özgürlüğünün güvence altına alınmasıyla ilgilidir. Komite, devlet okullarında verilen sadece belirli din veya inancın gereklerini öğretme şeklindeki bir eğitimin, ailelerin veya vasilerin taleplerine cevap veren ayrımcılık teşkil etmeyen muafiyet imkânları veya alternatifler sunmaması halinde, Sözleşme'nin 18. maddesinin 4. paragrafına aykırı bir durum oluşturacağını belirtmek istemektedir.

7. Sözleşme'nin 20. maddesine uygun şekilde, din veya inancın ifade edilmesi, ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddete yönelik kışkırtma oluşturacak olan ulusal, ırksal, ya da dinsel nefretin savunulması ya da savaş propagandası ile eş anlamlı olamaz. Komite'nin 11 (19) No.'lu genel yorumunda da belirtildiği üzere, Taraf Devletler bu tür eylemleri yasaklayacak yasaları kabul etmelidir.

8. 18. maddenin 3. paragrafı bir kimsenin kendi dinini veya inançlarını ortaya koyma özgürlüğüne ancak yasalarla belirlenen ve kamu güvenliğini, düzenini, sağlığını, ahlakını ya da başkalarının temel hak ve özgürlüklerini korumak için gerekli kısıtlamalar getirilebileceğini belirtmektedir. Herhangi bir din veya inancı benimsemeye baskı altında olmama özgürlüğü ve ana-babaların veya vasilerin din ve ahlak eğitimini güvence altına alma hakları kısıtlamaya tâbi tutulamaz. Kısıtlamanın mümkün olduğu hükümlerin yorumlanmasında, Taraf Devletler 2., 3. ve 26. maddelerde somutlaşan eşitlik hakkı ve hiçbir halde ayrımcılık gözetmeme yasağı da dahil olmak üzere Sözleşme'de güvence altına alınan hakların korunması zorunluluğundan hareket etmelidir. Kısıtlamalar, yasalarla getirilmeli ve 18. madde ile güvence altına alınan hakları ihlal edecek şekilde uygulanmamalıdır. Komite'ye göre, 18. maddenin 3. paragrafı katı bir şekilde yorumlanmalıdır: Hükümde belirtilen nedenler dışındaki nedenlere dayanan kısıtlamalara, Sözleşme ile korunan diğer hakları kısıtlama nedenleri olarak, ulusal güvenlik gibi, kabul edilebilir olsalar dahi izin verilmemektedir. Sınırlandırmalar sadece öngörülen amaçlar için uygulanmalı ve sınırlandırmaya neden olan ihtiyaçla doğrudan ilgili ve orantılı olmalıdır. Sınırlandırmalar ayrımcı amaçlar içermemeli veya ayrımcı bir şekilde uygulanmamalıdır. Komite'ye göre ahlak kavramı birçok farklı toplumsal, felsefi ve dinsel gelenekten kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, ahlakı korumak amacıyla din veya inancı ortaya koyma özgürlüğüne getirilen sınırlamalar sadece tek bir gelenekten kaynaklanan ilkelere dayandırılmamalıdır. Cezaevinde bulunanlar gibi zaten belirli yasal sınırlandırmalara tâbi olan kişiler, kendi inançlarını veya dinlerini ortaya koyma özgürlüğünü yasal sınırlandırmaya uygun olduğu ölçüde kullanmaya devam edecektir. Taraf Devlet raporları, 18. maddenin 3. paragrafı çerçevesinde belirtilen sınırlandırmaların içeriğine ve etkilerine dair hem hukuki bilgi hem de söz konusu sınırlandırmaların belirli şartlar dâhilinde uygulanmalarıyla ilgili bilgi vermelidir.

9. Bir dinin devlet dini, resmi din veya geleneksel din olarak kabul edilmesi veya bu din mensuplarının toplumun çoğunluğunu teşkil etmesi 18. maddedeki ve 27. maddedeki haklar da dâhil olmak üzere Sözleşme ile düzenlenen hakların ihlali veya diğer bir din mensuplarına veya hiçbir inanç sahibi olmayanlara karşı ayrımcılık yapılması sonucunu doğurmamalıdır. Özellikle, sadece toplumun çoğunluğunu teşkil eden dinin mensuplarına Devlet hizmetinde çalışma olanağı tanıma, ekonomik imtiyazlar tanıma, diğer inançlara belirli kısıtlamalar getirme gibi ayrımcılık içeren eylemler din veya inanca dayalı ayrımcılığın yasaklanması ve 26. madde çerçevesinde eşit şekilde korunma güvencesiyle uyumsuzluk teşkil etmektedir. 20. maddenin 2. paragrafında yer alan tedbirler dini azınlıkların haklarının ihlaline, diğer din gruplarının 18. ve 27. madde ile güvence altına alınan haklarının ihlal edilmesine ve bu gruplara yönelik şiddet veya zulüm eylemlerine karşı önemli güvenceler oluşturmaktadır. Komite, Taraf Devletlerin bütün dinlerin veya inançların icaplarının yerine getirilmesinin herhangi bir ihlale konu olmaması ve bu din veya inanç sahiplerinin ayrımcılık eylemlerine karşı korunması için aldıkları tedbirleri belirtmeleri gerektiğini öngörmektedir. Benzer şekilde, 27. madde çerçevesinde dini azınlıkların haklarına ilişkin bilgi verilmesi, Taraf Devletlerin düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü ne ölçüde benimsediğinin, Komite tarafından belirlenmesi açısından önemlidir. Taraf Devletler

raporlarında mevzuatta ve yargı içtihadında dine hakaret suçu olarak cezai müeyyideye bağlanmış olan fiiller hakkında da bilgi vermelidir.

10. Belirli inançların anayasalarda, mevzuatlarda veya iktidar partilerinin beyanlarında ve benzeri durumlarda veya Devlet uygulamalarında resmi ideoloji olarak yer alması, 18. madde çerçevesindeki özgürlüklerin veya Sözleşme ile tanınan diğer hakların ihlaline veya resmi ideolojiyi kabul etmeyen veya bu ideolojiye karşı çıkan kişilere karşı ayrımcılığa neden olmamalıdır.

11. Birçok kişi 18. maddeden kaynaklanan haklarını ileri sürerek askerlik hizmetini yerine getirmeme hakları olduğunu (vicdani ret) dile getirmektedir. Bu tarz taleplere cevaben, çok sayıda Devlet, dinleri veya inançları gereği gerçekten de askerlik hizmetinde bulunmaları yasaklanan kişileri bu hizmetten muaf tutmakta ve askerlik hizmeti yerine farklı ulusal hizmetler öngörmektedir. Sözleşme açıkça vicdani ret şeklinde bir hakka yer vermemektedir: Ancak Komite'ye göre öldürücü silah kullanma zorunluluğunun, inanç özgürlüğü ve dini veya inancı ortaya koyma hakkıyla ciddi şekilde çatışması durumunda 18. maddenin bu şekilde bir hakka yer verdiği düşünülebilir. Bu hak, hukuken veya uygulamada tanındığı takdirde, vicdani retçiler arasında belirli inançların içeriğine dayanılarak bir ayırım yapılamayacaktır; benzer şekilde vicdani retçilere karşı askerlik hizmetini yerine getirmediği gerekçesiyle herhangi bir ayırım yapılamayacaktır. Komite, Taraf Devletleri kişilerin 18. maddeye dayanarak askerlik hizmetinden muaf tutulabilmeleri için öngörülen şartları ve alternatif ulusal hizmetlerin içeriğini ve uzunluğunu belirtmeye davet etmektedir.

2 – AVRUPA KONSEYİ

2.1- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ve Parlamenterler Meclisinin Tavsiyeleri (Özet)

Zorunlu Askerlik Hizmetine Vicdani Ret Hakkına İlişkin Avrupa Konseyine Üye Devletlerin Bakanlar Komitesi Tavsiyesi No. R (87) 8 (Bakanlık Temsilcilerinin 406. toplantısında 9 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilmiştir.)

Bakanlar komitesinin Tavsiyesine göre, üye devletlerin hükümetleri karardaki ilkeler ve tavsiyeler doğrultusunda, şu ana kadar gerçekleştirilmemiş olsalar dahi, zorunlu askerlik hizmetinden yükümlü tutulan herhangi bir kişi, silah kullanmak dahil olmak üzere bu hizmeti yapmayı reddederse bu yükümlülüğünü yerine getirme zorunluluğunda muaf tutulacaktır. Bu kişiler alternatif hizmetlerden mesul tutulabilir, bu doğrultuda devletler uygun prosedürleri ve alternatif hizmetleri yaratmalıdır.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin yeni dini akımlar ve tarikatlara dair Tavsiyesi 1178 (1992)

Avrupa Konseyi Parlamenterler meclisinin 1178 (1992) nolu tavsiyesi 5 Şubat 1992'deki 22. oturumda yapılan tartışmalar sırasında görüşülmüştür. Tartışmaların ana eksenini yeni dini akımlar ve tarikatlar hakkında raportör *Sir John Hunt* tarafından Avrupa Konseyinin Yasal Sorunlar ve İnsan Haklarına dair Komitesine sunulan 6535 nolu rapor ve raportör *Lluis Maria de Puig* tarafından Avrupa Konseyi Eğitim ve Kültür Komitesine sunulan görüş oluşturmuştur. Bu görüşler yeni dini akımlar ve tarikatlar tarafından bebeklerle cinsel ilişki dahil olmak üzere, çocuklara cinsel taciz, çocuklara sopyayla dayak cezası, özellikle de gençlerin yeni dini akımlar ve tarikatların görüşleri doğrultusunda şiddet olaylarına karışmasına dair yapılan şikayetleri değerlendirmektedir. Tartışmalardaki merkezi rolü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü koruyan 9. maddesine ters düşmeksizin söz konusu yeni dini akımlar ve tarikatlara karşı alınacak önlemler oluşturmaktadır. Tavsiye 5 Şubat 1992'de Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Buna göre Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi,

Söz konusu yeni dini akımlar ve tarikatlarla ilişkili olan sorunlardan ciddi şekilde endişelendiğini belirterek, eğitim ve öğretim kurumlarında üye devletlerin gereken önlemleri almalarını ve gerekli yasal düzenlemeleri yapmalarını tavsiye etmektedir.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin demokratik bir toplumda dini hoşgörüyü dair Tavsiyesi 1202 (1993)

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 1202 (1993) nolu tavsiyesi 2 Şubat 1993'deki 23. oturumda yapılan tartışmalar sırasında görüşülmüştür. Tartışmaların ana eksenini yeni dini akımlar ve tarikatlar hakkında raportör *Leni Fischer* tarafından Avrupa Konseyi Eğitim ve Kültür Komitesine sunulan “*Demokratik Toplumda Dini Hoşgörüyü Dair*” 6732 nolu rapor oluşturmuştur. Tavsiye Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından 2 Şubat 1993'de kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin tavsiyesine göre;

Avrupa Toplumlari din özgürlüğünü, vicdan özgürlüğünü ve ibadet özgürlüğünü garanti altına almalıdır, ayrıca, giyim kuşam, yiyecek ve dini tatilleri de içerecek şekilde farklı dinsel faaliyetlerin düzenlenmesi konusunda esnek olmalıdır. Avrupa Toplumlari eğitim ve öğretim programlarında farklı din dersinin okutulmasını temin etmelidir. Tek Tanrılı üç dinin her birinin dinler arası hoşgörü ve karşılıklı saygı temelinde farklı dinlere ve inanmayanlara karşı hoşgörü üzerine kurulu olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Müfredat ve ders kitapları farklı dinlerin öğretilmesini sağlamalı ve tarih dersleri de dahil olmak üzere ön yargıyı engelleyecek ve dinler arası hoşgörüyü temin edecek şekilde düzenlenmelidir. Öğretmenler bu konuda özel bir çaba sarf etmelidir. Temel dinlerin dini metinleri çevrilererek kamu kütüphanelerinde bulundurulmalıdır. Kültürel tanıtım programları çerçevesinde dini konularda kültürel projeler üretilmelidir. Dini hoşgörüyü ilişkin analizler, araştırmalar ve ilgili literatür bir araya getirilmelidir. Dini hoşgörü konusunda araştırmalar ve konferanslar düzenlenmelidir. Bu konu-

daki kamusal bilgilendirmelerde yetkin kişiler görev yapmalıdır. Dinsek hoşgörü akademik çalışmaların bir konusu haline getirilmelidir.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin Din ve Demokrasiye dair Tavsiyesi 1396 (1999)

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 1396 (1999) nolu tavsiyesi 27 Şubat 1999'deki 5. oturumda yapılan tartışmalar sırasında görüşülmüştür. Tartışmaların ana eksenini "*Din ve Demokrasi*" hakkında raportör *Lluís Maria de Puig* tarafından Avrupa Konseyi Eğitim ve Kültür Komitesine sunulan 8270 nolu rapor oluşturmuştur. Tavsiye Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından 27 Şubat 1999'da kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin tavsiyesine göre;

Politikacılar dini konularda karar veremezler. Benzer şekilde, politikacılar dinle demokrasinin yerini değiştirmeye ya da demokratik iktidarı din adına ele geçirme çalışmamalıdır. Politikacılar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde içerilen insan hakları tanımına ve hukukun üstünlüğüne saygı göstermelidir. Demokrasi ve din birbiriyle uyuma içinde olmak ihtiyacında değildir. Hatta ters bile olabilir. Demokrasinin din özgürlüğünü, vicdan özgürlüğünü ve ibadet özgürlüğünü garanti altına aldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Dini aşırılığın cesaretlendirdiği hoşgörüsüzlüğün, önyargıların ve/ya da şiddetin önlenmesi için gereken önlemler acilen alınmalıdır. Dini liderler dinsel ön yargıların azaltılması için çaba harcamalıdır. Hükümetler tüm yurttaşlar için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesindeki oluşturulduğu şekliyle din ve vicdan özgürlüğünü teminat altına almalıdır. Din ve vicdan özgürlüğü demokratik yurttaşlık için eğitim projesinin, tarih eğitiminin ve müfredat programlarının parçası haline getirilmelidir.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin Tarikatların Yasadışı faaliyetlerine dair Tavsiyesi 1412 (1999)

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 1412 (1999) nolu tavsiyesi 22 Haziran 1999'deki 18. oturumda yapılan tartışmalar sırasında görüşülmüştür. Tartışmaların ana eksenini "*Tarikatların yasadışı faaliyetleri*" hakkında raportör Adrian Nastase tarafından Avrupa Konseyinin Yasal Sorunlar ve İnsan Haklarına dair Komitesine sunulan 8373 nolu rapor ile raportör Gyula Hegyi tarafından Sosyal, Sağlık ve Aile Sorunları Komitesine sunulan 8379 nolu ve raportör *Lluís Maria de Puig* tarafından Avrupa Konseyi Eğitim ve Kültür Komitesine sunulan 8383 nolu görüşler oluşturmuştur. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 1412 (1999) nolu tavsiyesi 22 Haziran 1999'da kabul edilmiştir. Raporlar ve görüşler özellikle de "*tarikât*" kelimesinin tanımında zorluklar olduğunu, üzerinde anlaşılmış genel bir tanımın bulunmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte raporlar ve görüşler söz konusu tarikatların ve yeni akımlar tarafından kötü muamele, cinsel taciz ve tecavüz ve diğer şiddet olaylarının devam ettiğini belirtmektedir. Raporlar ve görüşler Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin din ve vicdan özgürlüğünü garanti altına aldığını ancak dini, ruhani ya da gizli inançları olan grupların demokratik bir toplumun prensipleriyle uyumlu hareket etmeleri gerektiğini belirtmektedir. Buna paralel olarak Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi,

Tarikatların ve yeni dini akımların yasadışı faaliyetlerine karşı sadece eğitim ve öğretim kurumlarında alınacak önlemlerin yetmediğini bu yüzden gerekli görülen durumlarda ceza hukukunda ve medeni hukukta etkin önlemlerin alınması gerektiğini tavsiye eder. Ayrıca hükümetlere bu konuyla ilgili olarak yetkin kişilerin görev yapacağı bilgi merkezlerinin kurulmasını ve gerekli görülen hallerde mağdurlara yardım için sivil toplum örgütlerinden de yardım istenmesini tavsiye etmektedir.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin Eğitim ve Dine dair Tavsiyesi 1720 (2005)

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 1720 (2005) nolu tavsiyesi 4 Ekim 2005'deki 27. oturumda yapılan tartışmalar sırasında görüşülmüştür. Tartışmaların ana eksenini "*Eğitim ve Din*" hakkında raportör *André Schneider* tarafından Avrupa Konseyi Eğitim ve Kültür Komitesine sunulan 10673 nolu rapor oluşturmuştur. Tavsiye Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından 4 Ekim 2005'de kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin tavsiyesine göre;

Eğitim temel olarak dinsel yanlış anlamalar, kalıplaşmış düşünceler ve cehaletle mücadele etmelidir. Hükümetler din eğitimi güçlendirmeye, dinler arası diyalogu cesaretlendirmeye dinin sosyal ve kültürel ifadesini yaygınlaştırmaya yönelik din özgürlüğünü, vicdan özgürlüğünü daha fazla garanti altına almalıdır. Dini liderler inananları üzerindeki etkileri ve vaazları yoluyla önyargıyla mücadele etmek için çaba sarf etmelidir. Tüm yurttaşlara kendi dinlerini, geleneklerini ve törenlerini gerçekleştirebilmeleri için eşit özgürlükle ve haklar tanınmalıdır. Okullarda kökenlerine, bazı hususlardaki benzerliklerine ve gelenekleri, görenekleri ve değerlerindeki ayrılıklara vurgu yapılarak farklı din tarihlerinin karşılaştırmalı olarak öğretilmesi yaygınlaştırılmalıdır. Dinler Diğer bilgi dallarındaki temsilcilerle birlikte ilahiyatçılar, felsefeciler, tarihçiler arasında düzenli diyaloglar yapılması teşvik edilmelidir. İnsan hakları, felsefe, tarih ve bilimle ilgili bakış açılarına müfredatlarında yer vermeleri ve güçlendirmeleri için dinsel eğitim kurumlarıyla işbirliği yapılmalıdır.

2.2 – Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Karar Özetleri

Darby v. İsveç (11581/85) [1990] 23 Ekim 1990

Başvurucu, 1977 ve 1986 yılları arasında İsveç'te çalışmış bulunan Britanya asıllı bir Finlandiya vatandaşıdır. 1979 ve 1981 yılları arasında, belediye vergisinin bir parçası olarak İsveç makamlarına bir kilise vergisi ödemek zorunda kalmıştır. Başvurucu gibi İsveç Kilisesine mensup olmayan kişiler için vergi muafiyeti tanınmıştır. Ancak başvuru, İsveç'te yaşamakta olduğu yönünde resmi bir kaydı olmadığı için, o dönemde yürürlükte bulunan mevzuat gereği, söz konusu vergi muafiyetinden yararlanamamıştır. Kilise vergisi ödeme zorunluluğu ile ilgili başvuruları sonuçsuz kalmıştır. Başvurucu, Sözleşmenin din özgürlüğünü düzenleyen 9. maddesi ve ayrımcılığı yasaklayan 14. maddesinin ihlal edildiğini iddia etmektedir.

Başvurucunun şikayetinin esas olarak İsveç vergi mevzuatının ayrımcı etkileri ile ilgili olduğunu göz önünde bulunduran Mahkeme, davayı 1 Nolu Protokolün mülkiyet hakkına ilişkin 1. maddesi ile bağlantılı olarak 14. madde yönünden incelemenin olayın doğasına daha uygun düştüğünü saptamıştır. 1 Nolu Protokolün 1. maddesinin uygulama alanı vergi mükellefiyetlerini de kapsamaktadır ve dolayısıyla başvurunun kilise vergisi ödeme borcu, 14. maddede getirilen ayrımcılığa karşı koruma güvencesinin uygulama alanındadır. Bu vergiden muafiyet hakkı hususunda başvuru, İsveç Kilisesine mensup olmayan diğer kişilerle benzer durumdadır. Mahkeme, bu haktan yararlanmada mukim olarak resmen kayıtlı kişilerle kayıtlı olmayanlar arasında fark gözetilmesinin, Sözleşmenin tanıdığı bir meşru amaca dayanmakta olmadığını saptamıştır. Bu sebeple, 1 Nolu Protokolün 1. maddesi ile bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.

Davanın koşullarını ve 1 Nolu Protokolün 1. maddesi ile bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edildiği yönünde ulaştığı sonucu dikkate alan Mahkeme, başvurunun 9. madde ile güvenceye alınan din özgürlüğü hakkının ihlal edildiği ve bu hakkı kullanımıyla bağlantılı olarak 14. madde ile konulan ayrımcılık yasağının çiğnendiği yönündeki şikayetini ayrıca incelemeye gerek olmadığına hükmetmiştir. Mahkeme, haksız olarak tahsil edilen vergi miktarına ve faizine karşılık gelecek bir miktarın başvurucuya tazminat olarak ödenmesine karar vermiştir. Ek olarak, Sözleşmenin 50. maddesi uyarınca, başvurucuya ileri sürdüğü dava masraflarının bir bölümünün de ödenmesinin uygun olacağına hükmetmiştir.

Kokkinakis v. Yunanistan, (14307/88) [1993] AİHM 20 (25 Mayıs 1993)

Yehova Şahitleri dinine mensup bir Yunan vatandaşı olan başvuru dini propaganda suçundan yargılanmış ve para cezasına çevrilen hapis cezasına çarptırılmıştır. Başvurucu, mahkumiyetinin Sözleşmenin 7., 9., ve 10. maddelerini ve 9. madde ile bağlantılı olarak 14. maddesini ihlal ettiğini ileri sürmüştür.

Mahkeme, din özgürlüğünün yalnızca inananların kimliğini ve hayat görüşünü oluşturan en hayati unsurlardan biri olmakla kalmayıp, aynı zamanda, ateistler, agnostikler, kuşkucular ve din konusunda kayıtsız kişiler için de oldukça değerli bir güvence olduğunu belirtmiştir. Bilhassa, din özgürlüğünde mündemiç olan dinini açıklama özgürlüğü, yalnızca özel alanda ve tek başına değil, aynı zamanda, başkalarıyla birlikte toplu halde, alenen ya da aynı inancı paylaşanların oluşturduğu çevrede gerçekleştirilen açıklama eylemlerini de güvenceye almaktadır; ve örneğin öğretme yoluyla komşusunu iknaya çalışma eylemi de bu kapsamdadır. 9. maddenin güvenceye aldığı hakların bu temel önemi, maddenin sınırlamalara ilişkin 2. fıkrasının lafzında da yansıtılmış; ilk fıkralarında tanımlanan özgürlük alanının tamamı için sınırlamaya olanak tanınan 8., 10. ve 11. maddelerin aksine, 9. maddede yalnızca dinini açıklama özgürlüğü üzerinde sınırlama olanağı kabul edilmiştir. Ceza mahkemesinde başvuru aleyhine tesis edilen hüküm, kendisinin dinini açıklama özgürlüğüne bir müdahale niteliğindedir.

Mahkeme ayrıca pek çok yasanın lafzının mutlak kesinlik taşımadığını not etmiştir. Bir çok yasanın lafzı, aşırı katılıktan kaçınmayı ve değişebilen güncel koşullara uygulanabilmeyi temin amacıyla, az ya da çok esnek terimlerle kurulmuştur; ve yorumlanması ve uygulanması pratiğe bağlıdır.

Davalı Devletin başvurduğu tedbir, Sözleşmeye göre meşru bir amaç sayılan başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amacına matuftur. Ancak Mahkemeye göre burada Hristiyan dinine tanıklığa çağırarak uygunsuz dini propaganda arasında bir ayırım yapmak gereklidir. Bunlardan ilki Hristiyan dininin öğretilerini yaymak iken; diğeri başkalarının din özgürlüğüne saygı ile bağdaşmayan bir yozlaştırma ve çarpıtmaya karşılık gelmektedir. Mahkeme, Yunan mevzuatının getirdiği ölçütleri, yalnızca uygunsuz dini propagandayı cezalandırmak bakımından kabul edilebilir saymış; ancak uygunsuz dini propaganda teriminin (“improper proselytism”) genel ve soyut bir tanımını vermeye gerek görmemiştir. Mahkeme, Yunan mahkemelerinin başvuruçunun cezai sorumluluğuna hükmeden kararlarının gerekçelerinde yalnızca ilgili yasaların lafzını tekrarlamakla yetindiklerini ve sanığın komşusunu ikna için hangi uygunsuz vasıta ve yollara başvurduğunu yeterince ortaya koymadıklarını not etmiştir. Dava dosyasındaki olgular da bu yönde bir bulguyu açıkça ortaya koyar nitelikte değildir. Dolayısıyla, başvuruçunun mahkumiyeti bir acil sosyal ihtiyaç ile gerekçelendirilmiş olmadığından, Mahkeme, AİHS 9. maddesinin ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.

Mahkeme davada 7. madde yönünden ihlal bulmamış; 9. madde yönünden vardığı ihlal sonucunu dikkate alarak 10. madde ve 9. madde ile bağlantılı olarak 14. maddenin ihlali yönünden ayrıca incelemeye gerek olmadığı sonucuna varmış; başvuruçuya AİHS 50. maddesi uyarınca tazminat ödenmesine hükmetmiştir.

Hoffmann v. Avusturya, (12875/87) [1993] AİHM(23 Haziran 1993)

Avusturya vatandaşı başvuruçunun velayet hakkı konusunda dine dayalı ayrımcılığa maruz kaldığı şikayeti ile açtığı davada Mahkeme, AİHS 8. madde ile bağlantılı olarak 14. maddenin ihlali sonucuna ulaşmış; 9. madde ile bağlantılı olarak 14. maddenin ihlali iddiasını ayrıca incelemeye gerek görmemiştir.

Evlendiği sırada kocası gibi Katolik dininde olan ve doğan iki çocuğunu Katolik inancına göre vaftiz eden başvuruçunun, daha sonra Yehova Şahitleri dinine girmiştir. Başvuruçunun, geçimsizlik nedeniyle çocuklarını da alarak kocasının evinden ayrılmış ve boşanma işlemleri esnasında çocukların velayeti için de başvurmuştur. Baba, velayetin anneye verilmesine karşı çıkışını tamamen onun Yehova şahidi dinine girmiş olmasına ve bu dine ait uygulamaların çocuklar için kötü sonuçlar doğuracağı iddiasına dayandırmıştır. İlk derece mahkemesi velayeti anneye vermiş; babanın ikinci derece mahkemesine başvurusu reddedilmiş; ancak üçüncü derece yargı yolu olan Avusturya Yüce Mahkemesi, çocukların Yehova şahitlerinin ilkelerine göre yetişmelerinin Dini Eğitim Yasası hükümlerine aykırı olacağı gerekçesiyle, velayetin babaya verilmesine hükmetmiştir.

Mahkeme, babaevinden ayrılmaları ile Avusturya Yüce Mahkemesinin kararı arasındaki iki yılda çocukların anneleriyle birlikte yaşadığı gerçeğinden hareketle, bu kararın bir özel hayata müdahale oluşturduğunu ve dolayısıyla davanın 8. madde kapsamına girdiğini saptamış ve 8. madde ile bağlantılı olarak 14. madde yönünden incelemeyi uygun görmüştür. Mahkemeye göre, annenin dini yaşantısının çocukların hayatına pratik etkileri ebeveynlerden hangisinin çocukların velayeti için daha uygun olduğunu belirlerken dikkate alınacak hususlardan olabilir; ancak Avusturya Yüce Mahkemesinin kararında Dini Eğitim Yasası hükümlerinin belirleyici olduğu görülmüştür. Bu bakımdan, kararın lafzına bakıldığında, dine göre farklı muamele yapıldığı açıkça görülmüştür.

Avusturya Yüce Mahkemesinin kararı, Sözleşmenin meşru saydığı bir amaç olan başkalarının - olayda çocukların- haklarının korunmasına yöneliktir. Ancak Avusturya Yüce Mahkemesi kararında ağırlıklı olarak Dini Eğitim Yasası hükümlerine dayanmış; ve illa, çocukların hak ve menfaatleri konusunda alt derece mahkemelerinin uzman görüşlerine dayandırılmış değerlendirmelerinin aksini benimsemiştir. Mahkeme, yalnızca din farklılığına dayalı bir ayırımı kabul edilebilir saymamış; bu bağlamda gözetilen amaçla kullanılan araçlar arasında bir orantılılık görememiş ve bu nedenle 8. madde ile bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Bu sonucu dikkate alarak, Mahkeme, tek başına 8. maddenin ve tek başına ve 14. madde ile bağlantılı olarak 9. maddenin ihlali yönündeki iddiaları ayrıca incelemeye gerek görmemiş; AİHS 50. maddesi uyarınca tazminata hükmetmiştir.

Agga v. Yunanistan (No. 3) (32186/02) [2006] AIHM 13 Temmuz 2006 ve Agga v. Yunanistan (No. 4) (33331/02) [2006] AIHM 13 Temmuz 2006

Yunanistan'da Xanthi'de mukim bir Yunan vatandaşı olan başvurucu, 17 Ağustos 1990 tarihinde görev bölgesindeki camilerde ibadete katılan Müslümanlar tarafından Xanthi müftüsü olarak seçilmiştir. Yunan Devleti ise bölgede görev yapmak üzere bir başka müftü atamıştır. Buna rağmen, başvurucu görevden geri çekilmemiştir.

Başvurucu Xanthi müftüsü sıfatıyla resmi bildirimler imzaladığı ve bunları yayınladığı gerekçesiyle 11 Şubat 1996 ve 17 Şubat 1996 tarihlerinde kendisi hakkında “tanınan bir din”in resmi görevlisinin yetkilerini gasp etmekten Ceza Kanunu’nun 175. maddesi uyarınca dördüncü kez ceza davası açılmıştır. Başvurucu, hapis cezasına çarptırılmış, sonra para cezasına çevrilmiştir.

Temyiz Mahkemesi 8 Mart 2002 tarihinde, başvurucunun her dört dava ile ilgili temyiz taleplerini reddetmiştir. Temyiz Mahkemesi, Ceza Kanununun 175. maddesinde yer alan suçun, “tanınan bir dinin resmi görevlisi olarak ortaya çıkıldığı ve din görevline ait idari yetkiler dahil, bazı yetkilerin kullanıldığı anda” işlendiğini belirtmiştir. Temyiz Mahkemesi, başvurucunun Xanthi müftüsü gibi davranması ve gözükmesi nedeniyle bu suç işlendiğini belirtir.

Mahkeme buna ilaveten, başvurucunun mahkumiyetinin Sözleşme’nin 9. ve 10. maddelerine aykırı olmadığını; zira başvurucunun dini inancından veya birtakım görüşlerini ifade etmesinden dolayı değil, bir müftünün yetkilerini gasp etmesi nedeniyle cezalandırıldığını belirtmiştir.

Başvurucu, Sözleşme’nin 9. maddesi (düşünce, din ve vicdan özgürlüğü) ve 10. maddesine (ifade özgürlüğü) dayanmıştır.

9. Madde

Mahkeme, başvurucunun, devletin veya Belediye yetkilisinin yetkilerini isteyerek (kasıtlı olarak) gasp etme eyleminden dolayı, bu eylemi suç olarak düzenleyen Ceza Kanununun 175. maddesi uyarınca mahkum edildiğini gözlemlemektedir. Bununla beraber Mahkeme, 2 numaralı Agga-Yunanistan kararında da belirtmiş olduğu gibi, başvurucuyu mahkum eden ulusal mahkeme kararında başvurucunun hukuksal etkiler doğuracak herhangi bir özel eylemine değinilmediğini kaydetmektedir. Aksine ulusal mahkeme, başvurucuyu dini içerikli mesajlar yayınlaması ve bunları Xanthi müftüsü olarak imzalamasına dayanarak mahkum etmiştir.

Yukarıda belirtilen olaylar ışığında Mahkeme, ulusal mahkemenin yukarıda belirtilen kararında herhangi bir gerekçe bulamamıştır. Mahkeme, özellikle, başvurucunun 175. maddeden mahkum edilmesini davadaki olayın şartlarına göre haklı kılacak “toplumsal ihtiyaç baskısı” bulunduğunun gösterilmediğini düşünmektedir. Sonuç olarak, Sözleşme’nin 9 (2). maddesi uyarınca kamu düzenini korumak amacıyla başvurucunun ibadete ve öğreterek, diğerleriyle topluluk içinde ve aleni şekilde dinini ortaya koyma hakkına yapılan müdahale, demokratik bir toplumda gerekli değildir.

Bu nedenle, bu davada Sözleşme’nin 9. maddesi ihlal edilmiştir.

10. Madde

Mahkeme, 10. maddesinin uygulanmasını gerektirecek ayrı bir olayın var olmaması nedeniyle ayrıca Sözleşme’nin 10. maddesinin ihlal edilmediğini değerlendirmeyi gerekli görmemiştir.

3- AVRUPA BİRLİĞİ

3.1 – Karar A5-0281/2003, 4 Eylül 2003 SYLLA Raporu (Özet)

Düşünce Vicdan ve Din Özgürlüğü

Avrupa Birliği Konseyi,

32. Üye Devletleri ve AB'yi fanatizmin ve köktencilüğün tüm biçimlerini yasaklamak kadar dinler arası diyalogu yaygınlaştırmaya ve okullarda din dersini kaldırmayı bir kural olarak benimsemeyen laiklik ilkelerini garanti altına almaya; bu diyalog ve eğitimin dindar olmayan dünya görüşlerine yönelik orantılı dikkati ayırmak zorunda olduklarını dikkate almaya çağırır,

33. Başka dine geçmeyi bir suç olarak ceza kanunlarından çıkarmaları ve Müslümanların kendi dini geleneklerine göre ölümlerini gömebilecekleri mezarlıklara sahip olmaları ve camilerini inşa etmelerine yönelik yetkileri temin edebilmelerinden dolayı, din ve vicdan özgürlüğüne saygı göstermeleri bakımında Yunanistan'da gerçekleşen ilerlemeyi takdir etmeye çağırır,

34. Finlandiya ve Yunanistan'a vicdani retçilere dair herhangi bir cezalandırıcı ve ayrımcı yaklaşımı ortadan kaldırmaya yönelik bir bakış açısıyla, alternatif sivil hizmetleri devam ettirmelerine dair yasalarında düzenlemeler yapmalarını bir kere daha tavsiye eder,

35. Üye Devletleri bireylerin fiziksel ya da zihinsel bütünlüğüne yönelik bir tehdit oluşturan tarikat faaliyetleri yüzünden ortaya çıkan tehlikeye karşı bir kere daha uyarır ve Üye Devletleri ceza ve medeni kanunları yoluyla bu tarikatlar tarafından gerçekleştirilen kötüye kullanmalar ve yasadışı faaliyetlerle mücadele etmeye çağırır.

IV. BÖLÜM

CİNSİYET VE CİNSEL YÖNELİME DAYALI AYRIMCILIĞA UĞRAMAMA HAKKINA DAİR ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI BELGELERİ

1- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

1.1- Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Tasfiye edilmesine dair Sözleşme

Genel Kurulunun 18 Aralık 1979 tarihli ve 34/180 sayılı Kararıyla kabul edilmiştir.

Yürürlüğe giriş: 3 Eylül 1981

[BAŞLANGIÇ]

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler,

Birleşmiş Milletler Şartı'nın temel insan haklarına, insanlık onuru ve insanın değeri ile erkeklerin ve kadınların haklar bakımından eşitliğine olan inancını yeniden teyit ettiğini kaydederek,

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin ayrımcılığın kabul edilemezliği prensibini teyit ettiğini ve bütün insanların onurları ve hakları bakımından eşit ve özgür doğduklarını ve herkesin cinsiyet dayanan ayırım da dahil, bu Bildiri'de yer alan hiç bir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın haklara ve özgürlüklere sahip olduklarını ilan etmiş olması kaydederek,

İnsan Haklarına dair Uluslararası Sözleşmelere Taraf olan Devletlerin, erkeklere ve kadınlara ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel ve siyasal haklardan yararlanmaları konusunda eşit haklar sağlama yükümlülüğü altında bulunduğunu kaydederek,

Birleşmiş Milletler ve onun uzman kuruluşlarının gözetiminde meydana getirilen uluslararası sözleşmelerin erkekler ve kadınlar arasında hak eşitliği sağlamaya çalıştığını dikkate alarak,

Birleşmiş Milletler ve onun uzman kuruluşları tarafından kabul edilen kararların, bildirimlerin ve tavsiye kararlarının erkekler ve kadınlar arasında hak eşitliği sağlamaya çalıştığını kaydederek,

Ancak bu gibi çeşitli belgelere rağmen, kadınlara karşı ayrımcılığın yaygın bir şekilde devam etmesinden kaygı duyarak,

Kadınlara karşı ayrımcılığın hak eşitliği ve insanlık onuruna saygı prensiplerini ihlal etmesinin, kadınların erkeklerle eşit bir biçimde ülkenin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamına katılmalarına bir engel oluşturduğunu, toplumun ve ailenin refah düzeyinin artmasına mani olduğunu ve ülkelerinin ve insanlığın hizmetinde bulunan kadınların yeteneklerini tam olarak geliştirmelerini daha da güçleştirdiğini akılda tutarak,

Yoksulluk içinde bulunan kadınların yiyecek, sağlık, eğitim, öğretim ve iş imkanları ile diğer ihtiyaçlarını karşılamada yeterli imkanı bulamamalarından kaygı duyarak,

Hakkaniyet ve adalet esaslarına dayanan yeni uluslararası ekonomik düzenin, erkekler ile kadınlar arasında eşitliğin sağlanmasına doğru önemli ölçüde katkıda bulunacağına inanarak,

Apartheid'in, her türlü ırkçılığın, ırkçı ayrımcılığın, koloniciliğin, yeni koloniciliğin, saldırganlığın, yabancı işgalinin, bir Devlet üzerinde egemenlik kurmanın ve iç işlerine karışmanın ortadan kaldırılmasının, erkeklerin ve kadınların haklardan tam olarak yararlanmaları için esas olduğunu vurgulayarak,

Uluslararası barış ve güvenliğin güçlendirilmesinin, uluslararası gerilimin giderilmesinin, sosyal ve ekonomik sistemleri ne olursa olsun bütün Devletler arasında karşılıklı işbirliği yapılmasının, genel ve tam bir silahsızlanmaya gidilmesinin, özellikle sıkı ve etkili bir uluslararası kontrol altında nükleer silahsızlanmanın, ülkeler arasında adalet, eşitlik ve karşılıklı menfaat prensiplerinin kabul

edilmesinin ve yabancı ve koloni hakimiyeti ve yabancı işgali altındaki halkların self-determinasyon ve bağımsızlık haklarını tanımakla beraber ulusal egemenliğe ve ülke bütünlüğüne saygı göstermenin, toplumsal ilerlemeyi ve gelişmeyi sağlayıp bunun sonucu olarak erkekler ile kadınlar arasında tam bir eşitliğe ulaşılmasına katkıda bulunacağını teyit ederek,

Bir ülkenin bütünüyle gelişmesi, yeryüzündeki refahın artması ve barışın gerçekleşmesi için, her alanda kadınların erkeklerle aynı şartlar altında eşit bir biçimde katılmaları gerektiğinin farkında olarak,

Ailenin ve toplumun gelişmesine kadının büyük katkısının henüz tam olarak kabul edilmemiş olduğunu, anneliğin toplumsal bakımdan önemi ile her iki eşin aile içindeki ve çocuğun yetiştirilmesindeki rolünü akılda tutarak, ve kadının doğurganlıktaki rolünün ayrımcılık için bir temel sayılmayacağı ve fakat çocuğun yetiştirilmesinde kadın ve erkek ile toplumun bir bütün olarak sorumluluğu paylaşımlarını gerektirdiğinin farkında olarak,

Erkekler ile kadınlar arasında tam bir eşitliğin gerçekleşmesi için erkekler ile birlikte kadınların da toplum ve aile içindeki geleneksel rollerinin değişmesine ihtiyaç bulunduğundan,

Kadınlara karşı Ayrımcılığın Tasfiye edilmesi hakkındaki Bildiri’de yer verilen prensiplerin uygulanmasına ve bu amaçla her türlü ayrımcılığın ve görünümünün tasfiye edilmesi için gerekli her türlü tedbiri almaya karar vererek,

Aşağıdaki konularda anlaşmışlardır:

BÖLÜM I

Madde 1 [Kadınlara karşı ayrımcılığın tanımı]

Bu Sözleşmenin amacı bakımından “kadınlara karşı ayrımcılık” terimi siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, medeni durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya kullanmalarını engelleme veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı her hangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama anlamına gelir.

Madde 2 [Hukuki alanda tedbirler alma yükümlülüğü]

Taraf Devletler kadınlara karşı ayrımcılığın her biçimini yasaklayıp, her türlü vasıta ile ve hiç vakit kaybetmeden kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etme politikası izlemeyi kabul ederler, ve bu amaçla aşağıdaki konularda taahhütte bulunurlar:

a) Erkeklerin ve kadınların eşitliği prensibini henüz ulusal anayasalarına veya diğer ilgili mevzuatlarına içselleştirmemişler ise, bu prensibi içselleştirmeyi ve yasalar ve diğer uygun vasıtalarla bu prensibin pratik olarak uygulanmasını sağlamak;

b) Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı yasaklayan ve gerektiği taktirde yaptırımlar getiren gerekli mevzuatı çıkarmak ve diğer tedbirleri almak;

c) Kadınların haklarını erkeklerle eşit bir biçimde koruyacak hukuki mekanizmalar kurmak ve yetkili ulusal yargı yerleri ile diğer kamu kurumları vasıtasıyla her hangi bir ayrımcılık karşısında kadınların etkili bir biçimde korunmasını sağlamak;

d) Kadınlara karşı ayrımcılık niteliğindeki bir eylem veya uygulamadan kaçınmak ve kamu kurum ve kuruluşların bu yükümlülüğe uygun davranmalarını sağlamak;

e) Her hangi bir kişi, kurum veya kuruluş tarafından kadınlara karşı ayrımcılık yapılmasını önlemek için gerekli her türlü tedbiri almak;

f) Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan mevcut yasaları, hukuki düzenlemeleri, gelenekleri ve uygulamaları değiştirmek veya kaldırmak için gerekli her türlü tedbiri almak;

g) Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan bütün ulusal ceza hükümleri kaldırmak;

Madde 3 [Siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda tedbir alma yükümlülüğü]

Taraf Devletler kadınların tam olarak gelişmelerini ve ilerlemelerini sağlamak üzere, erkeklerle eşitlik temeline dayanan insan haklarını ve temel özgürlüklerini güvence altına almak ve kullanmalarını sağlamak amacıyla, mevzuat çıkarmak da dahil her alanda ve özellikle siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda gerekli her türlü tedbiri alır.

Madde 4 [Geçici olarak alınan özel tedbirler]

1. Erkekler ile kadınlar arasındaki eşitliği fiilen gerçekleştirmeyi hızlandırmak için Taraf Devletlerin aldıkları geçici tedbirler, bu Sözleşmede tanımlanan bir ayrımcılık şeklinde görülemez; ancak bunlar hiç bir şekilde eşitlikçi olmayan veya farklı türden standartların sürdürülmesi sonucunu doğuramaz; fırsat ve muamele eşitliğini sağlama amacı gerçekleştiğinde bu tedbirlerin uygulanmasına son verilir.

2. Anneliği korumak amacıyla bu Sözleşmedeki tedbirler de dahil Taraf Devletler tarafından alınan bütün özel tedbirler ayrımcılık şeklinde görülemez.

Madde 5 [Önyargıların ve geleneklerin tasfiye edilmesi]

Taraf Devletler aşağıdaki konularda gerekli tedbirleri alırlar:

a) Her iki cinsten birinin aşağı veya üstün olduğu veya erkekler ile kadınların basma kalıp rollerine sahip oldukları düşüncesine dayanan bütün önyargılar ve gelenekler ile her türlü uygulamayı tasfiye etmek amacıyla erkeklerin ve kadınların sosyal ve kültürel davranış tarzlarını değiştirmek;

b) Ailede verilen eğitimin, toplumsal bir işlev olarak anneliğin gerektiği şekilde anlaşılmasını ve çocuğun büyütülmesinde ve yetiştirilmesinde erkeklerin ve kadınların ortak sorumluluğunun kabul edilmesini, yani çocuğun menfaatlerinin her durumda öncelik taşıdığını de içermesini sağlamak.

Madde 6 [Kadın satışının yasaklanması]

Taraf Devletler her hangi bir biçimde kadın satışını ve kadınların fahişeleştirilerek istismar edilmelerini son erdirmek için mevzuat çıkarmak da dahil, gerekli her türlü tedbiri alır.

BÖLÜM II**Madde 7 [Oy verme, seçilme ve katılma hakkı]**

Taraf Devletler ülkenin siyasi ve kamusal yaşamında kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbiri alır ve, özellikle kadınların erkeklerle eşit şekilde aşağıdaki haklarını güvence altına alır:

a) Bütün seçimlerde ve referandumlarda oy kullanmak ve kamusal olarak seçim yapılan bütün organlara seçilebilmek hakkı;

b) Hükümet politikalarının formüle edilmesine ve bunların uygulanmasına katılma hakkı ile kamu görevlerine atanma ve idarenin her düzeyinde kamusal görevleri yerine getirme hakkı;

c) Hükümet dışı kuruluşlar ile ülkenin kamusal ve siyasi yaşamıyla ilgili kuruluşlara katılma hakkı.

Madde 8 [Hükümeti temsil hakkı]

Taraf Devletler kadınların erkeklerle aynı şekilde ve hiç bir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın Hükümetlerini uluslararası düzeyde temsil etmeleri ve uluslararası örgütlerin çalışmalarına katılmaları için gerekli her türlü tedbiri alır.

Madde 9 [Vatandaşlık hakkı]

1. Taraf Devletler vatandaşlığın kazanılması, değiştirilmesi, sürdürülmesi konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar tanır. Taraf Devletler özellikle, bir yabancı ile evlenmenin veya evlilik sırasında

kocanın vatandaşlık değiştirmesinin, otomatik olarak kadının da vatandaşlık değiştirmesine, vatansız kalmasına veya zorla kocanın vatandaşlığına geçmesine neden olmamasını sağlar.

2. Taraf Devletler çocukların vatandaşlığı konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar sağlar.

BÖLÜM III

Madde 10 [Eğitim hakkı]

Taraf Devletler eğitim alanında kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek üzere gerekli her türlü tedbiri ve kadınlarla özellikle erkeklerin eşitliğine dayanan aşağıdaki tedbirleri alır:

a) Meslek ve sanat rehberliği verilmesinde, kentsel alanlarda olduğu gibi kırsal alanlarda da eğitim kuruluşlarına girme ve bu kuruluşlardan diploma almada eşit şartların sağlanması; bu eşitlik okul öncesi eğitim ile genel, teknik, mesleki ve yüksek teknik eğitimde, ve her çeşit mesleki öğretimde sağlanır;

b) Aynı öğretim programına katılmaları, aynı sınavlara girmeleri, nitelik bakımından aynı düzeydeki eğitimcilerden eğitim almaları, aynı nitelikteki bina ve eğitim araçlarına sahip olmaları sağlanır;

c) Erkeklerin ve kadınların kalıplaşmış rolleriyle ilgili kavramların eğitimin her düzeyinden ve biçiminden tasfiye edilmesi için karma eğitim ve bu amaca ulaşılmasına yardımcı olacak diğer eğitim türleri teşvik edilir, ve özellikle okul kitapları ve ders programların gözden geçirilir ve bu öğretim metoduna göre uyarlanır;

d) Burs ve diğer eğitim yardımlarından yararlanmada aynı imkanlar sağlanır;

e) Erkekler ile kadınlar arasında varolan eğitim açığını mümkün olan en kısa sürede kapatmayı amaçlayan yetişkinler için programlar ile okuma yazma programları da dahil, sürekli eğitim programlarına katılmaları konusunda aynı imkanlar sağlanır;

f) Kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesi ve okuldan erken ayrılan kızlar ve kadınlar için eğitim programları düzenlenir;

g) Spora ve beden eğitimine faal olarak katılmalarını sağlamak için aynı imkanlar tanınır;

h) Aile planlaması hakkında bilgi ve tavsiyeler dahil, aile sağlığını ve iyiliğini sağlayamaya yardımcı olacak özel bazı eğitsel bilgiler verilir.

Madde 11 [Çalışma hakkı]

1. Taraf Devletler istihdam alanında erkekler ile kadınların eşitliğini sağlayacak şekilde kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için kadınlara aynı hakları ve özellikle aşağıdaki hakları tanır:

a) Her insanın vazgeçilmez bir hakkı olan çalışma hakkı;

b) İstihdam konularında seçim yapılırken aynı ölçülerin uygulanması da dahil, aynı istihdam imkanlarından yararlanma hakkı;

c) Mesleğini ve işini serbestçe seçme hakkı, meslekte ilerleme hakkı, iş güvenliğine sahip olma ve hizmet karşılığı imkanlardan ve menfaatlerden yararlanma hakkı ile, çıraklık eğitimi, ileri düzeyde mesleki eğitim ve bilgi yenileme eğitimi gibi mesleki eğitim ve yenileme eğitimi alma hakkı;

d) Tazminatlar da dahil eşit ücret alma, ve eşit değerde yapılan işe karşı eşit muamele görme ile birlikte işin niteliğinin değerlendirilmesinde eşit muamele görme hakkı;

e) Özellikle emeklilik, işsizlik, hastalık, malullük, yaşlılık ve diğer iş göremezlik gibi hallerde sosyal güvenlik hakkı ile birlikte ücretli izin hakkı;

f) Sağlığın korunması ve doğurganlık yeteneğinin korunması da dahil, çalışma şartlarında güvenlik hakkı;

2. Taraf Devletler, evlilik veya annelik sebepleriyle kadına karşı ayrımcılık yapılmasını engellenmek ve çalışma hakkını etkili bir biçimde korumak için aşağıdaki tedbirleri alırlar:

a) Hamilelik veya annelik izni sebebiyle işe son verilmesini ve medeni duruma dayanılarak işten çıkarma şeklinde ayrımcılık yapılmasını cezaya tabi tutarak yasaklar;

b) İş, işte kıdemi veya sosyal hakları kaybetmeden ücretli olarak veya buna benzer menfaatler sağlanarak annelik izni verilmesine dair düzenleme yapar;

c) Anne ve babanın aile içi yükümlülüklerini, çalışma yaşamındaki sorumluluklarıyla ve toplumsal yaşama katılmalarıyla uyumlaştırabilmeleri için, özellikle çocuk bakım kurumlarının kurulmasını ve geliştirilmesini istemek suretiyle, gerekli destekleyici sosyal hizmetlerin sağlanmasını teşvik eder;

d) Hamilelik sırasında kendilerine zarar verebilecek işlerde çalışan kadınların özel olarak korunmasını sağlar;

3. Bu madde kapsamına giren koruyucu yasal önlemler, bilimsel ve teknolojik bilgilerin ışığında periyodik olarak gözden geçirilir ve gerekli görüldüğü takdirde düzeltilir, kaldırılır veya genişletilir.

Madde 12 [Sağlık hakkı]

1. Taraf Devletler sağlık alanında erkekler ile kadınların eşit şekilde, aile planlaması hizmetleri de dahil sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak üzere kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbiri alır.

2. Taraf Devletler bu maddenin birinci fıkrasındaki hükümlere bakmaksızın, hamilelik dönemi, doğum dönemi ve doğum sonrası dönem ile ilgili olarak kadınlara, gerektiği takdirde ücretsiz olarak, gerekli hizmetleri sağlar; bunun yanında hamilelik ve emzirme döneminde yeterli hizmet verir.

Madde 13 [Ekonomik ve sosyal yaşamın diğer alanlarındaki haklar]

Taraf Devletler ekonomik ve sosyal yaşamın diğer alanlarında erkekler ile kadınların eşit şekilde aynı haklardan yararlanmasını sağlamak üzere kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbiri alır ve özellikle aşağıdaki hakları tanır:

a) Aile tazminatlarından yararlanma hakkı;

b) Banka kredisi alma, ipotek ettirme ve diğer mali imkanlardan yararlanma hakkı;

c) Eğlendirici faaliyetler ile her türlü sportif ve kültürel faaliyetlere katılma hakkı;

Madde 14 [Kırsal alandaki kadınların hakları]

1. Taraf Devletler kırsal alanda yaşayan ve kayıt dışı sektörlerde çalışarak ailelerinin ekonomik yaşamlarına önemli katkıda bulunan kadınların karşılaştıkları özel sorunları dikkate alır ve bu Sözleşmenin hükümlerinin kırsal alanda yaşayan kadınlara uygulanmasını sağlamak için gerekli her türlü tedbiri alır.

2. Taraf Devletler erkekler ile kadınlar arasında eşitliği sağlamak üzere, kırsal alanda meydana gelen gelişmelere katılmaları ve bu gelişmelerden yararlanmaları için kırsal alanda yaşayan kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbiri alır, ve bu kadınlara özellikle aşağıdaki hakları tanır;

a) Her düzeydeki planlamanın yapılmasına ve uygulanmasına katılma hakkı;

b) Aile planlamasında bilgilendirme, danışmanlık ve hizmet verme de dahil, yeterli sağlık hizmetinden yararlanma hakkı;

c) Sosyal güvenlik programlarından doğrudan yararlanma hakkı;

d) Okuma-yazma ile ilgili öğretim de dahil, teknik yeterliliklerini artırmak için halka açık olan ve geliştirmeye yönelik hizmetler ile birlikte her türlü resmi veya gayri resmi eğitim ve öğretimden yararlanma hakkı;

e) Adam çalıştırma veya çalışma suretiyle ekonomik imkanlardan eşit bir biçimde yararlanmalarını sağlamak için ferdi gruplar ve topluluklar örgütlenme hakkı;

f) Her türlü toplumsal faaliyetlere katılma hakkı;

g) Tarımsal kredi ve borç alma, pazarlama imkanlarına ulaşma, toprak ve tarım reformunda gerekli teknolojiden yararlanma ve eşit muamele görme ile iskan programlarından yararlanma hakkı;

h) Özellikle konut, sağlık, aydınlanma, içme suyu, ulaşım ve iletişim hizmetleriyle ilgili yeterli yaşam standartlarından yararlanma hakkı.

BÖLÜM IV

Madde 15 [Hukuk önünde eşitlik hakkı]

1. Taraf Devletler kadınların erkeklerle hukuk önünde eşitliğini kabul eder.

2. Taraf Devletler hukuki meselelerde kadınların erkeklerle aynı hukuki ehliyete sahip olmalarını ve bu ehliyeti kullanmaları için aynı imkanlara sahip olmalarını kabul eder. Taraf Devletler özellikle, sözleşme yapma ve malların idaresi konusunda kadınlara eşit haklar tanır ve, mahkeme ve yargı yerleri önündeki davaların her aşamasında eşit muamele görmelerini sağlar.

3. Taraf Devletler, kadının hukuki ehliyetini kısıtlamaya yönelik hukuki sonuç doğuran bütün sözleşmelerin ve her türlü özel belgenin hükümsüz sayılacağını kabul eder.

4. Taraf Devletler, kişilerin seyahat hakkı ve, yerleşme ve konutu seçme özgürlüğü ile ilgili yasalarda erkeklere ve kadınlara eşit haklar tanımayı kabul eder.

Madde 16 [Evlenme ve aile ilişkileri alanındaki haklar]

1. Taraf Devletler evlilik ve aile ilişkileri ile ilgili bütün konularda kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbiri alır ve özellikle erkeklerle kadınların eşitliğini öngören aşğıdaki hakları tanır:

a) Evlenmede aynı hakka sahip olma;

b) Serbestçe eş seçmede ve serbest ve kendi rızasıyla evlenmede aynı hakka sahip olma;

c) Evlilik döneminde ve boşanma sırasında aynı haklara ve yükümlülöklere sahip olma;

d) Medeni durumları ne olursa olsun, anne ve baba olarak çocuklarla ilgili konularda aynı haklara ve yükümlölöklere sahip olma; her hal ve karda çocukların menfaatlerine üstünlük tanınır;

e) Çocukların sayısına ve dünyaya getirilme zamanına serbestçe ve makulce karar verme konusunda aynı hakka sahip olma ve bu hakları kullanabilmeleri için gerekli bilgiye, eğitime ve araçlara sahip olma;

f) Velayet, vasilik, kayımlık ve evlat edinme, veya bu kavramların bulunduğu ulusal mevzuattaki benzer kurumlar bakımından aynı haklara ve yükümlölöklere sahip olma; her hal ve karda çocukların menfaatlerine üstünlük tanınır;

g) Soyadı, meslek ve iş seçime hakları da dahil, karı ve koca olarak aynı kişisel haklara sahip olma;

h) Eşlerin mallarına sahip olma, kazanma, işletme, idare etme, kullanma ve mallarını bir bedel karşılığında veya bedelsiz olarak elden çıkarma konusunda aynı haklara sahip olma.

2. Çocuğun nişanlandırılması ve evlendirilmesi hiç bir hukuki sonuç doğurmaz; asgari evlenme yaşını tespit etmek ve evliliklerin resmi sicile kaydının zorunlu hale getirilmesi için yasama tedbirleri de dahil gerekli tüm işlemler yapılır.

BÖLÜM V

Madde 17 [Kadınlara karşı Ayrımcılığın Tasfiye edilmesi Komitesi]

1. Bu Sözleşmenin uygulanmasında meydana gelen gelişmeleri incelemek amacıyla (bundan sonra Komite diye geçecek olan) bir Kadınlara karşı Ayrımcılığın Tasfiye edilmesi Komitesi kurulur; Komite Sözleşmenin yürürlüğe girmesi sırasında on sekiz, ve Sözleşmenin otuz beş Taraf Devlet tarafından onaylanması veya katılmasından sonra yirmi üç tane yüksek ahlaki niteliklere ve Sözleşmenin kapsadığı alanda ehliyeteye sahip uzmanlardan meydana gelir. Uzmanlar Taraf Devletlerin vatandaşları arasından ve bu Devletler tarafından seçilirler ve uzmanlar kendi şahsi sıfatlarıyla görev yaparlar; uzmanların seçiminde coğrafi dağılım dengesine ve farklı uygarlık biçimleri ile birlikte başlıca hukuk sistemlerinin temsil edilmesine özen gösterilir.

2. Komite üyeleri Taraf Devletlerce aday gösterilen kişilerin yer aldığı bir listeden gizli oyla seçilir. Her Taraf Devlet kendi vatandaşları arasından sadece bir kişiyi aday gösterebilir.

3. İlk seçimler bu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden itibaren altı ay içinde yapılır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri her seçim tarihinden en az üç ay önce Taraf Devletlere birer mektup göndererek, gösterecekleri adayın ismini iki ay içinde sunmaya davet eder. Genel Sekreter bu suretle aday gösterilen kişilerin isimlerini alfabetik sıraya koyup, yanlarına kendilerini aday gösteren Taraf Devletin adını da belirterek bir liste hazırlar ve bu listeyi Taraf Devletlere gönderir.

4. Komite üyelerinin seçimi, Genel Sekreter tarafından Birleşmiş Milletler Merkezine çağrılan Taraf Devletlerin yapacakları toplantıda gerçekleştirilir. Taraf Devletlerin üçte ikisinin katılımıyla yetersayının oluşacağı toplantıda, en fazla oyu alan adaylar ile toplantıda bulunup oy kullanan Taraf Devletlerin temsilcilerinin salt çoğunluğunun oyunu alan adaylar, Komiteye üye seçilmiş olur.

5. Komite üyeleri dört yıllık bir süre için seçilirler. Ancak, yapılan ilk seçimlerde Komiteye üye seçilen dokuz üyenin görev süresi iki yıl sonra sona erer; bu dokuz üyenin adları ilk seçimin yapılmasından hemen sonra, Komite Başkanı tarafından kura ile belirlenir.

6. Otuz beşinci onay veya katılmadan sonra Komiteye seçilecek beş ilave üyenin seçimi, bu maddenin 2, 3 ve 4. fıkralarına göre yapılır. Bu suretle seçilen ilave üyelerden iki tanesinin görev süresi iki yıl sonra sona erer; bu iki üyenin adları Komite Başkanı tarafından kura ile belirlenir.

7. Arızı sebeplerle boşalan üyeliklerin doldurulması için, Komite üyeliği sona eren uzmanın vatandaşı olan Taraf Devlet kendi vatandaşları arasından başka bir uzman atar; bu atama Komitenin onayına tabidir.

8. Komite üyelerine Genel Kurulun onayıyla, Komitedeki görevin önemini dikkate alarak Genel Kurulun belirleyeceği miktarda ve şartlarda Birleşmiş Milletler bütçesinden bir ücret ödenir.

9. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Komitenin bu Sözleşmeye göre görevlerini etkili bir biçimde yerine getirmesini sağlamak için gerekli personeli ve imkanları sağlar.

Madde 18 [Devlet raporları]

1. Taraf Devletler, Komite tarafından incelenmek üzere Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine, bu Sözleşme hükümlerine etkililik kazandırmak için aldıkları yasal, yargısal, idari ve diğer tedbirleri ve konuda kaydedilen gelişmeleri içeren bir rapor sunmayı taahhüt eder. Bu raporlar:

a) İlgili Devlet bakımından Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra bir yıl içinde;

b) Bundan sonra en azından her dört yılda bir ve Komite talep ettiği zamanlarda verilir.

2. Raporlarda bu Sözleşmeden doğan yükümlülüklerin yerine getirilme derecesini etkileyen faktörler ve güçlükler de belirtilebilir.

Madde 19 [Komitenin İçtüzüğü]

1. Komite kendi içtüzüğünü kendisi yapar.

2. Komitede çalışacak görevlileri Komite iki yıllık bir süre için seçer.

Madde 20 [Komite toplantıları]

1. Komite, bu Sözleşmenin 18. maddesi uyarınca sunulan raporları incelemek üzere normal olarak yılda bir kere ve iki haftayı aşmayacak bir süre için toplanır.

2. Komite toplantıları normal olarak Birleşmiş Milletler Merkezinde veya Komite tarafından uygun görülen başka bir yerde yapılır.

Madde 21 [Yıllık rapor]

1. Komite faaliyetleri hakkında Ekonomik ve Sosyal Konsey vasıtasıyla Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna yıllık bir rapor sunar ve Taraf Devletlerden aldığı raporların ve bilgilerin incelenmesine dayanarak önerilerde ve genel nitelikte tavsiyelerde bulunabilir. Komite raporunda bu öneriler ve genel nitelikteki tavsiyeler ile birlikte Taraf Devletlerin yorumlarına da yer verilir.

2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Komitenin raporunu bilgi edinmesi amacıyla Kadının Statüsü hakkındaki Komisyona gönderir.

Madde 22 [Uzman kuruluşların temsili]

Uzman kuruluşlar, bu Sözleşmenin kendi faaliyet alanlarına giren hükümlerinin uygulanması hakkında inceleme yapılırken temsil edilme hakkına sahiptir. Komite, uzman kuruluşları bu Sözleşmenin kendi faaliyet alanlarına giren hükümlerinin uygulanması hakkında rapor sunmaya davet edebilir.

BÖLÜM VI

Madde 23 [Yorumlama prensipleri]

Bu Sözleşmenin hiç bir hükmü, erkekler ile kadınlar arasında eşitliğin sağlanması bakımından daha yararlı olabilecek aşağıdaki hükümleri etkilemez:

a) Bir Taraf Devletin mevzuatında bulunan hükümleri, veya

b) Bu Devlet bakımından yürürlükte bulunan başka uluslararası sözleşme, andlaşma veya anlaşma hükümlerini.

Madde 24 [İç hukukta gerekli tedbirleri alma taahhüdü]

Taraf Devletler ulusal düzeyde, bu Sözleşmede tanınan hakların tam olarak gerçekleştirilmesini amaçlayan gerekli her türlü tedbiri almayı taahhüt eder.

Madde 25 [İmza, onay ve katılma]

1. Bu Sözleşme bütün Devletlerin imzasına açıktır.

2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri bu Sözleşmenin depozitörü olarak görevlendirilmiştir.

3. Bu Sözleşme onaya tabidir. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilir.

4. Bu Sözleşme bütün Devletlerin katılmasına açıktır. Katılma, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine katılma belgesinin tevdi edilmesinden itibaren yürürlük kazanır.

Madde 26 [Sözleşmenin gözden geçirilmesi]

1. Bu Sözleşmenin değiştirilmesine dair talepler, her hangi bir zamanda her hangi bir Taraf Devlet tarafından Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine hitaben yazılı bir bildirim vasıtasıyla yapılabilir.

2. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, böyle bir talep karşısında yapılacak işlemler konusunda karar verir.

Madde 27 [Yürürlüğe girme]

1. Bu Sözleşme yirminci onay veya katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi edilme tarihinden itibaren otuz gün sonra yürürlüğe girer.

2. Yirminci onay veya katılma belgesinin tevdi edilmesinden sonra bu Sözleşmeyi onaylayan veya katılan her bir Devlet bakımından bu Sözleşme, kendi onay ve katılma belgelerini tevdi etmelerinden itibaren otuz gün sonra yürürlüğe girer.

Madde 28 [Çekinceler]

1. Onaya ve katılma sırasında Devletler tarafından yapılan çekincelerin metni Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından alınır ve diğer bütün Devletlere gönderilir.

2. Bu Sözleşmenin konusuna ve amacıyla bağdaşmayan bir çekince kabul edilmez.

3. Yapılmış olan çekinceler her zaman Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine hitaben yapılacak bir bildirimle geri alınabilir; Genel Sekreter bu bildirimden diğer bütün Devletleri haberdar eder. Bu tür bir bildirim alındığı tarihte yürürlüğe girer.

Madde 29 [Sözleşmenin yorumu ile ilgili uyuşmazlıklar]

1. Bu Sözleşmenin yorumlanması veya uygulanması ile ilgili olarak iki veya daha fazla Taraf Devlet arasında çıkan bir uyuşmazlık, bu Devletlerden birinin talebi üzerine hakem önüne götürülür. Hakem önüne götürme talebinden itibaren altı ay içinde taraflar hakemliğin kuruluşu üzerinde anlaşamazlarsa, bu taraflardan her hangi biri bu uyuşmazlığı Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'ne uygun olarak, Uluslararası Adalet Divanı'nın önüne götürülebilir.

2. Taraf Devletlerden her biri bu Sözleşmenin imzalanması veya daha sonra onaylanması veya katılması sırasında, bu Maddenin birinci fıkrasıyla bağlı olmadığını beyan edebilir. Bu tür bir çekince koyan Taraf Devlet karşısında diğer Taraf Devletlerde yukarıdaki fıkra ile bağlı olmazlar.

3. Yukarıdaki ikinci fıkraya uygun olarak bir çekince koymuş olan bir Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bir bildirim göndererek bu çekincesini her zaman geri alabilir.

Madde 30 [Orijinal metin]

Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri eşit ölçüde geçerli olan bu Sözleşme Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğinde saklanır.

Aşağıda imzası bulunan yetkili temsilciler, bu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

1.2 - Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine İlişkin Seçmeli Ek Protokol

Genel Kurulunun 06 Ekim 1999 ve A/54/4 sayılı Kararıyla kabul edilmiştir.

Yürürlüğe Giriş 22.12.2000

Sözleşmeye taraf devletler,

Birleşmiş Milletler Şartı'nın temel insan haklarına, insanlık onuru ve insan değeri ile erkeklerin ve kadınların haklar bakımından eşitliğine olan inancını yeniden teyit ettiğini kaydederek,

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin bütün insanların onur ve hakları bakımından eşit ve hür doğduklarını ve herkesin bu Bildirgede yer alan hak ve özgürlüklere, cinsiyete dayanan ayrım dahil olmak üzere, hiçbir ayrıma tabi tutulmaksızın sahip olduklarını ilan etmiş olduğunu kaydederek,

Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri ve insan haklarına ilişkin diğer uluslar arası belgelerin cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasakladığını hatırlayarak,

Taraf devletlerin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde (Sözleşme) kadınlara karşı ayrımcılığın her biçimini kınayarak, her türlü vasıta ile ve gecikmeksizin kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi politikası izlemeyi kabul ettiklerini de akılda tutarak,

Kadınların tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanması ve bu hak ve özgürlüklerin ihlalini önlemek için etkili önlemler alma kararlılıklarını yeniden teyit ederek,

Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır.

Madde 1

Bu Protokole taraf devlet (taraf devlet) Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesinin (Komite) 2.maddeye göre yapılacak başvuruları kabul ve inceleme yetkisini tanır.

Madde 2

Başvurular, taraf devletin yargılama yetkisi altında bulunan bireyler veya bireylerden oluşan gruplar tarafından ya da onlar adına, Sözleşmede yer alan hakların ihlal edildiği iddia edilerek yapılabilir. Başvurunun bireyler veya bireylerden oluşan gruplar adına yapıldığı durumlarda, birey veya bireylerden oluşan grupların rızası alınmış olmalıdır. Birey veya bireylerden oluşan gruplar adına yapılan başvurularda, ilgililerin rızalarının alınmamış olması durumunda başvuruda bulunanın bu eyleminin gerekçelerini açıklayabilir ve savunabilir olması gerekir.

Madde 3

Tüm başvurular kimin tarafından yapıldığı belirlenebilecek şekilde ve yazılı olarak yapılacaktır. Komite, Sözleşmeye taraf olup da bu Protokole taraf olmayan bir devleti ilgilendiren başvuruları kabul etmeyecektir.

Madde 4

1) Komite, iç hukuk yollarının makul olmayan sürede uzadığı ve etkili sonuç verme ihtimalinin olmadığı durumlar dışında, iç hukuk yolları tüketilmeden yapılan başvuruları değerlendirmez.

2) Komite aşağıdaki hallerde başvurunun kabul edilemez olduğunu bildirir:

a) Aynı başvurunun, daha önce Komite tarafından veya başka bir uluslararası araştırma veya uzlaşma prosedürü çerçevesinde incelenmiş veya incelenmekte olması;

b) Başvurunun Sözleşme hükümlerine aykırı olması;

c) Başvurunun bariz biçimde doğru temellere dayandırılmamış veya yeterli dayanaktan yoksun olması;

d) Başvuruda bulunma hakkının kötüye kullanılması;

e) Başvuru konusu olan olguların bu Protokol'un ilgili taraf devlet açısından yürürlüğe girmesinden önce (yürürlük tarihinden sonra da sürmekte olan olgular hariç) gerçekleştirilmiş olması

Madde 5

1) Başvurunun alınmasından sonra ve esasa ilişkin incelemenin sonuçlanmasından önce, Komite taraf devletten, iddiaya konu olan ihlalin mağdur ya da mağdurlarının telafisi imkansız zararlar görmesini önlemek için gerekli ara önlemleri acilen almasını talep edebilir.

2) Bu maddenin 1. fıkrasındaki takdir yetkisinin Komite tarafından kullanılması başvurunun kabul edilebilirliği ya da esasına ilişkin karar verildiği anlamına gelmez.

Madde 6

1) Başvurunun ilgili taraf devlete atıfta bulunmaksızın Komite tarafından kabul edilemez bulunması hali dışında ve birey ya da bireylerden oluşan grupların kimliklerinin söz konusu taraf devlete açıklanmasına rıza göstermeleri durumu dışında, Komite yapılan başvuruları gizlilikle ilgili taraf devletin dikkatine sunar.

2) İlgili taraf devlet, tebliğ konusu olan başvuru hakkında açıklamaları ve beyanları, varsa almış olduğu düzeltici önlemleri altı ay içinde yazılı olarak Komiteye bildirir.

Madde 7

1) Protokol çerçevesinde yapılan başvurular, konuya ilişkin bilgilerin ilgili taraflara ulaştırılması kaydıyla, bireyler veya bireylerden oluşan gruplar tarafından veya onlar adına sağlanan bilgiler ile ilgili taraf devletin verdiği tüm bilgiler ışığında Komite tarafından incelenir.

2) Protokol uyarınca yapılacak başvuru incelemeleri kapalı oturumlarda yapılır.

3) Başvuru incelemesi sonrasında, Komite başvuruya ilişkin görüşleri ile birlikte varsa tavsiyelerini ilgili taraflara iletir.

4) Komitenin görüş ve varsa tavsiyeleri ilgili taraf devlet tarafından değerlendirilir; konu hakkındaki bilgileri ve Komitenin görüş ve tavsiyeleri doğrultusunda alınan tedbirleri içeren yazılı bir cevap altı ay içinde Komiteye sunulur.

5) Komite uygun görürse taraf devleti, Komitenin görüş ve tavsiyeleri doğrultusunda alınan tedbirler hakkında - Sözleşmenin 18. maddesi çerçevesinde hazırlanan raporlar da dahil olmak üzere - daha fazla bilgi sunmaya davet edebilir.

Madde 8

1) Taraf devletin Sözleşmede yer alan hakları ciddi ve sistematik biçimde ihlal ettiği yönünde güvenilir bir bilgi aldığında, Komite, taraf devleti bu bilgiye ilişkin incelemede işbirliği yapmaya ve konuyla ilgili görüşlerini sunmaya davet eder.

2) Komiteye ilgili taraf devletçe sunulmuş olan her türlü görüşü ve Komitece sahip olunan diğer güvenilir bilgileri göz önünde bulundurarak Komite üyelerinden birini yada birkaçını araştırma yapmak, acil rapor hazırlamakla görevlendirebilir. Gereken hallerde ve taraf devletin rızasıyla araştırma ülkeye yapılacak bir ziyareti de içerebilir.

3) Araştırma bulgularının incelenmesinden sonra, Komite bu bulguları ve varsa görüş ve tavsiyelerini taraf devlete gönderir.

4) İlgili taraf devlet, Komitenin gönderdiği bulgu, görüş ve tavsiyelerin alınmasından itibaren altı ay içinde kendi görüşlerini Komiteye bildirir.

5) Araştırma gizlilikle ve her aşamada ilgili devletle işbirliği gözetilerek yürütülür.

Madde 9

1) Komite, ilgili taraf devleti Protokolün 8. maddesi uyarınca yürütülen araştırmaya ilişkin olarak, alınan tedbirlerin ayrıntılarının Sözleşmenin 18.maddesine göre hazırlanan rapora eklenmesi için davet edebilir.

2) Komite gerektiğinde 8. maddenin 4. bendinde öngörülen altı aylık sürenin bitiminde, araştırmaya ilişkin olarak alınan tedbirler hakkında bilgi vermesi için taraf devlete çağrıda bulunabilir.

Madde 10

1) Taraf devletler bu Protokolün imzası, onaylanması ya da Protokole katılma aşamalarında Komitenin 8. ve 9. maddeler ile düzenlenen yetkisini tanımadıklarını beyan edebilirler.

2) Bu maddenin 1. bendi uyarınca beyanda bulunan taraf devletler bu beyanlarını Genel Sekretere bildirimde bulunarak her zaman kaldırabilirler.

Madde 11

Taraf devletler, yargılama yetkileri altında bulunan bireylerin bu Protokol uyarınca yaptıkları başvurularından ötürü yıldırma veya kötü muameleye maruz kalmamalarını sağlayacak önlemleri alırlar.

Madde 12

Komite, Sözleşmenin 21. maddesi uyarınca hazırlayacağı yıllık rapora Protokol uyarınca gerçekleştirdiği faaliyetleri de ekler.

Madde 13

Taraf devletler Sözleşme ve Protokolün tanıtımı ve yaygın bir şekilde bilinmesini sağlamayı, Komite görüş ve tavsiyeleri hakkında bilgi edinmeyi, özellikle taraf devleti içeren konularda, kolaylaştırmayı taahhüt ederler.

Madde14

Komite, Protokolde düzenlenen işlevlerini yerine getirirken izleyeceği kendi usul kurallarını geliştirir.

Madde 15

1) Bu Protokol, Sözleşmeyi imzalamış, onaylamış ve Sözleşmeye katılmış devletlerin imzasına açıktır.

2) Bu Protokol, Sözleşmeyi onaylamış veya Sözleşmeye katılmış devletlerin onayına tabidir. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilir.

3) Bu Protokol, Sözleşmeyi onaylamış veya katılmış devletlerin katılımına açıktır.

4) Katılmalar, katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilmesinden itibaren yürürlük kazanır.

Madde 16

1) Bu Protokol 10 adet onay veya katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilmesinden itibaren üç ay sonra yürürlüğe girer.

2) Onay veya katılma belgesinin tevdi edilmesinden sonra Protokolü onaylayan her devlet için bu Protokol, devletin kendi onay veya katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilmesinden itibaren üç ay sonra yürürlüğe girer.

Madde 17

Bu Protokole çekince konulmasına izin verilemez.

Madde 18

1) Bu Protokole taraf olan her devlet, Protokolde değişiklik yapılması yolunda teklifte bulunabilir ve bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine iletebilir. Genel Sekreter, değişiklik önerilerini bu Protokole taraf diğer devletlere iletir. Genel Sekreter taraf devletlerden, bu önerilerin incelenmesi ve oylanması amacıyla bir konferans düzenlenmesini destekleyip desteklemediklerini bildirmelerini isteyebilir. Taraf devletlerden en az üçte birinin böyle bir konferansın düzenlenmesini uygun görmeleri halinde, Genel Sekreter Birleşmiş Milletler gözetiminde bir konferans düzenler. Konferansa katılan ve oylamada bulunan taraf devletlerin oy çokluğuyla kabul edilen bir değişiklik, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun onayına sunulur.

2) Protokolde yapılan değişiklikler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından onaylandıktan ve bu Protokole taraf devletlerin üçte ikisi tarafından kendi anayasal usullerine uygun olarak kabul edildikten sonra yürürlüğe girer.

3) Protokolde yapılan değişiklikler yürürlüğe girdiğinde, değişiklikleri kabul eden devletleri bağlar, diğer taraf devletler bu Protokolün değişiklikten önceki hükümleriyle ve daha önce kabul ettikleri değişiklik hükümleriyle bağlı kalmaya devam ederler.

Madde 19

1) Bir taraf devlet her zaman, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne hitaben yazılı bir bildirim göndererek bu Protokolden çıktığını bildirebilir. Çekilme bildirimi, bu bildirimden Genel Sekreter tarafından alınmasından itibaren altı ay sonra yürürlüğe girer.

2) Protokolden çıkma, bildirimden yürürlüğe girmesinden önce, bu Protokolün 2. maddesine göre yapılan başvuruların incelenmesini ve 8. madde kapsamındaki araştırmaların sürdürülmesini engellemez.

Madde 20

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aşağıdaki hususlarda tüm devletleri bilgilendirir:

- a) Protokole uyarınca gerçekleştirilen imzalar onaylar ve katılmalar,
- b) Bu Protokolün ve değişikliklerinin 18. Maddeye göre yürürlüğe girme tarihleri,
- c) 19. maddeye göre Protokolden çıkma bildirimlerini,

Madde 21

1) Bu Protokolün eşit derece orijinal olan Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri Birleşmiş Milletler arşivinde saklanır.

2) Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri bu Protokolün onaylı örneğini Sözleşmenin 25. maddesinde belirtilen devletlere iletir.

1.3 - Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye edilmesine dair Bildiri

Genel Kurulunun 20 Aralık 1993 tarihli ve 44/104 sayılı Kararıyla ilan edilmiştir.

[BAŞLANGIÇ]

Genel Kurul,

Eşitlik, güvenlik, özgürlük, bütün insanların bedensel bütünlüğü ve insanlık onuru konusundaki hakların ve prensiplerin kadınlara her yerde uygulanmasının acil bir gereklilik olduğunu kabul ederek,

Bu hakların ve prensiplerin İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Kadınlara karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye edilmesine dair Sözleşme ve İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı veya Onur kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme ile birlikte diğer uluslararası belgelerde yüceltilen hakları ve prensipleri kaydederek,

Kadınlara karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye edilmesine dair Sözleşme'nin etkili bir biçimde uygulanmasının kadınlara karşı şiddetin tasfiye edilmesine katkıda bulunacağını ve bu kararlarla birlikte düzenlenen Kadınlara karşı Şiddetin Tasfiye edilmesine dair Bildiri'nin bu süreci güçlendireceğini ve tamamlayacağını kabul ederek,

Kadınlara karşı şiddetin, kadınlara karşı şiddet ile mücadele etmek için bir dizi tedbirlerin yer aldığı Kadınların durumunu iyileştirmek için İleri dönük Stratejiler Nairobi belgesinde tanınmış olan eşitlik, gelişme ve barışın gerçekleştirilmesine, ve Kadınlara karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye edilmesine dair Sözleşme'nin tam olarak uygulanmasına bir engel oluşturmasından kaygı duyarak,

Kadınlara karşı şiddetin kadınların insan haklarına karşı bir ihlal oluşturduğunu ve bu hakların ve özgürlüklerin kullanılmasını zayıflattığını veya hükümsüz kıldığını teyit ederek, ve kadınlara karşı şiddet kullanılması durumunda bu hakların ve özgürlüklerin korunması ve ilerletilmesindeki uzun süreli başarısızlıktan kaygılanarak,

Kadınlara karşı şiddetin, erkekler ve kadınlar arasındaki eşitlikçi olmayan güç ilişkilerinin tarihsel bir göstergesi olduğunu ve bu güç ilişkisinin erkekler tarafından kadınlar üzerinde egemenlik kurulmasına ve kadınlara ayrımcılık yapılmasına yol açtığını, ve kadınlara karşı uygulanan bu şiddetin erkeklerle karşılaştırıldığında kadınları zorla bağımlı bir konuma sokmanın çok önemli toplumsal mekanizmalarından biri olduğunu kabul ederek,

Azınlık gruplara dahil olan kadınlar, yerli kadınlar, mülteci kadınlar, göçmen kadınlar, kırsal bölgelerde veya uygarlığa uzak topluluklarda yaşayan kadınlar, bakıma muhtaç kadınlar, ceza veya tutukevlerindeki kadınlar, kız çocukları, özürlü kadınlar, yaşlı kadınlar ve silahlı çatışma bölgelerinde bulunan kadınlar gibi bazı kadın gruplarının şiddete karşı savunmasız bulunmalarından kaygı duyarak,

Ekonomik ve Sosyal Konseyin 24 Mayıs 1990 tarihli ve 1990/15 sayılı kararına ek 23. paragrafta, kadınlara karşı şiddetin yaygın olduğu ve bütün gelir gruplarında, her sınıfta ve kültürde meydana geldiği, bunun yol açtığı sonuçların tasfiye edilmesi için ivedi ve etkili adımlar atılması gerektiğinin belirtilmiş olmasını hatırlayarak,

Yine Ekonomik ve Sosyal Konseyin 30 Mayıs 1991 tarihli ve 1991/18 sayılı kararında Konseyin, özel olarak kadınlara karşı şiddet sorununu açıklıkla ele alacak bir uluslararası belgenin oluşturulması için harekete geçilmesini tavsiye ettiğini hatırlayarak,

Kadın hareketlerinin, kadınlara karşı şiddet sorununun niteliğine, ağırlığına ve yaygınlığına giderek artan ölçüde dikkat çekilmesinde oynadıkları rolü memnuniyetle karşılayarak,

Kadınların toplum içinde hukuki, sosyal, siyasal ve ekonomik eşitliği için sağlanan imkanların, başka nedenlerle birlikte, sürekli ve yerel nitelikte şiddet tarafından kısıtlanmasından kaygı duyarak,

Yukarıdaki tespitlerin ışığında, kadınlara karşı şiddetin açık ve anlaşılabilir bir tanımının yapılmasına, kadınlara karşı her türlü şiddetin tasfiye edilmesini sağlamak için kullanılacak olan hakların açıkça düzenlenmesine, Devletlerin taşıdıkları sorumlulukları konusunda taahhütte bulunmalarına, ve kadınlara karşı şiddetin tasfiye edilmesi için bütün bir uluslararası toplumun taahhütte bulunmasına ihtiyaç olduğuna kanaat getirerek,

Aşağıdaki Kadınlara karşı Şiddetin Tasfiye edilmesine dair Bildiri'yi kararlılıkla ilan eder ve herkes tarafından bilinmesi ve saygı gösterilmesi için her türlü çabanın gösterilmesi ister.

Madde 1 [Kadınlara karşı şiddetin tanımı]

Bu Bildirinin amacı bakımından “kadınlara karşı şiddet” terimi, ister kamusal isterse özel yaşamda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik acı veya ıstırap veren veya verebilecek olan cinsiyete dayanan bir eylem veya bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma anlamına gelir.

Madde 2 [Kadınlara karşı şiddet örnekleri]

Kadınlara karşı şiddet terimi aşağıdaki halleri içerecek şekilde anlaşılır, fakat bu hallerle sınırlı değildir:

a) Aile içinde meydana gelen dövme, kız çocukların cinsel istismarı, evlenirken verilen başlıkla ilgili şiddet, evlilik içi tecavüz, cinsel organları dağlama ve kadınlara zarar veren geleneksel uygulamalar, eş olmayanlar arasındaki şiddet ve sömürmek için uygulanan şiddet de dahil fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet uygulanması;

b) Toplum içinde meydana gelen tecavüz, cinsel istismar, çalışma hayatında, öğretim kurumlarında ve diğer yerlerde cinsel taciz, kadın satışı ve zorla fahişeleştirilme de dahil, fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet;

c) Nerede meydana gelirse gelsin, Devlet tarafından işlenen veya hoşgörülen fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet.

Madde 3 [Kadınların hakları]

Kadınlar siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki insan haklarından ve temel özgürlüklerden eşit bir biçimde yararlanma ve korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu haklara diğerlerinin yanında, aşağıdaki haklar da dahildir:

- a) Yaşama hakkı;
- b) Eşitlik hakkı;
- c) Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı;
- d) Hukukun korumasından eşit biçimde yararlanma hakkı;
- e) Her türlü ayrımcılığa karşı korunma hakkı;
- f) Elde edilmesi mümkün olan en yüksek standartta fiziksel ve ruhsal sağlık hakkı;
- g) Adil ve elverişli koşullarda çalışma hakkı;
- h) İşkenceye, veya diğer zalimane, insanlıkdışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz kalmama hakkı.

Madde 4 [Devletlerin sorumlulukları]

Devletler kadınlara karşı şiddeti yasaklar ve kadınlara karşı şiddetin tasfiye edilmesi konusundaki yükümlülüklerinden kaçınmak üzere her hangi bir örf ve adeti, geleneği veya dinsel düşünceleri ileri süremez. Devletler her türlü uygun araçla ve hiç gecikmesizin kadınlara karşı şiddeti tasfiye politikasını yürütür. Bu amaçla:

a) Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye edilmesine dair Sözleşme'yi henüz onaylamamış veya buna katılmamış ise, bu Sözleşmeyi onaylamayı ve katılmayı veya bu Sözleşmeye koyduğu çekinceyi geri almayı düşünür;

b) Kadınlara karşı şiddete girişmekten kaçınır;

c) Kadınlara karşı şiddet ister Devlet isterse özel şahıslar tarafından işlensin, bu fiilleri önlemek, soruşturmak ve, ulusal hukuka göre cezalandırmak için gerekli özeni gösterir;

d) Şiddete maruz bırakılan kadınlara karşı yapılan uygunsuzlukları cezalandırmak ve gidermek için ulusal mevzuatta ceza, medeni, idare ve iş hukuku ile ilgili yaptırımlar koyar; şiddete maruz bırakılmış kadınların adalet mekanizmasına ulaşmaları ve, uğradıkları zararların ulusal mevzuatta öngörüldüğü gibi adil ve etkili bir şekilde giderilmesi sağlanır; Devletler ayrıca bu tür mekanizmalar vasıtasıyla bir giderim elde etmek isteyen kadınları sahip oldukları haklar konusunda bilgilendirir;

e) Gerektiği takdirde Hükümet dışı örgütlerle, ve özellikle de kadınlara karşı şiddet konusunda yakından ilgilenen örgütlerle işbirliği yapmayı dikkate alarak, kadınların her türlü şiddete karşı korunmalarını artırmak veya daha önce bu amaçla yapılmış planlar için hükümler koymak üzere ulusal uygulama planlarını geliştirme imkanını ele alır;

f) Kadınların her türlü şiddete karşı korunmalarını artırıcı nitelikte engelleyici yaklaşımlar geliştirir ve en geniş şekilde yasal, siyasal, idari ve kültürel tedbirleri alır; cinsiyet konusunda duyarlı yasalar, yürürlükteki uygulamalar ve diğer müdahaleler yoluyla kadınların yeniden mağdur olmalarına meydan verilmemesini sağlar;

g) İhtiyaç bulunması halinde, mevcut kaynaklarını uluslararası işbirliği çatısı altında azami derecede kullanarak, şiddete maruz kalmış kadınların ve gerektiği takdirde bu kadınların çocuklarının rehabilitasyonu, çocuk bakımı ve yetiştirilmesi, ıslahı, kendilerine rehberlik yapılmasını, ve sağlık ve sosyal hizmetler, imkanlar ve programlar gibi özel nitelikteki yardımlar ile birlikte, yapısal desteklerden yararlanmaları için çalışır, ve bu kimselerin güvenliği ile fiziksel ve psikolojik rehabilitasyonu için gerekli her türlü tedbirin alınmasını sağlar;

h) Kadınlara karşı şiddetin tasfiye edilmesi ile ilgili faaliyetler için Hükümet bütçesine yeterli ödenek koyar;

i) Kadınlara karşı şiddetin önlenmesinden, soruşturulmasından ve cezalandırılmasından sorumlu olan kanun adamlarına ve kamu görevlilerine kadınların ihtiyaçlarına karşı kendilerini daha duyarlı hale getirecek bir öğretimin verilmesi için tedbirler alır;

j) Her iki cinsten birinin üstün veya aşağı olduğu, erkekler ile kadınlar için alışıla gelmiş rollerin bulunduğu düşüncesine dayanan kadınların ve erkeklerin davranış tarzlarını değiştirmek ve sosyal, kültürel önyargıları, geleneksel uygulamaları ve her türlü uygulamaları tasfiye etmek üzere özellikle eğitim alanında gerekli her türlü tedbiri alır;

k) Kadınlara karşı şiddetin hüküm süren değişik biçimleri ile ilgili araştırmalar yapılmasını, verilerin bir araya getirilmesini, istatistiklerin toplanmasını sağlar, ve kadınlara karşı şiddetin nedenleri, nitelikleri, ağırlıkları ve sonuçları ile kadınlara karşı şiddeti engellemek ve yürürlüğe konan tedbirlerin etkililiği ve bunlara bir giderim sağlanması konusunda araştırmalar yapılmasını teşvik eder; yapılan istatistikler ve varılan sonuçlar kamuya açıklanır;

l) Özellikle şiddete karşı aciz durumdaki kadınlara karşı şiddetin tasfiye edilmesine yönelik tedbirler alır;

m) Birleşmiş Milletlerin insan hakları ile ilgili belgelerine göre verilmesi gerekli raporları sunarken, bu raporda kadınlara karşı şiddetle ve bu Bildirinin uygulanmasıyla ilgili aldığı tedbirlere de yer verir;

n) Bu Bildiride düzenlenen prensiplerin uygulanmasına yardım etmek üzere gerekli yönergelerin hazırlanmasını teşvik eder;

o) Kadınlara karşı şiddet problemi ile ilgili duyarlılığı artıran ve bu şiddetin yaralarını saran dünya çapındaki kadın hareketinin ve Hükümet dışı örgütlerin önemli rolünü kabul eder;

p) Kadın hareketinin ve Hükümet dışı örgütlerin çalışmalarını kolaylaştırıp daha iyi bir duruma getirir ve kendileriyle yerel, ulusal ve bölgesel düzeyde işbirliği yapar;

q) Uygun olduğu takdirde, üyesi buldukları Devletlerarası bölgesel örgütlerin programlarına kadınlara karşı şiddetin tasfiye edilmesine yer vermeleri için teşvik eder.

Madde 5 [Birleşmiş Milletlerin rolü]

Birleşmiş Milletler organları ve uzman kuruluşları kendi yetki alanlarına giren konularda, bu Bildiride düzenlenen hakların ve prensiplerin tanınmasına ve gerçekleştirilmesine katkıda bulunurlar ve bu amaçla, diğer faaliyetlerle birlikte:

a) Şiddete karşı mücadele etmek üzere bölgesel stratejileri tanımlamak, kadınlara karşı şiddetin tasfiye edilmesi ile ilgili görüş alış verişinde bulunmak ve programları finanse etmek amacıyla uluslararası ve bölgesel işbirliği yapılmasına yardım eder;

b) Kadınlara karşı şiddetin tasfiye edilmesi konusunda herkeste duyarlılık yaratmak ve yükseltmek amacıyla toplantılar ve seminerler düzenler;

c) Kadınlara karşı şiddet sorununu etkili bir biçimde ele alabilmeleri için Birleşmiş Milletler sistemi içindeki insan hakları sözleşme organları arasında işbirliği ve görüş alış verişini yapılmasına yardım eder;

d) Birleşmiş Milletler sistemindeki örgütlerin ve kuruluşların sosyal eğilimler ve problemler ile ilgili dünyanın sosyal durumu hakkında hazırladıkları analizlere, kadınlara karşı şiddet eğilimlerinin incelenmesini de dahil eder;

e) Birleşmiş Milletler sistemindeki örgütler ve kuruluşlar arasında kadınlara karşı şiddet sorunu ve özellikle de şiddete karşı aciz durumdaki kadın grupları hakkında yapılan programlarla ilgili olarak işbirliği yapılmasını teşvik eder;

f) Bu Bildiride belirtilen tedbirleri dikkate alarak, kadınlara karşı şiddet ile ilgili yönergelerin şekillendirilmesine ve el kitaplarının hazırlanmasına yardımcı olur;

g) İnsan hakları belgelerinin uygulanması konusunda görevlerini yerine getirirken, gerektiği takdirde kadınlara karşı şiddetin tasfiye edilmesi konusunu da ele alır;

h) Kadınlara karşı şiddet konusunda çalışırken Hükümet dışı örgütlerle işbirliği yapar.

Madde 6 [İç hukukla ve uluslararası hukukla ilişkisi]

Bu Bildirideki hiç bir hüküm, bir Devletin ulusal mevzuatında ve bir Devlet bakımından yürürlükte olan bir uluslararası sözleşme, andlaşma veya diğer belgede yer alan kadınlara karşı şiddetin tasfiye edilmesine yönelik daha kullanışlı bir hükmü etkilemez.

1.4 - Eşit Değerde İş İçin Erkek ve Kadın İşçiler Arasında Ücret Eşitliği Hakkında 100 Nolu ILO Sözleşmesi*

Kabul Tarihi: 6 Haziran 1951, Kanun Tarih ve Sayısı: 13 Aralık 1966 / 810, Resmi Gazete Yayın Tarihi ve Sayısı: 22 Aralık 1966 / 12484, Bakanlar Kurulu Kararı Tarih ve Sayısı: 14 Nisan 1967 / 6-8036, Resmi Gazete Yayın Tarihi ve Sayısı: 13 Haziran 1967 / 12620, EK KARARNAME: Bakanlar Kurulu Kararı Tarih ve Sayısı: 2 Eylül 1967 / 6-8729, Resmi Gazete Yayın Tarihi ve Sayısı: 22 Eylül 1967 / 12706

Uluslararası Çalışma Bürosu Yönetim Kurulu tarafından Cenevre'de toplantıya davet edilerek orada 6 Haziran 1951 tarihinde otuz dördüncü toplantısını yapan Uluslararası Çalışma Teşkilatı Genel Konferansı;

Toplantı gündeminin yedinci maddesini teşkil eden, eşit değerde iş için erkek ve kadın işçiler arasında ücret eşitliği prensibi ile ilgili çeşitli tekliflerin kabulüne,

Bu tekliflerin bir Uluslararası sözleşme şeklini almasına karar verdikten sonra,

Bindokuzyüzebir yılı Haziran ayının işbu yirmi dokuzuncu günü, eşit ücrete dair 1951 Sözleşmesi adını taşıyacak olan aşağıdaki Sözleşmeyi kabul eder.

Madde 1

Bu Sözleşme bakımından

a. "ücret" deyimini, işçinin çalıştırılması nedeniyle işveren tarafından kendisine nakdi veya aynı olarak doğrudan doğruya veya bilvasıta ödenen normal, kök veya asgari ücret veya aylıkla, sağlanan bütün diğer menfaatleri içine alır;

b. "Eşit değerde iş için erkek ve kadın işçiler arasında ücret eşitliği" deyimini, cinsiyet esasına dayanan bir ayırım gözetmeksizin tesbit edilmiş bulunan ücret hadlerini ifade eder.

Madde 2

1. Her üye, ücret hadlerinin tesbitiyle ilgili olarak yürürlükte bulunan usullere uygun yollardan, eşit değerde iş için erkek ve kadın işçiler arasında ücret eşitliği prensibini teşvik ve bu prensibin bütün işçilere uygulanmasını, sözü edilen usullerle telifi kabil olduğu nispette temin edecektir.

2. Bu prensip:

a. Milli mevzuat

b. Mevzuatla kurulmuş veya tanınmış herhangi bir ücret tesbit düzeni,

c. İşverenlerle işçiler arasında yapılan toplu sözleşmeler; veya

d. Bu çeşitli usullerin birleştirilmesi yoluyla uygulanabilir.

Madde 3

1. Bu Sözleşme hükümlerinin uygulanmasını kolaylaştıracak mahiyette olduğu hallerde, ihtiva ettikleri ameliyeler esas alınmak suretiyle, işlerin objektif ir şekilde değerlendirilmesini teşvik için tedbirler alınacaktır.

2. Bu değerlendirme takip edilecek usuller, ücret hadlerinin tesbitine yetkili makamlar tarafından veya ücret hadlerinin toplu sözleşmelere göre tesbit dilmesi halinde, bu sözleşmelere taraf olanlarca kararlaştırılabilir.

* ILO Türkiye

3. Bu şekilde objektif bir değerlendirme neticesinde, yapılacak işlerde tesbit edilen farklara, cinsiyet gözetilmeksizin tekabül eden, ücret hadleri arasındaki farklar eşit değerde iş için erkek ve kadın işçiler arasında ücret eşitliği prensibine aykırı sayılamaz.

Madde 4

Her üye, işbu Sözleşme hükümlerinin tatbik mevkiine konulması amacıyla ilgili işçi ve işveren teşekkülleri ile uygun yollardan işbirliği yapacaktır.

Madde 5

Bu Sözleşmenin resmi onay belgeleri Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne gönderilecek ve onun tarafından tescil edilecektir.

Madde 6

1. Bu Sözleşmede, ancak onay belgeleri Genel Müdür tarafından tescil edilmiş olan Uluslararası Çalışma Teşkilatı üyelerini bağlayacaktır.

2. Bu Sözleşme, iki üyenin onay belgesi Genel Müdür tarafından tescil edildiği tarihten on iki ay sonra yürürlüğe girecektir.

3. Daha sonra bu Sözleşme, onu onaylayan her üye için onay belgesi tescil edildiği tarihten on iki ay sonra yürürlüğe girecektir.

Madde 7

1. Uluslararası Çalışma Teşkilatı Statüsünün 35 inci maddesinin 2 nci fıkrası gereğince Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne gönderilecek olan beyanlar şu hususları bildirecektir.

a. İlgili üyenin, sözleşme hükümlerinin hiçbir değişiklik yapılmadan uygulanacağını taahhüt ettiği ülkeler;

b. Sözleşme hükümlerinin değişiklikler yapılarak uygulanacağını taahhüt ettiği ülkeler ve bu değişikliklerin nelerden ibaret olduğu;

c. Sözleşmenin uygulanamayacağı ülkeler ve bu gibi hallerde sözleşmenin uygulanamamasının sebepleri;

d. Haklarındaki kararını, vaziyetin daha etraflıca tetkikine kadar mahfuz tuttuğu ülkeler.

2. Bu maddenin 1 inci fıkrasının (a) ve (b) bentlerinde sözü edilen taahhütler onaylamanın ayrılmaz kısımları olarak sayılacak ve onaylama kuvvetini haiz olacaktır.

3. Her üye, bu maddenin 1 inci fıkrasının (b), (c) ve (d), bentleri gereğince daha evvel yapmış olduğu beyanda mevcut ihtirazi kayıtların hepsinden veya bir kısmından, yeni bir beyanla vazgeçebilecektir.

4. Her üye, (9) madde hükümlerine uygun olarak bu Sözleşmenin fesh edilebileceği devreler zarfında Genel Müdüre, daha evvelki herhangi bir beyanın hükümlerini başka herhangi bir bakımdan değiştiren ve belirli ülkelerdeki hali hazır vaziyeti bildiren yeni bir beyan gönderecektir.

Madde 8

1. Uluslararası Çalışma Teşkilatı Statüsünün 35 inci maddesinin 4 üncü ve 5 inci fıkraları gereğince Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne gönderilen beyanlar sözleşme hükümlerinin ilgili ülkede değişikliklerle mi, yoksa değişiklik yapılmadan mı uygulanacağını belirtecektir; sözleşme hükümlerinin değişiklikler kaydıyla uygulanacağını bildirdiği zaman, bu değişikliklerin nelerden ibaret olduğunu açık olarak gösterecektir.

2. İlgili üye, üyeler veya Uluslararası Makam, daha evvelki bir beyanla bildirilen, değişikliğe baş vurma hakkından daha sonraki bir beyanla tamamen veya kısmen vazgeçebilir.

3. İlgili üye, üyeler veya Uluslararası makam 9 uncu madde hükümlerine uygun olarak, bu Sözleşmenin feshedilebileceği devreler zarfında Genel Müdürü, daha evvelki herhangi bir beyanın hükümlerini başka herhangi bir bakımdan değiştiren ve sözleşmenin uygulanması bakımından halihazır vaziyeti bildiren yeni bir beyan gönderebilir.

Madde 9

1. Bu Sözleşmeyi onaylayan her üye, onu ilk yürürlüğe girdiği tarihten itibaren on yıllık bir devre sonunda Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne göndereceği ve bu Müdürün tescil edeceği bir belge ile feshedebilir. Fesih, tescil tarihinden ancak bir yıl sonra muteber olacaktır.

2. Bu sözleşmeyi onaylamış olup da, onu bundan evvelki fıkrada sözü edilen on yıllık devrenin bitiminden itibaren bir yıl zarfında bu maddede öngörüldüğü şekilde feshetmek ihtiyarını kullanmayan her üye yeniden on yıllık bir müddet için bağlanmış olacak ve bundan sonra bu Sözleşmeyi, her on yıllık devre bitince, bu maddede öngörülen şartlar içinde feshedebilecektir.

Madde 10

1. Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü Uluslararası Çalışma Teşkilatı üyeleri tarafından kendisine bildirilen bütün onaylama beyan ve fesihlerin tescil olduğunu Teşkilatın bütün üyelerine bildirecektir.

2. Genel Müdür kendisine gönderilen sözleşmenin ikinci onama belgesinin tescil olduğunu teşkilat üyelerine bildirirken, bu Sözleşmenin yürürlüğe gireceği tarih hakkında teşkilat üyelerinin dikkatini çekecektir.

Madde 11

Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü yukarıdaki maddelere uygun olarak tescil etmiş olduğu bütün onaylama, beyan ve fesihlere dair tam bilgileri, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 102 nci maddesine uygun olarak tescil edilmek üzere, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine ulaştıracaktır.

Madde 12

Uluslararası Çalışma Bürosu Yönetim Kurulu gerekli gördüğü her seferinde, bu Sözleşmenin uygulanması hakkındaki bir raporu Genel Konferansa sunacak ve onun tamamen veya kısmen değiştirilmesi meselesinin konferans gündemine alınması lüzumu hakkında karar verecektir.

Madde 13

1. Konferansın bu Sözleşmeyi tamamen veya kısmen değiştiren yeni bir sözleşme kabul etmesi halinde ve yeni sözleşme aksini öngörmediği takdirde:

a. Tadil edici yeni sözleşmenin bir üye tarafından onanması keyfiyeti, yukarıdaki 9 uncu madde nazara alınmaksızın ve tadil edici yeni sözleşme yürürlüğe girmiş olmak kayıt ve şartıyla bu Sözleşmenin derhal ve kendiliğinden feshini tazammun edecektir.

b. Tadil edici yeni sözleşmenin yürürlüğe girmesi tarihinden itibaren bu sözleşme üyelerin onaylamasına artık açık bulundurulmayacaktır.

2. Bu Sözleşme, onu onaylayıp da tadil edici sözleşmeyi onaylamamış bulunan üyeler için herhalde şimdiki şekil ve muhtevasıyla muteber olmakta devam edecektir.

Madde 14

Bu Sözleşmenin Fransızca ve İngilizce metinleri aynı şekilde muteberdir.

1.5- Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesi Genel Tavsiye Kararları (1 – 24)***Genel Tavsiye No:1 (5.Oturum, 1986)**

Sözleşmenin 18. maddesi uyarınca ilk raporlar, Komiteye sunulma tarihine kadar olan durumu kapsamalıdır. Bundan sonra, raporlar, ilk rapordan sonra en az 4 yılda bir sunulmalı ve Sözleşmenin tam olarak uygulanmasında karşılaşılan engelleri ve bu engellerin bertaraf edilmesi için benimsenen tedbirleri içermelidir.

Genel Tavsiye No: 2 (6.Oturum, 1987)

CEDAW Komitesi,

Taraf Devletlerin Sözleşmenin 18. maddesi uyarınca sundukları bazı ilk raporlarında, yol gösterici ilkelere uygunlukla ilgili bilgiler tam olarak yansıtılmadığından, çalışmalarında zorluklarla karşılaştığını dikkate alarak, Taraf Devletlere şu tavsiyelerde bulunur:

- Sözleşmenin 18. maddesi uyarınca raporlarını hazırlarken, Ağustos 1983'te kabul edilen (CEDAW/C/7)¹ –şekil, içerik ve rapor tarihi ile ilgili genel prensipleri izlemeleri;
- 1986'da kabul edilen genel tavsiyede yer alan şu hususlara uymaları²;

“Sözleşmenin 18. maddesi uyarınca ilk raporlar, Komiteye sunulma tarihine kadar olan durumu kapsamalıdır. Bundan sonra, raporlar, ilk rapordan sonra en az 4 yılda bir sunulmalı ve Sözleşmenin tam olarak uygulanmasında karşılaşılan engelleri ve bu engellerin bertaraf edilmesi için benimsenen tedbirleri içermelidir.”³

- Taraf Devletin raporunu tamamlayan ek bilginin Sekreteryaya, raporun değerlendirileceği oturumundan en az 3 ay önce gönderilmesi.

Genel Tavsiye No:3 (6.Oturum, 1987)

CEDAW Komitesi,

1983'ten bu yana Taraf Devletlerden gelen 34 raporun incelenmiş olduğunu göz önünde tutarak,

Farklı gelişme düzeyindeki Devletlerin raporlarının, cinsiyete dayalı ayrımcılığı devam ettiren ve Sözleşmenin 5. maddesinin uygulamasını engelleyen sosyal-kültürel faktörlerden dolayı, kadının tek tipli algılamasının varlığını gösterdiğini ayrıca göz önünde tutarak,

Tüm Taraf Devletleri kadınların sosyal eşitliğinin tam olarak uygulanmasını engelleyen süregelen uygulamaların ve önyargıların yok edilmesine yardımcı olacak eğitim ve halkı bilgilendirme programları kabul etmeye davet eder.

Genel Tavsiye No:4 (6. Oturum, 1987)

CEDAW Komitesi,

Taraf Devletlerin raporlarını oturumlarında inceleyerek,

Sözleşmenin amaç ve hedefi ile bağdaşması olanaksız görünen önemli sayıdaki çekinceyle ilgili olan endişesini belirterek,

Taraf Devletlerin 1988'de New York'taki bir sonraki toplantılarında çekincelerin görüşülmesi ve kaldırılmasına ilişkin görüşlerin tekrar ele alınması kararını memnuniyetle karşılar.

* Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi

1 Komitenin 11 Ağustos 1983 tarihli 24. toplantısında kabul edilmiştir.

2 Genel Kurul Resmi Tutanakları 41. Oturum, Ek no:45 (A/4/45), para. 362

3 Genel Tavsiye 1 Komite'nin beşinci oturumunda kabul edilmiştir.

Genel Tavsiye No:6 (7.Oturum, 1988)**Geçici Özel Tedbirler**

CEDAW Komitesi,

Taraf Devletlerin CEDAW'a ilişkin raporlarını göz önünde bulundurarak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 30 Kasım 1987 gün ve 42/60 sayılı kararını işaret ederek,

Taraf Devletlere:

- 1- a) Hükümet politikalarının tümünün kadınlara etkisi üzerine tavsiyede bulunmak,
 - b) Kadının statüsü kapsamlı bir şekilde gözlemlemek,
 - c) Ayrımcılığın önlenmesi için yeni tedbirler, etkili yürütülen stratejiler ve politikalar formüle edilmesine yardımcı olmak için,
- hükümetin yüksek makamlarının yeterli kaynak, taahhüt ve otorite ile prosedürleri, kurumları ve etkili ulusal mekanizmaları desteklemelerini ve/veya kurmalarını;

25. Taraf Devletlerin 18. madde uyarınca hazırladıkları raporlar ve Komitenin ilgili devletlerin dilinde hazırladığı raporlar sayesinde Sözleşmenin yayılmasını sağlamak için uygun adımları atmalarını;

26. Komite raporlarının ve Sözleşmenin çevirilerini yaparken, Halkla İlişkiler Bölümü ve Genel Sekreterlik'ten yardım istemelerini;

27. İlk ve periyodik raporların, bu tavsiyelere atf yapılan kısımları içermesini tavsiye eder.

Genel Tavsiye No :7 (7.Oturum, 1988)**Kaynaklar**

CEDAW Komitesi,

Komiteyi ve Taraf Devletleri, Komitenin gelecek oturumlarının Viyana'da yapılması konusunu düşünmeye davet eden, 40/39, 41/108 ve özellikle 42/60 (14. Paragraf) sayılı Genel Kurul kararlarını işaret ederek;

İnsan hakları sözleşmelerinin uygulanmasıyla ve Sözleşme organlarının işleyişiyle ilgili olarak, Genel Sekreterlikten, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Merkezi ile Sekreterliğin İnsani Meseleler ve Sosyal Kalkınma Merkezi arasındaki koordinasyonu kuvvetlendirmesini isteyen 42/105(özellikle 11.paragraf) no'lu (Genel Kurul) kararını hatırd tutarak,

Taraf Devletlere;

2. Komitenin görevi dolayısıyla Viyana'daki Sekreterliğin İnsani Meseleler ve Sosyal Kalkınma Merkezi ve Cenevre'deki İnsan Hakları Merkezi arasındaki koordinasyonun kuvvetlendirilmesine ilişkin önerileri desteklemeye devam etmelerini;

3. Komitenin New York ve Viyana'da toplanmasına ilişkin önerileri desteklemelerini;

4. Komiteye oturum sırasında ve oturumların hazırlanmasında yardımcı olmaya uygun sürekli personel ve sözleşme uyarınca belirli fonksiyonları yerine getirmesine yardımcı olacak uygun hizmetler ve kaynakları sağlamak için tüm uygun ve gerekli adımları atmalarını;

5. Sekreterliğe sunulan tamamlayıcı rapor ve materyallerin Komite tarafından incelenebilmesi ve yayılması için zamanında Birleşmiş Milletler' in resmi dillerine çevrilmiş olmasını sağlamalarını tavsiye eder.

Genel Tavsiye No :8 (7.Oturum,1988)**Sözleşmenin 8. maddesi uygulanması**

CEDAW Komitesi,

Sözleşmenin 18. maddesini göz önünde bulundurarak,

Taraf Devletlere, kadınların, ayrımcılık olmaksızın ve erkeklerle eşit koşullarda, uluslararası organizasyonların çalışmalarına katılma ve uluslararası düzeyde kendi hükümetlerini temsil etme fırsatı tanınmasını ve Sözleşmenin 8. maddesinin tam olarak uygulanmasının sağlanması için Sözleşmenin 4. maddesi ile örtüşen daha fazla doğrudan tedbirler almalarını tavsiye eder.

Genel Tavsiye No:9 (8.Oturum, 1989)**Kadınların statüsü hakkında istatistiksel bilgi**

Komite,

Sözleşmeye taraf her bir devletteki kadınların gerçek durumlarını anlamak için istatistiksel bilginin kesinlikle gerekli olduğunu göz önünde bulundurarak,

Çoğu Taraf Devletin incelenmek üzere Komiteye sunduğu raporların, istatistiksel bilgiyi sağlamadığını gözlemleyerek,

Taraf Devletlere, ilgili kullanıcıların ilgili oldukları belli bölgelerdeki kadınların durumu hakkında kolayca bilgi toplayabilmeleri için, ulusal nüfus sayımlarının planlanmasından sorumlu ulusal istatistik hizmetlerinin ve diğer ekonomik ve sosyal taramaların, soru formlarını, mutlak ve oransal olarak cinsiyete göre dağılımını gösterecek şekilde tasarlamaları için gerekli gerekli her çabanın gösterilmesini tavsiye eder.

Genel Tavsiye No:10 (8.Oturum, 1989)**CEDAW'ın kabulünün 10.yıldönümü**

Komite,

18 Aralık 1989'un CEDAW'ın kabulünün 10. yıldönümünü işaret ettiğini göz önünde bulundurarak,

Sözleşmenin bu on yıl içinde, üye devletlerin toplumlarındaki cinsiyetler arası eşitliği sağlamaya yönelik en etkili Birleşmiş Milletler belgelerinden biri olduğunu kanıtladığını ayrıca göz önünde bulundurarak,

Etkili ulusal mekanizma ve tanıtım konusundaki 6 no'lu tavsiyeyi (7. Oturum, 1988) tekrar hatırlatarak,

Sözleşmenin kabulü vesilesiyle Taraf Devletlere şu hususları dikkate almalarını tavsiye eder:

(ii) Her bir devletin Sözleşmeye ilişkin bilgi sağlamak ve halkı ana dillerinde CEDAW hakkında bilgilendirmek için seminerler ve konferanslar içeren programları taahhüt etmesi;

(iii) Sözleşmeyi ve uygulamasını tanıtmak için uluslararası düzeydeki bölgesel, ulusal hükümet-dışı organizasyonları teşvik etmeyi ve Sözleşme ile uygulanışı hakkındaki reklam kampanyalarında işbirliği yapmak için ulusal kadın örgütlerine çağrıda bulunmaları;

(iv) Birleşmiş Milletler sistemi ve Birleşmiş Milletler' in her düzeydeki kadın hareketine iştirakini anlatan özellikle Sözleşmenin 8. maddesinin ve prensiplerinin tam olarak uygulanmasını sağlamaya yönelik eylemleri teşvik etmelerini;

(v) Sözleşmenin kabulünün 10 yıldönümünü kutlamak için Genel Sekreter'e, eşitlik, gelişme ve barışı işaret eden Birleşmiş Milletler kadın 10 yılının başarılarının değerlendirilmesi ve gözden geçirilmesi için 1985'te Nairobi' de yapılan dünya konferansına ilişkin olan ilk Komite

raporunun basımı ve güncelleştirilmesi için Taraf Devletlerce sağlanan bilginin değerlendirilmesini sağlamak üzere, Viyana'daki BM İnsani Yardım Ofisi, Kadınların İlerlemesi için Sosyal Gelişme Merkezi ve Dairesi için gerekli kaynakları sağlaması, Sözleşme hakkında TV belgeselleri hazırlaması, Birleşmiş Milletler'in tüm resmi dillerindeki sözleşme ve uygulanışı ile ilgili basılmış olanlar ile diğer materyallerin uzman kuruluşlar ile işbirliği içinde basım-yayımını sağlaması yönünde ricada bulunmaları.

Genel Tavsiye No:11 (8.Oturum, 1989)

Yükümlülüklerin bildirilmesi için teknik danışma hizmetleri

Komite,

CEDAW'ın 3 Mart 1989 tarihi itibarıyla 96 devletçe onaylandığını akılda tutarak,

Bu tarihe kadar 60 adet ilk rapor ve 19 adet ikinci periyodik raporun alındığı gerçeğini hesaba katarak,

3 Mart 1989'a kadar teslim edilmesi gereken 36 adet ilk raporun ve 36 adet ikinci periyodik raporun hala alınmadığını not ederek,

Genel Sekreterliğe uluslararası insan hakları belgeleri gereği raporlama yükümlülüklerini yerine getirme en ciddi zorluklar yaşayan devletler için, dayanışma hizmetleri programının önceliklerini hesaba katarak ve mevcut kaynaklar çerçevesinde, daha fazla eğitim kursları düzenlemesi gerektiğini anlatan 43/115 (9.paragraf) sayılı Genel Kurul kararındaki ricayı memnuniyetle karşılar.

Genel Tavsiye No:12(8.Oturum, 1989)

Kadınlara yönelik şiddet

Komite,

Sözleşmenin 2,5,11,12 ve 16. maddelerinin Taraf Devletlerden, kadınların aile içindeki, işyerindeki veya sosyal yaşamın diğer alanlarındaki her türlü şiddete karşı korumak için harekete geçmelerini istediğinin göz önüne bulundurarak,

Ekonomik ve Sosyal Konsey' in 1988/27 no'lu kararını hesaba katarak,

Taraf Devletlere, Komiteye sundukları raporlarının şu hususlarda bilgi içermesini tavsiye eder:

- Günlük hayatın içindeki her türlü şiddeti içeren olay karşı kadını korumaya yönelik mevzuat(cinsel şiddet, aile içi suiistimal, işyerinde cinsel tacizi içerenler vs);
- Bu şiddeti sona erdirmek için alınan diğer tedbirler;
- Saldırı veya suiistimal mağduru olan kadınlar için yardım hizmetlerinin varlığı;
- Şiddet mağduru olan kadınlar ve kadınlara karşı şiddeti içeren olaylara ilişkin istatistiksel veri.

Genel Tavsiye No:13 (8.Oturum, 1989)

Eşit işe eşit ücret

Komite,

CEDAW' a taraf Devletlerin büyük çoğunluğu tarafından onaylanan, eşit işe eşit ücreti içeren 100 no'lu Uluslararası Çalışma Örgütü sözleşmesini hatırlatarak,

1983'ten bu yana Taraf Devletlerin 51 adet ilk ve 5 adet ikinci periyodik raporlarının incelendiğini ayrıca hatırlatarak,

Çoğu Devletin raporlarının, eşit işe eşit ücret ilkesinin mevzuatta yer aldığını gösterdiğini; bununla birlikte, işgücü piyasasındaki cinsiyet ayrımını bertaraf etmek için, bu ilkenin uygulanması için daha çok şey yapılması gerektiğini göz önünde bulundurarak,

CEDAW'a Taraf Devletlere şu tavsiyelerde bulunur:

1- CEDAW' ın tam olarak uygulanması için, 100 no'lu Uluslararası Çalışma Örgütü sözleşmesini henüz onaylamamış Taraf Devletleri gereğinin yapılmasına teşvik etmeleri;

2- Kadınlar ile erkeklerin yapmakta üstün oldukları farklı nitelikteki işlerin değerlerinin karşılaştırılmasını kolaylaştıracak cinsler arası tarafsızlık kriterine dayanan iş değerlendirme sistemlerinin çalışma, gelişme ve benimsenmesini göz önünde bulundurmalarını ve Komiteye sundukları raporlarında bu alanda aldıkları sonuçlara yer vermeleri;

3- Eşit işe eşit ücret ilkesinin uygulanmasının temini için, imkanlar ölçüsünde uygulama mekanizmaları yaratmaları ve ilgili çok taraflı anlaşmalara taraf Devletlerin bu yöndeki çabalarını desteklemeleri.

Genel Tavsiye No:14 (9.Oturum, 1990)

Kadın sünneti

Komite,

Kadın sünneti uygulamasının devamı ve kadın sağlığına zararlı diğer geleneksel uygulamalar hakkında endişe duyduğunu belirterek,

İnsan Hakları Komisyonu ve onun Azınlıkların Korunması ve Ayrımcılığın Önlenmesi alt komisyonlu, Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu gibi, Birleşmiş Milletler sistemindeki yapılar, hükümet-dışı örgütler, ulusal kadın örgütleri ve bu tür uygulamaların bulunduğu yerdeki hükümetlerin, kadın sünneti gibi bir takım geleneksel uygulamaların kadınlar ve çocuklar için ciddi sağlık problemleri ve sair problemler doğurduğunu kabul ederek harekete geçmeleri karşısındaki hoşnutluğunu hatırlatarak,

Kadın ve Çocukların Sağlığını Etkileyen Geleneksel Uygulamalara dair Özel Raportörün⁴ ve Geleneksel Uygulamalar Özel Çalışma Grubunun⁵ çalışmalarını dikkatle göz önünde bulundurarak,

Kadınların, kadınlar ve çocukların refah ve sağlığına zararlı uygulamaları teşhis ederek onlarla mücadele etmek için önemli eylemlilik içinde olduklarının farkında olarak,

Kadınlar ve tüm ilgili gruplar tarafından gerçekleştirilen önemli eylemlerin Hükümetlerce teşvik edilmeye ve desteklenmeye ihtiyaç duyduğu kanaatinde olarak,

Kadın sünneti gibi zararlı uygulamaların daimi hale gelmesine yardımcı kültürel, ekonomik ve geleneksel devamlı baskıların varlığından duyduğu endişeyi hatırlatarak,

Taraf Devletlere şu yönlerde tavsiyelerde bulunur:

a) Kadın sünneti uygulamasını sona erdirmeye yönelik etkili tedbirler alınması. Bu kapsamda şu tedbirler alınabilir:

(i) Bu gibi geleneksel uygulamalar hakkındaki temel verilerin üniversiteler, tıbbi veya bakım dernekleri, ulusal kadın örgütleri veya diğer gruplar tarafından toplanması ve yayılması;

(ii) Kadın sünneti ve kadınlara zararlı diğer uygulamaların önlenmesi için, kadın örgütlerinin ulusal ve yerel düzeydeki çalışmalarının desteklenmesi;

4 E/CN.4/Sub.2/1989/42,12 Ağustos 1989

5 E/CN.4/1986/42.

(iii) Siyasetçilerin, meslek gruplarının, dini önderlerin ve medya ve sanat camiası da dahil olmak üzere her düzeyde toplum önderlerinin, kadın sünnetini sona erdirmeye yönelik tutum değişikliği yaratmak amacıyla işbirliği yapmaya teşvik edilmesi;

(iv) Kadın sünnetinden kaynaklanan problemler hakkında yapılan araştırmalara dayanan eğitim ve öğretim programları ve seminerler başlatılması.

b) Ulusal sağlık politikalarında kamu sağlığı hizmetlerinde kadın sünnetinin sona erdirilmesini amaçlayan stratejilere yer verilmesi. Bu stratejilerden biri, kadın sünnetinin zararlı etkilerini açıklamak hususunda geleneksel ebeler de dahil olmak üzere sağlık personeline özel sorumluluk getirilmesi olabilir;

c) Zararlı geleneksel uygulamaların önlenmesine yönelik çabaların desteklenmesi ve yardımcı olunması için Birleşmiş Milletler sisteminin uygun organizasyonlarından tavsiye, bilgi ve yardım talep edilmesi;

d) CEDAW'ın 10. ve 12. maddeleri uyarınca Komiteye sunulan raporlarda kadın sünnetinin önlenmesine yönelik alınan tedbirler hakkında bilgi verilmesi.

Genel Tavsiye No:15 (9.Oturum, 1990)

AIDS'in kontrolü ve önlenmesi için ulusal stratejilerde kadınlara yönelik ayrımcılıktan kaçınmak

Kadınlara Yönelik Ayrımcılığa Karşı Komite,

AIDS'in ve onu kontrol altına almak için başvuru stratejilerin kadınların haklarını kullanmaları üzerine olası etkileri hakkında dikkatine sunulan bilgiyi göz önüne alarak,

Dünya Sağlık Örgütü ve diğer Birleşmiş Milletler organizasyonları ve HIV'le ilgili diğer kuruluşlarca hazırlanan rapor ve dokümanları, özellikle AIDS'in kadınların ilerlemesi üzerindeki etkileri hakkında Genel Sekreterce Kadınların Statüsü Komisyonuna iletilen notu⁶ ve 26-28 Haziran 1989'da Cenevre'de toplanan AIDS ve İnsan Hakları Uluslararası Konsultasyonu Sonuç Belgesini⁷ dikkate alarak,

ADS'li kişiler ve HIV taşıyan kişilerle ilgili ayrımcılıktan kaçınma hakkında 13 Mayıs 1988 tarihli ve WHA 41.24 sayılı Dünya Sağlık Asamblesi kararını, İnsan Hakları Komisyonunun sağlık alanında ayrımcılık yapılmaması hakkında 2 Mart 1989 tarihli ve 1989/11 sayılı kararını, ve özellikle 30 Kasım 1989 tarihli Kadınlar, Çocuklar ve AIDS'e ilişkin Paris Bildirgesini dikkate alarak,

Dünya Sağlık Örgütü'nün 1 aralık 1990 Dünya AIDS Gününün konusunu "Kadınlar ve AIDS" olarak ilan ettiğini dikkate alarak,

Şu tavsiyelerde bulunur: Taraf Devletlerin, HIV enfeksiyonu ve AIDS riski, özellikle kadınlarda ve çocuklarda AIDS ve zararlı etkileri konusunda kamuoyunun farkındalığını arttıracak bilginin yaygınlaşmasında çabalarını yoğunlaştırmaları;

a) AIDS'le mücadele programlarının kadınlar ve çocukların haklarına ve ihtiyaçlarına, kadınların üremedeki rollerine ve özellikle bazı toplumlarda kadınların onları HIV enfeksiyonuna açık hale getiren bastırılmış pozisyonlarına bağlı faktörlere özel dikkat göstermesi; Taraf Devletlerce, kadınların temel sağlık hizmetlerine aktif katılımının sağlanması; ve bakıcı, sağlık çalışanı ve eğitimciler olarak HIV enfeksiyonunu önlemede roller üstlenmelerini destekleyip geliştirecek önlemler alınması;

b) Tüm Taraf Devletlerce, Sözleşmenin 12. Maddesi gereği sundukları raporlarında, AIDS'in kadınların durumuna etkileri, hastalığa yakalanmış kadınların ihtiyaçlarını karşılamak için

6 E/CN.6/1989/6/Add.1

7 HR/AIDS/1989/3

yürütülen çalışmalar ve AIDS nedeniyle kadınlara yönelen özel ayrımcılığın önlenmesi faaliyetleri hakkında bilgi verilmesi.

Genel Tavsiye No:16 (10.Oturum, 1991)

Kırsal ve kentsel aile ekonomisinde ücretsiz işçi kadınlar

Kadınlara Yönelik Ayrımcılığa Karşı Komite,

Kadınlara yönelik ayrımcılığın tüm şekillerinin ortadan kaldırılmasına dair Sözleşmenin 2(c), 11(c, d ve e) maddeleri ve kadınların durumu ile ilgili istatistiksel bilgi hakkındaki 9 No'lu genel tavsiyeyi (8.Oturum, 1989) akılda tutarak,

Taraf Devletlerdeki kadınların büyük bir yüzdesinin genellikle ailenin bir erkek üyesince sahiplenilen girişimlerde sosyal güvence ve hakları olmaksızın ücretsiz çalıştığını dikkate alarak,

Kadınlara Yönelik Ayrımcılığa Karşı Komiteye sunulan raporların genellikle aile ekonomisi içinde ücretsiz çalışan kadınların sorunlarına değinmediğine dikkat ederek,

Ücretsiz çalışmanın Sözleşmeye aykırılığını ve bir çeşit kadın sömürüsü biçimini oluşturduğunu ifade ederek,

Taraf Devletlere şu tavsiyelerde bulunur:

- a) Komiteye sunulan raporların, aile ekonomisinde ücretsiz çalışan kadınların yasal ve sosyal durumlarına ait bilgi içermesi;
- b) Aile üyelerinden birine ait teşebbüslerde sosyal hakları ve güvenceleri olmaksızın ücretsiz çalışan kadınlar hakkında istatistiksel verilerin toplanması ve Komiteye sunulan raporlarda bu bilgilerin yer alması;
- c) Aile üyelerinden birine ait teşebbüslerde bu gibi hakları olmayan kadınların sosyal haklar, güvenceler ve ücret garantisini sağlamak için gerekli adımların atılması.

Genel Tavsiye No:17 (10.Oturum, 1991)

Kadınların aile içindeki ücretsiz çalışmalarının ölçümü ve toplam ulusal üretimde tanınması

Kadınlara Yönelik Ayrımcılığa Karşı Komite,

Kadınlara Yönelik Tüm Ayrımcılık Biçimlerinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmenin 11. maddesini hatırd tutarak,

Kadınların İlerlemesi için Nairobi Stratejisi'nin 120. paragrafını anımsayarak,⁸

Her ülkenin gelişimine katkıda bulunan kadınların aile içi ücretsiz çalışmalarının ölçümünün kadınların ekonomik rolünü ortaya çıkarmaya yardımcı olacağını kabul ederek,

Kadınların ilerlemesi ile ilgili bundan sonraki politikaların formüle edilmesinde bu ölçümlenin bir temel oluşturacağı inancıyla,

İstatistik Komisyonunun 25. oturumundaki kadınlara ilişkin istatistiklerin geliştirilmesi için Ulusal Hesaplar Sisteminin güncellenmesine dair tartışmalarını not ederek,

Taraf Devletlere şu yönlerde tavsiyede bulunur:

- (a) Kadınların aile içi ücretsiz çalışmalarını ölçmek ve değerlendirmek için araştırma ve

⁸ Birleşmiş Milletlerin Kadınlara Dair Başarılarının İncelenmesi için D Birleşmiş Milletlerin Kadınlar için On Yıllık Başarılarını Değerlendirme ve İnceleme için Dünya Konferansı Raporu:Eşitlik, Gelişme ve Barış, Nairobi, 15-26 Temmuz 1985 (Birleşmiş Milletler yayınları Satış No. E. 85.IV.10)bölüm 1.kısım A.

deneme faaliyetlerinin desteklenmesi ve teşvik edilmesi. Örneğin ulusal hane halkı tarama programlarının bir parçası olarak zaman kullanımı araştırmaları yürütmek ve evde ve iş piyasasında harcanan zamanlarla ilgili cinsiyetlere göre ayrıştırılmış istatistik veri toplanması.

(b) Kadınlara karşı tüm ayrımcılığın ortadan kaldırılması Sözleşmesi hükümlerine ve Kadınların İlerlemesi İçin Nairobi Stratejisine uygun olarak kadınların aile içi ücretsiz çalışmalarının niceliğini ortaya çıkaracak ve milli hasıla hesaplamasına dahil edecek adımların atılması,

(c) Sözleşmenin 18. maddesine göre sunulan raporlarında, aile içi ücretsiz çalışmaların ölçümüne ve değerine ilişkin araştırma ve deneysel çalışmalar hakkında ve kadınların aile içi ücretsiz çalışmalarının ulusal hesaplamalara dahil edilmesi konusunda sağlanan ilerleme hakkında bilgi verilmesi.

Genel Tavsiye No:18 (10.Oturum, 1991)

Engelli Kadınlar

Kadınlara Karşı Ayrımcılığa Karşı Komite,

Kadınlara yönelik ayrımcılığın tüm biçimlerinin ortadan kaldırılmasına İlişkin Sözleşmenin özellikle 3. maddesini göz önüne alarak,

Taraf Devletlerin 60'tan fazla periyodik raporunu dikkate alarak ve bunların çok nadir olarak engelli kadınlar hakkında bilgi sağladığını kabul ederek,

Özel yaşam koşullarıyla bağlantılı olarak çifte ayrımcılık yaşayan engelli kadınların durumlarına ilgisini ortaya koyarak,

Kadınların İlerlemesi İçin Nairobi Stratejisinin, engelli kadınlara kolay incinebilir bir grup olarak "özel ilgi alanları başlığı altında yer veren 296 no'lu paragrafını anımsayarak,⁹

Engelli Kişilerle ilgili Dünya Eylem Programına desteğini teyid ederek (1982)¹⁰,

Taraf Devletlere periyodik raporlarında engelli kadınlarla ve onların özel durumlarıyla ilgili bilgiler ile, eğitime, iş hayatına, sağlık hizmetlerine, sosyal güvenliğe ve sosyal ve kültürel tüm alanlara eşit katılımlarını sağlamak amacıyla alınan önlemler hakkında bilgi vermeleri yönünde tavsiyede bulunur.

Genel Tavsiye No:19 (11.Oturum, 1992)

Kadınlara Yönelik Şiddet

Arka plan

1- Cinsiyete dayalı şiddet, kadınların erkeklerle eşit temelde hak ve özgürlüklerden yararlanabilmelerini ciddi şekilde kısıtlayan bir ayrımcılık şeklidir.

2- 1989 yılında, Komite, Taraf Devletlere, şiddet ve şiddetle baş etmek için alınan önlemler hakkında bilgi vermeleri tavsiyesinde bulunmuştur (Genel Tavsiye No 12, sekizinci oturum).

3- 1991 yılındaki 10. Oturumda, 11.Oturumun bir kısmının Sözleşmenin 6 maddesi ile kadınlara yönelik istismar ve cinsel taciz ve kadınlara karşı şiddetle ilgili diğer maddeleri üzerinde tartışma ve çalışmaya ayrılmasına karar verilmiştir. Bu konu, Genel Kurulun 18 Ekim 1990 tarihli ve 45/155 sayılı kararı ile toplantıya çağırdığı 1993 yılı Dünya İnsan Hakları Konferansında belirlenmiştir.

⁹ Birleşmiş Milletlerin Kadınlar için On Yıllık Başarılarını Değerlendirme ve İnceleme için Dünya Konferansı Raporu: Eşitlik, Gelişme ve Barış Nairobi, 15-26 Temmuz 1985 (Birleşmiş Milletler yayınları, Satış No. E.85.IV.10) bölüm I, kısım A.

¹⁰ A/37/351/Add.1/Corr.1,ek, bölüm VIII.

4- Komite, Taraf Devletlerin bazı raporlarının kadınlara karşı ayrımcılık, cinsiyete dayalı şiddet ve temel özgürlükler ve insan hakları ihlalleri arasındaki yakın bağlantıyı yeterince yansıtmadığı sonucuna varmıştır.

5- Komite, Taraf Devletlere, yasa ve politikalarını gözden geçirirken ve Sözleşme gereği sundukları raporlarını hazırlarken, cinsiyete dayalı şiddet ile ilgili olarak aşağıdaki Komite yorumlarını göz önüne almalarını önermiştir.

Genel Yorumlar

6- Sözleşmenin 1. maddesinde kadınlara yönelik ayrımcılık tanımlanmaktadır. Ayrımcılık tanımı kadına kadın olduğu için yöneltilen veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı şiddeti kapsar. Bu fiziksel, zihinsel ve cinsel zarar ve acı çektiren eylemler ile, bu tür eylemlerle tehdit, cebir ve diğer özgürlükten yoksun bırakma eylemlerini içermektedir. Cinsiyete dayalı şiddet, açıkça şiddetten söz edip etmediklerine bakılmaksızın, Sözleşmenin özel hükümlerini ihlal edebilir.

7- İnsan hakları sözleşmeleri veya genel uluslararası hukuk tarafından tanınan insan hakları ve temel özgürlüklerden kadınların yararlanmasını güçleştiren ya da imkansız hale sokan cinsiyete dayalı şiddet, Sözleşmenin 1. maddesi anlamında ayrımcılıktır.

Bu haklar ve özgürlükler,

- a) Yaşam hakkını;
- b) İşkenceye, zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı davranış veya cezalandırmaya maruz kalmama hakkını;
- c) Ulusal ya da uluslararası silahlı çatışma zamanında, insani hukuk normlarına göre eşit korunma hakkını;
- d) Kişi güvenliği ve özgürlüğü hakkını;
- e) Yasalar önünde eşit korunma hakkını;
- f) Aile içinde eşitlik hakkını;
- g) Elde edilebilir en yüksek standartta fiziksel ve zihinsel sağlık hakkını;
- h) Adil ve elverişli çalışma koşulları hakkını içermektedir.

8- Sözleşme hükümleri, kamu otoritelerince gerçekleştirilen şiddete uygulanmaktadır. Bu tip şiddet eylemleri bu Sözleşmenin ihlaline ek olarak, devletin uluslararası insan hakları hukuku ve diğer sözleşmeler kapsamındaki yükümlülüklerini de ihlal edebilir.

9-Bununla beraber Sözleşme kapsamında ayrımcılığın Hükümetler tarafından ya da onlar adına gerçekleştirilen eylemlere sınırlandırılmadığı vurgulanmaktadır (bkz. madde 2(e), 2(f) ve 5). Örneğin Sözleşmenin 2(e) maddesi, Taraf Devletleri herhangi bir teşebbüs, organizasyon ya da birey tarafından kadınlara yöneltilen ayrımcılığı ortadan kaldıracak uygun tüm önlemleri almaya davet etmektedir. Genel uluslararası hukuk ve özel insan hakları sözleşmeleri kapsamında, Devletler, ayrıca, özel kişilerce gerçekleştirilen hak ihlallerini önlemede veya kovuşturmada gösterdikleri yetersizlik sebebiyle, bu ihlallerden doğan zararların tazmininden sorumlu olabilirler.

Anlaşmanın Belirli Maddelerine dair Yorumlar

Madde 2 ve 3

10- Sözleşme, 5 ve 16 maddelerdeki özel yükümlülüklere ilaveten, ayrımcılığın tüm şekillerini ortadan kaldırma yönünde geniş bir yükümlülük tesis etmektedir.

Madde 2 (f), 5 ve 10 (c)

11- Kadınlara, erkeklere göre ikinci sınıf ya da kalıplaşmış role sahip olduğu gözüyle bakan geleneksel tutumlar, aile içi şiddet ve suiistimal, zoraki evlilik, çeyiz ölümleri,¹ asitli saldırılar ve kadın sünneti gibi zorlama ve şiddet içeren yaygın uygulamaları beslemektedir. Bu tip önyargı ve uygulamalar kadınların koruma ve kontrolünün bir şekli olarak cinsiyete dayalı şiddeti haklı göstermektedir. Kadınların fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne yönelik bu tip şiddet eylemleri kadınları insan hakları ve temel özgürlüklerine eşit katılım ve bilgidен yoksun bırakmaktadır. Bu yorum var olan ya da tehdit niteliğindeki şiddete işaret etmekteyken; cinsiyete dayalı şiddet biçimlerinin temel sonuçları, kadınların ikinci sınıf rollerinin sürmesine ve politik alanda, eğitimde ve iş fırsatlarına düşük seviyede katılımlarına neden olmaktadır.

12) Bu tutumlar, ayrıca, pornografinin yayılmasına ve kadınların bireyler olarak değil seks objeleri gibi gösterildikleri diğer ticari sömürü biçimlerine katkıda bulunmakta; ve bu da cinsiyete dayalı şiddete katkıya dönüşmektedir.

Madde 6

13) Madde 6 gereğince Taraf Devletlerin kadın ticaretinin ve kadınların sömürüsünün tüm şekillerini bastırarak önlemler almalarını gerektirmektedir.

14) Yoksulluk ve işsizlik kadın ticareti koşullarını arttırmaktadır. Bu ticaretin yerleşik şekillerine ilaveten cinsel sömürünün seks turizmi, gelişmekte olan ülkelerdeki yerli iş gücünün gelişmiş ülkelerde çalışmak için işe alınması, gelişmekte olan ülkelere ve yabancı uluslardan kadınlarla anlaşmalı evlilikler gibi yeni şekilleri bulunmaktadır. Bu uygulamalar kadınların haklardan eşit yararlanması ve onların hakları ve saygınlığı ile bağdaşmamaktadır. Bu uygulamalar kadını suiistimal etmekte ve ayrı bir şiddet tehlikesine maruz bırakmaktadır.

15) Yoksulluk ve işsizlik, küçük kızlar da dahil olmak üzere birçok kadını fahişeliğe zorlamaktadır. Yasadışı olabilen, statüleri marjinal olmaya eğilimli olan fahişeler özellikle şiddete maruz kalabilmektedirler. Tecavüz ve diğer şiddet biçimlerine karşı eşit yasal korumaya ihtiyaçları vardır.

16) Savaşlar, silahlı çatışmalar ve toprak işgalleri, kadın ticareti, cinsel şiddet ve fuhşun artışına yol açmakta ve bu durum özel koruma ve ceza tedbirleri gerektirmektedir.

Madde 11

17) Kadınlar işyerlerinde cinsel taciz gibi cinsiyete dayalı ayrı bir şiddete maruz kaldıklarında çalışma eşitliği ciddi olarak zarar görebilmektedir.

18) Cinsel taciz, fiziksel temas ve yakınlaşmalar gibi hoş olmayan cinsel nitelikteki davranışlar, cinsel içerikli sözler, söz ve hareketlerle pornografi ve cinsel istek gösterisini içermektedir. Bu davranış onur kırıcı olabilmekte ve sağlık ve güvenlik sorunu yaratabilmektedir. Kadının, tacizci davranışa karşı çıkmasının, işe alınmada ve terfide güçlükler veya hasmane iş ortamı gibi kendisi için işinde dezavantaj yaratacağına inanması için makul sebeplerin varlığı durumunda, ayrımcılık söz konusudur.

Madde 12

19) Taraf Devletlerin 12. madde uyarınca sağlık güvencesine girişte eşitliği sağlamaları gerekmektedir. Kadınlara yönelik şiddet onların sağlığını ve yaşamını riske atmaktadır.

20) Bazı Devletlerde kültür tarafından devam ettirilen geleneksel uygulamalar ve çocuk ve kadın sağlığına zarar veren gelenekler vardır. Bu uygulamalar arasında, erkek çocuğun tercih edilmesi, kadın sünneti, jenital sakatlama ve hamile kadınlara besin sınırlaması sayılabilir.

¹ (*Dowry death*): Güney Asya'da yaygın olarak görülen şaibeli ölümler. Evli kadınlar, evlilik sözleşmesinde vad edilen çeyizin erkek ailesine ödenmemesi nedeniyle baskı görmekte ve her yıl binlerce genç evli kadın şaibeli ölümlere kurban gitmektedir (editörün notu).

Madde 14

21) Kırsal bölgelerdeki kadınlar, birçok kırsal toplulukta devam eden ve kadını ikinci sınıf olarak gören geleneksel davranışlar nedeniyle cinsiyete dayalı şiddet riski altındadır. Kırsal toplumlardaki kızlar kasabalarda iş aramak için kırsal toplumdan ayrıldıklarında ayrıca bir şiddet ve cinsel sömürü riski altındadırlar.

Madde 16 (ve madde 5)

22) Zorunlu kısırlaştırma ve çocuk düşürme kadının ruhsal ve fiziksel sağlığını ters yönde etkilemekte ve kadınların hangi sıklıkla ve kaç çocukları olacağına karar verme hakkını çığnemektedir.

23) Aile içi şiddet kadınlara yönelik şiddetin en gizli şekillerinden biridir. Tüm toplumlarda yaygındır. Aile bağı içindeki her yaştaki kadın tecavüz, dayak, cinsel saldırının diğer şekilleri ve geleneksel davranışlarla sürdürülen diğer şiddet tiplerine maruz kalmaktadır. Ekonomik özgürlükten yoksunluk birçok kadını şiddet içeren aile bağı içinde kalmaya zorlamaktadır. Bu tür şiddet kadınların sağlığını riske atmakta ve onların eşit oranda sosyal yaşama ve aile yaşamına katılma becerisini ihlal etmektedir.

Özel Tavsiyeler

Bu yorumlar ışığında Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi şu tavsiyelerde bulunmaktadır: Taraf Devletler toplumsal cinsiyet temelli şiddetin gerek kamu gerek özel kişi tarafından yapılan bütün biçimlerinin üstesinden gelmek için uygun ve etkin tedbirler almalıdır;

(a) Taraf Devletler aile içi şiddet ve taciz, tecavüz, cinsel saldırı ve diğer toplumsal cinsiyet temelli şiddete karşı yasaların tüm kadınlara etkin koruma sağlamasını ve haysiyet ve onurlarına saygıyı sağlamalıdır. Mağdurlar için uygun koruyucu ve destek hizmetleri sağlanmalıdır. Sözleşmenin etkin uygulanması için adli personele, kanun uygulayıcılara ve diğer kamu çalışanlarına yönelik toplumsal cinsiyet duyarlılığı eğitimi verilmesi gereklidir;

(b) Taraf Devletler şiddetin derecesi, nedenleri ve etkileri ve şiddeti önlemeye yönelik tedbirlerin etkinliğiyle ilgili istatistik toplanmasını ve araştırmayı teşvik etmelidir;

(c) Medyanın kadınlara saygı göstermesi ve saygıyı teşvik etmesi için etkin tedbirler alınmalıdır;

(d) Taraf Devletler raporlarında kadınlara yönelik şiddeti kalıcılaştıran tutum, gelenek ve uygulamaların doğasını ve yaygınlığını ve ortaya çıkan şiddet biçimlerini tanımlamalıdır. Raporlarda şiddeti yenmek için aldıkları tedbirler ve bu tedbirlerin etkisi de yer almalıdır;

(e) Bu tutum ve uygulamaları yenmek için etkili önlemler alınmalıdır. Devletler kadın eşitliğini engelleyen önyargıların yok edilmesine yardımcı olacak eğitim ve kamu bilgi programları hazırlamalıdır;

(f) Kadın ticaretini ve cinsel sömürüyü yenmek için özel önleyici ve cezai tedbirler gereklidir;

(g) Taraf Devletler raporlarında tüm bu soruları ve cezai tedbirler, fahişelik yapmış veya kadın ticaretine maruz kalmış ve diğer cinsel sömürü biçimlerine maruz kalmış kadınları korumak için alınan koruyucu tedbirleri ve rehabilitasyon tedbirlerini de içeren tedbirleri açıklamalıdır;

(h) Etkin şikayet prosedürleri ve giderimler-tazminat dahil-sağlanmalıdır;

(i) Taraf Devletler raporlarında cinsel baskıyla ilgili bilgi ve kadınları cinsel baskı ve çalıştıkları yerde diğer zor kullanma biçimlerinden korumak için alınan tedbirleri bildirmelidir;

(j) Taraf Devletler aile içi şiddet, tecavüz, cinsel saldırı ve diğer toplumsal cinsiyete dayalı şiddet biçimlerine maruz kalmış kurbanlar için sığınak, özel eğitilmiş sağlık çalışanları, rehabilitasyon ve danışma gibi hizmetler oluşturmalı veya var olanları desteklemelidir;

(k) Taraf Devletler bu tip uygulamaları yenmek için tedbirler almalı ve sağlık konularını rapor ederken Komite'nin kadın sünnetiyle ilgili tavsiyesini (Tavsiye no. 14) dikkate almalıdır;

(l) Taraf Devletler, doğurganlık ve üremeyle ilgili zor kullanmayı önlemek için tedbirler alınmasını sağlamalı ve kadınların doğurganlık kontrolüyle ilgili uygun hizmetlerin olmaması nedeniyle yasadışı kürtaj gibi güvenli olmayan tıbbi uygulamalar arayışına girmeye zorlanmamasını sağlamalıdır;

(m) Taraf Devletler raporlarında bu sorunların büyüklüğünü belirtmeli ve alınan tedbirleri ve etkilerini açıklamalıdır;

(n) Taraf Devletler şiddet mağdurları için hizmetlere kırsal kesim kadınlarının da ulaşabilmesini sağlamalı ve gerektiğinde izole topluluklara özel hizmetler sağlamalıdır;

(o) Onları şiddetten korumak için alınacak tedbirler arasında eğitim ve iş olanakları ve ev içi hizmetlilerin çalışma koşullarının izlenmesi bulunmalıdır;

(p) Taraf Devletler raporlarında kırsal kesim kadınlarının karşı karşıya olduğu riskleri, maruz kaldıkları şiddet ve tacizin derecesi ve doğasını, destek ve diğer hizmetlere yönelik ihtiyaçlarını ve erişimlerini ve şiddeti yenmek için alınan tedbirlerin etkinliğini belirtmelidir;

(q) Aile içi şiddeti yenmek için alınacak tedbirler arasında şunlar yer almalıdır:

1. Gerektiğinde cezalandırma ve aile içi şiddet olaylarında sivil giderimler;
2. Kadın aile bireyinin öldürülmesi veya saldırıya uğraması durumunda namus savunmasının yasalardan çıkarılması;
3. Aile içi şiddet kurbanlarının güvenliği ve emniyetini sağlamak için sığınak, danışmanlık ve rehabilitasyon programları gibi hizmetler;
4. Aile içi şiddet suçluları için rehabilitasyon programları;
5. Encest veya cinsel tacizin meydana geldiği aileler için destek hizmetleri. Taraf Devletler aile içi şiddet ve cinsel tacizin boyutları ve önleyici, cezalandırıcı ve iyileştirici tedbirlerin kapsamını rapor etmelidirler. Taraf Devletler kadınların cinsel şiddete karşı etkin korunması için gerekli tüm yasal önlemleri almalıdır. Diğer önlemlerle birlikte şu önlemlere yer verilmelidir:

1. Aile içi tecavüz, cinsel saldırı, işyerindeki tacizleri içeren tüm şiddet biçimlerine karşı kadınları korumaya yönelik cezai yaptırımlar, hukuk yolları ve tazminat hükümlerini de içeren etkili tedbirler;

2. Kadınların ve erkeklerin rolü ile ilgili tutumları değiştirecek eğitim programlarını ve halkı bilgilendirmeyi içeren önleyici tedbirler;

3. Şiddet mağduru ya da şiddet görme tehlikesi altındaki kadınlar için barınma, danışma, rehabilitasyon ve destek hizmetleri içeren koruyucu tedbirler.

(r) Taraf Devletler cinsiyete dayalı şiddetin tüm biçimlerini rapor etmeli ve bu raporlar mağdur kadınlar üzerinde bu şiddetin etkileri ve her şiddet biçiminin tekrarlanma oranı hakkında ulaşılabilecek tüm bilgiyi içermelidir.

(s) Taraf Devletlerin raporları kadınlara yönelik şiddetin üstesinden gelmek üzere alınan koruyucu, önleyici yasal tedbirlerin etkileri hakkında bilgi içermelidir.

Genel Tavsiye No: 20 (11.Oturum, 1992)

Sözleşmeye Çekinceler

1. Komite, Taraf Devletlerin, Sözleşmenin 28(2) maddesi uyarınca Sözleşmeye yönelik çekinceleri konusunda karar aldıkları ve Komitenin 4 no'lu Genel Tavsiyesinde memnuniyetle karşılanan dördüncü toplantıyı anımsatmıştır.

2. Komite, 1993 tarihli Dünya İnsan Hakları Konferansı hazırlıklarıyla bağlantılı olarak Taraf Devletlere şunları tavsiye etmiştir:

(a) Sözleşmeye yönelik çekincelerin yasal etkisi ve geçerliliği sorununu, diğer insan hakları anlaşmalarına konulan çekinceler bağlamında tartışmaya açmak;

(b) Bütün insan hakları anlaşmalarının uygulanmasını desteklemek amacıyla bu gibi çekincelerin yeniden düşünülmesi;

(c) Sözleşmeye konulan çekinceler konusunda, diğer insan hakları anlaşmalarının çekince usulleriyle kıyaslanabilir usul kuralları getirme konusunu düşünmek.

Genel Tavsiye No: 21 (13. Oturum, 1994)

Evlilik ve Aile İlişkilerinde Eşitlik

1. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine dair Sözleşme (Ek 34/180 sayılı Genel Kurul kararı), aile ve toplum içinde erkek ve kadının insan hakları açısından eşit olduğunu onaylamaktadır.

2. Ayrıca diğer sözleşme ve bildirgeler de, kadının aile içindeki durumuna ve statüsüne büyük bir önem vermektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ((XXI), 217/A sayılı Genel Kurul kararı), Uluslararası Medeni Ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (ek, (XXI), 220 A sayılı karar), Evli Kadınların Vatandaşlığına dair Sözleşme (ek, (XVII) 1763 A sayılı karar), Evlenmeye Rıza, Evlenme için Asgari Yaş Sınırı ve Evliliklerin Kaydına İlişkin Sözleşme ve sonraki Tavsiye ((XX) 2018 sayılı karar) ve Kadınların İlerlemesine dair Nairobi Stratejisi¹¹

3. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine dair Sözleşme, yukarıda anılı sözleşme ve bildirgelerde de düzenlenen, kadınların devir olunamaz haklarını yeniden dile getirmektedir. Fakat bu Sözleşme, kadının temel haklarının uygulamasının kısıtlanmasında kendisinin bu rolün anlamlı bir parçası olması; kadın ve erkek davranış biçimi; mantık çerçevesinde gelişen gelenek ve kültürün öneminin tanınması yolunda daha ileri bir adım atmaktadır.

Arka Plan

4. Genel Kurulun 44/82 sayılı kararıyla 1994 yılı, Uluslar arası Aile Yılı olarak kabul edilmiştir. Ulusal kutlamaları teşvik etmek ve desteklemek gibi işlemlerin yanı sıra Komite, aile içinde kadınların temel haklarına uygun olarak, anlamlı bir baskı oluşturma fırsatını elde etmeyi dilemektedir.

Madde 9

1- Taraf Devletler, vatandaşlığın kazanılmasında, değiştirilmesinde veya korunmasında kadın ve erkeğe ile eşit haklar tanyacaklardır. Özellikle, kadının bir yabancıyla evlenmesi ya da evlilik sırasında kocanın vatandaşlığını değiştirmesinin, kadının da otomatik olarak vatandaşlığı değiştirmesine, vatansız kalmasına ya da kocanın vatandaşlığına geçmek için zorlanmasına sebep sayılmamasını sağlayacaklardır.

2- Taraf Devletler, çocukların vatandaşlığı konusunda kadın ve erkeğe eşit haklar sağlayacaklardır.

Yorum

6. Vatandaşlık, topluma tam katılım için kritik bir noktadır. Genel olarak Devletler, ülkelerinde doğan herkese vatandaşlık verirler. Ayrıca, kişiye vatansızlık gibi insancıl nedenlerle vatandaşlık tanınabilir ya da bir anlaşma sonucu vatandaşlık kazanılabilir. Doğumla veya sonradan

11 Birleşmiş Milletler Kadınlar için On yıllık Başarılarını Değerlendirme ve İnceleme için Dünya Konferansı Raporu: Eşitlik, Gelişme ve Barış, Nairobi 15-26 Temmuz 1985 (Birleşmiş Milletler yayınları, Satış no. E.85.IV.10)bölüm1 , kısım A.

kazanılmış vatandaşlık statüsünden yoksun olan kadınlar, oy verme veya kamu hizmetlerinde görev alma hakkından yoksun bırakılmaktadır. Söz konusu kadınların kamu olanaklarından yararlanması ve ikamet yeri seçme hakkı da engellenebilmektedir. Yetişkin kadınlar vatandaşlığı değiştirebilme hakkına sahip olmalıdırlar. Kadının vatandaşlığı, koca ya da babanın vatandaşlığını değiştirmesi ya da evlilik veyahut evliliğin sona ermesi gibi nedenlerle keyfiliğe bağlı olmamalıdır.

Madde 15

- 1- Taraf Devletler, yasa önünde kadın ve erkeğe eşit haklar tanıyacaklardır.
- 2- Taraf Devletler, medeni haklar temelinde kadınlara erkeklerinkine benzer hukuki ehliyet ve bu ehliyeti kullanmak için eşit fırsatlar tanıyacaklardır. Özellikle, kadınlara sözleşme yapma ve mülk idaresinde eşit haklar verecek ve mahkemelerde davanın her aşamasında eşit muamele edeceklerdir.
- 3- Taraf Devletler, kadınların hukuki ehliyetlerini kısıtlamaya yönelik hukuki sonuç doğuran her çeşit sözleşme ve benzeri özel işlemlerin tamamının geçersiz olduğunu kabul ederler.
- 4- Taraf Devletler, seyahat etme, ikametgâh seçme ve nakletme hukukunda kadınlara ve erkeklere eşit haklar tanıyacaklardır.

Yorum

7- Kadın, bir sözleşmeye taraf olamadığında ya da mali kredi alamadığında veya bu işlemleri sadece kocası ya da bir erkek akrabasının rızası ya da kefaletiyle yapabildiğinde, hukuki özerkliğini kullanması engellenmiş demektir. Böylesi bir kısıtlama, kadının malın tek sahibi olmasına olanak tanımaz.

8- Bazı ülkelerde kadının dava açma ya da hukuki danışmanlık alma ya da mahkemelerden tazminat isteme hakları kısıtlanmıştır. Diğer bazı ülkelerdeyse, kadının bir tanık olarak konumu ya da tanıklığına verilen önem bir erkeğe göre daha az saygı görmektedir. Böylesi yasa ve gelenekler kadının haklarını etkili bir şekilde kullanmasını ya da malın eşit paylaşım hakkını elinde tutmasını sınırlar ve toplumun değerli, sorumluluk sahibi ve bağımsız bir üyesi olma hakkını azaltır. Ülkeler kadının medeni haklarını yasayla sınırladığı ya da kişiler ve kurumlar aynı şeyi yaptığında, kadının erkekle eşit haklara sahip olmasını engeller, bağımsızlığını ve kendini gerçekleştirme yeteneğini kısıtlar.

9- İkametgâh terimi (*domicile*), emsal hukuku (*common law*) ülkelerinde bulunan bir kavramdır. Burada kastedilen, kişinin kendi arzusuyla ikamet ettiği ve yargı yetkisini kabul ettiği ülkedir. Çocuğa, esas olarak ebeveyni sayesinde ikamet verilmektedir; yetişkinlik çağında ise ikametgâh, kişinin normal olarak yaşadığı ya da sürekli olarak yaşamak istediği yeri gösterir. Taraf Devletlerin inceleme raporları da göstermektedir ki; bir kadının ikametgâhını seçmesine yasa tarafından her zaman izin verilmemektedir. İkametgâh, aynı vatandaşlıkta olduğu gibi, yetişkin bir kadının evlilik durumuna bağlı olmaksızın kendi isteğiyle değiştirilebilir olmalıdır. Kadının ikametgâhı seçme hakkı üzerine erkeklerle aynı temelde getirilen her türlü sınırlama ile, kadının yaşadığı ülkedeki mahkemelere başvuru hakkı sınırlandırılabilir ya da özgürce bir ülkeye giriş çıkışına engel olunabilir.

10- Başka bir ülkede yaşayan ya da çalışan göçmen kadınlara, erkeklerle aynı temelde, eşlerini, çocuklarını ve partnerlerini yanlarına alma hakları tanınmalıdır.

Madde 16

1- Taraf Devletler, evlilik ve aile ilişkileri konusunda kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

- a- Evlenmede erkeklerle eşit hak,
- b- Özgür olarak eş seçme, serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı,

c- Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumluluklar,

d- Medeni durumlarına bakılmaksızın, çocuklarla ilgili konularda ana ve babanın eşit hak ve sorumlulukları tanınacak, ancak her durumda çocukların menfaatleri ön planda gözetilecektir.

e- Çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe ve sorumlulukla karar vermede ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve diğer vasıtalarından yararlanmada eşit haklar,

f- Her durumda çocukların çıkarı en üst düzeyde tutularak ulusal yasalarda mevcut veli, vasi, kayyım olma ve evlat edinme veya benzeri müesseselerde eşit hak ve sorumluluklar,

g- Aile adı, meslek ve iş seçimi dahil karı ve koca için eşit kişisel haklar,

2- Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesinin hiçbir kanuni etkisi olmayacak ve evlenme asgari yaşın belirlenmesi ve evlenmelerin resmi olarak kaydının zorunlu olması için yasama dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır.

Yorum

Kamusal ve Özel Yaşam

11. İnsanın tarihsel olarak kamusal alanda ve özel yaşamdaki çalışmaları farklı şekillerde gözlemlenmiş ve buna uygun düzenleme yapılmıştır. Bütün toplumlarda özel ve yerel yaşamda geleneksel rollerini yerine getirmiş kadınların bu çalışmalarına uzun zaman ikincil çalışma muamelesi yapılmıştır.

12. Sözü edilen kadın çalışmalarının, toplumsal yaşamın sürdürülmesinde paha biçilmez yararı olması nedeniyle farklı ve ayrımcı yasalara ya da geleneklere başvurulmasının hiçbir koşulda haklılığı yoktur. Taraf Devletlerin raporları, halen bazı ülkelerde hukuksal eşitliğin olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla kadınlar, kaynakların kullanımında ve, evlilik ve toplumsal yaşamda eşitlik statüsünden yoksun bırakılmaktadır. Hukuksal eşitliğin var olduğu durumlarda bile, tüm toplumlar ikincil olarak değerlendirilen farklı rolleri kadınlara uygun görmektedir. Sonuç olarak, Sözleşmenin 24., 2., ve 5. maddelerinde ve özellikle 16. maddede yer alan adalet ve eşitlik prensipleri ihlal edilmektedir.

Çeşitli aile biçimleri

13. Aile kavramı ve biçimi devletten devlete, hatta aynı devlet içindeki dinler arasında bile değişmektedir. Aile hangi biçimde şekillenirse şekillensin ve söz konusu ülkedeki yasal sistem, din, gelenek ve töre ne olursa olsun; hukuksal alanda ve özel yaşamda aile içinde kadınlara davranış, Sözleşmenin 2. maddesinin gerektirdiği gibi bütün insanlara tanınan eşitlik prensipleriyle uyumlu olmalıdır.

Çok eşli evlilikler

14. Taraf Devletlerin raporları çok eşliliğin halen birçok ülkede uygulandığını göstermektedir. Çok eşli evlilikler, kadının erkekle eşit olma hakkını ihlal ettiğinden kadın ve ona bağımlı olanlar (çocuklar gibi, ç.n) için ciddi duygusal ve maddi sonuçlara neden olabilir. Bu tür evlilikler teşvik edilmemeli ve yasaklanmalıdır. Komite, endişeyle şunu belirtmektedir: Anayasaları eşit hakları garanti eden bazı Taraf Devletler, özel hukuka ya da geleneksel hukuka uygun olarak çok eşli evliliklere izin verilmektedir. Bu, kadınların anayasal haklarını ihlal etmekte ve Sözleşmenin 5(a) maddesi hükmüne aykırılık oluşturmaktadır.

Madde 16/1 (a) ve (b)

15. Ulusal anayasalar ve yasalar Sözleşmeyle, gelenekle, töreyle uyum içinde olsa bile, gerçek yaşamda bu hukuk kaynaklarını uygulamasındaki başarısızlığın Sözleşmenin ihlali anlamında olduğunu birçok ülke dile getirmektedir.

16. Kadının özgürce eş seçme ve evlilik yaşamına başlama hakkı, onun yaşamı, onuru ve bir insan olarak eşitliği bağlamında merkezi bir önem taşımaktadır. Taraf Devletlerin raporlarının incelenmesi şunu ortaya koymaktadır: Bazı ülkeler, gelenek, dinsel inanç ya da etnik köken temelinde zoraki evliliklere ya da yeniden evlenmelere izin vermektedir. Diğer devletler para karşılığında kadının evlenmesine izin vermekte ve kadının yoksulluğu onları ekonomik güvence amacıyla yabancılarla evliliğe zorlamaktadır. Kadının evlenip evlenmeyeceğini, ne zaman ya da kiminle evleneceği konularındaki seçim hakkı hukuksal düzlemde korunmalı ve yasalar uygulanmalıdır. Örneğin, hukuksal düzenlemede evlilik, kadının yaşına ya da partneriyle olan kan bağına dayanan makul sınırlamalara bağlı tutulabilir.

Madde 16/1 (c)

17. Taraf Devletlerin raporlarının incelenmesi şunu göstermektedir: Pek çok ülke, yasal sistemleri içindeki evli çiftlerin haklarını ve sorumluluklarını düzenlemektedir. Bunu, Sözleşme prensipleriyle uyumlu olmaktan ziyade, gelenek hukukunun ilkelerine, dini ya da teamüle başvurarak yerine getirmektedirler. Yasalardaki ve uygulamadaki bu çeşitlilik, kadınlar için geniş kapsamlı sonuçlar doğurmaktadır. Aynı şekilde, evlilik içinde sorumluluk ve eşit statüye sahip olma haklarını engellemektedir. Böylesi sınırlamalar sıklıkla kocanın ailenin reisi statüsüne sahip olma ve ana karar verici kişi olmasıyla sonuçlanır. Dolayısıyla Sözleşmenin hükümlerini ihlal eder.

18. Ayrıca, genel olarak fiili bir birlikteliğe hiçbir koşulda yasal koruma verilmemektedir. Böyle bir ilişki içinde bulunan kadınlar, erkeklerle hem aile hayatı içinde hem de yasa tarafından korunan gelirlerin ve mal varlığının paylaşılmasında eşit statüye sahip olmalıdır. Bu kadınlar, aile üyelerinin ya da çocukların bakımında ve yetiştirilmesinde erkeklerle eşit haklara sahip olmalı ve sorumlulukları paylaşmalıdır.

Madde 16/1 (d) ve (f)

19. Beşinci maddenin (b) fıkrasında belirtildiği gibi, çoğu ülke çocukların bakımı ve korunmasında ebeveynlerin sorumluluk paylaşımını kabul etmektedir. “Çocukların menfaatlerini en fazla göz önüne almak” prensibi Çocuk Hakları Sözleşmesine dahil edilmiştir (Genel Kurul kararı, 44-25, ek) şu anda bu prensibin evrensel olarak kabul edildiği görülmektedir. Buna karşın uygulamada bazı devletler, özellikle ebeveynler evli değilse, eşit statü verilmesi prensibini kabul etmemektedir. Bu tür birlikteliklerden doğan çocuklar, evlilik birliği içinde doğan çocukların sahip oldukları haklara her zaman sahip olamamaktadır. Boşanmış annelerin durumunda ya da anne babanın ayrı yaşadığı pek çok birliktelikte baba, çocuğun korunması ve bakımı sorumluluğunu paylaşmamaktadır.

20. Sözleşmenin dile getirdiği haklar ve sorumlulukların paylaşımı evlat edinme, vekâlet, velayet ve vesayet gibi yasal kurumlar içerisinde de uygulanmalıdır. Taraf Devletler iç hukuklarında, anne babanın çocukla birlikte yaşayıp yaşamadığına ve medeni durumlarına bakılmaksızın, her ikisine de eşit haklar tanınmalı ve sorumluluklarının paylaşımını sağlamalıdır.

Madde 16/1 (e)

21. Çocukların doğumu ve yetiştirilmesinde kadınların üstlendiği sorumluluklar, eğitime, çalışmaya ve kişisel gelişimleriyle ilgili diğer etkinliklere erişim haklarını kullanmalarını etkilemektedir. Bu sorumluluklar kadına ayrıca adil olmayan ve ağır bir iş yüklemektedir. Çocukların sayısı ve dünyaya getirme zamanı da kadının yaşamında benzer bir etki yaratır ve ayrıca kendi fiziksel ve ruhsal sağlığı gibi çocuklarının sağlığını da etkiler. Bu nedenlerle çocukların sayısına ve dünyaya gelme zamanlarına karar vermede kadın hak sahibi olmalıdır.

22. Bazı raporlar, kadınlar için ciddi sonuçları olan zorunlu uygulamaları ortaya koymaktadır ki bunlar; zoraki hamilelikler, düşükler ve kısırlaştırma. Çocuk sahibi olma ya da olmama kararı, tercihen eş ya da partnerle ortaklaşa alınmalıdır; yine de bu karar yetkisi hükümet, partner, ebeveyn ya da eş tarafından sınırlandırılmamalıdır. Ayrıca bu karar, gebeliği önleyici yöntemler hakkında güvenilir bilgi sahibi olduktan sonra alınmalıdır. Kadınlar, gebeliği önleyici yöntemler ve kullanımları hak-

kinda mutlaka bilgilendirilmeli ve Sözleşmenin 10(h) maddesinde belirtildiği gibi aile planlaması hizmetleri ve cinsellik konusundaki bilgi almaları temin edilmelidir.

23. Gönüllü doğum kontrolü amacıyla özgürce başvurulabilen tedbirlerin varlığının ailenin tüm üyelerinin sağlığı, refahı ve gelişimi için olumlu etkide bulunduğu genellikle kabul edilmektedir. Ayrıca böylesi hizmetler, toplum nüfusunun sağlığını ve genel yaşam kalitesini geliştirmekte; nüfus artışının gönüllü düzenine ve çevre korumasına yardım etmekte; sürdürülebilir bir ekonomik ve sosyal gelişmeyi getirmektedir.

Madde 16/1 (g)

24. Her üyenin kendi görevini yerine getirdiği ve adil, eşit ilkeler temelinde oluşturulan aile, sağlam bir ailedir. Bundan dolayı ve Sözleşmenin 11. maddesinin (a) ve (c) bentlerinin de gösterdiği gibi, eşlerin her biri bir meslek ve isteklerine, özelliklerine, yeteneklerine en uygun işi seçme hakkına sahip olmalıdır. Ayrıca, kadın ve erkek kendi adını seçme hakkına sahip olmalı; bu suretle toplumun diğer üyelerinden bir kişi olarak ayrılmalı ve toplum içinde kimliğini ve bireyselliğini korumalıdır. Kadın evliliği süresince ya da evlilik sona erdiğinde yasal ya da geleneksel olarak adını değiştirmeye zorlanmamalı ve bu haklardan yoksun bırakılmamalıdır.

Madde 16/1 (h)

25. Bu maddeyle sağlanan haklar, Devletlere, kadınların kendi mülkünü yönetme ve kendi başına sözleşmeye girebilme haklarını tanıma ödevi yükleyen 15. maddeyi tamamlayıcı olup, birbiriyle örtüşmektedir.

26. Sözleşmenin 15(1) maddesi, kadınların yasa önünde erkeklerle eşit olduğunu garanti etmektedir. Bu eşitliğin anlamı kadının ekonomik bağımsızlık hakkı temelinde sahip olduğu mal üzerinde tasarruf, yönetme ve işletme hakkına sahip olması demektir. Bazı ülkelerde, kadının kendi yeteneğiyle hayatını kazanabilmesi, uygun bir ev, kendisinin ve ailesinin beslenmesini sağlaması oldukça vahim bir durum gösterebilmektedir.

27. Tarımsal reform programının uygulandığı ya da arazinin farklı etnik gruplar arasında yeniden paylaştırıldığı ülkelerde, kadının erkekle eşit statüde mal paylaşımı hakkının medeni durumuna bağlandığı dikkatle gözlenmiştir.

28. Çoğu ülkede boşanmış ya da bekâr kadın nüfusu anlamlı bir sayıya sahiptir ve birçoğu ailesinin geçimini tek başına üstlenmiştir. Mal paylaşımında ayrımcılığa gerekçe gösterilen, erkeğin elinde olanlarla ailesini geçindirme sorumluluğunu tek başına yüklediği tezi, açıkça gerçekte bağdaşmamaktadır. Sonuç olarak, bazı hukuk sistemleri ya da gelenekler, evlilik sona erdiğinde ya da bir akraba öldüğünde ya da fiili akrabalık ilişkileri nedeniyle mal paylaşımında erkeğe olağanüstü büyük bir hak tanımaktadır. Bu olağanüstü ayrımcılık, uygulamada kadının kocasından boşanabilme yeteneği, kendisinin ve ailesinin geçimini sağlaması; bağımsız bir kişi olarak vakur bir yaşam sürmesi üzerinde ciddi bir etki oluşturabilecektir.

29. Bütün bu haklar, kadının medeni durumuna bakılmaksızın garanti edilmelidir.

Evliliğe ait mallar

30. Kadının, evli olduğu sürece ya da fiili akrabalık ve evlilik ya da akrabalık ilişkileri sona erdiğinde, mülkiyetin eşit olarak paylaşılması ve kendi adına bir mala sahip olma hakkının kabul edilmediği ülkeler vardır. Çoğu ülke bu hakkı tanımaktadır fakat, kadının bu hakkı pratik olarak kullanabilme yeteneği, yasal ya da geleneksel olarak kısıtlanabilmektedir.

31. Tüm bu yasal haklar kadının kazanılmış hakları olduğunda ve onları mahkeme önünde ileri sürdüğünde bile, kadına ait malların yönetimi, evlilik süresince ya da boşanma üzerine, erkeğe ait olabilmektedir. Mal ortaklığı rejiminin olduğu bu Devletlerde, tarafların evliliği süresince mal edinme ya da malın akrabalara satılması ya da malın başka şekilde tasarrufu konusunda kadına danışılması yasal bir koşul değildir.

32. Evlilik mallarının ayrıldığı bazı ülkelerde, evlilik boyunca kazanılmış mallar için mali edimlerin yerine getirilmesine çok büyük önem verilmiş, çocukların yetiştirilmesi, yaşlı akrabaların bakımı ve ev işlerinin değeri ise küçültülmüştür. Kadın tarafından doğal olarak yapılan bu gibi işler mali değer taşımazken, koca malvarlığını büyütme ve para kazanmaya muktedirdir. Mali ya da değil, tüm bu edimler aynı itibara sahip olmalıdır.

33. Çoğu ülkede, fiili birliktelikler süresinde edinilmiş mallar, yasa önünde evlilik süresince kazanılmış mallar ile aynı temelde muamele görmemektedir. Eğer, akrabalık sona erdiyse, kadın partnerinden önemli şekilde daha düşük pay almaktadır. Çocuklu ya da değil, evli ya da değil kadına karşı ayrımcılık yaratan bu mülkiyet yasaları iptal edilmeli ve geleneklerden vazgeçilmelidir.

Miras

34. 884 sayılı Ekonomik ve Sosyal Konsey kararı ve Sözleşme tarafından da belirtildiği gibi, Taraf Devletlerin raporları, kadınların statüsünü etkilemeleri nedeniyle miras hukukuyla ilgili yasal ya da geleneksel hükümlere dair yorumlar içermelidir. Konsey bu kararında Devletlere, bir miras bırakanla aynı akrabalık derecesine sahip olan kadın ve erkeğin, eşit zümre ve mirasta eşit paylaşım hakkının sağlanması konusunda tavsiyede bulunmuştur. Bu hüküm genel olarak uygulamaya geçirilmemiştir.

35. Miras ve mülkiyet hakkındaki mevzuat ve uygulamanın kadınlara karşı ciddi ayrımcılıkla sonuçlandığı pek çok ülke bulunmaktadır. Eşit olmayan bu muamelenin sonucu olarak kadın, kocasının ya da babasının ölümü üzerine oğulların ya da dul eşin aldığı paydan daha az pay alabilmektedir. Bazı durumlarda, kadına sınırlı ve kontrollü haklar verilmekte ve kadınlar miras bırakanın terekesinden yalnızca irat almaktadır. Çoğu zaman dul kadın için mirasçılık hakkı, evlilik sırasında edinilmiş malvarlığına eşit olarak sahip olma prensiplerini yansıtmamaktadır. Bu tür hükümler, Sözleşmeyi ihlâl etmekte olup, ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Madde 16/2

36. 14-25 Haziran 1993 tarihinde Viyana’da düzenlenen Dünya İnsan Hakları Konferansında kabul edilen Viyana Deklarasyonu ve Eylem Planı 1’de Devletler, kız çocuklarına karşı ayrımcılık teşkil eden ve zarar veren uygulamaların ve geleneklerin kaldırılması ve mevcut yasal düzenlemelerin değiştirilmesi için çağrı yapmıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesi hükümleri ve Sözleşmenin 16/2 maddesi, ergin olmayan kişilerin evliliğine Taraf Devletler tarafından izin verilmesini ya da evliliğin geçerli kılınmasını engeller. Çocuk Hakları Sözleşmesine göre; “Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan yasaya göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.” Bu tanımlamayı ve Viyana Deklarasyonu hükümlerini de göz önüne alan Komite, kadın ve erkek için en az evlilik yaşının 18 olması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Kadın ve erkek evlendiği zaman önemli sorumluluklar alır; bu nedenle tarafların tam olgunluğa ve fiil ehliyetine ulaşmadan evlenmelerine izin verilmemelidir. Dünya Sağlık Örgütüne göre, reşit olmayanlar özellikle kızlar, evlenip çocuk sahibi olduklarında sağlık durumları olumsuz olarak etkilenmekte ve eğitimleri engellenmektedir. Sonuçta, ekonomik bağımsızlıkları da kısıtlanmaktadır.

37. Bu sadece kadınları kişisel olarak etkilememekte; ayrıca yeteneklerini, bağımsızlıklarını ve işe girişlerini sınırlamakta, ailelerini ve toplumu zararlı şekilde etkilemektedir.

38. Bazı ülkeler, evlilik yaşı için farklı yasal koşullar öngörmektedir. Böylesi hükümler, entelektüel gelişim bağlamında kadınların erkeklerden farklı bir orana sahip olduğu ya da evlilik sırasındaki fiziksel ve entelektüel gelişim düzeyinin önemsiz olduğu yönünde hatalı bir varsayıma yaslanmaktadır. Dolayısıyla bu hükümler ortadan kaldırılmalıdır. Diğer ülkelerde kızların nişanlanması ya da bu konuda ailenin onların adına hareket etmesine izin verilmektedir. Böylesi önlemler sadece Sözleşmeyi değil, aynı zamanda kadının özgürce kendi eşini seçme hakkını da ihlâl etmektedir.

39. Taraf Devletler, evlilikleri yasa ya da gelenek ya da dini hukuka göre yapılıp yapılmadıklarına bakılmaksızın kaydetmelidir. Devlet bu şekilde Sözleşmeyle uygunluğu, taraflar

arasındaki eşitliği, en az evlenme yaşını, iki ya da çok eşliliğin yasaklanmasını ve çocuk haklarının korunmasını sağlayabilir.

Tavsiyeler

Kadınlara yönelik şiddet

40. Komite, kadınların aile içindeki yerini göz önüne alarak kadına karşı şiddet konusunda 19 numaralı Genel Tavsiye hükümlerini (on birinci oturum¹²) vurgulamak ister. Buna göre, , kadının erkekle eşit temelde özgürlük ve haklardan yararlanma yetisi için çok büyük öneme sahiptir. Taraf Devletler bu genel tavsiyeye uygun olarak, kamusal alanda ve özel yaşamda kadınların birey olarak hak ve özgürlüklerini engelleyen cinsiyet temelli şiddete maruz kalmamalarını sağlamalıdır.

Çekinceler

41. Komite endişeyle şunu belirtmektedir: 16. maddeye kısmî ya da bütünsel olarak çekince koyan çok sayıda Taraf Devlet, özellikle 2. maddeye ilişkin bir çekince de konulmuş ise; Sözleşmeye uygunluğun toplumlarında yaygın olarak kabul gören ve örneğindeni ya da kültürel inançlara ya da ülkelerinin ekonomik ve siyasal statüsüne dayanan aile anlayışı ile çatıştığını ileri sürmektedir.

42. Ataerkil aile yapısına sahip bu ülkelerin çoğu, aile içindeki en iyi konumun baba, koca ya erkek çocuğuna ait olduğu inancına sahiptir. Köktenci ya da diğer aşırı düşüncelere sahip ya da ekonomik sıkıntı içinde bulunan bazı ülkelerde, kadının aile içindeki yerinin net bir şekilde kötüye gidişini gösteren eski gelenek ve değerlere dönüş teşvik edilmektedir. Toplumun genel sağlığı için cinsiyet ayrımının güdülmediği, tüm yetişkinlerin toplumda eşitlikle yerini aldığı ve ekonomik gelişimin modern toplum olmakla bağlantılı olduğunun kabul edildiği diğer ülkelerde, bu tabular ve aşırı ya da geri ci düşünceler giderek daha az desteklenmektedir.

43. Komite, Sözleşmenin 2., 3., ve özellikle 24. maddesiyle bağlantılı olarak, her ülkenin, kadının evde eşitsizliği düşüncesiyle kararlı mücadele sonucu, Sözleşmenin özellikle 9., 15., ve 16. maddelerine koyduğu çekinceleri geri çekecek şekilde ilerleme kaydetmelerini istemektedir.

44. Taraf Devletler, gelenek ya da özel hukuk ya da dini inanç ya da yasalar tarafından onaylanmış kadın ve erkek eşitsizliği düşüncesine kararlılıkla karşı çıkmalıdır. Ayrıca çekinceler konusunda da ilerleme kaydedilmeli, özellikle 16. maddeye konulan çekince geri alınmalıdır.

45. İlk rapor ve onu takip eden dönemsel raporların incelenmesi temelinde Komite şunu not etmiştir: Çekince koymaksızın Sözleşmeyi kabul eden ya da onaylayan bazı Taraf Devletlerin özellikle aileyle ilgili olan yasaları gerçek anlamda Sözleşme hükümlerine uygun değildir.

46. Bu Devletlerin yasaları, sosyo-kültürel önyargılar, gelenekler ve normatif kurallar temelinde hâlâ kadınlara karşı ayrımcılık içeren bazı yöntemleri barındırmaktadır. Bu devletler, bu maddeler kapsamındaki özel durumlarından dolayı, kadınların konumunun anlaşılmasında ve değerlendirilmesinde Komite için zorluk yaratmaktadır.

47. Komite, Sözleşmenin özellikle 1. ve 2. maddeleri temelinde, Taraf Devletlerin bu meselelerle ilgili mevcut fiili durumu inceleme için gerekli çabayı göstermelerini ve halen iç hukuklarında kadınlara karşı ayrımcılık içeren hükümlerin giderilmesi konusunda gerekli adımları atmalarını rica etmektedir.

Raporlar

48. Bu genel tavsiyedeki yorumların yardımıyla, Taraf Devletler raporlarında:

(a) Sözleşmeye, özellikle 16. maddeye koydukları çekincelerin ortadan kaldırılması yönünde ülkelerinin kaydettiği aşamayı belirtmelidirler;

12 A/CONF. 157/24 (Bölüm I), kısım III.

(b) Hukuklarının 9., 15. ve 16. maddede belirtilen prensiplerle uyumlu olup olmadığını ve Sözleşmeye ya da yasaya uygunluğunun gelenek, özel hukuk ya da dini inançtan dolayı engellenip engellenmediğini ortaya koymalıdır.

Yasama

49. Taraf Devletler, Sözleşmeye uyumun zorunlu olduğu alanlarda, özellikle 9., 15. ve 16. maddelere uygunluğunun sağlanması amacıyla, yasa çıkarmalı ve bu yasaları uygulamalıdır.

Sözleşmeye uygunluğun teşvik edilmesi

50. Taraf Devletler bu genel tavsiyedeki yorumların yardımıyla ve Sözleşmenin 2., 3. ve 24. maddeleri gereği; özellikle din, kişi ve gelenek hukukunun bu prensiplerle çatıştığı alanlarda, Sözleşmeye uygunluğunun tam olarak sağlanması amacıyla yönelik önlemler almalıdır.

Genel Tavsiye No: 22 (14. Oturum, 1955)

Sözleşmenin 10. Maddesinin Değiştirilmesi

Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi Komitesi,

Kadınlara karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine Taraf Devletlerin, Genel Kurulun ricası üzerine, Sözleşmenin 20. maddesinde değişiklik yapılmasını görüşmek amacıyla 1995 yılı boyunca toplanacakları belirterek,

Taraf Devletlerin raporlarında göz önüne alınan, istenmeyen fazla iş yükünün önlenmesi ve Genel Kurulun çalışmalarının etkinliğinin sağlanması amacıyla onuncu oturumda alınan kararı anımsatarak,

Bu Sözleşmenin çok sayıda devlet tarafından onaylanan uluslararası insan hakları mekanizmalarından biri olduğunu anımsatarak,

Sözleşme maddelerinin, Devlet ve toplumsal yaşamın tüm alanlarında ve kadının günlük yaşamının bütün aşamalarındaki temel insan haklarını işaret ettiğine dikkat çekerek,

Ek I'de yansıtıldığı gibi, artan sayıdaki onaylamaların sonucu olarak, Komitenin iş yükünden ve buna ek olarak ele alınmayı bekleyen raporların çokluğundan endişe ederek,

Taraf Devletlerin raporlarını sunumuyla, ele alınmaları arasında geçen uzun zaman nedeniyle, söz konusu raporların güncellenmesi için Taraf Devletlerin ek bilgisine gereksinim duyulmasından ayrıca endişe ederek,

Kadınlara karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, toplantıları kendi Sözleşmesi tarafından sınırlandırılan tek insan hakları sözleşmesi organıdır. Ek II'de yansıtıldığı gibi Komitenin ayrıca, tüm insan hakları sözleşmesi organlarına göre, en kısa toplantı süresine sahip olduğu akılda tutularak,

Sözleşme tarafından oturumların süresi üzerine getirilen sınırlamaların, Komitenin faaliyetlerinin etkinlikle yerine getirilmesinde çok ciddi sorun oluşturduğunu belirterek,

1. Genel Kurulun özel bir sınırlama kararı vermesi hariç, Taraf Devletlerin, Komitenin Sözleşmeyle belirlenen görevini etkinlikle yerine getirmesini sağlayacak ve yıllık toplantılar yapmasına izin verecek şekilde Komitenin toplantı zamanını düzenleyen Sözleşmenin 2. maddesinin değiştirmesi düşüncelerini tavsiye eder;

2. Komitenin toplantı sürelerine ilişkin 20. maddede değişiklik yapılmasını ele alan Genel Kurulun, istisnai olarak Komiteyi 1996 yılında oturum öncesi çalışma grupları ve ardından üçer haftalık iki oturum yapmak üzere yetkilendirmesini tavsiye eder.

3. Taraf Devletler toplantısında Komitenin işlevlerini yerine getirmesi sırasında karşı karşıya kaldığı güçlükler hakkında Komite başkanından sözlü rapor alınmasını ayrıca tavsiye eder.

4. Genel Sekreterin toplantı sırasında Taraf Devletlere Komitenin iş yüküyle ilgili tüm bilgileri sağlaması ve diğer insan hakları sözleşmelerinin organlarıyla karşılaştırılmalı bilgi sunmasını tavsiye eder.

Genel Tavsiye No: 26 (16. Oturum, 1997)

Madde 7. (Siyasal ve Kamusal Yaşam)

Taraf Devletler, ülkenin siyasi ve kamusal yaşamında, kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak için tüm önlemleri alacaklar ve özellikle kadınlara erkeklerle eşit şartlarda

Aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

a) Bütün seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanmak ve halk tarafından seçilen organlara seçilebilmek,

b) Hükümet politikasının hazırlanmasına ve uygulanmasına katılmak, kamu görevinde bulunabilmek ve hükümetin her kademesinde kamu görevleri üstlenmek,

c) Ülkenin kamusal ve siyasi yaşamı ile ilgili hükümet dışı kuruluşlara ve derneklere katılmak.

Arka plan

1- Kadınlara karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, kadınların ülkelerindeki kamusal yaşama katılımı açısından özel öneme sahip bir konudur. Sözleşmenin önsözünde :

“Kadınlara karşı ayrımcılığın, hak eşitliği ve insan şeref ve onuruna saygı ilkelerini ihlal ettiği, kadınların erkeklerle eşit olarak ülkelerin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarına katılmalarını engellediği, toplumun ve ailenin refahının artmasına engel oluşturduğu ve kadınların ülkeleri ve insanlık hizmetinde kullanabilecekleri olanaklarını geliştirmelerini zorlaştıracaktır” hatırlanmaktadır.

2- Yine Sözleşmenin önsözünde, kadınların karar mekanizmalarına katılımının önemi konusunda:

“Bir ülkenin tam ve eksiksiz kalkınmasının, dünyada refahın ve barışın elde edilmesinin, kadınların erkeklerle eşit şartlarda her alanda azami katkılarını gerektirdiğine” inanç tekrarlanmaktadır.

3- Bundan başka, Sözleşmenin 1. maddesinde, “kadınlara karşı ayrımcılık” terimine şu anlam verilmektedir:

“Kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, dışlama veya sınırlama”.

4- Diğer sözleşmeler, bildirimler ve uluslararası çözümler kadının kamusal yaşama katılmasında büyük öneme sahiptirler ve eşitliğin uluslararası standardının temelini oluştururlar. Bunlar, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Kadınların Siyasal Hakları Sözleşmesi, Viyana Deklarasyonu, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı'nın 13. paragrafı, Sözleşmenin 5. ve 8. tavsiye kararları, İnsan Hakları Komitesince benimsenen 25 sayılı genel yorum, Avrupa Birliği Konseyinin karar alma mekanizmalarında kadınlar ve erkeklerin dengeli katılımı konusundaki tavsiye kararı ile Avrupa Komisyonu'nun “Siyasal Karar Almada Cinsiyet Dengesi Nasıl Yatırılmalı” başlıklı belgesi.

5- 7. madde siyasi ve kamusal alanda kadınlara karşı ayırımın önlenmesi ve kadınların kamusal ve siyasi alana erkeklerle eşit olarak katılımının sağlanması için Taraf Devletleri tüm uygun ön-

lemleri almaya yükümlü kılar. 7. madde içinde Taraf Devletlerin tüm kamusal ve sosyal yaşamdaki yapacağı düzenlemeler sadece a, b, c, paragraflarında yazılanlarla sınırlandırılmamalıdır. Bir devletin sosyal ve kamusal yaşamı oldukça geniş bir konudur; bu, siyasal gücün kullanılmasını, özellikle yasa- ma, yargı, yürütme ve yönetim güçlerinin kullanımını anlatır. Bu terim, uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel seviyelerdeki politikanın tüm biçimlerini ve yönetimini içerir. Ayrıca, siyasal partiler, ticari oluşumlar, profesyonel veya endüstriyel kurumlar, kadın örgütleri, cemaat örgütleri ve diğer organizasyonlar gibi kamusal ve siyasal yaşamdaki kamu kuruluşlarını ve yerel kuruluşları içerir.

6- Sözleşme, bu eşitliğin gerçekten etkili olabilmesi için, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 21. maddesi ve Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 25. maddesi gibi insan hakları araçlarında tanındığı gibi, her vatandaşın eşit olarak düzenli aralıklarla genel oy ve gizli sayım kural- larına göre ve seçmenin özgür iradesini ortaya koymak amacıyla yapılan seçimlerde seçme ve seçilme hakkına sahip olduğu bir siyasal sistem içinde kurulması gerektiği fikrine yaslanmaktadır..

7- Sözleşmenin kamusal yaşamda ve karar vermede fırsat eşitliğinin önemi üzerine vurgusu, Komite'yi 7. maddeyi tekrar ele almaya ve Taraf Devletlere Sözleşme gereği raporlamalarında ve poli- tikalarını gözden geçirirken aşağıdaki tavsiye ve yorumları dikkate almalarını tavsiye etmeye sevk etmiştir:

Yorum:

8- İnsan etkinlikleri kamusal ve özel alanlarda her zaman farklı düşünülmüş ve buna göre düzenlenmiştir. İstisnasız olarak kadınlar özel veya ev içi alanda yer alırlar ve neslin çoğalması, çocu- kların büyütülmesi gibi ikincil derecedeki sosyal aktivitelerde rol alırlar. Buna karşılık özel yaşam ve ev yaşamının dışında kalan kamusal alan daha saygın ve onurlu bir etkinlik alanıdır. Erkekler tarihsel süreçte kadını özel alanda ikinci plana atarak ve gücünü sınırlayarak kamusal yaşamda etkin ol- muşlardır.

9- Kadınlar, aile ve toplumun ağırlığını taşımada ve gelişmeye katkıdaki merkezi rollerine rağmen, günlük yaşamda ve toplumun geleceğini belirlemede karar verme mekanizmalarından ve siya- sal yaşamdan uzak tutulmuşlardır. Özellikle kriz dönemlerinde kadınların sesi yok edilmiştir. De- neyimleri ve katkıları yok sayılmıştır.

10- Tüm uluslarda kamusal yaşamda kadınların katılımcılığının önünü kesen en belirgin faktör dinsel inanç ve kültürel değerlerin iskeletidir. Tüm uluslarda kültürel değerler ve dini inançlar, kadın- ların özel alana kapatılmasında ve kamusal hayattan uzak tutulmasında etkili olmuştur.

11- Kadının bazı ev işi ve yükümlülüklerinin hafifletilmesi, kadınların içinde yaşadıkları to- plulukların hayatına daha fazla katılabilmelerine olanak sağlar. Kadınların erkeklere ekonomik bağımlılığı onları çoğu zaman önemli siyasi kararlar almaktan ve kamusal hayata etkin olarak katıl- maktan alıkoymaz. İş yükü ve ekonomik bağımlılığın çifte ağırlığı, kamusal ve siyasal çalışmanın uzun ve esnek olmayan saatleriyle katlanarak, kadınların bu alanlarda daha fazla aktif olmasını engellemek- tedir.

12- Medya tarafından da işlenen basmakalıp düşünceler, siyasal yaşamda kadınları çevre, çocuk, sağlık gibi konularda sınırlar ve kadınları finans bütçe denetimi ve kararları dışında tutar. Kadınların politikacıların taraftar topladıkları alanlara düşük katılımı diğer bir engel olabilir. Kadın liderlerin güce sahip olduğu ülkelerde bu durum kadınların kendi kişisel seçim başarılarından çok ba- balarının, kocalarının veya erkek akrabalarının nüfuzuyla ilgili olabilmektedir.

Siyasal sistemler

13- Kadın ve erkek eşitliği ilkesi tüm uluslararası belgelerde ve birçok ülkenin yasalarında ve anayasalarında kabul edilmiştir. Son 50 yıl içinde kadınlar eşitlik hedefine ulaşmış değiller ve eşi- tizlik kadınların kamusal ve siyasal yaşamda düşük seviyede rol almasıyla pekişmiş durumdadır. Sa- dece erkekler tarafından alınan kararlar ve uygulanan politikalar, insanlık deneyim ve potansiyelinin

ancak bir kısmını yansıtabilir. Toplumun adil ve etkili örgütlenmesi, tüm üyelerinin dahil olmasını ve katılımını gerektirir.

14- Hiçbir siyasi sistem kadının eşit katılımı ve hakları üzerine kafa yormamıştır. Demokratik sistemler, kadının siyasal yaşam içinde var olması fırsatlarını geliştirmesine karşın, bir çok ekonomik, sosyal ve kültürel alandaki engeller ciddi şekilde varlıklarını sürdürmektedirler. Tarihte var olan demokrasiler kadınların düşünce ve ilgilerinin eşit bir şekilde entegrasyonunda başarısız olmuşlardır. Kadınları kamusal yaşamdan ve karar mekanizmalarından uzak tutan toplumlar demokratik olarak tanımlanamazlar. Demokrasi kavramı, ancak kadınlar ve erkekler siyasal karar almada ortak ve eşit şekilde menfaatleri dikkate alınır olduklarında, gerçek dinamik anlamına ve kalıcı etkisine kavuşabilir. Taraf Devlet raporları incelendiğinde, kadınların kamusal yaşama ve karar alma süreçlerine aktif ve tam katılımı ile kadın haklarının uygulanması ve Sözleşmenin hayata geçmesinde ilerleme sağlandığı görülmektedir.

Geçici Özel önlemler

15- Hukuki engellerin kaldırılması gereklidir ancak yeterli değildir. Kadınların tam ve eşit katılımı hedefine ulaşmada başarısızlık, rekabete kapalı biçimde erkekleri kayıran modası geçmiş uygulama ve usullerin sonucu olabilir. Sözleşmenin 4. maddesi, 7. ve 8. maddelerin tam etkiye kavuşabilmesi için, “geçici özel önlemlerin” kullanılmasını teşvik eder. Etkin geçici önlemlerin hayata geçirildiği ülkelerde geniş kapsamlı önlemler; mali açıdan, kadın adayın eğitimi, seçim sistemlerinin değişimi, eşit rol dağılımına yönelik kampanyaların geliştirilmesi, hedefe ulaşmak için kota uygulanmasını, sosyal yaşamda kadınların karar verme mekanizmalarında etkin rol oynamasını sağlamıştır. Toplumların sosyal yaşamları içinde kadın erkek eşitliğini teşvik etmek üzere geçici özel önlemlerin alınması ve bu yöndeki engellerin kaldırılması sosyal yaşam içinde gerekli eşitliği sağlamada öncelikli öneme sahiptir. Kamusal alanda yüzyıllarca sürmüş erkek egemenliği ile baş etmede kadınların toplumun her kesiminden gelen ve tam ve aktif katılımlarını teşvik eden desteğe ihtiyaçları olduğu açıktır; bu teşvik için öncülük ödevi Sözleşmeye Taraf Devletler ile siyasi partiler ve kamu görevlilerine düşmektedir. Geçici özel önlemlerin anayasalarda bütün yurttaşlara eşitlik güvencesi sağlayan ilkelere uygun biçimde, eşitliği sağlamak üzere açıklıkla tasarlanması ödevi Taraf Devletlere aittir.

Özet

16- Pekin Eylem Planında vurgulanan kritik nokta, hukuki ve fiili durum arasındaki farktır; başka bir deyişle, kadınların hakları ile gerçekte sahip oldukları katılım derecesi arasındaki farktır. Araştırmalar kadın katılımı %30-35'e yaklaşırsa (bu genellikle kritik oran olarak bilinir) bunun politik biçime ve karar içeriğine doğrudan etkisi olacağını ve siyasal yaşamın canlanacağını göstermektedir.

17- Kamusal yaşamda geniş bir temsili sağlamak için kadınlar, siyasal ve ekonomik gücün kullanılmasında eşitlik elde etmelidirler. Hem ulusal hem uluslararası tüm seviyelerdeki karar alma mekanizmalarında eşit rol oynamalıdır ki eşitlik, gelişim ve barış amaçlarına yönelik katkı verebilsinler. Gerçek demokrasiye ulaşmada ve bu amaçların gerçekleştirilmesinde, cinsiyet perspektifi kritik önemdedir. Bu nedenle kadınların topluma katkılarında yarar sağlamaları, çıkarlarının gözetilmesini temin etmeleri ve cinsiyet farkı olmaksızın herkesin insan haklarından yararlanmasının güvenceye alınması için kamusal yaşamda var olmaları gereklidir. Kadınların tam katılımı sadece kendi güçlenmeleri için değil, bir bütün olarak toplumun gelişimi için de elzemdir.

Seçme ve Seçilme Hakkı (Madde 7, a.paragrafi)

18- Sözleşme Taraf Devletler anayasalarında kadınların erkeklerle gerçek eşitlikte olmasının sağlanması, tüm seçim ve halk oylamalarında seçme ve seçilme hakkının sağlanması için uygun adımların atılmasını zorunlu kılar. Bu haklar hukuken olduğu kadar fiilen de sağlanmalıdır.

19- Taraf Devletlerin raporları, kadın ve erkeğe tüm seçim ve halk oylamalarında eşit haklar veren anayasal ve diğer yasal tedbirler benimsendiği halde, birçok ülkede kadınların bu hakları kullanırken uygulamada zorluklarla karşılaştıklarını göstermektedir.

20- Bu hakları kullanmaya engel olan faktörler şöyledir:

a) Kadınlar genelde adaylık, siyasi parti programları, oylama biçimleri hakkında erkeklere göre daha az bilgiye sahiptirler. Kadınların tam yada eşit olarak seçilme haklarını kullanmalarını engelleyen diğer önemli faktörler ise okuma-yazma yetersizliği, siyasi sistemlerin yeterince bilinmemesi ve anlaşılmaması yada teşvik edici siyaset ve politikaların azlığıdır. Siyasal hakların, sorumlulukların ve fırsatların anlaşılmasındaki başarısızlık nedeniyle kadınların çoğu kez seçmen kütüklerine kaydolmadığı da görülmektedir.

b) İş ve ekonomik yetersizlik sonucu kadınların sırtına binen çifte yük, kadınları seçimleri izleme ve oy kullanırken özgür hareket etmeleri için zaman ve fırsatlar yönünden kısıtlamaktadır.

c) Birçok ülkede gelenekler ve sosyo-kültürel yaşam kadınları oy haklarından vazgeçirecek yapıdadır. Birçok erkek ikna yolu ile ya da direkt olarak kadınların oylarını etkilemekte veya kontrol altına almaktadırlar. Bu tür davranışlar önlenmelidir.

d) Bazı ülkelerde kadınların seçimlere katılımını kısıtlayan diğer faktörler ise seçmen tarafından kadın adayların güven eksikliği neticesi desteklenmemesi, kadının siyasal katılımına karşı olumsuz davranışların devam etmesi ve kadının seçme hakkı için özgür iradesinin sınırlandırılmasıdır.

21- Yukarıdaki faktörler en azından kadınların içinde buldukları şu paradoksu açıklar: Kadınlar seçmen sayısının yarısını oluşturmalarına rağmen ayrımcılık politikalarının önlenmesi, hükümetlerin değişmesi yada ilgi alanlarının geliştirilmesi için blok halinde politik güçlerini kullanamamaktadır.

22-Seçim sistemi, parlâmentonun sandalye sayısının dağılımı, seçim bölgesinin seçimi gibi durumlar parlâmentoya seçilen kadın oranı üzerinde etkilidir. Siyasal partiler fırsat eşitliği haklarını korumak ve kadın ile erkek adaylar arasında denge kurmaya çaba göstermelidir.

23- Kadınların bu seçme ve seçilme hakkını kullanmaları, kadınlar üzerinde aşırı etkiler yapmamalı veya erkeklere uygulanmayan durum ve sınırlamaları barındırmamalıdır. Örneğin, belirli bir düzeyde eğitime sahip, minimum özelliklere sahip yada okur-yazar kişilerin sebep olmaksızın seçim haklarının sınırlanması o kişilerin evrensel insan haklarının ihlali olabilmektedir. Ayrıca bunun kadınlar üzerindeki etkisi de aşırı olacağından Sözleşmenin koşullarına da aykırılık teşkil edecektir.

Hükümet politikalarının hazırlanması ve uygulanmasına katılma hakkı (madde 7, paragraf b)

24- Genelde kadınların devlet politikalarına katılımı düşük bir seviyede seyretmektedir. Önemli gelişmeler olmasına ve bazı ülkelere eşitliğin sağlanmasına rağmen birçok ülkede kadınların katılımı gerçekte azalmıştır.

25- Madde 7(b), Taraf Devletler için kadınların hükümet politikasının hazırlanması ve uygulanmasına hükümetin her kademesinde temsil edilme ve tam olarak katılma hakkını kullanmalarının sağlanmasını hükme bağlamıştır. Bu, siyasal politikalara kadın bakış açısı getirilmesine ve cinsiyetle ilgili sorunların siyasetin ana konularına dahil edilmesine yardımcı olacaktır.

26- Taraf Devletler kadınları hem yetkin olarak karar verme mekanizmalarına atamak hem de geniş anlamda kadın bakış açısı ve çıkarlarını temsil eden grupların tavsiyelerini dikkate almakla yükümlüdür.

27- Taraf Devletlerin bir zorunluluğu da belirlenen hükümet politikalarının oluşumunda kadınların tam katılımını zorlaştıran engellerin kaldırılmasını sağlamaktır. Bu engeller, kadın katılımını teşvik etmeyen geleneksel ve alışılmış davranışlar ile, kamu görevi alan kadınlara karşı takdir edici olmaya tavırlardır. Kadınlar daha üst düzeyde temsil edilmediğinde, kadınlarla hiç görüş alış veriş yapılmadığında veya eksik yapıldığında devlet politikaları eksik kalacak ve etkili olamayacaktır.

28- Taraf Devletler genel olarak kadınların üst düzey görevlere atanmalarını sağlarken siyasi partiler de kadın adaylarını seçilme şansı yüksek yerlere yerleştirmekle yükümlüdürler. Taraf Devletler, erkeklerle eşit oranda devletin danışma birimlerinde kadınlara görev vermek için çaba göstermelidirler. Devletlerin temel sorumluluğu, kadına karşı ayrımcı tavırları veya siyasal ve kamusal alanda kadınların cesaretlerini kıran davranışları değiştirerek kadınların toplumdaki liderlik ve rehberlik girişimlerini teşvik etmektir.

29- Üst düzey yönetim birimlerinde ve danışma yapılarında eşit dağılımı sağlamak için birçok Taraf Devletler tarafından benimsenmiş olan önlemler şöyledir; atamalarda eşit donanımdaki adaylar arasında kadın adaylara öncelik tanınması kuralının benimsenmesi, erkek kadın ayırımı olmaksızın kamusal kurumlara katılımın % 40'dan aşağı olmamasının benimsenmesi, parlamentoya seçilmede ya da devlet kurumlarına yapılan seçimlerde kadın lehine kota uygulanması, kamu kurumlarına yapılacak adaylık başvurularında kolaylık sağlanması ve bu açıdan aday kayıtlarının geliştirilmesi. Danışma kurullarına atamaların özel organizasyonların aday göstermesi yoluyla olduğu hallerde, kadınların aday gösterilmesi için Taraf Devletler bu tür organizasyonları teşvik etmelidirler.

Kamu görevinde bulunabilme ve hükümetin her kademesinde kamu görevi üstlenme hakkı (madde 7, paragraf b)

30- Taraf Devletlerin raporları, kadınların hükümet kabinelerinde, devlet hizmeti ve kamu yönetimlerinde, adli yönetimler ve adalet sistemlerinde üst düzey görevlerin dışında kaldığını göstermektedir. Kadınlar etkin ve üst düzey pozisyonlara nadiren atanmaktadır. Bazı Devletlerde, alt düzey görevlerde veya genellikle eve ve aileye ilişkin konularda kadın görevlilerin sayıları nispeten artarken, ekonomi politikalarının geliştirilmesi, siyasal ilişkiler, savunma ve barış politikalarında, anayasal yorumlarla ilgili karar verme süreçlerinde çok küçük oranda temsil edilmektedirler.

31- Taraf Devletler raporları ayrıca bazı durumlarda kanunların, krala ait güçlerin kullanılmasından ve devlet adına yargılama yapma yetkisinin verildiği dini ve geleneksel mahkemelerde hâkimler olarak hizmet etmekten veya orduya tam katılımdan, kadınları hariç tuttuğunu göstermektedir.

Hükümet dışı, siyasi ve kamusal örgütlere katılma hakkı:

32. Taraf Devletler raporları, siyasi partiler hakkındaki bilginin sağlandığı nadir durumlarda, kadınların erkeklerden daha az nüfuzlu görevlerde bulunduğunu ve daha az temsil edildiklerini göstermektedir. Siyasi partiler, karar verme rollerinde önemli birer araç olduklarından, hükümetler siyasi partileri faaliyetlerinde kadınların ne oranda tam ve eşit katılımcı olduklarını incelemeleri için teşvik etmeli ve durum böyle değilse, bunun sebeplerini tespit etmelidirler. Siyasi partiler, kadınların tam temsili ve katılımında engellerin üstesinden gelmek ve uygulamada parti mensubu olarak kadınlara fırsat eşitliği sağlanmasını temin etmek ve seçimde aday gösterilmeleri için etkili önlemleri benimsemeleri yönünde teşvik edilmelidir.

33. Bazı siyasi partiler tarafından benimsenmiş olan önlemler, yönetim organlarında ki görevlerde kadınlar için bir asgari sayı veya oran ayırmayı, seçim için aday gösterilen erkek ve kadın adaylar arasında denge sağlamayı ve kadınların daha az uygun seçim alanlarına veya parti listesinde en az avantaj sağlayan pozisyonlara atanmamasını sağlamayı içerir. Taraf Devletler, bu tür geçici önlemlere ayrımcılık karşıtı mevzuatlarında ve anayasal veya diğer eşitlik güvenceleri kapsamında izin verilmesini temin etmelidir.

34. Sendikalar ve siyasi partiler gibi örgütlerin tüzüklerinde bu kuralların uygulanmasına yönelik, yönetim kurullarında cinsiyet dengeli temsil ile üyelerin dağılımında toplumun tüm kesimlerinde eşit ve her iki cinsin katılımının sağlanmasından yarar sağlanabilmesi için kadın-erkek eşitlik ilkesi gözetme zorunlulukları vardır. Hükümet dışı örgütler ve sendikalar gibi yapılar, kadınların siyasi deneyimlerinde, katılım ve önderlikte önemli bir eğitim zemini oluşturur.

8. Madde (Uluslararası düzey)

Taraf Devletler, kadınlara erkeklerle eşit koşullarda ve hiçbir ayırım gözetmeksizin, hükümetlerini uluslararası düzeyde temsil etme ve uluslararası kuruluşların etkinliklerine katılma fırsatını sağlamak için gerekli önlemleri alacaklardır.

Yorum

35. Sekizinci madde gereği hükümetler, tüm uluslararası alanlarda ve tüm düzeylerde kadınların bulunmasını temin etmek zorundadır. Bu, ekonomik ve askeri olaylarda, diplomaside, uluslararası ve bölgesel konferanslara, delegasyonlara kadınların katılımını gerektirir.

36. Taraf Devletlerin raporlarında kadınların birçok hükümetin yabancı ve diplomatik servislerinde özellikle yüksek kademelerde gereğince temsil edilmediği açıkça görülmektedir. Kadınların ülkenin yabancı ilişkilerinde daha az önemli elçiliklere atanması eğilimi söz konusudur ve bazı durumlarda kadınlar medeni durumlarına ilişkin sınırlandırmalar dolayısıyla atanma koşullarında ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Erkek diplomatlara tanınan eş ve aileye ilişkin kolaylıklar aynı pozisyondaki kadınlara tanınmamaktadır. Ailevi yükümlülüklerini içeren evle ilgili sorumlulukları hakkında varsayımlar, örneğin aileye bakma yükümlülüklerinin onların görevi kabul etmelerine engel olacağı varsayımı nedeniyle, kadınlara uluslararası görevlerde genellikle fırsat tanınmamaktadır.

37. Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası örgütler nezdindeki misyonların birçoğunda kadın diplomat yoktur; olduğu durumlarda ise nadiren üst düzeydedir. Uluslararası ve küresel amaçları, gündem ve öncelikleri gerçekleştiren konferanslarda, uzman toplantılarında da durum aynıdır. Birleşmiş Milletler sistemi içindeki örgütler ve bölgesel düzeyde çeşitli ekonomik, siyasi ve askeri örgütler önemli uluslararası kamu işverenleri haline gelmiştir; ama burada da kadınların, alt düzey görevlerde toplanan bir azınlık olarak kaldığı görülmektedir.

38. Uluslararası temsil ve uluslararası örgütlere katılımında kadınlar ve erkeklere eşit koşullarda açık fırsatlar nadirdir. Bu durum ilgili görevlere ve resmi delegasyonlara atanmada ve terfide objektif kriter ve usullerin eksikliğinin sonucudur.

39. Çağdaş dünyanın küreselleşmesi, uluslararası örgütlerde kadınların erkeklerle eşit olarak yer almasını artıran bir şekilde önemli kılmaktadır. Tüm uluslararası örgütlerde kadın hakları ve cinsiyet entegrasyonu hükümetlerin ödevidir. Barış sağlama ve çatışmaların çözümü, askeri harcamalar ve nükleer silahsızlanma ve gelişme, çevre, yabancılara yardım, ekonomik yapılanma gibi küresel konular hakkındaki can alıcı kararlar kadınların sınırlı katılımı ile alınmaktadır. Bu durum kadınların bu alanlarda hükümet dışı örgütler düzeyindeki katılımı ile açık bir tezat oluşturmaktadır.

40. Uluslararası görüşmelerde, barışı koruma eylemlerinde, koruyucu diplomaside, aracılık, insani yardım, sosyal barış, barış anlaşmaları ve uluslararası adalet sistemi içinde kadınların katılımı fark yaratacaktır. Silahlı ve diğer çatışmalar ele alınırken, bu çatışmaların kadınlar ve erkekler üzerindeki farklı etkilerini anlamak için cinsiyet perspektifi ve analizi gereklidir.

Tavsiyeler

Madde 7 ve 8

41. Taraf Devletler, anayasalarının ve yasalarının Sözleşme hükümlerine ve özellikle madde 7 ve 8'e uygun olmasını sağlamalıdır.

42. Taraf Devletler, Sözleşme hükümlerine doğrudan tabi olmayabilen siyasi partiler ve sendikalar gibi örgütlerin kadınlara karşı ayrımcılık yapmalarını ve madde 7 ve 8 hükümlerine uymalarını sağlamak üzere ilgili yasaların çıkarılması da dahil olmak üzere anayasalarına uygun tüm önlemleri almakla yükümlüdür.

43. Taraf Devletler, madde 7 ve 8'deki tüm alanlarda kadınların eşit temsiline sağlanması için geçici özel önlemler tanımlamalı ve hayata geçirmelidir.

44. Taraf Devletler, madde 7 ve 8'e koydukları her bir çekincenin gerekçesini ve sonuçlarını açıklamalı; bu çekincelerin toplum içinde kadın rollerine karşı geleneksel, alışagelmış tutumları yansıttığı durumları belirtmeli ve Devletin bu tutumları attığı adımları göstermelidir.

Madde 7

45. Madde 7 paragraf (a) hükümleri uyarınca tedbirler alınmalı ve bunlar arasında şu amaçlara yönelik olanlara yer verilmelidir::

- a) Seçilmiş görevlerde kadınlar ve erkekler arasında denge sağlamak.
- b) Kadınların oy haklarını, bu hakkın önemini ve nasıl kullanacaklarını anlamalarını sağlamak.
- c) Okumamışlık, dil, yoksulluk veya hareket özgürlüğünün sınırlanmış olmasından kaynaklanan engellerin aşılmasını sağlamak.
- d) Haklarının kullanılmasında, oy kullanmada ve seçilmede bu gibi dezavantajlar yaşayan kadınlara yardım etmek.

46. Madde 7(b) hükümleri uyarınca geliştirilecek tedbirler arasında şu amaçlara yönelik olanlara yer verilmelidir:

- a) Hükümet politikaları belirlenmesinde kadınların eşit temsili.
- b) Kadınların kamu görevine girmede eşit haklardan yararlanması.
- c) Göreve alma süreçlerinde kadınlara yönelik açıklık.

47. Madde 7 (c) hükümleri uyarınca geliştirilecek tedbirler arasında şu amaçlara yönelik olanlara yer verilmelidir:

- a) Kadınlara karşı ayrımcılığı yasaklayan etkili mevzuatın yürürlüğe konması.
- b) Hükümet dışı örgütlerin, kamusal ve siyasi örgütlerin kadınların temsili ve katılımını teşvik eden stratejiler benimsemeleri için teşvik edilmesi.

48. Madde 7'ye dair raporlamada Taraf Devletler,

- a) Madde 7 kapsamındaki hakların kullanımına yürürlük sağlayan yasal hükümleri tanımlamalı;
- b) Bu hakların kullanılmasını kısıtlayan ve yasalardan veya geleneksel, dinsel veya kültürel uygulamalardan kaynaklanan koşullar hakkında ayrıntılı bilgi vermeli;
- c) Bu hakların kullanılmasında engellerin üstesinden gelmek için alınan önlemler tanımlanmalı;
- d) Bu hakların kullanımında kadınların erkeklere oranını gösteren cinsiyeye göre ayrılmış istatistiksel bilgiler sunmalı;
- e) Kalkınma programları da dahil olmak üzere belirlenmesinde kadınların katılımının olduğu politikaları ve katılımın seviye ve derecesini betimlemeli;
- f) Madde 7 paragraf (c) kapsamında, kadınların ülkelerinde kadın örgütleri de dahil olmak üzere hükümet dışı örgütlere katılım derecesini betimlemeli;
- g) Taraf Devletin Hükümet politikalarının belirlenmesinde yukarıda anılan örgütlerin görüşüne başvurma ve onların görüşlerinin her düzeyde politika belirlenmesinde etki derecesini analiz etmeli;
- h) Kadınların siyasi partiler, sendikalar, işveren örgütleri ve meslek kuruluşlarında üyeler ve görevliler olarak düşük düzeyde temsiliyle ilgili bilgi vermeli ve bu sonuca etki eden faktörlerin analizini sunmalıdır.

Madde 8

49. Madde 8 uyarınca alınacak tedbirler arasında, Genel Kurulun Ana Komiteleri, Ekonomik ve Sosyal Konsey ve uzman organlar, Sözleşme organları, özel raportörlükler ve bağımsız çalışma grupları dahil olmak üzere tüm Birleşmiş Milletler yapılarına üyelikte kadın ve erkek dengesini sağlamaya yönelik tedbirlere yer verilmelidir.

50. Taraf Devletler 8. madde kapsamında raporlamada:

a) Barışı sürdürme ve arabuluculuk rollerine aday gösterilme ve uluslararası konferanslarda ülke heyeti üyelikleri de dahil olmak üzere Dışişleri hizmetlerinde ya da Devletin dış temsiline ilişkin sürekli görevlerde kadınların oranını ve kıdem durumlarını gösteren cinsiyete göre ayrılmış istatistikler sunmalı;

b) Kadınların uygun görevlere ve resmi delegasyonlara atanmaları ve terfileri için nesnel ölçütler ve usuller koyma yönündeki çabaları betimlemeli;

c) Hükümetin kadınlara ilişkin uluslararası yükümlülükleriyle ve çok taraflı forumlara sunulan belgelerle, özellikle kadınların ilerlemesini amaçlayan hükümetler arası ya da hükümet dışı örgütlere sunulan belgelerle ilgili bilginin yayılması için atılan adımları betimlemeli;

d) Bireysel ya da örgüt üyeleri olarak siyasi eylemlerinden dolayı kadınlara karşı yapılan ayrımcılıkla ilgili bilgi sağlanmalıdır.

Genel Tavsiye No:24 (20. Oturum 1999)

(Madde 12: Kadınlar ve Sağlık)

1. Komite, 20. oturumunda, sağlık ve bu bağlamda üreme sağlığı hizmetlerine erişimin Sözleşmede güvenceye alınması bir temel hak olduğunu teyid ederek, 21. madde uyarınca, Sözleşmenin 12. maddesiyle ilgili bir genel tavsiye çalışması yapmayı kararlaştırmıştır.

Arka Plan

2. Taraf Devletlerin Sözleşmenin 12. maddesine uymaları, kadınların sağlığı ve iyiliği için merkezi önemdedir. Bu, devletlere, kadınların yaşam süresince sağlık hizmetlerine erişimde, özellikle aile planlaması, gebelik, loğusalık durumlarında kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi ödevi yükler. Sözleşmenin 18. maddesi uyarınca Taraf Devletler tarafından sunulan raporlar, kadınların sağlığı, kadının sağlığı ve iyiliğinin geliştirilmesinde merkezi önemde bir konudur. Komitenin Sözleşmenin 12. maddesine ilişkin anlayışı, ve kadınların ulaşılabilen en üst standartta sağlık hizmetine erişim hakkını güvenceye alarak ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına hizmet edecek tedbirler, bu genel tavsiye ile Taraf Devletlerin ve kadınların sağlığı konularıyla ilgili diğer kişi ve kuruluşların yararlanmasına sunulmuştur.

3. Son Birleşmiş Milletler Dünya Konferansları da bu amaçları göz önünde tutmuştur. Bu genel tavsiyenin hazırlanmasında Komite, BM Dünya Konferansında ve özellikle insan hakları üzerine 1993 Dünya Konferansı, nüfus ve gelişme üzerine 1994'teki Konferans, kadınlar üzerine 1995 dördüncü Dünya Konferansının eylem planlarını göz önünde tutmuştur. Komite ayrıca Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün, BM Nüfus Fonu (UNFPA) 'nun ve diğer BM yapılarının çalışmalarını dikkate almıştır. Bu genel tavsiyenin hazırlanmasında aynı zamanda kadınların sağlığı konusunda uzmanlık sahibi bir çok hükümet dışı örgütle işbirliği yapmıştır.

4. Komite, sağlık hakkına ve sağlık hedefine ulaşmayı sağlayacak yaşam koşullarına vurgu yapan diğer BM belgelerininot etmektedir. Bu belgeler arasında, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Irk Ayrımcılığının Tüm Türlerinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme yer almaktadır.

5. Komite ayrıca daha önceki tavsiyelerinde kadın sünneti, HIV/AIDS, engelli kadınlar, kadınlara karşı şiddet ve aile ilişkilerinde eşitlik üzerine ve ayrıca Sözleşmenin 12. maddesi hükümlerine tam uygunluk için zorunlu unsurlar olan bütün konulara gönderme yapmaktadır.

6. Kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklar sağlık durumlarındaki farklılıklara ön ayak olabilirken, kadın ve erkeğin sağlık durumlarında belirleyici ve kadınlar arasında değişebilen sosyal faktörler vardır. Bu nedenlerden dolayı, sağlık ihtiyaçlarına ve göçebe kadınlar, sığınan ve yerinden çıkarılmış kadınlar, fahişeler, yaşlı kadınlar, yerli kadınlar ve fiziksel ve zihinsel yetersizliği olan kadınlar gibi dezavantajlı ve incinebilir gruplara ait insan haklarına özel dikkat gösterilmelidir.

7. Komite kadınların sağlık hakkının tam gerçekleşmesi için Taraf Devletlerin, yerel koşullara uygun, emniyetli, besleyici, yiyecek desteği ile yaşam boyunca iyi beslenmesi için kadının temel insanlık hakkını geliştirmek, korumak, saygı göstermek zorunluluğunu yerine getirmesi gerektiğini hatırlatır. Bu amaca yönelik olarak, Taraf Devletler, özellikle köylü kadınların fiziksel ve ekonomik üretim kaynaklarına erişimini kolaylaştırıcı tedbirler almalıdır; ve ayrıca yetkileri altında bulunan tüm kadınların beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasını temin etmelidir.

Madde 12

1. Taraf Devletler, kadın erkek eşitliği temelinde sağlık hizmetlerine ve bu bağlamda aile planlaması hizmetlerine erişimi temin etmek amacıyla sağlık bakım alanında kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi için gerekli tüm tedbirleri almalıdır.

2. Bu maddenin 1. paragrafı hükümleri saklı kalmak üzere, Taraf Devletler, kadınlara hamilelik, loğusalık ve doğum sonrası dönemlerinde gerekli hizmetleri ve hamilelik ve emzirme dönemlerinde yeterli beslenme temin etmeli; gerektiğinde ücretsiz hizmetler sağlamalıdır.

8. Taraf Devletler, kadınların yaşam boyu sağlığı konularına eğilmeye teşvik edilmektedir. Bu genel tavsiyenin amaçları açısından “kadınlar” kavramı, kızları ve büyü çağındakileri de içerir. Bu genel tavsiye, Komitenin 12. madde'nin ana unsurlarını analizini ortaya koymaktadır.

Ana Unsurlar

Madde 12 (1)

9. Kendi ülkelerindeki kadınları etkileyen en kritik sağlık meselelerini bildirmek için en iyi konumda olanlar Taraf Devletlerdir. Bu yüzden Komitenin sağlık hizmetleri alanında kadına yönelik ayrımcılığı sona erdirmek için alınan tedbirlerin yeterli olup olmadığını değerlendirebilmesi için, Taraf Devletler, raporlarında, kadınlarla ilgili sağlık alanındaki yasama çalışmalarını, plan ve politikalarını, kadınların sağlıklarına ve beslenmelerine yönelik zararlı koşulları, hastalıkların şiddetini ve sıklığını, önleyici ve iyileştirici adımların uygulanabilirliğini, mali etkisini belirterek ve cinsiyete göre ayrılmış güvenilir verilerle birlikte bildirmelidir. Komiteye gönderilen raporlar sağlık alanındaki yasama çalışmalarının, plan ve politikaların; bilimsel ve etik araştırmalara ve o ülkedeki kadınların ihtiyaçlarının ve sağlık durumlarının değerlendirilmesine dayalı olduğunu göstermeli ve etnik, dini veya toplumsal kesimleri veya din, gelenek ve kültüre dayalı uygulamaları dikkate almalıdır.

10. Taraf Devletler, erkeklerden farklı olarak kadınları veya belirli kadın gruplarını etkileyen hastalıklar, tıbbi ve sağlığa zararlı koşullar ve bunlara ilişkin müdahale olanakları ile ilgili bilgileri raporlarına dahil etmeye teşvik edilirler.

11. Eğer bir sağlık hizmetleri sisteminde kadınlara özgü hastalıklara yönelik teşhis, tedavi ve koruma hizmetlerinde yetersizlik var ise kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına dair atılan adımların uygun olmadığı düşünülür. Bir Taraf Devletin kadınlara yönelik belirli üreme sağlığı hizmetlerinin başarıyla yürütülmesini kanunen sağlamayı reddetmesi, ayrımcılık yaptığı anlamına gelir. Örneğin, sağlık görevlileri vicdani ret gerekçesiyle bu tür hizmetleri yerine getirmekten kaçınacak olurlarsa, kadınların alternatif hizmet sağlayıcılardan hizmet almalarını sağlayacak tedbirler alınmalıdır.

12. Taraf Devletler, politikalarının ve sağlık hizmetleri alanında aldıkları önlemlerin ihtiyaç ve çıkarları perspektifinden kadınların sağlık haklarına ve kadınların erkeklerden farklı olduğu ayırt edici, örnekleri aşağıda verilen, özellik ve unsurlara nasıl odaklandığını bildirmelidir.

a. Menstrüasyon periyodu, üreme fonksiyonu ve menopoz gibi kadınlar için farklı olan biyolojik faktörler. Başka bir örnek de kadınların cinsel yollarla bulaşan hastalıklara maruz kalma riskinin daha yüksek olmasıdır.

b. Genel olarak kadınlar için değişiklik gösteren ve özel olarak bazı kadın gruplarını etkileyen sosyoekonomik unsurlar. Örneğin evde ve işyerinde, kadın ile erkek arasındaki eşit olmayan güç ilişkisi kadınların beslenme ve sağlıklarını olumsuz etkileyebilir. Ayrıca, şiddetin değişik biçimlerine maruz kalabilirler ve bu da sağlıklarını etkileyebilir. Kız çocukları ve ergenlik çağındaki kızlar, kendilerini fiziksel ve psikolojik hasar ve istenmeyen hamilelik riskleri ile karşı karşıya bırakan, daha yaşlı erkekler ve aile üyeleri tarafından uygulanan cinsel tacize karşı çoğu kez korunmasız kalmaktadır. Kadın sünneti gibi bazı kültürel veya geleneksel uygulamalar da yüksek oranda sakat kalma veya ölüm riski taşımaktadır.

c. Anoreksi ve doymama gibi yeme bozukluklarına yol açan psikolojik koşullar gibi kadınlar ile erkekler arasında değişiklik gösteren psikolojik faktörler genel olarak depresyona, özellikle doğum sonrası depresyonuna sebep olmaktadır.

d. Hastaların gizlilik ilkesinin ihlali hem erkekleri hem de kadınları etkilemektedir; ancak, kadınların muayene ve tedaviden vazgeçmelerine yol açabilir, bu sebeple de sağlık ve esenlikleri olumsuz etkilenir. Bu sebep yüzünden kadınlar, jenital organlarındaki rahatsızlıklar, gebelikten korunma veya tamamlanmamış düşük ve cinsel ya da fiziksel şiddete maruz kaldıkları durumlarda tıbbi yardım alma konusunda daha isteksiz olacaktırlar.

13. Taraf Devletlerin, kadın ve erkek eşitliğini temel alarak, sağlık hizmetleri, bilgi ve eğitime erişimi güvenceye alma görevi; kadınların sağlık haklarına saygı göstermek, korumak ve yürürlüğe koymak üzerine bir yükümlülük ile uyumlu olmasını sağlamakla sorumludurlar. Ayrıca etkili yargı yolları sağlayan bir sistem de oluşturmalıdırlar. Bu konudaki bir aksama 12. maddenin ihlali anlamına gelecektir.

14. Haklara saygı gösterme yükümlülüğü, Taraf Devletlerin, sağlık hedeflerine ulaşmak için kadınların yaptıkları eylemlere engel olmaktan sakınmalarını gerektirir. Taraf Devletler, kamuya ait ve özel sağlık kurumlarının kadınların sağlık hizmetlerine erişim haklarına saygı gösterme yükümlülüklerini nasıl yerine getirdikleri hakkında rapor hazırlamalıdırlar. Örneğin Taraf Devletler evli olmadıkları¹³ ya da sadece kadın olmaları sebebiyle, kadınların kocalarının, partnerlerinin, ailelerinin ya da sağlık alanındaki yetkililerin izni olmaksızın sağlık kurumlarına ya da bu hizmeti veren kliniklere erişimlerini kısıtlamamalıdır. Kadınların uygun sağlık hizmetlerine ulaşmalarının önündeki diğer engeller, sadece kadınların ihtiyaç duyacağı tıbbi işlemleri suç addeden ve bu işlemlere başvuran kadınları cezalandıran yasalardır.

15. Kadının sağlık ile ilgili haklarını koruma yükümlülüğü, Taraf Devletlerin, temsilcilerinin ve memurlarının; özel kişi ve kuruluşlar tarafından yapılan hak ihlallerini önlemek ve zorlayıcı tedbirler almak amacıyla harekete geçmesini gerektirir. Cinsel şiddetin kadınlar için kritik bir sağlık sorunu haline gelmesiyle birlikte Taraf Devletler aşağıdaki hususları sağlamalıdırlar:

a. Kadına yönelik şiddeti, kız çocuklarına yönelik istismarı önlemek ve gereken sağlık hizmetlerini sağlamak amacıyla, tıbbi süreçleri ve hastane yönetimini de kapsayan yasama çalışmaları yapmak, politikalar belirlemek ve etkili bir şekilde uygulamak.

b. Sağlık çalışanlarına cinsel şiddetin tıbbi sonuçlarını ayırt etmeyi ve bu durumlarda yapılacakları öğretmek amacıyla eğitim vermek.

13 Genel tavsiye 21, para 29 (Genel Kurul Resmi Kayıtları, 49. Oturum, Ek No.38 (A/49/38), bölüm 1, konu A

c. Şikayetleri değerlendirmek ve kadın hastalara cinsel tacizde bulunduğu belirlenen profesyonel sağlık çalışanlarına gereken yaptırımları uygulamak için adil ve koruyucu yöntemler tesis etmek.

d. Kız çocuklarının evlenmelerini ve kadın sünnetini yasaklayan kanunları çıkartmak ve etkili bir şekilde uygulamak.

16. Taraf Devletler, özellikle çatışma altında veya mülteci olarak yaşamını sürdürenler gibi zor koşullar altında olan kadınlara travma tedavisi ve danışmanlık dahil gerekli koruma ve sağlık hizmetini sağlamalıdır.

17. Hakları uygulama görevi, Taraf Devletleri kadınların sağlık hizmeti haklarından yararlanmaları için gerek yasal, hukuki, idari, mali, ekonomik ve diğer önlemleri imkanlarının elverdiği en çok kaynağı kullanarak almaya yükümlü kılar. Doğum sonrası ölümlerin ve hastalıkların dünya genelinde çok yüksek seviye olduğunu gösteren araştırmaların veya aile büyüklüklerini sınırlamak isteyen çok sayıda çiftin herhangi bir doğum kontrol aracını kullanmıyor olduğunu bildiren raporların varlığı, Taraf Devletlerin kadınların sağlık hizmetlerine erişimini sağlama yükümlülüğüne aykırı davranabildikleri durumların olduğunu göstermektedir. Komite, Taraf Devletlerden, kadın hastalıklarını, özellikle bu hastalıklar HIV ve tüberküloz gibi önlenebilir şartlardan kaynaklanan hastalıklarsa, bildirmelerini ve bu konularda çözüme yönelik attıkları adımları belirtmelerini istemektedir. Komite, Taraf Devletlerin sağlık sistemlerini özel sektöre devrettikçe, kadın sağlığı konusundaki zorunluluklarını yerine getirmediği yönündeki artan kanıtlardan dolayı endişelidir. Taraf Devletler sağlık sektörünü devlet elinden çıkararak bu konudaki sorumluluklarından arınmış olmazlar. Bu yüzden Taraf Devletler kadın sağlığını korumak ve geliştirmek için oluşturdukları hükümet süreçlerini ve yapıları bildirmekle yükümlüdürler. Devletler, kadın sağlığını korumak ve üçüncü kişilerin yaptığı kadın hakları ihlallerini önlemek için aldıkları önlemleri ve bu hizmetlerin sağlanmasını güvenceye almak amacıyla ne yaptıklarını bildirmelidirler.

18. HIV ve diğer cinsel yolla bulaşan hastalıklar kadınların ve ergen kızların cinsel sağlığı açısından çok önemlidir. Ergen kızlar ve kadınlar dünyanın pek çok ülkesinde sağlıklı bir cinsel hayatı sağlayacak bilgi ve hizmete erişmekten yoksundurlar. Cinsiyete dayalı eşitsiz güç ilişkilerinin sonucu olarak kadınlar ve ergen kızlar cinsel ilişkiyi reddetme veya güvenli bir ilişki talep etme hakkına sahip değildirler. Kadın sünneti, poligami ve evlilik içi tecavüz gibi zararlı geleneksel uygulamalar kadın ve ergenlik çağındaki kızların HIV ve diğer cinsel yolla bulaşan hastalıklara yakalanma ihtimalini artırmaktadır. Özellikle, fuhşa itilmiş kadınlar bu hastalıklara yakalanma riski taşımaktadır. Taraf Devletler ülkede bulunan tüm kadınların ve kızların, yasal olarak ülkede yerleşik olmayanlar da dahil olmak üzere, ayırım yapılmadan ve taraf tutmadan cinsel eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma haklarını kullanmalarını sağlamalıdır. Taraf Devletler erişkin kadın ve erkeklere cinsel eğitimin eğitilmiş personel tarafından bu amaç için düzenlenmiş özel programlarla, gizliliklerine ve özel yaşamlarına saygı duyularak verilmesini sağlamalıdır.

19. Taraf Devletler Madde 12'ye uyduklarını kanıtlamak amacıyla raporlarında kadınların sağlık hizmetlerine erişimlerinin erkeklerle eşit şartlarda olup olmadığını ölçme kriterlerini belirtmelidir. Taraf Devletler bu ölçümleri yaparken Sözleşmenin 1. maddesini göz önüne almalıdır. Bu sebeple raporlar sağlık hizmetlerini düzenleyen usuller, kanun ve protokollerin erkeklere olan etkilerine kıyasla kadınlara olan etkileri hakkında yorumlar içermelidir.

20. Kadınlar, uygun olarak eğitilmiş personel tarafından tedavi edilmeden veya tetkiklere onay vermeden önce, önerilen uygulamaların ve bunların alternatiflerinin muhtemel fayda ve zararları hakkında tamamen bilgilendirilme hakkına sahiptir.

21. Taraf Devletler kadınların sağlık hizmetlerine ulaşmakta karşılaştıkları engelleri ortadan kaldırmak ve kadınların sağlık hizmetlerinden zamanında ve makul fiyatlar karşılığında faydalanmalarını sağlamak için aldıkları önlemleri bildirmekle yükümlüdürler. Söz edilen engeller kadınların bu hizmetlerden yüksek fiyat karşılığında faydalanmasına sebep olan koşulları, hizmetlerden faydalan-

mayı eşin, ebeveynlerin veya hastane yetkililerinin iznine bağlayan uygulamaları, sağlık kuruluşlarına uzak olmayı ve rahat ve makul fiyatlı ulaşımın olmaması gibi durumları kapsamaktadır.

22. Taraf Devletler kadınların kaliteli sağlık hizmetlerinden faydalanmasını sağlamak için bu hizmetleri tatmin edici hale getirmek için attıkları adımları belirtmelidir. Tatmin edici hizmetler, kadınlara, tam olarak bilgilendirildikten sonra rızalarının alınmasını, onurlarına saygıyı, gizliliklerini garanti altına almayı sağlayan bir yöntemle sunulmalı ve ihtiyaç ve görüşlerine duyarlı olmalıdır. Taraf Devletler, kadınların bilgilendirildikten sonra rızalarının alınması ve onurlarına saygı haklarını ihlal ettiği için, rıza dışı kısırlaştırma gibi zorlamanın hiçbir şekline, zorunlu cinsel hastalık testine ve işe girmenin koşulu olarak zorunlu hamilelik testine izin vermemelidir.

23. Taraf Devletler raporlarında genel olarak cinsel sağlık hizmetlerine, özel olarak ise aile planlaması hizmetlerine erişimin sağlanması için ne gibi önlemler aldıklarını belirtmekle yükümlüdürler. Ergenlerin sağlık eğitimi, aile planlaması hakkında bilgilendirme ve danışmanlığı kapsayacak şekilde dikkatle düzenlenmelidir.¹⁴

24. Komite, ilerlemiş yaştaki kadınlara sağlanan sağlık hizmetlerinin şartları hakkında, sadece kadınlar erkeklerden daha uzun yaşadıkları için değil, osteoporoz ve bunama gibi kötürüm bırakan veya fiziksel ve zihinsel yeteneklerin bozulmasına yol açan kronik hastalıklara yakalanma risklerinin daha yüksek olması ve yaşlanan eşlerine bakma sorumluluğunu taşımaları sebebiyle de endişe duymaktadır. Bu yüzden Taraf Devletler yaşları ilerlemiş kadınların yaşlılığa bağlı yetersizliklerinin tedavisine erişimlerini garanti altına almak için gerekli tedbirleri almalıdır.

25. Her yaştaki engelli kadınlar sağlık hizmetlerine erişmekte fiziksel anlamda güçlük çekmektedir. Zihinsel engelli kadınların özel hassasiyetine ek olarak, genelde kadınların zihinsel sağlığı tehdit eden cinsel ayrımcılık, şiddet, fakirlik, silahlı çatışma, yerinden edilme ve diğer sosyal mahrumiyetlere maruz kalma ihtimalleri erkeklere kıyasla daha yüksektir. Taraf Devletler sağlık hizmetlerinin engelli kadınların ihtiyaçlarına cevap vermesini ve insan haklarına ve kişilik haklarına saygılı bir şekilde uygulanmasını sağlamalıdır.

Madde 12 (2)

26. Taraf Devletlerin kadınların hamilelik, lohusalık ve doğum sonrasındaki ölüm ve hastalık oranlarını ne ölçüde azalttığı; özellikle hassas grup, bölge ve halkların ölüm ve hastalık oranlarındaki değişimler raporlarda ayrıca yer almalıdır.

27. Taraf Devletler raporlarında gereken hallerde kadınlara güvenli hamilelik, doğum ve doğum sonrası dönemde sağlanmak üzere ücretsiz sağlık hizmetlerini hangi şartlarla sunduklarını belirtmelidir. Birçok kadın, doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası hizmetler gibi gerekli hizmetlere erişim için gerekli parasal kaynağa sahip olmaması nedeniyle hamilelik ile bağlantılı sebepler yüzünden ölüm ya da sakat kalma riski ile karşı karşıyadır. Komite kadınların güvenli annelik haklarını ve acil gebelik hizmetlerini garanti altına almanın Taraf Devletlerin görevi olduğuna dikkat çekmektedir. Taraf Devletler bu hizmetlere azami ölçüde elverişli kaynak tahsis etmelidir.

Sözleşmedeki diğer ilgili maddeler

28. 12. madde ile uyumlu tedbirlerin alındığı rapor edildiği zaman, taraf ülkeler bu maddenin Sözleşmedeki diğer kadın sağlığı ile ilgili maddeler ile olan karşılıklı bağlantısını kabul etmeleri için teşvik edilirler. Sözü geçen maddeler arasında şunlar zikredilmelidir: Taraf Devletlerin anneliğin tam olarak anlaşılmasını da içeren aile eğitiminin bir sosyal fonksiyon haline getirilmesini sağlamalarını gerektiren Madde 5 (b); Taraf Devletlerin kadınların ve kızların sağlık hizmetlerine daha kolay ulaşmalarını temin etmek ve çoğunlukla erken hamilelikten kaynaklanan yarıda bırakılan eğitim oranını azaltmak suretiyle eğitime eşit derecede erişimi sağlamalarını gerektiren Madde 10; Taraf

¹⁴ Ergenler için sağlık eğitimi, diğerlerinin yanı sıra, ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitliği, şiddet, cinsel yolla geçen hastalıkların önlenmesi ve üreme ve cinsel sağlık haklarını da içermelidir.

Devletlerin ailelerin esenlik ve sağlığının temin edilmesine yardımcı olmak amacıyla kadınlara ve kızlara, aile planlaması konusunda bilgilendirme ve tavsiyeleri de içerecek şekilde, spesifik eğitsel bilgi sağlamasını gerektiren Madde 10 (h); üreme fonksiyonlarının korunması ve hamilelik süresince zararlı çalışma biçimlerinden özel korumayı içeren çalışma koşullarında kadınların sağlık ve güvenliklerinin korunması ve ücretli annelik izni verilmesi hususunda özel kaygı belirten madde 11; Taraf Devletlerin kırsal bölgelerdeki kadınların aile planlaması konusunda bilgi, danışma ve hizmetleri içerecek şekilde sağlık bakımına ulaşmasını temin etmesini öngören madde 14(2) ve Taraf Devletlerin uygun yaşam koşullarının sağlanması, özellikle barınma, sağlık koruma, elektrik ve su temini, ulaşım ve iletişim, ve hastalıkların engellenmesi ve iyi sağlık bakımını ilerletmek için önemli olan tüm tedbirleri almaya yükümlü kılan (h) bendi; Taraf Devletlerin kadınların çocuk sayısı ve süresi konusunda erkeklerle eşit düzeyde özgürce ve sorumluca karar alma hakkını güvenceye almalarını, bu hakların kullanımı için gerekli bilgi, eğitim ve araçlara ulaşmasını sağlamalarını öngören madde 16(1); ve erken çocuk doğurmanın sebep olacağı fiziki ve duygusal zararlardan korumada önemli bir olgu olarak çocuk yaşta nişanlanmanın ve evliliğin yasaklanmasını öngören madde 16(2).

Hükümetlerin Yapacağı Çalışmalar İle İlgili Tavsiyeler

29. Taraf Devletler kadınların sağlık koşullarını yaşamları boyunca yükseltmek için kapsamlı bir ulusal strateji uygulamalıdır. Bu strateji, kadınlara yönelik şiddete karşılık verdiği gibi, hem kadınları etkileyen hastalıkların ve koşulların önlenmesi ve iyileştirilmesini, hem de tüm kadınlar için cinsel ve üreme sağlığı hizmetlerini içerecek şekilde tam kapsamlı, yüksek kaliteli ve karşılanabilir sağlık hizmetlerine tam erişimi sağlamayı amaçlayan müdahaleleri içermelidir.

30. Taraf Devletler, farklı sağlık gereksinimlerini de dikkate alarak, kadınların sağlığına ayrılan payın erkeklerin sağlığına ayrılan pay ile karşılaştırılabilir olmasını temin etmek amacıyla yeterli mali, insani ve idari kaynakları tahsis etmelidir.

31. Ayrıca Taraf Devletler özellikle,

a. Kadın sağlığını etkileyen tüm politika ve programlarında cinsiyet perspektifini merkeze yerleştirmeli ve bu tarz politika ve programların planlama, uygulama ve izleme süreçleri ile kadınlara sağlık hizmetlerinin götürülmesi aşamalarında kadınların katılımcı olmasını sağlamalıdır;

b. Kadınların cinsiyet ve üreme sağlığı alanını da içerecek şekilde sağlık hizmetleri, eğitim ve bilgiye erişiminin önündeki engellerin kaldırılmasını sağlamalı ve özellikle gençlere yönelik HIV/AIDS gibi cinsel yolla bulaşan hastalıkları önleme ve tedavi programlarına kaynak tahsis etmelidir;

c. Aile planlaması ve cinsel eğitim vasıtasıyla istenmeyen gebeliklerin önlenmesine ve güvenli annelik hizmetleri ve doğum öncesi yardım sağlayarak anne ve bebek ölümlerinin azaltılmasına öncelik vermelidir. Mümkün olduğunda, kürtaj yaptıran kadınların cezalandırılmalarını önlemek amacıyla, kürtajı suç kabul eden yasalar değiştirilmelidir;

d. Eşit erişim ve hizmetin kalitesini güvenceye almak amacıyla, kadınlara yönelik sağlık hizmetleri koşulları kamusal, sivil ve özel kuruluşlarca izlenmelidir;

e. Kendi kendine karar verebilme hakkı, gizlilik, mahremiyet, bilgilendirilmiş onay ve seçim hakkı da dahil olmak üzere, tüm sağlık hizmetlerinin kadınların insan hakları ile uyumlu olması şartı getirmelidir;

f. Sağlık çalışanlarının eğitim müfredatlarında kadın sağlığı ve kadınların insan hakları, özellikle cinsel şiddet üzerine kapsamlı ve duyarlı zorunlu dersler bulunmasını sağlamalıdır.

2 – AVRUPA KONSEYİ

2.1 – Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Karar Özetleri

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Merkez Politikalara Dâhil Edilmesi'ne (*Gender Mainstreaming*) hakkında Avrupa Konseyi Üye Devletlere Yönelik Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Tavsiyesi No. R (98) 14

(Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 7 Ekim 1998'de Bakanlık Temsilcilerinin 643. toplantısında kabul edilmiştir.)

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi üye devletlere;

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Merkez Politikalara Dahil Edilmesi'ne (*Gender Mainstreaming*) hakkında Avrupa Konseyi'nin Kadın Erkek Eşitliğine Dair Daimi Komitesi'nin geniş bir şekilde yaygınlaştırılmasını ve kamu ve özel sektöründe bu stratejinin uygulanması için bir araç olarak kullanılmasını cesaretlendirilmesini; kamu sektöründe toplumsal cinsiyet eşitliğinin merkez politikalara dahil edilmesinin (*gender mainstreaming*) hayata geçmesi için koşulları kolaylaştırmaya ve uygulanmasını sağlayacak bir ortamı yaratmak için rapordan esinlenerek karar vericileri cesaretlendirmeyi tavsiye eder.

Cinsel Sömürü Amacıyla İnsan Ticaretine Karşı Eylem hakkında Avrupa Konseyi Üye Devletlere Yönelik Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Tavsiyesi No. R (2000) 11

(Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 19 Mayıs 2000'de Bakanlık Temsilcilerinin 710. toplantısında kabul edilmiştir.)

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi üye devletlere;

Söz konusu tavsiye kararında ekinde tanımlanan önlemleri uygulamaya ve zorunlu olan yerlerde önlemleri uygulamak için yasalarını ve uygulamalarını gözden geçirmelerini; ilgili tüm kamusal ve özel yapıları, özellikle de polis, adli yetkililerin, diplomatik temsilciliklerin, göçmen yetkililerinin, sosyal, tıp ve eğitim alanlarındaki ve sivil toplum örgütlerindeki profesyonellerin bilgilendirilmesini temin etmelerini tavsiye eder.

Tavsiyenin ekindeki önlemlere göre ister yasal isterse yasadışı bir şekilde gerçekleşsin, cinsel sömürü amaçlı insan ticaretinin yapılması insan haklarının ihlali sayılmalıdır. Buna paralel olarak üye devletlerin hükümetleri, gereken her türlü yasal ve pratik önlemleri alarak insan ticaretinden en fazla zedelenen kadınlara, gençlere ve çocuklara gereken ilgili göstermelidirler. İnsan ticaretinin kurbanlarına yönelik her türlü rehabilitasyon hizmeti sağlanmalıdır. İnsan ticaretinin sorumluları yakalanarak, gerekli kovuşturmalar yapılması ve gereken ceza verilmelidir. Önlemler ilgili sosyal, adli, idari, gümrük, kanun uygulayıcı ve göçmen yetkilileri ve sivil toplum örgütlerini (STK) içerecek şekilde çok disiplinli bir yaklaşım kullanılarak koordine edilmelidir. Ulusal yapılarla STK'ların işbirliği güçlendirilmelidir. Cinsel sömürü amaçlı insan ticareti hakkında uzmanlaşmış araştırma birimlerinin kurulmasını göz önünde bulundurmalıdır. Cinsel sömürü amaçlı insan ticaretini aydınlatmak için ulusal ve uluslararası düzeyde istatistiklerin toplanmasına yönelik adımlar atılmalıdır. Üye devletler sorunun önlenmesi için bilinç yükseltme faaliyetleri düzenlenmeli ve eğitim ve öğretim programlarıyla polis, adli yetkililerin, diplomatik temsilciliklerin, göçmen yetkililerinin, tıp ve eğitim alanlarındaki ve sivil toplum örgütleri kadar sosyal hizmet uzmanlarının konuyla ilgili olarak bilgilendirilmesi sağlanmalıdır. Mağdurlara destek olunması amacıyla her türlü önlem alınmalıdır. Gerekli her türlü yasal düzenleme yapılmalıdır. Gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde uygun politikalar hayata geçirilmelidir.

Şiddete Karşı Kadınların Korunması hakkında Avrupa Konseyi Üye Devletlere Yönelik Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Tavsiyesi No. Rec(2002)5

(Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 30 Nisan 2002'de Bakanlık Temsilcilerinin 794. toplantısında kabul edilmiştir.)

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi üye devletlere;

Yasalarını ve politikalarını gözden geçirerek, kadınların temel özgürlüklerini ve insan haklarını garanti altına alınmalarını; zorunlu her türlü önlem alınarak, kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını özgür ve etkin bir şekilde kullanmaları için her türlü önlem alınmalarını; şiddet mağdurlarının ihtiyaçları üzerine odaklanarak ve ulusal düzeyde geniş çaplı bir koordinasyon sağlanması için her türlü önlem alınmalarını tavsiye eder. Koordinasyon STK'lar kadar ilgili devlet kurumlarını da içerecek şekilde düzenlenmelidir. Kadına karşı şiddetle mücadele elen STK'ların çalışmaları her düzeyde cesaretlendirilmeli ve uygun lojistik ve mali destekleri de içerecek şekilde bu STK'lar ile işbirliği oluşturulmalıdır. Kadına karşı şiddetin önlenmesi için gerekli her türlü yasal ve politik önlem alınmalıdır. Kadına karşı şiddet uygulayan herhangi birisinin cezalandırılması için ceza hukukunda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Ayrıca şiddet mağdurlarının gerekli giderimi elde etmeleri için medeni hukukta gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Politik ve Kamusal Karar Verme Süreçlerinde Kadınların ve Erkeklerin Dengelenmesi hakkında Avrupa Konseyi Üye Devletlere Yönelik Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Tavsiyesi No. Rec(2003)3

(Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 12 Mart 2003'de Bakanlık Temsilcilerinin 832. toplantısında kabul edilmiştir.)

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi üye devletlere;

Kadınların ve erkeklerin karar verme gücünü eşit şekilde paylaşmalarını açık bir şekilde kabul ederek, kadınların ve erkeklerin temsil edilmesinde dengenin geliştirilmesini sağlamalarını; örgütlenme özgürlüğü ve resmi dairelerde çalışmayı da içerecek şekilde kadınların ve erkeklerin eşit kişisel ve siyasal haklarını korumalarını ve yaygınlaştırmalarını; kadınların ve erkeklerin bireysel oy verme pratiklerini hayata geçirmelerini temin etmelerini ve bunun için aile oylaması pratiğini ortadan kaldıracak gerekli tüm önlemleri almalarını; bu tavsiyenin tanımlanan önlemlerin ve stratejilerin kabul edilmesi ve uygulanmasını temin etme amacıyla yasalarını ve uygulamalarını gözden geçirmelerini; kadınların politik ve kamusal karar verme süreçlerine katılımını desteklemeye ve teşvik etmeye yönelik özel önlemleri cesaretlendirmelerini ve yaygınlaştırmalarını; kadınların ve erkeklerin politik ve kamusal karar verme süreçlerine dengeli katılımına ulaşmak için bir zamana bağlayacak hedefleri oluşturmak için düşünmelerini; bu tavsiyenin ilgili tüm politik kurumların ve kamus ve özel kurumlarının, özellikle de ulusal parlamentoların, yerel ve bölgesel yöneticilerin, politik partilerin, sivil hizmetlerin, kamu ve kamu yararına örgütlerin, uzmanların, sendikaların, işveren örgütlerinin ve sivil toplum örgütlerinin dikkatine sunulmasını temin etmelerini; kadınların ve erkeklerin politik ve kamusal karar verme süreçlerine dengeli katılımına ulaşılmasına dair süreçleri değerlendirmelerini ve izlemelerini ve bu alanda izlenen süreçler ve alınan önlemler hakkında Bakanlar Komitesine düzenli rapor sunmalarını tavsiye eder.

2.2- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Karar Özetleri

Salgeiro de Silva Mouta v. Portekiz, (33290/96) [1999] AİHM 21 Aralık 1999

Babanın eşcinsel olması nedeni ile velayetin anneye verilmesi. Mahkeme, 14. madde kapsamında kaldığına kuşku bulunmayan başvuruçunun cinsel yönelimine dayanan, başvuruçucu ile M.'nin annesine yöneltilen muamele arasındaki farklılık konusunda bir sonuca ulaşmıştır. Mahkeme, bu bağlamda 14. madde içeriğinde belirtilen sıralamanın, madde lafzında görüleceği gibi, tüketici değil örnekleyci nitelikte olduğunu hatırlatır.

Mahkemenin görüşüne göre, yukarıda belirtilen söz konusu karardaki bölümlerin sadece Hükümetin belirttiği gibi acemi ve talihsiz veya sadece hakimnin resmi olmayan açıklanmış bir görüşü olmaktan öte, hatta bunlara biraz daha zıt olarak, başvuruçunun eşcinselliği nihai kararda önemli bir etken olmuştur. Yerel mahkeme tarafından verilen bu karar, başvuruçunun çocukla ilişki kurma hakkı açısından, çocuğun babasının başka bir adamla yaşıyor olması durumunun bir adam ve eşinin birlikte yaşadığı fikrini çocukta uyandıracakı gerekçesi ile babanın çocukla ilişki kurmaması konusunda ikaz edilmesini içeren bir karar şeklinde Temyiz Mahkemesince de desteklenmiştir.

Mahkeme, yukarıda belirtilenler ışığında, Temyiz Mahkemesi'nin başvuruçunun cinsel yönelimine ilişkin değerlendirmelerine dayanarak Sözleşme açısından kabul edilemeyecek bir ayrımcılık yaptığını tespit etmiştir.

Mahkeme, bu nedenle, ulaşılmak istenen amaçla kullanılan araçlar arasında makul bir orantılılık ilişkisi tespit edememiştir; bu bağlamda Sözleşme'nin 8. maddesi ile bağlantılı şekilde 14. maddesinin ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.

B.B. v. Birleşik Krallık (53760/00)[2004] AİHM 10 Şubat 2004

8. madde ile bağlantılı olarak 14. maddenin ihlali.

Başvuruçucu B. B. Londra'da mukim 1957 doğumlu Birleşik Krallık vatandaşıdır. Dava konusu olaylar Ocak 1998 ile Şubat 1999 arasında cereyan etmiştir.

B. B. kendisiyle geçmişte eşcinsel ilişkisi bulunan bir genç adam tarafından saldırıya uğraması üzerine polise başvurmuştur. 1956 tarihli Cinsel Suçlar Yasası'nın 12 (1) maddesi 2. bendine aykırı olarak 18 yaşından küçük bir genç adamla fiili livatada bulunmak suçundan tutuklanmıştır. Başvuruçucu, kendi rızasıyla tıbbi incelemeye tabi tutulmuş ve kendisinden numuneler alınmıştır; polis kendisinin ikametgahında arama yapmıştır. Ertesi gün kefaletle serbest bırakılmış ve daha sonra anılan suçtan hüküm giymiştir. Daha sonra başvurduğu temyiz yolunda, Merkezi Ceza Mahkemesi tarafından beaetine hükmedilmiştir.

Başvuruçucu, heteroseksüel cinsel eylemlerde rıza yaşı 16 iken, davaya konu olayda yargılandığı yasa hükümlerinin 18 yaşından küçüklerle eşcinsel ilişkiyi suç olarak düzenlemiş olması nedeniyle, cinsel yönelimine bağlı olarak ayrımcılığa maruz kaldığını ileri sürmüştür. İlişkide bulunduğu küçüğün değil yalnızca kendisinin kovuşturulmuş olması nedeniyle, ayrıca, yaşa bağlı olarak ayrımcılığa maruz kaldığını iddia etmiştir. Başvuruçunun şikayeti, cinsel yönelime ve yaşa bağlı olarak ayrımcılığa uğratılması nedeniyle, Sözleşmenin özel hayata saygı hakkını düzenleyen 8. maddesi ile bağlantılı olarak, 14. madde ile konan ayrımcılık yasağının çiğnendiği yönündedir.

Mahkeme, Birleşik Krallık'ta 2001 yılından beri heteroseksüel ve eşcinsel ilişkilerde rıza yaşının eşitlenmiş olduğunu not eder. Ancak başvuruçucu, olay tarihinde yürürlükte olan ve heteroseksüel ilişkilerde rıza yaşı 16 iken 18 yaşından küçüklerle eşcinsel ilişkide bulunmayı suç sayan yasa hükümlerine göre mahkum edilmiştir. Mahkeme, oybirliğiyle, yürürlükte bulunduğu süre içinde söz konusu yasanın varlığının ve başvuruçunun bu hükümlere göre kovuşturulmuş olmasının, 8. madde ile bağlantılı olarak 14. maddeyi ihlal ettiği sonucuna varmış; başvuruçuya manevi tazminat ve yargılama masrafları ödenmesine hükmetmiştir.

Wolfmeyer v. Avusturya (5263/03) [2005] AİHM 26 Mayıs 2005

Başvurucu Thomas Wolfmeyer 1968 doğumlu ve Bludenz'de (Avusturya) yaşayan bir Avusturya vatandaşıdır.

23 Kasım 2000'de Feldkirch Bölge Mahkemesi (Landesgericht) başvurucuyu Ceza Kanunu'nun 209. maddesine aykırı gençlerle eşcinsel ilişkide bulunmaktan mahkum etmiş ve altı ay hapis cezasına çarptırmış, cezayı ertelemiştir. Bu ceza başvurucunun 1997'de iki gençle eşcinsel ilişkide bulunması nedeniyle verilmiştir.

Başvurucu kararı temyiz etmiştir. 21 Haziran 2002'de Anayasa Mahkemesi Ceza Kanunu'nun 209. maddesinin Anayasaya aykırı olduğuna karar vermiş ve 17 Temmuz 2002'de başvuran beraat etmiştir.

Başvurucu savunmaya ilişkin masraflarının geri ödenmesini talep etmiştir.

12 Kasım 2002'de Innsbruck Temyiz Mahkemesi, savunma masraflarına katkı olarak geri ödenebilecek miktar olarak azami 1,091 Euro ödenmesi koşuluyla başvurucunun temyiz başvurusunu kısmen kabul etmiştir. Ayrıca peşin masraflar için 748.38 Euro ödenmesine karar vermiştir.

Başvurucu 209. madde uyarınca aynı yaş grubu içindeki yetişkinler ve gençler arasındaki heteroseksüel ve lezbiyen ilişkiler cezalandırılmadıklarından ayrımcı bir düzenleme olduğunu iddia etmiştir. Başvuran ayrıca, bu düzenlemeye göre hakkında uygulanan ceza usulüne ilişkin tutumdan şikâyetçi olmuştur. Başvurucu, münferiden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinin (özel hayatın korunması hakkı) ve bununla bağlantılı olarak 14. maddesinin (ayrımcılık yasağı) ihlal edildiğine dayanmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, başvurucunun yargılandığını ve mahkum olduğunu not etmiştir. Bu gibi durumlarda, beraatle birlikte uğranılan zararlar için herhangi bir tazminat ödenmeksizin dava masraflarının küçük bir bölümünün geri ödenmesinin hakkaniyetli bir tatmin olmadığı kabul edilmektedir. Mahkeme, başvuranın özel hayatı hakkında çok mahrem ayrıntıların kamuya açılmasının başvuran için çok sarsıcı olduğunun kabul edildiği gerçeğini göz önünde tutarak, benzer davalarda manevi zarar için tatmin edici oranlarda tazminata hükmedildiğini vurgulamıştır. Sonuçta Mahkeme, Sözleşme'nin ihlali iddiasının kabul edilmediğini ve hakkaniyetli tatminin sağlanmamasına rağmen başvuranın beraatinin, kendisinin mağdur sıfatını ortadan kaldırmadığını ve bu nedenle başvurunun kabul edilebilir olduğunu belirtmektedir.

Bu nedenlerle Mahkeme, 209. maddeye göre başvuran aleyhine yürütülen ceza yargılamasıyla 8. madde ile bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edildiğine oybirliğiyle karar vermiştir.

3- AVRUPA BİRLİĞİ

3.1 – İstihdam ve İş Konusunda Eşit Muamele İçin Bir Genel Çerçeve Oluşturulmasına İlişkin 27 Kasım 2000 Tarihli 2000/78/ EC Sayılı Konsey Direktifi

Avrupa Konseyi

Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın ve özellikle bu Antlaşmanın 13.maddesine bağlı olarak,

Komisyunun önerisine bağlı kalarak,¹

Avrupa Parlamentosunun görüşüne bağlı kalarak,²

Ekonomik ve sosyal Komitenin görüşüne bağlı kalarak³

Bölgeler Komitesinin görüşüne bağlı kalarak⁴

Aşağıdaki gerekçelerle bu DİREKTİFİ KABUL ETMİŞTİR:

1) Avrupa Birliği Antlaşmasının 6.maddesi ile uyumlu olarak Avrupa Birliği özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel haklara saygılı ve tüm üye devletlerde ortak hukuk devleti ilkeleri ve temsil ettiği temel haklar, insan hakları ve temel hak ve özgürlüklerin korunmasının Avrupa Konvansiyonunca garanti edilmesi ve üye devletlerin anayasal geleneklerini topluluk hukukunun genel prensipleri ile uyumlaştırmasına bağlıdır.

2) Mesleki eğitim istihdama giriş, ve çalışma koşulları ile ilgili olarak kadın ve erkek arasında eşit muamele ilkesinin uygulanması hakkındaki düzenlemeyi içeren 76/207/EEC 9 Şubat 1976 tarihli direktifte kadın ve erkek arasında eşit muamele ilkesinin düzenlenmesi yer almıştır.⁵

3) Eşit muamele ilkesinin uygulanmasında Topluluk Antlaşmasının 3.(2) maddesi ile uyumlu olarak eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı ve kadın ve erkek arasında özellikle kadının çok taraflı ayrımcılığa maruz kalmasından dolayı eşitliğin sağlanması gerekmektedir.

4) Kanun önünde eşitlik ve ayrımcılığa karşı korunma tüm üyelerin imzaladığı, İnsan Hakları Evrensel Beyanname, BM Kadına Karşı Tüm Ayrımcılık Çeşitlerinin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, Birleşmiş Milletlerin Ekonomik Siyasi Medeni ve Kültürel Haklar ile ilgili Sözleşmeleri, İnsan Hakları ve Temel Hakların Korunmasına yönelik Avrupa Konvansiyonunca tanınmakta olan evrensel bir haktır. ILO'nun 111 sayılı Sözleşmesi ise iş ve meslekte ayrımcılığı yasaklamaktadır.

5) Temel hak ve özgürlüklere saygı göstermek önemlidir. Bu direktif sendikaların diğerleriyle birleşme ve birinin yararını savunmak için sendikalara girme hakkını da içeren dernek kurma özgürlüğüne halel getirmez.

6) Topluluk, yaşlı ve özürli işçilerin sosyal ve ekonomik entegrasyonu için uygun faaliyetlerde bulunmayı da içeren İşçilerin Temel Sosyal Haklar Şartını tanımaktadır.

7) Avrupa Birliği amaçları arasında üye devletlerin istihdam politikalarında koordinasyonun geliştirilmesi vardır. Bunun sonucunda uzman, eğitilmiş ve uyumlu bir işgücünü geliştirmek amacıyla istihdam için uyumlaştırılmış Avrupa stratejisini geliştirme anlamında Avrupa Birliği anlaşması yeni bir istihdam sürecini benimsemiştir.

8) 10-11 Aralık 1999 Helsinki zirvesinde Avrupa Konseyince kabul edilen 2000 yılı için İstihdam Yönlendirme İlkeleri iş piyasasında sosyal entegrasyon lehinde çalışmalarını geliştirmeyi, özürli gibi gruplara karşı ayrımcılık ile mücadele etmeyi amaçlayan tutarlı bir politikanın oluşturu-

¹ Resmi Gazete C177 E, 27/6/2000, s. 42.

² 12/Ekim/2000' de bildirilen görüş (Henüz Resmi Gazetede yayımlanmamıştır.)

³ Resmi Gazete C204, 18/07/2000, s 82.

⁴ Resmi Gazete C226, 08/08/2000, s.1

⁵ Resmi Gazete L39, 14.2.1976, s.40.

rulması şeklinde formüle edilecek bir durumu ortaya koymuştur. Direktifler aynı zamanda yaşlı işçilere özel önem vermeyi, bunların işgücüne katılmalarının artırılmasını vurgulamaktadır.

9) İş ve meslek herkes için eşit hakların koruma altına alınmasında ana unsurdur. ve ekonomik, kültürel ve sosyal yaşama tüm vatandaşların katılımına güçlü bir şekilde katkıda bulunur ve bunların var olan potansiyellerinin ortaya çıkmasını sağlar.

(10) 29 Haziran 2000 tarihli 2000/43 sayılı Konsey Direktifi⁶ kişiler arasında ırk ve etnik kökene dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik olarak eşit muamele ilkesinin uygulanmasına yöneliktir. Bu direktif hâlihazırda iş ve meslekte bu tip ayrımcılıklara karşı koruma sağlamaktadır.

(11) Din ve inanç, özürlülük, yaş ve cinsel yönelime dayalı ayrımcılık özellikle kişilerin serbest dolaşımı, sosyal bağlılık ve dayanışma, kaliteli yaşam ve hayat standardının yükselmesi, yüksek istihdam düzeyine ulaşmak Avrupa Birliği Antlaşmasının amaçlarının gerçekleşmemesine neden olabilir.

(12) Bunun sonucunda direktif ile hüküm altına alınan şekliyle din, inanç, özürlülük, yaş ve cinsel yönelime dayalı doğrudan veya dolaylı ayrımcılık tüm toplulukta yasaklanmalıdır. Ayrımcılık yasası üçüncü ülke vatandaşları içinde geçerli olmalıdır. Ancak bu, üye devletlerin üçüncü ülke vatandaşlarının ülkeye giriş ve ikametleri ile istihdama girişe yönelik getirdiği düzenlemelere helal getirmez.

(13) Bu direktif Avrupa Birliği Antlaşmasının 141. maddesinin uygulanma amacı bakımından sosyal güvenlik ve sosyal koruma planlarına uygulanmaz.

(14) Bu direktif ulusal yasalar ile hüküm altına alınan emeklilik yaşına hâlel getirmez.

(15) Ulusal mahkeme veya diğer ehliyetli birimler için dolaylı veya doğrudan ayrımcılıkla ilgili yapılan değerlendirmede, topluluk hukuk ve kuralları veya uygulamaları ile uyumlu olarak değerlendirilecektir. İstatistiksel verileri içeren herhangi bir araç dolaylı ayrımcılığın ortaya konmasında ispat olabilir.

(16) İşyerinde özürli insanların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak alınan önlemler özürli'lere yönelik ayrımcılık ile mücadelede önemli bir rol oynamaktadır.

(17) Bu direktif bireyin istihdamı veya eğitiminde özürli'lere için makul yardım sağlanması zorunluluğuna hâlel getirmeksizin uygun ve esaslı bir işlevin yerine getirilmesi ile ilgili olarak yeterli bulunmayan bireylerin yeniden yerleştirme, ilerleme veya bu bireylerin eğitimlerini gerektirmez.

(18) Bu direktif özellikle silahlı kuvvetler, polis gücü veya acil sağlık hizmetlerinin işlemsel kapasitelerinin korunmasının yasal amacı ile ilgili olarak işlevlerin sürdürülmesi kapasitesine sahip olmayan kişiler için uygulanmasını gerekli kılmaz.

(19) Ayrıca, üye devletler silahlı kuvvetlerinin etkinliklerini güvenceye almaya devam edebilirler. Bu bağlamda direktifin yaş ve malullük ile ilgili şartlarını uygulamayabilirler. Bu seçeneği kullanan üye devletler istisnanın kapsamını belirlemelidirler.

(20) Özürli'lere için işyerine adaptasyonu sağlayacak etkili ve pratik önlemler alınmalıdır. Örneğin çalışma saatlerinin düzenlenmesi, yeniden görev dağılımı, veya eğitim veya entegrasyon koşulları gibi..

(21) Önlemlerin orantısız bir yüke neden olup olmadığı konusunu belirlemede özellikle finansal ve diğer maliyetler, organizasyonun veya teşebbüsün finansal kaynakları ve derecesi ve kamu fonlarından veya diğer yardımlardan yararlanma olanağı olup olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır.

(22) Direktif medeni hal ve buna bağlı olarak sağlanan yardımlara ilişkin ulusal kanunların uygulanmasına hâlel getirmez.

⁶ Resmi Gazete L180, 19.7.2000, s.22.

(23) Amaç yasal ve gereklilik uygun olduğunda sınırlı durumlara özgü olmak üzere din, inanç, yaş, cinsel yönelim özür lülüğe ilişkin özellikler gerçek ve mesleki olarak gerekli ise farklı muamele haklı görülebilir. Bu durumların neler olduğuna ilişkin bilgiler üye devletlerce Komisyona bildirilmelidir.

(24) Avrupa Birliği kiliselerin durumuna ilişkin 11 nolu deklarasyonunda ve Amsterdam Antlaşmasının ekli son hükmünde kilise dışı organizasyonlar açıkça üye devletlerdeki kilise veya dini birlik ile toplulukların ulusal yasa altındaki statülerine hâlel getirmeyeceği ve aynı şekilde felsefi ve kilise dışı organizasyonlarında statülerini tanımıştır. Bu görüş açısından üye devletler bu örgütlerin mesleki faaliyetlerinin yürütülmesinde gerçek yasal ve haklı mesleki gereklilik olması koşulu ile özel şartlar getirebilirler.

(25) Yaşa dayalı ayrımcılığın yasaklanması ve istihdam yönergelerinde ortaya konmuş olan işgücünde ayrımcılığı ortadan kaldırma amaçları görüşmenin esaslı bir parçasını oluşturmaktadır. Ancak yaşla ilgili farklı muamele belli şartlarda haklı bulunabilir. ve bu nedenle üye devletlerin durumuyla uyumlu olarak bu durum özel koşulların değişiklik arz etmesine yol açabilir. Bundan dolayı özellikle yasal istihdam politikası, çalışma piyasası ve mesleki eğitim amaçları ve yasaklanan ayrımcılıklarda haklı bulunan muamele farklılıkları arasındaki farkı ayırt etmek esastır.

(26) Ayrımcılık yasağı özellikle din, inanç, yaş, cinsel yönelim, gibi dezavantajlı gruplar için ayrımcılığın önlenmesine yönelik önlemlerin sürdürülmesi veya tazminata hâlel getirmeyecektir. ve böyle önlemler özellikle ana amacı bu kişilerin özel ihtiyaçlarının geliştirilmesi olan din, inanç, yaş, özür lülük ile ilgili organizasyonlara izin verebilir.

(27) Topluluktaki özür lü insanların istihdamı ile ilgili 24 Temmuz 1986 tarihli 86/379 EEC tavsiyesinde⁷, konsey özür lü insanların eğitimi ve istihdamının geliştirilmesi için pozitif eylem örnekleri ve 17 Haziran 1999 tarihli kararında⁸ özür lü insanlar için eşit istihdam fırsatları ortaya kondu. Özür lü insanlar ile ilgili olarak diğer öğelerin yanı sıra yaşam boyu öğrenim eğitim meslekte tutma gibi özel önlemlerin alınmasının önemi kabul edildi.

(28) Bu direktif asgari gerekleri ortaya koymaktadır. Bu nedenle üye devletlere daha iyi şartları ortaya koyma seçeneği verir. Bu direktifin uygulanması her bir üye devlette hâlihazırda alınan önlemlerde bir azalmaya veya gerilemeye yol açmasına haklılık getirmez.

(29) Din, inanç, özür lülük, yaş ve cinsel yönelime dayalı ayrımcılık ile ilgili kişiler eşit yasal korunma araçlarına sahip olmalıdırlar. Daha etkin korunma düzeyini sağlamak için dernek ve yasal oluşumların üye devletlerin belirlediği şekliyle mahkeme önünde temsil ve savunma süreçleri ile ilgili ulusal kurallara hâlel getirmeksizin üyelerinin adına veya onların izni ile yargılama süreçlerine katılma olanakları güçlendirilmelidir.

(30) Eşitlik prensibinin etkin şekilde uygulanması, mağduriyete karşı uygun yargısal korumayı gerektirmektedir.

(31) Ayrımcılık davasında ayrımcılığın karine olduğu ispat külfeti benimsenmelidir ve eşit muamele ilkesinin etkin şekilde uygulanması için ispat külfeti davalıya ait olmalıdır. Bununla birlikte Davalının davacının belirli bir yaş, cinsel yönelim, özür lülük, inanç, din grubuna tabi olduğunu ispat etme külfeti bulunmamaktadır.

(32) Üye devletler ayrımcılık ile ilgili soruşturmanın mahkeme veya yetkili bir makam tarafından yapıldığı durumda ispat külfetini uygulamayabilirler. Bu prosedürlerin uygulandığı durumlarda, mahkeme veya yetkili makam tarafından araştırması kendisi yapıyorsa, davacının ispatlama yükümlülüğü yoktur.

⁷ Resmi Gazete L 225, 12.8.1986, s.43.

⁸ Resmi Gazete C, 2.7.1999, s.3.

(33) Üye devletler sosyal taraflar arasında ve ulusal uygulama çerçevesinde işyerinde farklı ayrımcılık şekillerini görüşme ve bunlarla mücadele için diyalogu geliştirecektir.

(34) Kuzey İrlanda'daki ana topluluklar arasında barış ve uzlaşmayı sağlamak için bu direktifte özel koşulların getirilmesi gerekmiştir.

(35) Üye devletler bu direktif ile getirilen hükümlerin ihlaline karşı etkin, uygun ve caydırıcı yaptırımlar koymalıdır.

(36) Üye devletler, bu direktifin getirdiği hükümlerin her zaman garanti altına alınmasını sağlamak için zorunlu önlemleri almak şartı ile toplu sözleşmeler ile ilgili olarak bu direktifin uygulanmasını sosyal taraflara isteklere doğrultusunda bırakabilir.

(37) Avrupa Birliği Antlaşmasınının 5.maddesinde yer alan ikame etme ilkesi ile uyumlu olarak bu direktifin amacı esas olarak iş ve meslekte eşitlik ile ilgili Topluluk içinde önemli bir düzeyin yakalanması üye devletlerce etkili bir şekilde yerine getirilememesi durumunda faaliyetin düzeyi ve yoğunluğu Topluluk içinde başarılabilir. Söz konusu maddede belirtilen orantılılık ilkesi uyarınca bu Direktif bu amacın gerçekleştirilmesi için yapılması gerekenlerin ötesine geçmemektedir.

Bölüm 1: Genel Hükümler

Madde 1 Amaç

Bu Direktifin amacı, Üye Devletler de Eşit muamele ilkesini yürürlüğe sokmak amacıyla, istihdam ve iş alanlarında din veya inanç, maluliyet, yaş ve ya cinsel yönelim nedeniyle ayrımcılığa karşı mücadele etmek için genel bir çerçeve oluşturmaktır.

Madde 2 Ayrımcılık Kavramı

1. Bu Direktif amaçları için, “Eşit Muamele İlkesi”, madde 1 ‘de bahsedilen nedenlerden herhangi birisiyle doğrudan ya da dolaylı hiçbir ayrımcılığın olmayacağı anlamına gelecektir.

2. 1. fıkra amaçları için:

(a) Doğrudan ayrımcılık, bir kişiye Madde 1’de bahsedilen nedenlerden herhangi birisiyle başka bir kişiye benzer bir durumda muamele edildiğinden, edilmiş olduğundan ve ya edileceğinden daha az elverişli şekilde muamele edildiği zaman ortaya çıkmış olarak kabul edilecektir;

(b) Dolaylı ayrımcılık, görünüşte tarafsız olan bir hüküm ölçüt ya da uygulama aşağıdaki durumlar dışında, belli bir din ya da inanca, belli bir maluliyete, belli bir yaşa ya da belli bir cinsel yönelime dahil olan kişileri diğer kişilerle karşılaştırıldığında belli bir dezavantaja maruz bırakıyorsa ortaya çıkmış olarak kabul edilecektir:

i) Söz konusu hükmün, ölçütün ya da uygulamanın meşru bir amaçla objektif olarak gerekçelendirilmiş olması ve bu amacın gerçekleştirilme yollarının uygun ve gerekli olması, ve ya

ii) Belli bir maluliyeti olan kişiler açısından, işveren veya bu Direktifin hakkında geçerli olduğu her hangi bir kişi yada kuruluşun ulusal mevzuat uyarınca, söz konusu hüküm, ölçüt veya uygulamanın beraberinde getirdiği dezavantajları ortadan kaldırmak için Madde 5’de belirtilen ilkeler doğrultusunda uygun tedbirleri almak zorunda olması.

3. Taciz, Madde 1’de bahsedilen nedenlerden her hangi birisiyle ilgili istenmeyen fiil, bir kişinin değerine zarar vermek ve aşağılayıcı, düşmanca, haysiyet kırıcı hakaret edici veya saldırgan bir ortam yaratmak amacıyla ve ya bu sonucu doğuracak şekilde gerçekleştiğinde, 1. fıkranın anlamı çerçevesinde bir çeşit ayrımcılık olarak kabul edilecektir. Bu bağlamda taciz kavramı Üye Devletlerin ulusal hukuklarına ve uygulamalarına göre tanımlanabilir.

4. Madde 1’de bahsedilen nedenlerden herhangi birisiyle kişilere ayrımcılık uygulanması yolundaki bir talimat, 1. fıkra anlamı çerçevesinde ayrımcılık olarak kabul edilecektir.

5. Bu Direktif, ulusal hukuk tarafından öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliği, kamu düzeninin muhafazası ve suçların önlenmesi, sağlığın korunması ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olan önlemleri etkilemeyecektir.

Madde 3 Kapsam

1. Topluluğa verilen yetki alanlarının sınırları çerçevesinde, bu Direktif Kamu Kurumları da dahil olmak üzere hem kamu hem de özel sektör açısından aşağıdaki konularda tüm kişilere uygulanacaktır:

- a) faaliyet kolu ne olursa olsun, seçme ölçütleri ve işe alma koşulları da dahil olmak üzere ve terfi de dahil olmak üzere mesleki hiyerarşinin tüm seviyelerinde istihdama, serbest istihdama ya da işe erişim koşulları;
- b) Uygulamalı iş deneyimi de dahil olmak üzere, her tür ve her düzeydeki mesleki rehberliğe, mesleki eğitime ileri mesleki eğitime ve yeniden eğitime erişim;
- c) İşten çıkartma ve ödeme de dahil olmak üzere, istihdam ve çalışma koşulları ;
- d) Bu tür kuruluşların sağladığı faydalar da dahil olmak üzere, bir işçi ya da işveren kuruluşuna ve ya üyelerin belli bir mesleği icra eden herhangi bir kuruluşa üyelik ve katılım

2. Bu Direktif milliyeti esas alan muamele farklılıklarının kapsamamaktadır ve üçüncü dünya ülkeleri vatandaşlarının ve ülkesiz kişilerin üye devletlerin topraklarına girişi ve orada ikameti ile ilgili hüküm ve şartları ve ilgili üçüncü dünya ülkelerinin vatandaşlarının ve ülkesiz kişilerin yasal statüsünden doğan herhangi bir muameleyi etkilememektedir.

3. Bu Direktif, Devlet sosyal güvenlik veya sosyal koruma planları dahil olmak üzere, devlet planları ya da benzerleri tarafından yapılan hiçbir tür ödeme için geçerli değildir.

4. Üye Devletler bu Direktifin maluliyet ve yaş nedenleri ile ayrımcılık konusunda silahlı kuvvetleri için geçerli olmayacağı yolunda hüküm verebilirler.

Madde 4: İş Gereklere

1. Madde 2 (1) ve (2)'den bağımsız olarak, Üye Devletler Madde 1'de bahsedilen nedenlerden herhangi birisiyle ilgili bir özelliğin esas alan bir farklı muamelenin, eğer ilgili iş faaliyetlerinin ya da bunların gerçekleştirildiği bağlamın niteliği dolayısıyla söz konusu özellik gerçek ve belirleyici bir iş şartını teşkil ediyorsa amacın meşru ve şartın da orantılı olması kaydıyla, ayrımcılık teşkil etmeyeceğini öngörebilirler.

2. Üye Devletler bir gün özelliği din ve ya inanca dayanan kiliseler ve diğer kamu kuruluşları ya da özel kuruluşların iş faaliyetleri söz konusu olduğunda bir kişinin dinine ya da inancına dayanan farklı bir muamelenin, bu faaliyetlerin ya da bunların gerçekleştirildiği bağlamın niteliği dolayısıyla, bir kişinin dinin ya da inancının kuruluşun özellikleri açısından gerçek, meşru ve gerekçeli bir iş şartı teşkil etmekte olması nedeniyle, ayrımcılık teşkil etmeyeceğini öngören bu Direktifin kabul edildiği tarihte yürürlükte olan ulusal mevzuatlarını muhafaza edebilecek ve ya bu Direktifin kabul edildiği tarihte mevcut olan bu ulusal uygulamaları içine alan yeni mevzuat öngörebileceklerdir. Bu farklı muamele Üye Devletlerin yasal hükümleri ve ilkeleri ile topluk hukukunun genel ilkeleri göz önünde bulundurularak uygulanacak ve başka bir nedenle ayrımcılığa gerekçe teşkil etmeyecektir.

Diğer durumlarda hükümlerine uyulması kaydıyla bu Direktif ulusal yasalara uygun hareket eden ve özellikleri dine veya inanca dayanan kiliselerin ve diğer kamu kuruluşları ve ya da özel kuruluşların kendileri için çalışan bireylerden iyi niyetli ve kuruluşun özelliklerine bağlı şekilde davranmalarını istemelerini engellemeyecektir.

Madde 5 Malul Kişiler için makul imkânlar

Maluliyeti olan kişiler açısından eşit muamele ilkesine uygunluğu temin etmek amacıyla makul imkanlar sağlanacaktır bu da demektir ki, işverenler, özel bir durumda gerektiğinde, eğer bu önlemler işverene orantısız bir külfet doğurmayacaksa, malul bir kişinin istihdama erişimine, katılımını veya istihdamda ilerlemesini ya da eğitime tabi tutulmasını sağlamak için uygun önlemleri alacaktır. Bu külfet, ilgili Üye Devletin maluliyet politikası çerçevesinde mevcut önlemlerle yeterli derecede telafi edildiğinde orantısız olmayacaktır.

Madde 6 Yaş nedeniyle farklı muamelenin haklı gösterilmesi

1. Madde 2(2)'den bağımsız olarak, Üye Devletler yaş nedeniyle farklı muamelenin, eğer ulusal hukuk bağlamında meşru istihdam politikası, işgücü piyasası ve mesleki eğitim hedefleri de dahil olmak üzere, meşru bir amaçla objektif ve makul şekilde haklı gösteriliyorsa ve eğer bu amaca ulaşmada kullanılan yollar uygun ve gerekli ise, ayrımcılık teşkil etmeyeceğini öngörebilirler.

Bu farklı muameleler, diğerlerinin yanı sıra aşağıdakileri içerebilir:

- a) Genç kişiler, yaşlı işçiler ve bakım ve sorumlulukları olan kişiler için, bu kişilerin mesleki entegrasyonunu artırmak veya korumalarını sağlamak için, işten çıkartma ve ödeme koşulları da dahil olmak üzere, istihdama ve mesleki eğitime erişim, istihdam ve işle ilgili özel koşulların sağlanması;
- b) İstihdama ya da istihdamla bağlantılı bazı avantajlara erişim için yaş, mesleki deneyim ya da hizmet kıdemi konularında asgari koşulların tespit edilmesi;
- c) Söz konusu görevin eğitim gereklerine ya da emekli olmadan önce makul bir süre istihdam edilme gereğine dayanılarak işe alma için azami bir yaşın tespit edilmesi

2. Madde 2(2)'den bağımsız olarak, Üye Devletler çalışmayla ilgili sosyal güvenlik planları için, bu planlar kapsamında çalışanlar ya da çalışan gurupları veya kategorileri için farklı yaşların tespit edilmesi de dahil olmak üzere, işe kabul veya emekliliğe ya da iş göremezlik ödemelerine hak kazanmak için yaş tespit edilmesinin ve bu planlar bağlamında yaş ölçütünün sigorta hesaplamalarında kullanılmasının, cinsiyete dayalı ayrımcılıkla sonuçlanmaması kaydıyla, yaşa dayalı ayrımcılık teşkil etmediğini öngörebilir.

Madde 7 Olumlu Fiiller

1. Uygulamada tam eşitliğin sağlanması bakımından, eşit muamele ilkesi hiçbir Üye Devletin Madde 1'de bahsedilen nedenlerle bağlantılı dezavantajları önlemek ya da telafi etmek için özel tedbirler uygulamayı sürdürmesini ya da bunları kabul etmesini engellemeyecektir.

2. Malul kişilerle ilgili olarak, eşit muamele ilkesi Üye Devletlerin işte sağlığı ve emniyeti koruma hükümlerini uygulama ve ya kabul etme ya da bu kişilerin çalışma ortamına entegrasyonunun emniyet altına almak veya artırmak için hükümler veya tesisler oluşturmaya ya da sürdürmeye yönelik önlemler alma hakkını etkilemeyecektir.

Madde 8 Asgari Şartlar

1. Üye Devletler, eşit muamele ilkesinin korunması açısından bu Direktifte öngörülenlerden daha elverişli olan hükümleri yürürlüğe sokabilir ya da uygulamayı sürdürebilirler.

2. Bu Direktifin uygulanması hiçbir koşul altında Üye Devletlerde bu Direktif kapsamına giren alanlarda hâlihazırda ayrımcılığa karşı sağlanmış olan koruma düzeyinde bir indirgeme yapmak için neden teşkil etmeyecektir.

Bölüm II: Çözüm Yolları ve Uygulama

Madde 9 Hakların Savunulması

1) Üye Devletler, kendilerine eşit muamele ilkesinin uygulanmaması suretiyle yanlış davranıldığını değerlendiren tüm kişiler için, ayrımcılığın ortaya çıktığının iddia edildiği ilişkinin sona ermesinden sonra bile, bu Direktif kapsamındaki yükümlülüklerin yerine getirilmesi için, uygun gördükleri durumlarda uzlaştırma prosedürleri de dâhil olmak üzere, adli ve / veya idari prosedürlerin mevcut olmasının temin edeceklerdir.

2) Üye Devletler, kendi ulusal hukuklarında öngörülen ölçütler uyarınca bu Direktifin hükümlerine uyulmasını sağlamada meşru bir payı bulunan birliklerin, kuruluşların veya diğer yasal kurumların davacının onayı üzerine bu Direktif kapsamındaki yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için gerçekleştirilen herhangi bir adli ve/ veya idari prosedüre davacı adına ya da davacıyı desteklemek üzere katılabilmelerini temin edeceklerdir.

3) 1. ve 2. fıkralar, eşit muamele ilkesi ile ilgili dava açılmasına ilişkin zaman sınırlamalarıyla ilgili ulusal kuralları etkilememektedir.

Madde 10 İspat külfeti

1. Üye Devletler, Ulusal adli sistemlerine uygun şekilde, kendilerine eşit muamele ilkesinin uygulanmaması suretiyle yanlış davranıldığını değerlendiren kişiler bir mahkemeye veya yetkili makama doğrudan ya da dolaylı ayrımcılığın gerçekleştiğini ortaya koyabilecek esaslar sunduklarında, eşit muamele ilkesinin ihlal edilmediğini ispat etme yükümlülüğünün davalıya ait olmasını sağlamak için gerekli önlemleri alacaklardır.

2. 1. fıkra Üye Devletlerin davacılar açısından daha elverişli olan delil kurallarını yürürlüğe sokmalarını engellemeyecektir.

3. 1. Fıkra cezai prosedürler için geçerli olmayacaktır.

4. 1,2 ve 3 fıkralar aynı zamanda madde 9 (2) uyarınca başlatılmış olan her tür yasal takibat için de geçerli olacaktır.

5. Üye Devletler, dava esaslarını mahkemenin ya da yetkili kurumun araştırmasının gerektiği takibatta 1. Fıkra'yı uygulamak zorunda değildirler.

Madde 11 Mağduriyet

Üye Devletler, çalışanları işletme içindeki bir şikayete ya da eşit muamele ilkesine uygunluk sağlanmasına her tür yasal takibata tepki olarak işveren tarafından işten çıkartmaya ya da diğer olumsuz davranışlara karşı korumak için gerekli önlemleri ulusal yasal sistemlerinde yürürlüğe sokacaklardır.

Madde 12 Bilgi Dağılımı

Üye Devletler, bu Direktif uyarınca kabul edilen hükümlerin ve bu alanda hâlihazırda yürürlükte olan hükümlerin tüm uygun yollarla, örneğin işyerinde ve bölgede ilgili kişilerin dikkatine sunulmasına dikkat edeceklerdir.

Madde 13 Sosyal Diyalog

1. Üye Devletler, ulusal gelenekleri ve teamüllerine uygun olarak, eşit muameleyi geliştirmek amacıyla işyeri uygulamalarının takibi, toplu sözleşmeler, idari kuralları ile araştırma ve deneyim ve iyi uygulama mübadelesi gibi yollarla toplumsal ortaklar arasındaki diyalogu geliştirmeye yönelik yeterli önlemleri alacaklardır.

2. Ulusal gelenekleri ve teamülleri ile tutarlı olduğunda Üye Devletler, toplumsal ortakları özerkliklerine zarar vermeksizin, madde 3'de bahsedilen ve toplu pazarlık kapsamına giren alanlarda

ayrımcılığa karşı kurallar getiren uygun düzeyde anlaşmaya teşvik edeceklerdir. Bu anlaşmalar, bu Direktifte ve ilgili ulusal uygulama önlemlerinde öngörülen şartları dikkate alacaktır.

Madde 14 Sivil Toplum Kuruluşlarıyla Diyalog

Üye Devletler, eşit muamele ilkesini geliştirmek amacıyla Madde 1'de bahsedilen nedenlerden herhangi birisiyle ayrımcılığa karşı mücadeleye katkıda bulunmaktan, ulusal hukuk ve teamülleri-ne uygun şekilde, meşru bir çıkarları bulunan uygun sivil toplum koşullarıyla diyalogu teşvik edeceklerdir.

Bölüm III : Özel Hükümler

Madde 15 Kuzey İrlanda

1. Kuzey İrlanda Polisi teşkilatında başlıca dini topluluklardan birisinin gereğinden az temsil edilmesi konusunun üstesinden gelmek amacıyla, destek personeli de dâhil olmak üzere bu teşkilatta işe almayla ilgili farklı muameleler, bu farklı muamelelere ulusal mevzuata açıkça izin verilmiş olduğu sürece ayrımcılık teşkil etmeyecektir.

2. Kuzey İrlanda'da öğretmenlerin işe alınması konusunda fırsat eşitliğini koruyup, aynı zamanda da oradaki başlıca dini topluluklar arasındaki tarihi anlaşmazlıkların uzlaştırılmasını artırmak amacıyla, bu Direktifteki din veya inanca ilişkin hükümler, ulusal mevzuatta açıkça izin verilmiş olduğu sürece Kuzey İrlanda'daki okullarda öğretmenlerin işe alınmaları konusunda geçerli olmayacaktır.

Madde 16 Uygunluk

Üye Devletler aşağıdakileri temin etmek için gerekli önlemleri alacaklardır:

- a) Eşit muamele ilkesine aykırı olan her tür yasaların, yönetmeliklerin ve idari hükümlerin kaldırılmasını;
- b) Sözleşmelerde ya da toplu sözleşmelerde, işletmelerin iç kurallarında veya bağımsız işlere ve mesleklere yönelik kurallarda ve işçi ve işveren kuruluşlarında bulunan eşit muamele ilkesine aykırı hükümlerin geçersiz sayılmasını ya da sayılabilesini veya değiştirilmesini.

Madde 17 Yaptırımlar

Üye Devletler bu Direktif uyarınca kabul edilen ulusal hükümlerin ihlallerine yönelik yaptırımlara ilişkin kurallar tespit edecekler ve bunların uygulanmasını temin etmek için gerekli tüm engelleri alacaklardır. Mağdura tazminat ödenmesini içerebilecek olan yaptırımlar etkili, orantılı ve caydırıcı olmalıdır. Üye Devletler bu hükümleri en geç 2/1 Aralık /2003 tarihine kadar komisyona bildirecekler ve bu hükümleri etkileyen her tür daha sonraki değişikliği de gecikmeden bildireceklerdir.

Madde 18 Uygulama

Üye Devletler Direktife uygunluk sağlamak için gerekli yasaları, yönetmelikleri ve idari hükümleri en geç 2/ Aralık /2003 tarihine kadar kabul edeceklerdir ya da bu Direktifin toplu sözleşmele-riyle ilgili hükümleri açısından uygulama sorumluluğunun ortak talepleri üzerine toplumsal ortaklara verebilirler. Bu gibi durumlarda, Üye Devletler en geç 2/Aralık/2003 tarihine kadar toplumsal ortakların gerekli önlemleri anlaşma yoluyla yürürlüğe sokmalarını temin edeceklerdir ve ilgili üye devletlerin toplumsal ortakların her zaman bu Direktifte öngörülen sonuçları temin edebilecek konumda olmalarını sağlayacak gerekli önlemlerin almaları gereklidir. Bu konuda komisyona derhal bilgi vereceklerdir.

Özel koşulları dikkate almak üzere, Üye Devletler olması halinde bu Direktifin yaş ve maluliyet ayrımcılığı ile ilgili hükümlerini uygulamak için 2/Aralık/2003' den itibaren ilave bir yazı ile 3 yıllık, yani toplam 6 yıllık bir süre alabileceklerdir. Bu durumda, komisyona derhal bilgi vereceklerdir. Bu ilave sürenin kullanmaya karar veren her hangi Üye Devlet, yaş ve maluliyet ayrımcılığını bertaraf etmek için almakta olduğu önlemler ve uygulamaya yönelik olarak kaydettiği ilerleme konusunda

Komisyonu yıllık olarak rapor verecektir. Komisyon da Konseye Yıllık olarak rapor verecektir. Üye Devletler bu önlemleri kabul ettiklerinde, bu önlemler bu Direktife bir referans içerecek ya da söz konusu referans bunların resmi olarak yayınlanması sırasında verilecektir. Söz konusu referansın hangi yöntemle yapılacağı üye devletler tarafından belirlenecektir.

Madde 19 Rapor

1. Üye Devletler, Komisyonun bu Direktifin uygulanması ile ilgili olarak Avrupa Parlamentosuna ve Konseye bir rapor hazırlanması için gerekli olan tüm bilgileri en geç 2 /Aralık /2005 tarihine kadar ve bu tarihten sonra her 5 yılda bir Komisyona vereceklerdir.

2. Komisyonun raporunda duruma göre Toplumsal ortakların ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının görüşleri dikkate alınacaktır. Cinsiyet eşitliği ilkesi uyarınca, bu raporda diğer hususların yanı sıra, alınan önlemlerin kadınlar ve erkekler üzerinde etkisinin bir değerlendirmesi de yapılmalıdır. Alınan bilgilerin ışığında bu rapor, gerekirse bu Direktifin düzeltilmesine ve güncellenmesine yönelik teklifleri de içerecektir.

Madde 20 Yürürlük

Bu Direktif, Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayınlandığı tarihte yürürlüğe girecektir.

Madde 21 Muhataplar

Bu Direktifin muhatapları Üye Devletlerdir.

Brüksel'de , 27 /Kasım/2000 tarihinde hazırlanmıştır.

Konsey adına Başkan E.guigou

V. BÖLÜM

ENGELLİLİĞE DAYALI AYRIMCILIĞA UĞRAMAMA HAKKINA DAİR ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI BELGELERİ

1- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

1.1 – Zihinsel Engelli Bireylerin Haklarına İlişkin BM Bildirgesi

20 Aralık 1971 Genel Kurul 2856 (XXVI) nolu kararıyla ilan edilmiştir.

Genel Kurul,

Birleşmiş Milletler'e üye ülkelerin, Birleşmiş Milletler Şartı altında, daha yüksek yaşam standartları, tam istihdam ile ekonomik ve sosyal ilerleme ve gelişme koşullarını teşvik etmek amacıyla ayrı veya birlikte Teşkilat ile işbirliği içinde hareket etme yönündeki taahhütlerini hatırladıkça,

Şart'ta ilan edilen insan hakları ve temel özgürlükler ve insanın huzur, saygınlık, değer ve sosyal adalet ilkelerine olan inancını yeniden teyit ederek,

Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilkeleri ile Uluslararası Çalışma Örgütü, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu, Dünya Sağlık Örgütü, Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu ve ilgili diğer kuruluşların anayasaları, sözleşmeleri, tavsiye kararları ve genel kurul kararlarında sosyal ilerleme için belirlenmiş standartlarını yeniden hatırlayarak,

Sosyal İlerleme ve Gelişme Bildirgesi'nin fiziksel ve zihinsel açıdan dezavantajlı olan bireylerin haklarını koruma ve refah ve rehabilitasyonlarını sağlama gerekliliklerini ilan edişini vurgulayarak,

Zihinsel engelli bireylerin çeşitli etkinlik alanlarındaki yetilerini geliştirme ve normal yaşama mümkün olduğunca katılımlarını teşvik etmek için onlara destek olma gerekliliğini akılda tutarak,

Belirli ülkelerin, şu andaki gelişmişlik aşamalarına bağlı olarak, bu amaca yönelik olarak sınırlı çaba ayırabileceğinin farkında olarak,

İşbu Zihinsel Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirge'yi ilan eder ve bu Bildirgenin aşağıdaki hakların güvence altına alınmasında ortak bir zemin ve referans çerçevesi olarak kullanılması için ulusal ve uluslar arası eyleme çağrıda bulunur:

- Zihinsel engelli bireyler, mümkün olan en yüksek fizibilite derecesine kadar, diğer bireylerle eşit haklara sahiptir.

- Zihinsel engelli bireyler, gerekli ve uygun tıbbi bakım ve fiziksel tedavi olanakları ile yetilerini geliştirme ve potansiyellerini mümkün olan en yüksek seviyeye ulaştırmalarını sağlayacak eğitim, kurs, rehabilitasyon ve rehberlik hizmetlerine erişim hakkına sahiptir.

- Zihinsel engelli bireyler, ekonomik güvence ve makul bir yaşam standardına erişme hakkına sahiptir. Yetileri ve becerilerinin elverdiği en kapsamlı seviyede üretime katılma ya da başka anlamlı meşguliyetlere katılma hakkına sahiptir.

- Mümkün olan her durumda, zihinsel engelli bireyler kendi ailesiyle ya da koruyucu aile ile yaşamalı ve toplumsal yaşamın farklı biçimlerine katılabilmelidir. Birlikte yaşadığı ailesine destek sağlanmalıdır. Kurum bakımının zorunlu hale geldiği durumlarda, söz konusu bakım mümkün olduğunca normal yaşama en yakın çevrede ve koşullarda sağlanmalıdır.

- Zihinsel engelli bireyler, kişisel iyilikleri ve çıkarlarının güvence altına alınması gerektiğinde, alanında uzman bir vasi elde etme hakkına sahiptir.

- Zihinsel engelli bireyler, sömürü, istismar ve küçük düşürücü muameleye maruz kalmama hakkına sahiptir. Herhangi bir suçtan ötürü ceza aldığıında, akli sorumluluğu ve ehliyeti tümüyle tanınarak yasal süreçlere katılma hakkına sahiptir.

- Zihinsel engelli bireylerin, engelliliklerinin ağırlığı sebebiyle, tüm haklarını anlamlı bir şekilde hayata geçirme imkanına sahip olmadığı ya da bazı haklarının ya da tüm haklarının kısıtlanması ya da iptali gereken durumlarda, söz konusu kısıtlama ya da iptal için uygulanacak olan prosedür her türlü istismara karşı gerekli yasal güvenceler içermelidir. Söz konusu prosedür zihinsel engelli bireyin sosyal yetilerinin alanında uzman kişiler tarafından gerçekleştirilecek bir değerlendirmesine dayandırılmalı ve düzenli aralıklarla gözden geçirilmeli ve üst makamların temyiz yetkisine tabi tutulmalıdır.

1.2 - Engelli Kişilerin Haklarına dair Deklarasyon

Genel Kurulun 9 Aralık 1975 tarihli ve 3447 (XXX) sayılı Kararıyla ilan edilmiştir.

Başlangıç

Genel Kurul,

Üye Devletlerin, Birleşmiş Milletler Şart'ına göre, daha yüksek bir yaşam standardı, tam istihdam ve ekonomik ve toplumsal kalkınma ve gelişme şartları sağlamak için Birleşmiş Milletler Teşkilatı ile işbirliği içinde birlikte veya tek başlarına faaliyette bulunma taahhüdünde bulduklarını akılda tutarak,

Birleşmiş Milletler Şartı'nda ilan edilen insan haklarına ve temel özgürlüklere ve barış, insanlık onuru ve insanın değeri ile sosyal adalet prensiplerine olan inancını yeniden teyit ederek,

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin, İnsan Haklarına dair Uluslararası Sözleşmeleri'nin, Çocuk Haklarına dair Bildiri'nin ve Zihinsel Geriliği bulunan Kişilerin Haklarına dair Bildiri'nin prensipleri ile birlikte, Uluslararası Çalışma Teşkilatı'nın, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı'nın, Dünya Sağlık Teşkilatı'nın, Birleşmiş Milletler Çocuk Vakfı'nın ve ilgili diğer örgütlerin kurucu belgelerinde, sözleşmelerinde, tavsiye kararlarında ve diğer kararlarında toplumsal gelişme için daha önce getirdikleri standartları hatırlayarak,

Ekonomik ve Sosyal Konseyin özgürlülüğün önlenmesi ve engelli kişilerin rehabilitasyonu hakkında 6 Mayıs 1975 tarihli ve 1921 (LVIII) sayılı kararını hatırlayarak,

Sosyal Kalkınma ve Gelişmeye dair Bildiri'nin, fiziksel ve zihinsel bakımından dezavantajlı durumda bulunan kimselerin haklarının korunması ve iyiliklerinin ve rehabilitasyonlarının güvence altına alınması gereğini ilan ettiğini vurgulayarak,

Fiziksel ve zihinsel engelliliğe karşı korunma ve engelli kişilerin hemen her faaliyet alanında yeteneklerini geliştirme ve normal yaşamla mümkün olduğu kadar bütünleşmelerini sağlama gereğini akılda tutarak,

Gelişmelerinin ilk aşamalarında olan bazı ülkelerin, bu hedef için sadece sınırlı bir çaba gösterebileceklerinin farkında olarak,

Bu Engelli Kişilerin Haklarına dair Bildiri'yi ilan eder ve aşağıdaki hakların korunması için ortak bir temel ve çerçeve olarak kullanılmasını sağlamak üzere ulusal ve uluslararası alanda faaliyette bulunmaya çağırır:

1. "Engelli kişi" terimi, fiziksel veya zihinsel yeteneklerinde doğuştan veya sonradan meydana gelen yoksunlukların sonucu olarak, kısmen veya tamamen, kendi başına normal bireysel ve/veya sosyal yaşam yaşayamayan kişileri ifade eder.

2. Engelli kişiler bu Bildiri'de belirtilen bütün haklara sahiptir. Bu haklar, her ne olursa olsun hiç bir istisnaya ve ayrıma veya ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, sağlık durumu, doğum veya engelli kişinin kendisi veya ailesi ile ilgili her hangi bir durum nedeniyle hiç bir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın, bütün engelli kişilere tanınır.

3. Engelli kişiler, doğuştan sahip oldukları insanlık onurlarına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Engellerinin veya özürlerinin sebebi, niteliği ve ağırlığı ne olursa olsun bütün engelli kişiler, aynı yaşta vatandaşlar ile aynı temel haklara sahiptir; bu hakların başında ve hepsinden önce, mümkün olduğu kadar normal ve tam bir insan gibi nezih bir hayat yaşama hakkı gelir.

4. Engelli kişiler diğer insanlarla aynı kişisel ve siyasi haklara sahiptir; Zihinsel Geriliği bulunan Kişilerin Haklarına dair Bildiri'nin yedinci maddesi, zihinsel engelli kişilerin haklarının kısıtlanması ve kaldırılması ihtimalinde de uygulanır.

5. Engelli kişiler, mümkün olduğu kadar kendilerini yeter hale getirecek tedbirlerin alınmasını isteme hakkına sahiptir.

6. Engelli kişiler protez ve ortopedik araçlar da dahil, kabiliyetlerini ve maharetlerini en üst düzeye çıkaracak ve kendilerinin toplumla bütünleşme ve kaynaşma sürecini hızlandıracak olan tıbbi ve sosyal rehabilitasyon, eğitim, mesleki öğrenim ve rehabilitasyon, yardım, danışmalık, barınma hizmetleri ile diğer hizmetler gibi tıbbi, psikolojik ve işlevsellik muamelesi görme hakkına sahiptir.

7. Engelli kişiler, ekonomik ve sosyal güvenlik ile yaşamalarını nezh bir düzeyde sürdürme hakkına sahiptir. Engelli kişiler, kabiliyetleri ölçüsünde çalışma veya yararlı, üretici ve kazanç sağlayıcı bir meslek icra etme ve sendikalara katılma hakkına sahiptir.

8. Engelli kişiler ekonomik ve sosyal planlamanın her aşamasında özel ihtiyaçlarının dikkate alınmasını isteme hakkına sahiptir.

9. Engelli kişiler kendi aileleri veya bakıcı aileler ile birlikte yaşamak ve her türlü sosyal, yaratıcı veya eğlendirici faaliyetlere katılmak hakkına sahiptir. Hiç bir engelli kişi, içinde bulunduğu durumun veya şahsi durumundaki gelişmesinin gerektirdiği muameleler dışında, ikameti ile ilgili olarak farklı bir muameleye tabi tutulamaz. Engelli bir kişinin özel bir kurumda kalması kaçınılmaz ise, buradaki yaşama şartları ve çevresi, kendisinin yaşındaki normal bir kişinin yaşama şartlarına mümkün olduğu kadar yakın olur.

10. Engelli kişiler bütün istismarlara, ayrımcı, kötüye kullanıcı veya aşağılayıcı nitelikteki bütün düzenlemelere ve muamelelere karşı korunur.

11. Engelli kişilerin şahsiyetlerinin ve mallarının korunması için nitelikli hukuki yardıma duydukları ihtiyaç kaçınılmaz ise, kendilerine bu tür bir hukuki yardım verilir. Engelli kişiler hakkında bir dava açılmış olması halinde uygulanacak olan usul, kendilerinin fiziksel ve zihinsel şartlarını tam olarak dikkate alır.

12. Engelli kişilerin haklarını ilgilendiren bütün konularda, engelli kişilerin örgütleri ile yararlı olacak biçimde istişare edilir.

1.3 - Psikiyatrik Rahatsızlığı Olan Kişilerin Korunması ve Ruh Sağlığı Hizmetlerinin İyileştirilmesine İlişkin BM İlkeleri

Genel Kurul tarafından alınan 46/119 nolu karar ile 17 Aralık 1991 tarihinde kabul edilmiştir.

Uygulama

Bu İlkeler engellilik, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi görüş ya da başka görüşler, ulusal, etnik ya da sosyal köken, yasal ya da sosyal statü, yaş, mal varlığı ya da doğum gibi hiçbir nedenle ayrımcılık yapmadan uygulanmalıdır.

Tanımlar

Bu İlkelerde:

“Danışman”, hukuk ya da başka alanlarda uzman temsilci anlamına gelir;

“Bağımsız otorite”, iç hukukta öngörülmuş yetkin ve bağımsız otorite anlamına gelir;

“Ruh sağlığı hizmeti”, kişinin akli durumunun analizi ve teşhisi ile olan ya da olduğundan şüphe duyulan ruhsal bir rahatsızlıktan ötürü tedavisi, bakımı ve rehabilitasyonunu içerir;

“Ruh sağlığı merkezi”, öncelikli amacı ruh sağlığı hizmeti vermek olan herhangi bir yapı ya da birim anlamına gelir;

“Ruh sağlığı çalışanı”, tıp doktoru, klinik psikolog, hemşire, sosyal hizmet uzmanı ya da ruh sağlığı hizmetine özgü belirli becerilere sahip eğitimden geçmiş ve kalifiye diğer kişiler anlamına gelir;

“Hasta”, ruh sağlığı hizmeti alan kişiler ve ruh sağlığı merkezine kabul edilmiş bütün kişiler anlamına gelir;

“Kişisel temsilci”, yasal olarak herhangi bir konuda hastanın çıkarlarını temsil etmekle ve hasta adına belirli hakları hayata geçirmekle görevlendirilmiş kişi anlamına gelir ve ulusal yasalarda aksi yer almadıkça reşit olmayan bireylerin ebeveyn ya da yasal vasilerini kapsar;

“İzleme organı”, 17. İlkeye dayanarak oluşturulmuş, hastaların ruh sağlığı merkezlerine istemsiz yatışı ya da tutulmasına ilişkin izlemelerde bulunacak organ anlamına gelir.

Genel kısıtlama maddesi

Bu İlkelerde belirlenen haklar, ancak yasalar tarafından belirlenmişse ve kişinin ya da başkalarının sağlığı ve güvenliğini korumak, ya da kamu güvenliğini, düzenini, sağlığını ya da değerlerini, başkalarının temel hak ve özgürlüklerini korumanın gerekli olduğu durumlarda kısıtlamaya tabi tutulabilir.

İlke 1: Temel özgürlükler ve ilksel haklar

- Herkes sağlık ve sosyal hizmet sistemi dahilinde mümkün olan en iyi ruh sağlığı hizmetine ulaşma hakkına sahiptir.

- Ruhsal rahatsızlığı olan ya da böyle muamele gören herkese insanca ve insan onuruna yakışır bir şekilde davranılmalıdır.

- Ruhsal rahatsızlığı olan ya da böyle muamele gören herkes, ekonomik, cinsel ya da başka sömürü biçimlerine, fiziksel ve başka istismarlara ve küçük düşürücü muameleye karşı korunma hakkına sahiptir.

- Ruhsal rahatsızlığa dayanan hiçbir ayrımcılık kabul edilemez. “Ayrımcılık” haklardan eşit bir şekilde faydalanılmasını imkansız kılacak ya da sekteye uğratacak herhangi bir farklı muamele, dışarıda bırakma ya da tercih anlamına gelir. Yalnızca ruhsal rahatsızlığı olan kişilerin

haklarını ya da gelişimini güvence altına alma amaçlı özel uygulamalar ayrımcı olarak kabul edilemez. Bu İlkeler hükümleriyle uyumlu olan ya da ruhsal rahatsızlığı olan bireylerin ya da başka bireylerin insan haklarını güvence altına almayı amaçlayan herhangi bir farklı muamele, dışarıda bırakma ya da tercih ayrımcılık kapsamına girmez.

- Ruhsal rahatsızlığı olan her insan, Evrensel İnsan Hakları Sözleşmesi, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, ve Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi ve Her Türlü Alıkonulma ya da Kapatılma Yaşayan Kişilerin Korunması İlkeleri gibi diğer ilgili belgelerde tanınan tüm medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlanma hakkına sahiptir.

- Kişinin ruhsal rahatsızlığı nedeniyle yasal ehliyetinin yetersiz olduğuna ya da böyle bir yetersizlik sonucu kişisel bir temsilci atanması gerektiğine dair herhangi bir karar, yalnızca ulusal yasalar tarafından belirlenmiş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme aracılığıyla gerçekleştirilecek olan adil bir duruşma sonrasında alınabilir. Ehliyeti sorgulanan kişi bir danışman tarafından temsil edilme hakkına sahip olmalıdır. Eğer ehliyeti sorgulanan kişi böyle bir temsil olanağına kendisi ulaşamayacak durumda ise, maddi koşulları göz önünde bulundurularak ödeyemeyecek durumda ise ücretsiz olarak kendisine bir temsilci sağlanmalıdır. Söz konusu danışman bu süreçte bir ruh sağlığı merkezini ya da personelini temsil eder durumda olmamalıdır ya da mahkeme herhangi bir çıkar çatışması olmadığı konusunda ikna olmadığı sürece temsil ettiği kişinin ailesini de temsil ediyor olmamalıdır. Ehliyete ve kişisel temsilcinin gerekliliğine ilişkin kararlar ulusal yasalarda öngörülen düzenli aralıklarla gözden geçirilmelidir. Ehliyeti sorgulanan kişi, eğer varsa kişisel temsilcisi ya da konuyla ilgilenen herhangi başka biri böyle bir karara karşı daha yüksek mahkemelere başvurma hakkına sahiptir.

- Mahkeme ya da başka bir yetkili yargısal makam, ruhsal rahatsızlığı olan kişinin kendi ilişkilerini yürütme yetisine sahip olmadığına karar verirse, kişinin çıkarlarını gözetmek amacıyla gerektiği ölçüde ve kişinin koşullarına uygun önlemler alınmalıdır.

İlke 2: Reşit Olmayan Bireylerin Korunması

Bu İlkelerin amaçları ve reşit olmayan bireylerin haklarını korumaya ilişkin ulusal hukuk bağlamı çerçevesinde, aile üyeleri dışında bir kişisel temsilcinin atanması da dahil olmak üzere, reşit olmayan bireylerin haklarının korunması konusunda özel dikkat sarf edilmelidir.

İlke 3: Topluluk İçerisinde Yaşam

Ruhsal rahatsızlığı olan her kişi mümkün olduğu ölçüde toplum içerisinde yaşama ve çalışma hakkına sahip olmalıdır.

İlke 4: Ruhsal Rahatsızlığın Tespiti

28. Kişinin ruhsal rahatsızlığı olduğuna ilişkin tespit uluslararası olarak kabul edilmiş tıbbi standartlarla uyum içerisinde gerçekleştirilmelidir.

29. Ruhsal rahatsızlığın tespiti hiçbir koşulda siyasi, ekonomik ya da sosyal statüye, ya da kültürel, ırksal ya da dini bir gruba üyeliğe, ya da ruh sağlığı ile ilişkili olmayan herhangi başka bir sebebe dayandırılarak gerçekleştirilmemelidir.

30. Aile içi ya da mesleki çatışmalar, ya da kişinin içinde yaşadığı topluluğun ahlaki, sosyal, kültürel ya da siyasi değerlerine ya da dini inançlarına uyumsuzluk hiçbir koşulda ruhsal rahatsızlığın teşhisinde temel teşkil edemez.

31. Geçmiş tedavi ya da hastaneye yatırılma deneyimi, tek başına, mevcut ya da geleceğe ilişkin ruhsal rahatsızlık tespiti yapılmasında meşru bir zemin teşkil edemez.

32. Hiçbir kişi ya da yetkili merci, ruhsal rahatsızlıkla ya da sonuçlarıyla doğrudan ilişkili olan amaçlar dışında, herhangi bir kişinin ruhsal rahatsızlığı olduğu sonucuna varamaz.

İlke 5: Tıbbi değerlendirme

Hiçbir kişi, ulusal yasalar tarafından tanınan süreçler dışında, ruhsal rahatsızlığı olup olmadığına ilişkin herhangi bir tıbbi değerlendirmeden geçmek zorunda bırakılamaz.

İlke 6: Gizlilik

Bu İlkelerin kapsamı içerisine giren herkesin bilginin gizliliği hakkına saygı gösterilmelidir.

İlke 7: Topluluk ve kültürün rolü

6. Her hasta, mümkün olduğu ölçüde içinde yaşadığı topluluk içerisinde tedavi görme ve bakım alma hakkına sahip olmalıdır.

7. Tedavinin ruh sağlığı merkezlerinde gerçekleştiği durumlarda, hastanın, mümkün olduğu sürece, evine, akrabalarının ya da arkadaşlarının evine yakın bir yerde tedavi görme ve en kısa süre içerisinde topluluğa dönme hakkına sahip olmalıdır.

8. Her hasta kültürel arka planına uygun bir tedavi görme hakkına sahip olmalıdır.

İlke 8: Bakım standartları

(vi) Her hasta sağlık ihtiyaçlarına uygun bir şekilde sağlık hizmeti ve sosyal hizmet alma hakkına sahip olmalıdır; başka hasta kişilerle aynı standartlar altında bakım ve tedavi görme hakkına sahiptir.

(vii) Her hasta meşruiyeti kesin olmayan ilaç tedavisi, başka hastalar, personel ya da başkaları tarafından taciz, ya da ruhsal sıkıntı ve fiziksel rahatsızlık yaratan başka eylemler de dahil olmak üzere, her türlü zarardan korunmalıdır.

İlke 9: Tedavi

• Her hasta, sağlık ihtiyaçlarıyla ve başkalarının fiziksel güvenliğini koruma ile uyumlu mümkün olan en az kısıtlayıcı ortamda, en düşük düzeyde kısıtlayıcı ya da zorlayıcı yöntemle tedavi görme hakkına sahiptir.

• Her hastanın tedavisi ve bakımı bireysel ihtiyaçlara göre belirlenmiş bir tedavi planına dayandırılmalıdır ve bu plan düzenli olarak gözden geçirilmeli, gerektiğinde yenilenmeli ve uzman personel tarafından hazırlanmalıdır.

• Ruh sağlığı hizmetleri her zaman Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun kabul ettiği Tıbbi Etik İlkeleri gibi uluslararası ilkeler de dahil olmak üzere, ruh sağlığı uzmanlarının tabi olduğu uygulanabilir etik standartlar ile uyumlu bir şekilde uygulanmalıdır. Ruh sağlığı bilgisi ve uzmanlığı asla istismar edilmemelidir.

• Her hastanın tedavisi kişisel özerkliği temin etmeye ve geliştirmeye yönelik olmalıdır.

İlke 10: İlaç tedavisi

4- İlaç tedavisi hastanın sağlık ihtiyaçlarını azami bir şekilde gözetmelidir. İlaç hastaya yalnızca tedavi ya da teşhis amacıyla verilmeli, cezalandırma yöntemi olarak kullanılmamalı ya da başkalarının rahatı için verilmemelidir. İlke 11'in 15. maddesinde geçen hükümlere bağlı olarak, ruh sağlığı çalışanları hastalara etkinliği bilinen ya da kanıtlanmış ilaçlar vermelidir.

5- Tüm ilaçlar yasalar tarafından yetkilendirilmiş ruh sağlığı çalışanları tarafından reçetelendirilebilir ve hastanın kayıtlarına geçirilmelidir.

İlke 11: Tedavi onamı

e) Aşağıda yer alan 6, 7, 8 13 ve 15. maddelerde açıklanan durumlar dışında hiçbir tedavi hastanın aydınlatılmış onamı alınmadan uygulanamaz.

f) Aydınlatılmış onam tehdit ya da uygunsuz ikna çabaları olmadan, hastanın

anlayabileceği bir dille yeterli ve anlaşılabilir bir bilginin uygun bir şekilde hastayla paylaşılması sonucunda özgür irade ile alınmış sayılır. Hastaya sağlanan bilgi aşağıdaki konuları içermelidir:

- c) Teşhise yönelik değerlendirme;
- d) Önerilen tedavinin amacı, yöntemi, muhtemel süresi ve beklenen faydası;
- e) Daha az müdahaleci / zorlama içeren yöntemler de dahil olmak üzere alternatif tedavi yöntemleri;
- f) Önerilen tedavinin yol açması muhtemel acı ve rahatsızlıklar, riskler ve yan etkiler.
- g) Hasta onam verme sürecinde kendi seçeceği bir ya da birden çok kişinin yanında bulunmasını talep edebilir.
- h) Aşağıda yer alan 6, 7, 8 13 ve 15. maddelerde açıklanan durumlar dışında, hastanın tedaviyi reddetme ya da durdurma hakkı vardır. Tedaviyi reddetme ya da durdurma tercihinin sonuçları hastaya açıklanmalıdır.
- i) Hasta, hiçbir koşulda aydınlatılmış onam hakkından vazgeçmeye teşvik edilmemeli ya da zorlanmamalıdır. Eğer hasta kendisi bu hakkından vazgeçmek isterse, tedavinin kendisinin aydınlatılmış onamı olmadan uygulanamayacağı hastaya açıklanmalıdır.
- j) Aşağıda yer alan 7, 8 13 ve 15. maddelerde açıklanan durumlar dışında, aşağıdaki koşullar söz konusu ise, hastanın aydınlatılmış onamı olmadan da bir tedavi planı önerilebilir:
- k) Hasta, söz konusu dönemde, istemsiz olarak alıkonuluyorsa;
- l) Yukarıda yer alan 2. maddede açıklanan bilgiler de dahil olmak üzere, bağımsız bir otorite gerekli tüm bilgilere sahipse ve, söz konusu dönemde, hastanın önerilen tedavi planına aydınlatılmış onam verebilecek kapasiteye sahip olmadığına karar vermişse, ya da ulusal mevzuat, hastanın kendi güvenliği ya da başkalarının güvenliğini gözeterek hastanın sebepsiz yere onam vermediğine karar verirse;
- m) Bağımsız otorite önerilen tedavi planının hastanın sağlık ihtiyaçlarını en yüksek düzeyde gözettiği konusunda tatmin olmuşsa.
- n) Yukarıda yer alan 6. madde, yasa tarafından hastanın tedavisine onam vermek üzere yetkilendirilmiş bir kişisel temsilcisi olan bir hastanın durumunu karşılamıyorsa; ancak aşağıda yer alan 12, 13, 14 ve 15. maddelerde açıklanan durumlar dışında, 2. maddede yer alan bilgiler kişisel temsilciye sağlanmışsa ve temsilci hasta adına tedaviye onam verirse, hastanın aydınlatılmış onamı olmadan söz konusu tedavi uygulanabilir.
- o) Aşağıda yer alan 12, 13, 14 ve 15. maddelerde açıklanan durumların dışında, yasa tarafından yetkilendirilmiş uzman bir ruh sağlığı çalışanı, hastanın kendisine ya da başkalarına yönelik o an ya da yakın bir zamanda gerçekleşebilecek bir zararı önlemenin acil bir gereklilik olduğuna karar verirse, hastanın aydınlatılmış onamı olmadan tedavi uygulanabilir. Böyle bir durumda tedavi, müdahalenin acilen gerekli olduğu dönemi geçen bir süreye uzatılmamalıdır.
- p) Hastanın aydınlatılmış onamı olmadan herhangi bir tedavinin uygulanması gerekiyorsa, yine de hastayı söz konusu tedavi yöntemi ve her türlü olası alternatif tedavi hakkında bilgilendirmek ve hastayı tedavi planına dahil edebilmek için mümkün olan her türlü çaba gösterilmelidir.
- q) Her türlü tedavi anında hastanın kayıtlarına geçirilmeli ve tedavinin gönüllü mü istemsiz mi uygulandığı mutlaka belirtilmelidir.
- r) Ruh sağlığı merkezinin resmi olarak onaylanmış prosedürleriyle uyumlu olduğu durumlar dışında ya da hastanın kendisine ya da başkalarına o an için ya da yakın bir zamanda gerçekleşmesi muhtemel bir zararı önleme amacı dışında hastaya herhangi bir fiziksel kısıtlama

(bağlama, vb.) ya da istemsiz kapatılma / yalıtılma uygulanamaz. Böyle bir uygulama kesinlikle gerekli olduğu sürenin sonrasına kesinlikle uzatılamaz. Her türlü fiziksel kısıtlama ya da istemsiz yalıtılmanın sebepleri, biçimi ve süresi hastanın tıbbi kayıtlarına geçirilmelidir. Bağlanan ya da yalıtılan hasta insani koşullarda tutulmalı, personelin yetkin üyelerinin bakımı, yakın ve düzenli gözetimi altında olmalıdır. Hastanın kişisel temsilcisi varsa, herhangi bir kısıtlama ya da yalıtılma durumundan acilen haberdar edilmelidir.

s) Kısırlaştırma hiçbir koşulda ruhsal rahatsızlığın tedavi yöntemi olarak uygulanamaz.

t) Ruhsal rahatsızlığı olan kişiler için önemli bir tıbbi müdahale ya da operasyon, ancak ulusal yasalar tarafından izin veriliyorsa ve hastanın sağlığı için uygulanabilecek en iyi yöntem olduğu takdirde ve hastanın aydınlatılmış onamı ile uygulanabilir. Hastanın aydınlatılmış onam veremeyecek durumdaysa, müdahale bağımsız değerlendirme sonucunda yapılabilir.

u) Psikiyatrik ameliyatlara (psikoşirurji) ya da başka dahili ve geri dönüşü mümkün olmayan müdahaleler, ruh sağlığı merkezine istemsiz yatışla kabul edilmiş kişiler üzerinde asla uygulanamaz ve ancak ulusal yasaların izin verdiği kapsamda uygulanabilir. İstemsiz olarak alıkonulan hastalar dışında uygulanacaksa, mutlaka hastanın aydınlatılmış onamı alınmalıdır ve bağımsız bir dış makam gerçek bir aydınlatılmış onamın söz konusu olduğuna ve müdahalenin hastanın sağlığı için en gerekli yöntem olduğuna karar verirse uygulanabilir.

v) Klinik denemeler ve deneysel tedaviler, hastanın aydınlatılmış onamı alınmadan hiçbir koşulda uygulanamaz. Aydınlatılmış onam veremeyecek durumdaki bir hasta söz konusu ise, klinik denemeler ve deneysel tedaviler ancak bu amaca yönelik olarak oluşturulmuş yetkin, bağımsız bir değerlendirme organının onayı ile uygulanabilir.

w) Yukarıda yer alan 6, 7, 8, 13, 14 ve 15. maddelerde açıklanan durumlarda, hasta ya da kişisel temsilcisi ya da konuyla ilgilenen herhangi biri kişiye uygulanan herhangi bir tedavi konusunda yargı organlarına ya da başka bağımsız otoritelere başvurma hakkına sahiptir.

İlke 12: Hakların Bildirilmesi

(d) Bir ruh sağlığı merkezinde tedavi gören hasta, merkeze kabul edildikten sonra en kısa zamanda bu İlkeler ve ulusal yasalar uyarınca sahip olduğu haklar konusunda anlayabileceği bir biçim ve dil aracılığıyla bilgilendirilmeli, hakları ve bu hakları nasıl hayata geçirebileceği açıklanmalıdır.

(e) Hastanın bu bilgiyi anlayamayacak olduğu durumlarda ve dönemlerde, hastanın hakları varsa ve uygunsuz kişisel temsilcisine ve hastanın çıkarlarını en iyi şekilde temsil edebilecek ve bu konuda istekli kişi ya da kişilere iletilmelidir.

(f) Gerekli kapasiteye sahip hasta, kendisi adına bilgilendirilecek olan kişiyi ve ruh sağlığı merkezi yetkililerine kendi çıkarlarını temsil edecek kişiyi aday gösterme hakkına sahiptir.

İlke 13: Ruh sağlığı merkezlerindeki haklar ve koşullar

a) Ruh sağlığı merkezindeki her hasta:

6- Yasalar karşısında her yerde birey olarak kabul edilme;

7- Mahremiyet;

8- Merkezdeki diğer kişilerle iletişim; sansüre tabi tutulmayan mesajlar gönderme ve alma özgürlüğü; bir danışman ya da kişisel temsilcilerin ziyaretleri sırasında yalnız görüşme; ve posta ve telefon hizmetleri ile gazete, radyo ve televizyona ulaşma özgürlüğü de dahil olmak üzere iletişim özgürlüğü;

9- Din ya da inanç özgürlüğü haklarına tam saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

a) Ruh sağlığı merkezlerindeki çevre ve yaşam koşulları hastalarla benzer yaştaki

kişilerin normal yaşam koşullarına mümkün olduğunca yakın olmalıdır ve özellikle aşağıdakilere sahip olmalıdır:

- i) Eğlence ve boş zaman etkinliklerinin yapıldığı birimler;
- j) Eğitim etkinliklerinin yapıldığı birimler;
- k) Gündelik ihtiyaçlar, eğlence ve iletişim araçlarını satın alabilecekleri ya da edinebilecekleri birimler;
- l) Hastanın sosyal ve kültürel arka planına uygun aktif uğraşların gerçekleştirilebileceği, toplumsal yaşama yeniden entegre olmayı sağlayacak uygun mesleki rehabilitasyon etkinliklerinin yapıldığı birimler ve bu birimleri kullanma konusunda teşvik. Bu etkinlikler, hastaların toplum içerisinde istihdamını güvence altına alacak ve bunun sürdürülebilir olmasını sağlayacak mesleki danışmanlık, mesleki eğitim ve iş yerleştirme hizmetlerini içermelidir.
 - a) Hiçbir koşul altında hasta zorla çalıştırılmaz. Hastanın ihtiyaçları ile uyum içerisinde belirlenen limitler ve kurumsal idarenin ihtiyaçları doğrultusunda, hasta yapmak istediği iş türünü seçebilmelidir.
 - a) Hastanın ruh sağlığı merkezindeki emeği sömürülmemelidir. Çalışan her hasta yaptığı her iş için ulusal yasalara ya da geleneğe göre, hasta olmayan biriyle eşit bir şekilde, alması gereken karşılığı alma hakkına sahip olmalıdır. Bu durumdaki her hasta, bütün etkinliklerde ruh sağlığı merkezine çalışması karşılığında ödenen miktardan adil bir pay alma hakkına sahiptir.

İlke 14: Ruh Sağlığı Merkezlerinin Kaynakları

a)Ruh sağlığı merkezleri, özellikle aşağıdaki konularda diğer sağlık birimleriyle eşit düzeyde kaynaklara ulaşabilmelidir:

- 1- Yeterli sayıda konusunda yetkin tıbbi ve diğer personel; her hastaya mahremiyet ve uygun ve aktif terapi programı için alan tanınmasını sağlayacak miktarda mekan;
- 1- Hastanın ihtiyacı olan teşhis ve tedavi araçları;
- 1- Uygun uzman bakımı;
- 1- İlaç temini dahil olmak üzere yeterli, düzenli ve kapsamlı tedavi.

a)Her ruh sağlığı merkezi, koşulların, sağlanan tedavi ve bakımın bu İlkelerle uyum içerisinde olup olmadığını izlemek üzere yeterli sıklıkta ziyaretler yapan yetkin otoriteler tarafından denetlenmelidir.

İlke 15: Kabul ilkeleri

1- Hastanın bir ruh sağlığı merkezinde tedavi görmesinin gerekli olduğu durumlarda, istemsiz yatışı önlemek için her türlü çaba sarf edilmelidir.

1- Bir ruh sağlığı merkezine ulaşabilme, herhangi bir başka sağlık merkezi ile aynı şekilde mümkün olmalıdır.

1- İstemsiz alıkonulmayan her hasta, İlke 16'da belirlendiği biçimiyle istemsiz hasta olarak alıkonulma kriterleri sağlanamıyorsa, ruh sağlığı merkezinden istediği zaman ayrılma hakkına sahiptir ve bu hak konusunda bilgilendirilmelidir.

İlke 16: İstemsiz yatış

a) Bir kişi, sadece ve sadece yasalar tarafından yetkilendirilmiş yetkin bir ruh sağlığı çalışanı, İlke 4 hükümleri uyarınca, kişinin bir ruhsal rahatsızlığı olduğuna karar verirse ve aşağıda yer alan durumları düşünürse, (a) bir ruh sağlığı merkezine hasta olarak istemsiz olarak kabul

edilebilir; ya da (b) gönüllü olarak kabul edilmiş bir kişi, ruh sağlığı merkezinde istemsiz olarak tutulabilir:

(t) Ruhsal rahatsızlık sebebiyle kişinin kendisine ya da başkalarına o an için ya da yakın zamanda zarar gelme ihtimali varsa; ya da

(u) Ruhsal rahatsızlığı ileri derecede olan ve muhakemesi aksamış biri söz konusuysa, o kişiyi merkezde alıkoymamak kişinin durumunda ciddi bir gerilemeye yol açacaksa ya da gerekli tedavi ancak ruh sağlığı merkezinde mümkün olan en az kısıtlayıcı alternatif ilkesiyle uyum içerisinde tutularak sağlanabilecektir ve aksi takdirde uygun tedavi sağlanamayacaktır.

Yukarıda (b) paragrafında bahsi geçen durumda, mümkün olan durumlarda ilkinden bağımsız ikinci bir ruh sağlığı çalışanına danışılmalıdır. Böyle bir danışma gerçekleştiğinde, ikinci ruh sağlığı çalışanı onaylayana kadar istemsiz yatış ya da tutulma gerçekleştirilemez.

a) İstemsiz yatış ya da tutulma, başlangıçta ulusal yasalarda belirlenen değerlendirme organının yatış ya da tutulma kararının beklendiği sırada gözlem ve ön tedavi için kısa bir süreliğine olabilir. Yatışın gerekçeleri geciktirilmeden hastaya aktarılmalıdır. Yatışın gerekçeleri hemen ve ayrıntılı bir şekilde değerlendirme organına, hastanın kişisel temsilcisine, varsa ve hastanın bu konuda bir itirazı yoksa hastanın ailesine de aktarılmalıdır.

a) Bir ruh sağlığı merkezi, hastaları ancak ulusal yasalarda yetkili bir organ tarafından yetkilendirilmişse istemsiz yatışla kabul edebilir.

İlke 17: Değerlendirme organı

6. Değerlendirme organı, yargısal ya da ulusal yasalar tarafından yetkilendirilmiş bağımsız ve tarafsız bir organ olmalı ve ulusal yasalar tarafından belirlenmiş prosedürler uyarınca çalışmalıdır. Kararlarını belirlerken, bir ya da daha fazla yetkin ve bağımsız ruh sağlığı çalışanından destek almalı ve tavsiyelerini göz önünde bulundurmalıdır.

7. Değerlendirme organının istemsiz yatış ya da tutulma kararına ilişkin ön değerlendirmesi, İlke 16'nın 2. paragrafında şart koşulduğu gibi, karardan hemen sonra mümkün olduğunca hızlı bir şekilde ve ulusal yasalar tarafından belirlenen basit ve süratli prosedürler uyarınca gerçekleştirilmelidir.

8. Değerlendirme organı istemsiz hastaların durumunu ulusal yasalar tarafından belirlenen düzenli aralıklarla gözden geçirmelidir.

9. İstemsiz yatışla tutulan bir hasta serbest bırakılmak ya da gönüllü hasta statüsüne geçmek için ulusal yasalar tarafından belirlenen düzenli aralıklarla değerlendirme organına başvurabilir.

10. Her değerlendirmede, değerlendirme organı istemsiz yatış için İlke 16'nın 1. paragrafında belirtilen kriterlerin halen geçerli olup olmadığını gözden geçirmeli, ve eğer değilse hasta istemsiz hasta statüsünden çıkarılmalıdır.

11. Eğer herhangi bir noktada vakadan sorumlu ruh sağlığı çalışanı kişinin istemsiz hasta olarak alıkonulmasını gerektiren koşulların artık geçerli olmadığına karar verirse, söz konusu ruh sağlığı çalışanı o hastanın istemsiz hasta statüsünden çıkarılmasını talep etmek zorundadır.

12. Bir hasta ya da kişisel temsilcisi ya da konuyla ilgili herhangi bir kişi, hastanın yatışına ya da alıkonulmasına ilişkin herhangi bir karara karşı daha yüksek bir mahkemeye başvurma hakkına sahip olmalıdır.

İlke 18: Prosedüre ilişkin koruma kararları

3. Hastanın herhangi bir şikayet prosedürü ya da itiraz sırasında temsil de dahil olmak üzere, kendisine bir danışman seçme ve atama hakkı olmalıdır. Hastanın böyle bir hizmeti

karşılacak durumu yoksa, hastanın karşılamasının mümkün olmadığı süre boyunca kendisine ücretsiz bir danışman sağlanmalıdır.

4. Hasta, gerekli durumlarda, çeviri hizmetine ulaşabilmelidir. Bu tür bir hizmetin gerekli olduğu durumlarda hasta kendisi karşılayamayacak durumdaysa, hastanın karşılamasının mümkün olmadığı süre boyunca kendisine ücretsiz olarak bu hizmet sağlanmalıdır.

5. Hasta ve hastanın danışmanı her duruşmada bağımsız bir ruh sağlığı raporu ya da başka raporlar; sözlü, yazılı ya da ilgili ve kabul edilebilir başka kanıtlar talep edebilir ve sunabilir.

6. Hastanın kayıtlarının ya da sunulacak rapor ve belgelerinin kopyaları, hastaya belirli bir bilginin verilmesinin hastanın sağlığına ciddi bir zarar verebilme ya da başkalarının güvenliğini riske etme ihtimali olması dışındaki durumlarda, hastaya ve danışmanına verilmelidir. Ulusal yasalarda belirlenebileceği gibi, hastaya verilmeyen herhangi bir belge, bunun güvenle yapılabileceği durumlarda, hastanın kişisel temsilcisine ve danışmanına verilmelidir. Herhangi bir belgenin bir kısmı hastadan gizli tutulduğunda, hastanın kişisel temsilcisi ve danışmanı, bu durum ve gerekçeleri hakkında bilgilendirilmeli ve bu yargının değerlendirmesine açık bir durum olmalıdır.

7. Hasta ve kişisel temsilcisi ve danışmanı her duruşmaya katılma, katkıda bulunma ve kişisel ifade verme hakkına sahip olmalıdır.

8. Hasta ya da kişisel temsilcisi ya da danışmanı duruşmada belirli bir kişinin dinlenmesini talep ederse, o kişinin katılımının hastanın sağlığına ya da başkalarının güvenliğine zarar verme ihtimali dışında, o kişi mahkemeye kabul edilmelidir.

9. Duruşmanın tamamının ya da bir kısmının kamuya açık ya da kapalı yapılmasına ve kamuya rapor edilmesine ilişkin herhangi bir karar hastanın isteklerini tümüyle dikkate almalı, hastanın ve başkalarının mahremiyet hakkına saygı göstermeli ve hastanın sağlığına ciddi zarar gelme ihtimalini önleme ya da başkalarının güvenliğine tehdidi önleme zorunluluğunu dikkate almalıdır.

10. Duruşmadan çıkan karar ve gerekçeleri yazılı olarak ifade edilmelidir. Belgenin kopyaları hastaya, kişisel temsilcisine ve danışmanına verilmelidir. Kararın tümü ya da bir kısmının basılma kararı verilirken, hastanın ve başkalarının mahremiyet hakkına, adaletin açık idaresi sırasında kamunun iyiliğine ve hastanın sağlığına ciddi bir zarar gelmesinin önlenmesi ya da başkalarının güvenliğini riske atmanın önüne geçilmesine dikkat edilmelidir.

İlke 19: Bilgiye erişim

5- Hasta (bu İlkede geçmişte tedavi görmüş hastaları da kapsayan bir anlamda kullanılmaktadır) ruh sağlığı merkezinde tutulan sağlığına ve kişisel bilgilerine ilişkin kayıtlara ulaşma hakkına sahip olmalıdır. Bu hak hastanın sağlığına ciddi bir zararı ya da başkalarının güvenliğinin riske edilmesini önleme koşulunda kısıtlamaya tabi tutulabilir. Ulusal yasalar belirtilmiş olabileceği gibi, hastaya verilmeyen böyle herhangi bir bilgi, eğer bu gizlilik içerisinde yapılabilecekse, hastanın kişisel temsilcisi ve danışmanı ile paylaşılmalıdır. Herhangi bir bilgi hastadan gizli tutuluyorsa, eğer varsa, hastanın kişisel temsilcisi ve danışmanı bu gizli tutma ve gerekçeleri hakkında bilgilendirilmeli ve bu durum adli değerlendirmeye açık olmalıdır.

6- Hasta, kişisel temsilcisi ya da danışmanı tarafından yazılan herhangi bir yazılı yorum, istek üzerine hastanın dosyasına eklenmelidir.

İlke 20: Suçlular

(a) Bu İlke herhangi bir suçtan dolayı hapis cezası altında olan ya da herhangi bir suçtan dolayı davaları ve soruşturmaları süren, aynı zamanda bir ruhsal rahatsızlığı olan ya da olduğu düşünülen kişileri kapsamaktadır.

(a) Bu durumdaki kişiler İlke 1'de belirlendiği gibi, mümkün olan en iyi ruh sağlığı hizmetini almalıdır. Bu İlkeler bu tür kişiler için mümkün olduğu ölçüde geçerli olmalıdır; yalnızca koşullar gereği gereken sınırlı uyarlamalar ve istisnai uygulamalar olabilir. Bu uyarlamalar ve istisnai uygulamalar kişinin İlke 1'in 5. paragrafında belirtilen araçlar uyarınca belirlenen haklarını ihlal etmemelidir.

(a) Ulusal yasalar bir mahkemeyi ya da başka bir yetkin otoriteyi, yetkin ve bağımsız tıbbi tavsiyeye dayanarak, bu durumdaki kişilerin bir ruh sağlığı merkezine yatırılmasını zorunlu tutmaya yetkili kılabilir.

(a) Ruhsal rahatsızlığı olduğu belirlenen kişilerin tedavisi her koşulda İlke 11 ile tutarlı bir şekilde uygulanmalıdır.

İlke 21: Şikayetler

Her hasta ya da geçmişte hasta statüsünde olan her kişi ulusal yasalar tarafından belirlenen prosedürler aracılığıyla şikayette bulunma hakkına sahiptir.

İlke 22: İzleme ve kanuni yollar

Devletler ruh sağlığı merkezlerinin denetimi, şikayetlerin sunulması, araştırılması ve çözümlenmesi, mesleki kötü muamele ya da hastanın haklarının ihlalinde uygun disiplin ve adli işlemlerin hayata geçirilmesi konularında bu İlkelerle uyumu sağlayacak mekanizmaların mevcut ve işler olduğunu sağlamakla yükümlüdür.

İlke 23: Uygulama

3- Devletler bu İlkeleri uygun yasama, yürütme, yargı, eğitim mekanizmaları ve başka araçlarla uygulamakla yükümlüdür ve bu mekanizmalar ve araçlar düzenli aralıklarla değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

4- Devletler bu İlkelerin uygun ve aktif araçlar aracılığıyla yaygın bir şekilde bilinir olmasını sağlamakla yükümlüdür.

İlke 24: Ruh sağlığı merkezleri ile ilgili ilkelerin kapsamı

Bu İlkeler ruh sağlığı merkezlerine başvuran ve kabul edilen herkesi kapsamaktadır.

İlke 25 Mevcut hakların muhafaza edilmesi

Yürürlükteki uluslararası ve ulusal hukuk tarafından tanınan haklar da dahil olmak üzere, hastaların mevcut haklarına ilişkin, bu İlkelerin mevcut hakları tanımadığı ya da daha az dikkate aldığı gerekçesiyle, herhangi bir sınırlama ya da değişiklik yapılamaz.

1.4- BM Engelli Kişiler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kuralları **Çev: Hasan S. VURAL**

1- Eşit Katılım İçin Ön Koşullar

Kural 1: Bilinçlendirme

Devletler, toplumda engelli kişilerle ve onların hakları, ihtiyaçları, potansiyelleri ve katkıları ile ilgili farkındalığı artırmaya yönelik eylemler yürütmelidir.

1. Devletler, bu konudan sorumlu makamların mevcut programları ve hizmetleri içeren güncel bilgileri, engelli kişilere, ailelerine, sakatlık alanında uzman olanlara yaymalarını sağlamalıdır. Engelli kişilerle ilgili bilgiler erişilebilir bir biçimde sunulmalıdır.

2. Devletler, engelli kişilere ve engelliliğe yönelik politikalarına ilişkin olarak, engelli kişilerin eşit haklara ve ödevlere sahip yurttaşlar olduklarını ve sosyal yaşama tam katılımlarına mani olan tüm engelleri ortadan kaldıracak tedbirler alınması gerektiği mesajını işleyen bilgilendirme kampanyaları başlatmalı ve desteklemelidir.

3. Devletler, engelli kişilerin kitle iletişim ortamlarında olumlu tasvir edilmesini teşvik etmelidir; bu hususta, engelli örgütlerinin görüşü alınmalıdır.

4. Devletler, milli eğitim programlarının her yönüyle tam katılım ve eşitlik prensibini yansıtmamasını temin etmelidir.

5. Devletler, engellilik konularındaki yaygın eğitim programlarına katılmaları için engelli kişileri, ailelerini ve örgütlerini davet etmelidir.

6. Devletler, özel sektör kuruluşlarını tüm etkinliklerinde engellilikle ilgili konulara yer vermeleri yönünde teşvik etmelidir.

7. Devletler, engelli kişilerin sahip oldukları haklar ve potansiyelleri konusunda bilinçlenmelerine yönelik programlar başlatmalı ve desteklemelidir. Özgüvenlerinde ve yapabilirliklerindeki artış, engelli kişilerin uygun fırsatlardan yararlanmalarına yardımcı olacaktır.

8. Bilinçlendirme, engelli çocukların eğitiminde ve rehabilitasyon programlarında önemli bir yer tutmalıdır. Engelli kişiler de kendi örgütlerinin etkinlikleri aracılığıyla birbirlerinin bilinçlenmesine yardımcı olacaktır.

9. Bilinçlendirmenin yaygınlaştırılması için tüm çocukların eğitimleri ile öğretmen ve uzman eğitimlerinde bu konu öğretimin ayrılmaz bir parçası olmalıdır.

Kural 2: Tıbbi Bakım

Devletler, Engelli kişilerengelli kişiler için etkin tıbbi bakım sağlanmasını temin etmelidir.

1. Devletler, sakatlığa neden olabilecek durumların meydana çıkartılması; değerlendirilmesi ve bunların giderilmesi hususunda uzmanlardan oluşan kadrolarca yürütülen programları takip etmelidir. Böylelikle, engelliliğe neden olabilecek etkenlerden korunulması bunların azaltılması ya da yok edilmesi sağlanabilecektir. Bu türden programlar, bireysel düzeyde engelli kişilerin ve ailelerinin tam katılımlarını sağlamasının yanı sıra planlama ve değerlendirme düzeyinde eEngelli kişilerle ilgili kuruluşların katılımlarını sağlamalıdır.

3. Bölgesel kuruluşlarda çalışanlar eğitilerek, erken sakatlık teşhisinde gerekli olan ilk yardım ve yerinde müdahale bilgilerine sahip olmaları sağlanmalıdır.

4. Devletler, Engelli kişilerengelli kişilere özellikle bebeklere ve çocuklara, toplumun diğer üyelerine sağlanan tıbbi bakımın aynısının verilmesini temin etmelidir.

5. Devletler, tüm sağlık personelinin, engelli kişilere sağlık bakımını yapabilecek şekilde yeterli eğitim almalarını, bunlar için gerekli olan teçhizatla donatılmalarını, tedavi metotları ve teknolojisini kullanabilme özelliklerine sahip olmalarını garanti etmelidir.

6. Devletler, engelli kişilerin korunabilmeleri ya da fonksiyonel kapasitelerini artırabilmeleri için ihtiyaç duyulabilecekleri düzenli tedaviyi ve ilaçlarının sürekli olarak temin edilmesini sağlamalıdır.

Kural 3: Rehabilitasyon

Devletler, engelli kişileri kendi kendine yeterlilik ve fonksiyonellik konusunda optimum bir seviyeye çıkarmak ve bu durumda kalmalarını sağlamak için rehabilitasyon hizmetleri sağlanmasını temin etmelidir.

1. Devletler, tüm engelli grupları için ulusal düzeyde rehabilitasyon programları geliştirmelidir. Bu tür programlar, engelli kişilerin güncel bireysel ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olmalı ve tam katılım ve eşitlik ilkelerine dayanmalıdır.

2. Söz konusu programlar, zeka seviyesini yükseltici eğitimler, engelli kişilere ve ailelerine yönelik danışmanlık hizmetleri, kendine güvenin geliştirilmesi, ihtiyaç halinde değerlendirme ve rehberlik hizmetleri gibi çok geniş bir alanı kapsamalıdır.

3. Bu programlara, çok ağır ya da birkaç türden sakatlığı olanlar da dahil olmak üzere, rehabilitasyona ihtiyacı olan tüm engelli kişiler kabul edilmelidir.

4. Engelli kişilerin ve aile fertlerinin, kendilerini ilgilendiren rehabilitasyon programlarının tasarlanmasına ve örgütlenmesine katılmaları sağlanmalıdır.

5. Bütün rehabilitasyon hizmetleri engellinin yaşadığı yerde yerel olarak verilmelidir. Ancak, belirli bir eğitim hedefine ulaşabilmek için gerekli durumlarda, engellinin ikametgahında özel rehabilitasyon dersleri verilebilir.

6. Engelli kişiler ve aileleri, örneğin eğitilmiş öğretmenler, rehberler ya da danışmanlar olarak rehabilitasyona aktif katılımları için teşvik edilmelidir.

7. Devletler, rehabilitasyon programlarının oluşturulması ya da değerlendirilmesinde, engelli örgütlerinin uzmanlık bilgisinden yararlanmalıdır.

Kural 4: Destek Hizmetleri

Devletler, engelli kişilerin günlük yaşamlarında kendi başlarına yaşayabilme kapasitelerini artırabilmeleri ve haklarını kullanabilmeleri için, engelli kişiler için destek cihazlarını da kapsam içine alacak şekilde, destek hizmetlerinin geliştirilmesini ve bunların ihtiyaçlarının karşılanmasını temin etmelidir.

1. Devletler, fırsat eşitliğini sağlamada önemli tedbirler olması bakımından, engelli kişilerin ihtiyaçları doğrultusunda, yardımcı alet ve teçhizatın, özel yardım ve tercümanlık hizmetlerinin sağlanmasını temin etmelidir.

2. Devletler, yardımcı alet ve teçhizatın geliştirilmesini, üretimini, dağıtımını ve bakımını desteklemeli ayrıca bunlarla ilgili bilgilerin yayılmasını da sağlamalıdır.

3. Bunu başarmak için genellikle mevcut teknik bilgi ustalıktan yararlanılmalıdır. Örneğin, yüksek teknoloji endüstrisine sahip Devletlerde yardımcı alet ve teçhizat standardının ve etkinliğinin geliştirilmesi için bu teknolojiye tam yararlanılmalıdır. İmkanların elverdiği ölçülerde yerli malzeme ve üretim imkanlarından yararlanılarak kolay kullanılabilen ve ucuz nitelikte cihazların geliştirilmeleri ve üretimlerinin yapılmasının teşvik edilmesi oldukça önemlidir. Engelli kişilerin bizzat kendileri de bu cihazların üretilmesi işinde yer alabilirler.

4. Devletler, yardımcı alet ve teçhizata ihtiyacı olan engelli kişilere veya bunların ailelerine bu cihazları ücret almadan vermek ya da çok ucuz fiyatlarla satmak suretiyle kolay yoldan tedarik imkanları yaratmalıdır.

5. Yardımcı alet ve teçhizat tedarikine yönelik rehabilitasyon programlarında, Devletler, yardımcı alet ve teçhizatın dizaynı, dayanıklılığı ve yaşa uygunluğu hususlarında kız ve erkek çocuklarının özel gereksinimlerini göz önünde bulundurmalıdır.

6. Devletler; özellikle çok ağır ya da bir kaç türden sakatlığı olanlara özel yardım programları ve tercümanlık hizmetleri sağlanmasını temin etmeli ve bu hizmetlerin geliştirilmesini desteklemelidir. Bu tür programlar, engelli kişilerin günlük yaşamın evde, işte ve okulda geçen bölümlerine ve boş zaman faaliyetlerine katılım seviyelerini artıracaktır.

7. Kişisel yardım programları, bu programlardan yararlanan engelli kişilerin programın sunulma yolu konusunda bağlayıcı söz sahibi olmasını temin edecek biçimde tasarlanmalıdır.

2- Eşit Katılım İçin Hedef Alanlar

Kural 5 : Erişilebilirlik

Devletler, toplum yaşamının her alanında fırsat eşitliğinin sağlanması sürecinde, erişilebilirliğin önemini kabul etmelidir. Her türden engelli kişiler için, Devletler, a) Fiziksel çevre koşullarını erişilebilir kılacak çalışmalar yapmalı,

b) Bilgiye ve iletişime erişim sağlayacak önlemleri almalıdır.

A) Fiziksel Çevre Koşullarının Erişilebilir Olması :

1. Devletler fiziksel çevreye katılımı engelleyen nedenleri ortadan kaldıracak önlemleri almaktadır. Bu önlemler, standartlar ve ilkeler geliştirmelidir. Evler, binalar, toplu taşıma hizmetleri, diğer ulaşım araçları, caddeler ve diğer dış ortamlar gibi toplumun içinde yaşadığı çeşitli alanlara kolaylıkla erişmeyi temin etmeye yönelik yasal düzenlemeler getirilmesi düşünülmelidir.

2. Devletler, mimarlar, inşaat mühendisleri ve fiziksel çevre koşullarının tasarlanmasına ve yapılmasına katılan diğer uzmanlara, engelli kişilerle ilgili politikalar ve erişilebilirliği sağlamaya yönelik tedbirlerle ilgili yeterli bilgi sağlamalıdır.

3. Erişilebilirliğin gerekleri, planlama aşamasının başlangıcından itibaren, fiziksel çevrenin tasarlanması ve inşası sürecine dahil edilmelidir.

4. Erişilebilirliğin standartları ve kuralları geliştirilirken, engelli kişilerle ilgili kuruluşlara danışılması gereklidir. Erişilebilirliğin azami düzeyde temini için, kamuya ait yapı projeleri dizayn edilirken, planlama safhasının başlangıcından itibaren bu kuruluşların yerel düzeyde katılımı sağlanmalıdır.

B) Bilgi ve İletişime Erişim

5. Engelli kişiler, uygun hallerde engelli kişiler aileleri ve savunucuları, tıbbi teşhisler, sahip oldukları haklar, verilen hizmetler ve programlar konusundaki tüm bilgilere her safhada erişebilmelidir. Bu türden bilgiler engelli kişilerce erişilebilir şekilde sunulmalıdır.

6. Devletler; farklı gruplardan engelli kişilerin danışma hizmetlerine ve belgelere erişimini sağlayacak stratejiler geliştirmelidir. Görme engelli kişilerin yazılı bilgilere ve belgelere erişimini sağlayabilmek için; körler alfabetesi, daktilo, büyük harfler ve diğer uygun teknolojiler kullanılmalıdır. Aynı şekilde, işitme, ya da anlama güçlüğü olan engelli kişilere de sözlü bilgiye erişim sağlayıcı teknolojiler kullanılmalıdır.

7. Sağır çocukların eğitimleri sırasında ya da aileleri ve toplum içinde bulunmaları esnasında İşaret Dilinin kullanılmasına önem verilmelidir. Sağırlar ile toplumun diğer bireyleri arasında iletişimi kolaylaştırmak için İşaret Dili tercümanlık hizmetleri sağlanmalıdır.

8. Başka türden iletişimsel özürleri olan engelli kişilerin ihtiyaçlarına da önem verilmelidir.

9. Devletler, kitle iletişim ortamlarını, özellikle televizyonu, radyoyu ve basını, verdikleri hizmetleri erişilebilir hale getirmeleri için, teşvik etmelidir.

10. Devletler, bilgisayar sistemleri aracılığı ile kamuya sundukları yeni bilgilerin ve hizmet sistemlerinin, ya başından itibaren engelli kişilerce erişilebilir olmasını ya da ihtiyaç halinde adapte edilebilir olmalarını temin etmelidir.

11. Hizmet sistemlerini erişilebilir hale getirecek önlemlerin hazırlanması sırasında engelli kişiler örgütlerine danışılmalıdır.

Kural 6: Eğitim

Devletler; engelli kişilere, herkesle birlikte ve eşit haklara sahip olarak ilk, orta ve yüksek eğitim fırsatı verilmesi prensibini kabul etmeli ve engelli kişilerin eğitiminin milli eğitim sistemlerinin ayrılmaz bir parçası olmasını temin etmelidir.

1. Eğitim makamları engelli kişilerin herkesle birlikte eğitilmesinden sorumludur. Engelli kişilerin eğitimi, milli eğitim sistemlerinin hazırlanması, müfredat programlarının geliştirilmesi ve okulların organize edilmesinde entegre bir unsur olmalıdır.

2. Normal okullardaki eğitim sistemi, tercümanlık hizmetleri ile diğer destek hizmetlerinin sağlanmasını gerektirmektedir. Farklı türden engelli kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak için organize edilmiş destek hizmetleri kurulmalı ve tam ulaşılabilirlik sağlanmalıdır.

3. Ebeveyn grupları ve engelli örgütleri eğitim sürecinin her safhasında yer almalıdır.

4. Eğitimin zorunlu olduğu ülkelerde, en ağır biçimde sakatlıkları olanları da kapsam içine alacak şekilde, her türden ve her seviyede sakatlıkları olan kız ve erkek çocuklarına eğitim sağlanmalıdır.

Aşağıdaki gruplara özel ihtimam gösterilmelidir:

- a) Çok küçük engelli bebeklere
- b) Okul öncesi çağındaki engelli çocuklara
- c) Engelli yetişkinlere, özellikle de kadınlara.

Engelli kişiler için normal okullarda entegre eğitim sağlanabilmesi için Devletler:

- Okul ve toplum seviyesinde anlaşılabilir ve kabul gören açıkça belirlenmiş bir politikaya sahip olmalıdır;

- Müfredat programının esnekliğine, buna eklentiler yapılabilmesine ve bunların adaptasyonuna imkân tanımalıdır;

- Kaliteli materyallerin kullanılması, öğretmenlere sürekli meslek içi eğitim verilmesi ve yardımcı öğretmenlerin yetiştirilmesini sağlamalıdır.

7. Entegre eğitim ve toplum programları, engelli eğitiminde maliyet etkin ve tamamlayıcı yaklaşımlar olarak görülmelidirler.

Ulusal çapta toplum programları, yerel toplulukları engelli kişilere yerel eğitim verilmesini sağlamak için, kaynaklarını kullanmaları ve bunları geliştirmeleri yolunda teşvik etmelidirler.

8. Genel okul sisteminin engelli kişilerin entegre eğitimi için gerekli koşullara sahip olmadığı durumlarda özel eğitim seçeneği düşünülebilir. Bu, engelli öğrencileri genel okul sistemine hazırlama amacına yönelik olmalıdır. Bu tür eğitimin kalitesi ve öğrenciye kazandırmayı hedeflediği sonuçlar, genel eğitiminkinden aşağı kalır olmamalıdır. Asgarisi, engelli öğrencilere normal öğrencilere sağlanan oranda eğitsel kaynak sağlanmalıdır. Devletler, özel eğitim birimlerinin normal eğitim sistemine

aşamalı olarak entegrasyonu amacını gözetmelidir. Halihazırda bazı durumlarda özel eğitimin bazı engelli öğrenciler için en iyisi olabileceği teslim edilmektedir.

9. Görme engelli ve görme ve işitme engelli çocukların özel ihtiyaçları gereği, normal okullarda özel sınıflarda eğitilmeleri en iyi çözüm olabilir. Bilhassa, ilk aşamada kültürel olarak duyarlı öğretim yapılarak görme/işitme engelli öğrencinin etkili iletişim becerilerine ve yüksek kendine yeterliğe kavuşmasına dikkat edilmelidir.

Kural 7: İstihdam

Devletler, engelli kişilerin insan haklarını özellikle istihdam alanında kullanmak üzere yetkinleştirilmeleri gerektiği prensibini kabul etmelidirler. Verimli ve kazançlı bir çalışma için kırsal ve kentsel işgücü piyasasında fırsat eşitliğine sahip olmaları gerekir.

1. İstihdam ile ilgili kanunların ve düzenlemeler, engelli kişilere karşı ayırım yapmamalı ve engelli kişilerin istihdamını engelleyici hükümler koymamalıdır.

2. Devletler engelli kişilerin açık istihdama entegrasyonunu etkin olarak desteklemelidir. Bu destek bir çok değişik tedbirle hayata geçirilebilir; örneğin, mesleki eğitim, engelli kotası, engelli kişilere ayrılmış işler, küçük işletmelere hibeler ya da krediler, imtiyaz sözleşmeleri, vergi muafiyetleri, veya engelli işçi istihdam eden işletmelere sağlanacak sair teknik ya da mali kolaylıklar gibi. Devletler işverenleri işletmelerini engelli kişilerin istihdamına uygun hale getirmeleri yönünde teşvik etmelidir.

3. Devletlerin faaliyet programları:

a) İşyerlerinin ve tesislerinin her türden engelli kişiler için erişilebilir özellikte olmasını sağlayacak önlemleri,

b) Aletler ve donanımlar gibi yardımcı cihazların üretilmesinde ve geliştirilmesinde yeni teknolojilerin kullanılmasını desteklemek suretiyle engelli kişilerin istihdam edilmelerine ve sürekli olarak çalışmalarına imkân verecek olan cihaz ve donanımların engelli kişilerce elde edilmesini kolaylaştıracak önlemleri,

c) Uygun eğitim, işe yerleştirme ve personel yardımı ile yardımı ile tercümanlık hizmetleri konusunda sürekli destek sağlanmasını kapsamalıdır.

4. Devletler, engelli işçilere karşı toplumdaki önyargıları ve olumsuz tutumları yenmek amacıyla bilinçlendirme kampanyaları başlatmalı ve bunları desteklemelidir.

5. İşveren olarak Devletler, engelli kişilerin kamu sektöründe istihdam edilebilmelerini sağlayacak uygun çalışma şartlarını oluşturmalarıdır.

6. Devletler, sendikalar ve işverenler, işe girmede, terfide, istihdam koşullarında, ücret düzeylerinde eşitliği temin etmek ve iş kaynaklı maluliyetleri engellemek için işyerlerinde gerekli düzeltmeleri yapmak ve iş kaynaklı maluliyet sahibi kişilerin rehabilitasyonunu sağlamak için işbirliği yapmalıdır.

8. Engelli kişilerin açık işgücü piyasasında istihdam olanağı bulmaları her zaman asıl amaç olmalıdır. İhtiyaçları açık istihdamda karşılanamayacak kişiler için özel olarak desteklenen çalışma birimleri oluşturulması bir seçenek olarak görülebilir. Bu programların değerlendirilmesi asıl olarak uygunluk ve açık işgücü piyasasında iş bulma fırsatları üretmede yeterlilik yönünden olmalıdır.

9. Özel ve kayıtdışı sektörlerdeki engelli kişilerin de eğitim ve istihdam programlarında kapsam içine alınmasını sağlayacak önlemler yasallaştırılmalıdır.

10. Eğitim ve istihdam olanaklarını, boş zaman yaratmayı, yarı zamanlı çalışmayı, iş paylaşımını, kendi namı hesabına çalışmayı ve refakatçiler bulunmasını sağlayacak önlemlerin alınması sırasında, Devletler, işçi sendikaları ve işverenler, engelli kişilerle ilgili kuruluşlarla işbirliği içinde birlikte çalışmalıdır.

Kural 8: Gelirin Korunması ve Sosyal Güvenlik

Devletler, engelli kişiler için sosyal güvenlik ve gelirlerinin devamını temin etmekten sorumludurlar.

1. Devletler, sakatlıkları yüzünden ya da sakatlığa bağlı faktörlerden dolayı gelirlerini kaybetmiş ya da gelirlerin de bir azalma olmuş veya yukarıdaki nedenlerden işe kabul edilmemiş olan engelli kişilere, yeterli düzeyde bir gelir desteği sağlamalıdır.

2. Sosyal güvenliğin, sosyal sigortanın veya sosyal yardım rejimlerinin bulunduğu ya da bunların toplumun tüm kesimine yönelik olarak iyileştirildiği ülkelerde, devletler bu rejimlerce engelli kişilerin kapsam içine alınmasını veya ayrımcılık yapılmamasını temin etmelidir.

3. Devletler, engelli bir kimsenin bakımını üstlenen bireylerin sosyal güvenlik kapsamına alınmasını ve kendilerine gelir desteği sağlanmasını da temin etmelidir.

4. Sosyal güvenlik sistemleri, engelli kişilerin kazanç sağlama kapasitelerini geliştirecek teşvikleri kapsam içine almalıdır. Bu sistemler, meslek edindirme kurslarının organizasyonunu, geliştirilmesini ve finansmanını sağlamalı ya da bunlara katkıda bulunmalıdır. Bunlar, aynı zamanda, işe yerleştirme hizmetlerine de yardımcı olmalıdır.

5. Sosyal güvenlik programları, engelli kişilerin kazanç sağlama kapasitelerini oluşturmaları veya yeniden düzenlemeleri için iş aramalarını teşvik edici özellikte olmalıdır.

6. Gelir desteği, engellilik devam ettiği sürece ve engelli kişilerin iş aramalarında cesaret kırıcı etkide bulunmamasına dikkat edilerek sürdürülmelidir. Bu destek, yalnızca, engelli kişilerin yeterli ve güvenli bir geliri elde etmeleri durumunda azaltılmalı veya kesilmelidir.

7. Sosyal güvenlik hizmetlerinin büyük ölçüde özel sektör tarafından yürütüldüğü ülkelerde Devletler, yerel toplulukları, refah örgütlerini ve aileleri engelli kişilerin istihdamını teşvik edici etkinliklerde bulunmak üzere teşvik etmelidir.

Kural 9: Aile Hayatı ve Kişisel Bütünlük

Devletler, engelli kişilerin aile yaşamına tam olarak katılmaları yolunda destek vermelidir. Bunun yanı sıra, engelli kişilerin kişisel haysiyet haklarını desteklemeli ve kanunların engelli kişilere, cinsel ilişkiler, evlilik yada analık ve babalık bakımından ayırım yapmamasını temin etmelidirler.

1. Engelli kişilerin aileleri ile birlikte yaşamaları mümkün kılınmalıdır. Devletler, aile danışmanlık hizmetleri kapsamında engellilikle ve aile yaşamına etkileriyle ilgili uygun modüllere yer verilmesini teşvik etmelidir. Fertlerinden bir engelli olan ailelere süreli bakım ve bakıcı bakımı hizmetleri sunulmalıdır. Devletler, engelli bir çocuğu ya da yetişkini evlat edinmek isteyen kimseler için gereksiz engelleri kaldırmalıdır.

2. Engelli kişiler, cinselliklerini yaşamak, cinsel ilişki kurmak ve ana-baba olmak haklarından mahrum bırakılmamalıdır. Engelli kimselerin evlenmekte ve aile kurmakta zorlanacaklarını hesaba katarak Devletler uygun danışma hizmetlerini teşvik etmelidir. Engelli kişiler, herkes gibi, aile planlaması yöntemlerine ve vücutlarının cinsel işlevleri konusunda erişilebilir formatta bilgiye erişebilmektedir.

3. Devletler, engelli kişilerin özellikle de kızların ve kadınların cinselliklerine, evliliklerine, analık ve babalıklarına karşı toplumda halen hüküm sürmekte olan olumsuz tutumları değiştirmek için önlemler alınmasına ve bunların geliştirilmesine destek vermelidir.

4. Engelli kişiler ve aileleri cinsel istismara karşı alınacak tedbirler konusunda tam bilgilendirilmelidir. Engelli kişiler ailede, toplulukta ve kurumlarda istismara karşı daha açık konumdadır ve istismardan nasıl kaçınabilecekleri, böyle bir şey vuku bulduğunda nasıl fark edebilecekleri ve istismar vakalarını nasıl bildirebilecekleri konusunda eğitilmeleri gerekir.

Kural 10: Kültür

Devletler, engelli kişilerin kültürel faaliyetlere eşit haklar temelinde katılabilmelerini temin etmelidir.

1. Devletler, engelli kişilerin, yaratıcı, sanatsal ve entelektüel potansiyellerini kullanabilmeleri fırsatını, yalnızca kendi yararları için değil, aynı zamanda içinde yaşadıkları toplumun, ki bu kentsel ya da kırsal alanlar içinde olabilir, kültürel açıdan daha da zenginleştirilmesi bakımından da elde etmelerini garanti altına almalıdır. Bu türden potansiyellere örnek olarak dans, müzik, edebiyat, tiyatro, plastik sanatlar, ressamlık ve heykeltıraşlık verilebilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kuklacılık, söz sanatları ve hikaye anlatıcılığı gibi geleneksel ve çağdaş sanat formları üzerinde yoğunlaşılmalıdır.

2. Devletler, tiyatrolar, müzeler, sinemalar ve kütüphaneler gibi kültürel etkinliklere sahne olan yerlerin engelli kişilerce erişilebilir ve yararlanılabilir nitelikte olmasını teşvik etmelidir.

3. Devletler, edebiyat, sinema ve tiyatro eserlerinin engelli kişilerce erişilebilir olmasını sağlamaya yönelik özel tekniklerin ve ayarlamaların geliştirilmesine ön ayak olmalı ve bunu desteklemelidir.

Kural 11: Dinlence ve Spor

Devletler, engelli kişilerin, dinlence ve sporda eşit haklara sahip olmalarını sağlayacak önlemleri almalıdır.

1. Bunların yanı sıra, engelli kişilerin dinlence ve spor için yararlanabilecekleri oteller, plajlar, stadyumlar, vs. gibi yerlerin yapılabilmesini gerçekleştirmek için önlemler alınmasına ön ayak olmalıdır. Bu önlemler dinlence ve spor çalışanlarına yönelik bilgilendirme ve eğitim programları ve erişilebilirliği artırma projeleri gibi destek programlarını kapsamalıdır.

2. Turist otoriteleri, seyahat acenteleri, gönüllü kuruluşlar ve eğlence faaliyetlerini organize etmekle görevli diğer kimseler, sundukları hizmetlerin örgütlenmesinde engelli kişilerin özel gereksinimlerini göz önünde bulundurmalı; kendilerine bunun için uygun eğitim sağlanmalıdır.

3. Spor organizasyonları engelli kişiler için katılım fırsatları geliştirmeleri için teşvik edilmelidir. Bazı durumlarda yalnızca erişilebilirlik tedbirleri bu fırsatları sağlamak için yeterli olacaktır; bazı durumlarda ise özel ayarlamalar veya özel oyunlar gerekli olabilir. Devletler engelli kişilerin ulusal ve uluslararası spor olaylarına katılımını desteklemelidir.

4. Spor organizasyonlarına katılan katılan engelli kişiler diğerleri ile aynı nitelikte eğitim ve yönlendirme hizmetlerinden yararlanmalıdır.

5. Spor ve dinlence etkinlikleri düzenleyenler, engelli kişilerin katılımını sağlamaya yönelik tedbirler alırken engelli örgütlerinin görüşünü almalıdır.

Kural 12: Din

Devletler, engelli kişilerin içinde yaşadıkları toplumun dini gelenekleri doğrultusunda yaptıkları tüm faaliyetlere diğer bireylerle aynı haklara sahip olarak katılmalarını teşvik edecek önlemleri almalıdır.

1. Devletler, dini otoritelerle görüşmek suretiyle, ayrımcılığı kaldıracak ve dini faaliyetleri engelli kişilerce erişilebilir hale getirecek tedbirler almalıdır.

2. Devletler, engelli kişilerle ilgili konular hakkındaki bilgilerin, dini kurum ve kuruluşlara dağıtılmasını teşvik etmeli ve dini makamların, engellilik politikasıyla ilgili bilgilendirmeyi hem din görevlilerinin eğitiminde hem de dini eğitim programlarında kapsam içine almalarını sağlamalıdır.

3. Devletler ayrıca dini yayınların duyu bozukluğu olan kimselerce erişilebilir olmasını desteklemelidir.

4. Devletler ve/veya dini örgütler, engelli kişilerin dini etkinliklere eşit katılımını sağlayacak tedbirler geliştirirken engelli örgütlerinin görüşünü almalıdır.

3- Uygulama Tedbirleri

Kural 13: Bilgi ve Araştırma

Devletler, engelli kişilerin yaşam koşulları hakkındaki bilgilerin toplanması ve yayılması, engelli kişilerin yaşamlarını olumsuz yönde etkileyen koşulları da kapsayacak şekilde konunun tüm boyutlarıyla ilgili kapsamlı araştırmaların yapılmasını ve bunların ilettilmesini sağlama hususunda tam sorumluluk altındadır.

1. Devletler, engelli kişilerin yaşam koşulları hakkında cinsiyete göre ayrılmış istatistikleri ve diğer bilgileri düzenli aralıklarla toplamalıdır. Bu tür veri toplamalar, nüfus sayımları ve hanehalkı taramaları ile birlikte; ve örneğin üniversiteler, araştırma enstitüleri ve engelli örgütleriyle yakın işbirliği içinde yürütülebilir. Engellilikle ilgili programlara, hizmetlere ve bunların faydalarına ilişkin sorular veri toplama kapsamında yer almalıdır.

2. Devletler, hem verilen hizmetler ve uygulanan programlarla ilgili istatistikleri hem de farklı engelli grupları hakkında verileri kapsayan bir bilgi bankası kurmaya çalışmalıdır. Bireysel mahremiyetin ve kişisel haysiyetin korunmasına duyulan gereksinim hatırdan tutulmalıdır.

3. Devletler, engelli kişilerin ve ailelerinin yaşamlarını etkileyen sosyal, ekonomik ve katılım sorunlarıyla ilgili araştırma programlarını başlatmalı ve bunları desteklemelidir. Bu araştırmalar, sakatlıkların nedenleri, türleri ve oluş sıklığı, ayrıca uygulamaya konulmuş programların yararlılığı ve etkinliği ile verilen hizmetlerin ve bunları destekleyen önlemlerin iyileştirilmesine ve değerlendirilmesine duyulan ihtiyaç gibi konularda yapılan incelemeleri kapsamalıdır.

4. Devletler, ulusal düzeydeki araştırmalar için engelli örgütleriyle işbirliği içinde terminoloji ve kriterler geliştirmelidir.

5. Devletler, veri toplama ve araştırma işine engelli kişilerin de katılımını kolaylaştıracak tedbirler almalıdır. Bu araştırmalarda görev almaları için nitelikli ve yetişmiş engelli kişileri özellikle teşvik etmelidir.

6. Devletler, araştırma sonuçlarının ve bu konudaki tecrübelerin, kendi aralarında karşılıklı olarak alınıp verilmesini desteklemelidir.

7. Devletler, engellilik konusundaki veri ve bilgilerin, ulusal, bölgesel ve yerel çapta tüm siyasi ve idari düzeylere yayılmalarını sağlayacak önlemler almalıdır.

Kural 14: Politika Belirleme ve Planlama

Devletler, politika belirleme ve ulusal planlamada engellilik boyutunun dikkate alınmasını temin etmelidir.

1. Devletler engellilikle ilgili ulusal düzeyde politikalar belirlemeli ve bölgesel ve yerel düzeylerde harekete geçirici ve destekleyici roller üstlenmelidir.

2. Devletler, engelli kişilere ilişkin plan ve programlarla ilgili olan ya da engelli kişilerin ekonomik ve sosyal statülerini etkileyen tüm kararların alınmaları sırasında engelli örgütlerinin katılımını sağlamalıdır.

3. Engelli kişilerin ihtiyaçları genel kalkınma planları içinde ele alınmalı; ayrı muamele edilmemelidir.

4. Engelli kişilerin durumu hususunda devletin tam sorumluluğu, diğerlerinin sorumluluklarını ortadan kaldırmaz. Toplumda bilginin dolaşımında, hizmetlerde veya etkinliklerde yetkili herkes engelli kişilere açık programlar yapmalıdır.

5. Devletler yerel yönetimlerin engelli kişiler için programlar geliştirmelerini kolaylaştırmalıdır. Bunun bir yolu, kılavuzlar hazırlamak veya yerel personele eğitim sağlamak olabilir.

Kural 15: Yasama

Devletlerin engelli kişiler için tam katılım ve eşitlik hedefine ulaşmaya yönelik tedbirler için gerekli yasal temelleri oluşturma sorumluluğu vardır.

1. Vatandaşların haklarına ve ödevlerine ilişkin ulusal mevzuat kapsamında engelli kişilerin hakları ve ödevleri de yer almalıdır. Devletler engelli kişilerin insan haklarını, medeni ve siyasal haklarını başkalarıyla eşit temelde kullanabilmelerini sağlamak borcu altındadır. Devletler, engelli kişilerin haklarıyla ilgili mevzuatın değerlendirilmesinde ve geliştirilmesinde engelli örgütlerinin katılımını sağlamalıdır.

2. Engelli kişilerin yaşamını olumsuz etkileyen taciz ve mağduriyet gibi koşulların giderilmesi için yasalar çıkarılması gerekli olabilir. Engelli kişilere karşı ayrımcı tüm hükümler ortadan kaldırılmalı ve ayrımcılık yasağının çiğnenmesine karşı etkili müeyyideler konmalıdır.

Engelli kişilere ilişkin ulusal mevzuat iki biçimde olabilir. Haklar ve ödevler ya genel mevzuat içinde düzenlenir ya da özel düzenleme getirilir. Özel düzenlemeler çeşitli farklı yollarla olabilir:

- a) Yalnızca engellilikle ilgili konuları ele alan özel bir yasanın çıkarılması;
- b) Farklı konuları düzenleyen mevzuatta engellilik meselelerine yer verilmesi;
- c) Yürürlükteki mevzuatın yorumlanmasında başvuru metinlerde engellilikten bahsedilmesi.

4. Devletler engelli kişilerin haklarını korumak amacıyla resmi şikayet mekanizmaları kurma yoluna gidebilirler.

Kural 16: Ekonomik Politikalar

Devletlerin engelli kişilere eşit fırsatlar yaratacak önlemlerin ve ulusal düzeydeki programların gerçekleştirilmesinde mali sorumlulukları vardır.

1. Devletler, tüm ulusal, bölgesel ve yerel hükümet kurumlarının olağan bütçeleri içinde engellilik meselelerine fon ayırmalıdır.

2. Engelli kişilerle ilgili proje ve programların hayata geçirilmesinde en etkili ve verimli yolların bulunması konusunda Devletler, hükümet dışı örgütler ve ilgili diğer taraflar birlikte hareket etmelidir..

3. Devletler, engelli kişilerin toplum yaşamına eşit katılımlarını teşvik etmek ve desteklemek için ekonomik önlemlerin (krediler, vergi muafiyetleri, ödenekler, özel fonlar ve diğerleri) kullanılmasını dikkate almalıdır.

4. Pek çok Devlette, çeşitli pilot projelere ve taban düzeyinde kendi kendine yardım programlarına destek olmak üzere engellilik kalkınma fonları oluşturulması tavsiye edilebilir.

Kural 17: İş Koordinasyonu

Devletler, engelli kişilerle ilgili konularda ulusal odak noktası olarak hizmet vermeleri için ulusal koordinasyon komitelerinin ya da buna benzer organların kurulmasından ve bunların güçlendirilmesinden sorumludurlar.

1. Ulusal koordinasyon komitesinin ya da benzer organların varlıklarının sürekli olması yanı sıra hem yasal bir zemin üzerine oturtulmaları hem de yönetimleriyle ilgili uygun bir mevzuata sahip olmaları sağlanmalıdır.

2. Özel sektör ve kamu kuruluşları temsilcilerinin bir araya getirilmesi, sektörler arası ve çok-disiplinli bir kompozisyon oluşturulmasında en uygun olanıdır. Temsilciler, konuyla ilgili Bakanlıklardan, engelli örgütlerinden ve hükümet dışı örgütlerden alınabilir.

3. Meseleleriyle ilgili düzgün geri bildirim temin etmek için engelli örgütlerinin ulusal koordinasyon komitesinde ciddi ağırlık sahibi olmaları sağlanmalıdır.

4. Milli koordinasyon komitesinin, karar alma yetkisiyle ilgili sorumluluğunu yerine getirebilmesi için, yeterli bir özerkliğe ve kaynaklara sahip olması sağlanmalıdır. Bu komite en yüksek devlet kademesine karşı sorumlu olmalıdır.

Kural 18: Engelli Kişilerin Örgütlenmesi

Devletler, engelli örgütlerinin engelli kişileri ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde temsil hakkını tanımalıdır. Devletler ayrıca engellilikle ilgili karar almada örgütlerin yol gösterici rollerini kabul etmelidir.

1. Devletler, engelli örgütlerini, hem ekonomik açıdan hem de oluşumları ve güçlenmeleri bakımından teşvik etmeli ve desteklemelidirler. Devletler bu örgütlerin engellilik politikasında üstlenecekleri roller bulunduğunu tanımalıdır.

2. Devletler engelli örgütleriyle sürekli iletişim içinde olmalı ve politika geliştirmede katılımlarını temin etmelidir.

3. Engelli örgütlerinin rolü, ihtiyaçların ve önceliklerin belirlenmesi, engelli kişilerin yaşamlarıyla ilgili tedbirlerin ve hizmetlerin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesine katılım ve kamu bilincinin yükseltilmesine ve değişim savunuculuğuna katkı olabilir.

4. Kendine yardım örgütlenmesi örneği olan engelli örgütleri, çeşitli alanlarda bilgi ve becerilerin artırılması, üyeler arasında yardımlaşma ve bilgi paylaşımı için değerli fırsatlar sunmaktadır.

5. Engelli örgütleri danışma rollerini bir çok değişik biçimde yerine getirebilir; örneğin kamu kuruluşlarında kurul üyelikleri, kamu komisyonlarında görev alma ya da farklı projelerde uzmanlık bilgisi sunma gibi.

6. Engelli örgütlerinin danışma rolleri, bu örgütlerle Devletler arasında bilgi ve görüş alışverişini geliştirmek ve derinleştirmek için, sürekli olmalıdır.

7. Engelli örgütleri ulusal koordinasyon komitelerinde sürekli temsile sahip olmalıdır.

8. Yerel engelli örgütlerinin rolleri, topluluk düzeyinde etki sağlayabilmeleri için, geliştirilmeli ve güçlendirilmelidir.

Kural 19: Personel Eğitimi

Devletler, engelli kişilerle ilgili program ve hizmetlerin planlanmasında ve yürütülmesinde görev alan her düzeyde personele gerekli eğitimin verilmesinden sorumludur.

1. Devletler engellilik alanında hizmet veren tüm makamlarının personellerine gerekli eğitimi vermelerini temin etmelidir.

2. Engellilik alanında çalışan profesyonellerin eğitiminde ve genel eğitim programlarında engellilikle ilgili bilgi verilmesinde, eşitlik ve tam katılım ilkelerine riayet edilmelidir.

3. Devletler eğitim programlarının düzenlenmesinde engelli örgütlerinin görüşüne başvurmalı ve engelli kişiler personel eğitiminde eğitici, çalıştırıcı ve danışman rolleri üstlenmelidir.

4. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yerel çalışanların eğitimi büyük stratejik önem taşımaktadır. Bu işte engelli kişilere yer verilmeli ve gerekli değerlerin, uzmanlıkların ve engelli kişilerle aileleri ve topluluk üyelerinin kullanacağı becerilerin ve teknolojilerin geliştirilmesini içermelidir.

Kural 20: Standart Kararların Yürütülmesinde Engellilikle ilgili Programların İzlenmesi ve Değerlendirilmesi

Devletler fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik program ve hizmetlerin yürütülmesini ulusal çapta izlemek ve değerlendirmekle yükümlüdür.

1. Devletler engellilikle ilgili ulusal programları düzenli ve sistemli olarak değerlendirmeli ve değerlendirmeye esas teşkil eden verileri ve değerlendirme sonuçlarını kamuya yaymalıdır.

2. Devletler engellilikle ilgili programların değerlendirilmesi için terminoloji ve kriterler geliştirmelidir.

3. Bu kriterler ve terminoloji, ilk aşamalardan itibaren, engelli örgütleriyle yakın işbirliği içinde geliştirilmelidir.

4. Devletler engellilik alanında ortak standartlar geliştirebilmek için uluslararası işbirliğine gitmeli; ve ulusal koordinasyon komitelerini de katılmaları yönünde teşvik etmelidir.

5. Politika hedeflerini gerçekleştirmedeki etkililiklerinin tam değerlendirilebilmesi için, engellilik alanındaki farklı programların daha ilk plan aşamasında tasarımına dahil edilmelidir.

Kural 21 : Teknik ve Ekonomik İşbirliği

Gerek gelişmiş gerek gelişmekte olan Devletler, gelişmekte olan ülkelerdeki engelli kişilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik tedbirler alma ve bu yönde işbirliği yapma ödevi altındadır.

1. Engelli mülteciler de dahil olmak üzere, engelli kişiler için fırsat eşitliği hedefine ulaşmak için gerekli tedbirler genel kalkınma programlarına bütünleştirilmelidir.

2. Bu tedbirler hükümete ait ya da hükümet dışı, iki ya da çok taraflı düzeylerde bütün ekonomik ve teknik işbirlikleri ile bütünleştirilmelidir. Devletler bu tür işbirliği görüşmelerinde engellilik meselelerini masaya getirmelidir.

3. Teknik ve ekonomik işbirliği programları planlanırken, bu tür programların engelli kişilerin yaşamları üzerindeki etkilerine özel dikkat gösterilmelidir. Engelli kişiler için kalkınma projeleri tasarlanırken engelli kişilerin ve örgütlerinin görüşüne başvurulması azami önemi haizdir. Onlar bu tür projelerin planlanmasında, uygulanmasında ve değerlendirilmesinde doğrudan yer almalıdır.

4. Teknik ve ekonomik işbirliğinde öncelikli alanlar arasında şunlar bulunmalıdır:

(a) Engelli kişilerin beceri, yetenek ve potansiyellerinin geliştirilmesi suretiyle insan kaynaklarının geliştirilmesi ve engelli kişiler için istihdam yaratıcı etkinlikler başlatılması;

(b) Engellilikle ilgili teknolojilerin ve uygulama bilgisinin geliştirilmesi ve yayılması.

5. Devletler ayrıca engelli örgütlerinin kurulmasına ve güçlenmesine destek olmaları yönünde teşvik edilirler.

6. Devletler teknik ve ekonomik işbirliği programlarının idaresinde görev alan her düzeyde personel arasında engellilikle ilgili bilginin geliştirilmesi için tedbirler almalıdır.

Kural 22 : Uluslararası İşbirliği

Devletler engelli kişiler için fırsat eşitliği hedefine yönelik politikalarda uluslararası işbirliğine aktif olarak katılacaktır.

1. Devletler, Birleşmiş Milletler, uzman kurumları ve ilgili diğer hükümetlerarası örgütler bünyesinde, engelliliğe ilişkin politika geliştirilmesine katılmalıdır.

2. Devletler, standartlar, bilgi değişimi, kalkınma programları v.b. üzerinde müzakereler sırasında yeri geldiğinde engellilik boyutunu masaya getirmelidir.

3. Devletler aşağıdakiler arasında bilgi ve deneyim değişimini teşvik edecek ve desteklemelidir:

- (a) Engellilikle ilgili hükümet dışı kuruluşlar;
- (b) Engellilikle ilgilenen araştırma kurumları ve bireysel araştırmacılar;
- (c) Engellilik alanında profesyonel grupların ve alan programlarının temsilcileri;
- (d) Engelli örgütleri;
- (e) Ulusal koordinasyon komiteleri.

4. Devletler Birleşmiş Milletler ve uzman kurumlarının, hükümetlerarası ve parlamentolararası kuruluşların, küresel ve bölgesel düzeyde çalışmalarında engelli örgütlerini de dahil etmelerini temin etmelidir.

4- İzleme Mekanizması

1. İzleme mekanizmasının amacı, Standart Kuralların etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamaktır. Mekanizma her Devlete Standart Kuralların yürütme aşamasında yardımcı olacaktır. Mekanizma, Kuralların yürütülmesinde çıkabilecek engelleri tespit etme ve Kuralların daha başarılı biçimde uygulanması için alınabilecek tedbirleri tavsiye görevini yapacaktır. Mekanizma ayrıca, her ülkenin kendine has ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerini tanıyacaktır. Bir başka önemli fonksiyonu, danışma rolü ve Devletler arasında bilgi ve deneyim alışverişini kolaylaştıracak olmasıdır.

2. Kurallar, Sosyal Kalkınma Komisyonu oturumları çerçevesinde izlenecektir. Uluslararası örgütlerde ve engellilik alanında uygun deneyime sahip bir özel raportör, Kuralların uygulanmasını izlemek ve gerektiğinde harcamaları bütçe dışı kaynaklar ile karşılanmak üzere üç yıllığına atanacaktır.

3. Ekonomik ve Sosyal Konsey nezdinde danışmanlık statüsüne sahip engelli örgütleriyle henüz kendi örgütlerini kuramamış engelli gruplarını temsil eden örgütler, farklı engellilik türleri ve adil coğrafi dağılım dikkate alınarak ve engelli kişiler çoğunluğunu oluşturacak şekilde, Özel Raportör ve gerektiğinde Genel Sekreter tarafından görüşlerine başvurulacak bir uzmanlar heyeti oluşturulmaya çağrılmalıdır.

4. Uzmanlar heyeti Kuralların tanıtılması, uygulanması ve izlenmesinde görüş ve tavsiyeler sunmak üzere Özel Raportör tarafından teşvik edilecektir.

5. Özel Raportör, Devletlere, Birleşmiş Milletler sistemi içindeki antitelere ve engelli örgütleri de dahil olmak üzere hükümet dışı ve hükümetlerarası örgütlere bir küme soru yöneltecektir. Soru kümesi, Kuralların Devletlerdeki uygulamasına yönelik olmalıdır. Sorular seçici mahiyette olmalı ve derinlemesine değerlendirme için belirli Kuralları kapsmalıdır. Soruların hazırlanmasında Özel Raportör Genel Sekretere ve uzmanlar heyetine danışmalıdır.

6. Özel Raportör yalnızca Devletlerle değil, aynı zamanda yerel hükümet dışı örgütlerle de doğrudan diyalog kurmaya ve raporlarda yer verilmesi düşünülen herhangi bir bilgi hakkında onların görüşlerini ve yorumlarını almaya çalışacaktır. Özel Raportör, Kuralların uygulanmasında ve izlenmesinde danışmanlık ve sorulara yanıtların hazırlanmasında yardım sunacaktır.

7. Birleşmiş Milletlerin engellilik alanındaki odak noktası rolünü üstlenen Politika Koordinasyonu ve Sürdürülebilir Kalkınma Dairesi, ayrıca başta Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı olmak üzere Birleşmiş Milletler sistemindeki antiteler ve mekanizmalar, Kuralların ulusal düzeyde uygulanması ve izlenmesi hususunda Özel Raportörle işbirliği yapacaktır.

8. Özel Raportör, Genel Sekreterliğin yardımıyla, 34. ve 35. toplantılarında Sosyal Kalkınma Komisyonuna sunulmak üzere raporlar hazırlayacaktır. Raporların hazırlanmasında Raportör uzmanlar heyetine danışacaktır.

9. Devletler ulusal koordinasyon komitelerini uygulamaya ve izlemeye katılmaya teşvik etmelidir. Engellilik alanında ulusal düzeyde odak noktaları olarak işlev görecektir olan bu komiteler Kuralların izlenmesiyle ilgili usuller tesis etmeleri için teşvik edilmelidir. Engelli örgütleri, her düzeyde izlemeye aktif katılım için teşvik edilmelidir.

10. Bütçe dışı kaynaklar belli olduktan sonra, Devletlere aşağıdakiler de dahil olmak doğru-
dan hizmetler sağlayacak bir veya daha fazla bölgelerarası danışman pozisyonu yaratılacaktır:

- (a) Kuralların içeriği hakkında ulusal ve bölgesel eğitim seminerleri;
- (b) Kuralların uygulanması stratejilerinde yol gösterici olacak ilkelerin geliştirilmesi;
- (c) Kuralların uygulanması hususunda başarılı deneyimler hakkında bilginin yayılması.

11. 34. toplantısında Sosyal Kalkınma Komisyonu, Özel Raportörün raporunu incelemek ve Kuralların uygulanmasının nasıl geliştirilebileceği hususunda tavsiyelerde bulunmak üzere bir açık uçlu çalışma grubu kuracaktır. Komisyon, çalışma grubu marifetiyle raporu incelerken, Ekonomik ve Sosyal Konseyin işlevsel komisyonları usul kurallarınının 71 ila 76. maddeleri uyarınca uluslararası engelli örgütlerine ve uzman kurumlara danışacaktır.

12. Raportörün görevinin sona ermesini izleyen oturumunda Komisyon, görevin yenilenmesi, yeni bir Raportör atanması veya yeni bir izleme mekanizması düşünülmesi ihtimallerini inceleyecek ve Ekonomik ve Sosyal Konseye gerekli tavsiyelerde bulunacaktır.

13. Devletler Kuralların uygulanmasında ilerleme sağlamak için Birleşmiş Milletler Engelliliğe İlişkin Gönüllü Fonuna bağışta bulunmaya teşvik edilmelidir.

1.5 - BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi: 5 No'lu Genel Yorum

B- Engelli Kişiler

On Birinci Oturum (1994)

1. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin engelli kişilerin insan haklarıyla ilgili olarak temel önem taşıdığı uluslararası toplulukça sıklıkla vurgulanmaktadır¹. Buna bağlı olarak, Genel Sekreterin Engelli Kişiler İçin Dünya Eylem Programı ve Birleşmiş Milletler Engelli Kişiler On Yılı ile ilgili uygulamalarına ilişkin 1992 yılı incelemesinde, “engelliliğin büyük ölçüde ekonomik ve sosyal faktörlere bağlı olduğu” ve “dünyanın büyük bölümünde yaşam koşullarının oldukça vahim durumda olması sebebiyle herkese temel ihtiyaçlarını sağlamanın (gıda, su, barınak, sağlık koruma ve eğitim) ulusal programların temelini oluşturması gerektiği” kararına varılmıştır². Yaşama standartlarının nispeten yüksek olduğu ülkelerde bile, Sözleşmede yer alan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tümünü kullanma imkanı engelli kişilere çoğunlukla tanınmamaktadır.

2. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi ile selefî niteliğindeki çalışma grubu, hem Genel Kurulu³ hem de İnsan Hakları Komisyonunu⁴, ilgili hakların engelli kişiler tarafından tam olarak kullanılmasını güvence altına alma yükümlülüklerine istinaden, Taraf Devletlerin Sözleşmeye uyup uymadıklarını izlemeye çağırılmıştır. Yalnız, Komitenin bugüne kadar olan deneyimleri, Taraf Devletlerin raporlarında bu konuya çok az yer verdiklerini göstermektedir. Bu durum, Genel Sekreterin engelli kişilerin “durumunu etkin bir şekilde düzelterek kesin ve karara bağlanmış önlemlerden pek çok Hükümetin hâlâ yoksun olduğu” şeklinde ifade ettiği sonuçla uyum içerisindedir⁵. Bu nedenle, Sözleşmede yer alan yükümlülükler bağlamında engelli kişilerle ilgili meselelerin söz konusu olduğu durumların bir bölümünün gözden geçirilmesi ve vurgulanması yerinde olacaktır.

3. Henüz uluslararası düzeyde kabul edilen bir “engellilik” tanımı mevcut değildir. Yine de, mevcut amaçlar dahilinde, 1993 tarihli Standart Kurallarda benimsenmiş olan yaklaşıma dayanmak yeterli olacaktır. Buna göre:

“Engel’ terimi her türlü insan topluluğunda görülen, birbirinden farklı pek çok işlevsel kısıtlılıklar olarak özetlenebilir... İnsanlar fiziksel, zihinsel veya duyuşsal bozukluk, sağlık durumu veya akıl hastalığı nedeniyle engelli kalabilirler. Bu türden bozukluk, durum veya hastalıklar kalıcı veya geçici nitelikte olabilir.”⁶

4. Bu genel yorum, Standart Kurallarda benimsenen yaklaşıma uygun olarak, eskiden kullanılan “*disabled persons*” (engellenmiş/ işlevsiz kişi) terimi yerine “*persons with disabilities*” (engelli kişi) terimini kullanmaktadır. Öyle ki, ilk terimin bireyin kişi olarak işlevini yerine getirebilmesinin engellendiğini ima edecek şekilde yanlış anlaşılabilirliği düşünülmüştür.

5. Sözleşmede engelli kişilere istinaden özel bir referans bulunmamaktadır. Ancak İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin de kabul ettiği üzere, “bütün insanlar özgür; onur ve hakları yönünden eşit doğarlar”; ve ayrıca Sözleşme hükümlerini toplumun tüm bireyleriyle ilgili olması sebebiyle, engelli kişiler açıkça Sözleşmede tanınan hakların tümüne sahiptirler. Özel muamelenin gerekli olduğu durumlarda, Taraf Devletlerin ayrıca, bu kişilerin Sözleşmede belirtilen haklarını kullanmasında engellerinden kaynaklanan her türlü dezavantajın üstesinden gelebilmesini sağlamak için mevcut kaynakları

1 Konuyla ilgili kapsamlı bir inceleme için, bkz. insan hakları ve engellilik Özel Raportörü Leandro Despouy’un hazırlamış olduğu nihai rapor (E/CN.4/Sub.2/1991/31).

2 Bkz. A/47/415, Paragraf 5.

3 Bkz. 3 Aralık 1982 tarihli ve 37/52 sayılı Genel Kurul kararıyla (Paragraf 1) kabul edilen Engelli Kişiler İçin Dünya Eylem Programı, Paragraf 165.

4 Bkz. 1992/48 sayılı İnsan Hakları Komisyonu kararı Paragraf 4; 1993/29 sayılı İnsan Hakları Komisyonu kararı Paragraf 7.

5 Bkz. A/47/415, Paragraf 6.

6 Engelli Kişilere Fırsat Eşitliği Sağlanması ile ilgili Standart Kurallar, 48/96 sayılı ve 20 Aralık 1993 tarihli Genel Kurul kararına ek (Giriş, paragraf 17).

ölçüsünde uygun önlemleri alması gerekmektedir. Nitekim Sözleşmenin 2. Maddesinin 2. paragrafında belirtilen, Sözleşmede “beyan edilen hakların” belirli nedenlerle veya “herhangi bir statüye göre ayrımcılık yapılmaksızın kullanılması” gerekliliği, açıkça engellilik nedeniyle yapılan ayrımcılığı da içermektedir.

6. Sözleşmede engellilikle ilgili açık bir hükmün bulunmayışı, çeyrek yüzyıldan fazla bir zaman önce Sözleşmenin taslağı hazırlandığı zaman meseleye yalnızca ima yoluyla değil de açıkça değinmenin önemine ilişkin bir bilinç eksikliği olmasına bağlanabilir. Mamafih yakın dönem uluslararası insan hakları araçları meseleyi özel olarak ele almışlardır. Bunlar arasında Çocuk Hakları Sözleşmesi (Madde 23), Afrika İnsan ve Halk Hakları Şartı (Madde 18(4)), ve Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanındaki Ek Protokolü (Madde 18) bulunmaktadır. Dolayısıyla günümüzde, engelli kişilerin insan haklarının hem genel hem de özel olarak hazırlanmış yasa, politika ve programlarla korunması ve geliştirilmesi gerekliliği oldukça yaygın bir şekilde kabul görmektedir.

7. Uluslararası topluluk, bu yaklaşıma paralel olarak, engelli kişilerin insan haklarını aşağıdaki araçlara bağlı olarak tam anlamıyla güvence altına alacağı yönündeki taahhüdünü teyit etmiştir: (a) “engelliliğin önlenmesi, rehabilitasyon ve engelli kişilerin ‘eşitliği’ ile sosyal hayat ve kalkınma sürecine ‘tam katılımı’ ile ilgili amaçların gerçekleştirilmesi için etkin önlemler” alınmasını desteklemeye yönelik bir politika çerçevesi sağlayan Engelli Kişiler İçin Dünya Eylem Programı⁷; (b) 1990 yılında kabul edilen, Engellilikle İlgili Ulusal Koordinasyon Komitelerinin veya Benzer Organların Kurulması ve Geliştirilmesi için Kılavuz İlkeler⁸; (c) 1991 yılında kabul edilen Akıl Hastalarının Korunmasına ve Akıl Sağlığının Geliştirilmesine Dair Prensipler⁹; (d) 1993 yılında kabul edilen ve tüm engelli kişilerin “diğer kişilerle aynı hak ve ödevleri kullanıp yerine getirebilmesini” sağlamayı amaçlayan Engelli Kişilere Fırsat Eşitliği Sağlanması ile ilgili Standart Kurallar (burada Standart Kurallar olarak geçmektedir)¹⁰. Standart Kurallar, Taraf Devletlerin Sözleşme altındaki ilgili yükümlülüklerinin daha kesin bir şekilde belirlenmesinde büyük bir öneme sahip olup, değerli bir referans noktası oluşturmaktadır.

1. Taraf Devletlerin Genel Yükümlülükleri

8. Birleşmiş Milletler dünya üzerinde günümüzde 500 milyondan fazla engelli kişi olduğunu tahmin etmektedir. Bu sayının yüzde 80’i ise gelişmekte olan ülkelerin kırsal kesimlerinde yaşamaktadır. Toplam engelli kişilerin yüzde 70’inin ihtiyaçları olan hizmetlere ya kısıtlı erişimleri olduğu ya da hiç erişimleri olmadığı tahmin edilmektedir. Engelli kişilerin durumunun iyileştirilmesi, bu sebeple, Sözleşmeye taraf tüm Devletleri doğrudan ilgilendiren güç bir görevdir. Bu grubun ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının tam anlamıyla gerçekleştirilmesini teşvik etmek için seçilen araçlar ister istemez ülkeden ülkeye farklılıklar gösterecekse de, esaslı bir politika ve program çabasının gerekli olmadığı herhangi bir ülke bulunmamaktadır¹¹.

9. Taraf Devletlerin, ilgili hakları mevcut kaynakları ölçüsünde tam olarak gerçekleştirme yükümlülüğü, Hükümetlerin, engelli kişiler üzerinde olumsuz etkileri olabilecek tedbirler almaktan kaçınmaktan çok daha fazlasını yapmalarını gerektirmektedir. Böylesi savunmasız (riske açık) ve dezavantajlı bir grupla ilgili olarak, yapısal dezavantajların önlenmesi için olumlu eyleme geçilmesi ve toplumda herkesin tam katılım ve eşitliğini sağlama hedefinin başarıya ulaşması için engelli kişilere uygun bir şekilde öncelik tanınması yükümlülüğü söz konusudur. Bu durum, istinasız bir şekilde, bu

7 Engelli Kişiler İçin Dünya Eylem Programı (bkz. Not 3), Paragraf 1.

8 A/C.3/46/4, Ek I. Ayrıca, 5-11 Kasım 1990 tarihleri arasında Pekin’de gerçekleşen Gelişmekte olan Ülkelerde Engellilikle ilgili Ulusal Koordinasyon Komitelerinin Görev ve İşleyişine Uluslararası Toplantısının Raporunda da geçmektedir 1990 (CSDHA/DDP/NDC/4). Ayrıca bkz. 1991/8 sayılı Ekonomik ve Sosyal Konsey kararı ve 16 Aralık 1991 tarihli ve 46/96 sayılı Genel Kurul kararı.

9 17 Aralık 1991 tarihli ve 46/119 sayılı Genel Kurul kararı, Ek.

10 Standart Kurallar (Bakınız Not 6), Giriş, Paragraf 15.

11 Bakınız A/47/415, çeşitli yerlerde.

amaca ulaşmak kullanılabilecek için ek kaynakların yaratılmasının ve özel olarak tasarlanmış geniş kapsamlı tedbirlerin gerekeceği anlamına gelmektedir.

10. Genel Sekreterin bir raporuna göre, on yılı aşkın süredir gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülen gelişmeler, engelli kişiler için özellikle olumsuz olmuştur:

“...düşük büyüme oranları, yüksek işsizlik, kamu harcamalarının düşmesi, mevcut yapısal uyum programları ve özelleştirme ile beraber gelen mevcut ekonomik ve sosyal kötüleşme, program ve hizmetleri olumsuz yönde etkilemiştir... Günümüzdeki bu olumsuz eğilimlerin sürmesi durumunda, [engelli kişilerin] artan oranda ve geçici desteklere bağımlı bir şekilde toplum dışına itilmesi tehlikesi söz konusudur.”¹²

Komitenin daha önceden de gözlemediği üzere [3 No’lu Genel Yorum (5. Oturum, 1990), paragraf 12], Taraf Devletlerin bir toplumdaki savunmasız grupları koruma sorumluluğu ciddi kaynak sıkıntısı yaşandığı bir durumda daha az değil çok daha fazla önem kazanmaktadır.

11. Dünya üzerindeki Hükümetlerin piyasayı esas alan politikalara olan artan bağlılığı göz önünde bulundurulduğunda, Taraf Devlet yükümlülüklerinin belirli özelliklerinin bu bağlamda altının çizilmesi yerinde olacaktır. Bunlardan ilki, engelli kişilere adilane muamele edilmesini temin etmek amacıyla, yalnızca kamusal alanın değil, özel alanın da gerekli düzenlenmelere tabi olmasını sağlama gerekliliğidir. Kamu hizmetlerinin sağlanması ile ilgili düzenlemelerin giderek özelleştirildiği ve serbest piyasa ekonomisine her zamankinden daha fazla bel bağlandığı bir ortamda, özel şirket işverenlerinin, mal ve hizmet tedarik eden özel şirketlerin, ve devlet dışı diğer tüzel kişiliklerin engelli kişilerle ilgili olarak ayrımcı olmayan eşitlik normlarına tabi olması elzemdir. Bu türden bir korumanın kamusal yetki alanın ötesine geçmediği durumlarda, engelli kişilerin toplumun ana faaliyetlerine katılabilmesi ve toplumun aktif üyeleri olma potansiyellerini tam olarak gerçekleştirebilmeleri ağır biçimde ve çoğu zaman keyfi olarak sınırlanacaktır. Bu, yasal tedbirlerin, özel alanda ayrımcılığın ortadan kaldırılması çabasında her zaman en etkin yol olmadığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle, örneğin, Standart Kurallar, Devletlerin “engelli kişiler, bu kişilerin hakları, ihtiyaçları, potansiyelleri ve katkıları hakkında toplumun bilincini yükseltmek için eyleme geçmeleri” gerekliliği üzerinde özel olarak durmaktadır¹³.

12. Hükümetlerin müdahalesinin söz konusu olmadığı durumlarda, serbest piyasanın işleyişinin bireysel düzeyde veya grup olarak engelli kişilerin aleyhine olumsuz sonuçlar üreteceği durumlar her zaman olacaktır; ve böylesi durumlarda, Hükümetlerin devreye girmesi ve serbest piyasa kurallarının olumsuz sonuçlarını hafifletici, tamamlayıcı, telafi edici veya geçersiz kılıcı uygun tedbirleri alması zorunludur. Aynı şekilde Hükümetlerin, engelli kişilere çeşitli yollarla yardım sağlayan özel, gönüllü gruplara güvenmesi uygun olsa da, bu türden düzenlemeler, Hükümetleri, Sözleşme altındaki yükümlülüklerine tam olarak uyulmasını sağlama ödevinden hiçbir biçimde muaf tutmaz. Engelli Kişiler İçin Dünya Eylem Programında da belirtildiği gibi, “sakatlığa yol açan koşulların düzeltilmesi ve engelliliğin sonuçlarına çözümler üretmede nihai sorumluluk Hükümetlere aittir.”¹⁴

2. Uygulamanın araçları

13. Taraf Devletlerin, engelli kişilerle ilgili olarak Sözleşme altındaki yükümlülüklerini yerine getirmeye çabalarken benimseyecekleri yöntemler, diğer yükümlülüklerini yerine getirirken benimstedikleri mevcut yöntemlerle esasen aynıdır [Bakınız 1 No’lu Genel Yorum (Üçüncü Oturum, 1989)]. Bunlar, bir Devlet bünyesindeki mevcut sorunların niteliğinin ve boyutunun, düzenli izleme yoluyla tespit edilmesi gerekliliği; böylelikle belirlenen ihtiyaçlara karşılık verebilmek için özel olarak hazırlanmış uygun politika ve programların benimsenmesi gerekliliği; ihtiyaç duyulduğu yerlerde kanun koyulması ve ayrımcılık içeren mevzuatın tasfiye edilmesi gerekliliği; ve uygun bütçe düzenlemelerinin yapılması veya gerekli durumlarda uluslararası işbirliği ve yardıma başvurulması gerekliliğidir.

12 Age., Paragraf 5.

13 Standart Kurallar (Bakınız Not 6), Kural 1.

14 Engelli Kişiler İçin Dünya Eylem Programı (bkz. Not 3), Paragraf 3.

İkincil olarak ise, Sözleşmenin 22 ve 23. Maddeleri uyarınca gerçekleştirilen uluslararası işbirliği faaliyetlerinin, birtakım gelişmekte olan ülkelerin Sözleşme altındaki yükümlülüklerini yerine getirebilmelerine olanak veren oldukça önemli bir unsur olması muhtemeldir.

14. Bunların yanı sıra, bu alanda oluşturulacak politikaların ve uygulanacak programların ilgili kişileri temsil eden gruplara danışılarak ve bu grupların katılımıyla üstlenilmesi gerekliliği uluslararası topluluk tarafından sürekli olarak tekrar edilmektedir. Bu sebeple, Standart Kurallar, engellilikle ilgili meselelerde odak noktası olacak ulusal koordinasyon komitelerinin veya benzer yapıların oluşturulmasını kolaylaştıracak ne varsa yapılmasını tavsiye etmektedir. Bu süreçte, Hükümetlerin 1990 tarihli, Engellilikle İlgili Ulusal Koordinasyon Komitelerinin veya Benzer Organların Kurulması ve Geliştirilmesi için Kılavuz İlkelerini dikkate alması gerekmektedir¹⁵.

3. Engel nedeniyle yapılan ayrımcılığın ortadan kaldırılması yükümlülüğü

15. Engelli kişilere karşı yapılan hukuki (*de jure*) ve fiili (*de facto*) ayrımcılığın uzun bir geçmişi vardır ve farklı biçimlerde meydana gelmektedir. Bunlar, eğitim imkanlarının yok sayılması gibi somut ayrımcılıktan, fiziksel ve sosyal sınırlar getirerek engelli kişileri toplumdaki koparma ve yalıtma gibi daha “güç algılanan” ayrımcılık biçimlerine kadar çeşitlilik göstermektedir. Sözleşmenin amacına uygun olarak, “bir engele dayalı ayrımcılık”, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanılması veya yerine getirilmesini etkisiz kılacak veya zayıflatacak şekilde, bir engele bağlı olarak yapılan her türden ayırma, dışlama, sınırlama ya da tercih, ya da makul bir düzenin şartlarının aynı nedenle yok sayılması olarak tanımlanabilir. Engelli kişiler ihmalkarlık, bilgisizlik, peşin hükümler ve yanlış varsayımlar ve ayrıca dışlama, ayrı tutma veya ayırma nedeniyle ekonomik, sosyal veya kültürel haklarını çoğunlukla engelli olmayan kişilerle eşit olarak kullanamamaktadırlar. Engele dayalı ayrımcılığın etkileri özellikle eğitim, istihdam, konut, ulaşım, kültürel hayat gibi alanlarda, ve kamusal alan ve hizmetlere erişimde oldukça ağır olarak yaşanmaktadır.

16. Son on yılda yasal düzenlemelerle kat edilen ilerlemeye rağmen¹⁶, engelli kişilerin yasal durumu istikrarsızlığını hâlâ sürdürmektedir. Geçmişteki ve günümüzde var olan ayrımcılığın düzeltilmesi ve gelecekte olacaklara engel olunması için, engelliliğe ilişkin ayrımcılık karşıtı geniş kapsamlı bir mevzuat, hemen hemen tüm Taraf Devletler için vazgeçilmez görünmektedir. Bu türden bir mevzuatın engelli kişilere uygun ve mümkün olan her durumda hukuksal başvuru yolları sunmakla kalmayıp aynı zamanda engelli kişilerin topluma entegre olmuş, kendi kaderini tayin edebilen ve bağımsız bir hayat sürmelerini sağlayan sosyal politika programları da sunması gerekmektedir.

17. Ayrımcılık karşıtı tedbirlerin, engelli ve engelli olmayan kişilerin haklarının eşitliği ilkesine dayanması gerekmektedir; ki bu ilke, Engelli Kişiler İçin Dünya Eylem Programında, “her bir bireyin gereksinimlerinin eşit öneme sahip olduğu, bu gereksinimlerin toplumların planlanmasında temel teşkil etmesi gerektiği ve tüm kaynakların toplumdaki tüm bireylerin katılımına eşit derecede olanak verecek şekilde kullanılması gerektiği anlamına gelmektedir. Engelle ilgili politikaların, [engelli kişilerin] tüm toplum hizmetlerine erişimini sağlaması gerekmektedir”¹⁷.

18. Mevcut ayrımcılığın giderilmesi ve engelli kişilere eşit imkanlar sunulması için uygun tedbirlerin alınması gerektiğinden, bu türden eylemlerin, eşitlik ilkesine dayandıkları ve de yalnızca bu hedefi gerçekleştirmek için benimsedikleri sürece, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 2. Maddesinin 2. Paragrafı bağlamında ayrımcı olarak nitelendirilmemeleri gerekmektedir.

15 A/C.3/46/4, Ek I. Ayrıca, 5-11 Kasım 1990 tarihleri arasında Pekin’de gerçekleşen Gelişmekte olan Ülkelerde Engellilikle ilgili Ulusal Koordinasyon Komitelerinin Görev ve İşleyişine Uluslararası Toplantısının Raporunda da geçmektedir 1990 (CSDHA/DDP/NDC/4). Ayrıca bkz. 1991/8 sayılı Ekonomik ve Sosyal Konsey kararı ve 16 Aralık 1991 tarihli ve 46/96 sayılı Genel Kurul kararı.

16 Bakınız A/47/415, 37-38. Paragraflar.

17 Engelli Kişiler İçin Dünya Eylem Programı (bkz. Not 3), Paragraf 25.

4. Sözleşmenin Özel Hükümleri

III. A. 3. Madde: Erkek ve kadınların haklarının eşitliği

19. Engelli kişiler kimi zaman cinsiyeti olmayan insanlar olarak görülebilmektedir. Bunun sonucu olarak da, engelli kadınların maruz kaldığı çifte ayrımcılık çoğu zaman göz ardı edilmektedir¹⁸. Uluslararası topluluğun, engelli kadınların durumuna özel bir vurgu yapılması gereğine ilişkin yaygın çağrılarına rağmen, on yıl içerisinde bu yönde oldukça az sayıda çaba başlatılmıştır. Engelli kadınların ihmal edildiği, Genel Sekreterin Engelli Kişiler İçin Dünya Eylem Programına ilişkin raporunda da pek çok defa vurgulanmaktadır¹⁹. Komite, bu sebeple, Taraf Devletleri ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgili programların uygulanmasına gelecekte verilecek öncelikle birlikte, engelli kadınların durumuna dikkat çekmeye çağırılmaktadır.

IV. B. 6-8. Maddeler: Çalışmayla İlgili Haklar

20. İstihdam alanı, engele dayalı ayrımcılığın göze çarpan bir şekilde ve ısrarla devam ettiği bir alandır. Pek çok ülkede, engelli kişiler arasındaki işsizlik oranı engelli olmayan kişilerin işsizlik oranından iki ila üç kat daha fazladır. Engelli kişilerin istihdam edildiği durumlarda ise; bu kişiler büyük çoğunlukla sosyal ve yasal güvencesi olmayan düşük ücretli işlerde çalıştırılmakta ve ana işgücü piyasasından ayrı tutulmaktadır. Engelli kişilerin normal işgücü piyasasına entegre olmaları Taraf Devletlerce aktif bir biçimde desteklenmelidir.

21. “Herkesin kendi seçtiği ve girdiği bir işte çalışarak geçimini sağlama imkanına ulaşma hakkı” (6. Madde, 1. Paragraf), engelli çalışanlar için mümkün tek gerçek imkanın standartların altındaki koşullarda, “korunmalı” olarak adlandırılan yerlerde çalışmak olduğu durumlarda gerçekleştirilemez. Belirli bir engel tipine sahip kişilerin belli bir meslekte çalışmasını ya da belli gıda ürünlerinin üretiminde yer almasını yasaklayan düzenlemeler bu hakkı ihlal edebilmektedir. Aynı şekilde, Akıl Hastalarının Korunmasına ve Akıl Sağlığının Geliştirilmesine Dair Prensiplerin²⁰ 13 (3). maddesi ışığında, zorla çalıştırma sorununun görüldüğü kurumlarda gerçekleştirilen “iyileştirici tedaviler” de Sözleşmeye ters düşmektedir. Bununla ilgili olarak, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinde bahsi geçen zorla çalıştırma ile ilgili yasakların konuyla ilintili olabileceği durumlar vardır.

22. Standart Kurallara göre, kırsal ya da kentsel alanlarda engelli kişiler verimli ve kazanç getirici bir işte istihdam edilebilmek için işgücü piyasasında eşit imkanlara sahip olmalıdır²¹. Bunun gerçekleşebilmesi için ise, engelli kişilerin genel olarak topluma entegre olabilmesinin özel olarak da istihdam edilmelerinin önündeki yapay engellerin kaldırılması özel bir önem taşımaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütünün de belirttiği üzere, engelli kişilerin istihdam edilememesinin nedeni olarak gösterilen engeller çoğunlukla toplumun ulaşım, konut ve işyerleri gibi alanlarda inşa ettiği fiziksel engeller olmaktadır²². Örneğin işyerlerinin tekerlekli sandalyelerin erişimine imkan vermeyecek bir biçimde tasarlanması ve inşa edilmesi devam ettiği sürece, işverenler tekerlekli sandalye kullanan kişileri işe almadıkları için “gerekçe” bulmaya devam edeceklerdir. Aynı zamanda Hükümetlerin de engelli çalışanların ihtiyaçlarını makul bir biçimde karşılayan çalışma hayatıyla ilgili esnek ve alternatif düzenlemeleri destekleyecek ve düzenleyecek politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

23. Benzer biçimde, Hükümetlerin engelli kişilerin erişebileceği ulaşım türlerini sağlayamadığı durumlarda, bu kişilerin uygun ve diğer işlerle bütünleşik işleri bulma, öğrenim ve mesleki eğitimden faydalanma, veya her türlü tesise gidip gelebilme şansları büyük ölçüde azalmaktadır. Gerçekten de, uygun ve, gereken durumlarda, özel olarak tasarlanmış ulaşım biçimlerine erişimin sağlanması, engelli kişilerin Sözleşmede tanınan tüm haklarının gerçekleşmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

18 Bkz. E/CN.4/Sub.2/1991/31 (bkz. Not 1), paragraf 140.

19 Bkz. A/47/415; 35, 46, 74 ve 77. Paragraflar.

20 17 Aralık 1991 tarihli ve 46/119 sayılı Genel Kurul kararı, Ek.

21 Standart Kurallar (Bakınız Not 6), Kural 7.

22 Bkz. A/CONF.157/PC/61/Add.10, s. 12.

24. Sözleşmenin 6. Maddesinin 2. Paragrafında gerekli görülen “teknik ve mesleki rehberlik hizmetleri ile öğretim programları(nın)”, bütünlüklü ortamlarda hayata geçirilmesi ve engelli kişilerin temsilcilerinin tam katılımıyla planlanması ve uygulanması gerekmektedir.

25. “Adil ve elverişli şartlarda çalışma hakkı” (7. Madde), korumalı istihdam sağlayan tesislerde veya açık işgücü piyasasında çalışıp çalışmadıklarına bakılmaksızın tüm engelli çalışanlar için geçerlidir. Engelli çalışanların, şayet engelli olmayan çalışanlarla eşit işe sahiplerse, ücret veya diğer şartlar açısından ayrımcılığa maruz kalmalarına müsaade edilemez. Taraf Devletler, engellilik durumunun iş güvenliği standartlarının düşük olması veya kişilere asgari ücretten daha düşük ücret ödenmesi için bir bahane olarak kullanılmamasını sağlamakla yükümlüdür.

26. Engelli kişiler, korumalı istihdam sağlayan tesislerde veya açık işgücü piyasasında çalışıp çalışmadıklarına bakılmaksızın, eşit olarak “sendikal haklara” (8. Madde) sahiptir. 8. Madde ayrıca, örgütlenme özgürlüğü hakkı gibi diğer haklarla birlikte okunduğunda, engelli kişilerin kendi aralarında örgütlenmelerinin önemini vurgulamayı da amaçlamaktadır. Söz konusu örgütlerin bu kişilerin “ekonomik ve sosyal menfaatlerini korumak ve geliştirmek için” (8 (1) (a). Madde) etkin olduğu durumlarda, Hükümet organlarının ve diğer yapıların engelli kişileri etkileyen her türlü meseleyle ilgili olarak bu örgütlere düzenli danışması gerekmektedir. Bu örgütlerin uzun soluklu olmasının sağlanabilmesi açısından maddi olarak veya başka şekillerde desteklenmeleri de gerekli olabilir.

27. Uluslararası Çalışma Örgütü, engelli kişilerin çalışma hayatı ile ilgili haklarına ilişkin değerli ve kapsamlı araçlar geliştirmiştir; ve bunlar arasında öncelikle Engelli Kişilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 159 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) Sözleşmesi gösterilebilir²³. Komite, Taraf Devletleri, bu Sözleşmeyi onaylamaya teşvik etmektedir.

V. C. 9. Madde: Sosyal Güvenlik

28. Sosyal güvenlik ve gelir destekleme programları engelli kişiler için özel bir öneme sahiptir. Standart Kurallarda belirtildiği üzere, “Devletlerin, engelleri veya engelle ilgili diğer etmenler nedeniyle kazancından olmuş ya da kazancında azalma olmuş ya da istihdam olanakları yok sayılmış engelli kişilere yeterli gelir desteği sağlanmasını güvence altına alması gerekmektedir”²⁴. Bu türden bir desteğin ise, çoğunlukla engellilikle ilintili olan özel yardım ihtiyacını ve diğer masrafları yansıtması gerekmektedir. Buna ek olarak, sunulan yardımlar engelli bir kişinin bakımını üstlenen (ve büyük çoğunlukla kadın olan) bireyleri mümkün olduğunca kapsamalıdır. Engelli kişilerin aileleri de dahil olmak üzere bu kişiler yardımcı rolleri nedeniyle ekseriya acil maddi desteğe ihtiyaç duymaktadırlar²⁵.

29. Engelli kişilerin bir kurumda bakılması, başka nedenlerden ötürü gerekli görülmediği müddetçe, bu kişilerin sosyal güvenlik ve gelir desteği haklarının yerine konulamaz.

VI. D. 10. Madde: Ailenin, annelerin ve çocukların korunması

30. Sözleşmede aileye sağlanan “koruma ve yardım” yükümlülüğü, engelli kişilerle ilgili olarak, bu kişilerin öyle talep ettikleri takdirde aileleri ile birlikte yaşayabilmeleri için mümkün olan her şeyin yapılması gerektiği anlamına gelmektedir. Sözleşmenin 10 Maddesi ayrıca uluslararası insan hakları hukukunun genel ilkelerine tabi olarak engelli kişilerin evlenme ve kendi ailelerini kurma hakkını da içermektedir. Bu haklar ekseriya yok sayılmakta ya da yadsınmaktadır; ve bu durum zihinsel engelli kişilerle ilgili olarak özellikle geçerlidir²⁶. Bu ve diğer tüm bağlamlarda, “aile” teriminin geniş anlamıyla ve yerel kullanımlara uygun bir biçimde yorumlanması gerekmektedir. Taraf Devletler yasaların, sosyal politika ve uygulamaların bu hakların gerçekleştirilmesine engel olmayacak

23 Ayrıca bkz. özürülülerin mesleki rehabilitasyonuna dair 99 No’lu Tavsiye Kararı (1955), ve engelli kişilerin mesleki rehabilitasyonu ve istihdamına dair 168 No’lu Tavsiye Kararı (1983). [*“Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 159 Sayılı ILO Sözleşmesi”ni Türkiye’nin Onay Kanun Tarihi ve Sayısı 08.07.1999/4407; Resmi Gazete Yayımlı Tarihi ve Sayısı 13.09.1999/23815 ç.n.*]

24 Standart Kurallar (bkz. Not 6), Kural 8, Paragraf 1.

25 Bkz. A/47/415, Paragraf 78.

26 Bkz. E/CN.4/Sub.2/1991/31 (bkz. Not 1), 190 ve 193. Paragraflar.

şekilde düzenlemesi güvence altına almalıdır. Engelli kişilerin, aile içi hak ve ödevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli danışmanlık hizmetlerine erişimlerinin de olması gerekmektedir²⁷.

31. Engelli kadınların da, annelik ve hamilelikle ilgili olarak korunma ve yardımdan yararlanma hakları bulunmaktadır. Standart Kurallarda ifade edildiği üzere, “engelli kişiler cinselliklerini yaşama, cinsel ilişkide bulunma ve ebeveyn olabilme imkanından” yoksun tutulmamalıdır²⁸. Söz konusu arzu ve ihtiyaçların gerek haz almaya gerekse üremeye yönelik bağlamlarda tanınması ve vurgulanması gerekmektedir. Hem kadın hem de erkek engelli kişilerin bu hakları dünya genelinde yaygın olarak yok sayılmaktadır²⁹. Engelli bir kadının, önceden rızası olmadan kısırlaştırılması veya kürtaja maruz kalması ise Sözleşmenin 10. Maddesinin 2. Paragrafının ciddi biçimde ihlal edilmesi anlamına gelmektedir.

32. Engelli çocuklar sömürü, istismar ve ihmalkarlığa özellikle açık bir grup olup, Sözleşmenin 10. Maddesinin 3. Paragrafı gereğince (ve Çocuk Hakları Sözleşmesinin ilgili hükümlerince desteklendiği üzere) özel olarak korunma hakkına sahiptirler.

VII. E. 11. Madde: Yeterli yaşama standardı hakkı

33. Engelli kişilerin yeterli beslenme, erişilebilir konut ve diğer temel maddi ihtiyaçlara erişimlerinin güvence altına alınması gerekliliğinin yanı sıra, bu kişiler için, “günlük yaşamlarında kendi başlarına yaşayabilme kapasitelerini arttırabilmeleri ve haklarını kullanabilmeleri için”, “yardım cihazlarını (aletlerini) da kapsayacak şekilde yardım hizmetlerinin” mevcut kılınması da büyük bir gerekliliktir³⁰. Yeterli giyinme hakkı, hususi giyinme ihtiyaçları olan engelli kişiler bağlamında ve bu kişilerin toplumda tam anlamıyla ve etkin bir biçimde yer alabilmeleri amacıyla ayrıca özel bir öneme sahiptir. Bununla ilgili olarak uygun ve kişiye özel desteğin mümkün olduğu surette sağlanması gerekmektedir. Bu türden bir yardımın, ilgili kişilerin insan haklarına tam anlamıyla saygı duyan bir tarz ve ruhla yapılması gerekmektedir. Aynı biçimde, Komitenin 4 No’lu Genel Yorumunun (6. oturum, 1991) 8. Paragrafında belirtildiği üzere yeterli konut hakkı, engelli kişilerin erişilebilir konut hakkını da içermektedir.

VIII. F. 12. Madde: Fiziksel ve ruhsal sağlık hakkı

34. Standart Kurallara göre, “Devletler; engelli kişilere, özellikle de bebek ve çocuklara, toplumun diğer üyelerine sağlanan tıbbi bakımın aynısının verilmesini güvence altına almalıdırlar³¹. Fiziksel ve ruhsal sağlık hakkı, aynı zamanda, engelli kişilerin bağımsız ve kendine kendine yeten bireyler olmasına olanak verecek, bundan sonraki engelleri önleyecek ve bu kişilerin toplumla bütünleşmesini sağlayacak tıbbi ve sosyal hizmetlere erişim (ortopedik cihazlar da dahil olmak üzere), ve bu hizmetlerden yararlanma hakkını da içermektedir³². Aynı şekilde, engelli kişilerin “kendi kendine yeterlilik ve fonksiyonellik konusunda optimum bir seviyeye ulaşmasını” sağlayacak rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması gerekmektedir³³. Tüm bu hizmetlerin, ilgili kişilerin kendi hak ve insanlık onurlarına duyulan saygıyı sürdürebilecekleri biçimde sağlanması gerekmektedir.

IX. G. 13 ve 14. Maddeler: Eğitim Hakkı

35. Pek çok ülkedeki eğitim programları, günümüzde, engelli kişilerin en iyi eğitimi genel eğitim sistemi içerisinde alabileceğini kabul etmektedir³⁴. Buna istinaden Standart Kurallarda, “Devletlerin, engelli çocuk, genç ve yetişkinlere, bütünleşik ortamlarda ve herkesle eşit olarak ilk, orta

27 Bkz. Engelli Kişiler İçin Dünya Eylem Programı (bkz. Not 3), Paragraf 74.

28 Standart Kurallar (bkz. Not 6), Kural 9, Paragraf 2.

29 Bkz. E/CN.6/1991/2, 14 ve 59-68 Paragraflar.

30 Standart Kurallar (bkz. Not 6), Kural 4.

31 Age., Kural 2, Paragraf 3.

32 Bkz. Engelli Kişilerin Haklarına Dair Bildirge (9 Aralık 1975 tarihli ve 3447(XXX) sayılı Genel Kurul kararı), Paragraf 6; ve Engelli Kişiler İçin Dünya Eylem Programı (bkz. Not 3), 95-107. Paragraflar

33 Standart Kurallar (bkz. Not 6), Kural 3.

34 Bkz. A/47/415, Paragraf 73.

ve yüksek eğitim fırsatı verilmesi ilkesini tanıması” gerektiği belirtilmektedir³⁵. Bu yaklaşımın uygulanabilmesi içinse, Devletler, öğretmenlerin normal okullarda engelli çocuklara eğitim verebilecek şekilde yetiştirilmesi ve engelli kişilerin engelli olmayan yaşlılarıyla aynı eğitim düzeyine sahip olmalarını sağlayacak ekipman ve yardımın sağlanmasını güvence altına almalıdırlar. Örneğin, sağır çocuklarla ilgili olarak çocukların erişebilecekleri ve önemi çocukların tüm sosyal çevrelerinde kabul edilmesi gerekli işaret dilinin ayrı bir dil olarak tanınması gerekmektedir.

X. H. 15. Madde: Kültürel yaşama katılma ve bilimsel gelişmelerin nimetlerinden yararlanma hakkı

36. Standart Kurallara göre, “Devletler, engelli kişilerin yaratıcı, sanatsal ve zihinsel potansiyellerini kullanabilmeleri fırsatını, yalnızca kendi yararları için değil, aynı zamanda, kentsel ya da kırsal bölgelerde içinde yaşadıkları toplumun kültürel açıdan daha da zenginleştirilmesi bakımından da elde etmelerini güvence altına almalıdırlar. ...Devletler, kültürel faaliyet ve hizmetlerin sunulduğu yerlerin, engelli kişilerin erişim ve kullanımına uygun olmasını desteklemelidir³⁶”. Aynı kural eğlence, spor ve turizm yerleri için de geçerlidir.

37. Engelli kişilerin kültürel yaşama ve eğlence yaşamına tam katılım hakkı, iletişim engellerinin mümkün olan en üst düzeyde kaldırılmasını da gerektirmektedir. Bununla ilgili yararlı tedbirler arasında, “zihinsel engelli kişiler için sesli kitap ve basit bir dilde, açık biçimde ve renkli yazılmış materyaller kullanımı ile sağırılar için özel olarak hazırlanmış televizyon ve tiyatrolar” gösterilebilir³⁷.

38. Engelli kişilerin kültürel yaşama eşit olarak katılımlarının kolaylaştırılması için, halkın engel konusunda Hükümetler tarafından bilgilendirilmesi ve eğitilmesi gerekir. Özellikle de engelli kişiler aleyhine olan önyargı ve batıl inanışların giderilmesi yönünde tedbirler alınmalıdır. Bunlara örnek olarak, epilepsiyi kişinin içine kötü ruh girmesi olarak gören veya engelli bir çocuğu, ailesinin uygun şekillerde cezalandırılması olarak gören bakış açıları gösterilebilir. Benzer bir şekilde halkın, engelli kişilerin engelli olmayan kişiler kadar restoran, otel, eğlence merkezleri ve kültürel mekanlardan yararlanma hakkı olduğu konusunda eğitilmesi gerekmektedir.

35 Standart Kurallar (bkz. Not 6), Kural 6.

36 Age., Kural 10, 1-2. Paragraflar.

37 Bkz. A/47/415, Paragraf 79.

2- AVRUPA KONSEYİ

2-1. Bakanlar Komitesi Kararları (Özet)

Engelliler için Uygun Politikalar hakkında Avrupa Konseyi Üye Devletlere Yönelik Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Tavsiyesi No. R (92) 16

(Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 9 Nisan 1992'de Bakanlık Temsilcilerinin 474. toplantısında kabul edilmiştir.)

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi üye devletlere;

Kendi rehabilitasyon programlarını düzenleyerek bu tavsiyenin ekinde savunulan önlemleri almalarını ve belirlenen ilkeleri takip etmelerini; bu tavsiyenin engellilerin rehabilitasyonu ile ilgili kamu ve özel daireler arasında geniş bir şekilde dağıtılmasını sağlamalarını; ulaşılan somut sonuçlara açıklık getirecek şekilde, engellilerin rehabilitasyonu ile ilgili düzenlemeler hakkında güncel raporlar düzenleyerek periyodik kayıtlar temin etmelerini tavsiye eder.

Bu tavsiye Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin AP (84) 3 Nolu Tavsiyesi ile yer değiştirecektir.

Tavsiyenin ekinde yer alan önlemler ve ilkeler önleyici, toplumla bütünleştirici, istekleri doğrultusunda bağımsız yaşamlarına yönelik yardım edilmesine yönelik genel politikaların oluşturulmasını; bu politikaların toplumsal yaşamın tüm alanlarıyla ve özellikle önleyicilik ve sağlık eğitimi, tanımlama ve teşhis, tıbbi yardım ve terapi, eğitim, mesleki kılavuzluk ve eğitim, iş, sosyal bütünleşme ve gündelik ortam, sosyal, ekonomik ve yasal koruma, engellilerin sosyal bütünleşmesinde ve rehabilitasyon süreçlerinde yer alan kişilerin eğitimi, bilgilendirme, istatistikler ve araştırmalarla ilgili olmasını; konuyla ilgili genel yasal düzenlemeler yapılmasını içermektedir.

Bağımlılık hakkında Avrupa Konseyine Üye Devletlere Yönelik Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Tavsiyesi No. R (98) 9

(Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 18 Eylül 1998'de Bakanlık Temsilcilerinin 521. toplantısında kabul edilmiştir.)

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi üye devletlere;

Bu tavsiyedeki haliyle kamuoyunu bağımlılık konusunda bilgilendirmelerini, belirlenen ilkeler doğrultusunda konuyla ilgili önlemler almalarını, konuyla ilgili olarak yasal düzenlemeler yapmalarını tavsiye eder. Buna göre bağımlılık bir kişinin fiziksel, psikolojik ya da entelektüel otonomisini kaybetmesi ya da olmaması nedeniyle gündelik faaliyetlerini yerine getirirken belli yardımlara ya da hizmetlere ihtiyaç duyduğu bir aşamadır. Bağımlı olan kişi ya da kişilere yönelik bir politika bağımlılığı ortadan kaldırmaya ya da önlemeye veya bağımlılığı arttırmaktan çok azaltmaya yönelik olmalı; bağımlı kişinin ihtiyaçlarını ve arzularını kendi kendine karşılamasına yardımcı olmalı; aile yardımı servisleri ve teknik yardımlar gibi bağımlı kişilerin kendi yararlarına olan hizmetlere erişimine yönelik ek koruyucu önlemler alınmalı; bağımlı kişilerin kendi yaşamlarını kendilerinin belirlemesi ve onurlarına saygı gösterilmesi için temel garantiler sağlanmalı; önleyici politikalar öncelikle sağlık eğitimi, kaza önleme, tarama ve teşhis, hastalıkla ilgili nedenlere etkin tıbbi müdahale,yalıtım riskini azaltmaya yönelik olmalıdır.

Engellilerin Tam Bir Şekilde Sosyal Katılımına Hakkında Avrupa Konseyi Parlamenteler Meclisinin 1592 (2003) Nolu Tavsiyesi (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 24 Eylül 2003'de Bakanlık Temsilcilerinin 853. toplantısında kabul edilen cevap.)

CM/AS(2003)Rec1592 sonuç 26 Eylül 2003

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 1592 (2003) Nolu Tavsiyesini memnuniyetle karşılamaktadır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tavsiyeyi üye devletlerin dikkatine sunmuştur. Ayrıca ilgili tüm komiteler konuyla ilgili olarak bilgilendirmiştir.

Avrupa Konseyine Üye Devletlerde İşaret Dilinin Korunması hakkında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 1598 (2003) Nolu Tavsiyesi (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 16 Haziran 2004'de Bakanlık Temsilcilerinin 888. toplantısında kabul edilen cevap.)

CM/AS(2004)Rec1598 sonuç, gözden geçirilmiş metin 5 Temmuz 2004

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Avrupa Konseyine Üye Devletlerde işaret dilinin korunması sorununa başından sonuna kadar gereken önemi vermektedir. Konuyla ilgili olarak eğitim, engellilerin rehabilitasyonu, bölgesel/azınlık dillerinin korunması alanlarındaki Avrupa Konseyinin üç uzman komitesinden görüş istemiştir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin tavsiye kararındaki konular hakkında, uzman komitelerin görüşlerini temel alarak derinlemesine tartışmış ve şu sonuçlara ulaşmıştır: İşaret dilleri önemlidir ve özel bir dikkat ve korumayı hak etmektedir. Avrupa Konseyinin faaliyeti dilin statüsünü yaygınlaştırmak yerine işaret dilinin kullanımı yoluyla bu hakka erişim üzerinde odaklanmalıdır. Soruna ilişkin gelecekte herhangi bir olası belge oluşturulmadan önce, işaret dilinin kullanıcıları ve kurumsal temsilcileriyle danışma toplantılarını içerecek şekilde işaret dilinin kullanım ihtiyacı hakkında bir çalışma yürütülmelidir.

2.2- Parlamenterler Meclisinin Tavsiye Kararları (Özet)

Engellilerin Tam Bir Şekilde Sosyal Katılımına Hakkında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 1592 (2003) Nolu Tavsiyesi

Avrupa Konseyi Parlamenterler meclisinin tavsiyesi, László Surján tarafından Avrupa Konseyinin Sosyal, Sağlık ve Aile Sorunları Komitesine sunulan Doc. 9632 nolu rapora dayanmaktadır. Rapordan hareketle Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tüm Üye Devletleri,

Engellilerin Bütünleşmesi Politikalarından sorumlu olan 2. Avrupa Bakanlar Konferansına katılmaya ve burada üzerlerine aldıkları görevleri yerine getirmeye; Avrupa Konseyinin Sosyal ve Kamu Sağlığı alanlarındaki ilgili sözleşmelerini kabul etmeye davet eder. Buna paralel olarak Avrupa Konseyinin ilgili yapılarına talimat verilmesini, Avrupa Konseyinin iki temel yasal belgesi olan Avrupa İnsan Sözleşmesi ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartında ayrımcılığı yasaklayan maddelerin kesin bir şekilde engellilik temelli ayrımcılığa da içerdiğini göz önünde bulundurmalarını; Birleşmiş Milletlerin konuyla ilgili olarak daha aktif çalıştırılmasını; konuyla ilgili bilinç geliştirme faaliyetlerinin yapılmasını; ulusal yasalar yapılmasını tavsiye eder.

Avrupa Konseyine Üye Devletlerde İşaret Dilinin Korunması Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 1598 (2003) Nolu Tavsiyesi

Avrupa Konseyi Parlamenterler meclisinin tavsiyesi, Mr Malcolm Bruce tarafından Avrupa Konseyinin İnsan Hakları ve Yasal Sorunlar Komitesine sunulan Doc. 9738 nolu rapora ve Baroness Knight tarafından Avrupa Konseyinin Sosyal, Sağlık ve Aile Sorunları Komitesine sunulan Doc. 9765 nolu görüşe dayanmaktadır. Rapor ve görüşten hareketle Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tüm Üye Devletleri,

İşaret dilinin korunmasıyla ilgili olarak göze çarpan sorunların açıklığa kavuşturmak için ulusal uzmanlar ve sağır topluluklarının temsilcileriyle danışma içinde bir hazırlık çalışmasının yapılması için Avrupa Konseyinin ilgili yapılarına talimat verilmesini; bu dilleri kullananları temsil eden derneklerin katılımının zorunlu olduğu ihtiyaçları belirleyen tam bir çalışmanın yapılacağı ve kullanılacağı yöntemler, kaynaklar ve toplantılar hakkın belirleyen kesin tarihlerle belirlenmesini, ulaşılabilecek olan açık hedeflerin belirlenmesini; belli bir bölgeye ait olmayan azınlık dilleri arasında, işaret dillerinin Avrupa Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Şartında yer alması için şarta yönelik bir ek protokol taslağı üzerinde düşünülmesini; kendi bölgelerindeki resmi tanımlarda işaret dilinin kullanımına yer vermemelerini; işaret dili çevirmenlerinin ve öğretmenlerinin eğitilmesini; sağır insanlara yönelik işaret dili eğitimi verilmesini; işaret dili alanında, sağırlarla ve duyma sorunlu çocuklarla çalışmalarda hazır hale gelmeleri için öğretmenlerin eğitilmesini; işaret dilinde televizyon yayınlarının yapılmasını ve genel faaliyetlerde konuşma dilinin çevrildiği işaret dilinin kullanıldığı, alt yazılı programların yapılmasını, sağır ve duyma sorunlu insanların işaret dilinin kullanımı konusunda bilgilendirilmesini; yeni teknolojilerin kullanımında faydanılmasını ve sağırlar için mevcut hale getirilmesini; orta dereceli okullarda işaret dilini öğretilen diğer dillerle eşit statüde sayan bir akademik değer olarak kabul edilmesini; sağır insanların konuşma veya iki dilli okul sistemleri arasında özgürce seçim yapma hakkının tanınmasını; işaret dilinde öğretici kitapların yayınlanması için kaynak ayrılmasını tavsiye eder.

3- AVRUPA BİRLİĞİ

3.1- Avrupa Birliği Konseyinin Karar ve Tavsiyeleri (Özet)

Normal eğitim sistemlerine engelli gençlerin ve çocukların entegrasyonu ile ilgili Konseyin 31 Mayıs 1990 tarihli toplantısında kabul edilen Eğitim Bakanları ve Konsey Kararı Resmi Gazete C 162 , 03/07/1990 P. 0002 – 0003 (90/C 162/02)

Avrupa Birliği Konseyi Üye Devletlerin;

Eğitim politikalarında, normal eğitim sistemlerine engelli gençlerin ve çocukların entegrasyonu için gereken her türlü düzenlemenin yapılmasına, kaynak ayrılmasına ve materyalin üretilmesine karar vermiştir.

Engelliler için fırsat eşitliği hakkında Konseyin 20 Aralık 1996 tarihli toplantısında kabul edilen Üye Devletlerin Hükümet Temsilcileri ve Konsey Kararı Resmi Gazete C 012 , 13/01/1997 P. 0001 – 0002 (97/C 12/01)

Avrupa Birliği Konseyi Üye Devletlerin;

Ulusal politikalarını engelli kişilerin toplum içinde güçlenmelerini sağlayacak şekilde düzenlemelerine, engellilere yönelik olumsuz ayrımcılığın durdurulması için gereken her türlü önlemlerine, engellilerin fırsat eşitliğini sağlamak için geniş bir şekilde sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapmalarına, engellilerin topluma tam bir şekilde katılmaları yönündeki her türlü engelli kaldırmalarına, konuyla ilgili olarak her türlü yasal ve pratik önlemlerine karar vermiştir.

Engelliler için park kartı hakkında Konseyin 4 Haziran 1998 tarihli 98/376/EC nolu Tavsiyesi. Resmi Gazete ISSN 0378-6978

Avrupa Birliği Konseyi Üye Devletlere;

Her bir devlet kendi içinde ayrı ayrı olmak üzere tavsiyede belirtildiği haliyle engelliler için bir park kartı temin etmelerini; engelliler için park kartlarının 1 Ocak 1999'dan itibaren tanınmasını; engellilerin park kartlarını ve bu konudaki taleplerini konu edinen ve AB'ye Üye Devletlerdeki farklı koşulları göz önünde bulunduran teknik bir bilgi notu hazırlamalarını; engelliler için park kartları konusunda standart bir model yaratılması için gereken her türlü zorunlu adımın atılarak en geç 1 Ocak 2000 tarihi itibarıyla hazır hale getirmelerini, bu Tavsiyeye uyguna olarak attıkları adımlar konusunda 1 Ocak 2000'den önce AB Komisyonunu bilgilendirmelerini tavsiye eder.

Engellilerin iş bulmaları konusunda eşit fırsatlar edinmesi hakkında Konseyin 17 Temmuz 1999 tarihli toplantısında kabul edilen Üye Devletlerin Hükümet Temsilcileri ve Konsey Kararı (1999/C 186/02)

Avrupa Birliği Konseyi Üye Devletlerin;

Engelli kişilerin iş bulmaları konusunda eşit fırsatlar edinmesi için gereken her türlü yasal ve pratik önlemlerine, konuyla ilgili olarak geniş bir şekilde sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapmalarına, yapılacak düzenlemelerin kamu ve özel sektörü de içerecek şekilde yapılmasına karar vermiştir.

Avrupa Birliği Komisyonunun engellilerin onuru ve haklarının korunması ve yaygınlaştırılmasına dair uluslararası nitelikte yasal bağlayıcılığı olan bir belgenin görüşmelerine katılmasına yönelik Komisyonu yetkilendirmek için Avrupa Birliği Konseyine 24 Ocak 2003 tarihli Tavsiyesi. SEC (2003) 116

Avrupa Birliği Konseyine yönelik bu Tavsiyenin amacı “engellilerin onuru ve haklarının korunması ve yaygınlaştırılmasına dair bütüncül ve kapsamlı bir uluslararası sözleşme için önerileri görüşmek” üzere kurulan Birleşmiş Milletler Ad Hoc Komitesinin gelecekteki oturumu bağlamında

müzakerelere katılmak için Komisyonun yetkilendirilmesi ve bu görüşmeleri Avrupa Topluluğu adına yürütmesidir. Topluluğun yetkisi engellilik temelli ayrımcılıkla mücadele etme sorumluluğunu Toplu luğa veren AB Anlaşmasının 13. Maddesi gereği yetkilidir. Topluluk bu yeni konumunu, özellikle de istihdam ve meslek alanlarında daima kullanmaktadır.

Eğitim ve öğretimde engelli öğrencilerin ve çocuklar için eşit olanaklar hakkında Konseyin 5 Mayıs 2003'de kabul edilen Kararı Resmi Gazete C 134 , 07/06/2003 p. 0006 – 0007 (2003/C 134/04)

Üye devletler;

Kendilerine tahsis edilen eğitim ve öğretimler ve kendilerine ayrılan bir okul sistemi yoluyla toplumda özel ihtiyaçları olan gençlerin ve çocukların tam entegrasyonu desteklenmeli ve cesaretlendirilmelidir; engelliler için yaşam boyu öğrenme yeni iletişim araçları da kullanılarak mümkün hale getirmelidir; özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilere ve çocuklara her türlü teknik yardımı ve hizmeti sağlamalıdır; eğitimin biçimi belirlemek konusunda engellilere izin vermeli ve bu konuda daha fazla bilgilendirme ve rehberlik yapmalıdır, eğer zorunluyla aileler veya aileden sorumlu diğer kişiler eğitimin biçimi belirlemeye dahil edilmelidir; öğretmenlerin konuyla ilgili olarak eğitilmesini ve kendilerine her türlü teknik ve pedagojik desteği sağlanmalıdır; Avrupa düzeyinde elde edilen bilgileri ve deneyimleri paylaşmalıdır.

Engellilerin kültürel alt yapıya ve kültürel faaliyetlere erişimi hakkında Konseyin 6 Mayıs 2003'de kabul edilen Kararı Resmi Gazete C 134 , 07/06/2003 p. 0006 – 0007 (2003/C 134/05)

Üye devletler;

Engellilerin kültür ve sanatla bütünleşmesi için yöntemleri dikkatle incelemeli ve engellilerin kendi çalışmalarını yaygınlaştırmalarını ve üretmelerini desteklemelidir; olumlu bir engelli imajının yaygınlaşmasını sağlamak için kültür sektörünü cesaretlendirmelidir; konuyla ilgili her türlü engelin kaldırılması için harcanan çabalara devam etmelidir;

Engellilerin istihdamı ve sosyal entegrasyonu hakkında Konseyin 15 Temmuz 2003'de kabul edilen Kararı Resmi Gazete C 175 , 24/07/2003 P. 0001 – 0002 (2003/C 175/01)

Üye devletler;

Sivil toplumu da içerecek şekilde engellilerle ilgili tüm yapılarıyla hem ulusal hem de Avrupa düzeyinde daha fazla işbirliğini yaygınlaştırmalıdır; engellilerin diğer yurttaşlarla eşit haklara sahip olduğu kabul etmeli ve toplumun tüm kesimlerinde engellilerin katılımını ve entegrasyonunu yaygınlaştırmalıdır; eşit muamele önlemlerini güçlendirmek ve eğitim ve öğretimin tüm aşamalarına katılımını ve entegrasyonu sağlamak yoluyla engellilerin çalışma hayatına entegre olmalarının önündeki tüm engelleri kaldırmaya yönelik çabalara devam etmelidir; konuyla ilgili olarak engellerin yeni iletişim teknolojilerinden yararlanması sağlanmalı ve engelliler için yaşam boyu öğrenmenin gerçekleşmesini sağlamalıdır; engellilerin sosyal yaşama ve özellikle de çalışma yaşamına erişimlerinin önündeki engelleri kaldırmalıdır; istihdam ve iş konusunda eşit muamele için genel bir çerçeve oluşturan Yönergenin hayata geçmesini ve uygulanmasını temin etmelidir; engellilerin sosyal entegrasyonu ve istihdamını yaygınlaştırılması yönünde daha fazla adım atılması için ihtiyaçları karşılamalıdır; sosyal dışlanma ve yoksullukla ilgili olarak gelecekteki ulusal eylem planlarının taslağı hazırlanırken engellilerin katılımı konusuna yer vermelidir; engellilere dair veriler toplamalı ve bu verileri toplarken toplumsal cinsiyete ilişkin verilere özel bir önem vermelidir; engellilere ilişkin politikalar belirlerken engelli kadınların durumuna gereken önemi vermelidir.

VI. BÖLÜM

YAŞA DAYALI AYRIMCILIĞA UĞRAMAMA HAKKINA DAİR ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI BELGELERİ

1- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

1.1- Yaşlılara Dair Birleşmiş Milletler İlkeleri: Çev. İdil Işıl Gül

Genel Kurul,

Yaşlıların yaşadıkları toplumlara yaptıkları katkıları takdir ederek,

Birleşmiş Milletler halklarının Birleşmiş Milletler Şartı'nda, diğerleri yanında, temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkek ve kadınların ve küçük ve büyük tüm ulusların eşitliğine inançlarını yeniden ilan etmeye ve sosyal bakımdan ilerlemeyi geliştirmeye ve daha geniş bir özgürlük içinde daha iyi yaşama koşulları sağlamaya ilişkin kararlılıklarını ilan ettiklerinin bilinciyle,

Bazı gruplara yönelik evrensel standartların uygulanmasının güvence altına alınması amacıyla Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'de ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'de ve diğer beyannamelerde düzenlenen hakları gözeterek,

Dünya Yaşlanma Asamblesi'nce kabul edilen ve Genel Kurul'un 3 Aralık 1982'de 37/51 sayılı kararıyla uygun bulunan Yaşlanmaya İlişkin Uluslararası Eylem Planı doğrultusunda,

Yaşlıların durumlarının, sadece ülkeden ülkeye değil, ülke içinde ve bireyler arasında da son derece değişiklik gösterdiğinin, bunun da çeşitli politikaların benimsenmesini gerektirdiğinin bilincinde olarak,

Tüm ülkelerde daha fazla sayıda kimsenin, daha önceye kıyasla daha iyi sağlık koşullarında ileri yaşlara eriştiğinin farkında olarak,

Bilimsel araştırmaların, yaşla birlikte kaçınılmaz olarak ve geri dönüşü olmayacak şekilde bir gerileme olacağı yönündeki klişeleri çürüttüğünün farkında olarak,

Yaşlıların sayı ve oranının arttığı bir dünyada, istekli ve muktedir yaşlıların toplumda sürdürülmekte olan faaliyetlere katılım ve katkılarının sağlanmasına yönelik fırsatlar sunulması gerektiğine kani olarak,

Gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde, aile hayatındaki sıkıntıların azaltılabilmesi için, bakıma ihtiyaç duyan yaşlılara bakım sağlayan kişilere destek olunması gerektiğinin bilincinde olarak,

Yaşlanmaya İlişkin Uluslararası Eylem Planı ve Uluslararası Çalışma Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü ve diğer Birleşmiş Milletler yapıları çerçevesindeki sözleşmeler, tavsiyeler ve kararlarla ortaya konulan standartları akılda tutarak,

Hükümetleri, aşağıdaki ilkeleri kendi ulusal programlarına dahil etmeleri konusunda teşvik etmektedir:

XI. Bağımsızlık

1. Yaşlıların, kendilerine bir gelir sağlanması yoluyla, aile veya toplum desteğiyle veya kendi imkanlarıyla yeterli gıdaya, suya, barınma imkanına, giysiye ve sağlık bakımına erişimi sağlanmalıdır.

2. Yaşlılar, çalışma imkanına veya gelir getiren diğer imkanlara erişim imkanına sahip olmalıdır.

3. Yaşlılar, işgücünden ne zaman ve nasıl bir süreç sonunda ayrılacaklarına ilişkin kararlara katılabilmelidirler.

4. Yaşlıların uygun öğretim ve eğitim programlarına erişimi bulunmalıdır.

5. Yaşlılar, güvenli ve kişisel tercihlerine ve değişen yeteneklerine göre uyarlanabilen ortamlarda yaşayabilmelidirler.

6. Yaşlılar, mümkün olduğunca uzun bir süre kendi evlerinde ikamet edebilmelidirler.

XII. Katılım

7. Yaşlıların topluma dahil olmaya devam etmeleri, esenlikleri üzerinde doğrudan etkili olabilecek politikaların oluşturulmasına ve uygulanmasına etkin şekilde katılmaları ve bilgi ve becerilerini sonraki kuşaklarla paylaşabilmeleri gerekir.

8. Yaşlılar topluma hizmet edebilecekleri olanaklara ulaşabilmeli veya bu tür olanaklar yaratabilmeli ve kendi ilgi ve yeteneklerine uygun pozisyonlarda gönüllü olarak çalışabilmelidir.

9. Yaşlılar, yaşlılardan oluşan oluşum ve örgütler kurabilmelidirler.

XIII. Bakım

10. Yaşlılar, her toplumun kültürel değer sistemine uygun olarak, aileler ve toplum tarafından sunulan bakım ve korumadan yararlanmalıdır.

11. Yaşlılar, fiziksel, zihinsel ve duygusal durumlarını en üst seviyede tutmalarını veya en üst seviyeye çıkartmalarına yardımcı olacak sağlık hizmetlerine erişebilmelidirler.

12. Yaşlılar, özerkliklerini, korunma ve bakımlarını güçlendirecek sosyal hizmetlerle hukuksal hizmetlere erişebilmelidirler.

13. Yaşlılar, insancıl ve güvenli bir ortamda, koruma, rehabilitasyon ve sosyal ve zihinsel faaliyetleri destekleyici hizmetlerin sunulduğu, kurumsal bakımdan yeterli düzeyde yararlanma imkânına sahip olmalıdırlar.

14. Yaşlılar, sığınma, bakım veya tedavi hizmetlerinin sunulduğu yerlerde buldukları süreç, onur, inanç, ihtiyaç ve mahremiyetlerine tam saygı gösterilmesi ve bakım ve yaşamlarına ilişkin karar alma hakkı dahil olmak üzere, insan hak ve temel özgürlüklerinden yararlanabilmelidirler.

XIV. Kişisel tatmin

15. Yaşlılar, varlıklarının tam gelişimini sağlayacak imkânlardan yararlanabilmelidirler.

16. Yaşlıların, toplumun eğitsel, kültürel, manevi ve boş zamanların değerlendirilmesine ilişkin kaynaklarına erişimi bulunmalıdır.

XV. Onur

17. Yaşlılar onurlu ve güven içinde ve sömürüye, fiziksel veya zihinsel istismara maruz kalmaksızın yaşayabilmelidirler.

18. Yaşlılara yaşlarına, cinsiyetlerine, ırk veya etnik kökenlerine, engelli olup olmadıklarına veya diğer herhangi bir duruma bakılmaksızın adil şekilde muamele edilmeli, ve ekonomik katkılarından bağımsız olarak itibar gösterilmelidir.

1.2 - BM Madrid Siyasi Bildirisi (A/CONF.197/9): Çev. İdil Işıl Gül

Madde 1

Biz, Madrid’de İkinci Dünya Yaşlanma Asamblesi’nde bir araya gelen Hükümet temsilcileri, yirmi birinci yüzyılda nüfusun yaşlanmasının yarattığı fırsat ve zorluklara ilişkin olarak gerekli tedbirleri almak ve toplumun her yaştan kişiye uygun şekilde gelişmesini sağlamak amacıyla, 2002 Yaşlanmaya İlişkin Uluslararası Eylem Planı’nı kabul etmeye karar verdik. Eylem Planı kapsamında, ulusal ve uluslararası düzlemler dahil olmak üzere her düzlemde, öncelikli olan üç konuda eyleme geçme kararlılığımızda: Yaşlılar ve kalkınma; sağlık ve esenliğin yaşlılıkta da sürmesini sağlama; ve engelleri ortadan kaldırıcı ve destekleyici bir çevre yaratma.

Madde 2

Dünyanın birçok bölgesinde yaşam süresi beklentisinin artmasını, insanlığın en önemli başarılarından biri olarak sevinçle karşılıyoruz. Dünyanın daha önce benzeri görülmemiş bir demografik dönüşümden geçtiğinin ve 2050 yılında 60 yaş ve üstündeki kişilerin sayısının 600 milyondan yaklaşık 2 milyara ulaşacağını ve 60 yaş ve üstündeki kişilerin oranının ikiye katlanarak yüzde 10’dan 21’e çıkacağını bilincindeyiz. Artışın en çok ve en hızlı olarak gerçekleşeceği ülkeler, önümüzdeki 50 yıl içerisinde yaşlı nüfusun dört katına çıkacağı gelişmekte olan ülkelerdir. Bu demografik dönüşüm, tüm toplumları fırsatların artırılması, özellikle de yaşlıların hayatın tüm alanlarına tam katılımının sağlanmasına yönelik fırsatların artırılması doğrultusunda zorlamaktadır.

Madde 3

Devlet ve Hükümet Başkanlarımız tarafından önemli Birleşmiş Milletler konferans ve zirvelerinde, bunların izlenmesi süreçlerinde ve Binyıl Bildirisi’nde, uluslararası ve ulusal çevrenin her yaştan kişiye uygun yönde gelişmesini sağlamaya ilişkin olarak ifade edilen kararlılığı yineliyoruz. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1982 yılında kabul edilen Yaşlanmaya İlişkin Uluslararası Eylem Planı’nda, Genel Kurul tarafından 1991’de kabul edilen Yaşlılara Dair Birleşmiş Milletler İlkeleri’nde yer alan ve bağımsızlık, katılım, kişisel tatmin ve onur konularında rehber niteliğindeki ilke ve tavsiyeleri de teyit ediyoruz.

Madde 4

2002 Yaşlanmaya İlişkin Uluslararası Eylem Planı’nın tam olarak uygulanmasına yönelik ulusal çabaların desteklenebilmesi için, bu konudaki uluslararası işbirliğinin artırılmasının son derece önemli olduğunu da vurguluyoruz. Bu çerçevede uluslararası toplumu, ilgili tüm aktörler arasında işbirliğini arttırmaya davet ediyoruz.

Madde 5

Demokrasinin geliştirilmesi, hukukun üstünlüğünün pekiştirilmesi ve cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi ile, kalkınma hakkı dahil olmak üzere insan hak ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesine yönelik her türlü çabayı göstermeye ilişkin kararlılığımızı teyit ediyoruz. Yaşa dayalı ayrımcılık dahil olmak üzere, ayrımcılığın tüm türlerini ortadan kaldırmayı taahhüt ediyoruz. Yine, insanların yaşlanırken tatminkar, sağlıklı ve güven içinde bir yaşama sahip olabilmeleri ve kendi toplumlarının ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yaşamına etkin şekilde katılabilmeleri gerektiğini kabul ediyoruz. Yaşlıların onurlarının tanınmasının güçlendirilmesi ve ihmal, istismar ve şiddetin her türünün ortadan kaldırılması konularında kararlıyız.

Madde 6

Modern dünya, erkek ve kadınların daha iyi sağlık koşullarında yaşlanmaları ve azami esenlik içinde yaşamaları; yaşlıların topluma dahil olma ve katılma imkanlarının yaratılması; yaşlıların toplumlarına ve toplumlarının kalkınmasına daha etkili şekilde katkıda bulunmaları; ve yaşlıların kimse-

lerin ihtiyaç duydukları bakım ve desteğin sürekli olarak geliştirilmesi bakımından, daha önce benzeri görülmemiş bir zenginliğe ve teknolojik imkanlara sahiptir ve bu konularda olağanüstü fırsatlar sunmaktadır. Erken ve kadınların yaşlanmaları sürecinde fırsatları ve yaşam kalitesini arttırabilmek ve destek sistemlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak ve böylelikle toplumun tüm yaşlara uygun hale gelmesinin temellerini oluşturmak için, ortak çaba gösterilmesi gerektiğini kabul ediyoruz. Yaşlanma bir başarı süreci olarak kabul edildiğinde, üst yaş gruplarının becerileri, deneyimleri ve kaynakları daha olgun, birbirine kenetlenmiş ve insancıl toplumlar yaratılmasında kullanılacak değerler olarak görülecektir.

Madde 7

Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerin, özellikle de az gelişmiş ülkelerin ve ekonomileri geçiş sürecinde olan diğer bazı ülkelerin, küresel ekonomiye bütünleşmeleri ve ona tam olarak dahil olabilmeleri önünde önemli engeller bulunmaktadır. Sosyal ve ekonomik kalkınmanın getirileri tüm ülkelerde paylaşılmadıkça, artan sayıda insan, özellikle de tüm ülkelerdeki, hatta bütün bölgelerdeki yaşlılar, küresel ekonomiden dışlanmış olacaklardır. Bu nedenle, yaşlanma konusunun kalkınma programlarına ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik stratejilere dahil edilmesinin ve tüm gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomiye tam katılımının sağlanmasına yönelik çabaların önemini kabul ediyoruz.

Madde 8

Yaşlanma konusunu sosyal ve ekonomik stratejiler, politikalar ve eylemlere etkili şekilde dahil etmeyi taahhüt etmekle birlikte, özgül politikaların her ülkenin koşullarına bağlı olarak değişeceğini de kabul ediyoruz. Yaşlı kadın ve erkeklerin ihtiyaç ve deneyimleri gözetilerek, tüm politika ve programlarda cinsiyetin etkisinin gözetilmesi ihtiyacını kabul ediyoruz.

Madde 9

Silahlı çatışma ve yabancı işgali durumlarında yaşlıları korumayı ve onlara yardım etmeyi taahhüt ediyoruz.

Madde 10

Yaşlıların sahip olduğu potansiyel, kalkınma için güçlü bir temel oluşturur. Bu husus, toplumun yaşlıların becerileri, deneyimleri ve bilgeliklerinden, sadece onların kendi iyiliklerinin sağlanması için değil, toplumun tümünün iyiliğinin sağlanması için yararlanmasını mümkün kılar.

Madde 11

Yaşlanmaya ilişkin politikaların geliştirilmesinde önemli bir araç olarak, diğerleri yanında ulusal ve uluslararası istatistik örgütlerince geliştirilmiş olan güvenilir ve uyumlu göstergelere dayanan yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili uluslararası araştırmaların önemini vurguluyoruz.

Madde 12

Yaşlıların beklentileri ve toplumun ekonomik ihtiyaçları, yaşlıların içinde yaşadıkları toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel hayatına katılımlarını gerektirmektedir. Yaşlılar, istedikleri ve çalışabildikleri süre boyunca, tatminkar ve üretken bir işte çalışabilme imkanına sahip olmalı, eğitim ve mesleki eğitim programlarına erişim imkanları devam etmelidir. Yaşlıların güçlendirilmesi ve onların tam katılımının sağlanması, aktif yaşlanmanın temel unsurlarıdır. Yaşlılara, uygun sürdürülebilir sosyal destek sunulmalıdır.

Madde 13

Yaşlıların özgül ihtiyaçlarını gözetilen temel sosyal hizmetleri geliştirmenin, sunmanın ve bunlara erişimi güvence altına almanın, Hükümetlerin asli görevi olduğunu vurguluyoruz. Bu hedefe ulaşmak için yerel yönetimler, hükümet-dışı kuruluşlar dahil olmak üzere sivil toplum, özel sektör,

gönüllüler ve hayır işleri yapan örgütler, yaşlıların kendileri ve yaşlılar için veya yaşlılar tarafından kurulan örgütler, aileler ve kişi topluluklarıyla birlikte çalışmamız gerekmektedir.

Madde 14

Herkesin ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardına sahip olma hakkından tam olarak yararlanmasını aşamalı olarak sağlamanın önemini kabul ediyoruz. Ulaşılması sağlık alanı yanında diğer birçok sosyal ve ekonomik alanda çaba gösterilmesi ile mümkün olan en yüksek sağlık standardına sahip olmanın, tüm dünyada en önemli sosyal amaç olduğunu tekrar teyit ediyoruz. Yaşlılara, fiziksel ve zihinsel sağlık hizmetleri dahil olmak üzere, sağlık bakım ve hizmetlerine evrensel ve eşit erişim sağlamayı taahhüt ediyor ve yaşlanmakta olan toplumların artan şekilde ek politikalara, özellikle de bakım ve tedavi, sağlıklı yaşam biçimlerinin benimsenmesi ve destekleyici çevrelerin yaratılması konularında politikalara ihtiyaç gösterdiğini kabul ediyoruz. Yaşlıların bağımsızlığını, erişim imkanlarını ve yaşlı yaşamın tüm alanlarına tam katılımlarını sağlayacak şekilde güçlendirilmesini gerçekleştireceğiz. Yaşlıların bakım sağlayan kimseler olarak kalkınmaya katkılarının farkındayız.

Madde 15

Ailelerin, gönüllülerin, toplulukların, yaşlıların kurdukları örgütlerin ve diğer toplum-temelli örgütlerin, Hükümetler tarafından sunulan hizmetlere ek olarak sundukları destek ve gayriresmi bakım hizmetleri suretiyle oynadıkları önemli rolün farkındayız.

Madde 16

Hem yaşlıların, hem de gençlerin özgül ihtiyaçları bulunduğunu akılda tutarak, nesiller arası dayanışmanın ve nesiller arası ortaklıkların güçlendirilmesi ve nesiller arasında karşılıklı sorumluluğa dayalı ilişkilerin teşvik edilmesi ihtiyacını kabul ediyoruz.

Madde 17

Hükümetler, yaşlanmaya ilişkin konularda liderlik yapma ve 2002 Yaşlanmaya İlişkin Uluslararası Eylem Planı'nın uygulama bakımından asli sorumluluğa sahiptir; ancak, merkezi ve yerel yönetimlerin, uluslararası kurumların, yaşlıların ve onların örgütlerinin, hükümet-dışı kuruluşlar dahil olmak üzere sivil toplumun diğer kesimlerinin ve özel sektörün etkili işbirliği temel önemdedir. 2002 Yaşlanmaya İlişkin Uluslararası Eylem Planı'nın uygulanması birçok kesimin ortaklığını ve dahil olmasını gerektirmektedir: Meslek örgütleri; şirketler; işçiler ve işçi örgütleri; kooperatifler; araştırma kurumları, akademik kurumlar ve diğer eğitim kurumları ve dini kurumlar; ve medya.

Madde 18

Birleşmiş Milletler sisteminin, bölgesel komisyonları dahil olmak üzere, Hükümetlere, kendi talepleri halinde, farklı ülke ve bölgelerin ekonomik, sosyal ve demografik koşullarını gözetererek, 2002 Yaşlanmaya İlişkin Uluslararası Eylem Planı'nın uygulanması, uygulamanın izlenmesi ve ulusal denetimi konularında yardım sunarak oynayabilecekleri önemli rolün altını çiziyoruz.

Madde 19

Tüm ülkelerdeki her sektörden kişileri, bireysel veya kolektif olarak, her yaştan kişiler için eşitliğe yönelik ortak bir vizyona yönelik kararlılığımıza katılmaya davet ediyoruz.

12 Nisan 2002'de, İkinci Dünya Yaşlanma Asamblesi'nin 10. Genel Kurul toplantısında kabul edilmiştir; Karar 1.

2- AVRUPA KONSEYİ

2.1- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Tavsiyeleri (Özet)

Yaşlılar hakkında Avrupa Konseyine Üye Devletlere Yönelik Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Tavsiyesi No. R (94) 9

(Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 10 Ekim 1994'de Bakanlık Temsilcilerinin 518. toplantısında kabul edilmiştir.)

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi üye devletlere;

Yaşlılar için tavsiyede yer alan ilkeler doğrultusunda uygun önlemleri almalarını tavsiye eder. Buna göre Avrupa Konseyine üye devletler, yaşlılığın bir süreç olarak algılanması, yaşlı insanların kendi yaşamlarını devam ettirebilmeleri ve kuşaklar arasında dayanışmanın sağlanması için uygun önlemleri almalıdır. Yaşlılara yönelik her türlü kötü muamele ve kötüye kullanma önlenmelidir. Yaşlıların yaşam kalitesi ve güvenliği sağlanmalıdır. Yaşlıların kendi yaşamlarını belirleme ve devam ettirme haklarına saygı gösterilmelidir. Kolay incinebilir bir grup olarak yaşlıların insan haklarının korunmasına özen gösterilmelidir. Topluma bu konudaki sorumlulukları hatırlatılmalıdır. Bu konuda yeni teknolojilerin kullanılmasına özen gösterilmelidir. Kamu idarecileri yaşlıların insan haklarının yaygınlaştırılmasında sorumluluklarını yerine getirmelidir. Yaşlıların kamusal yaşama katılımı sağlanmalıdır. Yaşlıların sosyal dışlanması önlenmeli ve bu sorunla mücadele edilmelidir. Yaşlıların eğitimi ve bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.

Aile yaşamının bütünlüğü ve uyum politikaları hakkında Avrupa Konseyine Üye Devletlere Yönelik Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Tavsiyesi No. R (94) 14

(Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 22 Kasım 1994'de Bakanlık Temsilcilerinin 521. toplantısında kabul edilmiştir.)

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi üye devletlere;

Tavsiyede yer alan ilkeler doğrultusunda aile yaşamının bütünlüğü ve uyum politikalarının desteklenmesini tavsiye eder. Bu ilkeler danışma, koordinasyon, etkililik ve esneklikle ilgilidir ve ilkeler yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde herkesi kapsayacak şekilde uygulanmalıdır. Bu ilkeler doğrultusunda çocuklar aile içindeki ihtiyaçlarının ve haklarına sahip olmak yoluyla bağımsız, sorumlu ve yurttaşlıkla ilgili bir şekilde hazırlanmalıdırlar. Kamu yetkilileri çocukların kendi haklarına kendilerinin erişebilmesi için gerekli koşulları temin etmeli ve çocuklar tehlike altında olduklarında kanunlara uygun olarak ailenin özel alanına girilmesi için izin temin etmelidir. Hükümet politikaları çocukların bakımıyla ilgili ücretleri göz önünde bulundurmalıdır.

Avrupa'daki yaşlı toplumuna yönelik sosyal politikaların oluşturulması hakkında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 1591 (2003) Nolu Tavsiyesi (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 24 Eylül 2003'de Bakanlık Temsilcilerinin 853. toplantısında kabul edilen cevap.)

CM/AS(2003)Rec1591 sonuç, gözden geçirilmiş metin 26 Eylül 2003

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Avrupa Konseyi Parlamenterler meclisinin kararını memnuniyetle karşılamaktadır. Bu doğrultuda konuya ilişkin gereken önemin vererek konuyla ilgili çalışmalarını güçlendirmeyi göz önünde bulunduracaktır. Ayrıca üye devletlerin ulusal reformlar gerçekleştirmeleri için çalışma grupları oluşturulacaktır.

2.2 - Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Tavsiyeleri (Özet)

Avrupa'daki yaşlı topluma yönelik sosyal politikaların oluşturulması hakkında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 1591 (2003) Nolu Tavsiyesi

Avrupa Konseyi Parlamenterler meclisinin tavsiyesi, Mr Hegyi tarafından Avrupa Konseyinin Sosyal, Sağlık ve Aile Sorunları Komitesine sunulan Doc. 9615 nolu rapora dayanmaktadır. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tüm Üye Devletlere,

Konuyla ilgili olarak tavsiyede belirlenen ilkelere gereken dikkati vermelerini, Avrupa Konseyinin ilgili yapılarına talimat vermelerini tavsiye eder. Buna göre, ulusal emeklilik sistemlerinde reformlar gerçekleştirilmelidir. Aile ve çalışma yaşamının düzenlenmesi için çalışmalar yapılmalı ve cinsiyetler arasındaki ücretli ve ücretsiz işlere yönelik eşit olmayan paylaşımın giderilmesi için çaba harcanmalıdır. Yaşlıların insan haklarıyla ilgili faaliyetler geliştirilmeli ve takip edilmelidir. Özellikle cinsiyetler ve kuşaklar arasında daha geniş bir sosyal dayanışmanın yaygınlaşmasına dönük politikalar için araştırmalar yapılmalıdır. Avrupa'daki göçmen politikaları yaşla ilgili olarak gözden geçirilmelidir.

3- AVRUPA BİRLİĞİ

3.1- Avrupa Birliği Politikaları (Özet)

Yaşlıların saygın ve bağımsız yaşama hakkının tanımlanması, temel sosyal haklardan gelen sosyal korunma hakkından doğar. Diğer temel sosyal hakları gruplandırılan IV. Bölümde (Dayanışma), Sözleşmenin 25. maddesi eklenmemiştir. Politik yaşama katılmayı da içererek, sosyal ve kültürel yaşama katılma hakkını kapsarken ki, içeriği, sosyal context'in (bağlamın) ötesine gider. Yaşlıların hakları, Sözleşmede, yaşa bağlı olarak ayrımcılığın önlenmesinden (karşıtlığından) doğan, eşitlik hakkı olarak tanımlanmıştır (establish)

Sadece Avrupa Topluluğu Sözleşmesi madde 13EC, Amsterdam Sözleşmesi ile, Topluluğa yaş temelli ayrımcılığa karşı mücadelede açık bir yasal temel sağlar. Bununla birlikte, özellikle 1990'ların başından itibaren, üye devletler nüfusun bu kısmına ilgi göstermişlerdir. Nüfusun bir bütün olarak yaşlanıyor olması gerçekliği, onları (üye devletleri), madde 308 EC (eski madde 235) temelinde ve yetki ikamesi ilkesine uygun olarak, kuşaklar arasında dayanışmayı sağlamaya yönelik ulusal politikaları destekleyici önlemler almaya ve yaşlıların ve ailelerinin entegrasyonunu teşvik etmeye yönelmiştir.

Yaşlıların Ekonomik ve Sosyal Entegrasyonu

Yaşlılar hakkındaki 24 Nisan 1990 tarihli Komisyon İletişimi, nüfusun yaşlanmasının, sosyal ve ekonomik anlamlarını ve iç pazarın oluşmasının yaşlılar açısından sonuçlarını analiz etmektedir. Topluluğun sorumluluk alanları içinde halihazırda geliştirilmiş enstrümanların ötesinde yaşlılar lehine eylemler için bir temel teşkil etmektedir (çiftçiler için erken emeklilik, serbest dolaşım, Topluluk içinde yerleşim hakkı ve emeklilik sigortaları işlemlerinde kolaylaştırma). Komisyon, yaşlıların ekonomik ve sosyal hayata katılımı, yaşam koşulları ve 1993 yılının “yaşlılar ve kuşaklar arası dayanışma Avrupa yılı” ilan edilmesi ile ilgili, bilgi ve deneyim paylaşımı ve aktarımı önermektedir.

1999 yılında Komisyon, nüfusun yaşlanması ile ilgili tüm aktörler için, farkındalığın artırılması yönünde alınacak politik önlemler için bir strateji olması için “ Her yaş için Avrupa'ya doğru – Refahın ve Kuşaklararası dayanışmanın desteklenmesi” isimli bir iletişim yayınladı. Komisyon, nüfusun yaşlanması tüm alanlardaki sonuçlarını şöyle tarif etmekte;

- *çalışan yaş nüfusunun göreceli olarak azalması ve işgücünün yaşlanması;
- *Emeklilik sistemleri ve kamu finansı üzerinde oluşan baskı;
- *Yaşlı insanlar için artan sağlık hizmetleri gereksinimi;
- *Yaşlılar arasında kaynaklar ve ihtiyaçlar açısından farklılaşma;
- *Erkekler ve kadınlar arasındaki farklar.

Komisyon, bu temellerde politikasını oluşturmuştur ve dahil edilmesi gereken perspektifler:

- Avrupa İstihdam Stratejisinde (çalışanları işçi pazarında daha uzun tutmak, yaşam boyu öğrenimi desteklemek, çalışma esnekliğini desteklemek);
- Sosyal koruma Politikalarında (erken emeklilik trendine doğru olan trendi tersine çevirmek, kademeli emekliliğin yeni formları, daha iyi ve esnek emeklilik sistemleri);
- Sağlık ve tıp araştırma politikalarında (Topluluk araştırmaları için beşinci çerçeve programında, medikal ve sosyal araştırmalar);
- ayrımcılık ve sosyal dışlanma ile mücadelede (madde 13 EC temelinde önermeler).

Tüm bunlara paralel olarak AB

Komisyonu 17 Ekim 1991’de 91/544/EEC nolu kararıyla Yaşalılar hakkında Liaison Grubunu kurmuştur. Bunu takiben 6 Aralık 1993’de Kuşaklararası Dayanışma ve Yaşlılar Yılı’nın sonu nedeniyle (93/C 343/01) nolu İlkeler Deklerasyonu benimsenerek Yaşlıların insan hakları ve sosyal entegrasyonu ile ilgili olarak Üye Devletlere somut adımlar atmaları için çağrıda bulunulmuştur. Ayrıca, Yaşlı İşçilerin İstihdamı hakkında AB Konseyinin 29 Haziran 1995 tarih ve (95/C 228/01) nolu kararıyla yaşlı işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesine, güvenliklerinin sağlanmasına, çalışma yaşamıyla ilgili olarak mesleki eğitimlerinin devam ettirilmesine, gerekli her türlü yasal önlemin alınmasına karar verilmiştir.

VII . BÖLÜM

FARKLI ZEMİNLERDEKİ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ İÇİN ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI BELGELERİ

1- YOKSULLUK TEMELLİ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ

İnsani Gelişim Raporu 2000: Özgürlük ve Dayanışma İçin İnsan Hakları ve İnsani Gelişim

İnsan hakları ve insani gelişim ortak bir vizyona ve ortak bir amaca sahiptir. Bu vizyon ve amaç her yerde insanların özgürlüğünün, refahının ve saygınlığının güvenceye alınmasıdır. Bu güvence şunları kapsar:

- Cinsiyete, ırka, etnik kökene, uyruğa ve dine dayalı ayrımcılığa karşı güvence.
- İyi bir yaşam standardına sahip olma; yoksulluğa karşı güvence.
- Bireylerin potansiyellerini geliştirmeleri ve gerçekleştirmelerinin güvencesi.
- Korkuya – kişisel güvenliğe tehdit, işkence, keyfi tutuklama ve diğer şiddet içeren eylemlere – karşı güvence.
- Adaletsizliğe ve hukukun üstünlüğünün ihlal edilmesine karşı güvence.
- Fikir ve ifade özgürlüğünün, karar verme sürecine katılma ve dernek kurma özgürlüğünün güvencesi.
- Sömürünün olmadığı saygın bir meslek güvencesi.

20.yüzyılın en büyük başarılarından biri insan haklarında gösterilen gelişmedir. 1900 yılında dünyadaki insanların yarısından fazlası sömürge yönetimleri altındayken hiçbir ülke bütün vatandaşlarına oy kullanma hakkı vermiş değildi. Bugün dünyanın dörtte üçü demokratik rejimlerin yönetiminde yaşamaktadır. Aynı zamanda ırka, dine ve cinsiyete dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasında ve okula gitme hakkında ve temel sağlık hizmetlerinde ilerleme kaydedilmiştir.

Tarihte ilk defa 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kabul edilerek insan haklarının küresel bir sorumluluk olduğu fikri benimsenmiştir. Bugün, medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgili olan biri hariç toplam altı temel anlaşma ve sözleşme 140 veya daha fazla ülke tarafından onaylanmıştır. Çalışma haklarıyla ilgili biri hariç toplam yedi temel sözleşme de 125 veya daha fazla ülke tarafından onaylanmıştır. Daha katedilecek yol çok fazladır ancak kaydedilen ilerleme de bir o kadar fazladır.

21. yüzyılla birlikte artan küresel karşılıklı bağımlılık yeni bir dönemin başlangıcına işaret etmektedir. Karmaşık siyasi ve ekonomik etkileşim yeni ve güçlü oyuncuların ortaya çıkmasıyla birlikte yeni fırsatlar doğurmaktadır. Bu etkileşim aynı zamanda herkes için temel özgürlüklerin güvencede olduğu bir ortamın yaratılması için gerekli kurumların, yasaların ve ekonomik şartların oluşturulmasını gerektirmektedir: **Tüm insanlar için insan haklarının tamamının uygulanması.**

Bireyler, hükümetler, sivil toplum kuruluşları (STK'lar), şirketler, karar alıcılar, çok yönlü örgütler–hepsinin küresel kaynakların ve teknolojinin sunduğu imkanların, bilginin ve bağlantıların temel özgürlüklerin her yerde gerçek anlamda gelişimini sağlayacak dönüşümü gerçekleştirmede oynayacakları bir rol vardır.

Gerek yoksul gerek zengin birçok ülke halihazırda insan hakları ve insani gelişim için yeni bir inisiyatif ortaya koymaktadırlar. Irk ayrımı politikasının (apartheid) son bulmasından bu yana Güney

Afrika insan haklarını gelişme stratejisinin merkezine yerleştirerek dünyanın en ilerici yapılarından birini oluşturmuştur. Dünyanın en büyük demokrasisi olan Hindistan'da ise, Yüksek Mahkeme ısrarlı bir biçimde tüm vatandaşların bedava eğitim ve temel sağlık hizmeti haklarını savunmaktadır. Avrupa da – Avrupa Konseyi'nin ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yaklaşımlarında görüldüğü gibi – insan haklarını temel önceliği haline getirmektedir.

Her medeniyetin aynası, insanın saygınlığına ve özgürlüğüne verdiği değerdedir. Tüm dinler kültürel gelenekler bu idealleri kucaklamaktadır. Ancak tarih boyunca da ihlal edilmişlerdir. Bütün toplumlar ırkçılığı, cinsel ayrımcılığı, otoriter rejimleri, yabancı düşmanlığını, insanların saygınlıktan ve özgürlükten mahrum bırakılmasını tecrübe etmişlerdir. Bunun yanında bütün bölgelerde ve kültürlerde baskıya, adaletsizliğe ve ayrımcılığa karşı verilen mücadele yaygın olmuştur. Bu mücadele bugün zengin-yoksul bütün ülkelerde devam etmektedir.

İnsan özgürlüğü insan haklarının ve insani gelişimin ortak amacı ve güdüsüdür. İnsan hakları ve insani gelişim hareketleri kendilerine özgü geleneklere ve stratejilere sahiptir. Daha geniş bir ittifakın altında, her biri diğerine yeni bir enerji ve güç katabilir.

Hem insan hakları ve hem de insani gelişim temel özgürlüklerin güvenceye alınmasıyla alakalıdır. İnsan hakları, cesur bir şekilde tüm insanların kendilerini suistimalin ve mahrumiyetin en kötüsünden koruyan sosyal düzenlemeleri ve saygın bir yaşam için gerekli olan özgürlüğü ifade etmektedir.

Bunun yanında insani gelişim, insanların yapabilirliklerinin geliştirilmesi – seçimlerin ve fırsatların genişletilerek her insanın saygın ve değerli bir hayat yaşaması sürecini ifade eder. İnsani gelişim ve insan hakları beraber ilerlediklerinde birbirlerine güç katarlar – böylece insanların yapabilirliklerini geliştirir ve onların haklarını ve temel özgürlüklerini korurlar.

Geçen onyıla kadar insani gelişim ve insan hakları gerek kavramsal gerekse uygulama açısından paralel fakat ayrı yollar izlediler – birine çoğunlukla iktisatçılar, sosyal bilimciler ve karar alıcılar hakim olurken, diğeriyle siyasi aktivistler/eylemciler, avukatlar ve felsefeciler ilgilendi. Farklı analiz ve eylem yolları takip edildi. İnsani gelişim hareketi ekonomik ve sosyal gelişimi vurgularken, insan hakları hareketi siyasi baskı, yasal reform ve ahlaki eleştiri stratejilerini takip etti. Ancak bugün bu iki hareket kavram ve uygulama olarak birleştikçe insani gelişimin ve insan haklarının gündemlerinin arasındaki fark da azalmaktadır. Her ikisi için de siyasi destek artmaktadır – ayrıca ortaklıklar ve ittifaklar için yeni fırsatlar ortaya çıkmaktadır.

İnsan hakları kalkınma gündemine değer katabilir. İnsan hakları tüm insanların haklarına saygı gösterilmesi, korunması ve gerçekleştirilmesi için gereken sorumluluğa dikkat çekebilir. **İnsan hakları geleneği, yasalar, yargı ve dava açabilme gibi yasal araçları beraberinde getirerek özgürlükleri ve insani gelişimi güvence altına alır.**

İnsan hakları aynı zamanda insani gelişim amacına ahlaki meşruiyet ve sosyal adalet kazandırır. Hakların hayata geçirilmesi için gerekli sosyo-ekonomik şartlara – ya da bunlara karşı gelişen tehditlere dikkat çeker. İnsani gelişimin kavramları ve araçları insan haklarının hayata geçirilmesinin önündeki ekonomik ve kurumsal sınırlamalara karşı sistematik bir değerlendirme sunarken bu sınırlamaları açacak kaynakları ve politikaları da ortaya koyar. **Dolayısıyla insani gelişim insan haklarının gerçeğe dönüşmesi için uzun vadeli bir stratejinin oluşturulmasına katkıda bulunur.**

Kısacası, insani gelişim insan hakları için, insan hakları da insani gelişim için bir zorunluluktur.

20.yüzyılda insan haklarında ve insani gelişimde kaydedilen ilerleme emsalsizdi – ancak uzun zamandır bekleyen bir gündem var.

İnsan hakları ve insani gelişim açısından asıl ilerlemeler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıktı. 1945 Birleşmiş Milletler Şartı ve onu müteakip 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, insan özgürlüklerine olan uluslararası bağlılığı yeni bir çağa taşıdılar:

- Hakların evrenselliğini vurgulayarak tüm insanların eşitliğini temel aldılar.
- İnsan haklarının gerçekleştirilmesini insanlığın ortak bir amacı olarak kabul ettiler.
- Tüm insanlar için çok geniş bir hak yelpazesi tanımladılar – medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel.
- İnsan haklarının gerçekleştirilmesi ve insan hakları standartlarını belirleyecek kurumların, uluslararası hukukun ve gözetleme mekanizmalarının oluşturulmasını sağlamışlardır (ancak bunların yaptırım güçleri yoktur).
- Devletleri uluslararası hukuk altındaki insan hakları yükümlülükleri ve taahhütleri uyarınca kontrol etmişlerdir.

İnsan hakları üzerine uluslararası yasama çalışmaları da devam etmiştir. Ancak Soğuk Savaş sebebiyle yaşanan bölünmeler, insan haklarını jeopolitik çıkarların elinde bir oyuncak haline getirmiştir. Batı medeni ve siyasi haklara vurgu yaparken sosyalist ülkeleri bu hakları ihlal etmekle suçlamışlardır. Sosyalist ülkeler (ve gelişmekte olan ülkelerin çoğu) ise ekonomik ve sosyal haklara dikkat çekerek zengin Batı ülkelerini bu hakları bütün vatandaşları için güvence altına almamakla suçlamışlardır. Bu durum 1960'larda iki farklı anlayışın ortaya çıkmasına sebep olmuştur – biri medeni ve siyasi haklar üzerinde dururken diğeri ekonomik, sosyal ve kültürel haklar üzerinde durmuştur.

1980'ler kadın ve çocuk hareketlerinin ivme kazanmasıyla ve sivil toplum faaliyetinin artmasıyla uluslararası ilginin ve eylemin yeniden doğuşuna şahit olmuştur. 1979'da Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women–CEDAW) imzalanmış, bunu 10 sene sonra Çocuk Hakları Sözleşmesi takip etmiştir.

1986'da Kalkınma Hakkı Bildirgesi yayınlanmıştır. Ayrıca 1993'te Viyana'da yapılan Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda daha sıkı taahhütlerde bulunulmuştur. Bu da Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin kurulmasına ve insan haklarının uluslararası ve ulusal düzeyde daha da fazla gündeme gelmesine vesile olmuştur.

1990'ların sonu başka gelişmelere de sahne olmuştur:

- 1998 Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü. Nisan 2000 itibariyle yüze yakın ülke tarafından imzalanmıştır.
- Nürnberg ve Tokyo mahkemelerinden beri ilk defa savaş suçları açısından bireylerin sorumlu tutulduğu Ruanda ve eski Yugoslavya için uluslararası mahkemelerin kurulması.
- CEDAW'ın bireylerin uluslararası bir organa başvurmalarına olanak sağlayan ek protokolü.

1990 itibariyle dünyadaki ülkelerin %10'u tüm temel altı insan hakları belgesini onaylamış, ancak Şubat 2000 itibariyle – tam on yıl sonra – bu sayı olağanüstü bir şekilde neredeyse tüm ülkelerin yarısına gelmiştir.

Eşitlik için ayrımcılığa karşı güvence. 20.yüzyılın eşitliğe doğru – cinsiyet, ırk, din, etnik köken veya yaş farkı gözetmeksizin – gelişimi sosyal hareketler tarafından ileri götürülmüştür. Bunların en önemlilerinden biri kökleri yüzyıllar öncesine uzanan kadın hakları hareketidir. Bunun yanında ayrımcılığa karşı verilen mücadele dünya çapında medeni haklar ve ırkçılık karşıtı hareketleri doğurmuştur.

- Dünya ülkelerinin dörtte üçünden fazlası CEDAW'ı ve Her Türlü Irksal Ayrımcılığın Yok Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme'yi (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination–ICERD) onaylamıştır – 165'i CEDAW'ı, 155'i de ICERD'i onaylamıştır.

- Etnik azınlıkların ve yerli toplumların nüfusun önemli bir kısmını oluşturduğu Avustralya, Kanada, Hindistan, Yeni Zelanda ve Amerika Birleşik Devletleri'nde olumlu ayrımcılığı teşvik eden kurumlar ve yasal standartlar oluşturulmuştur.

Ancak cinsiyete, etnik gruba, ırka ve yaşa dayalı ayrımcılık dünyanın her tarafında devam etmektedir.

- 1991'de Kanada'da bir Inuit erkeğinin yaşam beklentisi 58 yıldır ki bu da Kanada ortalaması olan 75'den 17 yıl daha düşüktü.

- Kore Cumhuriyeti'nde kadınların ortalama maaşları erkeklerin maaşlarının beşte üçüne denk geliyordu. Bu durum birçok ülkede yaygın vaziyettir.

- Polis raporları Almanya'da, İsveç'te ve Avrupa'nın diğer ülkelerinde göçmenlere ve etnik azınlıklara karşı yüzlerce nefret suçu işlendiğini ve ayrımcılık yapıldığını belgelemektedir.

İyi bir yaşam standardına sahip olmak için yoksulluğa karşı güvence. Dünya yoksulluğa karşı güvence sağlama ve milyonlarca insanın yaşam standardının yükseltilmesine yönelik ciddi bir ilerleme kaydetmiştir.

- 1980 ile 1990 arasında az beslenme vakası azaltılmıştır: gelişmekte olan ülkelerdeki düşük kilolu çocuk oranı %37'den %27'ye, büyüme engelli çocuk oranı da %47'den %33' düşmüştür.

- 1970'le 1999 arasında gelişmekte olan ülkelerin kırsal bölgelerinde temiz su kaynaklarına erişenlerin oranı tam dört kat artmıştır – %13'ten %71'e.

- Bazı ülkeler gelir yoksulluğunu azaltmada olağanüstü başarı göstermişlerdir – Çin 1978'de %33 olan bu oranı 1994 itibarıyla %7'ye indirmiştir.

Ancak ortada hala birçok engel vardır:

- Dünya çapında 1.2 milyar insan gelir yoksuludur ve günde 1\$'dan az parayla geçinmektedir (1993 USD satın alım gücüyle)

- Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan bir milyardan fazla insan güvenli suya erişememekte, 2.4 milyar insan da düzgün sağlık koşullarında mahrum durumdadır.

Bireylerin potansiyellerini geliştirmeleri ve gerçekleştirmelerinin güvencesi. İnsanların potansiyellerini geliştirmeleri 20.yüzyılda daha önce görülmemiş bir boyuta ulaştı.

- Dünya çapında 46 ülke, bir milyardan fazla insan, yüksek insani gelişime ulaştı.

- Geçtiğimiz otuz yılda gelişen ülkelerde yaşam beklentisi 10 yıl arttı – 1970'de 55 iken 1998'de 65' yükseldi. Yetişkin okur-yazarlığı yarı yarıya arttı – 1970'de %48'den 1998'de %72. Ayrıca çocuk ölümleri beşte ikiden fazla düşüş gösterdi – 1970'te binde 110'dan 1998'de binde 64'e.

- İlk ve ortaöğretime devam etme oranı da net bir şekilde 1970'te %50'den 1998'de %72'ye çıktı.

Ancak bu gelişme bölgeler arasında ve aynı ülkelerde farklı gruptaki insanlar arasında eşit bir şekilde olmamıştır.

- İlköğretim seviyesinde 90 milyon çocuk okula gitmemektedir.

- 1999 sonu itibarıyla yaklaşık 34 milyon insan HIV taşımaktaydı. Bunların 23 milyonu Afrika'nın Sahra Çölü'nün güneyindeki kısmında yaşamaktadır. Yaşam beklentisi, 1970'lerdeki büyük kazançlardan sonra, düşmektedir.

Korkuya karşı – kişisel güvenliğe hiçbir tehdit olmaksızın – güvence. İnsani güvenliğin başka hiçbir yönü fiziksel şiddete karşı güvenceden daha önemli değildir. Ancak gerek yoksul gerekse zengin ülkelerde, insanların hayatları şiddet tehdidi altındadır. Yıllardır sivil toplum hareketleri ve ulusla-

rarası gruplar bu tür tehditleri ortadan kaldırmak için kamuoyunu harekete geçirmiştir. Keyfi gözaltına karşı hayati bir araç olan ihzar emri (habeas corpus), artık birçok ülkede yürürlüktedir. Irza geçmeye karşı yasalar daha katıdır. İnsan haklarına olan saygının gelişmesi aşikar bir durumdur.

- Artık birçok ülkede işkence vakaları çok daha azdır. Honduras'ta büyük bir STK olan İnsan Haklarını Savunma Komitesi'ne bildirilen işkence vakaları 1991'de 156'yken 1996'de 7'ye düşmüştür.
- Dünya çapında büyük çaplı silahlı çatışma sayısı 1992'de 55'ken 1998'de 36'ya inmiştir.
- Kadınlara Karşı Şiddeti Araştırmakla Görevli Raportörün atanması kamuoyunun bilinçlenmesinde ve kamu politikalarının değişiminde önemli bir etken olmuştur.

Ancak tüm dünyadaki insanların güvenliği – çatışmalardan, siyasi baskıdan ve artan suç ve şiddetten dolayı hala tehdit altındadır.

- Dünyada ortalama her üç kadından biri yakın bir ilişki esnasında şiddete maruz kalmıştır.
- Her yıl dünya çapında yaklaşık 1.2 milyon kadın ve 18 yaşın altındaki kız çocuğu fuhuş sektöründe çalışmak için pazarlanmaktadır.
- Yaklaşık 100 milyon çocuğun sokaklarda yaşadığı ya da çalıştığı tahmin edilmektedir.
- Yaklaşık 300,000 çocuk 1990'larda asker olarak çatışırken ayrıca 6 milyonuda çatışmalarda yaralandı.

Adaletsizliğe karşı güvence. Hukukun üstünlüğü ve adil bir hukuk yönetimi olmadan, insan hakları kağıt parçasından başka birşey değildir. Bu alanda kurumsal düzeyde bir çok gelişme kaydedilmiştir.

- İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi bağımsızlıklarını 1950'lerde ve 60'larda kazanan Asya ve Afrika ülkelerinin anayasalarına ilham kaynağı olmuştur. Ayrıca yakın zamanda Kamboçya, Güney Afrika, Tayland ve Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkesi beyannamenin maddelerini anayasalarına koydular. Yakın zamanda Mısır, Tunus'un ardından kadınlara eşit ölçüde boşanma hakkı tanıyan ikinci Arap ülkesi oldu. 66 ülke tüm suçlar için idam cezasını kaldırdı.
- Kadınları koruma amacıyla birçok ulusal yasa değiştirildi. 1995'te Botswana'daki vatandaşlık yasasında CEDAW'a atıfta bulunularak yapılan değişiklikle yabancılarla evli kadınların çocuklarının annenin vatandaşlığını almasını olanaklı kıldı.
- Hindistan gibi ülkelerde eğitim ve çevreyle ilgili kamu namına açılan davalar insanların ekonomik ve sosyal haklarının güvence altına alınmasında önemli bir etmen olmuşlardır.

- İnsan hakları ombudsmanları bir düzineden fazla ülkede faaliyet göstermektedirler.

Bunun yanında katedilecek uzun bir mesafe vardır. Birçok ülkede düzgün bir adalet yönetimi kurumsal kapasitenin yetersizliğinden dolayı tesis edilememiştir.

- Veri bulunan 45 ülkede, yarıdan fazlasında 100,000 kişiye 10'dan az yargıç düşmektedir.
- 1994 itibariyle gözaltında bulunup da yargıç önüne çıkma süresi Meksika'da 60 hafta, Macaristan'da 40 hafta, Çek Cumhuriyeti'nde ise 30 haftaydı.

Katılım, ifade ve örgütlenme özgürlüğü. 20.yüzyılın acımasız faşist askeri rejimleri ve totaliter tek parti devletleri insan hakları ihlallerinin en kötülerini gerçekleştirdiler. Ancak etkin mücadeleler sayesinde bu rejimler demokrasiyle sonuçlandı.

- 1975 itibariyle 33 ülke Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ni onaylamıştı – 2000 itibariyle, bu sayı 144'tü.

- Her beş kişiden biri bir tür STK'ya üyedir. İnsanlar ulusal düzeyde yoksullukla mücadele platformlarına, köylü, yerel halklar ve gerçeği araştırma ve uzlaşma derneklerine, yerel düzeyde de kiracılar ve su aboneleri derneklerine ve okul aile birliklerine katılmaktadırlar.

- İnsanlar ayrıca daha fazla şeffaflık ve hesap veren yönetimler istemekte ve birçok durumda yasal çerçeve de buna yardımcı olmaktadır. Tayland'ın yeni anayasası halkın kamu görevlilerine karşı yolsuzluk ve uygunsuz hareketten dolayı 50,000 imza karşılığında parlamento tarafından soruşturma açılmasına olanak sağlamaktadır.

- 1900'da hiçbir ülkede evrensel seçme seçilme hakkı yoktu. Bugün neredeyse tüm ülkelerde var.

- 1974'le 1999 yılları arasında 113 ülke çok partili seçimle tanıştı.

Bütün bunlar özgürlüğün gelişmesine yönelik önemli örneklerdir ancak birçok sıkıntının ve tehlikenin de dile getirilmesi gerekmektedir.

- Ancak 40 ülkede çok partili seçim sistemi bulunmamaktadır. Ayrıca demokrasiler de zayıftır. 1990'larda bazı ülkeler seçimin olmadığı sistemlere geri döndüler.

- Kadınlar dünyada parlamentolarda takriben %14 oranında temsil edilmektedirler.

- 1999'da 87 gazeteci ve medya mensubu görevleri esnasında öldürüldü.

Sömürünün olmadığı insana yaraşır iş (decent work) güvencesi. Üretken ve tatmin edici bir geçim kazancı insanların gerekli mal ve hizmetleri satın almalarına imkan sağlar. Çalışmak, insanlara sosyal olarak güç kazandırarak saygınlıklarını ve özgüvenlerini artırır. Ayrıca çalışmak insanları siyasi olarak da güçlendirerek iş yerlerinde ve ötesinde karar alma sürecine katılmalarını sağlar.

- Geçen on yılda iş piyasası gözle görülür bir biçimde gelişme gösterdi. Çin'de istihdam 1987-1996 yılları arasında yılda %2.2 artarak yıllık %1.5 olan iş gücü artışını geçti.

- Gelişmekte olan ülkelerde istihdam fırsatları formel olmayan sektörlerin gelişmesiyle, mikrofinansla ve STK faaliyetleriyle birlikte artmıştır.

- Zorunlu çalışmayı ve işe almada ve çalışmada ayrımcılığı yasaklayan dört sözleşmenin her biri 140'tan fazla ülke tarafından onaylanmıştır.

Bunun yanında ciddi problemler de mevcuttur:

- Dünyadaki işçilerin en az 150 milyonu 1998'in sonunda işsizdi. Etnik grup temelinde işsizlik değişkenlik göstermektedir – Güney Afrika'da Afrikalı erkekler arasında işsizlik 1995'te %29'du ki bu oran beyaz hemcinslerinden yedi kat fazladır (%4).

- Gelişmekte olan ülkelerde – 140 milyonu erkek, 110 milyonu kız olmak üzere – 250 milyon çocuk işçi vardır.

21. yüzyıl insan özgürlüklerine karşı yeni tehditlerle başlamaktadır.

21. yüzyılın başında tarih hızla akmaktadır. Yakın zamandaki gelişmeler yeni bilgi ve haberleşme teknolojileriyle birlikte yeni küresel kuralları ve kurumları ve ivme kazanmış bir küresel ekonomik entegrasyonla birlikte değişim dalgalarını ortaya çıkarmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte siyasi, ekonomik ve sosyal durum hızlı ve radikal bir biçimde değişmektedir. Bu yeni ortam daha önce görülmemiş fırsatlar doğurmaktadır. Ancak aynı zamanda insan güvenliğine ve özgürlüğüne karşı yeni tehditler yaratmaktadır.

Ulusal sınırlar içindeki çatışmalar. 1992'de büyük çatışmaların sayısı 55'e ulaşarak zirve yaptı. Ancak, zannedilenin aksine, daha sonra azaldı. Buna rağmen 1998'da çatışma sayısı 36'ydı. 1990'larda devletleriçi çatışmalarda ölenlerin sayısının 5 milyon civarında olduğu tahmin ediliyor. 1998'de, küresel düzeyde 10 milyondan fazla mülteci ve 5 milyondan fazla ülke içinde yer değiştirmiş

insan bulunmaktaydı. Ölümler ve yer değiştirmeler tek başlarına bu çatışmalardaki tecavüz ve işkence vakalarını ve insan hakları ihlallerini gölgelemektedir.

Ekonomik ve siyasi geçişler. Demokrasiye geçişler birçok insan hakkında gelişmelere sebep oldu. Ancak bu gelişmeler etnik çatışma, artan yoksulluk, eşitsizlik ve sosyal adaletsizlikle birlikte tehdit altındadır. İstikrarlı hükümet yapıları ya henüz tesis edilmemiştir ya da büyük ölçüde zayıflamıştır. Geçiş ve ekonomik yıkım eskiden varolan birçok sosyal ve ekonomik hakkı ortadan kaldırdı.

Küresel eşitsizlikler ve yoksul ülkelerin ve halkların marjinalleşmesi. Gelir adaletsizliği 20.yüzyılda daha önce emsali görülmemiş bir şekilde artış gösterdi. 1820’de en zengin ve yoksul ülkenin arasındaki fark 3’e 1’ken, 1950’de 35’e 1, 1973’te 44’e 1, 1992’de ise 72’ye 1 olmuştur.

Dünyada gelir dağılımı üzerine yakın zamanda yapılan bir çalışma eşitsizliğin ciddi bir şekilde artmakta olduğunu göstermektedir – Gini katsayısı 0.63’ten 0.66’ya doğru bozulmuştur (0 sayısı mutlak eşitliği, 1 sayısıysa mutlak eşitsizliği temsil etmektedir). Zenginle yoksulun arasındaki fark birçok ülkede artmaktadır – Rusya Federasyonu’nda Gini katsayısı 1987-88’de 0.24’ken 1993-95’te 0.48’e yükselmiştir. 1980’lerde ve 90’larda bu artış İsveç, Birleşik Krallık ve Birleşik Devletler’de %16’dan fazla olmuştur. Latin Amerika’nın birçok yerinde yüksek olmaya devam etmektedir – Ekvator’da 0.57, Brezilya’da ve Paraguay’da 0.59 olmak üzere. Bunun yanında, ekonomik büyüme birçok ülkede durmuş vaziyettedir. 1990-98 arasında ortalama büyüme 50 ülkede eksi olarak gerçekleşmiştir ki bunlardan sadece biri OECD ülkesiydi.

İnsan haklarının 21.yüzyılda gerçekleştirilebilmesi için çok cesur yeni yaklaşımlara ihtiyaç vardır – bu yaklaşımların küreselleşme çağının fırsatlarına ve gerçeklerine, yeni küresel oyuncularına ve kurallarına uygun olması gerekir.

Tüm insanlar için insan haklarının tamamının uygulanması 21.yüzyılın amaçlarından biri olmalıdır. Evrensel Beyanname 50 yıl önce bu vizyona sahipti. Bugün dünya bu amaca ulaşacak bilince, kaynağa ve kapasiteye sahiptir.

İnsan özgürlüğü hiçbir zaman otomatik olarak gelişmemiştir. Benzer şekilde 21.yüzyıldaki ilerlemeler bölücü değerlere – ve kemikleşmiş ekonomik ve siyasi çıkarlara – karşı verilecek mücadeleyle kazanılacaktır. Halk hareketleri ve sivil toplum grupları hak ihlallerine karşı toplum bilincinin harekete geçirilmesine öncülük ederek yasalarda ve politikalarda değişikliklere gidilmesine sebep olacaktır. Günümüzün teknolojileri ve daha açık toplumları bağlantıların ve ittifakların kurulması için çok büyük fırsatlar sunmaktadırlar.

İnsan haklarının garanti altına alınması için yedi genel yaklaşıma ihtiyaç vardır.

1. Her ülke insan özgürlüklerini korumak için – normlarla, kurumlarla, yasal çerçevelerle ve yeterli bir ekonomik ortamla – sosyal düzenlemelerini güçlendirmek zorundadır. Sadece yasa çıkarmak yeterli değildir.

Tek başlarına yasalar insan haklarını garanti altına alamazlar. Yasal süreci destekleyecek kurumlara – tıpkı yasal yapıları tehdit etmeyerek destekleyecek sosyal normlara ve etik kurallarına olduğu gibi – ihtiyaç vardır. İyi bir ekonomik ortam da son derece gereklidir. Toplumdaki birçok kesim, aynı zamanda hükümet, bu sosyal düzenlemeleri güçlendirebilir.

Normlar. Toplum liderleri, dini liderler, iş adamları, veliler, öğretmenler – hepsinin normların oluşumunda ve insan saygınlığının, özgürlüğün ve eşitliğin yüceltilmesinde oynayacakları bir rol vardır. Ayrıca hakları ve görevleri vardır. Birçok ülke insan hakları eğitimini okullarda okutmaya başlamıştır. Ayrıca insan hakları bilinci başka yollarla gelişmektedir. Birçok durumda medya ihlalleri – polislin aşırı güç kullanımını, kaybolmaları, işçi standartlarını sağlamayan şirketleri – belgelemekle fark yaratmıştır. Olumlu açıdan, insan haklarının polis eğitiminde kullanılması El Salvador gibi birçok ülkede sert uygulamaları engellemiştir.

Kurumlar. Çocuk hakları güçlü ve etkili kurumlar olmadan garanti altına alınamaz – bu kurumlar sadece okullar ve sağlık merkezleri değil, aynı zamanda mahkemeler ve özel doğum kayıt merkezleridir. Devletin görevi bu tür kurumların varlığını sağlamaktır. Uluslararası işbirliği gerekli kurumların güçlenmesinde ve kapasitenin oluşturulmasında yardımcı olabilir.

İnsan haklarını geliştirmek ve şikayetlerle ilgilenmek için yeni kurumlar oluşturulmaktadır:

- İnsan hakları için oluşturulan bağımsız ulusal komisyonlar insan haklarıyla ilgili yasaların ve düzenlemelerin etkili bir şekilde uygulanıp uygulanmadığının takipçisidir. Bunların birçoğu Yeni Zelanda ve Güney Afrika’da olduğu gibi önemli roller oynamaktadır.
- İsveç’in öncülüğünde kurulan ombudsmanlar devlet yetkililerinin ihlallerine karşı halkı korumaktadırlar.
- İnsan hakları organları halihazırda meclislerin yarısında mevcuttur ve hakların güvencede olması için destek sağlamakta ve standart oluşturmaktadır.

Yasal tanıma ve uygulama. Yasalar altında tanıma insan haklarının zorunlu olmasına ahlaki ağırlık kazandırarak yasal sistemin uygulanması için seferber olur. Bir kadının eşit muamele için yasal tanıma istemesi kabul edilmedikçe, kendisine karşı yapılan ayrımcılığın giderilmesi isteği de gerçekleştirilemez. Devletlerin öncelikle uluslararası haklar rejimine katılma ve ulusal düzeyde yasal çerçeveler oluşturma görevleri vardır. Ancak insan hakları eylemcileri ve hareketleri de yasal reform için baskı yapabilirler. Böylece insanların yasal süreçlere ulaşımını sağlarlar ve kurumsal engelleri ortadan kaldırırlar.

Uygun ekonomik ortam. Ekonomik ortamın haklara ulaşımı tehdit etmesi değil yardımcı olması gerekir. Öğretmenlere, sağlık çalışanlarına, yargıçlara ödeme yapmak için ve daha birçok ihtiyacı karşılamak için ekonomik kaynaklara ihtiyaç vardır. Büyüyen bir ekonomi bu yüzden özellikle yoksul ülkelerde insan hakları için önemlidir. Ancak bu büyümenin yoksul yanlısı, haklardan yana ve sürdürülebilir olması gerekir.

2. Bütün insan haklarının – azınlık haklarını koruyan, kuvvetler ayrılığını sağlayan ve kamu sorumluluğunu getiren – katılımcı bir demokrasiye ihtiyacı vardır. Tek başına seçimler yetmez.

Geçtiğimiz yirmi yılda – 100’den fazla ülkede askeri diktatörlükler veya tek partili yönetimler sona erip – çok partili demokratik rejimlere geçişte büyük bir ilerleme kaydedilmiştir. Ancak çok partili seçimler yeterli değildir. Henüz genç olan demokratik geçişlerde geriye dönüş riski vardır. Beş özellik taşıyan ve daha geniş bir görüş sağlayan bir demokrasi anlayışına ihtiyaç vardır:

- *Azınlıkların katılımı.* Herkes için insan haklarının güvencede olması için sadece çoğunlukçu değil katılımcı bir demokrasi şarttır. Birçok “demokraside” çok partili seçim yapılmakta ama azınlıklar siyasi katılımın birçok boyutundan – meclisten, hükümetten, ordudan – dışlanmaktadır. Yakın tarih – ve araştırma – bu tür dışlamanın ve eşitsizliğin 1980’lerde ve 1990’larda çok sayıda çatışmaya sebep olduğunu göstermektedir. Eşitliğe daha fazla dikkat edilmesi çatışmayı önleyebilir ve barışı tesis edebilir.
- *Kuvvetler ayrılığı.* Yargının bağımsızlığı garanti altında olmadığı zaman insanlar adaletsizliğe ve hak ihlallerine karşı yasal korumadan faydalanamazlar. Genç demokrasilerde bağımsız yargı katılımcı demokrasi için için hayati önem taşır.
- *Açık sivil toplum ve serbest ve bağımsız medya.* Devletin incelenmesi ve devletin sorumluluğu çok önemlidir. Bunun yanında sivil toplum ve medya birçok ülkede hala kurumsal olarak zayıftır. Medya ülkelerin %5’inde devlet kontrolü altındadır. Toronto Uluslararası Serbest İfade Ortamı her yıl gazetecilere karşı 1500 saldırı gerçekleştiğini bildirmektedir.

- *Şeffaf karar alma.* Kapalı kapılar ardında ekonomik karar alma siyasi katılım hakkını ihlal eder ve siyasi güç ve büyük para tarafından bozulma riskini taşır. Bu da uygunsuz bir ortam yaratarak insan hakları ihlallerini olası kılar. Yerel, ulusal ve küresel ekonomik karar alma sürecindeki – gecekondu temizliği yoluyla insanları evlerinden eden, baraj yapımıyla evleri ve tarlaları selleyen, bütçeden kenar mahallelerden ziyade zengin mahallelere su sağlayan bütçe oynamalarıyla, çevreyi yok eden ağaç kesimiyle, arazileri ve insanların geçimlerini sağladıkları nehirleri kirleten petrol kuyularıyla – bu demokrasi noksanlığı son derece yaygındır.

- *Büyük paranın bozucu etkilerinin azaltılması.* Bütün ülkeler – zengin, yoksul, yerinde sığınan, dinamik ya da geçiş halinde olsun – halkın sesinin gündemi manipüle edenler ve büyük şirketlerin ve çıkar gruplarının lobicilik faaliyetlerine karşı duyulması gibi bir sorunu vardır.

3. Yoksulluğun yok edilmesi sadece bir kalkınma hedefi değildir – 21. yüzyılda insan haklarının önündeki temel engeldir.

Tek bir kimsenin işkence görmesi toplumsal tepki çeker. Buna rapmen her gün 30,000'den fazla çocuğun ölmesi çoğunlukla dikkat çekmemektedir. Neden? Çünkü bu çocuklar yoksulluk içinde yaşadıkları için görülmezler.

Yoksulluğun yok edilmesi 21.yüzyılda insan haklarının önündeki büyük bir engeldir. Saygın bir yaşam standardı, yeterli beslenme, sağlık hizmeti, eğitim, saygın bir iş ve müsibetlere karşı koruma sadece gelişim amaçları değil aynı zamanda insan hakkıdır.

İnsan haklarının birçok yetersizliğinden biri de bu ekonomik, sosyal ve kültürel hakların görmezlikten gelinmesidir. Yaklaşık 90 milyon çocuk okula gidememektedir. Yaklaşık 790 milyon insan açtır ve 1.2 milyar insan günde 1\$'dan (1993 US\$ satın alım gücüyle) daha az bir ücretle geçinmek zorundadır. OECD ülkelerinde bile yaklaşık 8 milyon insan eksik beslenmektedir. Tek başına ABD'de, 40 milyon insanın sağlık sigortası bulunmamaktadır ve her beş yetişkinden biri işlevsel olarak okur-yazar değildir.

İnsan hakları ve gelişim politikaları için üç öncelik şunlardır:

- *Medeni ve siyasi haklar vasıtasıyla – ifade, dernek kurma ve toplantı özgürlüğü – yoksul insanların sosyal, ekonomik ve kültürel haklarına sahip çıkabilmeleri için güçlenmelerini sağlamak.* Birçok insan hakkı arasındaki sebep-sonuç ilişkisi göz önüne alındığında, bu haklar birbirlerine güç katabilir ve yoksul insanları yoksullukla mücadele etmeleri için kuvvetlendirebilir. Medeni ve siyasi hakların güvenceye alınması tek başına bir amaç değildir – yoksulluğun ortadan kaldırılması için iyi bir araçtır. STK'ların, medyanın ve işçi örgütlenmesinin özgürlüğünün güvencesi yoksul insanların hayatlarını etkileyen karar alma sürecine katılmaları için gerekli alanı kazandırır.

1990'lardaki en büyük gelişmelerden biri – sayıları 1991'de sayıları 23,600'den 1999'de 44,000'e çıkan – STK'ların ve bunların küresel bağlantılarının büyümesiydi. Guyana'dan Zambiya'ya, Hindistan'dan Rusya'ya, insanlar sivil toplum grupları ve STK'lar oluşturmakta, insanların evlerinden çıkarılmalarına karşı haklarının korunmasında tecrübe kazanmakta, hükümetleri okul yapma konusunda sorumlu tutmakta, toplumsal gelişim ve insan hakları eğitimine ve diğer birçok mücadeleye katılmaktadır.

- *Devletin görevi, insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmek, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları bunlardan en çok mahrum olanlar için güvenceye almak, bunun için gerekli politikaları ve karar alma süreçlerini uygulamaktır.* Barınma hakkı, sağlık hizmeti ve buna benzer şeyler ücretsiz hizmetlere ve devletin karşılıksız yapması gereken şeyler anlamına gelmez. Daha ziyade, bu istekler bu haklara hem piyasa (barınma) hem de devlet (ücretsiz temel eğitim) yoluyla ulaşmayı sağlayacak sosyal düzenlemeler ve politikalarıdır.

- *Ekonomik kaynakların insan haklarının geliştirilmesi için kullanılması.* İnsan hakları uygulamaları masrafsızdan çok ciddi yatırım gerektirene kadar geniş bir yelpazededir – kamu bütçesinin

okul, öğretmen ve yargıç sağlaması ve şirketlerin çalışma standartlarına saygı gösteren koşulları sağlaması gibi. Kaynaklar ve haklar arasında otomatik bir bağlantı yoktur. Yüksek gelirler zengin ülkelerin ciddi insan hakları ihlallerinden etkilenmediği garantisini vermediği gibi yoksul ülkelerin ülkelerin yoksul oldukları için ciddi ilerleme kaydedemeyecekleri anlamına gelmez.

Dünya çapında ekonomik ve sosyal haklar için yapılan kamu harcaması yetersizdir ve kötü dağıtılmaktadır. 1990'larda Etiyopya'da kişi başına düşen yıllık sağlık harcaması 3\$'dı ki bu gerekli olan temel sağlık programının sadece %25'ini oluşturuyordu. Küresel düzeyde gelişmekte olan ülkelerin temel hizmetleri karşılama açığı yılda 70-80 milyar doları bulmaktadır. 20:20 anlaşmaları ulusal bütçelerin %20'sinin ve yardım bütçelerinin de %20'sinin temel ihtiyaçlar için ayrılmasını öngörmektedir. Ancak genelde harcama bunun çok altındadır – yakın zamanda yapılan bir çalışmada bu oran 30 ülkede ortalama %12-14 olarak gerçekleşmişken bu oran Kamerun'da %4, Filipinler'de %7.7, Brezilya'da %8.5'dir. İkili donörler ortalama sadece %8.3 vermektedirler.

Yoksul ülkeler yoksulluğun ortadan kaldırılması ve insan haklarının hayata geçirilmesi için daha hızlı büyüme oranlarına ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak ekonomik gelişme tek başına yeterli değildir. Buna yoksulluğun ortadan kaldırılması ve insani gelişimin, kurumların oluşturulmasının, normların ve insan haklarını ileriye götüren yasaların çıkarılmasının eşlik etmesi gerekmektedir.

Ekonomik ve sosyal hakların göz ardı edilmesi medeni ve siyasi hakları zayıflatabilir. Tıpkı medeni ve siyasi hakların ekonomik ve sosyal hakları zor anlarda ve tehditler karşısında zayıflatacağı gibi.

4. İnsan hakları – bütünleşmiş bir dünyada – küresel adalete ihtiyaç duyar. Devlet kontrolündeki sorumluluk modeli devlet-dışı oyuncuların yükümlülüklerine ve devletlerin sınırlarının dışında doğru genişletilmelidir.

Küresel entegrasyon zamanı ve mesafeyi kısaltmakta ve ulusal sınırları zayıflatmaktadır. İnsanların hayatı daha çok birbirine bağımlıdır. Devletin otonomisi, yeni küresel ticaretin kuralları ulusal politikaları bağladıkça ve yeni küresel oyuncular daha çok güçlendikçe azalmaktadır. Ayrıca özelleştirme ilerledikçe, özel girişimler ve şirketler insanların ekonomik fırsatları üzerinde daha fazla etkiye sahip olacaktır. Dünya karşılıklı olarak daha bağımlı hale geldikçe, hem devletler hem de diğer küresel oyuncular daha fazla sorumlu olacaktır.

- *Devletler* – devletlerin kararları faiz oranları ya da silah satışıyla ilgili olsun, ulusal sınırların dışında yaşayan insanlar için çok büyük öneme sahiptir.

- *Küresel oyuncular* – Dünya Ticaret Örgütü, Bretton Woods kurumları, küresel şirketler, küresel STK ağları ve küresel medyanın dünyadaki insanların yaşamları üzerinde çok ciddi etkisi vardır.

- *Küresel kurallar* – insan haklarından çevreye ve ticarete kadar tüm alanlarda daha çok küresel kural geliştirilmektedir. Ancak bunlar birbirlerinden ayrı olarak, çatışma yaratma potansiyeline sahip bir şekilde ilerlemektedir. İnsan hakları taahhütleri ve yükümlülükleri ticaret kurallarına – şu an ulusal politikaları gerçekten bağlayanlar bunlardır – yansıtılmalıdır zira bunların yaptırım gücü vardır.

Ancak küresel düzende devletlerin ve küresel oyuncuların insan haklarını ileriye götürmeleri için çok fazla bağlayıcı etken yoktur. En az gelişmiş birçok ülke küreselleşmenin artan fırsatları karşısında marjinalleşmektedir. Dünyada ihracat ikiye katlanırken, en az gelişmiş ülkelerin payı 1980'de %0.6'dan 1990'da %0.5'e, 1997'de %0.4' düştü. Ve bu ülkeler 1998'de 3 milyar dolardan az direk yabancı yatırım çekmiştir. Küresel çevrimiçi toplum son hızla gelişmektedir – Amerika'da tüm halkın %26'sı ancak tüm gelişmekte olan bölgelerde %1'den daha az.

Halihazırda küresel düzen üç eksiklikten dolayı sıkıntı çekmektedir – teşvik eksikliği, yargı yetkisi eksikliği, ve katılım eksikliği.

- *Teşvik eksikliği.* Hükümetler ticari müzakerelerde küresel çıkarları değil ulusal çıkarları gözetirler.

- *Yargı yetkisi eksikliği.* İnsan hakları antlaşmalarının zayıf uygulama mekanizmaları varken ticaret antlaşmalarının arkasında “dişli” uygulama mekanizmaları mevcuttur. Dolayısıyla ticaret antlaşmalarına – işçi hakları gibi – insan haklarını ekleme yönünde baskı vardır. Ancak yaptırımlar çok da keskin olmayan vasıtalarlardır. Hükümet politikasını etkilerler ancak işverenlerin davranışlarını değiştirmede etkileri sınırlıdır.

Küresel şirketlerin – işe alma uygulamaları, çevresel uygulamaları, şeffaf olmayan yönetimlere verilen destek veya politika değişikliğine verdikleri destek açısından – insan hakları üzerinde çok büyük etkileri olabilir. Ancak uluslararası hukuk, şirketleri değil devletleri sorumlu tutmaktadır. Doğrusu, birçok şirket toplumsal baskı karşısında davranış ve sosyal sorumluluk kuralları geliştirmiştir – ki bu iyi bir ilk adımdır. Ancak birçoğu ya insan hakları standartlarını uygulayamaz ya da uygulama vasıtalarından ve bağımsız değerlendirmelerden yoksundurlar.

- *Katılım eksikliği.* Genelde birçok sebepten dolayı küçük ve yoksul ülkeler küresel ekonomik kural-yapma sürecine az katılmaktadır ki bunun başlıca sebebi katılımın ve politika araştırmasının masraflarıdır.

Nasılki ülkelerin insan haklarına saygının güvencede olması için katılımcı demokrasilere ihtiyaçları vardır, aynı şekilde küresel yönetim sisteminin de şeffaf ve adil olması, küçük ve yoksul ülkelere söz hakkı tanınması ve onların küresel ekonomiden ve teknolojiden marjinalleşmekten korunmaları gerekmektedir.

5. Bilgi ve istatistik sorumluluk kültürünün geliştirilmesi ve insan haklarının hayata geçirilmesi için güçlü araçlardır. Eylemcilerin, avukatların, istatistikçilerin ve gelişme uzmanlarının toplumlarla beraber çalışması gerekir. Amaç, kuşku engellerini ortadan kaldıracak bilgiyi ve delili yaratmak ve politikada ve davranışta değişimi harekete geçirmektir.

Hakların hayata geçirilmesi mücadelesi bilgi çağından inanılmaz ölçüde istifade etmektedir. Sivil toplum ağları yeni bilgi kaynakları temin etmektedir. İnternet bu ağların bulgularını daha önce görülmemiş bir şekilde yaymaktadır. Mesaj vermek ve değişim için çağrı yapmak için çok kaliteli bilginin toplanması ve kullanılması için büyük dikkat harcanmaktadır.

Veriler bazı hükümetlere daha isabetli karar almada yardımcı olmaktadır. Veriler kamuoyunun sınırlamalar ve değiş-tokuşlarla ilgili daha iyi bilgilenmesine sebep olurken ulusal öncelikler ve performans beklentileri açısından görüş birliği yaratmaktadır. Veriler aynı zamanda görmezden gelinmiş insan hakları sorunlarına da dikkat çekmektedir – birçok ülkede ev içi şiddet, nefret suçları ve evsizlikle ilgili istatistik sessizliği tartışmaya çevirmiştir. Bunun yanında veriler hangi oyuncuların hakların hayata geçirilmesinde etkili olduklarının belirlenmesine – ve onların sorumlu tutulmalarına – yardımcı olmaktadır.

Yükselen uluslararası insan hakları hukuku devletin yasal yükümlülüklerinin göstergelerinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Sayısal değerlendirmenin bu yasal çerçeveye dahil edilmesi hükümetlerin sorumluluklarını ve bunları yerine getirmek için yapılması gerekenleri anlamalarına imkan veriyor. Bu durum aynı zamanda sivil topluma yargıda mücadele etmesi için güç kazandırmaktadır.

Göstergelerin kullanılması hükümetin haricinde diğer oyuncuların rollerinin ve etkilerinin ortaya çıkarılmasına odaklanmalıdır. Yerel düzeyde yapılan analizin evlerin, toplulukların, medyanın, özel sektörün, sivil toplumun ve hükümetin hakların hayata geçirilmesindeki rollerine odaklanması gerekir.

Uluslararası düzeyde veriler sadece devletin değil, aynı zamanda şirketlerin ve çok taraflı kurumların rollerine bakmak için gereklidir. Aynı zamanda devletlerin kendi vatandaşlarının ötesinde – donör ve borç veren devletler, ticaret ve pazarlık yapan devletler, silah satıcısı ve barış kurucu olarak devletler – etkilerini ölçmek için göstergelere ihtiyaç vardır.

İnsan haklarında göstergelerin kullanılmasının güçlendirilmesi için dört önceliğe ihtiyaç vardır:

- Bilgi edinme hakkı çabası önderliğinde yeni ve daha iyi resmi veri toplanması ve kamu-nun verilere ulaşımının artırılması.
- Bilgi kaynağının çeşitlendirilmesinin sağlanması – ulusal insan hakları kurumlarından si-vil toplum ve topluluk örgütlerine – ve sundukları bilginin güvenilirliğinin ve inanılabilirliğinin oluştu-rulması.
- Performansın değerlendirilmesi için gerekli kıstasların ortaya koyulması. Bütün ülkelerin öncelikler konusunda sosyal konsensüs oluşturması ve kendi durumlarında mümkün olan gelişmeyi çizmeleri.
- Oyuncuları sorumlu tutan – devlet raporlarından antlaşma organlarına ve STK “gölge ra-porlarından” çok uluslu şirketlerin bağımsız gözlemlerine kadar – prosedürlerin kuvvetlendirilmesi.

6. 21.yüzyılda tüm insanlar için insan haklarının tamamının bütün ülkelerde elde edil-mesi her toplumdaki büyük oyuncuların – STK’ların, medya ve işletmelerin, yerel ve ulusal hü-kümetlerin, parlamenterlerin ve diğer fikir liderlerin – faaliyetlerine ve sadakatlerine bağlıdır.

Her ülkede beş öncelik ulusal eylemin ileriye gitmesine yardımcı olur:

- *Varolan insan hakları durumunun eylem önceliklerinin belirlenmesi için ulusal düzeyde değerlendirilmesi.* Buna benzer değerlendirmeler – her ne kadar sadece 10 ülke bu tür planlar hazırla-dıysa da, ki aralarında Avustralya ve Brezilya da bulunuyordu – Viyana Konferansı’nda önerilmişti. Bunların yerine uluslararası STK’ların ve sanayileşmiş ülkelerde merkezli kurumların da değerlendirmeleri oldu. Beklenildiği üzere, dışarıdan gelen raporlar sık sık husumet ve gerginliğe sebep olmaktadır.

Yabancı hükümetlerden ve uluslararası STK’lardan gelen eleştirilere tepki göstermektense ül-kelerin kendi ulusal değerlendirmelerini – temel hakların bütününe değerlendirerek performanslarını gözden geçirmeye, ilerleme sağlamak için operasyonel gerekliliklere bakmanın, ülkenin kaynakları ve gerçekleri doğrultusunda atılacak bir sonraki adımı tanımlamaya – üretmelerinin vakti gelmiştir. Bu tür değerlendirmeler sadece hükümet değil sivil toplumu da kapsayan bir grup tarafından hazırlanabilir – buna Pakistan’ın insan hakları komisyonu iyi bir örnektir. Birçok ülke çoktan insani gelişim raporları hazırlamıştır ve ulusal bir insan hakları değerlendirmesi de bu raporların güncellenmiş haliyle birleştirilebilir.

- *Ulusal yasaları temel uluslararası insan haklarıyla kıyaslayarak açıklara ve çelişkilere karşı nerede eyleme ihtiyacın olduğunun tesbiti.* Birçok ülke CEDAW ve Çocuk Hakları Sözleşmesi için benzer gözden geçirmeler yapmıştır. Şimdiki sürecin kadınlara ayrımcılık yapan yasaların kaldırılması ve diğer grupların haklarının ihlalini ortadan kaldıracak şekilde genişletilmesi gerekmektedir. Ürdün kadınların “namus” adına öldürülmelerini durdurmak için kanunlarını gözden geçirmektedir. Arjantin’de halk ve siyasetçiler yasaları ve adalet önündeki kurumsal engelleri gözden geçirerek, özel-likle yoksul insanların ve kadınların adalete ulaşımını kolaylaştırmak için işbirliği yapmaktadır.

- *Eğitimi ve medyayı toplum genelinde insan haklarını ileriye götürmek için kullanmak.* Asıl zorluk insan haklarına karşı bilinçli ve sorumlu bir kültür oluşturmaktadır. Birçok ülkenin hakların okul sistemlerine yerleştirmede çok yaratıcı oldukları görülmektedir. Kamboçya’da 25,000 öğretmen insan hakları konusunda eğitim gördüler ve bunu 3 milyondan fazla çocuğa öğretiler. Ekvator bir hafta boyunca televizyonda çocuk haklarını anlattı ve daha sonra seçim mekanizmasını çocukların hangi hakların kendileri için daha önemli olduğuna karar vermeleri için seferber etti. Latin Amerika ülkeleri insan haklarını polislin ve sosyal hizmet görevlilerinin eğitimine kattı.

- *Destek ve hareket için ittifaklar kurmak.* İnsan haklarının ileriye götürülmesi için ittifaklar küreselleşmektedir. Bu şekildeki birçok ittifak kadınların, çocukların, azınlıkların, engelli ya da HIV /

AIDS hastası olanlar gibi özel ihtiyaçları olan grupların haklarında ilerleme sağlanması için baskı yapmışlardır. Şu an 158 ülkede faaliyette olan Uluslararası Engelliler Örgütü Uganda'dan Zimbabve'ye ve Avrupa Birliği'ne kadar yasaların değiştirilmesine katkı sağlamıştır. İttifaklar aynı zamanda başka konular üzerinde de kurulmaktadır – FoodFirst Information ve Action Network hareketleri bunlara örnektir. Kızılderili çiftçiler toprak hakları için Brezilyalıların mücadelelerine katılmaktadır.

- *İlerleyen bir ekonomik ortamın geliştirilmesi.* Devletin – gerekli politikaları uygulayarak ve insan hakları taahhütlerinin ve amaçlarının ekonomik kararlara eklenmesiyle – büyümenin yoksullar ve haklar lehine ve sürdürülebilir olmasını sağlaması birincil sorumluluğudur. Politikada ve medyada kamu politikalarında sorumluluğu tesis eden açık ve şeffaf tartışmaya ihtiyaç vardır.

7. İnsan hakları ve insani gelişim daha güçlü uluslararası eylem olmadan, özellikle de mağdur insanları ve ülkeleri desteklemeden ve artan küresel eşitsizlikleri ve marjinalleşme geri çevrilmeden, evrensel olarak hayata geçemez.

Artan küresel karşılıklı bağımlılık ve kaynakların sınırlılığı ve yoksul ülkelerdeki kapasite eksikliği uluslararası camianın insan haklarının geliştirilmesi için daha güçlü bir şekilde hareket etmesini gerektiriyor. İnsan haklarına cezalandırıcı olmaktan ziyade olumlu bir yaklaşıma, küresel anlamda bir davranış değişikliğine ihtiyaç var.

Uluslararası hareket için beş öncelik:

- *Hak odaklı bir yaklaşımın gelişim işbirliğinde koşulsuz olarak güçlendirilmesi.* Gelişim işbirliği yoksul ülkelerde insan haklarının direkt olarak hayata geçmesine üç şekilde yardımcı olur. Öncelikle demokrasinin kurulması ve medeni ve siyasi hakların ileriye götürülmesi için destek sağlar. İkinci olarak gelir ve insani yoksulluğun ortadan kaldırılması için destek artırılır. Üçüncü olarak programlamaya açık bir şekilde hak odaklı bir yaklaşım getirilir.

Bu yaklaşımın önemli öğeleri Avustralya, İsveç ve İngiltere gibi ülkelere ve UNDP ve UNICEF tarafından başarıyla hayata geçirilmiştir. Yakın zamanda Norveç Tanzanya'da, Zambiya'da ve Zimbabve'deki insan haklarını destekleyen çabalarını gözden geçirdi. Bu tecrübe olumlu ve destekleyici bir yaklaşımın ne kadar etkili olduğunu gösteriyor. Suçlamak sadece husumeti ve güvensizliği artırırken şartlama genelde etkisiz kalmakta ve amacın tersi bir şekilde zıtlığa sebep olmaktadır.

Yardım, borç ertelenmesi, pazarlara erişim, özel finansal akışlarına erişim ve istikrar, küresel ekonomide hakların en yoksul ve en az gelişmiş ülkelerde tam olarak hayata geçmesi için şarttır.

- *Uluslararası şirketleri insan haklarını desteklemeleri için harekete geçirmek.*

Halk hareketleri kamuoyunu insan haklarını dikkate almayan çok uluslu şirketlere karşı döndürdü. Birçok durumda – Shell, Nike, General Motors gibi önceden eleştirilen şirketler – sorumlu bir şekilde davranarak davranış kuralları geliştirmişlerdir. Tüketici istekleri ve İngiltere'deki etik ticaret gibi markalama programları daha iyi sosyal ve çevresel uygulamaları teşvik etmektedir. Benetton gibi bazı firmalar insan hakları konularına taraf olarak katılmaktadır. Genel Sekreter'in Global Compact (Küresel Antlaşma) programı şirketlere insan haklarını ilerletmek için çalışmayı bir norm olarak sunmayı amaçlamaktadır. Bu tür değişik yaklaşımlar şirketlerin ileri insan hakları standartlarına olan taahhütlerinin daha güçlü hale gelmesini sağlayabilir ve yeni sorumluluk araçları oluşturabilir.

- *Bölgesel yaklaşımları kuvvetlendirmek.* Birçok bölgesel insan hakları girişimi ortak ilgi ve değerler üzerine kuruludur – Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, Afrika İnsan Hakları Komisyonu, Avrupa Sosyal Şartı, İnter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi – bunlara örnektir. Bu girişimlerin güçlendirilmesi ve ileriye götürülerek tecrübelerin paylaşımı, siyasi taahhütlerin ve finansal desteğin potansiyelleri tam olarak değerlendirilmelidir.

- *Barış yapmak, barış kurmak ve barışı korumak için yeni çabalara girişmek.* Çatışma ve savaş insan hakları ihlallerinin en kötüleridir – sadece kitlesel katliam değil, tecavüz, işkence, evlerin ve okulların yok edilmesi ve korkunç vahşet insanların hafızalarını sonsuza kadar lekeler. 1990'ların

trajedilerinin ardından birçok yeni fikir ortalıkta dolaşmaktadır. Erken uyarı ve erken önleme hareketleri buna örnektir. Siviller için daha güçlü yasal güvenceler, ki buna yerlerinden olmuş insanların yasal statüsü de dahildir, yine başka bir örnektir. Yine başka bir örnek de insan haklarını ihlal eden kimsele- rin uluslararası çabalarla adalet önüne çıkarılması ve geniş bir barış yapma, barış kurma, barışı koruma ve yeniden inşa gündemidir. Maliyet etkinliği açısından önleme müdahaleden daima uygundur. Hü- kümelerin bu gerçeği çatışmalar ortaya çıkmadan çözmek için siyasi destek arayışlarında daima açık ve net bir şekilde belirtmeleri gerekir.

- *Uluslararası insan hakları mekanizmasının güçlendirilmesi.* Mevcut mekanizmadaki pro- sedürlerin basitleştirilmesi ve hızlandırılması gerekmektedir. Verimliliği ve etkiyi arttırmak, raporla- manın sıkıntılarını azaltmak ve oluşturulan politikalara daha fazla dikkat çekmek için öneriler masada- dır. BM sistemi, Uluslararası İşçi Örgütü (ILO) da dahil olmak üzere, bilgilenme çerçevesi sunarken uygulama aygıtlarından yoksundur.

Son zamanlarda yasal uygulamayı güçlendirmek için getirilen – Uluslararası Ceza Mahkemesi, bireysel şikayetlere olanak tanıyan ek protokol ve uluslararası hukukun ulusal davalarda kullanılması gibi yenilikler insan hakları hukukunun uygulanması için umut verici gelişmelerdir. UNICEF'in ve Birleşmiş Milletler Kadın İçin Gelişim Fonu – UNIFEM'in tecrübelerinin Çocuk Hakları Sözleşme- si'ne ve CEDAW'a katılan ülkelere verilen operasyonel desteğin ne kadar önemli olduğunu göster- mektedir.

Belli başlı girişimler dünya etrafında insanları aşağıdaki amaçlar için harekete geçirebilir:

- Temel insan hakları sözleşmelerinin hayata geçirilmesi için dünya çapından bir kampan- yaya girişmek.
- Tüm Fortune 500 şirketlerine insan haklarını ve temel işçi standartlarını tanımaları ve des- teklemeleri için baskı yapmak ve Genel Sekreter'in Global Compact programına katılmalarını sağla- mak.
- 2010 yılına kadar bütün anayasalara zorunlu temel eğitimin girmesi sağlamak.
- 2010 yılına kadar en az gelişmiş ülkelerde 20:20 uygulamasının hayata geçirmek.
- Uluslararası insan hakları mekanizmalarının güçlendirilmesi ve küresel ekonomik antlaş- malarda insan haklarının güvenceye alınması için bir küresel insan hakları komisyonu tesis etmek ve adil bir küresel ekonomik sistemi oluşturmak.

Önümüzdeki çeyrek yüzyılda insan hakları daha önce hiç görülmemiş bir şekilde ileriye doğru götürülebilir. Geçen yüzyılda kaydedilen gelişme cesur beklentileri haklı çıkarır niteliktedir. Ancak 21.yüzyılın küresel olarak entegre olmuş toplumlarında, evrenselliğe daha kuvvetli bir bağlılığa ve bunun yanında kültürel çeşitliliğe saygı göstermeye ihtiyacımız vardır. Bu da 20.yüzyıla hakim olan Soğuk Savaş düşünce yapısından altı noktada ayrılmayı gerektiriyor:

- Devlet odaklı yaklaşımlardan çoğulcu, çok oyunculu – sadece devletin değil medyanın, şirketlerin, okulların, ailelerin, toplulukların ve bireylerin de sorumlu olduğu – yaklaşımlara geçiş.
- Ulusal sorumluluktan uluslararası ve küresel sorumluluğa – ve devletlerin uluslararası so- rumluluklarından küresel oyuncuların sorumluluğuna geçiş.
- Medeni ve siyasi haklara olan odaktan tüm haklara – ekonomik, sosyal ve kültürel olarak – dikkat edilmesi.
- Cezalandırmanın yaygın olduğu bir düzenden olumlu uluslararası baskı ve yardımın – suç- lamadan ziyade olumlu desteğin olduğu bir sisteme geçiş.
- Çok partili seçimlere olan odaktan herkesin katılımının sağlandığı demokrasi modeline geçiş.

- Kalkınma hedefi olarak yoksulluğun ortadan kaldırılmasından, sosyal adalet için yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ve tüm oyuncuların haklarının ve sorumluluklarının hayata geçirilmesi.

Uluslararası camianın İnsan ve Vatandaşların Hakkı'nı ve İnsan Hakları Evrensel Beyanname-si'ni hayal edenlerin cesur vizyonuna dönmeye ihtiyacı vardır. Yeni binyıl bu durumun yeniden teyit edilmesi ve onu hayata geçirecek pratik taahhütlerin yenilenmesi için çok iyi bir fırsattır.

İNSAN HAKLARI VE İNSANİ GELİŞİM TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

İnsan hakları

İnsan hakları tüm kişilerin sadece insan olmalarından dolayı sahip oldukları saygın ve özgür yaşama haklarıdır. Bu haklar tüm bireylerin davranışlarına ve sosyal düzenlemelere ahlaki yükümlülükler getirir ve evrensel, vazgeçilmez ve bölünmezdirler. İnsan hakları tüm insanların saygın bir yaşam sürmek için gerekli olan mallara ve özgürlüğe sahip olmaları güvencesine olan bağlılığımızı en derin şekilde ifade eder.

İnsan haklarının evrenselliği

İnsan hakları tüm insanlara aittir ve tüm insanların bu haklar nezdinde statüleri eşittir. Bir bireyin insan hakkına saygı göstermemek başka birinin hakkına saygı göstermemekle eşdeğerdir – bu durum şahsın cinsiyeti, ırkı, etnik kökeni, uyruğu ya da diğer farklılıklarından dolayı değişmez.

İnsan haklarının vazgeçilmezliği

İnsan hakları vazgeçilmezdir: başkaları tarafından alınamazlar ya da bir kimse kendi isteğiyle onlardan vazgeçemez.

İnsan haklarının bölünmezliği

İnsan hakları iki anlamda bölünmezdir. İlk olarak, farklı haklar arasında hiyerarşi yoktur. Medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar saygın bir hayat için eşit şekilde gereklidir. İkinci olarak, bazı haklar diğerlerinin geliştirilmesi için baskı altına alınamaz. Medeni ve siyasi haklar ekonomik, sosyal ve kültürel hakları geliştirme uğruna bastırılmazlar. Aynı şekilde, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar da medeni ve siyasi hakların geliştirilmesi uğruna feda edilemezler.

İnsan haklarının hayata geçirilmesi

Bir insan hakkı bireyler o hakkın karşıladığı özgürlükleri güvence altında yaşadıklarında hayata geçmiş kabul edilir. Bir insanın insan hakları sadece ve sadece hakların getirdiği özgürlükler standart tehditlerden koruyacak sosyal düzenlemeler ortadaysa hayata geçmiş sayılır.

Görev ve yükümlülükler

Bu Rapor'da *görev* ve *yükümlülükler* aynı anlamda kullanılmaktadır. Görev ve yükümlülükler normdur. Normlar insanlara ve diğer oyunculara belli şekilde davranma sebebi verir. Bazı görev ve yükümlülükler bir kimsenin sadece belli şekilde davranmamasını şart koşar. Diğerleriyse o kimsenin belli bir şekilde davranmasını veya birkaç seçenekten birini takip etmesini şart koşar.

İnsan hakları ve görevlilerin sorumlulukları

İnsan hakları bir takım görevleri beraberinde getirir. Görev sahipleri insan haklarının hayata geçirilmesinden topluca sorumlu olan kimselerdir. Görev sahibi kimseler bir insan hakkının hayata geçmemesinden sorumlu tutulurlar. Bir hak ihlal edildiğinde ya da yeterince korunmadığında, görevini yerine getirmemiş bir kimse veya kurum bulunur.

Mutlak görev ve mutlak olmayan görev

Mutlak görev hem görevin nasıl yerine getirileceğini, hem de kime karşı sorumlu olduğunu belirler. Aksine, mutlak olmayan görev hem görevin nasıl gerçekleştirileceğini, hem de görevin ne kadar etkili şekilde yerine getirileceği konusunda serbesti sağlar.

Uluslararası insan hakları antlaşmaları, sözleşmeleri ve konvansiyonları

Aynı anlamda kullanılan *antlaşma*, *sözleşme* ve *konvansiyon* devletler arasında yapılan ve hukuk bağlayıcı niteliği olan akitler. Bu akitler antlaşmaya, sözleşmeye veya konvansiyona taraf devletlerin görevlerini tanımlar.

Taraf devletler

Uluslararası bir antlaşmaya taraf devletler o antlaşmayı onaylamış ve bu yüzden şartlarını yerine getirmeye yükümlü ülkelerdir.

Bir antlaşmanın (sözleşme, konvansiyon) onaylanması

Uluslararası bir antlaşmanın onaylanması bir devletin ona uyacağını ve antlaşmada belirtilen yasal normlara bağlı kalacağını anlamına gelir.

Bir antlaşmanın (sözleşme, konvansiyon) imzalanması

Bir antlaşmanın, sözleşmenin veya konvansiyonun imzalanması bir devletin yasal yükümlülükler altına girmeden o belgede belirtilen prensiplere ve normlara uyacağı sözünü vermesi anlamına gelir. İmzalama devletlerin onaylama, dolayısıyla antlaşmaya taraf olma doğrultusunda attıkları ilk adımdır. Bir devlet başkanının attığı imzanın parlamento tarafından onaylanması antlaşmanın yasal olarak bağlayıcı olması için şarttır.

Bir antlaşmaya (sözleşme, konvansiyon) çekince konması

Bir antlaşmaya çekince konması bir taraf devletin antlaşmanın bir veya daha fazla şartını kabul etmediği anlamına gelir. Çekinceler, devletler antlaşmanın şartlarından birini uygulayacak durumda olmadıklarında ancak prensipte kabul ettiklerinde ve sadece geçici olarak kullanılır.

Antlaşma organları

Antlaşma organları taraf devletlerin temel uluslararası insan hakları antlaşmaları çerçevesinde antlaşma hükümlerine uyup uymadıklarını kontrol eden resmi komitelerdir. Antlaşma organları temel altı BM insan hakları antlaşmasının şartlarının taraf devletlerce uygulanması için oluşturulmuştur.

İnsan hakları beyannameleri

İnsan hakları beyannameleri üzerinde anlaşmaya varılmış prensipleri ve standartları ifade eder. Bu belgelerin tek başlarına yasal yaptırımları yoktur. Ancak bazı beyannamelerin, özellikle İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin normal yasa statüsünde olduğu kabul görülür zira hükümlerinin tüm devletleri bağladığı genel kabul görülür.

İnsan gelişim

İnsani gelişim, insanların çalışmalarını ve yeteneklerini genişleterek seçeneklerinin çoğaltıldığı süreçtir. Böylece insani gelişim aynı zamanda insanların çalışmaları ve yetenekleriyle de ilgilidir. Hem süreci hem de amacı ifade eder.

Gelişimin her seviyesinde üç temel imkan, insanların uzun ve sağlıklı bir hayat yaşamaları, bilgili olmaları ve saygın bir yaşam için gerekli kaynaklara ulaşma imkanlarının olmasıdır. Ancak insani gelişimin alanı bundan daha geniştir: insanların değer verdikleri diğer şeyler katılım, güvenlik, süreklilik, güvence altındaki insan haklarıdır – tüm bunlar yaratıcı ve üretken olmak ve özsaygı, özgüç ve bir topluluğa ait olma duyguları için gereklidir.

Çalışma, yetenek ve özgürlük

Bir kimsenin çalışması o kimsenin yapabileceği ya da olabileceği değerli şeyler anlamına gelir (örneğin iyi beslenmek, uzun yaşamak ve bir topluluk içinde yaşam sürmek). Bir kimsenin yeteneği o kimsenin farklı çalışmalarını ifade eder. Dolayısıyla yetenekler çalışmayı elde etme durumunu gösterir. Bu açıdan, insani gelişim özgürlüktür.

İnsani yoksulluk ve gelir yoksulluğu

İnsani yoksulluk yoksulluğu birçok boyutta tanımlar – uzun ve sağlıklı bir yaşamdan, bilgidен, saygın bir yaşam standardından ve katılımdan mahrumiyet. Bunun aksine, gelir yoksulluğu tek bir boyutta – gelirdе – mahrumiyeti tanımlar çünkü bu yoksulluğun en önemli tür olduğu ve herhangi başka bir mahrumiyetin tek bir paydaya indirgenebileceği düşünülür. İnsani yoksulluk olgusu gelir eksikliğini insani mahrumiyette önemli bir faktör olarak görür ancak tek faktör olarak görmez. Bunun yanında, bu fikre göre bütün mahrumiyetler gelire endekslenemez. Eğer gelir insanların hayatlarının tamamı değilse, gelir eksikliği de mahrumiyetlerin toplamı olamaz.

İnsani gelişim endeksi (İGE)

İGE bir ülkede insani gelişimde üç temel boyuttaki başarıları ölçer – uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgi ve saygın bir yaşam standardı. Bileşik bir endeks olarak İGE üç değişkeni barındırır – doğum anında yaşam beklentisi, eğitim (yetişkin okur-yazarlığı ve toplam okullaşma oranı) ve kişi başına düşen GSYİH (US\$ olarak satın alma gücü). Gelir, İGE'ye saygın bir yaşam standardının göstergesi olarak ve diğer iki boyutta olmayan diğer insani seçenekleri temsilen girer.

Cinsiyetle İlişkili Gelişim Endeksi (CİGE)

CİGE, İGE'yle aynı boyutlarda ve aynı değişkenleri kullanarak başarıları ölçer ancak başarı-larda kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği dikkate alır. Temel insani gelişimdeki orantısızlık ne kadar fazla olursa bir ülkenin CİGE'si İGE'sinden o kadar düşük olur. Basit olarak, CİGE, İGE'nin cinsiyet eşitsizliğinden dolayı düşürülmüş ya da aşağıya doğru düzeltilmiş halidir.

Cinsiyet güçlendirme ölçümü (CGÖ)

CGÖ kadınların ekonomik ve siyasi yaşamda aktif rol alıp almadıklarını ortaya çıkarmaktadır. Ekonomik ve siyasi katılımın ve karar verme mekanizmalarının kilit alanlarındaki cinsiyet eşitsizliğine odaklanmaktadır. CGÖ kadınların ekonomik ve siyasal alanlardaki fırsatlarına odaklanarak temel cinsiyet eşitsizliği göstergesi olan CİGE'den farklılık gösterir.

İnsani yoksulluk endeksi (İYE)

İYE insani gelişimdeki eksiklikleri ölçer. Dolayısıyla İYE bir ülkedeki toplam insani gelişimi ölçerken İYE gelişimin dağılımını yansıtır ve mevcut eksiklikleri ölçer. İYE gelişmekte olan ülkeler için (İYE-1) ve gelişen ülkeler için (İYE-2) olarak oluşturulmuştur. Sanayileşmiş ülkeler için ayrı bir endeks oluşturulmasının sebebi bu ülkelerde insani mahrumiyet bir topluluğun sosyal ve ekonomik durumuyla değiştiği ve bu ülkelerdeki bilgi fazlalığından istifade etmek içindir.

İYE-1

İYE-1, İGE'yle aynı temel boyutlarda insani gelişimdeki eksiklikleri ölçer. Kullanılan değişkenler, bugün doğan insanlardan 40 yaşından önce ölecek olanların yüzdesi, okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı ve sağlık hizmetlerine ve temiz suya erişimi olmayanların oranıyla düşük kilolu çocukların oranı, tarafından yansıtılan genel ekonomik bölüşümden – özel ve kamusal olarak – mahrumiyettir.

İYE-2

İYE-2, İYE-1'le aynı boyutlardaki eksikliklere odaklanırken sosyal dışlanmaya da bakar. Değişkenler, bugün doğan insanlardan 60 yaşından önce ölecek olanların yüzdesi, okur-yazar olanlarda okuma yazması işlevsel olmayanların oranı, gelir yoksulu olanların oranı (ortalama gelirden %50 az kazananlar) ve uzun süreli işsiz olanların oranıdır (12 ay veya daha fazla).

2- GÖÇMENLERE VE MÜLTECİLERE YÖNELİK AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ

BM Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme*

* 5 Eylül 1961 tarih ve 10898 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin onaylanması Hakkında Kanununun 2. Maddesi şöyledir: "Madde 2: Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair sözleşmenin 42 nci madde-

BASLANGIÇ

Birleşmiş Milletler Antlaşması ve 10 Aralık 1948'de Genel Kurulca İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin, insanların ana hürriyetlerden ve insan haklarından, ayırım gözetmeksizin, faydalanmaları esasını teyit ettiğini nazarı itibara alan,

Birleşmiş Milletlerin, birçok defalar, mültecilere karşı derin alâkasını izhar ve mültecilerin ana hürriyetleri ile insan haklarını mümkün olduğu kadar geniş bir şekilde kullanmalarını temine gayret ettiği nazarı itibara alan,

Mültecilerin hukuki durumuna dair evvelce imzalanan Uluslararası Anlaşmaların tekrar tetkik ve tedvini ile bu Anlaşmaların tatbik sahasını ve mülteciler için sağladığı himayeyi yeni bir Anlaşma vasıtasıyla genişletmenin arzuya şayan olduğunu nazarı itibara alan,

Sığınma hakkı tanınmanın belli ülkelere aşırı ölçüde ağır bir yük olacağını ve bu nedenle Birleşmiş Milletlerin uluslar arası bir kapsam ve nitelikte gördüğü bu sorunun doyurucu çözümünün uluslar arası işbirliği olmaksızın başarılamayacağını göz önüne alarak;

Bütün devletlerin, mülteci meselesinin içtimai ve insani mahiyeti kabul ederek, bu meselenin devletlerarasında bir gerginlik sebebi halini almasını önlemek için imkânları nispetinde ellerinden geleni yapmalarını temenni eden,

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin mültecilerin himayesini temin eden uluslararası sözleşmelerin tatbikatına nezaret eylemekte vazifeli olduğu nazarı itibara alan ve bu meseleyi hal için alınan tedbirlerin birbiri ile faydalı bir şekilde telifi hususunun devletler ile Yüksek Komiser arasındaki işbirliğine bağlı olduğunu kabul eden

Yüksek Sözleşmeci Taraflar aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır:

BÖLÜM I: GENEL HÜKÜMLER

"Mülteci" teriminin tanımı

Madde 1: A. İşbu Sözleşme bakımından "Mülteci" tabiri aşağıdaki gösterilen şahıslara tatbik edilir.

1. 12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 Anlaşmaları veya 28 Ekim 1933 ve 10 subat 1938 Sözleşmeleri ve 14 Eylül 1939 Protokolü, yahut Uluslararası Mülteci Teşkilatı Anayasasına göre mülteci sayılan şahıs;

Uluslararası mülteci teşkilatı tarafından faaliyeti esnasında alınmış mülteci sıfatını vermeme kararları, bu kısmın 2 nci fıkrasındaki seraiti haiz olan kimselere mülteci sıfatının verilmesine mâni değildir:

2. 1 Ocak 1951'den evvel cereyan eden hâdiseler neticesinde ve ırkı, dinî, tabiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunuyorsa oraya dönemeyen veya mezkur korkuya binaen dönmek istemeyen şahıs;

Birden fazla tabiiyeti olan bin şahıs hakkındaki "Vatandaşı olduğu memleket" tabiri tabiiyetini haiz olduğu memleketlerden herbirini kast eder. Haklı bir korkuya müstenit muteber bir sebep olmaksızın vatandaşı olduğu memleketlerden birinin himayesinden mahrum sayılmaz.

B. (1) İşbu Sözleşme bakımından madde 1. kısım (A)'daki "1 Ocak 1951'den evvel cereyan eden hadiseler" ibaresinin

(a) "1 Ocak 1951'den evvel Avrupa'da cereyan edene hâdiseler" veya

sinin bahsettiği imkana uygun olarak, onaylama anında aşağıdaki ihtirazi kayıt kabul edilmiştir: Bu Sözleşmenin hiçbir hükmü, müteciye Türkiye'de Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz."

(b) "1 Ocak 1951'den evvel Avrupa'da veya başka bir yerde cereyan eden hadiseler"

Manasından anlaşılacak ve her Sözleşmeci Devlet bu Sözleşmeyi imzaladığı, tasdik ettiği veya iltihak eylediği sırada bu Sözleşmeye göre taahhüt ettiği vecibeler bakımından bu ibarenin sümülünü belirten bir beyanda bulunacaktır.

(2) (a) şikkını kabul eden her Sözleşmeci Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine gönderileceği bir tebliğle (b) şikkını kabul etmek suretiyle vecibelerini her zaman genişletebilir.

C. Bu Sözleşme yukarıdaki (A) kısmındaki hükümlerin sümülüne giren her şahıs hakkında aşağıdaki hallerde tatbikattan kalacaktır.

1- Vatandaşı olduğu memleketin himayesinden kendi isteği ile tekrar istifade ederse veya

2- Vatandaşlığını kaybettikten sonra kendi arzusu ile tekrar iktisap ederse, veya

3- Yeni bir vatandaşlık iktisap etmişse ve vatandaşlığını iktisap ettiği memleketin himayesinden istifade ediyorsa, veya

4- Kendi arzusu ile terk ettiği veya takip korkusu ile hariciden kaldığı memlekette kendi arzusu ile tekrar yerleşmek üzere dönmüşse:

5- Mülteci tanınmasını intac ettiren şartlar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu memleketin himayesinden istifade etmekten imtinaa artık devam edemezse;

şu kadar ki işbu fıkra vatandaşı olduğu memleketin himayesinden istifadeyi reddetmek için evvelce vâkı takiplere müstenit haklı sebepler ileri sürebilen (A) kısmının 1 inci fıkrasının derpis ettiği bir mülteciye tatbik olunmayacaktır.

6- Tâbiyetsiz olup da, mülteci tanınmasını intac ettiren şartlar ortadan kalktığı için, mûtat ikametgâhının bulunduğu memlekete dönmek durumunda olan bir şahıs bahis konusu olduğunda:

şu kadar ki işbu fıkra, mûtat ikametgâhının bulunduğu memlekete dönmeyi reddetmek için evvelce maruz kaldığı takiplere müstenit haklı sebepler ileri sürebilen (A) kısmının 1 inci fıkrasının derpis ettiği bir mülteciye tatbik olunmayacaktır.

D. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri haricinde, diğer bir Birleşmiş Milletler organı veya teşekkülünden halen himaye ve yardım veya yardım gören kimselere tatbik olunamaz.

Böyle bir himaye veya yardım, herhangi bir sebeple bu gibi kimselerin durumu Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun bu hususla ilgili kararları gereğince nihai surette halledilmeksizin sona ermiş ise, bu şahıslar Sözleşme rejiminden bihakkın istifade ederler.

E. Bu Sözleşme, ikamet ettiği memleketin yetkili makamlarınca o memleket vatandaşlığını haiz olanlara mahsus hak ve vecibeleri haiz addedilen bir şahsa tatbik olunmaz.

F. Bu Sözleşme hükümleri:

a) Bunlara mütedair Uluslararası vesikalarda tarif edildiği manada barışa karşı bir suç, bir harb suçu veya insanlığa karşı bir suç işlediği;

b) Mülteci sıfatıyla kabul edildiği memlekete ilticadan evvel iltica memleketi dışında ağır bir genel suç işlediği;

c) Birleşmiş Milletlerin gaye ve prensiplerine aykırı fiillerden suçlu olduğu hususunda;

Ciddi kannat mevcut olan bir şahıs hakkında tatbik edilemez.

Genel Vecibeler

Madde 2: Her mültecinin, bulunduğu memlekete karşı, hassaten kanunlara tüzüklere ve âmme düzenini korumak için alınan tedbirlere uymak vecibesini ihtiva eden görevleri vardır.

Ayırdetmeme

Madde 3: Sözleşmecî Devletler bu Sözleşme hükümlerini mültecilere, ırk, din, veya menşeyi memleketi bakımından ayırdetmeden tatbik ederler.

Din

Madde 4: Sözleşmecî Devletler, ülkelerindeki mültecilere, ibadet ve çocuklarının dini eğitim hürriyeti bakımından en az vatandaşlara tatbik edilen muamele kadar müsait muamele tatbik ederler.

Bu sözleşme dışında bahsolunan haklar

Madde 5: Bu Sözleşmenin hiçbir hükmü, bir Sözleşmecî Devlet tarafından mültecilere bu Sözleşme dışında bahsolunan diğer hakları ve menfaatleri ihlal etmez.

"Aynı şartlarla" tabiri

Madde 6: Bu Sözleşme bakımından, "Aynı şartlarla" tabiri, ilgili kimsenin bir mülteci olmadığı takdirde muayyen bir hakkı kullanmak için yerine getirmesi gereken bütün şartların (Geçici yahut daimi ikamet müddetine ve şartlarına ait olanlar dâhil) mahiyetleri itibariyle bin mülteci tarafından yerine getirilemeyecek olanlar müstesna, kendisi tarafından yerine getirilmesini tazammum eder.

Mütekabiliyet şartından muafiyet

Madde 7: 1. Bu Sözleşmede derpis olunan daha müsait hükümler saklı kalmak üzere, her Sözleşmecî Devlet, mültecilere genel olarak yabancılara tanıdığı rejimi bahseder.

2. Bütün mülteciler, Sözleşmecî Devletlerin ülkesinde üç sene ikametden sonra kanuni mütekabiliyet şartından muaf olurlar.

3. Her Sözleşmecî Devlet, bu Sözleşme kendisi hakkında yürürlüğe girdiği tarihte mültecilerin, mütekabiliyet şartı olmadan istifade edebilecekleri hakları ve menfaatleri kendilerine tanımaya devam eder.

4. Sözleşmecî Devletler, mütekabiliyet şartının bulunmaması halinde mültecilere 2 nci ve 3 ncü fıkralara göre istifade edebilecekleri haklardan ve menfaatler bahsetmek imkanlarını ve 2 nci ve 3 ncü fıkralarda mezkur şartları haiz olmayan mültecileri mütekabil muamele muafiyetinden istifade ettirmek imkânını müsait surette nazarı itibara alırlar.

5. Yukarıda 2 nci ve 3 üncü fıkralar hükümleri gerek bu Sözleşmenin 13, 18, 19,21 ve 22 nci maddelerinde mezkur haklara ve menfaatlere, gerekse bu Sözleşmede derpis olunmayan haklara ve menfaatlere tatbik edilir.

İstisnai tedbirlerden muafiyet

Madde 8: Yabancı bir Devlet vatandaşlarının şahısları, malları veya menfaatleri aleyhinde itti-haz olunabilecek istisnai tedbirler bakımından Sözleşmecî Devletler bu gibi tedbirleri, mezkur devletin resmen vatandaşı olan bir müteciye sırf bu vatandaşlığına müsteniden tatbik etmezler. Bu maddede ifade olunan genel prensibi mevzuatlarına göre tatbik edemeyen Sözleşmecî Devletler bu gibi mültecilere münasip hallerde muafiyet bahsederler.

Geçici tedbirler

Madde 9: İşbu Sözleşmenin hiçbir hükmü bir Sözleşmecî Devletin harb zamanında veya diğer vahim ve müstesna hallerde, milli güvenliği için elzem saydığı tedbirleri muayyen bir kimse hakkında, bu kimsenin hakikatte bir mülteci olduğu ve mezkur tedbirleri kendisi hakkında milli güvenliği icabı muhafazası gerektiği tesbit edilinceye kadar, geçici olarak ittihat eylemesine mani değildir.

İkametin devamı

Madde 10: 1. Bir mülteci İkinci Dünya harbi sırasında sürgün edilerek Sözleşmecî Devletlerden birinin ülkesine götürülmüş olup burada ikamet etmekte ise, bu mecburi ikamet müddeti bu ülkede kanuni ikamet sayılacaktır.

2. Bir mülteci İkinci Dünya Harbi sırasında bir Sözleşmecî Devletin ülkesinden sürgün edilip bu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden evvel daimî ikamet kastı ile oraya dönmüş ise, sürgünden önceki ve sonraki devre, aralıksız ikamet zaruri olan hallerde, bir tek aralıksız ikamet sayılacaktır.

Mülteci gemi adamları

Madde 11: Her Sözleşmecî Devlet, bayrağını taşıyan bir geminin mürettebatı arasında muntazam şekilde hizmete alınmış mülteciler varsa, bunların ülkesinde yerleşmesine müsaade eylemek imkânlarını ve bilhassa diğer bir memlekette yerleşmelerini kolaylaştırmak üzere kendilerine seyahat belgeleri vermeyi yahut muvakkaten ülkesine kabul eylemeyi müsait surette inceler.

BÖLÜM II: Hukuki Durum

Şahsi Statü

Madde 1: 1. Her mültecinin şahsi statüsü ikametgâhı memleketinin kanununa, ikametgâhı yoksa bulunduğu memleketin kanununa tabidir.

2. Mülteci tarafından evvelce iktisap edilen ve şahsi statüye adir olan haklara, bilhassa evliliğe bağlı haklara, her Sözleşmecî Devlet tarafından gerekirse bu devletin mevzuatının gösterdiği şartları yerine getirmek kaydiyle riayet olunur. Ancak bahis konusu hakkın, şahıs mülteci olmasaydı o devletin mevzuatı tarafından tanınacak haklar arasında bulunması lazımdır.

Menkul ve gayrimenkul mülkiyet

Madde 13: Sözleşmecî Devletler, menkul ve gayrimenkul iktisabı ve buna müteferri diğer haklar, menkul ve gayrimenkul mülkiyete ait kira ve diğer mukaveleler bakımından her mülteciye mümkün olduğu kadar müsait ve her halde aynı şartlar içinde genel olarak yabancılara bahsolunandan daha az müsait olmayan bir muamele tatbik ederler.

Fikrî ve Sinaî mülkiyet

Madde 14: Sinaî mülkiyetin ve bilhassa ihtiralar, desenler, modeller, alameti farika, ticari unvanın himayesi konusunda ve edebi, artistik, ilmî mülkiyetin himayesi konusunda, her mülteci, mûtat ikametgahının bulunduğu memlekette işbu memleketin vatandaşlarına bahsolunan himayeden istifade eder. Mülteci, diğer Sözleşmecî Devletlerden herhangi birinin ülkesinde, bu ülkede mûtat ikametgahının bulunduğu memleketin vatandaşlarına bahsolunan himayeden istifade eder.

Dernek hakları

Madde 16: 1. Her mültecinin Sözleşmecî Devletlerin ülkesine mahkemeler serbestçe ve kolayca müracaata hakkı vardır.

2. Her mülteci, mûtat ikametgahının bulunduğu Sözleşmecî Devlette, adlî yardım ve teminat akçesinden muafiyet dahil, mahkemelere müracaat bakımından vatandaş gibi muamele görür.

3. Mûtat ikametgahının bulunduğu memlekette gayrı Sözleşmecî Devletlerde ve 2 nci fıkırdaki meskûr konular hakkında, her mülteci mûtat ikametgahının bulunduğu memleket vatandaşlarına edilen muamelenin aynından istifade eder.

BÖLÜM III: Kazançlı İşler

Ücretli meslekler

Madde 17: 1. Sözleşmecî Devletler, ülkelerinde muntazam surette ikamet eden her mülteciye, ücretli bir meslekte çalışmak bakımından, aynı şartlar içinde yabancı bir memleketin vatandaşına bahşedilen en müsait muameleyi bahşederler.

2. Her halde, milli çalışmayı himaye için yabancılara ve yabancılar istihdamı konusunda vaz'edilen tahdit tedbirleri, bu Sözleşmenin ilgili Sözleşmecî Devlet hakkında yürürlüğe girdiği tarihte bunlardan muaf tutulan veya aşağıdaki şartlardan birini haiz olan mültecilere tatbik edilmez:

a) Memmlekette üç sene ikamet etmiş olmak;

b) İkametgah memleketi vatandaşı olan ir kimse ile evli bulunmak, eşini terk etmiş olan bir mülteci bu hükümden istifade edemez;

c) İkametgah memleketi vatandaşı olan bir veya birkaç çocuğu olmak.

3. Sözleşmecî Devletler ücretli mesleklerde çalışmak bakımından bütün mültecilerin ve bilhassa ülkelerine bir işçi bulma programına yahut göçmen getirme planına göre girmiş olan mültecilerin haklarını vatandaşları hakları ile bir arada tutmaya matuf tedbirler ittihazını müsait surette düşünürler.

Ücretsiz meslekler

Madde 18: Sözleşmecî Devletler, ülkelerinde muntazam surette bulunan mültecilere ziraat, sanayi, küçük sanatlar ve ticaret sahalarında ücretsiz bir meslek sahibi olmak ve ticaret ve sanayi şirketleri kurmak hususlarında mümkün olduğu kadar müsait ve her halde aynı şartlarla genel olarak yabancılara bahsedilenden daha az müsait olmayan muameleyi bahşederler.

Serbest meslekler

Madde 19: 1. Her Sözleşmecî Devlet, ülkesinde muntazam surette ikamet eden ve bu Devletin yetkili makamlarınca tanınan diplomalara sahip olup serbest bir meslek icrasını arzu eden mültecilere mümkün olduğu kadar müsait ve her halde aynı şartlar içinden genel olarak yabancılara bahsedilenden daha az müsait olmayan şekilde muamele bahşeder.

2. Sözleşmecî Devletler, bu gibi mültecilerin, anavatandan gayri, Uluslararası münasebetlerini deruhde eyledikleri ülkelere yerleşmelerini temin için kanunları ve anayasalarına göre iktidarları dâhilindeki her şeyi yaparlar.

BÖLÜM IV: Sosyal Durum

Vesika usulü

Madde 20: Bütün ahalinin tabi oluğu ve nadir bulunan maddelerin genel dağıtımını düzenleyen bir vesika usulü mevcut olan hallerde mültecilere vatandaşlar gibi muamele edilecektir.

Mesken

Madde 21: 1. Sözleşmecî Devletler, mesken bakımından, bu mesele manun ve nizamlar veya âmme makamlarının kontroluna tabi olduğu nispette, ülkelerinde muntazam surette ikamet eden mültecilere mümkün olduğu kadar müsait bir muamele bahşederler; bu muamele her halde aynı şartlar içinde genel olarak yabancılara bahşedilen daha az müsait olmaz.

Maarif

Madde 22: 1. Sözleşmecî Devletler mültecilere ilk tahsil konusunda vatandaşlara tanınan aynı muameleyi yaparlar.

2. Sözleşmecî Devletler mültecilere ilk tahsilden gayri tahsil sınıfları konusunda ve bilhassa tahsilden istifade; yabancı memleketlere verilmiş tahsil belgeleri, üniversite diplomaları ve belgelerinin tanınması; harç ve resimlerden muafiyet ve tahsil bursları konularında mümkün olduğu kadar müsait ve herhalde aynı şartlar içinde genel olarak yabancılara bahsedilen daha az müsait olmayan şekilde muamele ederler.

Sosyal yardım

Madde 23: Sözleşmeci Devletler, ülkelerinde muntazam surette ikamet eden mültecilere sosyal yardım ve iane konularında vatandaşlara yapılan muamelenin aynının yaparlar.

Çalışma mevzuatı ve Sosyal sigorta

1. Sözleşmeci Devletler, ülkelerinde muntazam surette ikamet eden mültecilere aşağıdaki konularda vatandaşlara yapılan muamelenin aynını bahşedeceklerdir:

a) Mevzuatla düzenlendiği veya idari makamların yetkisine tabi oldukları nispette, istihkaka dahil olmak şartıyla, aile yardımları da dahil, işçi istihkakları, çalışma müddeti, muntazam çalışma saatleri, ücretli tatil, evde çalışmaya ait tahditler, çalışmaya başlama yaşı, çıraklık ve mesleki yetiştirme, kadınların ve gençlerin çalışması, kollektif iş mukaveleleri ile bahis olunan menfaatler,

b) Aşağıdaki tahditler ile sosyal sigorta (iş kazalarına, meslek hastalıklarına, analığa, hastalığa, sakatlığa, yaşlılığa ve ölüme, işsizliğe aile mükellefiyetlerine) ve milli mevzuata göre bir sosyal sigorta sistemine dahil diğer herhangi bir tehlikeye ait kanuni hükümler:

i) müktesep hakları ve iktisap edilmek üzere olan hakların muhafazası için hususi anlaşmalar;

ii) ikametgah memleketinin milli mevzuatının emrettiği ve tamamen Devlet fonlarından karşılanan ödenek veya ödenek parçaları ile normal bir emeklilik ödeneği için lüzumlu aidat şartlarını haiz olmayan kimselere yapılan yardımlar hakkında hususi anlaşmalar.

2. Bir mültecinin bir iş kazası veya bir meslek hastalığı neticesinde ölümüne ait tazminat haklarına, hak sahibinin Sözleşmeci Devlet ülkesi dışında ikamet etmesi yüzünden hanel gelmez.

3. Sözleşmeci Devletler, sosyal sigorta konusunda müktesep haklara veya imzalı iktisap edilmek üzere olan haklara dair akdettikleri veya akdedecekleri anlaşmalardan mültecileri de istifade ettireceklerdir; şu şartla ki, mülteciler mezkur anlaşmaları imzalayan devletlerin vatandaşlarından aranan şartları haiz olsunlar.

4. Sözleşmeci Devletler, Sözleşmeci olmayan Devletler ile aralarında yürürlükte bulunan veya bulunacak olan bunlara benzer anlaşmalardan mültecileri, mümkün olduğu nispette, istifade ettirmek imkanlarını müsait surette tetkik edeceklerdir.

BÖLÜM V: İdari Tedbirler

İdari Yardım

Madde 25: 1. Bir mültecinin bir hakkını kullanması, kendilerine müracaat edecek durumda olmadığı yabancı makamların usulen yardımını gerektirmekte ise ülkesinde ikamet ettiği Sözleşmeci Devletler bu yardımın kendi makamlarınca veya Uluslararası bir makam tarafından yapılmasını temin ederler.

2. Birinci fıkra mezkûr makam veya makamlar, bir yabancıya kendi milli makamları tarafından veya vasıtası ile usulen verilebilecek belgeleri veya tasdiknameleri mültecilere kontrolleri altında verirler veya verdirirler.

3. Bu suretle verilen belgeler veya tasdiknameler, aksi sabit oluncaya kadar yabancılara kendi milli makamları tarafından veya vasıtası ile verilen resmi belgelerin yerine geçerler ve muteber sayılırlar.

4. Muhtaçlar lehinde tanınabilecek istisnalar mahfuz kalmak şartı ile bu maddede mezkûr hizmetler mukabilinde ücret alınabilir; bununla beraber işbu ücretler mutedil bir nispette ve müsait hizmetler için vatandaşlardan alınan harclara mütenasip olurlar.

5. Bu madde hükümleri hiçbir suretle 27 ve 28 nci maddeleri ihlâl etmez.

Seyrisefer serbestliği

Madde 26: Her Sözleşmeci Devlet ülkesinde muntazam surette ikamet eden mültecilere, aynı şartlarla umumiyetle yabancılara tatbik olunan mevzuattaki istisnalar mahfuz olmak şartı ile ikamet mahallerini seçmek ve serbestçe seyrüsefer etmek hakkı tanınır.

Hüviyet belgeleri

Madde 27: Sözleşmeci Devletler ülkelerinde bulunan ve muteber bir seyahat belgesine sahip olmayan her mülteciye hüviyet belgeleri verirler.

Seyahat belgeleri

madde 28: 1. Sözleşmeci Devletler ülkelerinde muntazam surette ikamet eden mültecilere, milli emniyet veya âmme nizamına ait ciddi sebepler mani olmadıkça, bu ülke haricine seyahatlerini temin edecek seyahat belgeleri verirler. Mezkur belgeler bu sözleşme ekindeki hükümler tatbik edilir. Sözleşmeci Devletler bu nevi belgeyi ülkelerinde bulunan diğer herhangi bir mülteciye verebilirler; ülkelerinde bulunup muntazam surette ikamet ettikleri memlekette bir seyahat belgesi almak imkânından mahrum olan mültecilerin vaziyetini bilhassa müsait surette tetkik ederler.

2. Evvelce münakit Uluslararası anlaşmalara taraf olan Devletler tarafından verilmiş seyahat belgeleri Sözleşmeci Devletlerce tanınır. Ve mültecilere işbu madde mucibince verilmiş gibi muamele edilir.

Mali mükellefiyetler

Madde 298: 1. Sözleşmeci Devletler mültecilere, her ne isimle olursa olsun, benzer vaziyetlerde vatandaşlarına tahmil ettiklerinden veya edebileceklerinden başka veya daha yüksek resim, harç, vergiye tabi tutmazlar.

2. Yukarıdaki fıkra hükümleri, hüviyet belgeleri dahil yabancılara verilecek idari belgeler hakkındaki harclara ait kaun ve tüzük hükümlerinin mültecilere tatbikına mani değildir.

Emvalin transferi

Madde 30: 1. Her Sözleşmeci Devlet, mültecilerin, ülkesine ithal ettikleri emvali yerleşmek üzere kabul edilecekleri diğer bir memleketin ülkesine, kendi kanun ve nizamlarına göre nakletmelerine müsaade eder.

2. Her Sözleşmeci devlet, yerleşmek üzere kabul olundukları diğer bir memlekette yerleşmelerine lüzumlu herhangi diğer emvali götürmek için müsaade isteyen mültecilerin müracaatlarını müsait surette tetkik eder.

İltica memleketinde usulsüz durumda bulunan mülteciler

Madde 31: 1. Sözleşmeci Devletler, hayatları veya hürriyetleri birinci maddede gösterilen şekilde tehdit altında bulunmuş olan memlekette doğruca gelerek müsaadesiz ülkelerine giren veya ülkelerinde bulunan mültecilere usulsüz girişlerinden veya bulunuşlarından dolayı ceza vermezler; bunların vakit geçirmeden resmi makamlara müracaatle usulsüz girişlerinin veya bulunuşlarını mucip makbul sebepleri anlatmaları şarttır.

2. Sözleşmeci Devletler, bu mültecilerin hareketlerini lüzumlu olanlardan başka tahdit etmeyeceklerdir. Bu tahditler ancak işbu mültecilerin iltica memleketindeki durumları düzenleninceye veya bunlar diğer bir memlekete kabullerini temin edinceye kadar tatbik olunacaktır. Sözleşmeci Devletler, bu mültecilerin diğer bir memlekete kabullerini temin etmeleri için mâkul bir müddet ve lüzumlu bütün kolaylıkları bahşederler.

Sınır dışı etme

Madde 32: 1. Sözleşmeci Devletler, ülkelerinde muntazam surette bulunan bir mülteciyi ancak milli emniyet veya amme nizamı sebepleri ile sınır dışı ederler.

2. Bu mültecinin sınır dışı edilmesi, kanunla derpis olunan usule tevfikan verilmiş bir karara istinat eder. Acil milli emniyet mülahazaları mani değilse, mültecinin, suçsuzluğunu ispat etmesine yetkin bir makam yahut yetkin makam tarafından hususi surette seçilmiş bir veya birkaç kimse nezdinde itiraz etmesine ve bu maksatla temsil olunmasına müsaade edilir.

3. Sözleşmeci Devletler bu gibi bir mülteciye, diğer bir memlekete muntazam surette kabulünü temin edebilmesi için mâkul bir müddet verirler. Sözleşmeci Devletler, bu müddet sırasında, münasip sayacakları dahili mahiyette herhangi bir tedbirleri alabilirler.

Sınır dışı veya iade etme yasağı

1. Hiçbir Sözleşmeci Devlet bir mülteciyi, ırkı, dini, vatandaşlığı, muayyen bir içtimai zümreye mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayat ve hürriyetinin tehdit edileceği ülkelerin hudutlarından her ne şekilde olursa olsun sınır dışı veya iade edemez.

Bununla beraber, bulunduğu memleketin emniyeti için tehlikeli sayılması hususunda ciddi sebepler mevcut olan veya bilhassa vahim bir cürümden dolayı katılmış bir hükümle mahkum olduğu için mezkur memleket topluluğu için bir tehlike teşkil eden bir mülteci işbu hükümden istifadeyi talep edemez.

Vatandaşlığa alma

Madde 34: Sözleşmeci Devletler, mültecileri imtisal eylemeyi ve vatandaşlığa almayı her türlü imkan nispetinde kolaylaştırırlar. Vatandaşlığa alma muamelelerini çabuklaştırmaya ve bu muamelelerin masraf ve resimlerini her türlü imkân nispetinde azaltmaya bilhassa gayret ederler.

BÖLÜM VI: Tatbikata mütallik geçici hükümler

Milli makamların Birleşmiş Milletlerle işbirliği

Madde 35: 1. Sözleşmeci Devletler, Birleşmiş Milletler Mültecileri Yüksek Komiserliği veya onun istihdaf edecek diğer herhangi bir Birleşmiş Milletler teşekkülü ile vazifesini ifa sırasında işbirliği yapmayı ve hususiyle işbu Sözleşme hükümlerinin tatbikinde nezaret vazifesini kolaylaştırmayı taahhüt ederler.

2. Sözleşmeci Devletler, Yüksek Komiserliğin veya onu istihdaf edecek herhangi bir Birleşmiş Milletler Teşekkülünün Birleşmiş Milletlerin yetkinliğin rapor vermesini teminen, aşağıdaki hususlar hakkında talep olunacak malûmatı ve istatistikleri münasip bir şekilde vermeyi taahhüt ederler:

- Mültecilerin hukuki durumu,
- Bu Sözleşmenin tatbiki,
- Mültecilere mütallik mevcut veya yürürlüğe girecek kanun tüzük ve kararnameler.

Milli kanun ve tüzükler hakkında malûmat

Madde 36: Sözleşmeci Devletler, işbu Sözleşmenin tatbikını temin maksadiyle yayımlayabilecekleri kanun ve tüzükleri Birleşmiş Milletler Umumi Kâtibine bildirirler.

Bundan evvelki sözleşmelerle münasebetler

Madde 37: 28 inci maddenin 2 nci fıkrası hükümlerine hâlel gelmemek şartıyla, işbu Sözleşme, Sözleşmeciler arasında, 5 Temmuz 1922, 31 Mayıs 1924, 12 Mayıs 1926, 30 Haziran 1938 ve 30 Temmuz 1935 tarihli Anlaşmalar ile 28 Ekim 1933, 10 Şubat 1938 tarihli Sözleşmelerin, 14 Eylül 1939 tarihli Protokolün ve 15 Ekim 1946 tarihli Anlaşmanın yerine kaim olmuştur.

BÖLÜM VII: Nihai hükümler

Uyuşmazlıkların halli

Madde 38: Bu sözleşmenin Tarafları arasında Sözleşmenin tefsiri veya tatbiki hakkında zuhur edip diğer yollardan halledilmiş olan uyuşmazlıklar, uyuşmazlık tarflarından birinin talebi üzerine Uluslararası Adalet Divanına tevdi edilir.

İmza tasdik ve iltihak

Madde 39: 1. Bu Sözleşme Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzaya açık tutulur ve bu tarihten sonra Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi olunur. Birleşmiş Milletler Avrupa Ofisinde 28 Temmuzdan 31 Ağustos 1951 tarihine kadar ve bilâhare Birleşmiş Milletler Teşkilatı Merkezinde 17 Eylül 1951'den 31 Aralık 1952'ye kadar tekrar imzaya açık bulundurulur.

2. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Teşkilatına üye bütün Devletler ile mülteciler ve vatansızların hukuki durumu hakkındaki diplomatik konferansa davet edilen üye olmayan diğer herhangi bir devletin ve Genel Kurul tarafından imzalanmaya davet olunan her devletin imzasına açık tutulur. Sözleşme tasdik olunur ve tasdiknameler Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi olunur.

3. İşbu maddenin 2 nci fıkrasında işaret edilen devletler 28 Temmuz 1961 tarihinden itibaren Sözleşmeye iltihak edebilirler. İltihak, iltihak vesikasının Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi suretiyle vukubulur.

Sözleşmenin tatbik olunacağı ülkeye dair hüküm

Madde 40: 1. Herhangi bir devlet imza, tasdik veya iltihak sırasında işbu Sözleşmenin Uluslararası sahada temsil ettiği ülkelerin hepsine veya bir veya birkaçına şâmil olacağını beyan edebilir. Böyle bir beyan Sözleşmenin mezkûr devlet hakkında yürürlüğe girdiği tarihte muteber olur.

2. Bu tarihten sonra her zaman, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine yapılacak bir tebligat ile bu teşmil yapılabilir ve tebligatın Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi gününü takip eden doksanıncı gündən itibaren veya Sözleşmenin mezkûr devlet hakkında yürürlüğe girdiği tarih daha sonra ise, bu tarihte yürürlüğe girer.

3. Bu sözleşmenin imza, tasdik veya iltihak tarihinde tatbik edilemeyeceği ülkeler bakımından, ilgili her devlet, icap ediyorsa, bu ülkeler hükümetlerinin, Anayasa Hükümleri gereğince lüzumlu olan muvafakatlerini almak kaydıyla, Sözleşmenin mezkûr ülkelere tatbikına müncer olacak her türlü tedbiri mümkün olduğu kadar süratle almak imkanını tetkik eder.

Madde 41: Birleşik olmayan veya federal bir devlet hakkında aşağıdaki hükümler tatbik edilir:

a) Bu Sözleşme maddelerinden tatbiki federal teşrî makamın teşrî yetkisine ait olanlar hakkında federal hükümetin vecibeleri bu bakımdan federal devlet olmayan tarafların vecibelerinin aynı olacaktır.

b) Bu Sözleşme maddelerinden tatbiki birliği teşkil eden ve federasyonun anayasasına göre teşrî tedbirler ittihazına mecbur olmayan Devlet, eyalet veya kantonların her birinin teşrî yetkisine ait olanları, federal hükümet. Devletler, eyaletler veya kantonların yetkili makamlarına en kısa zamanda ve müspet mütalâsiyle bildirir.

c) Bu Sözleşmeye taraf federal bir Devlet, kendisine herhangi bir Sözleşmeci Devletin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri vasıtasıyla tevdi olunacak talebi üzerine, Sözleşmenin herhangi bir hüküm hakkında federasyonda ve bunu teşkil eden birliklerde cârî mevzuat ve tatbikata dair mezkûr hükmün teşrî veya diğer şekilde ne derecede tatbik edildiğini gösteren bir izahname sunar.

İhtirazi kayıtlar

Madde 42: 1. Her Devlet, imza, tasdik veya iltihak esnasında Sözleşmenin 1, 3, 4, 16(1), 33, 36 - 46 (Dahil) maddeleri haricindeki maddeler hakkında ihtirazi kayıtlar beyan edebilir.

2. Bu maddenin 1 inci fıkrası mucibince ihtirazi bir kayıt beyan eden her Sözleşmeci Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine göndereceği bir tebliğ ile bun her zaman geri alabilir.

Yürürlüğe girme

Madde 43: 1. Bu Sözleşme altıncı tabdik veya iltihak vesikasının tevdi tarihini takip eden doksanıncı günü yürürlüğe girer.

2. Sözleşme altıncı tasdik veya iltihak vesikasının tevdiinden sonra tasdik veya iltihak eden Devletlerden birini hakkında, bu Devletin tasdik veya iltihak vesikasını tevdi tarihini takip eden doksanıncı gün yürürlüğe girer.

Fesih

Madde 44: 1. Her Sözleşmeci Devlet Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine gönderileceği bir tebliğat ile Sözleşmeyi her zaman feshedebilir.

2. Fesih, ilgili Devlet hakkında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından tebliğatin alınması tarihinden bir sene sonra hüküm ifade eder.

3. 40 ıncı madde mucibinde bir beyan veya tebliğde bulunan her Devlet, Sözleşmenin tebliğde bildirilen ülkelere artık tatbik edilemeyeceğini bilâhare Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tebliğ edebilir. Sözleşmenin mevzu bahis ülkeye tatbiki işbu tebliğin Genel Sekreter tarafından alınması tarihinden bir sene sonra hitam bulur.

Tadil

Madde 45: 1. Her Sözleşmeci Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine göndereceği tebliğ yoluyla bu Sözleşmenin tadilini her zaman talep edebilir.

2. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu icabı halinde, bu talep hakkında alınacak tedbirleri tavsiye eder.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin tebliğleri

Madde 46: Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Birleşmiş Milletler üyesi bütün Devletlere ve 39 uncu maddede derpis edilen üye olmayan devletlere aşağıdaki hususları tebliğ eder:

- Birinci maddenin B kısmında derpis edilen beyan ve tebliğler,
- 39 uncu maddede derpis edilen imza, tasdik ve iltihaklar,
- 40 ıncı maddede derpis edilen beyan ve tebliğler;
- 42 inci maddede derpis edilen beyan olunmuş veya geri alınmış ihtirazi kayıtlar;
- 43 üncü maddeyi tatbikan, bu Sözleşmenin yürürlüğe gireceği tarih;
- 44 üncü maddede derpis edilen fesih ve tebliğler;
- 45 inci maddede derpis edilen tadil talepleri,

Yukarıdaki hususları tasdikan, bu Sözleşmenin yürürlüğe gireceği tarih;

Cenevre'de 28 Temmuz 1952 tarihinde, Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede muteber olmak suretiyle bir nüsha olarak tanzim edilmistir. Bu nüsha Birleşmiş Milletler Teşkilatı Arşivine tevdi olunur ve tasdiki suretleri bütün Birleşmiş Milletler üyesi Devletlerle 39 uncu maddede derpis edilen aza olmayan Devletlere verilir.

EK

Paragraf 1

1. Bu sözleşmenin 28 inci maddesinde derpis edilen sepalat vesikası ilişikteki nümuneye uygun olur.

2. Bu vesika en az iki dilde tanzim olunur, ikisinden biri İngilizce Fransızca olur.

Paragraf 2

Vesikayı veren memleketin mevzuatı mahfuz kalam şartıyla, çocuklar anne ve babadan birinin veya istisnai hallerde diğer bir reşit mültecinin seyahat vesikasına kaydonulabilirler.

Paragraf 3

Vesikanın verilmesi için alanacak harçlar, milli pasaportlara tatbik olunan en düşük harçları te-cavüz etmez.

Paragraf 4

Hususi veya istisnai vakalar mahfuz olmak üzere vesika mümkün olduğu kadar çok sayıda memleket için verilir.

Paragraf 5

Vesikanın yürürlük süresi ita eden makamın ihtiyarına göre bir veya iki yıl olur.

Paragraf 6

1. Vesika hâmil kanuni ikametgahını diğer bir ülkeye nakletmediği müddetçe ve vesikayı veren makın ülkesinde muntazam surette ikamet etmekte ise vesikanın yenilenmesi veya süresinin uzatılması ita eden makama aittir. Yeni bir vesika verilmesi, aynı şartlar ile eski vesikayı ifa eden makama aittir.

2. Bu husus için kendilerine hususi yetki verilen diplomatik temsilciler veya konsolosluk makamları, hükümetleri tarafından verilmiş olan seyahat vesikalarının süresini altı ay geçmeyen her süre için uzatmaya yetkilidirler.

3. Sözleşmeci Devletler kanuni ikametgahlarını artık kendi ülkelerinde bulunmayan ve fakat kanuni ikametgahlarının bulunduğu memlekette bir seyahat vesikası alamayan mültecilerin seyahat vesikalarının yenilenmesi veya sürelerinin uzatılması imkanlarını hayırhane şekilde mütalâa ederler.

Paragraf 7

Sözleşmeci Devletler işbu Sözleşmenin 28 inci maddesi hükümleri mucibince verilen vesikaları muteber addederler.

Paragraf 8

Mültecilerin gitmek istediği memleketin yetkili makamları, kendisini memlekete kabul edeceklerse ve bir vizeye lüzum varsa hamil olduğu vesikaya vize vazedirler.

Paragraf 8

1. Sözleşmeci Devletler, nihai olarak gidecekleri ülkenin vizesini almış olan mültecilere transit vizeleri vermeyi taahhüt ederler.

2. Herhangi bir yabancıya vize verilmesini haklı gösterebilecek sebeple işbu vize verilmesi reddedilebilir.

Paragraf 10

Çıkış-giriş veya transit vizelerine mütaallik harçlar yabancı pasaport vizelerine tatbik olunan asgari tarifeyi tecavüz etmez.

Paragraf 11

Bir mültecinin kanuni ikametgahını değiştirip diğer bir Sözleşmeci Devletin ülkesine yerleşmeşi halinde, 28 inci maddenin hüküm ve şartlarına göre yeni bir vesika verilmesi artık işbu ülkenin yetkili makamına ait olur ve mültecinin bu makama müracaatta hakkı bulunur.

Paragraf 12

Yeni bir vesika veren makam eski vesikayı geri almaya ve eğer vesikada iadesi tasrih ediliyorsa ita eden memlekete iadeye mecburdur.

Aksi takdirde yeni vesikayı veren makam eskisini geri alır ve iptal eder.

Paragraf 13

1. Sözleşmeci Devletlerden her biri kendisi tarafından Sözleşmenin 28 inci maddesine göre verilen bir seyahat vesikası hamilinin, bu vesikanın yürürlük süresi içinde her zaman ülkesine tekrar gelmesine müssade eylemeyi taahhüt eder.

2. Yukarıdaki fıkra hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, bir Sözleşmeci Devlet, vesika hamilinin, memleketten çıkanlara veya girenlere tahmili edilen muamelelere tabi olmasını talep edebilir.

3. İstisnai hallerde veya mülteciye muayyen süreli ikamet müsaadesi verilmişe Sözleşmeci Devletlerin adı geçen vesikayı verirken mültecinin avdet edebileceği müddeti üç aydan az olmamak üzere tahdit eylemek hakkı mahfuzdur.

Paragraf 14

Yalnız 13 üncü paragraf hükümleri mahfuz olmak üzere işbu ek hükümleri Sözleşmeci Devletlerin ülkelerinde giriş, transit, geçici ikamet, yerleşme ve çıkış hallerine tatbik edilen kanun ve tüzükleri hiçbir suretle ihlal etmez.

Paragraf 15

Vesikanın verilmesi veya vesikaya vaz'edilen şerhler, hususiyle vatandaşlık bakımından, hâmilinin statüsünün tayin veya ihlal etmez.

Paragraf 16

Vesikanın verilmesi hamiline hiçbir suretle ita eden memleketin diplomatik temsilcileri veya konsolosluk makamlarının himayesini talep etmek hakkını vermez ve bu temsilci veya makamlara da bin himaye hakkı bahsetmez.

İlişik

Seyahat vesikası nümunesi

(Vesika küçük bir defter şeklinde olacaktır)

(Takriben 15*10 cm.)

Kimyevi veya diğer vasıtalar ile yapılacak silinme ve değişikliklerin kolaylıkla farkedilecek bir tarzda basılması ve "28 Temmuz 1951 Sözleşmesi" kelimelerinin ita eden memleketin dilinde her sayfada tekrar edilerek basılması tavsiye olunur.

Defterin kapağı

SEYAHAT VESİKASI

(28 Temmuz 1951 Anlaşması)

(1)

SEYAHAT VESİKASI

(28 Temmuz 1951 Sözleşmesi)

Bu vesika, yürürlük süresi uzatılmazsa tarihine kadar muteberdir.

Soyadı

Adı (ları)

Refakatindeki çocuk(lar)

1. Bu vesika, hâmiline sırf milli pasaport yerine geçecek bir seyahat vesikası sağlamak maksadıyla verilmiştir. Hâmilinin vatandaşlık durumu hakkında hiçbir hüküm ifade eylemez ve vatandaşlığa tesir etmez.

(1) Kroseler arasındaki cümleler arzu eden hükümetlere konulabilir.

2. Vesika hamilininye (vesikayı veren makamların mensup olduğu memleketin adı yazılır) aşağıda daha sonrası için bir tarih yazılmamışsa tarihine kadar dönmesine müsaade edilmiştir (vesika hâmilinin dönmesine müsaade olunan süre üç aydan az olmamalıdır.)

3. Vesika hâmilisi ikametgâhını bu vesikanın verildiği memlekettten başka bir memlekete naklettiği takdirde, yeniden seyahati arzu ederse, yeni bir vesika almak için ikametgâhı memleketinin, yetkili makamlarına müracaat etmelidir. (Eski vesika ita eden makama gönderilmek üzere yeni vesikayı veren makama tevdi edilir.)

(2)

Doğum yeri ve tarihi

Mesleki

şimdiki ikametgahı

a Karısının evlenmeden evvelki soyadı ve adı(ları)

a Kocasının soyadı ve adı (ları)

EŞKAL

Boy

Saç

Göz rengi

Burun

Yüz şekli

Renk

Hususi işaretler

Refakatindeki çocuklar

Soyadı----- Adı(ları)----- Doğum yeri ve tarihi -----Cinsiyeti

.....

+ Lüzumsuz kelimeler çizilir.

(Bu vesika, kapak hariç sayfadan ibarettir.)

(3)

Vesika hâmilinin fotoğrafı ve vesikayı veren makamın damgası

Hâmilinin parmak izi, (ihtiyari)

Hâmilinin imzası

(Bu vesika, kapak hariç, sayfadan ibarettir.)

1. Bu vesika aşağıdaki memleketler için verilmiştir:

.....

2. Bu vesikanın verilmesine esas teşkil eden vesika veya vesikalar:

.....

Vesikanın verildiği yer:

Tarihi

Vesikayı veren makamın imzası ve damgası tahsil edilen harç:

(Bu vesika kapak hariç sayfadan ibarettir.)

(5)

Vesika süresinin uzatılması

Tahsil edilen harç tarihinden.....tarihine ka-
 dar.....de.....tarihinde uzatılmıştır

-----Vesikanın süresini uzatan makamın

-----imza ve damgası

(Bu vesika, kapak hariç sayfadan ibarettir.)

(6)

Vesika süresinin uzatılması

Tahsil edilen harç..... tarihinden tarihine
 kadar de tarihine uzatılmıştır.

-----Vesikanın süresini uzatan makamın

-----imza ve damgası

Vesika süresinin uzatılması

Tahsil edilen harc..... tarihinden tarihine
 kadar..... de..... tarihine uzatılmıştır.

-----Vesikanın süresini uzatan makamın

-----imza ve damgası

(7-32)

VIZELER

Her vizede vesika hâmilinin soyadı tekrar edilir.

(Bu vesika, kapak hariç, sahifeden ibarettir.)

DEKLARASYON

A. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, mezkûr Sözleşmenin 1 inci maddesinin (A) fıkrasında mevzuubahis 12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 Anlaşmalarına taraf değildir. Ayrıca 30 Haziran 1928 Anlaşmanın şümulüne giren 150 kişi esasen 3527 sayılı Af Kununu şümulüne girmekle, mezkûr Anlaşmanın memleketimiz sakımından derpis ettiği husus ortadan kalkmıştır. Bu durum muvacehesinde, Cumhuriyet Hükümeti 28 Temmuz 1951 tarihli Sözleşmeyi yukarıdaki Anlaşmalarda müstakil olarak kabul etmektedir.

B. İşbu Sözleşmenin tahmil ettiği vecibeler bakımından Cumhuriyet Hükümeti, 1 inci maddenin (B) fıkrasındaki "1 Ocak 1951'den evvel cereyan eden hadiseler" ibaresini, "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da cereyan eden hadiseler" şeklinde anlamaktadır.

C. Keza Sözleşmenin, 1 inci maddesinin mülteci vasfını kaydına müteadir (C) fıkrasındaki "Vatandaş bulunduğu memleketin himayesinden kendi isteği ile tekrar istifade ederse, veya, vatandaşlığını kaybettikten sonra kendi arzusu ile tekrar iktisap ederse" ibarelerini Cumhuriyet Hükümeti bu istifade ve iktisap keyfiyetinin sadece alâkadarın talebine değil, aynı zamanda bahis konusu Devletin muvafakatine bağlı bulunduğu şeklinde anlamaktadır.

BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme: Genel Kurul'un 18 Aralık 1990 tarih ve 45/158 sayılı kararıyla kabul edilmiştir

Başlangıç

Bu Sözleşmeye Taraf Olan Devletler,

Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiş insan hakları ile ilgili temel belgelerde yer alan ilkeleri, özellikle İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşmeyi, Medenî ve Siyasal Haklara Dair Uluslararası Sözleşmeyi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşmeyi ve Çocukların Haklarına Dair Sözleşmeyi göz önüne alarak;

Uluslararası Çalışma Teşkilâtının görev çerçevesi içinde oluşturulmuş ilgili belgelerde belirlenen standartlar ve ilkeleri, özellikle, İş Bulma Amaçlı Göç ile İlgili Sözleşmeyi (97 Sayılı), Aşağılayıcı Şartlarda Göçler ve Göçmen İşçilere Yapılacak Muamele ve Sağlanacak İmkânlar Konusunda Eşitlik Prensibinin Teşviki ile İlgili Sözleşmeyi (143 Sayılı), İş Bulma Amaçlı Göç ile İlgili Tavsiyeyi (86 Sayılı), Göçmen İşçilerle İlgili Tavsiyeyi (151 Sayılı), Zorla veya Kuvvet Kullanarak İşgücü İstihdam Etmenin İlgâ Edilmesine Dair Sözleşmeyi (105 Sayılı) göz önüne alarak;

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtının Eğitimde Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşmede (Birleşmiş Milletler, Anlaşmalar Serisi, Cilt No. 429, Sayı 6193) belirtilen ilkelerin önemini tekrar teyid ederek;

İşkencenin ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı ve Küçültücü Muamele ve Cezanın Önlenmesine Dair Sözleşmeyi (39/46 Sayılı Kararın eki); Suçun Önlenmesi ve Sanıklara Yapılacak Muameleye Dair Dördüncü Birleşmiş Milletler Kongresi Bildirisini (Bakınız: Suçun Önlenmesi ve Sanıklara Yapılacak Muamele Konusunda Dördüncü Birleşmiş Milletler Kongresi, Kyoto, Japonya, 17-26 Ağustos 1979: Sekreteryâ tarafından hazırlanan rapor (B.M. Yayınları, Satış No. : E.71.IV.8), Yasa Uygulayıcılarının Davranış Biçimleri (34/169 Sayılı Karar ve eki) ve Köleliğin Önlenmesi ile İlgili Sözleşmeleri (Bakınız: İnsan Hakları: Uluslararası Belgeler Derlemesi, B.M. Yayınları, Satış No. : E.88.XIV.I) hatırdâ tutarak,

Uluslararası Çalışma Teşkilâtının amaçlarından birinin, Anayasasında da ifade edildiği üzere, yabancı ülkelerde istihdam edilen işçilerin menfaatlerinin korunması olduğunu hatırlayarak ve anılan örgütün göçmen işçiler ve aile fertleri ile ilgili konulardaki bilgi birikimini ve tecrübelerini akıldâ tutarak;

Göçmen işçiler ve aile fertleri ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler Teşkilâtının muhtelif organlarında, özellikle, başta, İnsan Hakları Komisyonu, Sosyal Kalkınma Komisyonu, B.M. Gıda ve Tarım Teşkilâtı, B.M. Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı, Dünya Sağlık Teşkilâtında ve diğer uluslararası teşekküllerde yapılmış ve yapılmakta olan çalışmaların önemini müdrîk olarak,

Göçmen işçilerin ve aile fertlerinin haklarının korunmasına yönelik olarak bölgesel veya ikili düzeyde bazı Devletler tarafından gerçekleştirilen gelişmeleri ve bu alanda ikili ve çok taraflı anlaşmalar imzalanmasının önem ve faydasını da keza müdrîk olarak,

Milyonlarca insanı ilgilendiren ve uluslararası toplumda çok sayıda Devleti etkileyen göç olayının önemini ve kapsamını idrak ederek,

Göçmen işçi hareketlerinin Devletler ve ilgili halklar üzerindeki etkilerinin bilincinde olarak ve göçmen işçilere ve aile fertlerine yapılacak muamele ile ilgili temel ilkelerin kabul edilmesi yoluyla Devletlerin tutum ve davranışları arasında uyum sağlanmasına katkıda bulunabilecek kuralları tesis etmeyi arzu ederek,

Göçmen işçilerin ve aile fertlerinin diğer nedenler yanında, Orijin Devletten ayrı olmaları ve İstihdam Devletinde bulunmaktan dolayı güçlüklerle karşılaşabilmeleri gibi nedenlerle, sık sık içine düştükleri hassas durumu dikkate alarak,

Göçmen işçilerin ve aile fertlerinin haklarının her yerde yeterli şekilde tanınmamış olduğu ve bu nedenle bu hakların uygun biçimde uluslararası korunma altına alınmalarının gerektiği inancında olarak,

Özellikle ailelerin parçalanmasına yol açması sebebiyle, göç olayının göçmen işçilerin hem kendileri, hem de aile fertleri bakımından sık sık ciddi sorunlara neden olduğu gerçeğini gözönüne alarak,

Göç olayının neden olduğu insanî sorunların göçün düzensiz bir ortamda yapılması halinde çok daha ciddi sorunlara yol açtığını akılda tutarak ve bu nedenle gizli göçmen işçi hareketlerinin ve işçi kaçakçılığı olaylarının, aynı zamanda göçmen işçilerin temel insan haklarının korunmasını sağlayarak önlenmesi ve ortadan kaldırılması amacına yönelik uygun tedbirlerin alınmasının teşvik edilmesi gereğine inanarak;

Kayıtlı olmayan veya düzensiz bir durumda bulunan işçilerin diğer işçilere göre genelde daha olumsuz koşullar içinde istihdam edildiklerini ve bazı işverenlerin haksız rekabet koşullarının sağlayacağı menfaatlerden yararlanmak amacıyla bu tür işçileri istihdam etmek eğiliminde olduklarını göz önüne alarak,

Tüm göçmen işçilerin temel insan haklarının daha geniş bir şekilde tanınması halinde düzensiz bir durumda bulunan göçmen işçilerin istihdam edilmesi yollarına başvurulmasının cazip olmaktan çıkarılabileceği ve bunun da ötesinde durumları mahallî mevzuata uygun olan göçmen işçilere ve aile fertlerine belirli bazı ilave haklar verilmesinin tüm göçmenleri ve işverenleri ilgili Devletler tarafından tesis edilmiş kanunlara ve kurallara uymaya ve saygı göstermeye teşvik edeceğini de göz önüne alarak,

Bu nedenle evrensel olarak uygulanabilecek kapsamlı bir sözleşme metni içinde temel kuralları teyid ve tesis etmek suretiyle, tüm göçmen işçilerin ve aile fertlerinin haklarının uluslararası korunmasının gerçekleştirilmesine ihtiyaç duyulduğuna inanarak,

Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır :

BÖLÜM I: Kapsam ve Tanımlar

Madde 1

1. Bu Sözleşme, bundan sonra belirtilen durumlar istisna olmak üzere, cinsiyet, ırk, renk, dil, din veya inanç, siyasal veya diğer görüş, millî, etnik veya sosyal köken, taabiyet, yaş, ekonomik durum, mülkiyet, medenî hal, doğum veya diğer statüler açısından hiçbir farklılık gözetilmeksizin, tüm göçmen işçilere ve ailelerine uygulanır.

2. Bu Sözleşme göçmen işçilerin ve aile fertlerinin, göçe hazırlık, hareket, transit geçiş ve İstihdam Devletinde kazanç getiren bir işte çalışma ve ikamet süresinin tamamı ile Orijin Devlete veya mutad olarak ikamet edilen Devlete dönüş dahil olmak üzere, göç sürecinin tamamı süresince uygulanacaktır.

Madde 2

Bu Sözleşme metninde yer alan;

1. “Göçmen İşçi” kavramı, vatandaşlık bağı ile bağlı olmadığı bir Devlette ücret ödenen bir faaliyette çalıştırılacak, çalıştırılmakta olan veya çalıştırılmış olan bir kişiye atıfta bulunur.

2. (a) “Sınır İşçisi” kavramı, komşu bir Devlette mutad ikametgâhını muhafaza eden ve normal olarak her gün veya en az haftada bir kez normal ikametgâhına dönen bir göçmen işçiye atıfta bulunur.

(b) “Mevsimlik İşçi” kavramı, niteliği gereği mevsimsel şartlara bağımlı olan ve sadece yılın bir kısmında yapılabilen işi yapan bir göçmen işçiye atıfta bulunur.

(c) Balıkçıları da içeren “Gemi Adamı” kavramı, vatandaşlık bağı ile bağlı olmadığı bir Devlette kayıtlı bir gemide istihdam edilen bir göçmen işçiye atıfta bulunur.

(d) “Sahil Açığındaki Tesiste Çalışan İşçi” kavramı, vatandaşlık bağı ile bağlı olmadığı bir Devletin egemenlik alanı içinde yeralan bir sahil açığındaki tesiste istihdam edilen bir göçmen işçiye atıfta bulunur.

(e) “Gezici İşçi” kavramı, bir Devlette mutad ikametgâhı olan, fakat yaptığı işin niteliği dolayısıyla, kısa süreler için, başka bir Devlete veya Devletlere seyahat etmek mecburiyetinde olan bir göçmen işçiye atıfta bulunur.

(f) “Projeye Bağlı İşçi” kavramı, istihdam edileceği Devlete belirli bir süre için ve sadece işvereni tarafından bu Devlette gerçekleştirilmekte olan bir projede çalışmak üzere kabul edilen bir göçmen işçiye atıfta bulunur.

(g) “Belirli Bir İş İçin İstihdam Edilen İşçi” kavramı, aşağıda tarif edilen bir göçmen işçiye atıfta bulunur.

(i) İşvereni tarafından, kısıtlı ve belirlenmiş bir süre ile belirli bir görevi yerine getirmek için, istihdam edileceği bir Devlete gönderilen göçmen bir işçi; veya

(ii) Profesyonel, ticarî, teknik veya diğer yüksek düzeyde özel yetenek gerektiren bir işte kısıtlı ve belirli bir zaman için görevli göçmen bir işçi; veya

(iii) İstihdam Devletindeki işverenin isteği üzerine kısıtlı ve belirli bir süre için geçici veya kısa süreli bir işte çalışan ve oturma müsaadesinin bitim tarihinde veya şayet bu özel görevi veya işi daha fazla yürütmüyor ise daha erken bir tarihte İstihdam Devletinden ayrılması talep edilen göçmen bir işçi.

(h) “Serbest Çalışan İşçi” kavramı, bir çalışma mukavelesi olmadan kazanç getiren bir faaliyetle iştigal eden ve hayatını normal olarak bu şekilde ya tek başına ya da aile fertleri ile birlikte çalışarak kazanan göçmen bir işçiye ve İstihdam Devletinde uygulanan mevzuat veya ikili veya çok taraflı anlaşmalar uyarınca “serbest çalışan işçi” olarak tanınan diğer herhangi bir göçmen işçiye atıfta bulunur.

Madde 3

Bu Sözleşme aşağıda belirtilen kişilere uygulanmayacaktır :

(a) Kabulleri ve statüleri genel uluslararası hukuk veya uluslararası özel anlaşmalar veya sözleşmeler ile düzenlenen, uluslararası kuruluşlar ve temsilcilikler tarafından gönderilen veya istihdam edilen kişiler ile resmî görevleri ifa etmek üzere bir Devlet tarafından ve ülke dışına gönderilen veya istihdam edilen kişiler;

(b) Bir Devlet tarafından veya onun adına kalkınma programlarına ve diğer işbirliği programlarına katılmak üzere, ülke dışına gönderilen veya ülke dışında istihdam edilen, kabulü ve statüsü istihdam eden Devlet ile aktedilmiş anlaşma ile düzenlenen ve bu anlaşma uyarınca göçmen işçi sayılmayan kişiler;

(c) Kendi Devletinden başka bir Devlette yatırımcı olarak ikametgâh edinen kişiler;

(d) İlgili Taraf Devletin ulusal mevzuatında veya o Taraf Devleti bağlayan uluslararası anlaşmalarda öngörülmemişse, mülteciler ve vatansızlar;

(e) Öğrenciler ve stajyerler;

(f) İstihdam sağlayan Devlette ikamet etmelerine ve kazanç getirici bir faaliyette bulunmalarına müsaade edilmeyen gemi adamları ve sahil açığında kurulmuş bir tesiste çalışan işçiler,

Madde 4

Bu Sözleşmenin amaçları doğrultusunda “aile fertleri” kavramı, göçmen işçilerle evli kişilere veya onlarla yürürlükte olan mevzuat uyarınca evlenmeye eşit neticeler doğuran bir ilişki içinde bulunan kişilere, kendilerine bağımlı çocuklarına ve yürürlükteki kanunlar veya ilgili Devletler arasında aktedilmiş ikili veya çok taraflı anlaşmalar uyarınca aile ferdi sayılan diğer bağımlı kişilere atıfta bulunur.

Madde 5

Bu Sözleşmenin amaçları doğrultusunda, göçmen işçiler ve aile fertleri;

(a) İstihdam sağlayan Devlete o Devletin kanunları ve o Devletin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar uyarınca, girmek, oturmak ve kazanç getirici bir faaliyette bulunmak üzere müsaade verilmişse kayıtlı ve düzenli durumda olarak değerlendirilir;

(b) Bu maddenin yukarıdaki (a) alt paragrafında öngörülen şartlara uymuyorlarsa kayıtsız ve düzensiz durumda olarak değerlendirilir.

Madde 6

Bu Sözleşmenin amaçları doğrultusunda;

(a) “Orijin Devlet” kavramı ilgili kişinin vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu Devlet anlamına gelir;

(b) “İstihdam Devleti” kavramı, duruma göre, göçmen işçinin kazanç getirici bir faaliyette bulunacağı, bulunmakta olduğu veya bulunmuş olduğu bir Devlet anlamına gelir;

(c) “Transit Devlet” kavramı, ilgili kişinin İstihdam Devletine gitmek, veya İstihdam Devletinden Orijin Devlete veya mutad ikametgâhının bulunduğu Devlete gitmek amacıyla transit geçiş yaptığı herhangi bir Devlet anlamına gelir.

KISIM II

HAKLAR KONUSUNDA AYIRIMCILIK YAPILMAMASI

Madde 7

Taraf Devletler, insan hakları ile ilgili uluslararası sözleşmeler uyarınca, kendi ülkeleri içinde yaşayan veya yasal yetki alanına giren tüm göçmen işçilere ve aile fertlerine, cinsiyet, ırk, renk, dil, din veya inanç, siyasal veya diğer görüşler, millî, etnik veya sosyal köken, vatandaşlık, yaş, ekonomik durum, mülkiyet, medenî durum, doğum veya diğer statüler gibi nedenlerle hiçbir ayırimcilik yapmaksızın bu Sözleşmede öngörülen haklara saygı göstermeyi ve uygulamayı taahhüt ederler.

KISIM III

TÜM GÖÇMEN İŞÇİLERİN VE AİLE FERTLERİNİN İNSAN HAKLARI

Madde 8

1. Göçmen işçileri ve aile fertleri Orijin Devletleri dahil her Devleti terk etmekte hürdürler. Bu hak, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu sağlığı veya ahlâkını veya diğer şahısların hak ve hürriyetlerini korumak gerekçesiyle kanunda öngörülen ve bu Sözleşmede tanınan diğer haklarla uyumlu sınırlamalar istisna olmak üzere, hiçbir sınırlamaya tabi tutulamaz.

2. Göçmen işçiler ve aile fertleri kendi Orijin Devletlerine her zaman girmek ve orada kalmak hakkına sahip olacaklardır.

Madde 9

Göçmen işçilerin ve aile fertlerinin yaşama hakkı kanunla korunacaktır.

Madde 10

Hiçbir göçmen işçi veya aile ferdi işkenceye veya zalimane, insanlıkdışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz.

Madde 11

1. Hiçbir göçmen işçi veya aile ferdi esarete veya zorbalıkla çalıştırılmaya tabi tutulamaz.
2. Hiçbir göçmen işçi veya aile ferdinden güç kullanılarak veya zorla çalışma talebinde bulunamaz.
3. Bu maddenin 2 nci paragrafı, bir suçun cezası olarak ağır iş ve hapis cezalarının kanunla hükmedilebileceği Devletlerde, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş bir karar gereğince ağır şartlarda çalışma cezasının uygulanmasına engel teşkil etmez.
4. Bu maddenin amacı doğrultusunda “Kuvvet kullanılarak veya zorla çalıştırılmak” kavramı aşağıdaki hususları kapsamaz :

a) Bu maddenin 3 üncü paragrafında bahsekonu edilmeyen, bir mahkemenin yasal bir kararı gereğince tutuklu bulunan veya böyle bir tutukluluk durumundan şartlı olarak serbest bırakılmış bir kişiden normal olarak istenen herhangi bir iş veya hizmet,

b) Toplumun yaşamını veya refahını tehdit eder nitelikte olağanüstü durumlarda veya doğal afet karşısında yapılması istenen herhangi bir hizmet;

c) Normal medenî yükümlülükler arasında yer alan ve aynı zamanda ilgili Devletin vatandaşları için de zorunlu olan herhangi bir iş veya hizmet,

Madde 12

1. Göçmen işçiler ve aile fertleri düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptirler. Bu hak, kendilerinin seçeceği bir dine veya inanca sahip olmak veya geçmek hürriyetini ve bireysel veya diğer kişilerle bir topluluk meydana getirmiş olarak din ve inançlarını ibadet, dinî kurallara bağlılık, uygulama ve öğretim şeklinde açıklamak hürriyetini kapsar.

2. Göçmen işçiler ve aile fertleri, kendi seçtikleri bir dine veya inanca sahip olmak veya geçmek özgürlüklerine zarar verecek zorlamalara maruz bırakılamazlar.

3. Bir insanın dinini veya inancını açıklama hürriyeti ancak kanunda tarif edilen ve kamu güvenliğinin, düzeninin, sağlığının veya ahlâkının veya başkalarının temel hak ve hürriyetlerinin korunması açısından lüzumlu olan sınırlamalara tabi tutulabilirler.

4. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, en az birisi göçmen işçi olan ebeveynlerin ve uygulanabilmesi durumunda, kanunî vasilerin, çocuklarına kendi inançları doğrultusunda din ve ahlâk eğitimi verme özgürlüklerine saygı göstermeyi taahhüt ederler.

Madde 13

1. Göçmen işçiler ve aile fertleri dışarıdan müdahale olmaksızın fikir ve düşünce özgürlüğüne sahip olacaklardır.

2. Göçmen işçiler ve aile fertleri ifade hürriyetine sahip olacaklardır; bu hak, her türlü bilgiyi ve düşüncüyü, sınır tanımaksızın, sözlü, yazılı veya basılı olarak, sanat şeklinde veya kendi seçecekleri bir araç vasıtasıyla, araştırmak, almak ve yaymak hürriyetini de kapsayacaktır.

3. Bu maddenin 2 nci paragrafında öngörülen hakkın kullanılması beraberinde özel yükümlülükler ve sorumluluklar getirir. Bu nedenle, bu hak bazı kısıtlamalara tabi tutulabilir, ancak bunlar sadece kanunla belirlenen kısıtlamalar olabilir ve aşağıda belirtilen nedenlere dayanabilir :

- a) Diğer kişilerin haklarına ve haysiyetlerine saygı göstermek için,
- b) İlgili Devletlerin millî güvenliğinin veya kamu düzeninin veya kamu sağlık ve ahlâkının korunabilmesi için,
- c) Herhangi bir şekilde savaş propagandasının önlenmesi için;
- d) Ayırıcılığı, düşmanlığı veya şiddeti körükleyen millî, ırksal veya dinsel nefret duygularının herhangi bir şekilde kışkırtılmasının önlenmesi amacıyla.

Madde 14

Hiçbir göçmen işçinin veya aile ferdinin özel hayatına, ailesine, konutuna, mektuplaşmasına veya diğer şekilde haberleşmesine keyfi ve gayrî kanunî müdahalelerde bulunulamaz; şeref ve haysiyetlerine gayrî kanunî saldırılar yapılamaz. Herbir göçmen işçi ve aile ferdi bu tür saldırılara ve müdahalelere karşı kanunun öngördüğü korumadan yararlanma hakkına sahip olacaktır.

Madde 15

Hiçbir göçmen işçi veya aile ferdi, ister bireysel, ister başkalarıyla ortak olarak mal-mülk edinme hakkından keyfi bir şekilde mahrum bırakılamaz. İstihdam Devletinde yürürlükte olan kanunlar uyarınca, bir göçmen işçinin veya aile ferdinin sahip olduğu değerler kısmen veya tamamen kamulaştırıldığı takdirde, ilgili şahsın adil ve yeterli tazminat almaya hakkı olacaktır.

Madde 16

1. Göçmen işçiler ve aile fertleri özgürlük ve kişi güvenliği hakkına sahip olacaklardır.
2. Göçmen işçilerin ve aile fertlerinin ister kamu görevlilerinden ister özel kişiler, gruplar veya kuruluşlardan kaynaklansın, şiddet, fiziksel incinme, tehdit ve korkutma gibi eylemlere karşı Devlet tarafından etkili biçimde korunmaya hakları olacaktır.
3. Göçmen işçilerin ve aile fertlerinin kimliklerinin kontrolü kanun uygulayıcısı görevliler tarafından kanunla belirlenen usullere uygun olarak yapılacaktır.
4. Göçmen işçiler ve aile fertleri, bireysel veya toplu olarak, keyfi tutuklamaya veya gözaltına almaya maruz bırakılamazlar; kanunla belirlenen usullere uygun durumlar ve nedenler dışında özgürlüklerinden mahrum edilemezler.
5. Tutuklandıkları zaman, göçmen işçiler ve aile fertleri, imkânlar ölçüsünde anladıkları bir lisanla, tutuklanma sebepleri hakkında bilgilendirilecekler ve anladıkları bir lisanla kendilerine yöneltilen suçlamalar hakkında gecikmeksizin kendilerine bilgi verilecektir.
6. Göçmen işçiler ve aile fertleri, ceza gerektiren bir suç iddiasıyla gözaltına alındıklarında veya tutuklandıklarında, yetkili hâkim veya kanunla yargılama yetkisi verilmiş bir görevlinin önüne çıkarılacaklar ve makul bir süre içerisinde yargılanacak ya da serbest bırakılacaklardır. Yargılanmayı bekleme süresi boyunca tutuklu bulundurulmaları genel bir kural olmamalıdır; ancak serbest bırakılmak, yargı sürecinin herhangi bir aşamasında ve gerekirse, kararın ifası için, tekrar yargı önünde ispatı vücut edilmesini güvenceye almak koşuluna bağlı kılınabilir.
7. Bir göçmen işçi veya aile fertlerinden birisi tutuklandığı veya yargılanmak üzere cezaevine konulduğu veya başka herhangi bir şekilde gözaltına alındığı takdirde;
 - a) Vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu Orijin Devletin veya o Devletin menfaatlerini temsil eden bir Devletin diplomatik veya konsolosluk makamları, tutuklanan kişi talep ettiği takdirde, tutuklanma veya gözaltına alınma durumu ve sebepleri hakkında gecikmeksizin bilgilendirilmelidirler;
 - b) İlgili kişi anılan makamlarla haberleşme hakkını haiz olacaktır. İlgili kişinin anılan makamlara göndermek istediği herhangi bir haber gecikmeksizin ulaştırılmalıdır ve ilgili kişi ayrıca anılan makamlar tarafından gönderilen mesajları gecikmeksizin almak hakkına sahip olacaktır.

c) İlgili kişi, anılan makamların temsilcileriyle görüşmek ve kendi yasal temsil edilme hakkına ilişkin olarak onlarla düzenlemeler yapmak üzere, bu hak ve varsa ilgili Devletler arasında yürürlükte olan anlaşmalardan kaynaklanan haklar konusunda gecikmeksizin bilgilendirilecektir.

8. Tutuklama veya gözaltına alınma yoluyla hürriyetlerinden mahrum kalan göçmen işçiler veya aile fertleri, tutukluluk durumlarının kanuna uygun olup olmadığının gecikmeksizin karara bağlanabilmesi ve gözaltına alınma hali yasal değilse serbest bırakılmaları amacıyla yetkili bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptirler. Mahkemeye başvurduklarında, şayet kullanılan lisanı konuşamıyorlar veya anlayamıyorlarsa, kendilerine, gerekirse malî yük getirmeyecek şekilde, ücretsiz tercüman hizmetleri sağlanmalıdır.

9. Yasalara aykırı şekilde tutuklanan veya gözaltına alınan göçmen işçilerin ve aile fertlerinin tazminata yasal hakları olacaktır.

Madde 17

1. Hürriyetlerinden mahrum kalan göçmen işçiler ve aile fertlerine temel insan haysiyeti ve kültürel kimlikleri bakımından saygılı ve insanca muamele yapılacaktır.

2. Sanık durumundaki göçmen işçiler ve aile bireyleri, istisnaî şartlar dışında, hüküm giymiş kişilerden ayrı tutulacaklar ve haklarında henüz hüküm verilmemiş kişi olarak durumlarına uygun muamele göreceklidir. Sanık gençler yetişkinlerden ayrı tutulacaklar ve mümkün olabilecek en kısa zamanda yargılanmak üzere mahkeme önüne çıkarılacaklardır.

3. Herhangi bir göçmen işçi veya aile ferdi, bir Transit Devletinde veya bir İstihdam Devletinde göç ile ilgili yasaların ihlali sebebiyle gözaltına alınması halinde, imkânlar ölçüsünde, hüküm giymiş veya yargılanmak üzere gözaltında bulunan kişilerden ayrı bir yerde bulundurulacaktır.

4. Yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş karar gereğince geçirilmekte olan hapis süresince, göçmen işçiye veya aile ferdine yapılacak muamelenin temel amacı onun topluma yeniden kazandırılması olacaktır. Genç hükümlüler yetişkinlerden ayrı bir yerde bulundurulacaklar ve yaş ve hukukî statülerine uygun muamele göreceklidir.

5. Gözaltı veya tutukluluk süresince, göçmen işçiler ve aile fertleri, aile fertleri tarafından kendilerine yapılacak ziyaretler sırasında buldukları ülkenin vatandaşlarına sağlanan haklardan aynen yararlanacaklardır.

6. Bir göçmen işçinin hürriyetinden mahrum bırakılması halinde, ilgili Devletin yetkili organlarınca, eş ve küçük çocuklar başta olmak üzere, işçinin aile fertleri bakımından ortaya çıkabilecek sorunlar dikkate alınacaktır.

7. Göçmen işçiler ve aile fertleri, Transit Devlette veya İstihdam Devletinde yürürlükteki kanunlar uyarınca gözaltına alındıkları veya tutuklandıklarında, anılan Devletlerin aynı durumdaki vatandaşları ile eşit haklardan yararlanacaklardır.

8. Bir göçmen işçi veya aile ferdi, göç ile ilgili yasaların herhangi bir şekilde ihlal edilip edilmediğinin tespiti amacıyla gözaltına alınması durumunda, yapılan işlemlere ilişkin masrafları ödeme-yeceklerdir.

Madde 18

1. Göçmen işçiler ve aile fertleri, yargı organları önünde, ilgili devletin vatandaşlarının sahip oldukları haklara eşit şekilde sahip olacaklardır. Kendilerine yöneltilen cezaî iddiaların veya bir dava ile ilgili hak ve yükümlülüklerinin tespitinde, kanunlar uyarınca oluşturulmuş yetkili, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde adil ve kamuya açık biçimde haklarını savunma imkânına sahip olacaklardır.

2. Haklarında cezaî müeyyide gerektiren bir suçtan dolayı dava açılmış göçmen işçiler ve aile fertleri yasalara göre suçlulukları kanıtlanıncaya kadar suçsuz sayılacaklardır.

3. Haklarındaki cezaî müeyyide gerektiren iddiaların tespitinde, göçmen işçiler ve aile fertleri aşağıda açıklanan asgarî güvencelere sahip olacaklardır :

a) Kendilerine yöneltilen iddiaların türü ve nedenleri hakkında, anladıkları bir lisanda, gecikmeksizin ve ayrıntılı şekilde, bilgilendirilmeleri;

b) Savunmalarını hazırlayabilmeleri ve seçecekleri avukatlarla haberleşebilmeleri için yeterli süre ve olanaklara sahip olmaları;

c) Gereksiz gecikmeler olmaksızın yargılanmaları;

d) Kendilerinin de katıldıkları duruşmalarda yargılanmaları, kendilerini şahsen veya kendileri tarafından seçilen avukatlar aracılığıyla savunmaları; eğer avukat yardımından yararlanmıyorlarsa bu husustaki hakları hakkında kendilerine bilgi verilmesi; adalet sürecinin gerekliliklerinin lüzumlu kıldığı hallerde ve parasal güçlerinin ödemedede bulunmaya yeterli olmaması durumunda herhangi bir ödeme yapmaksızın kendilerine tahsis edilecek avukatların yardımından yararlanmaları;

e) Aleyhlerine tanıklık yapmak isteyen kişilere soru sorabilmeleri ve kendi aleyhlerindeki tanıkları incelemek ve kendi aleyhlerine tanıklık yapan kişilerin haiz oldukları hakların aynına sahip olacak şekilde kendi lehlerine tanıklık yapabilecek tanıkların katılımını sağlamak;

f) Mahkemede kullanılan lisanı anlayamıyor veya konuşamıyorlarsa, tercüman yardımından ücretsiz olarak yararlanmaları;

g) Kendi aleyhlerine tanıklık yapmaya ve suçlarını itirafa zorlanmamaları.

4. Genç kişilerle ilgili durumlarda, yargılama usulü, sözkonusu kişilerin rehabilitasyonunun teşvik edilmesinin arzu edilirliliği ve yaşlarını göz önüne alacak şekilde olacaktır.

5. Bir suçtan dolayı hüküm giyen göçmen işçilerin ve aile fertlerinin, kendileri ile ilgili hükmün ve tayin edilen cezanın kanunlar uyarınca, daha üst bir mahkeme tarafından gözden geçirilmesine hakları olacaktır.

6. Bir göçmen işçi veya bir aile ferdi, yetkili mahkemenin nihaî kararı ile bir suçtan dolayı cezalandırıldığında daha sonra karar değiştirilirse veya daha sonra ortaya çıkan delillerin, kararın yanlış olduğunu tartışmasız şekilde göstermesi sonucu ilgili affa uğrarsa, daha sonra ortaya çıkan delillerin ilk yargılanma sırasında ortaya çıkarılmamasında ilgilinin tamamen veya kısmen bir sorumluluğu olmadığı takdirde, karar sonucu uğramış olduğu mağduriyet dolayısıyla, ilgilinin kanunlar uyarınca, tazminat elde etmeye hakkı olacaktır.

7. Hiçbir göçmen işçi veya aile ferdi, ilgili Devletin kanunları ve ceza usulü hukuku uyarınca hüküm giymiş veya affedilmiş olduğu herhangi bir suçtan dolayı tekrar yargılanamaz veya cezalandırılmaz.

Madde 19

1. Hiçbir göçmen işçi veya aile ferdi, işlendiği zamanda, ulusal veya uluslararası hukuk bakımından cezaî hüküm gerektiren bir suç teşkil etmeyen herhangi bir fiil veya ihmali dolayısıyla, cezaî hüküm gerektiren bir suç ile suçlanamaz ve onlara suçun işlendiği anda yürürlükte olan yasaların öngördüğü cezadan daha ağır bir ceza verilemez. Suçun işlenmesinden sonra, yeni bir yasal düzenleme ile, o suç için daha hafif bir ceza getirilmişse, ilgili, öngörülen hafif şartlardan yararlandırılır.

2. Cezaî hüküm gerektiren bir suç işlemiş olan bir göçmen işçi veya ailesi hakkında cezaî hüküm verilirken, ikamet hakkı veya çalışma hakkı başta olmak üzere, göçmen işçinin statüsü ile ilgili insanî mülahazalar göz önüne alınmalıdır.

Madde 20

1. Hiçbir göçmen işçi veya aile ferdine, sadece bir sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemiş olmaları nedeniyle hapis cezası verilemez.

2. Hiçbir göçmen işçi veya aile ferdi sadece iş sözleşmesinden kaynaklanan bir yükümlülüğü yerine getirmemiş olması dolayısıyla, söz konusu yükümlülük ikamet veya çalışma izninin bir şartını teşkil etmedikçe, ikamet veya çalışma izninden mahrum bırakılamaz veya sınır dışı edilemez.

Madde 21

Kanunlara uygun şekilde yetkili kılınmış kamu görevlileri dışında, bir kimsenin kimlik belgelerine, ülkeye giriş, ikamet ve çalışma izinleri ile ilgili belgelere el koyması, imha etmesi veya imha etmeye teşebbüs etmesi gayri kanunidir. Ayrıntılı bir tutanak düzenlenip ilgiliye verilmeden, bu tür belgelere el konulamaz. Bir göçmen işçinin ve aile ferdinin pasaportunun veya aynı değerdeki belgesinin imhasına hiçbir şekilde müsaade edilemez.

Madde 22

1. Göçmen işçiler ve aileleri fertleri toplu sınır dışı edilme tedbirlerine maruz bırakılamazlar. Herbir sınır dışı edilme durumu bireysel olarak incelenir ve karara bağlanır.

2. Göçmen işçiler ve aile fertleri, ancak, kanunlara uygun olarak yetkili makamın vereceği karar gereğince, bir Taraf Devletin ülkesinden sınır dışı edilebilir.

3. Bu karar anladıkları bir lisanda kendilerine duyurulur. Karar ve, millî güvenlikle ilgili istisnaî durumlar saklı kalmak üzere, gerekçeleri, aksine zorunluluk yoksa ilgilinin isteği üzerine kendisine yazılı olarak bildirilir. İlgili şahıslar bu haklar konusunda önceden veya en geç kararın duyurulması sırasında bilgilendirilir.

4. Yetkili yargı organı tarafından alınmış nihan bir kararın sözkonusu olduğu durumlar hariç, ilgili kişinin sınır dışı edilmemesini gerektiren nedeni, zorunlu ulusal güvenlik nedenleri aksini gerektirmediği sürece, yetkili makama duyurmaya veya durumunun yeniden gözden geçirilmesini talep etmeye hakkı olacaktır. Durumunun yeniden gözden geçirilmesine kadar, ilgili kişi, sınır dışı edilme kararının askıya alınmasını isteme hakkına sahiptir.

5. Şayet icra edilmiş bir sınır dışı kararı bilahare iptal edilirse, ilgili şahsın kanunlar uyarınca tazminat talep etme hakkı doğar ve ilk karar ilgili şahsın ilgili Devlete geri dönmelerini önlemek için kullanılamaz.

6. Sınır dışı edilme halinde, ilgili şahsa ülkeden ayrılmadan önce veya sonra, ücret ve sair alacakları ve borçları ile ilgili hususları çözümlenmek üzere makul bir fırsat tanınır.

7. Sınır dışı edilme kararının uygulanmasına hanel getirmemesi koşuluyla, sınır dışı edilecek göçmen işçi veya aile ferdi, vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu Devlettten başka bir Devlete gitmeye teşebbüs edebilir.

8. Sınır dışı edilmesinin gerektirdiği masraflar, göçmen işçi veya ailesi fertleri tarafından karşılanmaz. İlgili kişiden seyahat masraflarını karşılaması istenebilir.

9. İstihdam Devletinden sınır dışı edilmek, göçmen işçinin veya aile fertlerinin, o Devletin kanunlarına uygun şekilde elde etmiş oldukları ücretler ve benzeri haklara hanel getirmez.

Madde 23

İşbu Sözleşmede tanınan hakları zarar gördüğü takdirde, göçmen işçiler ve aile fertleri geldikleri Devletin veya bu Devletin haklarını koruyan Devletin diplomatik ve konsolosluk yetkililerine korunma ve yardım için başvuru hakkına sahip olacaklardır. Özellikle, sınır dışı edilme durumunda, ilgili kişi bu hak hususunda gecikmeden bilgilendirilecek ve sınır dışı eden devletin yetkilileri bu hakkın kullanılmasını kolaylaştıracaklardır.

Madde 24

Her göçmen işçi ve ailesinin her ferdi her yerde yasalar önünde bir kişi olarak tanınma hakkına sahip olacaktır.

Madde 25

1. Göçmen işçiler, gelirler ve aşağıda belirtilen diğer konularda İstihdam Devletinin vatandaşlarına uygulanan muamelelerden daha olumsuzuna maruz kalmayacaklardır.

a) Fazla mesai, çalışma saatleri, haftasonu tatili, ücretli tatil, güvenlik, sağlık, iş ilişkisinin sona erdirilmesi ile bu terimin kapsamı içine giren ulusal yasa ve uygulamalarda yer alan diğer çalışma şartları;

b) Asgarî istihdam yaşı, evde çalışmanın kısıtlanması gibi istihdam konuları ile, ulusal yasaların ve uygulamaların kapsamı içerisine giren diğer istihdam konuları,

2. Özel istihdam sözleşmeleriyle bu maddenin 1 inci paragrafında yer alan eşitlik ilkesinden feragat edilmesi yasalara aykırı olacaktır.

3. Taraf Devletler, göçmen işçilerin, çalıştıkları ülkede ikametleri ve istihdamları konusunda herhangi bir düzensizlik nedeniyle, bu ilke uyarınca kazandıkları haklardan mahrum kalmamalarını teminen tüm uygun önlemleri alacaklardır. Özellikle, işverenler böyle bir düzensizliği gerekçe göstererek yasal ve sözleşmeye dayanan yükümlülüklerinden kurtulamayacaklar ve sorumlulukları hiçbir şekilde sınırlanamayacaktır.

Madde 26

1. Taraf Devletler aşağıdaki hususlarda göçmen işçilerin ve aile fertlerinin haklarını tanırlar;

a) Ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer çıkarlarını korumak üzere, sendikaların ve yasalara uygun olarak kurulmuş bulunan diğer kuruluşların toplantı ve faaliyetlerine, sadece ilgili örgütün kurallarına tabi olarak katılmak;

b) Sadece ilgili örgütün kurallarına tabi olarak yukarıda belirtildiği şekilde herhangi bir sendikaya ve kuruluşa özgürce katılmak;

c) Yukarıda belirtildiği şekilde, herhangi bir sendikadan ve kuruluştan yardım talep etmek.

2. Demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu düzeni veya diğer kişilerin hak ve özgürlüklerini korumak için gerekli olan ve yasayla konulmuş sınırlamalar dışında, söz konusu hakların kullanılması kısıtlanamaz.

Madde 27

1. Sosyal güvenlik konusunda, göçmen işçiler ve aile fertleri İstihdam Devletinin yasaları ile ikili anlaşmalar ve çok taraflı anlaşmalarda yer alan ilgili şartları yerine getirdikleri sürece, çalıştıkları devletin vatandaşlarıyla aynı muameleyi görürler. Göçmen işçinin geldiği Orijin Devlet ile çalıştığı İstihdam Devletinin yetkili makamları bu kuralın uygulanmasına ilişkin yöntemleri saptamak üzere gerekli düzenlemeleri yaparlar.

2. Yürürlükteki yasaların göçmen işçinin ve aile fertlerinin belli bir sosyal yardımdan yararlanmalarına müsaade etmemeleri halinde, ilgili Devletler ilgili şahısların bu yardım ile bağlantılı olarak yapmış buldukları katkının kendilerine geri ödenmesi imkânını, aynı durumdaki vatandaşlarına yapılan uygulama esas alınmak suretiyle değerlendirirler.

Madde 28

Göçmen işçiler ve aile fertleri, yaşamlarının korunması veya sağlık yönünden düzeltilmesi mümkün olmayan bir zararın önlenmesi için gerekli olan her türlü tıbbî bakım görme hakkına, ilgili Devletin vatandaşlarına yapılan uygulamaya eşit olarak sahiptirler. Söz konusu acil tıbbî bakımın sağlanması göçmen işçilerin ikamet ve istihdamına ilişkin herhangi bir düzensizlik nedeniyle reddedilemeyecektir.

Madde 29

Göçmen işçinin her çocuğu isim, doğum kaydı ve bir vatandaşlık hakkına sahip olacaktır.

Madde 30

Göçmen işçinin her çocuğu, ilgili Devletin vatandaşlarıyla eşit muamele ilkesi çerçevesinde eğitim alma temel hakkına sahip olacaktır. Okul öncesi kamu eğitim kurumlarına ve kamu okullarına giriş göçmen işçinin veya eşinin çalıştığı Devletteki ikamet ve çalışmasıyla veya çocuğun ikametiyle ilgili düzensizlikler nedeniyle reddedilemeyecektir.

Madde 31

1. Taraf Devletler göçmen işçilerin ve aile fertlerinin kültürel kimliklerine saygı gösterilmesini sağlayacaklar ve onların geldikleri Orijin Devletleri ile kültürel bağlarını korumalarını engellemeyeceklerdir.

2. Taraf Devletler bu konudaki gayretleri desteklemek ve teşvik etmek hususunda uygun önlemleri alabilirler.

Madde 32

Göçmen işçiler ve aile fertleri, İstihdam Devletindeki ikametleri sona erdiğinde kazançlarını ve tasarruflarını ve ilgili Devletin uygulanan kanunları uyarınca şahsî eşya ve mallarını nakletme hakkına sahip olacaklardır.

Madde 33

1. Aşağıdaki durumlarla bağlantılı olarak göçmen işçiler ve aile fertleri Orijin Devletince, İstihdam Devletince veya Transit Devletçe bilgilendirilme hakkına sahiptirler:

a) Bu Sözleşmeden doğan hakları konusunda;

b) Kabul edilme şartları, ilgili Devletin kanun ve uygulamaları uyarınca hak ve yükümlülükleri ve bu Devletteki idarî ve diğer formaliteleri yerine getirmelerine yardımcı olacak konularda;

2. Taraf Devletler bu bilgilerin yayılmasını veya bilgilendirmenin işverenler, sendikalar veya diğer uygun kurum ve kuruluşlarca sağlanmasını teminen gerekli önlemleri alırlar. Uygunsa, ilgili diğer Devletlerle de işbirliği yaparlar.

3. Bu tür bilgiler göçmen aileler ve aile fertlerinin talep etmeleri halinde ücretsiz ve mümkünse anlayabilecekleri bir lisanda verilir.

Madde 34

Sözleşmenin bu bölümünde yer alanların hiç birisi göçmen işçilere ve aile fertlerine, İstihdam Devletin veya Transit Devletin mevzuatına uymaktan veya bu Devlet sakinlerinin kültürel kimliklerine saygı yükümlülüklerini yerine getirmekten imtina etme hakkı vermez.

Madde 35

Sözleşmenin bu bölümünde yer alanlardan hiç birisi göçmen işçiler ve aile fertlerinden belgesiz veya kuraldışı durumda olanların durumlarını kurallara uygun hale getirdiği şeklinde yorumlanamaz veya bu Sözleşmenin VI. Bölümünde öngörülen ve uluslararası göç için tutarlı ve hakkaniyete uygun koşullar sağlanması amacına yönelik önlemlere hanel getirmez.

BÖLÜM IV

Kayıtlı ve Kurallara Bağlı Durumda Bulunan Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Diğer Hakları:

Madde 36

İstihdam Devletinde kayıtlı ve kurallar çerçevesinde bulunan göçmen işçiler ve aile fertleri III. Bölümde yer alan haklara ilave olarak Sözleşmenin bu bölümünde yer alan haklardan yararlanırlar.

Madde 37

Göçmen işçiler ve aile fertleri, hareketlerinden önce veya en geç İstihdam Devletine kabul edildikleri zamanda, Orijin Devlet veya İstihdam Devleti tarafından, kabul edilmeleri ve özellikle ka- lışları ve gelir getirici faaliyetler ile ilgili koşullar hakkında, ayrıca istihdam Devletinde yerine getir- meleri gereken hususlar ve bu koşulların değişmesi durumunda başvuracakları makam hakkında tam bilgilendirilme hakkına sahiptirler.

Madde 38

1. İstihdam Devleti, duruma göre, göçmen işçilere ve aile fertlerine kalma ve çalışma izinleri- ne hanel getirmeksizin geçici olarak ayrılma izni sağlama hususunda her türlü çabayı gösterir. İstihdam Devleti, bunu yaparken, göçmen işçilerin ve aile fertlerinin özel ihtiyaçlarını ve bilhassa kendi devlet- lerine karşı olan yükümlülüklerini göz önünde bulundurur.

2. Göçmen işçiler ve aile fertleri bu tür geçici olarak ayrılma izninin koşulları hakkında tam bilgilendirilme hakkına sahiptirler.

Madde 39

1. Göçmen işçiler ve aile fertleri, İstihdam Devleti sınırları dahilinde yer değiştirme ve ikamet yerlerini serbestçe seçme özgürlüğüne sahiptirler.

2. Bu maddenin 1 inci paragrafında bahsi geçen haklar, ulusal güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığı ve ahlakının veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla yasayla ko- nulmuş ve bu Sözleşmede tanınan diğer haklarla tutarlı olan kısıtlamalar hariç, kısıtlanamaz.

Madde 40

1. Göçmen işçiler ve aile fertleri istihdam edildikleri Devlette ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer çıkarlarını geliştirmek ve korumak üzere dernekler ve sendikalar kurma hakkına sahiptir.

2. Bu hakka, demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu düzeni veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli ve yasayla konulmuş kısıtlamalar hariç, kısıtlama getirilemez.

Madde 41

1. Göçmen işçiler ve aile fertleri kendi Orijin Devletlerindeki yasalar çerçevesinde, bu Devlet- teki toplumsal hayata katılma, seçme ve seçilme hakkına sahiptir.

2. İlgili Devletler gerekli ve yasalarına uygun biçimde bu hakların kullanılmasını kolaylaştırır- lar.

Madde 42

1. Taraf Devletler göçmen işçilerin ve aile fertlerinin gerek Orijin Devletteki, gerek İstihdam Devletindeki özel ihtiyaçları, amaç ve yükümlülüklerini de göz önünde bulundurarak bunlarla ilgilene- cek kuruluşların oluşturulmasını düşüneceklerdir ve uygun şekilde göçmen işçilerin ve aile fertlerinin bu kuruluşlarda serbestçe seçebilecekleri temsilcilerinin bulunması imkânlarını öngöreceklidir.

2. İstihdam Devletleri, kendi ulusal yasaları çerçevesinde göçmen işçilerin ve aile fertlerinin yerel toplulukların yaşamına ve yönetimine ilişkin kararlarda danışma ve katılımlarının sağlanmasına yönelik kolaylıklar sağlayacaklardır.

3. Göçmen işçiler, İstihdam Devletinde, bu Devletin egemenliği çerçevesinde tanınmışsa, siya- sal haklardan yararlanabilirler.

Madde 43

1. Göçmen işçiler aşağıda belirtilen hususlara ilişkin olarak İstihdam Devletinin vatandaşlarıyla eşit muamele görürler.

- a) Eğitim kurumlarından ve hizmetlerinden yararlanmada, kabul şartlarına ve bu kurumlara ait diğer düzenlemeler tabi olarak;
- b) Meslekî rehberlik ve işe yerleştirme hizmetlerinde;
- c) Meslekî eğitim ve yeniden eğitim tesis ve kurumlarından yararlanmada;
- d) Sosyal konut programları da dahil, konut ve kira konusunda istismardan korunma imkânlarından faydalanmada;
- e) Gerekli katılım şartlarını haiz olmak kaydıyla, sosyal hizmetlerden ve sağlık hizmetlerinden yararlanmada;
- f) Göçmen statülerinde değişikliğe yol açmayacak olan ve ilgili kurumların kural ve düzenlemelerine uygun bulunan kooperatifler ile özel işletmelerden yararlanmada;
- g) Kültürel hayattan yararlanmada ve katılımında.

2. Taraf Devletler, İstihdam Devletince öngörüldüğü şekilde ikâmet izni için gerekli koşulları haiz iseler, göçmen işçilerin bu maddenin 1 inci paragrafında belirtilen haklardan yararlanmasını teminen etkin eşit muameleye tabi olmaları için gerekli koşulları geliştireceklerdir.

3. İstihdam Devletleri işverenlerin göçmen işçilere konut ya da sosyal veya kültürel kolaylıklar sağlamasını engellemeyecektir. İstihdam Devleti, bu Sözleşmenin 70 inci maddesine bağlı olarak bu tür kolaylıkları bu Devlette yerleşime ilişkin genel koşullara tabi kılabilir.

Madde 44

1. Taraf Devletler, ailenin toplumun doğal ve temel birimi olduğunu ve toplum ve Devlet tarafından korunmaya hakkı olduğunu kabul etmiş olup, göçmen işçilerin ailelerinin birliğinin korunmasını teminen gereken önlemleri alırlar.

2. Taraf Devletler, göçmen işçilerin eşleriyle veya yürürlükteki kanunlara göre evliliğe denk sonuçlar doğuran bir ilişki içinde oldukları kişilerle ve bakmakla yükümlü oldukları evlenmemiş çocuklarıyla birleşmeleri için gerekli önlemleri alır ve buna imkânlar ölçüsünde uygun ortam sağlarlar.

3. İstihdam Devletleri, insanî temellerde, bu maddenin 2 nci paragrafında önerildiği gibi, göçmen işçilerin diğer aile fertlerine de eşit muamele edilmesini olumlu yönde mütalaa ederler.

Madde 45

1. Aşağıda belirtilen hususlarda göçmen işçinin, İstihdam Devletinde bulunan aile fertleri bu Devletin vatandaşlarıyla eşit muamele görürler :

- a) Eğitim kurumlarından ve hizmetlerinden yararlanmada, kabul şartlarına ve bu kurumlara ait diğer düzenlemelere tabi olarak;
- b) Mesleki rehberlik ve eğitim kurumlarından ve hizmetlerinden yararlanmada, gerekli şartları haiz olmak kaydıyla;
- c) Sosyal hizmetlerden ve sağlık hizmetlerinden yararlanmada, gerekli katılım şartlarını haiz olmak kaydıyla;
- d) Kültürel hayattan yararlanmada ve katılımında.

2. İstihdam Devletleri, olanaklar ölçüsünde Orijin Devlet ile işbirliği yapmak suretiyle, özellikle yerel dilin öğretimi açısından göçmen işçilerin çocuklarının yerel okul sistemine uyumlarını kolaylaştırıcı bir politika izlerler.

3. İstihdam Devletleri, göçmen işçilerin çocuklarının anadillerini ve kültürlerini öğrenebilmelerini kolaylaştırmaya gayret gösterirler. Orijin devletler de bu amaç için olanaklar ölçüsünde işbirliği yaparlar.

4. İstihdam Devletleri, gerektiğinde Orijin Devlet ile işbirliği halinde göçmen işçilerin çocuklarının anadil eğitimleri için özel programlar sağlayabilirler.

Madde 46

Göçmen işçiler ve aile fertleri, ilgili Devletlerin yasaları, ilgili uluslararası anlaşmalar ve gümrük birliklerine katılımlarından doğan yükümlülüklerine tabi olarak, kişisel kullanımları ve ev için alınan mal ve eşyanın ithalat ve ihracatından alınan gümrük harç ve vergilerinden muaftırlar. Bu muafiyet, kabul edildikleri İstihdam Devletinde geçinmeleri için yaptıkları faaliyetler için gerekli olan araç ve gerecin ithal ve ihracatından doğan gümrük harç ve vergileri için de aynen geçerlidir. Göçmen işçiler ve aile fertleri;

- a) Orijin Devlet veya mutad olarak ikamet edilmekte olan devletten ayrılıştta;
- b) İstihdam Devletine ilk kabulde;
- c) İstihdam Devletinden kesin ayrılıştta;
- d) Orijin Devlet veya ikamet edilen Devlete kesin dönüşte;

Söz konusu muafiyetten yararlanırlar.

Madde 47

1. Göçmen işçiler kazançlarını ve birikimlerini, özellikle ailelerinin geçimlerini sağlamak için gerekli miktarları İstihdam Devletinden Orijin Devlete veya bir başka Devlete transfer etme hakkına sahiptirler. Bu transferler ilgili Devletin yürürlükteki yasalarından kaynaklanan usullere ve yürürlükteki uluslararası anlaşmalara uygun olmalıdır.

2. İlgili Devletler bu transferlerin gerçekleştirilmesi için gerekli önlemleri alırlar.

Madde 48

1. Yürürlükteki çifte vergilendirme anlaşmalarına hanel getirmeden göçmen işçiler ve aile fertleri istihdam Devletindeki kazançları bakımından;

a) İstihdam Devleti tabiyetinde olup da aynı şartları taşıyan kişilerden daha yüksek harç ve vergilere tabi olamazlar;

b) Bakmakla yükümlü oldukları aile fertleri için uygulanan vergi indirimleri de dahil olmak üzere, İstihdam Devletinin benzer şartlardaki vatandaşlarına sağlanan her türlü vergi indirimi veya muafiyetinden yararlanırlar.

2. Taraf Devletler, göçmen işçiler ve aile fertlerinin kazanç ve birikimlerinin çifte vergilendirmeye tabi tutulmasını önlemek için gerekli önlemleri almaya çaba gösterirler.

Madde 49

1. Ulusal yasalar uyarınca ikamet ve çalışma izinlerinin ayrı tutulduğu yerlerde, İstihdam Devleti göçmen işçiye en az çalışma izni süresi kadar oturma izni verir.

2. İstihdam Devletinde kazanç sağlayacağı işini kendisi seçme hakkına sahip olan göçmen işçilerin, çalışma izinlerinin veya benzeri izinlerinin süresinin sona ermesinden önce gelir getirici işlerinin sona ermesi halinde durumları düzensiz mütalaa edilemez veya oturma izinleri geri alınamaz.

3. İkinci paragraftaki durumda olan göçmen işçilere yeni bir gelir getirici iş bulmalarına olanak sağlayacak zamanı tanımak üzere, en azından işsizlik parası almaya hak kazanabilecekleri süreye tekabül eden bir süre boyunca oturma izinleri geri alınamaz.

Madde 50

1. Bir göçmen işçinin ölümü veya evliliğinin sona ermesi halinde, İstihdam Devleti işçinin o Devlette oturan aile fertlerine aile birleşmesinin temini ilkesi temelinde oturma izni verilmesine olumlu yaklaşır; İstihdam Devleti bu fertlerin o zamana kadar Devlette kaldıkları süreyi de göz önüne alır.

2. Böyle bir izin verilmeyen aile fertlerine, ayrılmadan önce, İstihdam Devletindeki işlerini tamamlayabilecekleri makul bir süre tanınır.

3. Bu maddenin 1. ve 2 nci paragrafları bu durumdaki aile fertlerinin İstihdam Devletinin yasalarına göre veya bu Devletin taraf olduğu iki taraflı ve çok taraflı anlaşmalar uyarınca sağlanan oturma ve çalışma haklarını olumsuz yönde etkileyecek biçimde yorumlanamaz.

Madde 51

İstihdam Devletindeki ikamet izninin açıkça gelir getirici faaliyetin süresine bağlı olduğu durumlar hariç olmak kaydıyla, gelir getirici faaliyetin serbestçe seçilemediği İstihdam Devletindeki göçmen işçilerin durumu düzensiz olarak nitelendirilemez ve çalışma izinlerinin süresi dolmadan, gelir getirici faaliyetin bitmiş olması gerekçe gösterilerek ikamet izinleri geri alınmaz. Çalışma izninde belirlenen şartlar ve kısıtlamalar saklı kalmak kaydıyla, bu tür göçmen işçiler, başka iş imkânları aramak, kamu projelerine katılmak ve çalışma izni süresinin geriye kalan süresinde mesleki eğitim görme haklarına sahip olacaklardır.

Madde 52

1. Aşağıda belirtilen sınırlamalara veya şartlara bağlı olmak kaydıyla, İstihdam Devletindeki göçmen işçiler gelir getirici faaliyetleri özgürce seçme hakkına sahip olurlar.

2. İstihdam Devleti herhangi bir göçmen işçi için;

a) Devletin çıkarları için gerekli olduğunda ve ulusal yasalarca öngörüldüğünde belirli iş, görev, hizmet ya da faaliyet kategorilerinde çalışmalarını kısıtlayabilir;

b) Ülkesi sınırları dışında kazanılmış mesleki niteliklerin tanınması ile ilgili mevzuatı çerçevesinde, gelir getirici faaliyetlerin serbestçe seçilmesini kısıtlayabilir. Ancak, ilgili Taraf devletler bu mesleki yeterliliklerin tanınması hususunda gerekli çabayı gösterirler.

3. Çalışma izinleri zamanla sınırlı olan göçmen işçiler için İstihdam Devleti, ayrıca :

a) Gelir getirici faaliyetlerini serbestçe seçme hakkını, göçmen işçinin yasada öngörülen ve iki yılı geçmeyecek bir süre içinde gelir getirici faaliyette bulunmak maksadıyla o Devlette yasal biçimde ikamet etmiş olması şartına bağlayabilir.

b) Kendi mevzuatı veya iki taraflı veya çok taraflı anlaşmalara dayanarak kendi vatandaşlarına veya onlarla aynı haklara sahip kişilere öncelik tanıyan bir politika çerçevesinde, göçmen işçilerin gelir getirici faaliyetlerden yararlanmalarını sınırlayabilir. Böyle bir sınırlama, ulusal mevzuatında beş yılı geçmeyecek şekilde öngörülen bir süre boyunca yasal olarak o ülkede ikamet etmiş bir işçiye uygulanamaz.

4. İstihdam Devleti işe alınan göçmen işçinin kendi hesabına iş yapabileceği koşulları belirler. Bu hususta, işçinin o Devlette yasalara uygun olarak ikamet ettiği süre dikkate alınır.

Madde 53

1. Kendileri sınırsız veya otomatik olarak yenilenen ikâmet izni hamili olan göçmen işçi aile fertleri, bu Sözleşmenin 52 nci maddesinde göçmen işçilere uygulanan şartlara bağlı olarak gelir getiren faaliyetlerini serbestçe seçebilirler.

2. Taraf Devletler, gelir getirici bir işte çalışma müsaadesi verilmesi hususunda, göçmen işçinin gelir getirici faaliyetleri serbestçe seçme müsaadesine sahip olmayan aile fertlerine, yürürlükteki

ikili ve çok taraflı anlaşma hükümleri saklı kalmak kaydıyla, İstihdam Devletine kabul edilmek için başvuran diğer işçilere göre öncelik tanıyacaklardır.

Madde 54

1. Göçmen işçiler ikamet izinlerine, çalışma izinlerine ve bu Sözleşmenin 25. ve 27 nci maddelerinde belirtilen haklarına hanel gelmeksizin, aşağıda belirtilen konularda İstihdam Devletinin uyuğundaki kişilerle eşit muamele görürler;

- a) İşten çıkartılmaya karşı korunma;
- b) İşsizlik parası,
- c) İşsizlikle mücadele için geliştirilen kamu çalışma programlarına katılma,

d) İş kaybı veya gelir getirici diğer bir faaliyetin sona ermesi durumunda, bu Sözleşmenin 52 nci maddesi hükmü saklı kalmak kaydıyla, başka bir işe girme.

2. Bir göçmen işçi, mukaveledeki şartların işveren tarafından ihlal edildiğini iddia ediyorsa, şikâyetine ilişkin başvuruyu Sözleşmenin 18 inci maddesi 1 inci paragrafında belirtildiği üzere İstihdam Devletinin yetkili makamlarına yapma hakkına sahiptir.

Madde 55

Gelir getirici bir faaliyette bulunmalarına izin verilen göçmen işçiler, bu iznin gerektirdiği şartları saklı kalmak kaydıyla, söz konusu faaliyetle ilgili her konuda İstihdam Devletinin vatandaşlarıyla eşit muamele göreceklendir.

Madde 56

1. Ulusal yasalarda belirtilen nedenler dışında ve III. Bölümde belirtilen koruma tedbirleri saklı olmak kaydıyla, Anlaşmanın bu bölümünde atıfta bulunulan göçmen işçiler ve aile fertleri İstihdam Devleti tarafından sınır dışı edilemezler.

2. Bir göçmen işçinin veya aile fertlerinin ikâmet ve çalışma izinlerinden doğan haklarından mahrum bırakılması amacıyla sınırdışı etme tedbirine başvurulamaz.

3. Bir göçmen işçinin veya aile fertlerinden birinin sınır dışı edilmesi sözkonusu olduğunda, konu insancıl yönüyle düşünölmeli ve mezkûr kişinin İstihdam Devletinde ikâmet ettiği süre de dikkate alınmalıdır.

BÖLÜMV

Özel Kategorilerdeki Göçmen İşçilere ve Aile Fertlerine

Uygulanabilecek Hükümler

Madde 57

Sözleşmenin bu bölümünde belirtilen, kayıtlı veya düzenli durumda olan, özel kategorilerdeki göçmen işçiler ve aile fertleri, III. Bölümdeki ve aşağıdaki şekilde değiştirilen hususlar dışında, IV. Bölümdeki haklardan yararlanırlar.

Madde 58

1. Bu Sözleşmenin Madde 2, paragraf 2 (a)'da tanımlanan Sınır İşçileri , İstihdam Devletinde mukim olmadıkları göz önünde tutularak bu Devletin sınırları içinde bulunmaları ve çalışmaları nedeniyle IV. Bölümde sağlanan haklardan yararlanırlar.

2. İstihdam Devletleri, belli bir sürenin sonunda sınır işçilerine gelir getirici faaliyetlerini serbestçe seçme hakkı tanıma hususuna olumlu olarak yaklaşacaklardır. Bu hakkın tanınması onların sınır işçisi statülerini etkilemeyecektir.

Madde 59

1. Bu Sözleşmenin 2 nci madde, 2 nci paragraf (b) bendinde tanımlanan Mevsimlik İşçiler, İstihdam Devletinde yalnızca yılın bir bölümünde buldukları vakıası göz önünde tutularak, bu Devletin sınırları içinde bulunmaları ve çalışmaları nedeniyle ve statülerinin bu Devlette mevsimlik işçi olarak tanınması koşuluyla IV. Bölümde sağlanan haklardan yararlanırlar.

2. Uygulanabilir iki taraflı ve çok taraflı anlaşmalara bağlı olarak, İstihdam Devletleri bu maddenin 1 inci paragrafı saklı kalmak kaydıyla, sınırları içinde kayda değer bir süre çalışmış olan mevsimlik işçilere başka gelir getirici faaliyette bulunmak hakkını tanımayı ve onlara bu Devlete kabul edilmek üzere başvuran diğer işçilere göre öncelik vermeyi tezekkür edeceklerdir.

Madde 60

Bu Sözleşmenin 2 nci madde, 2 paragraf (e) bendinde tanımlanan gezici işçiler, İstihdam Devletin sınırları içinde bulunmaları ve çalışmaları ve bu Devlette gezici işçi olarak tanınmaları koşuluyla IV. Bölümde sağlanan haklardan yararlanırlar.

Madde 61

1. Bu Sözleşmenin 2 nci Madde, 2 nci paragraf (f) bendinde tanımlanan proje işçileri ve aile fertleri 43 üncü Madde, 1 inci paragraf (b) ve (c) bendleri, 43 üncü madde, 1 inci paragraf (d) bendi ve sosyal konut programlarına ilişkin olması nedeniyle 45 inci Madde, 1 inci paragraf (b) bendi ve 52, 55 inci Maddeler hariç, IV. Bölümde tanınan haklardan yararlanırlar.

2. Bir proje işçisi bu Sözleşmenin 18 inci Madde, 1 inci paragrafı uyarınca mukaveledeki şartların işveren tarafından ihlal edildiğini iddia ediyorsa, bu konudaki şikâyetini, işvereni üzerinde hukukî işlem yapma hakkı olan Devletin adlî makamlarına yöneltme hakkını haizdir.

3. İki taraflı veya çok taraflı anlaşmalara bağlı olarak, ilgili Taraf Devletler proje işçilerinin proje süresince kendi devletlerinin veya mutad olarak ikâmet ettikleri Devletin sosyal güvenlik sisteminden yeterince yararlanmalarının sağlanması için gayret sarfedeceklerdir. İlgili Taraf Devletler, hakların kaybının veya çifte ödeme durumlarının önüne geçmek üzere gerekli önlemleri alırlar.

4. Bu Sözleşmenin 47 nci madde hükümlerine ve ilgili iki taraflı veya çok taraflı anlaşmaların maddelerine hâle gelmeksizin, ilgili Taraf Devletler proje işçilerinin ücretlerinin bu işçilerin kendi devletlerinde veya mutad olarak ikâmet ettikleri devlette ödenmesine izin verirler.

Madde 62

1. Bu Sözleşmenin Madde 2, paragraf 2 (g)'de tanımlanan belirlenmiş bir iş için istihdam edilmiş işçiler, Madde 43, paragraf 1 (b) ve (c), Madde 43, paragraf 1 (d), sosyal konut programlarını içerdiği için Madde 52 ve Madde 53 paragraf 1 (d) hariç olmak kaydıyla, IV. Bölümde sağlanan haklardan yararlanırlar.

2. 53 üncü Maddede öngörülen şartlar hariç olmak üzere, belirlenmiş bir iş için istihdam edilmiş işçilerin aile fertleri bu Sözleşmenin IV. Bölümünde göçmen işçilerin aile fertleri için sağlanan haklardan yararlanırlar.

Madde 63

1. Bu Sözleşmenin 2 nci Maddesinin 2 nci paragrafının (h) bendinde tanımlanan kendi işinde çalışan işçiler, yalnızca iş sözleşmesi olan işçilere uygulanan haklar hariç olmak kaydıyla, IV. Bölümde tanınan haklardan yararlanırlar.

2. Oturma izinlerinin mutlak suretle kabul edildikleri gelir getirici faaliyet süresine bağlı olduğu durumlar hariç, bu Sözleşmenin 52 ve 79 uncu maddelerine hâle gelmemesi kaydıyla, kendi işinde çalışan işçilerin ekonomik faaliyetlerinin sona ermiş olması onların ve aile fertlerinin istihdam devletinde oturma ve gelir getirici faaliyette bulunma izinlerinin geri alınması anlamına gelmez.

BÖLÜM VI

İşçilerin ve Aile Fertlerinin Uluslararası Göçü İle İlgili Olarak Sağlıklı, Adil,

İnsanî ve Yasal Şartların Geliştirilmesi

Madde 64

1. İlgili Taraf Devletler, Bu Sözleşmenin 79 uncu maddesine hâlel getirmemek kaydıyla, işçilerin ve aile fertlerinin uluslararası göçü ile ilgili sağlıklı, adil, insanî ve yasal şartların geliştirilmesi amacıyla birbirleriyle uygun şekilde danışma ve işbirliği faaliyetlerinde bulunurlar.

2. Bu bağlamda, yalnızca iş ihtiyacı ve kaynakları değil, göçmen işçilerin ve aile fertlerinin sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer ihtiyaçları ile ilgili toplulukların göç sonucu ortaya çıkan sorunları da dikkate alınır.

Madde 65

1. Taraf Devletler, işçilerin ve aile fertlerinin uluslararası göçü ile ilgili sorunlarına çözüm getirecek hizmetleri sağlarlar, Taraf Devletlerin hizmetleri aşağıdaki belirtilen hususları da içerir :

- a) Söz konusu göçle ilgili politikaların hazırlanması ve uygulanması;
- b) Söz konusu göçle ilgili konularda diğer Taraf Devletlerin yetkili organlarıyla bilgi alışverişi, danışma ve işbirliğinin yapılması;
- c) Göç ve istihdamla ilgili politikalar, yasa ve düzenlemeler, göç ve diğer ilgili konularda diğer ülkelerle akdedilen anlaşmalar hakkında özellikle işverenlere, işçilere ve kuruluşlarına gerekli bilginin verilmesi;
- d) Ayrılış, seyahat, varış, kalış, gelir getirici faaliyetler, çıkış, dönüş, istihdam devletindeki çalışma ve hayat şartları ve gümrük vergisi, diğer vergiler ve diğer ilgili yasa ve yönetmelikler konusunda gerekli olan izin, işlem ve düzenlemeler hakkında göçmen işçiler ve aile fertlerine bilgi verilmesi ve gerekli yardımın sağlanması.

2. Taraf Devletler, göçmen işçilerin ve aile fertlerinin sosyal, kültürel ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan konsolosluk ve diğer hizmetlerin uygun bir şekilde yerine getirilmesini uygun şekilde kolaylaştırırlar.

Madde 66

1. Bu Maddenin 2 nci fıkrasına bağlı kalmak kaydıyla, işçilerin bir başka Devlette istihdam edilmeleri için işlemler yürütme hakkı aşağıdaki kuruluşlarla sınırlıdır:

- a) Bu işlemlerin yapıldığı Devletin kamu hizmetleri veya organları;
- b) İlgili devletler arasındaki anlaşmaya dayalı olarak, İstihdam Devletinin kamu hizmetleri veya organları;
- c) İki taraflı veya çok taraflı anlaşmalar uyarınca oluşturulan organlar.

2. Taraf Devletlerdeki yasa ve uygulamalar çerçevesinde, bu Devletlerdeki kamu organlarının izin, onay ve denetimine bağlı olarak, bunlar adına hareket eden kurum ve muhtemel işverenler de söz konusu işlemleri yürütebilirler.

Madde 67

1. İlgili Taraf Devletler, göçmen işçiler ve aile fertlerinin kendi devletlerine dönmeye karar vermeleri halinde veya oturma veya çalışma izinlerinin süresinin bitmesi durumunda, ya da istihdam devletinde düzenli olmayan bir durumda bulunmaları halinde, bunların düzenli bir şekilde dönüşlerini teminen gerekli önlemleri almak konusunda işbirliği yaparlar.

2. Durumları düzenli olan göçmen işçiler ve aile fertleriyle ilgili olarak, ilgili Taraf Devletler, anlaşıkları koşullar çerçevesinde, bunların kendi devletlerindeki ekonomik koşullarının iyileştirilmesi ve sosyal ve kültürel uyumlarının yeniden sağlanabilmesi için uygun şekilde işbirliğini yaparlar.

Madde 68

1. Transit Devletleri de dahil olmak üzere, Taraf Devletler göçmen işçilerin yasadışı veya gizli yollardan göçünü ve düzensiz olarak istihdam edilmelerini önlemek üzere işbirliği yaparlar. Her ilgili devletin kendi yargı alanı içerisinde alacağı önlemler aşağıdaki hususları kapsar:

a) Göçmen giriş ve çıkışları ile ilgili olarak yanıltıcı bilgilerin yayımlanmasına karşı gerekli önlemlerin alınması;

b) Yasadışı veya gizli göçmen işçi ve aile fertlerinin hareketlerinin izlenerek önlenmesi ve bu tür hareketleri organize eden ve yürüten kişi, grup veya varlıkların etkin olarak cezalandırılmaları konusunda önlemler almak;

c) Düzensiz durumda bulunan göçmen işçi ve aile fertlerine karşı şiddet, tehdit veya şantaj uygulayan kişi, grup veya varlıklara etkin yaptırım uygulanması için önlemler almak.

2. İstihdam Devletleri, ülkelerinde düzensiz durumdaki göçmen işçilerin istihdamını önleyecek bütün uygun ve etkin önlemleri alırlar. Bu önlemlere, uygun görüldüğünde, söz konusu işçileri istihdam eden işverenlere yönelik cezalar da dahildir. Bu önlemler göçmen işçilerin işverenleri karşısında istihdamdan doğan haklarına hanel getirmez.

Madde 69

1. Taraf Devletler, ülkelerinde düzensiz durumda bulunan göçmen işçi ve aile fertleri var ise, bu durumun sürmemesi için gerekli önlemleri alırlar.

2. İlgili Taraf Devletler söz konusu kişilerin durumunun, yürürlükteki ulusal yasalar ve iki taraflı veya çok taraflı, yasalar çerçevesinde düzenli hale getirilmesi imkânının olup olmadığını tezekkür ederken, bunların ülkeye giriş şartları, İstihdam Devletlerindeki kalış süreleri ile özellikle aile durumlarına ilişkin hususlar olmak üzere diğer ilgili hususları göz önüne alırlar.

Madde 70

Taraf Devletler kendi vatandaşlarına uyguladığı önlemlerden daha olumsuz olmamak üzere, düzenli durumdaki göçmen işçilerin ve aile fertlerinin çalışma ve hayat şartlarının uygunluk, güvenlik ve sağlık standartları ile insanlık onuru ilkelerine uygun olması için önlemler alırlar.

Madde 71

1. Gerekli hallerde Taraf Devletler göçmen işçilerin veya aile fertlerinin cenazelerinin kendi devletlerine nakli için gerekli kolaylıkları sağlarlar.

2. Bir göçmen işçinin veya aile fertinin ölümü ile ilgili bir tazminat söz konusu olduğunda, Taraf Devletler ilgili kişilere konunun ivedilikle halli için gerekli yardımı sağlarlar. Bu sorunların halledilmesi bu Sözleşmenin ve ilgili iki taraflı veya çok taraflı anlaşmaların ışığında yürürlükteki ulusal yasalar çerçevesinde gerçekleştirilir.

BÖLÜMVII

Sözleşmenin Uygulanması

Madde 72

1. a) Bu Sözleşmenin uygulanmasının denetlenmesi amacıyla bir "Tüm Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi" (bundan sonra "Komite" diye geçecektir) oluşturulacaktır;

b) Bu Komite, Sözleşme yürürlüğe girdiğinde 10, Sözleşme 41 inci Taraf Devlette yürürlüğe girdiğinde 14 uzmandan oluşacaktır. Bu uzmanlar yüksek ahlaklı, tarafsız ve Sözleşme ile ilgili alanlarda ihtisas sahibi kişilerden seçilecektir;

2. a) Komite üyeleri Taraf Devletler tarafından gizli oy esasına göre, yine Taraf Devletlerce aday gösterilmiş kişilerin oluşturduğu listeden seçilecektir. Burada Orijin Devlet ve İstihdam Devleti olmak üzere coğrafi dağılımın adil olmasına ve belli başlı hukuk sistemlerinin temsil edilmesine dikkat edilir. Her Taraf Devlet kendi uyruğunda olanlardan bir kişiyi aday gösterebilir.

b) Üyeler kendi şahsî statülerine göre seçilir ve hizmet ederler.

3. Bu Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten en fazla 6 ay sonra ilk seçim yapılır. Bu seçimden sonraki seçimler ise her iki yılda bir gerçekleşir. Her seçim tarihinden en az dört ay önce Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Taraf Devletlere iki ay içinde aday göstermelerini yazılı olarak bildirir. Genel Sekreter, bu şekilde belirlenen adayların alfabetik sıraya göre hazırlanmış bir listesini bunların kısa özgeçmişlerini ve hangi Taraf Devletçe aday gösterildiklerini de belirterek seçimden en geç bir ay önce Taraf Devletlere sunar.

4. Komite üyelerinin seçimi Birleşmiş Milletler merkezinde Genel Sekreterin başkanlığında Taraf Devletlerin katıldığı bir toplantıda yapılır. Toplantı yeter sayısı Taraf Devletlerin üçte ikisi olan bu toplantıda, en çok oy alan ve toplantıda hazır Taraf Devletlerin salt çoğunluğunun oyunu alan adaylar Komiteye seçilirler.

5. a) Komite üyelerinin görev süresi dört yıldır. Ancak, birinci seçimde seçilen beş üyenin süreleri seçimden sonra iki yıl sonunda biter; birinci seçimden hemen sonra, bu beş kişinin isimleri Toplantı Başkanınca kura çekimi yoluyla belirlenir;

b) Bu Sözleşmenin kırkıbirinci Taraf Devlette yürürlüğe girmesinin ardından, bu maddenin 2, 3 ve 4 üncü fıkralarında belirtildiği şekilde, Komiteye dört ilave üyenin seçimi yapılır. İlave üyelerden ikisinin süreleri iki yıl içinde dolar. Bu üyelerin isimleri Toplantı Başkanınca kura çekimi yoluyla belirlenir.

c) Komite üyeleri, yeniden aday gösterilmeleri durumunda, tekrar seçilebilirler.

6. Komite üyelerinden birinin vefatı, istifa etmesi veya herhangi bir nedenle Komitedeki görevini yerine getiremeyeceğini açıklaması durumunda, bu üyeyi aday gösteren Taraf Devlet vatandaşlarından birini kalan sürede görev yapması için tayin eder. Bu yeni tayin Komitenin onayına bağlıdır.

7. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Komitenin görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için gerekli personeli ve imkânları sağlar.

8. Komite üyeleri, Genel Kurulun kararlaştırdığı süre ve koşullar itibariyle Birleşmiş Milletler kaynaklarından aylık ücret alırlar.

9. Komite üyeleri, Birleşmiş Milletler Ayrıcalıklar ve Bağışıklıklar Sözleşmesinin ilgili bölümlerinde belirtildiği üzere, Birleşmiş Milletlerin görevlendirdiği uzmanların imkân, ayrıcalık ve bağışıklıklarından yararlanırlar. (22A(1) Sayılı Karar)

Madde 73

1. Taraf Devletler Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine, Komite tarafından değerlendirilmek üzere bu Sözleşmenin hükümlerine geçerlilik kazandırmak için aldıkları hukukî idarî, yasal ve diğer önlemlere dair bir rapor sunarlar.

a) Rapor Sözleşmenin ilgili Taraf Devlette yürürlüğe girmesinden sonra bir yıl içinde sunulur;

b) Bundan sonra her beş yılda bir ve ayrıca Komite talep ettiği zaman sunulur.

2. Bu maddeye göre hazırlanacak raporlar, Sözleşmenin uygulanmasını etkileyen unsurları ve varsa güçlükleri ve ayrıca ilgili Taraf Devletteki göç akımının özellikleri hakkında bilgi de içerir.

3. Komite raporların içeriği hakkında daha başka hususlara da karar verebilir.
4. Taraf Devletler raporlarının ülkelerindeki kamuoyuna geniş ölçüde duyurulmasını sağlarlar.

Madde 74

1. Komite her Taraf Devletin sunduğu raporu inceler ve uygun gördüğü yorumları ilgili Taraf Devlete iletir. Taraf Devlet Komitenin bu madde uyarınca yaptığı her yoruma ilişkin gözlemlerini Komiteye sunabilir. Komite bu raporları incelerken Taraf Devletlerden ek bilgi isteyebilir.

2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Komitenin olağan dönem toplantılarının açılışından uygun bir zaman önce, bu Sözleşme ile ilgili olarak Uluslararası Çalışma Örgütünün görev alanına giren konularda Komitenin Ofisin uzmanlığından yararlanmasını sağlamak üzere, ilgili Taraf Devletlerce sunulan raporların birer örneği ile bu raporların değerlendirilmesi için gerekli bilgileri Uluslararası Çalışma Ofisi Genel Müdürüne iletir. Komite çalışmalarında ofisin sağlayabileceği görüş ve malzemeleri değerlendirir.

3. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, ayrıca, Komiteye danıştıktan sonra, raporun görev alanlarını ilgilendiren ilgili bölümlerinin örneklerini diğer ihtisas kuruluşlarına ve hükümetlerarası kuruluşlara da iletir.

4. Komite, değerlendirmek üzere, Birleşmiş Milletlerin ihtisas kuruluşlarını ve organlarını, hükümetlerarası örgütleri ve diğer ilgili kuruluşları bu Sözleşmenin kendi alanlarını ilgilendiren bölümleriyle ilgili olarak yazılı bilgi sunmaya davet edebilir.

5. Uluslararası Çalışma Ofisi, Komite tarafından toplantılarda danışman niteliğinde temsilci bulundurmaya davet edilir.

6. Komite, diğer ihtisas kuruluşları ve Birleşmiş Milletler organları ile hükümetlerarası kuruluşlardan temsilcileri toplantılarda hazır bulunmaya ve kendi alanlarına giren konularda görüş bildirmeye davet edebilir.

7. Komite, Sözleşmenin uygulanması hakkında özellikle Taraf Devletlerce sunulan rapor ve gözlemleri inceleyerek, kendi görüş ve önerilerini içeren yıllık bir raporu Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunar.

8. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Komitenin yıllık raporlarını Sözleşmeye Taraf Devletlere, Ekonomik ve Sosyal Konseye, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonuna, Uluslararası Çalışma Ofisi Genel Müdürüne ve diğer ilgili kuruluşlara iletir.

Madde 75

1. Komite kendi çalışma kurallarını kabul eder.
2. Komite memurlarını iki yıllık bir süre için seçer.
3. Komite olağan olarak yılda bir kere toplanır.
4. Komitenin toplantıları olağan olarak Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde düzenlenir.

Madde 76

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletlerden biri bu madde kapsamı içinde herhangi bir zamanda, Taraf bir Devletin diğer bir Taraf Devletin bu Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmediği iddiasında bulunması halinde Komitenin bu konuda bilgi toplama ve görüş bildirmeye yetkili olduğunu beyan edebilir. Bu maddenin kapsamı içinde bilgi derlemek ve incelemek, ancak bu bilgilerin, Komitenin bu konuda yetkili olduğunu beyan etmiş bir Taraf Devlet tarafından verilmiş olması durumunda gerçekleşebilir. Komite böyle bir beyanda bulunmamış bir Taraf Devletle ilgili olarak bilgi kabul edemez. bu maddede belirtilen bilgi alışverişi aşağıdaki usule uygun olarak yapılır :

a) Bu Sözleşmeye Taraf bir Devlet başka bir Taraf Devletin bu Sözleşmeye olan yükümlülüklerini yerine getirmedigine kanaat getirirse, bu durumu söz konusu Devletin dikkatine yazılı olarak sunabilir. Komiteyi de bu konuda bilgilendirebilir. Konu hakkında haberdar edilen Devlet bildirimden sonra üç ay içinde bilgi veren Devlete mümkün olan ölçüde iddia edilen hususlara ilişkin iç usuller ve yapılan, yapılmak üzere olan veya daha önce yapılmış bulunan düzeltmeler hakkında yazılı açıklama da bulunur.

b) Konu Taraf Devletlerin ikisini de tatmin edici bir şekilde ilk yazılı bildirim muhatabına ulaşmasından itibaren 6 ay içinde çözümlenemezse, Taraf Devletlerden biri konu hakkında komiteyi ve diğer devleti de haberdar ederek sorunu Komiteye götürme hakkına sahiptir.

c) Komite, konuyu ancak uluslararası hukukça tanınan ilkelerle uyum içinde tüm mevcut iç hukuk yollarına başvurulduğuna ve tüketildiğine kanaat getirdiğinde ele alır. Komite konu ile ilgili düzeltmelerin makul olmayan bir şekilde uzatıldığını düşünürse bu kural uygulanmaz.

d) Komite, bu fıkranın (c) bendine bağlı olarak, bu Sözleşmede belirtilen yükümlülüklerden doğan sorunlara dostane çözüm yolları bulunması amacıyla Taraf Devletlere iyi niyet görevi önerilir.

e) Komite bu madde kapsamında derlenen bilgilerin incelenmesi sırasında kapalı toplantılar düzenler;

f) Komite, bu maddenin (b) bendi çerçevesinde kendisine sunulan sorunlarla ilgili olarak, ilgili Taraf Devletlerden bilgi talebinde bulunabilir;

g) Bu maddenin (b) bendinde değinilen ilgili Taraf Devletler, konunun Komitece görüşülmesi sırasında temsil edilebilme ve sözlü ve/veya yazılı sunuş yapma hakkına sahiptirler.

h) Komite, bu maddenin (b) bendinde belirtilen başvuruyu aldıktan sonra on iki ay içinde aşağıdaki gibi bir rapor sunar;

i) Bu maddenin (d) bendinde belirtilen çerçevede bir çözüme ulaşılması durumunda, Komite vakıaların ve ulaşılan çözümün kısaca açıklandığı bir rapor hazırlar;

ii) Bu maddenin (d) bendinde belirtilen çerçevede bir çözüme ulaşamaması durumunda ise, Komite ilgili Taraf Devletler arasındaki konuya ilişkin ilgili hususları raporunda belirtir. İlgili Taraf Devletlerin yazılı sunuşları ile kayda geçirilen sözlü sunuşları da rapora eklenir. Komite ayrıca, yalnızca ilgili Taraf devletlere aralarındaki soruna ilişkin uygun gördüğü görüşleri bildirebilir.

Her durumda, rapor ilgili Taraf Devletlere gönderilir.

2. Bu maddenin hükümleri Sözleşmeye taraf 10 devletin 1 inci fıkra doğrultusunda beyanda bulunmaları durumunda yürürlüğe girer. Bu tür beyanlar Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine yapılır. Genel Sekreter bu beyanların birer örneğini diğer Taraf Devletlere iletir. Bir beyan herhangi bir zamanda Genel Sekretere de bildirimde bulunmak suretiyle geri alınabilir. Böyle bir geri alma bu madde kapsamında daha evvel iletilmiş bulunan bilgilerin incelenmesine hanel getirmez; beyanını geri alan Taraf Devletten yeni bir beyanda bulunmadıkça başka bilgi istenmez.

Madde 77

1. Bu Sözleşmeye Taraf bir Devlet bu madde ile, herhangi bir zamanda bu Sözleşmede sağlanmış bulunan haklarının o Devletçe çığnendiğini iddia eden vatandaşlarından bilgi alma ve değerlendirme hususunda komitenin yetkili olduğunu tanıdığını beyan edebilir. Komite böyle bir beyanda bulunmamış Taraf bir Devletten bilgi alamaz.

2. Komite, bu madde uyarınca isimsiz gönderilen veya bilgi sunma hakkını istismar ettiği sonucuna varılan ya da bu Sözleşmenin hükümleriyle uyuşmayan haberleri kabul edilemez olarak nitelendirir.

3. Komite, bu madde uyarınca aşağıda belirtilen şartların mevcut olması halinde, bir bireyin verdiği bilgiyi değerlendirmeye alabilir.

a) Aynı konu başka bir uluslararası araştırma veya çözüm usulü çerçevesinde incelenmemişse ve incelenmemekteyse;

b) Birey tüm iç hukuk yollarını tüketmişse, bu kural, Komitenin kanaatine göre, bireyin sorunlarının çözümünün nedensiz yere sürüncemede bırakılmakta olması veya alınan önlemlerin bireyin sorununa çözüm getirmesi ihtimali olmaması durumunda geçersiz hale gelir.

4. Bu maddenin 2 nci fıkrasındaki hükümlere göre, Komite bu madde altında kendisine ulaşan bilgileri 1 inci fıkradaki beyana imza atan ve bu Sözleşmenin herhangi bir hükmünü çiğnediği iddia olunan Taraf Devletin bilgisine sunar. Söz konusu Devlet, 6 ay içinde Komiteye yazılı olarak konuyu açıklayıcı veya varsa sorunu telafi edici bir işlemde bulunduğu dair bilgi sunar.

5. Komite bu madde çerçevesinde aldığı bildirimleri ilgili birey ve Devletten toplayabildiği bilgilerin ışığında değerlendirir.

6. Komite bu madde çerçevesinde aldığı bilgileri incelemek üzere kapalı toplantılar düzenler.

7. Komite görüşlerini ilgili Taraf Devlet ve bireye bildirir.

8. Bu maddenin hükümleri bu Sözleşmeye Taraf on Devletin 1 inci fıkra çerçevesinde beyanda bulunmaları halinde yürürlüğe girer. Bu beyanlar birer örneklerinin diğer Taraf Devletlere gönderilmesini sağlayacak olan Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine yapılır. Bir beyan herhangi bir zamanda Genel Sekretere bildirimde bulunmak suretiyle geri alınabilir. Böyle bir geri alma bu madde çerçevesinde daha önce iletilen bir bilginin incelenmesine hanel getirmez. Taraf devlet yeni bir beyanda bulunmadığı sürece, beyanın geri alındığının Genel Sekreterin bilgisine sunulmasından sonra bu madde çerçevesinde bireyden veya bireyin adına daha fazla bilgi talep edilemez.

Madde 78

Bu Sözleşmenin 76 ncı maddesinin hükümleri, Sözleşmenin kapsadığı alana giren anlaşmazlıkların ve şikâyetlerin, Birleşmiş Milletler ve uzman kuruluşlarının kuruluş anlaşmaları veya onlar tarafından kabul edilmiş anlaşmalarda öngörülen anlaşmazlıkların çözüm yolları ile ilgili usullerin uygulanmasına hanel getirmeyecek şekilde uygulanacaktır ve söz konusu hükümler Taraf devletlerin aralarındaki uluslararası anlaşmalar uyarınca anlaşmazlıkların çözümüne yönelik başka yöntemlere başvurmalarına da engel teşkil etmez.

BÖLÜM VIII

Genel Hükümler

Madde 79

Bu Sözleşmedeki hiç bir husus Taraf Devletlerin göçmen işçilerin ve aile fertlerinin kabulüne uyguladıkları ölçütleri tespit hakkını etkilemez. Göçmen işçilerin ve aile fertlerinin yasal durumları ve onlara yapılacak muamele ile ilgili diğer hususlarda Taraf Devletler bu Sözleşmenin getirdiği sınırlamalara tabidirler.

Madde 80

Bu Sözleşmede yer alan hiçbir husus, Birleşmiş Milletler Şartının ve bu Sözleşmede ele alınan konular hakkında Birleşmiş Milletlerin çeşitli organlarının ve ihtisas kuruluşlarının sorumluluklarını tanımlayan kuruluş yasalarında yer alan hükümlere hanel getirecek biçimde yorumlanamaz.

Madde 81

1. Bu Sözleşmede yer alan hiçbir husus, göçmen işçiler ve aile fertleri için,

a) Bir Taraf Devletin kanun ve uygulamalarından; veya

b) Taraf Devletin bağı olduğu herhangi bir iki taraflı veya çok taraflı anlaşmadan; doğan daha olumlu haklara hanel getirmez.

2. Bu Sözleşmenin hiçbir hükmü, herhangi bir Devlet, grup veya kişiye, bu Sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklere hanel getirecek herhangi bir faaliyette bulunma hakkı verecek şekilde yorumlanamaz.

Madde 82

Göçmen işçiler ve aile fertlerine bu Sözleşme ile sağlanan haklar geri alınamaz. Göçmen işçi ve aile fertlerine bu haklardan vazgeçmeleri amacını güdecek herhangi bir baskı uygulanmasına izin verilemez. Sözleşmede tanınan hakların mukavele yoluyla aşındırılması mümkün değildir. Taraf Devletler bu ilkelere saygı gösterilmesini teminen gerekli tedbirleri alırlar.

Madde 83

Her Taraf Devlet bu Sözleşmeyle şu hususları taahhüt eder;

a) Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlükleri ihlal edilen kişilere etkili bir şekilde tazminat ödenmesinin sağlanması, ihlalin resmî sîfata sahip kişiler tarafından yapılmış olması tazminat ödenmesi hakkına hanel getirmez.

b) Bu durumda olan kişilerin iddialarının yetkili hukukî, idarî ve adlî makamlarca o Devletin adlî sistemine göre incelenerek karara bağlanmasının ve hukukî tazmin imkânlarının geliştirilmesinin sağlanması,

c) Tanınan tazmin haklarının yetkili makamlarca yerine getirilmesinin sağlanması.

Madde 84

Her Taraf Devlet bu Sözleşmedeki hükümlerin uygulanması için gerekli olan yasal ve diğere tedbirleri almayı taahhüt eder.

BÖLÜMİX

Nihaî Hükümler

Madde 85

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri bu Sözleşmenin metninin aslının muhafazasından sorumludur.

Madde 86

1. Bu Sözleşme tüm Devletlerin imzasına açıktır. Sözleşmenin onaylanması gerekmektedir.
2. Bu Sözleşme herhangi bir Devletin katılmasına açıktır.
3. Onaylama veya katılma belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi edilecektir.

Madde 87

1. Bu Sözleşme yirminci onaylama veya katılma belgesinin verilmesinden sonra 3 aylık bir süreyi müteakip ilk ayın birinci günü yürürlüğe girer.

2. Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra Sözleşmeyi onaylayan veya katılan her Devlet açısından, Sözleşme bu ülkenin kendi onay veya katılma belgesinin veriliş tarihinden sonraki üç aylık süreyi takip eden ayın ilk günü yürürlüğe girecektir.

Madde 88

Bu Sözleşmeyi onaylayan veya katılan Devlet Sözleşmenin herhangi bir bölümünü uygulamanın dışında tutamaz veya 3 üncü madde hükmü saklı kalmak üzere, herhangi bir göçmen işçi kategorisini bu Sözleşmenin uygulaması dışında bırakamaz.

Madde 89

1. Bu Sözleşmenin kendisi bakımından yürürlüğe girmesinden itibaren 5 yıldan evvel olmak kaydıyla, herhangi bir Taraf Devlet Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine yazıyla bildirimde bulunmak suretiyle Sözleşmeden çekilebilir.

2. Böyle bir çekilme, bildirim Birleşmiş Milletler Genel Sekreterince alınmasından sonra geçecek 12 aylık bir müddeti takip eden ilk ayın birinci günü yürürlüğe girer.

3. Böyle bir çekilme, çekilmenin yürürlüğe girdiği tarihten önceki yükümlülüklerin yerine getirilmesini engellemez veya bu tarihten önce Komite tarafından ele alınmış bir konunun incelenmesinin sürdürülmesine hâlel getirmez.

4. Sözleşmenin bir Taraf Devlet için sona ermesinden sonra, Komite o Devlet ile ilgili olarak yeni herhangi bir hususu ele alamaz.

Madde 90

1. Bu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden itibaren 5 yıl sonra, herhangi bir Taraf Devlet Sözleşmenin gözden geçirilmesi için bir yazıyla Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine başvurabilir. Genel Sekreter bunun üzerine önerilen değişiklikleri Taraf Devletlere ileterek bunların tartışılması ve oylanması amacıyla bir konferans toplanıp toplanmaması konusundaki görüşlerini bildirmelerini ister. Müteakip 4 ay içinde Taraf Devletlerin en az üçte biri konferansın toplanmasını isterse, Genel Sekreter Birleşmiş Milletler gözetiminde bir konferans düzenler. Katılan ve oylayan Taraf Devletlerin çoğunluğunun kabul ettiği bir değişiklik Genel Kurulun onayına sunulur.

2. Değişiklikler Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca onaylandığında ve Taraf Devletlerin üçte ikisi tarafından kendi anayasal süreçlerine göre kabul edildiğinde yürürlüğe girerler.

3. Değişiklikler yürürlüğe girdiğinde, bunları kabul eden Taraf Devletleri bağlar, diğer Taraf Devletler ise bu Anlaşmanın değişiklikten önceki hükümleriyle ve daha önce gerçekleşmiş ve kabul etmiş oldukları değişikliklerle bağlıdırlar.

Madde 91

1. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri imza, onay veya katılma sırasında Devletler tarafından konulan çekinceleri alır ve tüm Devletlere tamim eder.

2. Sözleşmenin amaç ve hedefleri ile tutarlı olmayan çekincelere izin verilmez.

3. Çekinceler her zaman Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bildirimde bulunmak suretiyle kaldırılabilir. Genel Sekreter bu konuda tüm Devletlere bilgi verir. Çekincelerin kaldırılması ile ilgili bildirimler Genel Sekreter tarafından alındığı günden itibaren geçerli olur.

Madde 92

1. Bu Sözleşmenin yorumlanması veya uygulanması konusunda iki ya daha daha çok Taraf Devlet arasında anlaşmazlık olursa ve bu anlaşmazlık kendi aralarında görüşme yoluyla giderilemezse, bunlardan birinin talebi üzerine hakeme başvurulur. Hakemlik talebinden sonraki altı ay içinde taraflar arasında hakemliğin düzenlenmesiyle ilgili bir anlaşmaya varılamaması durumunda, taraflardan biri anlaşmazlığı, Divanın statüsüne uygun olmak kaydıyla, Uluslararası Adalet Divanına götürebilir.

2. Taraf Devletlerden her biri bu Sözleşmenin imzalanması, onaylanması veya katılma sırasında, kendisinin bu maddenin 1 inci fıkrasıyla bağlı olmadığını beyan edebilir. Diğer Taraf Devletler de böyle bir bildirimde bulunan Devlete karşı sözkonusu fıkra ile bağlı olmazlar.

3. Taraf Devletlerden biri bu maddenin 2 nci paragrafına göre bir bildirimde bulunmuş ise, bu bildirimini herhangi bir zamanda, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bildirmek suretiyle geri alabilir.

Madde 93

1. Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri aynı derecede geçerli olan bu Sözleşme muhafaza edilmek üzere Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi edilir.

2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Sözleşmenin onaylı örneklerini bütün Devletlere iletir.

TANIK OLUNUR Kİ;

Hükümetleri tarafından yetkili kılınmış olan temsilciler bu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

Türkiye'nin Tüm Göçmen İşçilerin Ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmeye İlişkin Bildirim ve Çekincesi

A) 15 inci Maddeye ilişkin bildirim :

Yabancıların ülkemizde gayrimenkul edinmeleri hakkında yasalarda öngörülen kısıtlamalar geçerliliğini koruyacaktır.

B) 40 ncı Maddeye ilişkin çekince :

Ülkemizde 2821 sayılı Sendikalar Yasasının 5 inci maddesi sendika kurucusu olma şartları arasında Türk vatandaşlığına sahip olma koşulunu öngörmektedir. Göçmen işçilerin ve aile fertlerinin istihdam edildikleri devlette sendika kurma hakları Türkiye yasaları açısından geçerli olamayacağından bu maddeye çekince konulacaktır.

C) 45 inci Maddeye ilişkin bildirim :

45 inci Maddenin 2, 3 ve 4 üncü fıkraları Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve ilgili yasalara göre uygulanacaktır.

D) 46 ncı Maddeye ilişkin bildirim :

46 ncı Madde ülkemizde halen yürürlükte bulunan ulusal gümrük mevzuatımızın hükümlerine göre uygulanacaktır.

E) 76 ncı ve 77 nci Maddelere ilişkin bildirim :

Türkiye Sözleşmenin uygulanmasının denetlenmesi amacıyla oluşturulacak olan "Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi"nin yetkisini ileri bir zamanda tanıyacaktır.

118 Nolu ILO Sözleşmesi: Vatandaşlarla Vatandaş Olmayan Kimselere Sosyal Güvenlik Konusunda Eşit Muamele Yapılması Hakkında Sözleşme¹**ILO Kabul Tarihi:** 28 Haziran 1962**Kanun Tarih ve Sayısı:** 19.7.1971/1453**Resmi Gazete Yayımlı Tarihi ve Sayısı:** 10.8.1971/13922**Bakanlar Kurulu Kararı Tarihi ve Sayısı:** 5.4.1973/7-6217**Resmi Gazete Yayımlı Tarihi ve Sayısı:** 9.6.1973/14559

Milletlerarası Çalışma Teşkilatı Genel Konferansı,

Milletlerarası Çalışma Bürosu Yönetim Kurulunun daveti üzerine 6 Haziran 1962 tarihinde Cenevre’de yaptığı 46. Toplantısında,

Toplantı gündeminin beşinci maddesini teşkil eden, vatandaşlarla vatandaş olmayan kimsele- re sosyal güvenlik konusunda eşit muamele yapılması hakkındaki çeşitli teklifleri, kabul ederek,

Bu tekliflerin bir Milletlerarası sözleşme şekline gelmesini kararlaştırarak,

Yirmi sekiz Haziran bin dokuz yüz altmış iki tarihinde “ 1962 Sosyal Güvenlik Eşit Muamele Sözleşmesi” olarak adlandırılacak olan aşağıdaki sözleşmeyi kabul etmiştir:

MADDE 1

Bu Sözleşmede:

- a. “Mevzuat” terimi , sosyal güvenlikle ilgili kanun ve tüzüklerle diğer mevzuat hükümlerini ifade eder;
- b. “Yardımlar” terimi ,bütün gelirler, emeklilik dul-yetim aylıkları, ödenekler ve diğer yardımlarla bunlara yapılan bütün zamları ve artırımları içine alır;
- c. “Geçici rejimler gereğince sağlanan yardımlar” ibaresi uygulanan mevzuatın yürürlüğe girdiği tarihte belli bir yaşı aşmış olan kimselere sağlanan yardımlarla bir üyenin ülkesinin bugünkü sınırları dışında geçmiş olan süreler veyahut vukua gelmiş olaylar nazara alınmak suretiyle, geçici olarak sağlanan yardımları ifade eder.
- d. “Cenaze Yardımı” terimi, ölüm halinde bir defaya mahsus olarak ödenen paraları ifade eder;
- e. “İkamet” terimi mutad ikameti ifade eder;
- f. “Mevzuatla tesbit olunan” terimleri, yukarıdaki (a) bendinde belirtilen milli mevzuatla veya bu mevzuat gereğince tespit olunan anlamındadır;
- g. “Mülteci” terimi mültecilerin statüsü hakkındaki 28 Haziran 1961 tarihli sözleşmenin birinci maddesinde bu terime verilen anlamdadır,
- h. “Vatansız” terimi , vatansızların statüsü hakkındaki 28 Eylül 1954 tarihli sözleşmenin birinci maddesinde bu terime verilen anlamdadır.

MADDE 2

1. Her üye,bu sözleşmede yazılı mükellefiyetleri, ülkesinde kendi vatandaşları hakkında fiilen uygulanmakta olan aşağıda yazılı sosyal güvenlik dallarından biri veya birkaçı bakımından kabul edebilir:

¹ ILO Türkiye

- a. Sağlık yardımları
- b. Hastalık ödenekleri
- c. Analık yardımları
- d. Malüllük yardımları
- e. Yaşlılık yardımları
- f. Ölüm yardımları
- g. İş kazaları ve meslek hastalıkları yardımları
- h. İşsizlik yardımları
- i. Aile yardımları

2. Bu sözleşmeyi uygulayan her üye,Sözleşmenin hükümlerini ,sözleşme mükellefiyetlerini kabul ettiği sosyal güvenlik dalları bakımından uygular.

3. Her üye, hangi sosyal güvenlik dalı veya dalları için bu sözleşme mükellefiyetlerini kabul ettiğini tasdik belgesinde belirtir.

4. Bu sözleşmeyi tasdik eden her üye,tasdik belgesinde belirtilmemiş olan sosyal güvenlik dallarından bir veya birkaçı için sözleşme mükellefiyetlerini kabul ettiğini, sonradan Milletlerarası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne bildirebilir.

5. Yukarıdaki fıkrada öngörülen şeklindeki taahhütler tasdik ayrılmaz parçası sayılır ve bildirildiği tarihten itibaren hüküm ifade eder.

6. Bu sözleşmenin uygulanmasında herhangi bir sosyal güvenlik dalı için sözleşme mükellefiyetlerini kabul eden her üye,kendi mevzuatına göre, aşağıda yazılı yardımlar mahiyetinde kabul ettiği yardımlar varsa,bunları Milletlerarası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne bildirir.

. Ya korunan kimselerle bunların işverenlerinin finansmana doğrudan doğruya katılmaları veya bir meslekte belli bir süre kadar çalışmış olma şartlarına bağlı olarak sağlanan yardımlar dışındaki yardımlar;

- a. Geçici rejimler gereğince sağlanan yardımlar.

7. Yukarıdaki fıkra gereğince yapılacak bildirme ya sözleşmenin onanması sırasında veya bu maddenin 4 üncü fıkrası gereğince yapılacak bildiri sırasında,sonradan yürürlüğe giren bu mevzuat bahis konusu olduğu takdirde de bu mevzuatın kabul edildiği tarihten itibaren üç ay içinde yapılır.

MADDE 3

1. Bu sözleşmeyi uygulayan her üye,sözleşme mükellefiyetlerin kabul ettiği sosyal güvenlik dallarında,ülkesinde ,bu sözleşmeyi uygulayan diğer üye Devletler vatandaşlarına,sosyal güvenliğe tabi olma ve yardımlardan yararlanmaya hak kazanma bakımlarından, kendi vatandaşlarıyla ile eşit işlem yapar.

2. Ölüm yardımları bahis konusu olduğunda ,eşit işlem, sözleşmeyi tasdik eden diğer bir üye devlet vatandaşının hak sahibi kimselerine bu kimselerin vatandaşlık durumuna bakılmaksızın sağlanır.

3. Şu kadar ki,üye herhangi bir sosyal güvenlik dalında bir mevzuata sahip olmakla beraber bu mevzuatın uygulanmasında o üyenin vatandaşlarına kendi vatandaşlarıyla eşit işlem yapmayan diğer bir üye devletin vatandaşları hakkında,söz konusu sosyal güvenlik dalı bakımından bu maddenin yukarıdaki fıkraları hükümlerini uygulamayabilir.

MADDE 4

1. Yardımlardan yararlanma bakımından eşit muamele, ikamet şartına bağlı olmaksızın sağlanır. Şu kadar ki, diğer bir üye devletin mevzuatına göre, belli bir sosyal güvenlik dalında yardımlardan yararlanmak için o üyenin ülkesinde ikamet şartı bulunduğu takdirde, o üye devlet vatandaşlarının söz konusu sosyal güvenlik dalı yardımlarından yararlandırılmaları ikamet şartına bağlanabilir.

2. Yukarıdaki fıkra hükmünün istisna olarak, ikinci maddenin 6. (a) fıkrasında sözü edilen yardımlardan (Sağlık yardımları hastalık ödenekleri, iş kazalarıyla meslek hastalıkları yardımları ve aile yardımları hariç) yararlanabilmek için, ilgilinin ölüm yardımları bahis konusu olduğunda da ölen kimsenin mevzuatına göre yardım talep edilen üye devletin ülkesinde aşağıda yazılı sürelerden daha uzun olmamak üzere tespit edilecek bir süre kadar ikamet etmiş olması şartı konulabilir;

- a. Analık ve işsizlik yardımları için yardım talep tarihinden hemen önce 6 ay,
 - b. Malüllük yardımları için, yardım talep tarihinden, ölüm yardımları içinde ölüm tarihinden hemen önce aralıksız olarak 5 yıl,
 - c. Yaşlılık yardımları için 18 yaşından sonra 10 yıl, -bu on yılın aralıksız olarak 5 yılının yardım talep tarihinden hemen önce olması istenebilir.
3. Geçici rejimler gereğince sağlanan yardımlar için özel hükümler öngörülebilir.
4. Yardımlara tekerrürü önlemek için gerekli hükümler, ihtiyaca göre ilgili üyeler arasında özel anlaşmalarla düzenlenir.

MADDE 5

1. Bu fıkroda yazılı sosyal güvenlik dallarından biri veya birkaçı için bu sözleşme mükellefiyetlerini kabul eden her üye 4 üncü madde hükümlerine ilaveten gerek kendi vatandaşları gerekse aynı sosyal güvenlik dalı için sözleşme mükellefiyetlerini kabul etmiş olan diğer üye devletler vatandaşlarını yabancı memlekette ikamet etmeleri halinde de, malüllük, yaşlılık, ölüm ve cenaze yardımları ile iş kazası ve meslek hastalığı sebebiyle bağlanan gelirlerin ödenmesini 8 inci madde uyarınca ihtiyaca göre alınacak tedbirler mahfuz olmak kaydıyla temin eder.

2. Şu kadar ki, yabancı bir memlekette ikamet halinde ikinci maddenin 6.a) fıkrasında belirtilen mahiyetteki malüllük, yaşlılık ve ölüm yardımlarının ödenmesi ilgili üyelerin 7 inci madde de öngörülen, hakların mahfuz tutulması sistemine katılmaları şartına bağlanabilir.

3. Bu madde hükümleri geçici rejimler gereğince sağlanan yardımlar hakkında uygulanamaz.

MADDE 6

Aile yardımları için bu sözleşme mükellefiyetlerini kabul eden her üye 4 üncü madde hükümlerine ilaveten gerek kendi vatandaşları gerekse aynı sosyal güvenlik dalı için sözleşme mükellefiyetlerini kabul etmiş olan diğer üye devletler vatandaşlarının bu üye devletlerinden birinin ülkesinde ikamet eden çocukları dolayısıyla çocuk zamlarının ödenmesini, ilgili üyeler arasında anlaşmak suretiyle tespit edilecek şartlar ve limitler dahilinde temin eder.

MADDE 7

1. Bu sözleşmeyi uygulayan üyeler, sözleşme mükellefiyetlerini kabul ettikleri sosyal güvenlik dallarında, kendi mevzuatları gereğince bu sözleşmeyi uygulayan üye devletler vatandaşlarının hak kazandıkları yardımlarla ileride hak kazanacakları yardımları mahfuz tutulmasını sağlayan bir sisteme katılmaya ilgili üyeler arasında 8 inci madde hükümleri uyarınca tesbit olunacak şartlar mahfuz olmak kaydıyla, gayret ederler.

2. Bu sistem, başlıca, yardım hakkının doğması, idamesi ve alınması ile yardım tutarının hesaplanmasında sigortalılık, çalışma veya ikamet süreleriyle muadil sürelerin toplanmasını öngörecektir.

3. Bu suretle bağlanan malüllük, yaşlılık ve ölüm yardımlarının mali yükü ile ilgili üyeler arasında anlaşma suretiyle tesbit edilecek usullere göre, ya üyeler arasında paylaşılacak veya yardım gören kimse hangi üyenin ülkesinde ikamet ediyorsa o üye tarafından karşılanacaktır.

MADDE 8

Bu sözleşmeyi uygulayan üyeler, 5 ve 7 nci maddeler hükümlerinden doğan mükellefiyetlerini, ya muhacirlerin aylık haklarının mahfuz tutulması hakkındaki 1935 tarihli sözleşmeyi tasdik ederek veya karşılıklı bir anlaşma akdetmek suretiyle o sözleşme hükümlerini kendi aralarında uygulayarak veyahut söz konusu mükellefiyetlerin yerine getirilmesini sağlamak üzere hazırlanacak iki veya çok taraflı diğer herhangi bir vesika vasıtasıyla ifa edebilirler.

MADDE 9

Üyeler aralarında yapacakları özel anlaşmalarla, başka üyelerin hak ve mükellefiyetlerine halel gelmemek şartıyla ve kazanılmış haklarla ileride kazanılacak hakların, genel olarak, en az bu sözleşmede öngörülen şartlar kadar müsait şartlarla muhafazası temin edilmek kaydıyla bu sözleşme hükümlerinden ayrılabilirler.

MADDE 10

1. Bu sözleşme hükümleri mültecilerle vatansızlar hakkında müttekabiliyet şartı aranmaksızın uygulanır.

2. 2-Bu sözleşme devlet memurlarını kapsayan özel rejimlerle harpten zarar gören kimseleri kapsayan özel rejimlerle ve sosyal yardım sistemlerine uygulanmaz.

3. Bu sözleşme hiçbir üyeyi, Milletlerarası anlaşmalar gereğince kendi milli sosyal güvenlik mevzuatından hariç tutulmuş olan kimseler hakkında sözleşme hükümlerini uygulamaya mecbur tutmaz.

MADDE 11

Bu sözleşmeyi uygulayan üyeler, gerek sözleşme hükümlerinin gerekse milli sosyal güvenlik mevzuatlarının uygulanmasını kolaylaştırmak için gerekli idari yardımları karşılıklı ve ücretsiz olarak yaparlar.

MADDE 12

1. Bu sözleşme ilgili üye için herhangi bir sosyal güvenlik dalı bakımından yürürlüğe girdiği tarihten önce o sosyal güvenlik dalından yapılması gereken yardımlar hakkında uygulanmaz.

2. Bu sözleşmenin ilgili üye için herhangi bir sosyal güvenlik dalı bakımından yürürlüğe girdiği tarihten önce vukubulmuş olaylar sebebiyle yürürlük tarihinden sonraki süreler için o sosyal güvenlik dalından yapılması gereken yardımlar hakkında ne şekilde uygulanacağı çok taraflı; veya ikili anlaşmalarla, bu anlaşmaların yapılması halinde de ilgili üyenin mevzuatı ile tespit edilir.

MADDE 13

Bu sözleşme mevcut sözleşmelerden herhangi birinin tadili olarak kabul edilemez.

MADDE 14

Bu sözleşmenin tasdik olunduğu Milletlerarası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne bildirilir, o da bunu tescil eder.

MADDE 15

1. Bu sözleşme ,yalnız sözleşmeyi tasdik ettikleri Genel Müdür tarafından tescil edilmiş olan Milletlerarası Çalışma Teşkilatına üye devletleri bağlar.

2. Sözleşme iki üyenin tasdik etmiş olduklarının Genel Müdür tarafından tescil edildiği tarihten itibaren 12 ay sonra yürürlüğe girer.

3. Bunu takiben ,sözleşme her üye için ,sözleşmeyi tasdik ettiğinin tescil edildiği tarihten itibaren 12 ay sonra yürürlüğe girer.

MADDE 16

1. Bu sözleşmeyi tasdik etmiş olan her üye sözleşmenin ilk olarak yürürlüğe girdiği tarihten itibaren on yıllık bir sürenin sonunda Milletlerarası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne göndereceği ve Genel Müdür tarafından tescil edilecek bir bildiri ile sözleşmeyi feshedebilir.Fesih tescil edildiği tarihinden itibaren bir yıl sonra muteber olur.

2. Bu sözleşmeyi tasdik etmiş olan ve bundan bu maddede öngörülen fesih hakkını yukarıdaki fıkrada belirtilen on yıllık sürenin sonundan itibaren bir yıl içinde kullanmayan her üye yeniden on yıllık bir devre için bağlanmış olur ve bundan sonra, sözleşmeyi her on yıllık devrenin sonunda bu maddede yazılı şartlarla,feshedebilir.

MADDE 17

1. Milletlerarası Çalışma Bürosu Genel Müdürü,Teşkilatın üyeleri tarafından kendisine gönderilecek tescil edilen bütün tasdik ve fesih bildirimlerini Milletlerarası Çalışma Teşkilatının bütün üyelerine haber verir.

2. Genel Müdür ,ikinci tasdik bildirisinin tescil edildiğini teşkilat üyelerine duyururken, sözleşmenin yürürlüğe gireceği tarih üzerine üyelerin dikkatini çeker.

MADDE 18

Milletlerarası Çalışma Bürosu Genel Müdürü, yukarıdaki maddelere göre tescil edeceği bütün tasdik ve fesih bildirimleri hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 102 inci maddesi gereğince tescil olunmak üzere,Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tam bilgi verir.

MADDE 19

Milletlerarası Çalışma Bürosunun Yönetim Kurulu lüzum göreceği zamanlarda Çalışma Genel Konferansına bu sözleşmenin uygulanması hakkında bir rapor verir ve sözleşmenin tamamının veya bir kısmının değiştirilmesinin konferans gündemine alınmasına lüzum olup olmadığını tetkik eder.

MADDE 20

1. Konferansa bu Sözleşmenin tamamını veya bir kısmını değiştiren yeni bir sözleşme kabul edildiği ve yeni sözleşmede aksine bir hüküm bulunmadığı takdirde;

a. Yeni sözleşme bir üye tarafından tasdik edilince,mezkur sözleşme yürürlüğe girmiş olmak şartı ile yukarıdaki 16 ncı madde hükümlerine bakılmaksızın bu sözleşme derhal ve bütün hukukiyle feshedilmiş olur.

b. Bu sözleşme ,yeni sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten sonra üyelerin tasdikine açık olmaz.

2. Bu sözleşme tasdik eden fakat onu değiştiren yeni sözleşmeyi tasdik etmeyen üyeler için bu sözleşme,şekil ve muhteva bakımından, yürürlükte kalır.

MADDE 21

Bu sözleşmenin Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede muteberdir.

3- ÇOCUKLARA YÖNELİK AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi

Genel Kurulunun 1989 tarihli 44/25 sayılı Kararıyla kabul edilmiş ve imzaya, onaya ve katılmaya açılmıştır. Yürürlüğe giriş: 02 Eylül 1990

ÖNSÖZ

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler:

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ilan edilen ilkeler uyarınca insanlık ailesinin tüm üyelerinin, doğuştan varlıklarına özgü bulunan haysiyetle birlikte eşit ve devredilemez haklara sahip olmalarının tanınmasının, dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu düşünerek,

Birleşmiş Milletler halklarının, insanın temel haklarına ve bireyin, insan olarak taşıdığı haysiyet ve değere olan kesin inançlarını Birleşmiş Milletler Antlaşmasında bir kez daha doğrulamış olduklarını ve daha geniş bir özgürlük ortamında toplumsal ilerleme ve daha iyi bir yaşam düzeyi sağlama yolundaki kararlılıklarını hatırladıkça tutarak,

Birleşmiş Milletlerin, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinde herkesin, bu metinlerde yeralan hak ve özgürlüklerden ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuştan veya başka durumdan kaynaklanan ayrımlar dahil, hiçbir ayırım gözetilmeksizin yararlanma hakkına sahip olduklarını benimsediklerini ve ilan ettiklerini kabul ederek,

Uluslararası İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde, Birleşmiş Milletlerin, çocukların özel ilgi ve yardıma hakkı olduğunu ilan ettiğini anımsayarak,

Toplumun temel birimi olan ve tüm üyelerinin ve özellikle çocukların gelişmeleri ve esenlikleri için doğal ortamı oluşturan ailenin toplum içinde kendisinden beklenen sorumlulukları tam olarak yerine getirebilmesi için gerekli koruma ve yardımı görmesinin zorunluluğuna inanmış olarak,

Çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için mutluluk, sevgi ve anlayış havasının içindeki bir aile ortamında yetişmesinin gerekliliğini kabul ederek,

Çocuğun toplumda bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi için her yönüyle hazırlanmasının ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ilan edilen ülkeler ve özellikle barış, değerbilirlik, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ruhuyla yetiştirilmesinin gerekliliğini gözönünde bulundurarak,

Çocuğa özel bir ilgi gösterme gerekliliğinin, 1924 tarihli, Cenevre Çocuk Hakları Bildirisinde ve 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulunca kabul edilen Çocuk Hakları Bildirisinde belirtildiğini ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesinde (özellikle 23 ve 24 üncü MADDElerinde) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmede (özellikle 10 uncu MADDEsinde) ve çocukların esenliği ile ilgili uzman kuruluşların ve uluslararası örgütlerin kurucu ve ilgili belgelerinde tanındığını hatırladıkça tutarak,

Çocuk Hakları Bildirisinde de belirtildiği gibi, "çocuğun gerek bedensel gerek zihinsel bakımdan tam erginliğe ulaşmamış olması nedeniyle doğum sonrasında olduğu kadar, doğum öncesinde de uygun yasal korumayı da içeren özel güvence ve koruma gereksiniminin bulunduğu"nu hatırladıkça tutarak,

Ulusal ve Uluslararası düzeyde çocukları aile yanına yerleştirme ve evlat edinmeye de özel atıfta bulunan Çocuğun Korunması ve Esenliğine İlişkin Toplumsal ve Hukuksal İlkeler Bildirisi; Çocuk Mahkemelerinin Yönetimi Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Beijing Kuralları) ve Acil Durumlarda ve Silahlı Çatışma Halinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına İlişkin Bildirinin hükümlerini anımsayarak,

Dünyadaki ülkelerin tümünde çok güç koşullar altında yaşayan ve bu nedenle özel bir ilgiye gereksinimi olan çocukların bulunduğu bilinci içinde.

Çocuğun korunması ve uyumlu gelişmesi bakımından her halkın kendine özgü geleneklerinin ve kültürel değerlerinin taşıdığı önemi gözönünde tutarak,

Her ülkedeki, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların yaşama koşullarının iyileştirilmesi için uluslararası işbirliğinin taşıdığı önemin bilincinde olarak,

Aşağıdaki kurallar üzerinde anlaşmaya varmışlardır:

I. KISIM

MADDE 1. - Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.

MADDE 2. - 1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırımı veya cezaya tabi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemleri alırlar.

MADDE 3. - 1. Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de gözönünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların; hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.

MADDE 4. - Taraf Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer

önlemleri alırlar. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, Taraf Devletler eldeki kaynaklarını olabildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası işbirliği çerçevesinde bu tür önlemleri alırlar.

MADDE 5. - Taraf Devletler, bu Sözleşmenin çocuğa tanıdığı haklar doğrultusunda çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ile uyumlu olarak, çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ana-babasının, yerel gelenekler öngörüyorsa uzak aile veya topluluk üyelerinin, yasal vasilerinin veya çocuktan hukuken sorumlu öteki kişilerin sorumluluklarına, haklarına ve ödevlerine saygı gösterirler.

MADDE 6. - 1. Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.

MADDE 7. - 1 . Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır.

2. Taraf Devletler, özellikle çocuğun tabüetsiz kalması söz konusu olduğunda kendi ulusal hukuklarına ve ilgili uluslararası belgeler çerçevesinde üstlendikleri yükümlülüklerine uygun olarak bu hakların işlerlik kazanmasını taahhüt ederler.

MADDE 8. - 1. Taraf Devletler, yasanın tanıdığı şekliyle çocuğun kimliğini; tabüyeti, ismi ve aile bağları dahil, koruma hakkına saygı göstermeyi ve bu konuda yasa dışı müdahalelerde bulunmayı taahhüt ederler.

2. Çocuğun kimliğinin unsurlarının bazılarında veya tümünden yasaya aykırı olarak yoksun bırakılması halinde, Taraf Devletler çocuğun kimliğine süratle yeniden kavuşturulması amacıyla gerekli yardım ve korumada bulunurlar.

MADDE 9. - 1. Yetkili makamlar uygulanabilir yasa ve usul

lere göre ve temyiz yolu açık olarak, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar vermedikçe, Taraf Devletler, çocuğun, ana-babasından, onların rızası dışında ayrılmasını güvence altına alırlar. Ancak, ana-babası tarafından çocuğun kötü muameleye maruz bırakılması ya da ihmal edilmesi durumlarında da ana-babanın birbirinden ayrı yaşaması nedeniyle çocuğun ikametgahının belirlenmesi amacıyla karara varılması gerektiğinde, bu tür bir ayrılık kararı verilebilir.

2. Bu **MADDE**nin birinci fıkrası uyarınca girilen her işlemde, ilgili bütün taraflara işleme katılma ve görüşlerini bildirme olanağı tanınır.

3. Taraf Devletler, ana-babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça, ana-babanın ikisiyle de düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterirler.

4. Böyle bir ayrılık, bir Taraf Devlet tarafından girilen ve çocuğun kendisinin ana veya babasının veya her ikisinin birden tutuklanmasını, hapsini, sürgün, sınır dışı edilmesini veya ölümünü (ki buna devletin gözetimi altında iken nedeni ne olursa olsun meydana gelen ölüm dahildir) tevlit eden herhangi benzer bir işlem sonucu olmuşsa, bu Taraf Devlet, istek üzerine ve çocuğun esenliğine zarar vermemek koşulu ile; ana-babaya, çocuğa veya uygun olursa, ailenin bir başka üyesine, söz konusu aile bireyinin ya da bireylerinin bulunduğu yer hakkında gereken bilgiyi verecektir. Taraf Devletler, böyle bir istemin başlı başına sunulmasının ilgili kişi veya kişiler bakımından aleyhe hiç bir sonuç yaratmamasını ayrıca taahhüt ederler.

MADDE 10. - 1. 9 uncu **MADDE**nin 1 inci fıkrası uyarınca Taraf Devletlere düşen sorumluluğa uygun olarak, çocuk veya ana-babası tarafından, ailenin birleşmesi amaçlarıyla yapılan bir Taraf Devlet ülkesine girme ya da onu terkedme konusundaki her başvuru, Taraf Devletlerce olumlu, insani ve ivedi bir tutumla ele alınacaktır. Taraf Devletler, bu tür bir başvuru yapılmasının başvuru sahipleri veya aile üyeleri aleyhine sonuçlar yaratmamasını taahhüt ederler.

2. Ana-babası, ayrı Devletlerde oturan bir çocuk olağanüstü durumlar hariç, hem ana hem de babası ile düzenli biçimde kişisel ilişkiler kurma ve doğrudan görüşme hakkına sahiptir. Bu nedenle ve 9 uncu **MADDE**nin 1 inci fıkrasına göre Taraf Devletlere düşen sorumluluğa uygun olarak, Taraf Devletler çocuğun ve ana-babasının Taraf Devletlerinin ülkeleri dahil herhangi bir ülkeyi terkedme ve kendi ülkelerine dönme hakkına saygı gösterirler. Herhangi bir ülkeyi terkedme hakkı, yalnızca yasada öngörüldüğü gibi ve ulusal güvenliği, kamu düzenini, kamu sağlığı ve ahlak veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak amacı ile ve işbu Sözleşme ile tanınan öteki haklarla bağdaştığı ölçüde kısıtlamalara konu olabilir.

MADDE 11. - 1. Taraf Devletler, çocukların yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılıp geri döndürülmemesi halleriyle mücadele için önlemler alırlar.

2. Bu amaçla Taraf Devletler iki ya da çok taraflı anlaşmalar yapılmasını ya da mevcut anlaşmalara katılmayı teşvik ederler.

MADDE 12. - 1. Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.

2. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğru-
dan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule
ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.

MADDE 13. - 1. Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak ülke sınırları
ile bağlı olmaksızın: yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her
tür türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.

2. Bu hakkın kullanılması yalnızca:

a) Başkasının haklarına ve itibarına saygı,

b) Milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığı ve ahlakının korunması nedenleriyle ve ka-
nun tarafından öngörülme ve gerekli olmak kaydıyla yapılan sınırlamalara konu olabilir.

MADDE 14. - 1. Taraf Devletler, çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkına saygı
gösterirler.

2. Taraf Devletler, ana-babanın ve gerekiyorsa yasal vasilerin; çocuğun yeteneklerinin geliş-
mesiyle bağdaşır biçimde haklarının kullanılmasında çocuğa yol gösterme konusundaki hak ve ödevle-
rine, saygı gösterirler.

3. Bir kimsenin dinini ve inançlarını açıklama özgürlüğü kanunla öngörülme ve gerekli ol-
mak kaydıyla yalnızca kamu güvenliği, düzeni, sağlık ya da ahlaki ya da başkalarının temel hakları ve
özgürlüklerini korumak gibi amaçlarla sınırlandırılabilir.

MADDE 15. - 1. Taraf Devletler, çocuğun dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlükle-
rine ilişkin haklarını kabul ederler.

2. Bu hakların kullanılması, ancak yasayla zorunlu kılınan ve demokratik bir toplumda gerekli
olan ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni yararına olarak ya da kamu sağlığı ve ahlakın ya
da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla yapılan sınırlamalardan başkalarıyla
kısıtlanılamaz.

MADDE 16. - 1. Hiçbir çocuğun özel yaşantısına aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız
bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz.

2. Çocuğun bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.

MADDE 17. - Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özel-
likle toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli
ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar. Bu amaçla Taraf Devletler;

a) Kitle iletişim araçlarını çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yararı olan ve 29 uncu
MADDEnin ruhuna uygun bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik ederler;

b) Çeşitli kültürel, ulusal ve uluslararası kaynaklardan gelen bu türde bilgi ve belgelerin üreti-
mi, değişimi ve yayımı amacıyla uluslararası işbirliğini teşvik ederler;

c) Çocuk kitaplarının üretimini ve yayılmasını teşvik ederler; d) Kitle iletişim araçlarını azınlık
grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusun-
da teşvik ederler;

e) 13 ve 18 inci MADDElerde yeralan kurallar gözönünde tutularak çocuğun esenliğine zarar
verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için uygun yönlendirici ilkeler geliştirilmesini teşvik
ederler.

MADDE 18. - 1 . Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinin sağlanmasında
ana-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları İlkesinin tanınması için her türlü çabayı gösterirler. Çocu-

ğün yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilere düşer. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket ederler.

2. Bu Sözleşmede belirtilen hakların güvence altına alınması ve geliştirilmesi için Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını kullanmada ana-baba ve yasal vasilerin durumlarına uygun yardım yapar ve çocukların bakımı ile görevli kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlarlar.

3. Taraf Devletler, çalışan ana-babanın, çocuk bakım hizmet ve tesislerinden, çocuklarının da bu hizmet ve tesislerden yararlanma hakkını sağlamak için uygun olan her türlü önlemi alırlar.

MADDE 19. - 1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlene iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimale, ihmal ya da ihmalkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı Korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.

2. Bu tür koruyucu önlemler; çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir.

MADDE 20. - 1 . Geçici veya . yoksun kalan veya kendi yararına kabul edilmeyen her çocuk, Dev görme hakkına sahip olacaktır.

2. Taraf Devletler bu durumda yasalarına göre, uygun olan bakır

3. Bu tür bakım, başkaca benzerleri yanında, bakıcı aile yanına verme, İslam Hukukunda kefalet(kafalah) evlat edinme ya da gerekiyorsa çocuk bakımı amacı güden uygun kuruluşlara yerleştirmeyi de içerir. Çözümler düşünülürken, çocuğun yetiştirilmesinde sürekliliğin korunmasına ve çocuğun etnik, dinsel, kültürel ve dil kimliğine gereken saygı gösterilecektir.

MADDE 21. - Evlat edinme buna izin veren Taraf Devletler. ç temel düşünce olduğunu kabul ec çekeleştireceklerdir:

a) Bir çocuğun evlat edinilmesine ancak yetkili makam kara verir. Bu makam uygulanabilir yasa tüm bilgilerin ışığında; çocuğun, ana-babası, yakınları ve yasal vasisine göre durumu gözönüne alarak ve gereken durumlarda tüm ilgilerlilerle yapılacak görüşme sonucu onların da evlat edinme konusundaki onayları alma zorunluluğuna uyararak, kararını verir.

b) Çocuğun kendi ülkesinde elverişli biçimde bakılması mümkün olmadığı veya evlat edinecek veya yanına yerleştirilecek aile bulunmadığı takdirde, ülkelerarası evlat edinmenin çocuk bakımından uygun bir çözüm olduğunu kabul ederler.

c) Başka bir ülkede evlât edinilmesi düşünülen çocuğun, kendi ülkesinde mevcut evlât edinme durumuyla eşdeğer olan güvence ve ölçülerden yararlanmasını sağlarlar.

d) Ülkelerarası evlât edinmede, yerleştirmenin ilgililer bakımından yasadışı para kazanma konusu olmaması için gereken bütün önlemleri alırlar.

e) Bu MADDEdeki amaçları, uygun olduğu ölçüde, ikili ya da çok taraflı düzenleme veya anlaşmalarla teşvik ederler ve bu çerçevede, çocuğun başka bir ülkede yerleştirilmesinin yetkili makam veya organlar tarafından yürütülmesini güvenceye almak için çaba gösterirler.

MADDE 22. - 1 . Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar.

2. Bu nedenle, Taraf Devletler, uygun gördükleri ölçüde, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve onunla işbirliği yapan hükümetlerarası ve hükümetdışı yetkili başka kuruluşlarla bu durumda olan bir çocuğu korumak, ona yardım etmek, herhangi bir mülteci çocuğun ailesi ile yeniden biraraya gelebilmesi için

ana-babası veya ailesinin başka üyeleri hakkında bilgi toplamak amacıyla işbirliğinde bulunurlar. Herhangi bir nedenle kendi aile çevresinden sürekli yada geçici olarak ayrı düşmüş bir çocuğa bu Sözleşmeye göre tanınan koruma, aynı esaslar içinde, ana babası ya da ailesinin başkaca üyelerinden hiçbirisi bulunamayan çocuğa da tanınacaktır.

MADDE 23. - 1. Taraf devletler, zihinsel ya da bedensel özürlü çocukların saygınlıklarını güvence altına alan, özgüvenlerini geliştiren ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılmalarını kolaylaştıran şartlar altında eksiksiz bir yaşama sahip olmalarını kabul ederler.

2. Taraf Devletler, özürlü çocukların özel bakımdan yararlanma hakkını tanırlar ve eldeki kaynakların yeterliliği ölçüsünde ve yapılan başvuru üzerine, yardımdan yararlanabilecek durumda olan çocuğa ve onun bakımından sorumlu olanlara, çocuğun durumu ve ana-babanın veya çocuğa bakanların içinde buldukları koşullara uygun düşecek yardımın yapılmasını teşvik ve taahhüt ederler.

3. Özürlü çocuğun, özel bakıma gereksinimi olduğu bilincinden hareketle bu MADDEnin 2 nci fıkrası uyarınca yapılması öngörülen yardım, çocuğun ana-babasının ya da çocuğa bakanların parasal (mali) durumları gözönüne alınarak, olanaklar ölçüsünde ücretsiz sağlanır. Bu yardım; özürlü çocuğun eğitimi, meslek eğitimi, tıbbi bakım hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri, bir işte çalışabilecek duruma getirme hazırlık programları ve dinlenme/eğlenme olanaklarından etkin olarak yararlanmasını sağlamak üzere düzenlenir ve çocuğun en eksiksiz biçimde toplumla bütünleşmesi yanında, kültürel ve ruhsal yönü dahil bireysel gelişmesini gerçekleştirme amacını güder.

4. Taraf Devletler, uluslararası işbirliği ruhu içinde, özürlü çocukların koruyucu sıhhi bakımı, tıbbi, psikolojik ve işlevsel tedavileri alanlarına ilişkin gerekli bilgilerin alışverişi yanında, rehabilitasyon, eğitim ve mesleki eğitim hizmetlerine ilişkin

yöntemlerin bilgilerini de içerecek şekilde ve Taraf Devletlerin bu alanlardaki güçlerini, anlayışlarını geliştirmek ve deneyimlerini zenginleştirmek amacıyla bilgi dağıtımını ve bu bilgiden yararlanmayı teşvik ederler. Bu bakımdan, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri, özellikle gözönüne alınır.

MADDE 24. - 1. Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar. Taraf Devletler, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler.

2. Taraf Devletler, bu hakkın tam olarak uygulanmasını takip ederler ve özellikle:

- a) Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi;
- b) Bütün çocuklara gerekli tıbbi yardımın ve tıbbi bakımın; temel sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine önem verilerek sağlanması;
- c) Temel sağlık hizmetleri çerçevesinde ve başka olanakların yanı sıra, kolayca bulunabilen tekniklerin kullanılması ve besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması yoluyla ve çevre kirlenmesinin tehlike ve zararlarını gözönüne alarak, hastalık ve yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesi;
- d) Anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımın sağlanması;
- e) Bütün toplum kesimlerinin özellikle ana-babalar ve çocukların, çocuk sağlığı ve beslenmesi, anne sütü ile beslenmenin yararları, toplum ve çevre sağlığı ve kazaların önlenmesi konusunda temel bilgileri elde etmeleri ve bu bilgileri kullanmalarına yardımcı olunması;

f) Koruyucu sağlık bakımlarının, ana-babaya rehberliğini, aile planlaması eğitimi ve hizmetlerinin geliştirilmesi; amaçlarıyla uygun önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması amacıyla uygun ve etkili her türlü önlemi alırlar.

4. Taraf Devletler, bu MADDEde tanınan hakkın tam olarak gerçekleştirilmesini tedricen sağlamak amacıyla uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ve teşviki konusunda karşılıklı olarak söz verirler. Bu konuda gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle gözönünde tutulur.

MADDE 25. - Taraf Devletler, yetkili makamlarca korunma ve bakım altına alma, bedensel ya da ruhsal tedavi amaçlarıyla hakkında bir yerleştirme tedbiri uygulanan çocuğun, gördüğü tedaviyi ve yerleştirilmesine bağlı diğer tüm şartları belli aralıklarla gözden geçirme hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

MADDE 26. - 1. Taraf Devletler, her çocuğun, sosyal sigorta dahil, sosyal güvenlikten yararlanma hakkını tanırlar ve bu hakkın tam olarak gerçekleşmesini sağlamak için ulusal hukuklarına uygun, gerekli önlemleri alırlar.

2. Sosyal Güvenlik, çocuğun ve çocuğun bakımından sorumlu olanların kaynakları ve koşulları gözönüne alınarak ve çocuk tarafından ya da onun adına yapılan sosyal güvenlikten yararlanma başvurusuna ilişkin başkaca durumlar da gözönünde tutularak sağlanır.

MADDE 27. - 1. Taraf Devletler, her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğunu kabul ederler.

2. Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu; sahip oldukları imkanlar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düşer.

3. Taraf Devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, ana-babaya ve çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere, çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır ve gereksinim olduğu takdirde

özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygulatırlar.

4. Taraf Devletler, Taraf Devlet ülkesinde veya başka ülkede bulunsun; ana-babası veya çocuğa karşı mali sorumluluğu bulunan diğer kişiler tarafından, çocuğun bakım giderlerinin karşılanmasını sağlamak amacıyla her türlü uygun önlemi alırlar. Özellikle çocuğa karşı mali sorumluluğu olan kişinin, çocuğun ülkesinden başka bir ülkede yaşaması halinde, Taraf Devletler bu konuya ilişkin uluslararası anlaşmalara katılmayı veya bu tür anlaşmalar aktinin yanı sıra başkaca uygun düzenlemelerin yapılmasını teşvik ederler.

MADDE 28. - 1. Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

a) İlk öğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;

b) Orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;

c) Uygun bütün araçları kullanarak, yüksek öğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;

d) Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;

e) Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.

2. Taraf Devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygıyla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası işbirliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle gözönünde tutulur.

MADDE 29. - 1. Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler;

a) Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;

b) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;

c) Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;

d) Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik. ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;

e) Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi,

2. Bu MADDEnin veya 28 inci MADDEnin hiçbir hükmü gerçek ve tüzel kişilerin öğretim kurumları kurmak ve yönetmek özgürlüğüne, bu MADDEnin 1 inci fıkrasında belirtilen ilkelere saygı gösterilmesi ve bu kurumlarda yapılan eğitimin Devlet tarafından konulmuş olan asgari kurallara uygun olması koşuluyla, aykırı sayılacak biçimde yorumlanmayacaktır.

MADDE 30. - Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların varolduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz.

MADDE 31. - 1. Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.

2. Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler.

MADDE 32. - 1. Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.

2. Taraf Devletler, bu MADDEnin uygulamaya konulmasını sağlamak için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel her önlemi alırlar. Bu amaçlar ve öteki uluslararası belgelerin ilgili hükümleri gözönünde tutularak, Taraf Devletler özellikle şu önlemleri alırlar:

a) İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit ederler;

b) Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar;

c) Bu MADDEnin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler.

MADDE 33. - Taraf Devletler, çocukların uluslararası anlaşmalarda tanımladığı biçimde uyuşturucu ve psikotrop MADDElerin yasadışı kullanımına karşı korunması ve çocukların bu tür MADDElerin yasadışı üretimi ve kaçakçılığı alanında kullanılmasını önlemek amacıyla, yasal sosyal ve eğitsel niteliktekiler de dahil olmak üzere, her türlü uygun önlemleri alırlar.

MADDE 34. - Taraf Devletler, çocuğu her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suiistimale karşı koruma güvencesi verirler. Bu amaçla Taraf Devletler özellikle:

- a) Çocuğun yasadışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılması veya zorlanmasını;
 - b) Çocukların, fuhuş, ya da diğer yasadışı cinsel faaliyette bulundurulması sömürülmesini;
 - c) Çocukların pornografik nitelikli gösterilerde ve malzeme kullanılarak sömürülmesini;
- önlemek amacıyla ulusal düzeyde ve ikili ile çok taraflı ilişkilerde gerekli her türlü önlemleri alırlar.

MADDE 35. - Taraf Devletler, her ne nedenle ve hangi biçimde olursa olsun, çocukların kaçırılmaları, satılmaları veya fuhuşa konu olmalarını önlemek için ulusal düzeyde ve ikili ve çok yanlı ilişkilerde gereken her türlü önlemleri alırlar.

MADDE 36. - Taraf Devletler, esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar.

MADDE 37. - Taraf Devletler aşağıdaki hususları sağlarlar:

a) Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmayacaktır. Onsekiz yaşından küçük olanlara, işledikleri suçlar nedeniyle idam cezası verilmeyeceği gibi salıverilme koşulu bulunmayan ömür boyu hapis cezası da verilmeyecektir.

b) Hiçbir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Bir çocuğun tutuklanıp alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır.

c) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri gözönünde tutularak davranılacaktır. Özgürlüğünden yoksun olan her çocuk, kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacak ve olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır.

d) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk, kısa zamanda yasal ve uygun olan diğer yardımlardan yararlanma hakkına sahip olacağı gibi özgürlüğünden yoksun bırakılmasının yasaya aykırılığını bir mahkeme veya diğer yetkili, bağımsız ve tarafsız makam önünde iddia etme ve böylesi bir işlemle ilgili olarak ivedi karar verilmesini isteme hakkına da sahip olacaktır.

MADDE 38. - 1. Taraf Devletler, silahlı çatışma halinde kendilerine uygulanabilir olan uluslararası hukukun, çocukları da kapsayan insani kurallarına uymak ve uyulmasını sağlamak yükümlülüğünü üstlenirler.

2. Taraf Devletler, onbeş yaşından küçüklerin çatışmalara doğrudan katılmaması için uygun olan bütün önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, özellikle onbeş yaşına gelmemiş çocukları askere almaktan kaçınırlar. Taraf Devletler, onbeş ile onsekiz yaş arasındaki çocukların silah altına alınmaları gereken durumlarda, önceliği yaşça büyük olanlara vermek için çaba gösterirler.

4. Silahlı çatışmalarda sivil halkın korunmasına ilişkin uluslararası insani hukuk kuralları tarafından öngörülen yükümlülüklerine uygun olarak, Taraf Devletler, silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemi alırlar.

MADDE 39. - Taraf Devletler, her türlü ihmal, sömürü ya da suiistimal, işkence ya da her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulaması ya da silahlı çatışma mağduru olan bir çocuğun, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşması ve yeriden toplumla bütünleşebilmesini temin için uygun olan tüm önlemleri alırlar. Bu tür sağlığa kavuşturma ve toplumla bütünleştirme, çocuğun sağlığını, özgüvenini ve saygınlığını geliştirici bir ortamda gerçekleştirilir.

MADDE 40. - 1. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlal ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları gözönünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler.

2. Bu amaçla ve uluslararası belgelerin ilgili hükümleri gözönünde tutularak Taraf Devletler özellikle, şunları sağlarlar:

a) İşlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukukça yasaklanmamış bir eylem ya da ihmal nedeniyle hiçbir çocuk hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ya da ithamı öne sürülemeyeceği gibi böyle bir ihlalde bulunduğu da kabul edilmeyecektir.

b) Hakkında ceza kanununu ihlal iddiası veya ithamı bulunan her çocuk aşağıdaki asgari güvencelere sahiptir:

i) Haklarındaki suçlama yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılmak;

ii) Haklarındaki suçlamalardan kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya; ya da uygun düşen durumlarda ana-babaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberli kılınmak ve savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımdan yararlanmak;

iii) Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu gözönüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal vasisi de hazır bulundurularak yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması;

iv) Tanıklık etmek ya da suç itirafında bulunmak için zorlanmamak; aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya sorguya çekmiş olmak ve lehine olan tanıkların hazır bulunmasının ve sorgulanmasının eşit koşullarda sağlanması;

v) Ceza yasasını ihlal ettiği sonucuna varılması halinde, bu kararın ve bunun sonucu olarak alınan önlemlerin daha yüksek yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde yasaya uygun olarak incelenmesi;

vi) Kullanılan dili anlamaması veya konuşamaması halinde çocuğun parasız çevirmen yardımından yararlanması;

vii) Kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğine tam saygı gösterilmesine hakkı olmak;

3. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlal ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve özellikle şu konularda çaba göstereceklerdir:

a) Ceza Yasasını ihlal konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyerek, bu yaş sınırının altındaki çocuğun ceza ehliyetinin olmadığı kabulü;

b) Uygun bulunduğu ve istenilir olduğu takdirde, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin alınması.

4. Koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerin uygulanmasında, çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi sağlanacaktır.

MADDE 41. - Bu Sözleşmede yeralan hiçbir husus, çocuk haklarının gerçekleştirilmesine daha çok yardımcı olan ve;

a) bir Taraf Devletin yasasında; veya

b) bu Devlet bakımından yürürlükte oları uluslararası hukukta yeralan hükümleri etkilemeyecektir.

II. KISIM

MADDE 42. - Taraf Devletler, Sözleşme ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt ederler.

MADDE 43. - 1. Taraf Devletlerin bu Sözleşme ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirme konusunda kaydettikleri ilerlemeleri incelemek amacıyla. görevleri aşağıda belirtilen bir Çocuk Hakları Komitesi kurulmuştur.

2. Komite bu Sözleşme ile hükme bağlanan alanda yetenekleriyle tanınmış ve yüksek ahlak sahibi on uzmandan oluşur. Komite üyeleri Taraf Devletlerce kendi vatandaşları arasından ve kişisel olarak görev yapmak üzere. adil bir coğrafi dağılımı sağlama gereği ve başlıca hukuk sistemleri gözönünde tutularak seçilirler.

3. Komite üyeleri, Taraf devletlerce gösterilen kişiler listesinden gizli oyla seçilirler. Her Taraf Devlet, vatandaşları arasından bir uzmanı aday gösterebilir.

4. Komite için ilk seçim, bu Sözleşmenin yürürlüğe girişini izleyen altı ay içinde yapılır. Sonraki seçimler iki yılda bir yapılır. Her seçim tarihinden en az dört ay önce, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, Taraf Devletleri iki ay içinde adaylarını göstermeye yazılı olarak davet eder. Daha sonra Genel Sekreter böylece belirlenen kişilerden, kendilerini gösteren Taraf Devletleri de işaret ederek, alfabetik sıraya göre oluşturduğu bir listeyi, Taraf Devletlere bildirir.

5. Seçimler, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Merkezinde, Genel Sekreter tarafından davet edilen Taraf Devletler toplantılarında yapılır. Nisabı, Taraf Devletlerin üçte ikisinin oluşturduğu bu toplantılarda, hazır bulunan ve oy kullanan Devletlerin salt çoğunluğuyla en fazla oy alan kişiler Komiteye seçilir.

6. Komite üyeleri dört yıl için seçilir. Aday gösterildikleri takdirde yeniden seçilebilirler. İlk seçimde seçilmiş olan beş üyenin görevi iki yıl sonra sona erer, bu beş üyenin isimleri ilk seçimden hemen sonra toplantı başkanı tarafından çekilen kura ile belirlenir.

7. Bir Komite üyesinin ölmesi veya çekilmesi ya da başka herhangi bir nedenle bir üyenin Komitedeki görevlerini yapamaz hale gelmesi durumunda adaylığını öneren Taraf Devlet, Komitenin onaylaması koşuluyla böylece boşalan yerdeki görev süresi doluncaya kadar, kendi vatandaşları arasından başka bir uzmanı atayabilir.

8. Komite, iç tüzüğünü kendisi belirler.

9. Komite, memurlarını iki yıllık bir süre için seçer.

10. Komite toplantıları olağan olarak Birleşmiş Milletler Teşkilatı Merkezinde ya da Komite tarafından belirlenecek başka uygun bir yerde yapılır. Komite olağan olarak her yıl toplanır. Komite

toplantılarının süresi, gerektiğinde, Genel Kurulca onaylanmak koşuluyla, bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin bir toplantısıyla belirlenir veya değiştirilir.

11 . Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri gerekli maddi araçları ve personeli bu Sözleşme ile kendisine verilen görevleri etkili biçimde görebilmesi amacıyla, Komite emrine verir.

12. Bu Sözleşme uyarınca oluşturulan Komitenin üyeleri, Genel Kurulun onayı ile, Birleşmiş Milletler Teşkilatının kaynaklarından karşılanmak üzere, Genel Kurulca saptanan şart ve koşullar çerçevesinde kararlaştırılan ücreti alırlar.

MADDE 44. - 1 . Taraf Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakları yürürlüğe koymak için, aldıkları önlemleri ve bu haklardan yararlanma konusunda gerçekleştirilen ilerlemeye ilişkin raporları:

a) Bu Sözleşmenin ilgili Taraf Devlet bakımından yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak iki yıl içinde,

b) Daha sonra beş yılda bir,

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığı ile Komiteye sunmayı taahhüt ederler.

2. Bu MADDE uyarınca hazırlanan raporlarda, bu Sözleşmeye göre üstlenilen sorumlulukların, şayet varsa, yerine getirilmesini etkileyen nedenler ve güçlükler belirtilecektir. Raporlarda ayrıca, ilgili ülkede Sözleşmenin uygulanması hakkında Komiteyi etraflıca aydınlatacak biçimde yeterli bilgi de bulunacaktır.

3. Komiteye etraflı bilgi içeren bir ilk rapor sunmuş olan Taraf Devlet, bu MADDEnin 1 (b) bendi gereğince sunacağı sonraki raporlarında daha önce verilmiş olan temel bilgileri tekrarlamayacaktır.

4. Komite, Taraf Devletlerden Sözleşmenin uygulamasına ilişkin her türlü ek bilgi isteminde bulunabilir.

5. Komite, iki yılda bir Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığı ile Genel Kurula faaliyetleri hakkında bir rapor sunar.

6. Taraf Devletler kendi raporlarının ülkelerinde geniş biçimde yayımını sağlarlar.

MADDE 45. - Sözleşmenin etkili biçimde uygulanmasını geliştirme ve Sözleşme kapsamına giren alanda uluslararası işbirliğini teşvik etmek amacıyla:

a) Uzmanlaşmış kurumlar, UNICEF ve Birleşmiş Milletler Teşkilatının öteki organları, bu Sözleşmenin kendi yetki alanlarına ilişkin olan hükümlerinin uygulamasının incelenmesi sırasında, temsil edilmek hakkına sahiptirler. Komite; uzmanlaşmış kurumları, UNICEF'i ve uygun bulunduğu öteki yetkili kuruluşları, kendi yetki alanlarını ilgilendiren konularda uzman olarak görüş vermeye davet edebilir. Komite, uzmanlaşmış kurumları, UNICEF'i ve Birleşmiş Milletler Teşkilatının öteki organlarını kendi faaliyet alanlarına ilişkin kesimlerde Sözleşmenin uygulanması hakkında rapor sunmaya davet edebilir;

b) Komite, uygun bulunduğu takdirde, Taraf Devletlerce sunulmuş, bir istem içeren ya da teknik danışma veya yardım ihtiyacını belirten her raporu, gerekiyorsa Komitenin bu istek veya ihtiyaca ilişkin tavsiye ve gözlemlerini de ekleyerek, uzmanlaşmış kurumlara, UNICEF'e ve öteki yetkili kuruluşlara gönderir;

c) Komite, Genel Kurul'a Genel Sekreterden Komite adına çocuk haklarına ilişkin sorunlarda incelemeler yaptırması isteğinde bulunulmasını, tavsiye edebilir;

d) Komite, bu Sözleşmenin 44 ve 45 inci MADDEleri uyarınca alınan bilgilere dayanarak, telkin ve genel nitelikte tavsiyelerde bulunabilir. Bu telkin ve genel nitelikteki tavsiyeler, ilgili olan her Taraf Devlete gönderilir ve şayet varsa Taraf Devletlerin yorumları ile birlikte Genel Kurulun dikkatine sunulur.

III. KISIM

MADDE 46. - Bu Sözleşme bütün Devletlerin imzasına açıktır.

MADDE 47. - Bu Sözleşme onaylamaya bağlı tutulmuştur. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir.

MADDE 48. - Bu Sözleşme bütün Devletlerin katılmasına açık olacaktır. Katılma belgeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir.

MADDE 49. - 1. Bu Sözleşme, yirminci onay yada katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi tarihini izleyen otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.

2. Yirminci onay yada katılma belgesinin tevdiinden sonra bu Sözleşmeyi onaylayacak yada ona katılacak Devletlerin her biri için, bu Sözleşme, söz konusu Devletin onay yada katılma belgesini tevdi tarihinden sonraki otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.

MADDE 50. - 1. Bu Sözleşmeye Taraf herhangi bir Devlet bir değişiklik önerisinde bulunabilir ve buna ilişkin metni Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edebilir. Genel Sekreter bunun üzerine değişiklik önerisini Taraf Devletlere, önerinin incelenmesi ve oya konulması amacıyla bir Taraf Devletler Konferansı oluşturulmasını isteyip istemediklerini kendisine bildirmeleri kaydıyla, iletir. Böyle bir duyuru tarihini izleyen dört ay içinde Taraf Devletlerin en az üçte biri söz konusu konferansın toplanmasından yana olduklarını ifade ederlerse Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler Teşkilatı çerçevesinde bu konferansı düzenler. Konferansta hazır bulunan ve oy kullanan Taraf Devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilen her değişiklik, onay için Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunulur.

2. Bu MADDENİN 1 inci fıkrasında yer alan hükümlere uygun olarak kabul edilen bir değişiklik, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca onaylandığı ve bu sözleşmeye Taraf Devletlerin üçte iki çoğunluğu tarafından kabul edildiği zaman yürürlüğe girer.

3. Bir değişiklik yürürlüğe girdiği zaman, onu kabul eden Taraf Devletler bakımından bağlayıcılık taşır. Öteki Taraf Devletler bu Sözleşme hükümleri ve daha önce kabul ettikleri her değişiklikle bağlı kalırlar.

MADDE 51. - 1. Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, onay ya da katılma anında yapılabilecek çekincelerin metnini alacak ve bütün Devletlere bildirecektir.

2. Bu Sözleşmenin amacı ve konusu ile bağdaşmayan hiçbir çekinceye izin verilmeyecektir.

3. Çekinceler, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreterince, geri alınacağına ilişkin bildirimde bulunma yoluyla her zaman geri alınabilir. Bunun üzerine Genel Sekreter, bütün Devletleri haberdar eder. Böyle bir bildirim, Genel Sekreter tarafından alındığı tarihte işlerlik kazanır.

MADDE 52. - Bir Taraf Devlet, bu Sözleşmeyi, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreterine vereceği yazılı bildirim yoluyla feshedebilir. Fesih, bildirim Genel Sekreter tarafından alınması tarihinden bir yıl sonra geçerli olur.

MADDE 53. - Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, bu Sözleşmenin tevdi makamı olarak belirlenmiştir.

MADDE 54. - İngilizce, Arapça, Çince, İspanyolca, Fransızca ve Rusça metinleri de aynı derecede geçerli olan bu Sözleşmenin özgün metni, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir.

Hükümetleri tarafından tam yetkili kılınan aşağıda imzaları bulunan Temsilciler, yukarıdaki kuralların ışığında, bu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

#İhtirazi Kayıt:

Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17, 29 ve 30. MADDEleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutmaktadır."

138 Nolu ILO Sözleşmesi: İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme***ILO Kabul Tarihi:** 6 Haziran 1973**Kanun Tarih ve Sayısı:** 23 Ocak 1998 / 4334**Resmi Gazete Yayımlı Tarihi ve Sayısı:** 27 Ocak 1998 / 23243**Bakanlar Kurulu Kararı Tarihi ve Sayısı:** 5 Mayıs 1998 / 98-11184**Resmi Gazete Yayımlı Tarihi ve Sayısı:** 21 Haziran 1998 / 23379

Uluslararası Çalışma Teşkilatı Genel konferansı;

Uluslararası Çalışma Bürosu Yönetim Kurulu tarafından Cenevre'de toplantıya çağrılmış ve 6 Haziran 1973 tarihinde düzenlediği 58 inci oturumunda;

Oturum gündeminin dördüncü maddesini oluşturan istihdama kabulde asgari yaş konusunda yapılan bazı önerileri kabule karar vererek,

1919 tarihli asgari yaş (sanayi) sözleşmesi, 1920 tarihli Asgari Yaş (denizcilik) Sözleşmesi, 1921 tarihli Asgari Yaş (Tarım) Sözleşmesi, 1921 tarihli Asgari Yaş (Trimci ve Ateşçiler) Sözleşmesi, 1932 tarihli Asgari Yaş (Sanayi Dışı işler) Sözleşmesi, 1936 tarihli Asgari Yaş (Denizcilik) Sözleşmesi (Düzeltilmiş), 1937 tarihli Asgari Yaş (Sanayi.) Sözleşmesi (Düzeltilmiş), 1937 tarihli Asgari Yaş (Sanayi Dışı işler) Sözleşmesi (Düzeltilmiş), 1959 tarihli Asgari Yaş (Balıkçılık) Sözleşmesi ve 1965 tarihli Asgari Yaş (Yeraltı Maden işleri) Sözleşmesi hükümlerini not ederek,

Çocukların çalıştırılmasına tamamen son vermek amacıyla, sınırlı sayıdaki ekonomik sektöre uygulanabilen ve zamanla mevcutların yerine geçecek bir genel belge oluşturulması zamanının geldiğini mülahaza ederek ve,

Bu önerilerin bir uluslararası Sözleşme haline getirilmesini kararlaştırarak,

Bin dokuz yüz yetmiş üç yılı Haziran ayının iş bu yirmialtıncı günü asgari yaş sözleşmesi 1973 olarak adlandırılabilir. aşağıdaki sözleşmeyi kabul etmiştir.

MADDE 1

Bu sözleşmenin kendisi için yürürlükte olduğu her üye, çocuk işçiliğini etkin bir şekilde ortadan kaldırmayı ve istihdama ve çalışmaya kabul için asgari yaşın giderek gençlerin fiziksel ve zihinsel yönden tam olarak gelişmelerine olanak tanıyacak bir düzeye yükseltilmesini sağlayan ulusal bir politika takip etmeyi kabul eder.

MADDE 2

1. Bu sözleşmeyi onaylayan her üye, onay belgesine ekleyeceği bir açıklamayla ile kendi ülkesinde ve kendi ülkesinde kayıtlı bulunan ulaşım araçlarında istihdama veya çalışmaya kabul için asgari yaş sınırını belirleyecektir; bu sözleşmenin 4 üncü ve 8 inci maddeleri saklı kalmak üzere, hiç bir kimse bu yaşın altında herhangi bir meslekte istihdama ve çalışmaya kabul edilmeyecektir.

2. Bu sözleşmeyi onaylayan her üye, daha önce belirlemiş olduğu asgari yaştan daha yüksek bir asgari yaş belirlendiğini sonradan yapacağı yeni açıklamalarla Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü'ne bildirebilir.

3. Bu maddenin 1 inci fıkrasına göre belirlenen asgari yaş sınırı, zorunlu öğrenim yaşının bittiği yaşın, altında ve her halükarda 15 yaşın altında olmayacaktır.

4. Ekonomisi ve eğitim olanakları yeterince gelişmemiş olan, her üye bu maddenin 3. fıkrası hükümlerini dikkate almaksızın varsa ilgili iş veren ve işçi örgütlerinin görüşünü aldıktan sonra, asgari yaşı başlangıçta 14 olarak belirleyebilir.

* ILO Türkiye

5. Bir önceki fıkra gereğince asgari yaşı 14 olarak belirleyen her üye, bu sözleşmenin uygulanmasına ilişkin olarak Uluslararası Çalışma Örgütü Anayasası'nın 22. maddesine göre sunacağı raporlarda;

- a. bu belirlemenin gerekçelerinin devam ettiğine veya
- b. belirli bir tarihten sonra söz konusu hükümlerden yararlanma hakkından yaz geçtiğine, ilişkin bir açıklamaya yer verecektir.

MADDE 3

1. Doğası veya yapıldığı koşullar bakımından genç kişilerin sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye düşürebilecek her türlü istihdam veya çalışmaya kabul için asgari yaş 18'in altında olmayacaktır.

2. Bu maddenin 1. fıkrasının uygulandığı istihdam veya çalışma türleri varsa işveren ve işçi örgütlerine danışıldıktan sonra ulusal mevzuat yahut makamca belirlenecektir.

3. Ulusal mevzuat yahut yetkili makam bu maddenin 1. fıkrası hükümlerine bakılmaksızın, varsa işveren ve işçi örgütlerine danışarak, söz konusu genç kişilerin sağlığı, güvenliğinin ve ahlakının tam olarak güvenceye alınması ve genç kişilerin ilgili faaliyet dalında yeterli özel öğrenim veya mesleki eğitim görmeleri koşuluyla 16 yaşından itibaren istihdamlarına veya çalışmalarına izin verebilir.

MADDE 4

1. Yetkili makam gerektiğinde, varsa ilgili işveren ve işçi örgütlerine danıştıktan sonra özel ve önemli uygulama sorunlarının çıktığı sınırlı istihdam ve çalışma kategorilerini bu sözleşmenin uygulama alanı dışında tutabilir.

2. Bu sözleşmeyi onaylayan her üye, Uluslararası Çalışma Örgütü Anayasası'nın 22. maddesi gereğince sözleşmenin uygulanmasıyla ilgili olarak vereceği ilk raporda bu maddenin 1. fıkrasına göre uygulama alanı dışında bırakılan kategorilerin listesini kapsam dışı bırakma nedenlerini de belirterek açıklayacak ve müteakip raporlarında kapsam dışı tutulan bu kategorilerle ilgili mevzuatın durumu ile sözleşmeye bu kategorileri kapsama alması bakımından ne ölçüde işlerlik kazandırıldığı veya kazandırılmasının öngörüldüğü hususlarında bilgi verecektir.

3. Bu sözleşmenin 3. maddesinin kapsadığı istihdam veya çalışma, bu maddeye dayanılarak sözleşme kapsamı dışında bırakılmayacaktır.

MADDE 5

1. Ekonomisi ve idari yapısı yeterince gelişmemiş bir üye bu sözleşmenin uygulama alanını, varsa ilgili işçi ve işveren örgütlerine danışarak başlangıç aşamasında sınırlayabilir.

2. Bu maddenin 1. fıkrası hükmünden yararlanan her üye, onay belgesine ekleyeceği beyanda sözleşme hükümlerinin uygulanacağı işyerlerini ya da ekonomik faaliyet dallarını belirtecektir.

3. Bu sözleşme hükümleri her halükarda aşağıda kayıtlı işler bakımından uygulanacaktır: madencilik ve maden çıkarımı; imalat; inşaat; elektrik, gaz ve su; temizlik hizmetleri; ulaştırma, depolama ve haberleşme; düzenli olarak ücretli işçi istihdam etmeyen ve yerel tüketim amacıyla üretim yapan küçük ölçekli aile işletmeleri dışında kalan ticari amaçlı üretimde bulunan diğer tarım işletmeleri ve plantasyonlar.

4. Sözleşmenin uygulama kapsamını bu madde uyarınca sınırlamış olan üyeler,

a. Uluslararası Çalışma Örgütü Anayasası'nın 22. maddesi uyarınca düzenleyecekleri raporlarda, sözleşmenin uygulanma kapsamı dışında bırakılan faaliyet dallarında çocukların ve gençlerin çalışmaları yada istihdamlarına ilişkin genel durumu ve sözleşme hükümlerinin uygulama alanının genişletilmesi doğrultusunda kaydedilen gelişmeleri bildirecekler

b. Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne gönderecekleri resmi bir beyan ile uygulama kapsamını her zaman genişletebileceklerdir.

MADDE 6

Bu sözleşme, çocuklar ve gençler tarafından genel, mesleki ve teknik eğitim için okullarda ve diğer eğitim kuruluşlarında yapılan işlere veya yetkili makamın varsa ilgili işçi ve işveren örgütlerine danışarak belirlediği koşullara göre işyerlerinde en az 14 yaşındaki kişilerin yaptıkları ve

a. Esas olarak bir okul yada bir eğitim kuruluşunun sorumlu bulunduğu bir eğitim veya öğretim kursunun,

b. Yetkili makam tarafından onaylanmış olup büyük ölçüde veya tamamen bir işyerinde yürütülen bir eğitim programının veya

c. Eğitim veya meslek seçimini kolaylaştırmak amacıyla hazırlanmış bir yönlendirme ya da rehberlik programının ayrılmaz parçası olan işlere uygulanmaz.

MADDE 7

1. Ulusal mevzuat 13-15 arası yaşlardaki kişilerin,

a. Sağlıklarına veya gelişmelerine zarar vermesi ihtimali bulunmayan ve

b. Okula devamlarını, yetkili makamın onayladığı mesleğe yöneltme veya mesleki eğitim programlarına katılmalarını veya derslerden yararlanmalarını engellemek koşuluyla hafif işlerde çalışmalarına veya istihdamlarına izin verilebilir.

2. Ulusal mevzuat en az 15 yaşında olmakla birlikte henüz zorunlu öğrenimlerini tamamlamamış olan kişilerin bu maddenin 1. fıkrasının a ve b paragraflarında belirtilen koşullara uygun işlerde çalışmalarına veya istihdamlarına da izin verilebilir.

3. Yetkili makam bu maddenin 1. ve 2. fıkralarına uygun olarak istihdama veya çalışmaya izin verebilecek faaliyetlerin neler olduğuna karar verecek ve bu çalışma veya istihdamın koşulları ile çalışma sürelerini belirleyecektir.

4. Bu maddenin 1. ve 2. fıkraları dikkate alınmaksızın 2. maddenin 4. fıkrasının hükümlerinden yararlanmakta olan bir üye bu durum devam ettiği sürece bu maddenin 1. fıkrasındaki 13 ve 15 yaşları 12 ve 14 ile, 2. fıkradaki 15 yaşı 14 ile değiştirebilir.

MADDE 8

1. Yetkili makam, varsa ilgili işçi ve işveren örgütlerine danıştıktan sonra, Sözleşmenin 2 nci maddesinin öngördüğü çalışma ya da istihdam yasaklarına sanatsal faaliyetlere katılma gibi amaçlar için münferit çalışma izinleri vermek suretiyle istisnalar getirebilir.

2. Bu şekilde verilecek izinler, çalışma ya da istihdamın koşullarını belirleyecek, süresini sınırlayacaktır.

MADDE 9

1. Yetkili makam, bu sözleşme hükümlerinin etkin bir biçimde uygulamasını sağlamak için uygun cezai hükümleri de dahil gerekli tüm önlemleri alacaktır.

2. Ulusal mevzuat veya yetkili makam, sözleşmenin uygulanmasına ilişkin hükümlere uyulmasından sorumlu kişileri tanımlayacaktır.

3. Ulusal mevzuat veya yetkili makam, işverenin muhafaza edeceği ve hazır bulunduracağı kayıt defteri veya diğer belgeleri tanımlayacaktır. Bu kayıt defteri veya belgelerin işverenin istihdam ettiği ya da kendisi için çalışan ve yaşları 18 den küçük olan kişilerin adları ile, mümkün olduğu halde usulünce onaylanmış doğum tarihlerini veya yaşlarını içermesi gerekir.

MADDE 10

1. Bu sözleşme 1919 tarihli Asgari Yaş Sanayi Sözleşmesi, 1920 tarihli (Denizcilik) Sözleşmesini, 1921 tarihli Asgari Yaş (Tarım) Sözleşmesini, 1921 Tarihli Asgari Yaş (Trimci ve Ateşçiler) Sözleşmesini, 1932 tarihli Asgari Yaş (Sanayi Dışı İşler) Sözleşmesi, 1936 tarihli Asgari Yaş Denizcilik Sözleşmesi (Düzeltilmiş), 1937 tarihli Asgari Yaş Sanayi Sözleşmesini (Düzeltilmiş), 1937 tarihli Asgari Yaş Sanayi Dışı İşler Sözleşmesi (Düzeltilmiş), 1959 tarihli Asgari Yaş (balıkçılık) Sözleşmesini ve 1965 tarihli Asgari Yaş (Yeraltı Maden İşleri) Sözleşmesini bu maddede ön görülen koşullar dahilinde tadil eder.

2. Bu Sözleşmenin yürürlüğe girmesi 1936 tarihli asgari yaş (denizcilik) sözleşmesini (Düzeltilmiş), 1937 tarihli asgari yaş (sanayi) sözleşmesi (Düzeltilmiş), 1937 tarihli asgari yaş (sanayi dışı işler) sözleşmesi (Düzeltilmiş), 1959 tarihli asgari yaş (balıkçılık) sözleşmesi ya da 1965 tarihli asgari yaş (Yeraltı Maden işleri) sözleşmesini başka onaylara kapatmaz.

3. 1919 tarihli Asgari Yaş (Sanayi) Sözleşmesine, 1920 tarihli Denizcilik Sözleşmesine, 1921 tarihli Asgari Yaş (Tarım) Sözleşmesi ve 1921 tarihli Asgari Yaş (Trimci ve Ateşçiler) Sözleşmesine taraf bütün ülkeler, bu sözleşmelerin onaya kapatılmasına, bu sözleşmeyi onaylamak suretiyle veya Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü'ne iletcekleri bir beyan ile muvafakat ettiklerinde bu sözleşmeler başka onaylara kapanırlar.

4. İş bu sözleşme yükümlülüklerinin,

a. 1937 tarihli Asgari Yaş (Sanayi) sözleşmesine (Düzeltilmiş) taraf olan bir üye ülke tarafından kabul edilmesi ve bu sözleşmenin 2. maddesi uyarınca 15 yaştan az olmayan bir asgari yaş belirlenmesi halinde anılan sözleşme kendiliğinden derhal yürürlükten kalkar.

b. 1932 tarihli Asgari Yaş (sanayi dışı işler) Sözleşmesinde tanımlandığı şekilde sanayi dışı istihdama ilişkin olarak anılan sözleşmeye taraf bir üye ülke tarafından kabul edilmesi halinde o sözleşme kendiliğinden derhal yürürlükten kalkar.

c. 1937 tarihli Asgari Yaş (sanayi dışı işler) sözleşmesinde (Düzeltilmiş) tanımlandığı şekilde sanayi dışı istihdama ilişkin olarak anılan sözleşmeye taraf bir üye ülke tarafından kabul edilmesi ve işbu sözleşmenin 2. maddesi uyarınca 15 yaştan az olmayan bir asgari yaş, belirlenmesi halinde o sözleşme kendiliğinden derhal yürürlükten kalkar.

d. Deniz işlerinde istihdam bakımından 1936 tarihli Asgari Yaş (Denizcilik) sözleşmesine (Düzeltilmiş) taraf bir üye ülke tarafından kabul edilmesi ve işbu sözleşmenin 2. maddesi uyarınca 15 yaştan az olmayan bir asgari yaş belirlenmesi ya da üye ülkenin bu sözleşmenin 3. maddesini deniz işlerindeki istihdama uyguladığını belirtmesi halinde o sözleşme kendiliğinden derhal yürürlükten kalkar.

e. Deniz balıkçılığında istihdama ilişkin olarak 1959 tarihli Asgari Yaş (Balıkçılık) sözleşmesine taraf bir üye ülke tarafından kabul edilmesi ve sözleşmenin 2. maddesi uyarınca 15 yaştan az olmayan bir asgari yaş belirlenmesi ya da üye ülkenin bu sözleşmenin 3. maddesini deniz balıkçılığına istihdama uyguladığını belirtmesi halinde o sözleşme kendiliğinden derhal yürürlükten kalkar.

f. 1965 tarihli asgari yaş (Yeraltı Maden işleri) sözleşmesine taraf bir üye ülke tarafından kabul edilmesi ve o Sözleşme uyarınca belirlenen yaştan daha az olmayan bir asgari yaşın bu Sözleşmenin 2. maddesi uyarınca belirlenmesi ya da üye ülkenin işbu sözleşmenin 3. maddesi gereğince bu yaş sınırının yeraltı maden ocaklarında istihdama da uyguladığını belirtmesi halinde anılan sözleşme bu sözleşmenin yürürlüğe girmesiyle kendiliğinden ve derhal yürürlükten kalkar.

5. Bu sözleşme yükümlülüklerinin kabulü, sözleşmenin yürürlüğe girmesi halinde ve yürürlüğe girdiği tarihte,

12. Maddesi uyarınca 1919 tarihli Asgari Yaş (Sanayi) sözleşmesinin yürürlükten kalkmasını

a. 9. maddesi uyarınca tarıma ilişkin olarak 1921 tarihli Asgari Yaş (tarım) Sözleşmesinin yürürlükten kalkmasını,

b. Deniz işlerinde istihdama ilişkin olarak 10. maddesi uyarınca 1920 tarih Asgari Yaş (Denizcilik) sözleşmesinin ve 12. maddesi uyarınca 1921 tarihli asgari yaş (Trimci ve Ateşçiler) sözleşmesinin yürürlükten kalkmasını gerektirir.

MADDE 11

Bu sözleşmenin kesin onama belgeleri Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne gönderilir ve onun tarafından kaydedilir.

MADDE 12

1. Bu sözleşme, ancak onay belgeleri Genel müdür tarafından kaydedilmiş olan Uluslararası Çalışma Örgütü üyelerini bağlar.

2. Bu sözleşme iki üyenin onama belgesi Genel Müdür tarafından kaydedildiği tarihten 12 ay sonra yürürlüğe girer.

3. Bu sözleşme, onu onayan her üye için onama belgesi kaydedildiği tarihten 12 ay sonra yürürlüğe girer.

MADDE 13

1. Bu sözleşmeyi onayan her üye, ilk yürürlüğe girdiği tarihinden itibaren on yıllık bir süre sonunda, Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne göndereceği ve bu Müdürün kaydedeceği bir belge ile feshedebilir. Fesih kayıtlarından ancak bir yıl sonra geçerli olacaktır.

2. Bu sözleşmeyi onaylamış olup da, onu bundan önceki fıkrada sözü edilen on yıllık sürenin bitiminden itibaren bir yıl süresince bu madde gereğince feshetmek seçeneğini kullanmayan her üye yeniden on yıllık süre için bağlanmış olur ve bundan sonra bu sözleşmeyi, her on yıllık devre bitince, bu maddenin içerdiği koşullar içinde feshedebilir.

MADDE 14

1. Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü, Örgüt üyeleri tarafından kendisine bildirilen, bütün onama ve fesihlerin kaydedildiğini Uluslararası Çalışma Örgütü'nün bütün üyelerine duyurur.

2. Genel Müdür, kendisine gönderilen sözleşmenin ikinci onama belgesinin kaydedildiğini örgüt üyelerine duyururken bu sözleşmenin yürürlüğe gireceği tarih hakkında örgüt üyelerinin dikkatini çeker.

MADDE 15

Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü, yukarıdaki maddeler gereğince, kaydetmiş olduğu bütün onama beyan ve fesihlere ilişkin tam bilgileri, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 102 nci maddesi uyarınca kaydedilmek üzere, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine ulaştıracaktır.

MADDE 16

Uluslararası Çalışma Bürosu Yönetim kurulu gerekli gördüğü zaman bu Sözleşmenin, uygulanması hakkında bir raporu Genel Konferansa sunar ve onun tamamen veya kısmen değiştirilmesi konusunun konferans gündemine alınması gereği hakkında karar verir.

MADDE 17

1. Konferansın bu Sözleşmeyi tamamen veya kısmen değiştiren yeni bir sözleşme kabul etmesi halinde ve yeni sözleşme aksini ön görmediği takdirde:

a. Değiştirici yeni sözleşmenin bir ye tarafından onanması durumu, yukarıdaki 16 ncı madde dikkate alınmaksızın ve değiştirici yeni sözleşme yürürlüğe girmiş olmak kayıt ve şartı ile, bu sözleşmenin derhal ve kendiliğinden feshini gerektirir.

b. Değiştirici yeni sözleşmenin yürürlüğe girmesi tarihinden itibaren bu sözleşme üyelerin onamasına artık açık bulundurulamaz.

2. Bu sözleşme, onu onayıp da değiştirici sözleşmeyi onamamış bulunan üyeler için, herhalde şimdiki şekil ve içeriğiyle geçerli olmakta devam eder.

MADDE 18

Bu sözleşmenin Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede muteberdir.

182 Nolu ILO Sözleşmesi : Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması Ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi*

Bu sözleşme, ILO'nun temel haklara ilişkin 8 sözleşmesinden biridir.

ILO Kabul Tarihi: 17 Haziran 1999

Kanun Tarih ve Sayısı: 25 Ocak 2001 / 4623

Resmi Gazete Yayımlı Tarihi ve Sayısı: 3 Şubat 2001 / 24307

Bakanlar Kurulu Kararı Tarihi ve Sayısı: 18 Mayıs 2001 / 2001/2528

Resmi Gazete Yayımlı Tarihi ve Sayısı: 27 Haziran 2001 / 24445

Uluslararası Çalışma Bürosu Yönetim Kurulu tarafından Cenevre'de toplantıya çağrılan Uluslararası Çalışma Örgütü Genel Konferansı, 1 Haziran 1999 tarihinde yaptığı 87 nci Oturumunda;

Çocuk İşçiliğine ilişkin mevcut temel belgeler olmaya devam eden 1973 tarihli İstihdama Kabulde Asgari Yaş Haddine İlişkin Sözleşme ve Tavsiye Kararını tamamlamak üzere uluslararası işbirliği ve yardımlaşma da dahil ulusal ve uluslararası eylemler için temel öncelik olmak üzere en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin yasaklanması ve ortadan kaldırılması ile ilgili yeni belgeler kabul edilmesi gerektiğini göz önünde bulundurularak ve

En kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin aynı zamanda ailelerin ihtiyaçlarına cevap vererek ücretsiz temel eğitimin önemine ve buna maruz çocukların bütün bu işlerden uzaklaştırılmaları gereğini ve onların rehabilitasyonlarını ve sosyal uyumlarının sağlanmasını dikkate almak suretiyle derhal ve kapsamlı bir eylem yapılmasını gerekli kıldığını göz önünde bulundurarak,

Uluslararası Çalışma Konferansının 1996 yılında yapılan 83 üncü Oturumunda kabul edilen çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına ilişkin kararını hatırlatarak ve

Çocuk işçiliğinin büyük ölçüde yoksulluktan kaynaklandığını ve uzun vadeli çözümünün sosyal gelişmeye ve özellikle yoksulluğun azaltılmasına ve evrensel eğitime imkân tanıyan sürekli ekonomik büyümede yattığını kabul ederek ve

20 Kasım 1989 tarihinde yapılan Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesini hatırlatarak ve

Uluslararası Çalışma Konferansının 1998 yılında yapılan 86 ncı Oturumunda kabul edilen Çalışmaya İlişkin Temel Haklar ve İlkeler ILO Bildirgesi ve İzlemesini hatırlatarak ve

En kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine diğer uluslararası belgelerde ve özellikle 1930 tarihli Zorla Çalışma Sözleşmesi, 1956 tarihli Birleşmiş Milletler Kölelik ve Köle Ticareti ile Kölelik Benzeri Kurumların ve Uygulamaların Ortadan Kaldırılması Ek Sözleşmesinde yer verildiğini hatırlatarak,

Oturum gündeminin dördüncü maddesini oluşturan çocuk işçiliği konusunda yapılan bazı önerileri kabule karar vererek,

Bu önerilerin bir uluslararası Sözleşme biçimini almasını kararlaştırarak,

Bindokuzyüzdoksandokuz yılı işbu Haziran ayının onyedinci günü En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi, 1999 olarak adlandırılabilir aşağıdaki Sözleşmeyi kabul etmiştir.

MADDE 1

Bu Sözleşmeyi onaylayan her üye ülke acil bir sorun olarak en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin yasaklanmasını ve ortadan kaldırılmasını temin edecek ivedi ve etkin önlemleri alır.

* ILO Türkiye

MADDE 2

Bu Sözleşmenin amaçları bakımından “çocuk” terimi 18 yaşın altındaki herkese uygulanır.

MADDE 3

Bu Sözleşmenin amaçları bakımından “en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği” ifadesi

- a. çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburî çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini;
- b. çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;
- c. çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;
- d. doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işi kapsar.

MADDE 4

1. Madde 3 (d)'de belirtilen isim türleri ulusal mevzuat veya düzenlemeler ya da yetkili makam tarafından ilgili işçi ve işveren kuruluşlarına danıştıktan sonra, ilgili uluslararası standartlar ve özellikle 1999 tarihli En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Tavsiye Kararının 3 üncü ve 4 üncü paragrafları dikkate alınarak belirlenir.

2. Yetkili makam ilgili işçi ve işveren kuruluşlarına danıştıktan sonra bu şekilde belirlenen iş türlerinin nerelerde bulunduğunu tayin eder.

3. Bu maddenin birinci paragrafı gereğince belirlenen iş türlerinin listesi, gerekli görüldüğü takdirde, ilgili işçi ve işveren kuruluşlarına danışılarak periyodik şekilde gözden geçirilir ve yenilenir.

MADDE 5

Her Üye, işçi ve işveren kuruluşlarına danıştıktan sonra bu Sözleşme hükümlerinin uygulanmasını izleyecek uygun mekanizmalar kurar ya da belirler.

MADDE 6

1. Her Üye, en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin öncelikli olarak ortadan kaldırılması için eylem programlarını belirler ve uygular.

2. Bu eylem programları, uygun olduğu takdirde diğer ilgili grupların görüşleri de göz önüne alınarak ilgili hükümet kurumları ve işçi ve işveren kuruluşlarına danışılarak belirlenir ve yürütülür.

MADDE 7

1. Her Üye, cezaî yaptırımların ya da uygun olduğu takdirde diğer yaptırımların kararlaştırılması ve uygulaması da dahil olmak üzere, bu Sözleşme hükümlerinin etkin şekilde uygulanmasını ve yürütülmesini sağlayacak gerekli tüm önlemleri alır.

2. Her üye, çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasında eğitimin önemini dikkate alarak etkin ve belli bir zamanla sınırlı şu önlemleri alır:

- a. çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine dahil olmalarının önlenmesi;
- b. çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları, sosyal uyumları ve rehabilitasyonları için gerekli ve uygun doğrudan yardım sağlanması;
- c. çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları için ücretsiz temel eğitim ve mümkün ve uygun olduğu takdirde mesleki eğitim sağlanması;

- d. özel olarak riskli durumda bulunan çocukların belirlenmesi ve onlara ulaşılması, ve
- e. kız çocuklarının özel durumunun dikkate alınması.

3. Her Üye, yürürlüğe konan bu Sözleşme hükümlerini uygulamak için sorumlu olan yetkili makamı belirler.

MADDE 8

Üyeler, ekonomik ve sosyal kalkınmanın, yoksulluğun ortadan kaldırılması programlarının ve evrensel eğitimin desteklenmesini de içerecek şekilde uluslararası işbirliği ve/veya yardımlaşmanın artırılması suretiyle bu Sözleşme hükümlerini yürürlüğe koymak üzere birbirlerine yardımcı olmak için uygun önlemleri alırlar.

MADDE 9

Bu Sözleşmenin kesin onama belgeleri tescil için Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne gönderilir.

MADDE 10

1. Bu Sözleşme, sadece onay belgeleri Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü tarafından tescil edilmiş olan Uluslararası Çalışma Örgütü üyeleri bakımından bağlayıcıdır.

2. Bu Sözleşme iki üyenin onama belgesi Genel Müdür tarafından tescil edildiği tarihten 12 ay sonra yürürlüğe girer.

3. Bu Sözleşme, onaylayan her üye için onama belgesinin tescil edildiği tarihten 12 ay sonra yürürlüğe girer.

MADDE 11

1. Bu Sözleşmeyi onaylamış bulunan her üye, Sözleşmenin ilk yürürlüğe girdiği tarihten itibaren on yıllık bir süre sonunda, Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürüne göndererek tescil ettiği bir belge ile feshedebilir. Bu fesih kayıt tarihinden bir yıl sonra geçerli olacaktır.

2. Bu Sözleşmeyi onaylamış olup, da, bundan önceki fıkrada sözü edilen on yıllık sürenin bitiminden itibaren bir yıl süresince bu madde gereğince fesih hakkını kullanmayan her üye, yeniden on yıllık süre için bağlanmış olur ve bundan sonra bu Sözleşmeyi, her on yıllık devre bitince, bu maddede öngörülen koşullar çerçevesinde feshedebilir.

MADDE 12

1. Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü, Uluslararası Çalışma Örgütü üyeleri tarafından kendisine bildirilen, bütün onama ve fesihlerin tescil edildiğini uluslararası Çalışma Örgütünün bütün üyelerine duyurur.

2. Genel Müdür, kendisine gönderilen Sözleşmenin ikinci onama belgesinin tescil edildiğini Örgüt üyelerine bildirirken bu Sözleşmenin yürürlüğe gireceği tarih hakkında Örgüt üyelerinin dikkatini çeker.

MADDE 13

Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü, yukarıdaki maddeler gereğince tescil etmiş olduğu bütün onama beyanları ve fesih işlemlerine ilişkin tüm bilgileri, Birleşmiş Milletler Antlaşmasınının 102 nci maddesi uyarınca tescil edilmek üzere, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine iletacaktır.

MADDE 14

Uluslararası Çalışma Bürosu Yönetim Kurulu gerekli gördüğü zamanlarda bu Sözleşmenin, uygulanması hakkında bir raporu Genel Konferansa sunar ve Sözleşmenin tamamen veya kısmen değiştirilmesi konusunun Konferans gündemine alınması isteğini inceler.

MADDE 15

1. Konferansın bu Sözleşmeyi tamamen veya kısmen değiştiren yeni bir Sözleşme kabul etmesi halinde ve yeni Sözleşme aksini öngörmediği takdirde

a. tadil edici yeni Sözleşmenin bir üye tarafından onanması durumu, yukarıdaki 11 inci maddede hükümleri dikkate alınmaksızın ve tadil edici yeni Sözleşme yürürlüğe girmiş olmak kayıt ve şartı ile, bu Sözleşmenin hemen feshini gerektirir.

b. tadil edici yeni Sözleşmenin yürürlüğe giriş tarihinden itibaren bu Sözleşme, üyelerin onayına açık bulundurulamaz.

2. Bu Sözleşme, onu onaylayan ancak tadil edici Sözleşmeyi onaylamamış bulunan üyeler için her halükarda şimdiki şekil ve içeriği ile yürürlükte kalmaya devam eder.

MADDE 16

Bu Sözleşmenin İngilizce ve Fransızca metinleri aynı şekilde geçerlidir.

4- AİHM KARARLARI (ÖZET)

Şahin v. Almanya(30943/96)[2001] AİHM 11.10.2001; Sommerfeld v. Almanya(no. 31871/96) [2001] AİHM 11.10.2001; Hoffmann v. Almanya(no. 34045/96) [2001] AİHM 11.10.2001

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 5'e karşı 2 oyla aşağıdaki sonuçlara varmıştır:

Şahin v. Almanya (Baş.no. 30943/96), **Sommerfeld v. Almanya** (no. 31871/96) davalarında 8. maddenin ihlal edildiğine,

Hoffmann v. Almanya (no. 34045/96) davasında 8. maddenin ihlal edilmediğine,

Her üç davada, 8. madde ile bağlantılı olarak 14. maddenin (ayrımcılık yasağı) ihlal edildiğine,

Sommerfeld v. Almanya (no. 31871/96) ve **Hoffmann v. Almanya** (no. 34045/96) davalarında 6. maddenin ihlal edildiğine hükmedilmiştir.

9. Temel olaylar

Başvurucular Asım Şahin, Manfred Sommerfeld ve Friedhelm Hofmann Alman vatandaşıdır; Asım Şahin ise şikayet konusu olayların gerçekleştiği dönemde Türk vatandaşıdır ancak sonradan Alman vatandaşlığını kazanmıştır. Sırasıyla 1950, 1953 ve 1954 doğumludurlar. Her üçünün de evlilik dışı doğan çocuklarına ilişkin Alman Mahkemelerindeki girişimleri reddedilmiştir.

Şikayetler

Başvurucular, çocukları ile iletişim kurma taleplerinin Alman Mahkemeleri tarafından reddedilmesinin 8. maddeyi ihlal ettiğini iddia etmişlerdir. Aynı zamanda, kendilerine yönelik olarak ayrımcılık uygulandığını iddia ederek 8. madde ile birlikte 14. maddenin de değerlendirilmesini istemişlerdir. **Sommerfeld v. Almanya** (no. 31871/96) ve **Hoffmann v. Almanya** (no. 34045/96) davalarında başvurucular, 6. madde kapsamında adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini iddia etmişlerdir.

Mahkemenin Kararı

Madde 8

Şahin v. Almanya davasında, yetkili ulusal mahkemeler, başvuru ve çocuğun annesi tarafından belirtilen noktaları, Wiesbaden Gençlik Ofisi'nin değerlendirmelerini, tanık beyanlarını, bilirkişi görüşünü ve ebeveynler arasındaki gerilimi dikkate alarak, çocuğun menfaatlerine uygun düşmediği gerekçesi ile görüşme günleri düzenlenmesi talebini reddetmiştir.

Mahkeme'nin bu gerekçelerin uygun olduğu konusunda herhangi bir şüphesi bulunmamaktadır. Diğer taraftan, Mahkeme'nin görüşüne göre, çocuğun mahkemede dinlenmemesi ve bu nedenle başvurunun yargılama içinde yeterli etki sahibi olmaması sonucu doğmuştur. Çocuğun görüşme yaptıktan sonra menfaatlerinin belirlenmesi konusunda dikkatli bir değerlendirme yapılması önemli bir konudur. Bölge Mahkemesinin, çocuğun küçük yaşı dikkate alınarak özel bir takım uygulamaların sağlanmasına bile gidilmeden sadece bilirkişinin, görüşme sonucunda çocukta risk oluşturabileceğine ilişkin değerlendirmesini dikkate alarak karar vermemesi gerekirdi.

Bu bağlamda, Mahkeme, bilirkişinin babası hakkında çocukla konuşmamış olmasına önem vermektedir. Çocuğu ile iletişim kurmak isteyen bir ebeveyn olarak başvuru hakkında doğru ve tam bilgiye ulaşılması, çocuğun gerçek isteklerini belirlemek için vazgeçilmez bir gerekliliktir ve bu nedenle çatışan menfaatler arasında daha adil bir denge sağlanabilir.

Sommerfeld v. Almanya davasında, Mahkeme, Kent Mahkemesi'nin çocuğu ile görüşme düzeninin kurulmasına ilişkin başvurunun talebini reddetme sürecinde, 13 yaşındaki çocuğun 1994 yılındaki- yargılama başlangıcında 10 yaşındadır- beyanlarına dayanmıştır. Yerel Mahkeme, başvurucuyu ve çocuğun annesini de dinlemiştir. Gençlik Bürosu tarafından sağlanan yorumlara ve davanın

hazırlığında sunulan belgelere de bakarak, çocuğun menfaati gereği ilişki kurulmasının ve görüşme günü düzenlenmesinin talebinin reddine karar vermiş ve Bölge Mahkemesi de kararı onamıştır.

Mahkeme, gerekçelerin yerinde olduğu konusunda bir şüphe duymamaktadır. Diğer taraftan, yerel mahkeme, çocuğu dinlemiş, Nisan 1992 tarihinde yerel sağlık birimi psikologunun da verdiği raporun bulunduğu diğer belgeleri de dikkate almıştır. Mahkeme, üzerinden çok zaman geçen dava hazırlığındaki sathi ifadelerden çok psikologun beyanlarının üzerinde durularak ve çocukla baba arasındaki ilişkiyle bağlantılı menfaatler dikkate alınarak, Bölge Mahkemesinin çocuğun gerçek isteklerini anlamak için düzenlenmiş bir psikolojik rapor olmadan sadece çocuğu dinlemekle yetinmemesi gerektiği düşüncesindedir. Çocuğu ile iletişim kurmak isteyen bir ebeveyn olarak başvuru hakkında doğru ve tam bilgiye ulaşılmaması, çocuğun gerçek isteklerini belirlemek için vazgeçilmez bir gerekliliktir ve bu nedenle çatışan menfaatler arasında daha adil bir denge sağlanabilir. Mahkeme, kararı onayan Bölge Mahkemesi'nin görüşmenin düzenlenmesi konusunda tüm dosyayı değerlendirme yetkisine sahip olduğunu hatırlatır. Mahkemenin görüşüne göre, Alman Mahkemeleri, çocuk ve karar alma sürecinde yeterli derecede yer almadığını ortaya koyan başvuru arasında ilişkinin kurulması olasılığına dayanan bir psikolojik rapor hazırlatma konusunda eksikliğe düşmüşlerdir.

Hoffmann v. Almanya davasında, Mahkeme, yetkili ulusal mahkemelerin, başvuru gürüşme günü düzenlenmesi talebini ret ederken, 7 yaşındaki çocuğun uzman görüşü ile dinlenmesine, *Diakonisches Werk* ve Mülheim Gençlik Bürosu görüşlerine, çocuğun annesinin ve başvuru gürüşmelerine dayandığını tespit etmiştir. Mahkemeler aile arasındaki gerilimli durumu dikkate alarak çocukla görüşme gününün düzenlenmesinin çocuğu olumsuz olarak etkileyebileceğini kararlaştırmışlardır.

Mahkeme, gerekçelerin yerinde olduğu konusunda herhangi bir şüphe duymamaktadır. Mahkeme, Bölge Mahkemesinin başvuru ve çocuğu arasındaki rehberlik merkezinde yapılan görüşmelere ilişkin olarak düzenlenen raporlara önem verdiğini hatırlatır. Başvuru, bir avukat tarafından temsil edilmiştir, raporlara ilişkin görüşünü sunma ve Mahkeme'nin görüşüne göre kararın alınmasına yeterince iştirak etme şansını bulmuştur. Alman Mahkemeleri, yarışan birçok menfaati değerlendirerek uyuşmazlık konularında bir karara varmışlardır. Bu koşullar çerçevesinde, Mahkeme, görüşme düzenlenmesinin reddinde Alman Mahkemelerinin gerekli bir karar aldıklarını ve gerekçelerinin yeterli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

14. Madde:

Her üç davada da, Mahkeme, Alman hukukunun görüşme ve görüşmenin engellenmesi konusunda evlilik dışı doğan çocuklarla anne ve babalar tarafından ilişki kurulmasını sağlayan Ailesel Konular Hakkındaki 16 Aralık 1997 tarihli (1998'de yürürlüğe girmiştir) Kanunla iyileştirildiğini tespit etmiştir. Bu değişiklikler, evlilik dışı doğan çocuklar konusunda herhangi bir ayrımcılık yapmadan çocukların ve ebeveynlerinin menfaatlerinin korunması konusunda, her üç davanın sürdüğü süreçte Alman hukukunun amaçladığı noktaların uygulanabileceğini göstermektedir.

6. Madde:

Sommerfeld v. Almanya ve **Hoffmann v. Almanya** davalarında, Mahkeme, evlilik dışı doğan çocukla ilişki kurulmasına ilişkin olarak yargılamada ilk derece kararının temyiz edilmesinin zorunluluğuna ilişkin bir genel kural bulunmadığını belirtir. Mahkeme, bu sınırlamanın, başvuru açısından mahkemeye ulaşma hakkını engelleyen bir durum olduğu ve 6. madde ile uyumlu olmadığı sonucuna varmıştır.

Yargıç Pellonpää her bir davada ayrık oy yazısı ve Yargıç Vajić Şahin v. Almanya davasında ayrık oy yazısına katılan bir yazı ve Sommerfeld v. Almanya ve Hoffmann v. Almanya kısmi ayrık oy yazısı vermiştir.

Bucheň v. Çek Cumhuriyeti (36541/97)[2002] AİHM 26.11.2002**Şikayetler**

Sözleşme'nin 14. maddesi (ayrımcılık yasağı) ve 1 Nolu Protokolün 1. maddesine (mülkiyetin korunması) dayanarak, başvuru emekli maaşının ödenmesinin geçici olarak durdurulmasına ilişkin kendisiyle aynı durumda olan, buna rağmen herhangi bir nesnel ya da makul bir ayırım gerekçesi olmaksızın emekli maaşını alan silahlı kuvvetlerin eski mensupları hakkında ayrımcı davranılmasının mülkiyet hakkını ihlal ettiğini ileri sürmüştür.

C- Mahkemenin Kararı**D- 1 Nolu Protokolün 1. maddesiyle bağlantılı olarak 14. maddenin ihlali**

Mahkeme, Hükümetin emekli maaşı alan muvazzaf silahlı kuvvetler eski mensuplarını 1994 yılında hukuk hakimi olan eski askeri hakimler ve hukuk hakimi olan eski askeri savcılar olmak üzere iki sınıfa ayırdığını belirtmektedir. Eski askeri savcılarının durumu konusunda, Mahkeme, Hükümetin hukuk hakimlerine kıyasla savcılarının görevlerinde değişiklik yapılmasının esaslı bir değişiklik olduğu argümanını ikna edici bulmamıştır. Mahkeme'ye göre kişilerin mesleklerini savcı ya da hakim olarak sürdürmeleri için yasal şartlar ve ihtiyaç duyulan bilgi birbiriyle özdeştir.

Mahkeme emekli maaşlarının ödenmesi konusunda silahlı kuvvetlerin eski mensuplarının çeşitli sınıfları arasında kesin farklılıklar bulunduğunu düşünmektedir. Hükümet bu gibi bir farkın bazı eski askerlerin mesleklerini değiştirme, fazla çalışma ve kişisel teşebbüs gerekmesi gibi sorunlarla karşılaştıkları gerçeğini doğruladığını; oysa başvuru ile aynı pozisyonda olan silahlı kuvvetler eski mensuplarının iş güvenliği ve iş değişikliğinden yararlanma hakkı bulunduğunu iddia etmiştir.

Mahkeme'ye göre, iş bulmakta çalışma ve teşebbüse ilişkin kriter subjektif bir tanımlamadır ve aynı pozisyondaki kişiler hakkında farklı şekilde uygulanması maruz görülemez. Devletin kamu gücünün kullanılmasında takdir payı bulunduğu göz önünde tutulsa dahi, Hükümetin mevcut davada yaptığı ayrımcılık haklı kabul edilemez. Mahkeme bu nedenle, silahlı kuvvetlerin eski mensuplarının çeşitli sınıfları arasında ayrımcı tutumun objektif olmadığını ve makul bir nedene dayanmadığı; bundan dolayı, 1 Nolu Protokolün 1. maddesiyle bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.

Mahkeme 1 Nolu Protokolün 1. maddesi bağlamındaki şikayetin tek başına ayrıca değerlendirilmesine gerek görmemiştir.

Rainys ve Gasparayicius / Litvanya (70665/01 ve 74345/01)[2005] AİHM 7 Nisan 2005

Başvurucular "eski KGB çalışanları"dır. Bu statülerine ilişkin çıkartılan kanunla, bu tür işlerde çalışmış olan kişilerin 2009'a kadar birtakım iş alanlarında çalışmasını engellenmiş, sonuçta, bu durum, başvuru sahiplerinin özel sektörde sürdürdükleri işlerini kaybetmelerine neden olmuştur. Mahkeme, kişilerin kamunun iş ilanlarına ulaşımın engellenmesi ile aynı şekilde, Sözleşme'nin bakış açısından yola çıkarak, Devlete ilişkin bir konuda sadakat eksikliği nedeni ile istihdam durumlarına ilişkin olarak bir kişinin özel sektördeki bir şirkette çalışmasına yönelik Devlet tarafından sınırlamalar yapılmasının meşrulaştırılmayacağını düşünmektedir. Mahkeme ayrıca, Yasanın oldukça geç kalmış niteliği, Litvanya'nın yeniden kurulması ve özgürlüğünü kazanmasından, başvuru sahiplerinin KGB ile istihdam süreçlerinin sona ermesinden on yıl sonra başvuru sahipleri üzerinde istihdamla ilişkin sınırlamalar uygulayan bu yasanın uygulanmasının başvuru sahiplerini ayrımcı bir tedbir ile karşı karşıya getirdiği yönünde oldukça güçlü tespitler oluşturduğunu belirtmektedir. Mahkeme, 8. madde ile bağlantılı olarak 14. maddenin, ihlal edildiğine karar vermiştir.

Mizzi v. Malta (26111/02) [2006] AIHM 12.1.2006

Şikayetler

Başvurucu, babalığa ilişkin çürütülemez karinelerin davasına uygulanmış olması ve mahkemeye başvuru talebinin reddedilmiş olmasının, aile ve özel hayata saygı hakkına orantısız bir müdahale oluşturduğundan şikayet etmiştir. Başvurucu aynı zamanda babalık bağının hukuken kurulmasından menfaati bulunan diğer taraflara kesin süre sınırlamaları ve koşullar uygulanmadığı nedeni ile ayrımcılığa maruz kaldığını iddia etmiştir. Başvurucu, Sözleşme'nin 8. maddesine (aile ve özel hayata saygı), 6(1). maddesine (mahkemeye ulaşma hakkı) ve 14. maddesine (ayrımcılık yasağı) dayanmıştır.

Mahkeme'nin Kararı

6(1). Madde

Mahkeme, Malta hukuku çerçevesinde başvurunun babalığın reddi konusunda tartışılabilir bir hakkı olduğunu belirtmiştir. Mahkeme, 1993 değişikliklerinden başvurunun yararlanmasını engelleyen süre sınırının bu hakkının varlığını tek başına zedelediğini sadece yerel mahkemelere ulaşma için bir ön usul şartı yarattığını tespit etmiştir.

Mahkeme, Hukuk mahkemelerinde dava açma yolunun başvurucuya açık olduğunu belirtirken, ilk soruna ilişkin soru yöneltme hakkını sınırlayan mahkemeye ulaşmaya ilişkin safhanın başvurunun "mahkemeye ulaşma hakkı"nı yeterince korumadığı değerlendirmesinin yapıldığını vurgulamıştır. Mahkeme, Hukuk Mahkemesi'nin kararının Anayasa Mahkemesi kararı ile yürürlükten kaldırıldığını, iç hukuk düzenlemesinin lafzı dikkate alındığında, başvuru iddiasına ilişkin bir yargısal karar almaktan alıkoymadığını hatırlatır.

Mahkeme, bu koşullar altında, babalık davasına ilişkin süre sınırlamalarının uygulanmasının, hukuki kesinlik ve çocukların menfaati için yapıldığını kabul etmektedir. Ancak, uygulanan söz konusu yasaların davacıları uygun bir hukuki yolu kullanmaktan mahrum bırakmaması gerekir. Mahkeme, başvurunun, Y'nin doğumundan bu yana babalığı reddetmesi için uygulama açısından imkansız bir durumun varlığının mahkemeye ulaşma hakkının özünü zedelediğini tespit etmiştir.

Mahkeme, başvurunun baba olduğuna ilişkin yargısal karineye ilişkin başvurunun menfaatleri ile hukuki kesinliğin korunması ve dava içerisinde yer alan diğer kişilerin menfaatlerinin korunması arasında yerel mahkemelerin adil bir denge kurmadığını tespit etmiştir. Bu müdahale başvuru üzerine ağır bir yük getirmiştir. Bu nedenle, 6(1). maddenin ihlali söz konusudur.

8. Madde

Mahkeme, başvurunun kızına ilişkin kan testi sonuçlarının bir mahkeme tarafından incelenmesi olanağının hiç bulunmadığını gözlemlemiştir. 1993 değişikliklerinden sonra, nesebin gizlenmesine ilişkin durum farklılaşmış, başvuru açısından, Y'nin doğumundan altı ay içinde bilimsel delillere ve zinaya ilişkin ispatlara dayanarak dava açma konusunda bir hak doğmuştur.

Mahkeme, ıslah araçlarının, başvurunun sadece Hukuk Mahkemesi'ne başvurmak için süre sınırının yeniden açılmasına ilişkin bir açıklık sağladığını belirtmiştir. Hukuk mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi eğer başvurunun talebini kabul etmiş olsalardı, Y'nin kızı olmadığına ilişkin meşru nedenleri bulunan başvurunun menfaatlerini yeterince koruyabilecekler ve yasal karineye direnme konusunda bir istek sergileyeceklerdi.

Mahkeme, başvurunun babalık davası için hukuki yola başvurmasına ilişkin bu derece radikal sınırlamaların olmasının "demokratik toplumda" gerekliliği konusunda ikna olmamıştır. Mahkeme, başvurunun kızı olmasına ilişkin Y'nin "sosyal gerçekliği" ile bağlantılı olası menfaati, başvurunun sunduğu delillerle Y'nin kendisinden olmadığına ilişkin iddialarına göre babalığı reddetmek konusunda en azından bir fırsata sahip olmasına ilişkin meşru hakkından daha ağır basmadığını belirtmiştir.

Mahkeme, başvuruçunun babalık hakkından feragat etmesine izin verilmemesinin güdülen meşru amaçla orantılı olmadığını düşünmektedir. Mahkeme, aile ilişkileri konusunda hukuki kesinliğin korunmasına ilişkin genel menfaat ile başvuruçunun biyolojik deliller ışığında babalığına ilişkin hukuki öngörüye sahip olma hakkı arasında adil bir denge kurulamadığını belirtmiştir. Bu nedenle, yerel yetkililer başvuruçunun sahip olduğu aile ve özel hayata saygı hakkını koruma konusunda başarısız olmuşlar ve 8. maddenin ihlali oluşmuştur.

6(1). Madde ve 8. Madde ile Bağlantılı Olarak 14. Madde

Mahkeme, diğer menfaati olan kişilere uygulanmayan süre sınırlamalarının babalığa ilişkin dava açma konusunda hareket eden başvuruçuya uygulandığını tespit etmiştir. Mahkeme, oldukça katı bir şekilde uygulanan süre sınırlamalarının, diğer kişilerin kullandığı ancak Anayasa Mahkemesi'nin başvuruçuya yönelik istisna hakkı vermediği karar sonucunda 6. ve 8. maddede bulunan ve hala mevcut olan haklarını kullanmasını engellediğini tespit etmiştir.

Bu nedenle 6(1). ve 8. maddeler ile bağlantılı olarak 14. maddenin de ihlali mevcuttur.

VIII. BÖLÜM

TÜRKİYE İÇ HUKUKUNDA AYRIMCILIK MEVZUATI

LOZAN SULH MUAHEDENAMESİ (LOZAN BARIŞ ANLAŞMASI)

(37-45 maddeler)

FASIL III.

Akalliyetlerin himayesi

MADDE 37

Türkiye, 38'den 44'e kadar olan maddelerde musarrah ahkâmın kavanini asliye şeklinde tanınmasını ve hiçbir kanun, hiçbir nizam ve hiçbir muamelei resmiyenin bu ahkâma münafi veya muanz olmamasını ve hiçbir kanun, hiçbir nizam ve hiçbir muamelei resmiyenin ahkâmı mezkureye ihrazi tefevvuk etmemesini taahhüt eder.

MADDE 38

Türkiye Hükûmeti, tevellüt, milliyet, lisan, ırk veya din tefrik etmeksizin Türkiye ahalisinin kâf-fesine hayat ve hürriyetlerince himayei tamme ve kâmile bahşetmeği taahhüt eyler.

Türkiye'nin bütün ahalişi intizami âm ve adabi umumiye ile gayri kabili tell almayan her din, mezhep veya itikadin gerek umumî ve gerek hususî surette serbestii icrası hakkına malik olacaklardır. Gayrimüslim akalliyetler, bütün Türk tebaasına tatbik edilen ve Türkiye Hükûmeti tarafından müdafaai milliyeye veya intizamı âmın muhafazası için memleketin her tarafında veya bir kısmında ittihaz edilen tedabir mahfuz kalmak şartile serbestii seyrü sefer ve hicretten tamamile istifade eyleyeceklerdir.

MADDE 39

Gayrimüslim akalliyetlere mensup Türk tebaası, müslümanların istifade ettikleri aynı hukuku medeniye ve siyasiyeden istifade edeceklerdir.

Türkiye'nin bütün ahalişi, din tefrik edilmeksizin, kanun nazarında müsavi olacaklardır.

Din, itikat veya mezhep farkı, hiçbir Türk tebaasının hukuku medeniye ve siyasiyeden istifadesine ve bilhassa hidemati umumiyeye kabulüne, memuriyete ve meratibe nailiyetine veya muhtelif mesaliki ve sanayii icra etmesine bir mania teşkil etmeyecektir.

Herhangi Türkiye tebaasının gerek münasebatı hususiye veya ticariyede, gerek din, matbuat veya her nevi neşriyat hususunda ve gerek içtimaatı umumiyede herhangi bir lisanı serbestçe istimal etmesine karşı hiç bir kayıt vaz'edilmeyecektir. Lisanı resmî mevcut olmakla beraber, Türkçeden gayri lisan ile müttekellim bulunan Türk tebaasına, mehakimde kendi lisanlarını şifahî surette istimal edebilmeleri zımında teshilâtı münasebe ibraz olunacaktır.

MADDE 40

Gayrimüslim akalliyetlere mensup olan Türk tebaası hukukan ve fülen diğer Türk tebaaya tatbik edilen aynı muamele ve aynı teminattan müstefit olacaklar ve bilhassa, masrafları kendilerine ait olmak üzere her türlü müessesatı hayriye, diniye veya içtimaiyeyi, her türlü mektep ve sair müessesatı talim ve terbiyeyi tesis, idare ve murakabe etmek ve buralarda kendi lisanlarını serbestçe istimal ve âyini dinilerini serbestçe icra eylemek hususlarında müsavi bir hakka malik bulunacaklardır.

MADDE 41

Tedrisatı umumiyeye hususunda, Türkiye Hükûmeti gayrimüslim tebaanın mühim bir nisbet dahilinde mütemekkin oldukları şehirler ve kazalarda bu Türk tebaasının çocuklarının iptidai mekteplerde kendi lisanlar ile tahsil etmelerini temin zımında teshilâtı münasibe ibraz edecektir. Bu hüküm Türkiye Hükûmetinin mezkûr mekteplerde Türk lisanının tedrisini mecburî kılmama mâni olmayacaktır.

Gayrimüslim akalliyetlere mensup Türic tebaasının mühim nisbette mevcut oldukları şehirlerde veya kazalarda Devlet bütçesi, belediye veya sair bütçeler tarafından terbiye, din veya emri hayır maksadile varidatı umumiyeden tahsis edilecek mebalığden istifade ve tahsisat ifrazı hususunda mezkûr akalliyetler adilâne bir surette hissement olacaktırlar.

Mebalığı mezkûre alâkadar müessesatın sahibi salâhiyet mümessillerine tesviye edilecektir.

MADDE 42

Türkiye Hükûmeti gayrimüslim akalliyetlerin hukuku aile veya ahkâmı şahsiyeleri bahsinde bu mesailin mezkûr akalliyetlerin örf ve âdetlerinde hal ve fasledilmesine müsait her türlü ahkâm vaz'ına muvafakat eder.

İşbu ahkâm Türkiye Hükûmeti ile alâkadar akalliyetlerden her birinin müsavi miktarda mümessillerinden mürekkep hususî komisyonlar tarafından tanzim olunacaktır. İhtilâf vukuunda, Türkiye Hükûmeti ile Cemiyeti Akvam Meclisi bilittifak Avrupa hukukşinaslan meyarundan müntehap bir hakem alelhakem tayin edeceklerdir.

Türkiye Hükûmeti mezkûr akalliyetlere ait kiliselere, havralara, mezarlıklara ve sair müessesatı diniyeye her türlü himayeyi bahşeyemeği taahhüt eder. Aynı akalliyetlerin hali hazırda Türkiye'de mevcut olan evkafına ve müessesatı dini} ve hayriyelerine her türlü teshilât ve müsaadat ita olunacak ve Türkiye Hükûmeti yeni müessesatı diniye ve hayriye ihdası için bu kabîl sair müessesatı hususiyeye temin edilmiş olan teshilâtı lâzimededen hiçbirini diriğ etmeyecektir.

MADDE 43

Gayrimüslim akalliyetlere mensup Türk tebaası, ahkâmı itikadiyelerine mugay veya dinî ayinlerini muhil herhangi bir muameleinin ifasma mecbur tutulmayı cakları gibi hafta tatilleri gününde mahkemelerde ispatı vücut etmekten veya hı hangi bir muamele kanuniye icrasından istinkâf ettiklerinden dolayı bunlan hiçbir haklan sakit olmayacaktır.

Maamafih bu hüküm, mezkûr Türk tebaasını intizâmı âmmenin muhafazası içi diğér herhangi Türk tebaasına tahmil edilen mecburiyetlerden azade kılmayacaktır.

MADDE 44

Türkiye, iş bu Faslan yukarıki maddelerinin Türkiye'nin gayrimüslim akalliyelerine teallük ettiğî mertebede mezkûr maddeler ahkâmının beynelmilel met faati hâiz taahhüdât teşkil etmelerini ve Cemiyeti Akvam'ın kefaleti altın vaz'edilmelerini kabul eyler. İş bu ahkâm Cemiyeti Akvam Meclisi'ni ekseriyetinin muvafakati olmaksızın tadil edilemeyeceklerdir. Britanya İmpan torluğu, Fransa, İtalya ve Japonya, Cemiyeti Akvam Meclisi ekseriyeti tarafından iş bu mevât hakkında usulü dairesinde kabul edilecek olan her türlü tadilâtı rec detmemeğî muahedei hazıra ile taahhüt eylerler.

Türkiye, Cemiyeti Akvam Meclisi âzasından her birinin bu taahhüddattan hc hangi birine karşı vuku bulan tecavüzü veya tecavüz tehdidini Meclis'in naza dikkatine arza salâhiyettar olacağı ve Meclis'in icabı hale göre münasip ve müessir telâkki edilecek bir sureti hareket ittihaz ve talimat ita edebileceğini kabul eder.

Bundan başka Türkiye, iş bu maddelere mütedair hukuku veya fülü mesailde Türkiye Hükûmetile vazülimza diğér Devletlerden herhangi biri veya Cemiyeti Akvam Meclisi âzasından herhangi diğér bir

Devlet beyninde ihtilâfi efkâr vuku l;eldiği takdirde iş bu ihtilâfın, Cemiyeti Akvam Ahitnamesi nin 14'ncü maddeı mefadına nazaran beynelmilel mahiyeti haiz bir ihtilâf gibi telâkkı edilmesini kabı eyler. Türkiye Hükûmeti bu kabilden olan herhangi ihtilâfın, diğler taraf talep ettii takdirde Beynelmilel Adalet Mahkemei Daimesine tevdüni kabul eder. Mahkeme Daimenin karar kabili istinaf olmayıp Cemiyeti Akvam Ahitnamesi nin onüçünc maddesi mucibince verilmiş bir kararın kuvvet ve hükmünün aynını haiz olacaktı:

MADDE 45

İş bu Fasıı ahkâmı ile Türkiye'nin gayrimüslim akalliyetleri hakkında tamna: fiukuk, Yunanistan tarafından dahi kendi arazisinde bulunan müslüma: akalliyet hakkında tanınmıştır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI

(Kurucu Mecliste Kabul Tarihi : 18.10.1982; Halkoyuna Sunulmak Üzere Tasarının Resmî Gazetede İlanı: 20.10.1982-17844; Kanununun Halkoyu ile Kabul Tarihi: 7.11.1982; Halkoyu Sonucununun Yayımlandığı Resmî Gazete Tarihi: 9.11.1982-17863 Mükerrer)

Kanun No. : 2709 Kabul Tarihi : 7.11.1982

BİRİNCİ KISIM

Genel Esaslar

X. Kanun önünde eşitlik

MADDE 10. – Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

(Ek: 7.5.2004-5170/1 md.)Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

İKİNCİ KISIM

Temel Haklar ve Ödevler

İKİNCİ BÖLÜM

Kişinin Hakları ve Ödevleri

II. Zorla çalıştırma yasağı

MADDE 18. – Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır.

Şekil ve şartları kanunla düzenlenmek üzere hükümlülük veya tutukluluk süreleri içindeki çalıştırmalar; olağanüstü hallerde vatandaşlardan istenecek hizmetler; ülke ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda öngörülen vatandaşlık ödevi niteliğindeki beden ve fikir çalışmaları, zorla çalıştırma sayılmaz.

VI. Din ve vicdan hürriyeti

MADDE 24. – Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

14 üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dinî âyin ve törenler serbesttir.

Kimse, ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta-öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır.

Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.

VII. Düşünce ve kanaat hürriyeti

MADDE 25. – Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir.

Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler

II. Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi

MADDE 42. – Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.

Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.

İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.

Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.

Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tâbi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası anlaşma hükümleri saklıdır.

V. Çalışma ile ilgili hükümler

B. Çalışma şartları ve dinlenme hakkı

MADDE 50. – Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz.

Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Siyasî Haklar ve Ödevler

IV. Kamu hizmetlerine girme hakkı

A. Hizmete girme

MADDE 70. – Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir.

Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez.

TÜRK CEZA KANUNU**Kanun No. 5237****Kabul Tarihi : 26.9.2004****BİRİNCİ KİTAP****Genel Hükümler****BİRİNCİ KISIM****Temel İlkeler, Tanımlar ve Uygulama Alanı***BİRİNCİ BÖLÜM**Temel İlkeler ve Tanımlar***Adalet ve kanun önünde eşitlik ilkesi**

MADDE 3. - (1) Suç işleyen kişi hakkında işlenen fiilin ağırlığıyla orantılı ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunur.

(2) Ceza Kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, millî veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaz.

İKİNCİ KİTAP**Özel Hükümler****BİRİNCİ KISIM****Uluslararası Suçlar***BİRİNCİ BÖLÜM**Soykırım ve İnsanlığa Karşı Suçlar***Soykırım**

MADDE 76. - (1) Bir plânın icrası suretiyle, millî, etnik, ırkî veya dinî bir grubun tamamen veya kısmen yok edilmesi maksadıyla, bu grupların üyelerine karşı aşağıdaki fiillerden birinin işlenmesi, soykırım suçunu oluşturur:

- a) Kasten öldürme.
- b) Kişilerin bedensel veya ruhsal bütünlüklerine ağır zarar verme.
- c) Grubun, tamamen veya kısmen yok edilmesi sonucunu doğuracak koşullarda yaşamaya zorlanması.
- d) Grup içinde doğumlara engel olmaya yönelik tedbirlerin alınması.
- e) Gruba ait çocukların bir başka gruba zorla nakledilmesi.

(2) Soykırım suçu failine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilir. Ancak, soykırım kapsamında işlenen kasten öldürme ve kasten yaralama suçları açısından, belirlenen mağdur sayısınınca gerçek içtima hükümleri uygulanır.

(3) Bu suçlardan dolayı tüzel kişiler hakkında da güvenlik tedbirine hükmolunur.

(4) Bu suçlardan dolayı zamanaşımı işlemez.

İnsanlığa karşı suçlar

MADDE 77. - (1) Aşağıdaki fiillerin, siyasal, felsefî, ırkî veya dinî saiklerle toplumun bir kesimine karşı bir plân doğrultusunda sistemli olarak işlenmesi, insanlığa karşı suç oluşturur:

- a) Kasten öldürme.
- b) Kasten yaralama.
- c) İşkence, eziyet veya köleleştirme.
- d) Kişi hürriyetinden yoksun kılma.
- e) Bilimsel deneylere tâbi kılma.
- f) Cinsel saldırıda bulunma, çocukların cinsel istismarı.
- g) Zorla hamile bırakma.
- h) Zorla fuhşa sevk etme.

(2) Birinci fıkranın (a) bendindeki fiilin işlenmesi halinde, fail hakkında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına; diğer bentlerde tanımlanan fiillerin işlenmesi halinde ise, sekiz yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur. Ancak, birinci fıkranın (a) ve (b) bentleri kapsamında işlenen kasten öldürme ve kasten yaralama suçları açısından, belirlenen mağdur sayısınınca gerçek içtima hükümleri uygulanır.

(3) Bu suçlardan dolayı tüzel kişiler hakkında da güvenlik tedbirine hükmolunur.

(4) Bu suçlardan dolayı zamanaşımı işlemez.

Örgüt

MADDE 78. - (1) Yukarıdaki maddelerde yazılı suçları işlemek maksadıyla örgüt kuran veya yöneten kişi, on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu örgütlere üye olanlara beş yıldan on yıla kadar hapis cezası verilir.

(2) Bu suçlardan dolayı tüzel kişiler hakkında da güvenlik tedbirine hükmolunur.

(3) Bu suçlardan dolayı zamanaşımı işlemez.

İKİNCİ BÖLÜM

Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti

Göçmen kaçakçılığı

MADDE 79. - (1) Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddî menfaat elde etmek maksadıyla, yasal olmayan yollardan;

- a) Bir yabancıyı ülkeye sokan veya ülkede kalmasına imkân sağlayan,
- b) Türk vatandaşı veya yabancıнын yurt dışına çıkmasına imkân sağlayan,

Kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır.

(2) Bu suçun bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, verilecek cezalar yarı oranında artırılır.

(3) Bu suçun bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

İnsan ticareti

MADDE 80. - (1) Zorla çalıştırmak veya hizmet ettirmek, esarete veya benzerî uygulamalara tâbi kılmak, vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya

çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri tedarik eden, kaçıran, bir yerden başka bir yere götüren veya sevk eden, barındıran kimseye sekiz yıldan oniki yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adli para cezası verilir.

(2) Birinci fıkrada belirtilen amaçlarla girişilen ve suçu oluşturan fiiller var olduğu takdirde, mağdurun rızası geçersizdir.

(3) Onsekiz yaşını doldurmamış olanların birinci fıkrada belirtilen maksatlarla tedarik edilmeleri, kaçırılmaları, bir yerden diğer bir yere götürülmeleri veya sevk edilmeleri veya barındırılmaları hâllerinde suça ait araç fiillerden hiçbirine başvurulmuş olmasa da faile birinci fıkrada belirtilen cezalar verilir.

(4) Bu suçlardan dolayı tüzel kişiler hakkında da güvenlik tedbirine hükmolunur.

İKİNCİ KISIM

Kişilere Karşı Suçlar

ALTINCI BÖLÜM

Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar

Cinsel saldırı

MADDE 102. - (1) Cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığını ihlâl eden kişi, mağdurun şikâyeti üzerine, iki yıldan yedi yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Fiilin vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle işlenmesi durumunda, yedi yıldan oniki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Bu fiilin eşe karşı işlenmesi hâlinde, soruşturma ve kovuşturmanın yapılması mağdurun şikâyetine bağlıdır.

(3) Suçun;

- a) Beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı,
- b) Kamu görevinin veya hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle,
- c) Üçüncü derece dahil kan veya kayın hısımlığı ilişkisi içinde bulunan bir kişiye karşı,
- d) Silâhla veya birden fazla kişi tarafından birlikte,

İşlenmesi hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilen cezalar yarı oranında artırılır.

(4) Suçun işlenmesi sırasında mağdurun direncinin kırılmasını sağlayacak ölçünün ötesinde cebir kullanılması durumunda kişi ayrıca kasten yaralama suçundan dolayı cezalandırılır.

(5) Suçun sonucunda mağdurun beden veya ruh sağlığının bozulması hâlinde, on yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur.

(6) Suç sonucu mağdurun bitkisel hayata girmesi veya ölümü hâlinde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur.

Çocukların cinsel istismarı

MADDE 103. - (1) Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismar deyiminden;

- a) Onbeş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamayan yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış,
- b) Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar,

Anlaşılır.

(2) Cinsel istismarın vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, sekiz yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(3) Cinsel istismarın üstsoy, ikinci veya üçüncü derecede kan hısmı, üvey baba, evlat edinen, vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, sağlık hizmeti veren veya koruma ve gözetim yükümlülüğü bulunan diğer kişiler tarafından ya da hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle gerçekleştirilmesi hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(4) Cinsel istismarın, birinci fıkranın (a) bendindeki çocuklara karşı cebir veya tehdit kullanmak suretiyle gerçekleştirilmesi hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(5) Cinsel istismar için başvurulmuş cebir ve şiddetin kasten yaralama suçunun ağır neticelerine neden olması hâlinde, ayrıca kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

(6) Suçun sonucunda mağdurun beden veya ruh sağlığının bozulması hâlinde, onbeş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur.

(7) Suçun mağdurun bitkisel hayata girmesine veya ölümüne neden olması durumunda, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur.

Reşit olmayanla cinsel ilişki

MADDE 104. - (1) Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, onbeş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Fail mağdurdan beş yaştan daha büyük ise, şikâyet koşulu aranmaksızın, cezası iki kat artırılır.

Cinsel taciz

MADDE 105. - (1) Bir kimseyi cinsel amaçlı olarak taciz eden kişi hakkında, mağdurun şikâyeti üzerine, üç aydan iki yıla kadar hapis cezasına veya adlî para cezasına hükmolunur.

(2) Bu fiiller, hiyerarşi veya hizmet ilişkisinden kaynaklanan nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle ya da aynı işyerinde çalışmanın sağladığı kolaylıktan yararlanılarak işlendiği takdirde, yukarıdaki fıkraya göre verilecek ceza yarı oranında artırılır. Bu fiil nedeniyle mağdur işi terk etmek mecburiyetinde kalmış ise, verilecek ceza bir yıldan az olamaz.

YEDİNCİ BÖLÜM

Hürriyete Karşı Suçlar

İnanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme

MADDE 115. - (1) Cebir veya tehdit kullanarak, bir kimseyi dinî, siyasi, sosyal, felsefi inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya veya değiştirmeye zorlayan ya da bunları açıklamaktan, yaymaktan meneden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Dinî ibadet ve ayinlerin toplu olarak yapılmasının, cebir veya tehdit kullanılarak ya da hukuka aykırı başka bir davranışla engellenmesi hâlinde, yukarıdaki fıkraya göre ceza verilir.

İş ve çalışma hürriyetinin ihlâli

MADDE 117. - (1) Cebir veya tehdit kullanarak ya da hukuka aykırı başka bir davranışla, iş ve çalışma hürriyetini ihlâl eden kişiye, mağdurun şikâyeti hâlinde, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası verilir.

(2) Çaresizliğini, kimsesizliğini ve bağıllığını sömürmek suretiyle kişi veya kişileri ücretsiz olarak veya sağladığı hizmet ile açık bir şekilde orantısız düşük bir ücretle çalıştıran veya bu durumda bulunan kişiyi, insan onuru ile bağdaşmayacak çalışma ve konaklama koşullarına tâbi kılan kimseye altı aydan üç yıla kadar hapis veya yüz günden az olmamak üzere adlî para cezası verilir.

(3) Yukarıdaki fıkrafta belirtilen durumlara düşürmek üzere bir kimseyi tedarik veya sevk veya bir yerden diğer bir yere nakleden kişiye de aynı ceza verilir.

(4) Cebir veya tehdit kullanarak, işçiyi veya işverenlerini ücretleri azaltıp çoğaltmaya veya evvelce kabul edilenlerden başka koşullar altında anlaşmalar kabulüne zorlayan ya da bir işin durmasına, sona ermesine veya durmanın devamına neden olan kişiye altı aydan üç yıla kadar hapis cezası verilir.

Ortak hüküm

MADDE 119. - (1) Eğitim ve öğretimin engellenmesi, kamu kurumu veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının faaliyetlerinin engellenmesi, siyasî hakların kullanılmasının engellenmesi, inanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme, konut dokunulmazlığının ihlali ile iş ve çalışma hürriyetinin ihlali suçlarının;

a) Silâhla,

b) Kişinin kendisini tanınmayacak bir hâle koyması suretiyle, imzasız mektupla veya özel işaretle,

c) Birden fazla kişi tarafından birlikte,

d) Var olan veya var sayılan suç örgütlerinin oluşturdukları korkutucu güçten yararlanılarak,

e) Kamu görevinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle,

İşlenmesi hâlinde, verilecek ceza bir kat artırılır.

(2) Bu suçların işlenmesi sırasında kasten yaralama suçunun neticesi sebebiyle ağırlaşmış hâllerinin gerçekleşmesi durumunda, ayrıca kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

Ayrımcılık

MADDE 122. - (1) Kişiler arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yaparak;

a) Bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya bir hizmetin icrasını veya hizmetten yararlanılmasını engelleyen veya kişinin işe alınmasını veya alınmamasını yukarıda sayılan hâllerden birine bağlayan,

b) Besin maddelerini vermeyen veya kamuya arz edilmiş bir hizmeti yapmayı reddeden,

c) Kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını engelleyen,

Kimse hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası verilir.

**ÖZÜRLÜLER VE BAZI KANUN VE KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELERDE
DEĞİŞİKLİK YAPILMASI HAKKINDA KANUN**

Kanun No. 5378

Kabul Tarihi: 1.7.2005

(...)

Tanımlar

MADDE 3.- Bu Kanunun uygulanmasında;

h) Rehabilitasyon: Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle oluşan özürlü ortadan kaldırmak veya özürsüzlüğün etkilerini mümkün olan en az düzeye indirmek, özürsüzlüye yeniden fiziksel, zihinsel, psikolojik, ruhsal, sosyal, meslekî ve ekonomik yararlılık alanlarında başarabileceği en üst düzeyde yetenekler kazandırarak; evinde, işinde ve sosyal yaşamında kendine ve topluma yeterli olabilmesi ve özürsüzlüğün toplum ile bütünleşmesi, ayrımcılığa karşı tüm tedbirlerin alınması amacıyla verilen koruyucu, tıbbî, meslekî, eğitsel, rekreasyonel ve psiko-sosyal hizmetler bütünü,

Genel esaslar

MADDE 4.- Bu Kanun kapsamında bulunan hizmetlerin yerine getirilmesinde aşağıdaki esaslara uyulur:

a) Devlet, insan onur ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde, özürsüzlülerin ve özürsüzlüğün her tür istismarına karşı sosyal politikalar geliştirir. Özürsüzlüler aleyhine ayrımcılık yapılamaz; ayrımcılıkla mücadele özürsüzlüğe yönelik politikaların temel esasıdır.

(...)

İstihdam

MADDE 14.- İşe alımda; iş seçiminden, başvuru formları, seçim süreci, teknik değerlendirme, önerilen çalışma süreleri ve şartlarına kadar olan safhaların hiçbirinde özürsüzlülerin aleyhine ayrımcı uygulamalarda bulunulamaz.

Çalışan özürsüzlülerin aleyhinde sonuç doğuracak şekilde, özürsüzlüyle ilgili olarak diğer kişilerden farklı muamelede bulunulamaz.

Çalışan veya iş başvurusunda bulunan özürsüzlülerin karşılaşılabileceği engel ve güçlükleri azaltmaya veya ortadan kaldırmaya yönelik istihdam süreçlerindeki önlemlerin alınması ve işyerinde fiziksel düzenlemelerin bu konuda görev, yetki ve sorumluluğu bulunan kurum ve kuruluşlar ile işyerleri tarafından yapılması zorunludur. Özürsüzlük durumları sebebiyle işgücü piyasasına kazandırılmaları güç olan özürsüzlülerin istihdamı, öncelikle korumalı işyerleri aracılığıyla sağlanır.

Korumalı işyerleriyle ilgili usûl ve esaslar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Özürsüzlüler İdaresi Başkanlığınca müştereken çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

İŞ KANUNU**Kanun No: 4857****Kabul Tarihi: 22.5.2003****Resmi Gazete Yayımlı Tarih ve Sayısı: 10.6.2003 - 25134****Eşit davranma ilkesi**

MADDE 5. - İş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz.

İşveren, esaslı sebepler olmadıkça tam süreli çalışan işçi karşısında kısmî süreli çalışan işçiye, belirsiz süreli çalışan işçi karşısında belirli süreli çalışan işçiye farklı işlem yapamaz.

İşveren, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapamaz.

Aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret kararlaştırılmaz.

İşçinin cinsiyeti nedeniyle özel koruyucu hükümlerin uygulanması, daha düşük bir ücretin uygulanmasını haklı kılmaz.

İş ilişkisinde veya sona ermesinde yukarıdaki fıkra hükümlerine aykırı davranıldığında işçi, dört aya kadar ücreti tutarındaki uygun bir tazminattan başka yoksun bırakıldığı haklarını da talep edebilir. 2821 sayılı Sendikalar Kanununun 31 inci maddesi hükümleri saklıdır.

20 nci madde hükümleri saklı kalmak üzere işverenin yukarıdaki fıkra hükümlerine aykırı davrandığını işçi ispat etmekle yükümlüdür. Ancak, işçi bir ihlalin varlığı ihtimalini güçlü bir biçimde gösteren bir durumu ortaya koyduğunda, işveren böyle bir ihlalin mevcut olmadığını ispat etmekle yükümlü olur.

Fesih bildirimine itiraz ve usulü

MADDE 20. - İş sözleşmesi feshedilen işçi, fesih bildiriminde sebep gösterilmediği veya gösterilen sebebin geçerli bir sebep olmadığı iddiası ile fesih bildiriminden itibaren bir ay içinde iş mahkemesinde dava açabilir. Toplu iş sözleşmesinde hüküm varsa veya taraflar anlaşılırsa uyuşmazlık aynı sürede özel hakeme götürülür.

Feshin geçerli bir sebebe dayandığını ispat yükümlülüğü işverene aittir. İşçi, feshin başka bir sebebe dayandığını iddia ettiği takdirde, bu iddiasını ispatla yükümlüdür.

Dava seri muhakeme usulüne göre iki ay içinde sonuçlandırılır. Mahkemece verilen kararın temyizi halinde, Yargıtay bir ay içinde kesin olarak karar verir.

Özel hakemin oluşumu, çalışma esas ve usulleri çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

SENDİKALAR KANUNU**Kanun Numarası:** 2821**Kabul Tarihi:** 5/5/1983**Yayımlandığı R. Gazete:** Tarih:7/5/1983 Sayı:18040**Yayımlandığı Düstur:** Tertip: 5 Cilt: 22 Sayfa: 316**SENDİKAYA ÜYE OLUP OLMAMA HÜRRİYETİNİN TEMİNATI:**

Madde 31 - İşçilerin işe alınmaları, belli bir sendikaya girmeleri veya girmemeleri veya belli bir sendikadaki üyeliği muhafaza veya üyelikten istifa etmeleri veya sendikaya girmeleri veya girmemeleri şartına bağlı tutulamaz.

Toplu iş sözleşmelerine ve hizmet akitlerine bu hükme aykırı kayıtlar konulamaz.

İşveren, bir sendikaya üye olan işçilerle sendika üyesi olmayan işçiler veya ayrı sendikalara üye olan işçiler arasında, işin sevk ve dağıtımında, işçinin mesleki ilerlemesinde, işçinin ücret, ikramiye ve primlerinde, sosyal yardım ve disiplin hükümlerinde ve diğer hususlara ilişkin hükümlerin uygulanması veya çalıştırmaya son verilmesi bakımından herhangi bir ayırım yapamaz.

Ücret, ikramiye, prim ve paraya ilişkin sosyal yardım konularında toplu iş sözleşmesi hükümleri saklıdır.

(Değişik fıkra: 25/05/1988 - 3449/8. md.) İşçiler, sendikaya üye olmaları veya olmamaları, iş saatleri dışında veya işverenin rızası ile iş saatleri içinde, işçi sendika veya konfederasyonlarının faaliyetlerine katılmalarından dolayı işten çıkarılamaz veya herhangi bir nedenle farklı muameleye tabi tutulamazlar.

(Değişik fıkra: 09/08/2002 - 4773 S.K./10. md.) İşverenin, hizmet akdinin feshi dışında, üçüncü ve beşinci fıkra hükümlerine aykırı hareket etmesi halinde, işçinin bir yıllık ücret tutarından az olmamak üzere tazminata hükmedilir. Sendika üyeliği veya sendikal faaliyetlerden dolayı hizmet akdinin feshi halinde ise, İş Kanununun 18, 19, 20 ve 21 inci madde hükümleri uygulanır. Ancak, İş Kanununun 21 inci maddesinin birinci fıkrası uyarınca ödenecek tazminat işçinin bir yıllık ücret tutarından az olamaz.

(Ek fıkra: 09/08/2002 - 4773 S.K./10. md.) 854 sayılı Deniz İş Kanunu, 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun ile 818 sayılı Borçlar Kanununa tâbi olan işçiler ve tarımdan sayılan işlerde çalışanlar ile İş Kanununun 18 inci maddesinin birinci fıkrası uyarınca, aynı Kanunun 13/A, 13/B, 13/C, 13/D ve 13/E maddelerinin uygulanma alanı dışında kalan işçinin sendika üyeliği veya sendikal faaliyetlerden dolayı hizmet akdinin feshi iddiası ile açacağı davada, ispat yükümlülüğü işverende olmak üzere 5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanununun genel hükümleri uygulanır.

İşçiye ödenecek tazminat miktarı için, altıncı fıkra hükmü esas alınır.

(Ek fıkra: 09/08/2002 - 4773 S.K./10. md.) İşçinin iş kanunları ve diğer kanunlara göre haiz olduğu bütün hakları saklıdır.

EKLER

İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ

(...)

Madde 1- Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.

Madde 2- Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca, ister bağımsız olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse hakkında, uyruğunda bulunduğu devlet veya ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.

(...)

Madde 4- Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz, kölelik ve köle ticareti her türlü biçimde yasaktır.

(...)

Madde 7- Herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasanın korunmasından eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir. Herkesin bu Bildirgeye aykırı her türlü ayırım gözetici işleme karşı ve böyle işlemler için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.

(...)

Madde 16- 1. Yetişkin her erkeğin ve kadının , ırk, yurttaşlık veya din bakımlarından herhangi bir kısıtlamaya uğramaksızın evlenme ve aile kurmaya hakkı vardır.

2. Evlenme sözleşmesi, ancak evleneceklerin özgür ve tam iradeleriyle yapılır.

3. Aile, toplumun, doğal ve temel unsurudur, toplum ve devlet tarafından korunur.

(...)

Madde 18- Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir.

(...)

Madde 21- 1. Herkes, doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığı ile ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahiptir.

2. Herkesin ülkesinin kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanma hakkı vardır.

3. Halkın iradesi hükümet otoritesinin temelidir. Bu irade, gizli veya serbestliği sağlayacak benzeri bir yöntemle genel ve eşit oy verme yoluyla yapılacak ve belirli aralıklarla tekrarlanacak dürüst seçimlerle belirlenir.

(...)

Madde 23- 1. Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.

2. Herkesin, herhangi bir ayırım gözetmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı vardır.

3. Herkesin kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gerekirse her türlü sosyal koruma önlemleriyle desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır.

4. Herkesin çıkarını korumak için sendika kurma veya sendikaya üye olma hakkı vardır.

(...)

Madde 26- 1. Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yüksek öğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır.

2. Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirilmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.

3. Çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmek, öncelikle ana ve babanın hakkıdır.

(...)

BM KİŞİSEL SİYASAL HAKLAR SÖZLEŞMESİ

(...)

II. BÖLÜM**GENEL HÜKÜMLER****2. Madde****Sözleşmenin iç hukukta uygulanması ve ayrımcılık yasağı**

1. Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet, bu Sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler için güvence altına almayı bu ve haklara saygı göstermeyi taahhüt eder.

2. Sözleşmede tanınan hakları kendi mevzuatında veya uygulamasında henüz tanımamış olup da bu Sözleşmeye Taraf Devletler, kendi anayasal usullerine ve bu Sözleşmenin hükümlerine uygun olarak, Sözleşmede tanınan hakları uygulamaya geçirmek için gerekli olan tedbirleri veya diğer önlemleri almayı taahhüt ederler.

3. Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet şu taahhütlerde bulunur:

a) Bu Sözleşmede tanınan hakları veya özgürlükleri ihlal edilenlere, ihlal fiili resmi sıfatlarıyla hareket eden kişilerden başka kimseler tarafından işlense dahi, etkili bir hukuki yola başvurma hakkı sağlamak;

b) Bu tür bir hukuki yola başvurmak isteyen kişinin hakkının yetkili yargısal, idari ve yasama organları veya Devletin hukuk sisteminin öngördüğü başka bir yetkili makamı tarafından karara bağlanmasını sağlamak ve yargısal hukuki yollara başvurma imkanını geliştirmek;

c) Bu gibi hukuki yolların tanınması halinde, yetkili makamlar tarafından bu hukuki yolların işletilmesini sağlamak.

3. Madde**Cinsiyet eşitliği**

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşmede yer alan bütün kişisel ve siyasal hakların kullanılmasında eşit haklar sağlamayı taahhüt eder.

(...)

III. BÖLÜM**MADDİ HAKLAR**

(...)

8. Madde**Kölelik yasağı**

1. Hiç kimse köle olarak tutulamaz; her türlü kölelik ve köle ticareti yasaktır.

2. Hiç kimse kul olarak tutulamaz.

3.

a) Hiç kimse zorla çalıştırılmaz veya zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz;

b) Bu fıkranın a) bendi, bir suça karşılık hapisle birlikte ağır işte çalıştırma cezasının verilebildiği ülkelerde, yetkili bir mahkeme tarafından böyle bir cezanın verilmesi sonucunda ağır işte çalıştırmayı engelleyici sayılamaz;

c) Aşağıdaki haller, bu fıkra bakımından “zorla çalıştırma veya zorunlu çalışma” sayılmaz:

(i) Bir mahkemenin hukuka uygun bir kararının sonucu olarak hapsedilen bir kimseden veya böyle bir hapislikten şartla salıverilmiş bir kimseden şartla tahliye süre için normal olarak istenen ve b) bendi kapsamına girmeyen bir iş veya hizmet;

(ii) Askeri nitelikteki bir hizmet ve inanç nedeniyle askerlik hizmetine katılmama hakkının tanındığı ülkelerde vicdani redcilerden hukuken yerine getirmeleri istenen bir kamu hizmeti;

(iii) Toplumun yaşamını veya iyiliğini tehdit eden olağanüstü bir durum veya felaket halinde yapılması emredilen bir hizmet;

(iv) Normal vatandaşlık yükümlülüklerinin bir parçasını oluşturan bir iş veya hizmet.

(...)

18. Madde

Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü

1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kendi tercihiyle bir dini kabul etme veya bir inanca sahip olma özgürlüğü ile, tek başına veya başkalarıyla birlikte toplu bir biçimde, aleni veya özel olarak, dinini veya inancını ibadet, uygulama, öğretim şeklinde açığa vurma özgürlüğünü de içerir.

2. Hiç kimse, kendi tercihi olan bir dini kabul etme veya inanca sahip olma özgürlüğünü zayıflatacak bir zorlamaya tabi tutulamaz.

3. Bir kimsenin dinini veya inancını açığa vurma özgürlüğü ancak kamu güvenliği, kamu düzeni, sağlık veya ahlak veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak amacıyla, hukuken öngörülen ve demokratik bir toplumda gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir.

4. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, anne-babalar ile, mümkünse vasilerin kendi inançlarına uygun biçimde çocuklarına din ve ahlak eğitimi verilmesini isteme özgürlüğüne saygı göstermeyi taahhüt ederler.

(...)

20. Madde

Savaş propagandası ve düşmanlığı savunma yasağı

1. Her türlü savaş propagandası hukuk tarafından yasaklanır.

2. Ayrımcılığa, kin ve nefrete veya şiddete tahrik eden herhangi bir ulusal, ırksal veya dinsel düşmanlığın savunulması hukuk tarafından yasaklanır.

(...)

26. Madde

Hukuk önünde eşitlik

Herkes, hukuk önünde eşittir ve hiç bir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın hukuk tarafından eşit olarak korunma hakkına sahiptir. Hukuk bu alanda her türlü ayrımcılığı yasaklar ve herkese ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir fikir, ulusal veya toplumsal köken, milliyet, doğum veya başka bir statü ile yapılan ayrımcılığa karşı etkili ve eşit koruma sağlar.

27. Madde

Azınlıkların korunması

Etnik, dinsel veya dilsel azınlıkların bulunduğu bir Devlette, böyle bir azınlığa mensup bulunan kişiler grubun diğer yeleri ile birlikte toplu olarak kendi kültürel haklarını kullanma, kendi dinlerinin gereği ibadeti etme ve uygulama veya kendi dillerini kullanma hakları engellenmez.

(...)

BM EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR SÖZLEŞMESİ

(...)

II. BÖLÜM

GENEL HÜKÜMLER

2. Madde

Sözleşmenin iç hukukta uygulanması ve ayrımcılık yasağı

1. Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet, gerek kendi başına ve gerekse uluslararası alanda özellikle ekonomik ve teknik yardım ve işbirliği vasıtasıyla bu Sözleşmede tanınan hakları mevcut kaynakları ölçüsünde giderek artan bir şekilde tam olarak gerçekleştirmek için, özellikle yasal tedbirlerin alınması da dahil, gerekli her türlü tedbiri almayı taahhüt eder.

2. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşmede beyan edilen hakların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum gibi her hangi bir statüye göre ayrımcılık yapılmaksızın kullanılmasını güvence altına almayı taahhüt ederler.

3. Gelişmekte olan ülkeler, insan haklarını ve ulusal ekonomik durumlarını dikkate alarak, bu Sözleşmede tanınan ekonomik hakları vatandaş olmayan kişilere hangi ölçüde tanıyacaklarına karar verebilirler.

3. Madde

Cinsiyet eşitliği

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşmede yer alan bütün ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanılmasında erkeklere ve kadınlara eşit haklar sağlamayı taahhüt eder.

(...)

III. BÖLÜM

MADDİ HAKLAR

(...)

7. Madde

Adil ve uygun işte çalışma şartları

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler herkese adil ve elverişli şartlarda çalışma hakkı tanır. Bu şartlar aşağıdaki hakları güvence altına alır:

a) Bütün çalışanlara sağlanan asgari bir gelir ile birlikte en azından:

i) Hiç bir ayrıma tabi tutulmaksızın özellikle kadınların erkeklerin çalışma şartlarından daha alt düzeyde olmayan şartlarda çalışmalarını güvence altına alınarak, eşit işe eşit ve adil ücret;
ii) bu Sözleşmenin hükümlerine uygun olarak, kendisi ve ailesi için nezih bir yaşam;

b) Güvenli ve sağlıklı çalışma şartları;

e) Herkesin işinde daha yüksek mevkilere atanma sırasında, kıdem ve ehliyetten başka bir ölçüye tabi olmaksızın, eşit imkanlar;

d) Dinlenme, çalışma arası, çalışma saatlerinin makul ölçüde sınırlandırılması ile ücretli yıllık izin ve resmi tatillerde ücret verilmesi.

(...)

13. Madde

Eğitim hakkı

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkese eğitim hakkı tanır. Sözleşmeciler Devletler, eğitimin insan kişiliğinin ve onurunun tam olarak gelişmesine ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmesine yönelik olarak verilmesi konusunda birleşirler. Devletler ayrıca herkesin özgürlükçü topluma etkili bir biçimde katılmasını sağlayacak, bütün uluslar ile bütün ırksal, etnik ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirecek ve Birleşmiş Milletlerin barışın korunması için yaptığı faaliyetlerini ilerletecek bir eğitim verilmesi konusunda anlaşılırlar.

2. Bu Sözleşmeye Taraf olan Devletler eğitim hakkının tam olarak gerçekleşmesini sağlamak amacıyla, şu yükümlülükleri yerine getirir:

a) İlköğretim zorunludur ve herkese ücretsiz ilköğretim sağlanır;

b) Teknik ve mesleki eğitim de dahil ikinci eğitimin farklı türleri ve özellikle başlangıçta verilecek ücretsiz geliştirme eğitimi gibi her türlü uygun vasıtalarla, kural olarak herkesin girmesine ve yararlanmasına açık duruma getirilir.

c) Yüksek öğrenim, özellikle başlangıçta verilecek ücretsiz geliştirme eğitimi gibi her türlü uygun vasıtalarla, yetenek ölçüsüne göre herkesin eşit olarak yararlanmasına açık duruma getirilir.

d) İlk eğitimin bütün dönemini tamamlayamamış veya bu eğitimi hiç alamamış olan kişiler, mümkün olduğu kadar temel eğitim almaya teşvik edilir veya bu eğitimi almaya mecbur tutulur.

e) Her düzeydeki okul sistemlerinin geliştirilmesi aktif olarak sağlanmaya çalışılır; yeterli bir burs sistemi kurulur ve öğretmenlerin maddi koşulları sürekli olarak iyileştirilir.

3. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, anne-babaların ve uygulanması mümkünse vasilerin de, çocuklarını devlet tarafından kurulan okulların dışında varolan ama Devlet tarafından konulmuş veya onaylanmış standartların asgari şartlarına sahip bulunan okullara gönderme ve kendi inançlarına uygun bir biçimde çocuklarına dinsel ve ahlaki eğitim sağlama haklarına saygı gösterir.

4. Bu maddenin hiç bir hüküm, bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen prensiplerin özel eğitim kurumlarında her zaman yerine getirilmesi ve özel eğitim kurumlarında verilen eğitimin Devlet tarafından gösterilen asgari standartlara uyması halleri saklı kalmak kaydıyla, kişilere ve kuruluşlara eğitim kurumları kurma ve yönetme serbestisi verecek şekilde yorumlanamaz.

14. Madde**Zorunlu ilköğretimi sağlama yükümlülüğü**

Bu Sözleşmeye Taraf Devletlerden, Sözleşmeye Taraf olduğu sırada anavatanında veya kendisinin egemenliği altında bulunan diğer ülkelerde parasız ve zorunlu ilköğretimi sağlayamamış olan Devletler, iki yıl içinde herkes için parasız zorunlu eğitimin prensiplerini ortaya koyan bir plan hazırlar ve bu planın makul bir süreyi aşmayacak şekilde kaç yıl içinde uygulanacağını gösteren ayrıntılı bir uygulama planı hazırlar ve kabul eder.

(...)

**AVRUPA İNSAN HAKLARI VE TEMEL ÖZGÜRLÜKLERİN
KORUNMASINA İLİŞKİN SÖZLEŞME
(11. PROTOKOL İLE DEĞİŞTİRİLEN METİN)**

Roma, 4.XI.1950

Gayri resmi tercüme

Sözleşme metni, 21 Eylül 1970'de yürürlüğe giren 3 sayılı Protokolün, 20 Aralık 1971'de yürürlüğe giren 5 sayılı Protokolün ve 1 Ocak 1990'da yürürlüğe giren 8 sayılı Protokolün düzenlemelerine uygun olarak değiştirilmiştir. Ayrıca, yürürlüğe girdiği 21 Eylül 1970'ten bu yana 5. Maddesinin 3. fıkrasına uygun olarak Sözleşmenin bir parçası olan 2 sayılı Protokolün metnini içermektedir. Protokollerin getirdiği bütün bu değişikliklerin veya eklemelerin yerini, yürürlüğe girdiği tarih olan 1 Kasım 1998'den itibaren 11 sayılı Protokol almaktadır. Bu tarihten itibaren, 1 Ekim 1994'te yürürlüğe giren 9 sayılı Protokol yürürlükten kaldırılmıştır.

(...)

Madde 4 - Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı

1 Hiç kimse köle ve kul halinde tutulamaz.

2 Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz.

3 Aşağıdaki haller bu Maddede sözü geçen "zorla çalıştırma veya zorunlu çalışma"dan sayılmazlar:

a Bu Sözleşmenin 5. Maddesinde öngörülen koşullar altında tutuklu bulunan kimseden tutukluluğu veya şartlı salıverilmesi süresince olağan olarak yapılması istenen çalışma;

b Askeri nitelikte bir hizmet veya inançları gereğince askerlik görevini yapmaktan kaçınan kimselerin durumunu meşru sayan ülkelerde bu inanca sahip kimselere zorunlu askerlik yerine gördürülecek başka bir hizmet;

c Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz ve afet hallerinde istenecek her hizmet;

d Normal yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her türlü çalışma veya hizmet.

(...)

Madde 9 - Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü

1 Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

2 Din veya inancını açıklama özgürlüğü, ancak kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlığın veya ahlakın, ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için demokratik bir toplumda zorunlu tedbirlerle ve yasayla sınırlanabilir.

(...)

Madde 14 - Ayırıcılık yasağı

Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayırıcılık yapılmadan sağlanır.

(...)

Madde 16 - Yabancıların siyasi etkinliklerinin kısıtlanması

10, 11 ve 14. Maddelerin hiçbir hükmü, Yüksek Akit Tarafların yabancıların siyasi etkinliklerini sınırlamalarına engel sayılmaz.

(...)

AVRUPA SOSYAL ŞARTI (DEĞİŞTİRİLMİŞ ŞEKLİ)

Strasbourg,
Gayri resmi tercümedir

3.V.1996

(...)

Bölüm II

(...)

Madde 2 - Adil çalışma koşullarına sahip olma hakkı

Akit Taraflar, âdil çalışma koşullarına sahip olma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak üzere;

1 Verimlilik artışı ve ilgili diğer etkenler izin verdiği ölçüde haftalık çalışma süresinin aşamalı olarak azaltılmasını öngören makul günlük ve haftalık çalışma saatleri sağlamayı;

2 Ücretli resmi tatil olanağı sağlamayı;

3 En az dört haftalık ücretli yıllık izin sağlamayı;

4 İçkin olarak tehlikeli ve sağlığa zararlı işlerdeki riski ortadan kaldırmayı ve bu risklerin henüz yeterince azaltılmadığı ya da kaldırılamadığı durumlarda bu işlerde çalışanlara ücretli ek izin verilmesini veya bunların çalışma saatlerinin azaltılmasını sağlamayı;

5 İlgili ülke veya yörenin geleneklerine göre dinlenme günü olarak kabul edilen günle olabildiğince bağdaşmak üzere, haftalık bir dinlenme günü sağlamayı;

6 Çalışanların, derhal ve en geç çalışmaya başladıkları tarihten itibaren iki ay içinde, sözleşmenin ya da iş ilişkisinin asli unsurları hakkında yazılı olarak bilgilendirilmelerini sağlamayı;

7 Gece çalışması yapan çalışanların, yaptıkları işin özellikleri göz önünde tutularak alınacak önlemlerden yararlanmalarını sağlamayı

taahhüt ederler.

(...)

Madde 4 - Adil bir ücret hakkı

Akit Taraflar, adil bir ücret hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla:

1 Çalışanların kendilerine ve ailelerine iyi bir yaşam düzeyi sağlayacak ücret hakkına sahip olduklarını tanımayı;

2 Özel durumlara ilişkin istisnalar dışında, çalışanların fazla mesai karşılığında zamlı ücret alma hakkına sahip olduklarını tanımayı;

3 Çalışan erkekler ile kadınların eşit işe eşit ücret hakkına sahip olduklarını tanımayı;

4 Tüm çalışanların, işlerine son verilmeden önce makul bir bildirim süresi verilmesi hakkını tanımayı;

5 Ücretlerden ancak, ulusal yasalar veya yönetmeliklerle belirlenmiş ya da toplu sözleşmeler veya hakem kararıyla saptanmış koşullar ve ölçüler içinde kesinti yapılmasına izin vermeyi taahhüt ederler.

Bu hakların kullanılması, özgürce yapılmış toplu sözleşmeler, yasal ücret saptama usulleri veya ulusal koşullara uygun başka yollarla sağlanır.

(...)

Madde 7 - Çocukların ve gençlerin korunma hakkı

Akit Taraflar, çocukların ve gençlerin korunma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla;

1 Çocukların sağlık, ahlak ve eğitimleri için zararlı olmayacağı belirlenen hafif işlerde çalıştırılmaları durumu dışında asgari çalışma yaşının 15 olmasını sağlamayı;

2 Tehlikeli veya sağlığa zararlı olduğu öngörülen işlerde, asgari çalışma yaşının 18 olmasını sağlamayı;

3 Henüz zorunlu eğitim çağında olanların, eğitimlerinden tam anlamıyla yararlanmalarını engelleyecek işlerde çalıştırılmamalarını sağlamayı;

4 18 yaşından küçüklerin çalışma sürelerinin, gelişmeleri ve öncelikle de mesleki eğitim gereksinimleri uyarınca sınırlandırılmasını sağlamayı;

5 Çalışan gençlerin ve çırakların adil bir ücret ve diğer uygun ödemelerden yararlanma hakkını tanımayı;

6 Gençlerin, işverenlerin izniyle normal çalışma saatlerinde mesleki eğitimde geçirdikleri sürenin, günlük çalışma süresinden sayılmasını sağlamayı;

7 18 yaşın altındaki çalışanlara yılda en az dört haftalık ücretli izin hakkını tanımayı;

8 18 yaşın altındaki kişilerin, ulusal yasalar ve yönetmeliklerle belirlenen işler dışında gece işinde çalıştırılmamalarını sağlamayı;

9 Ulusal yasalar veya yönetmeliklerle belirlenen işlerde çalışan 18 yaşın altındaki kişilere düzenli sağlık kontrolünü sağlamayı;

10 Çocukların ve gençlerin özellikle doğrudan veya dolaylı olarak işlerinden doğan tehlikeler başta olmak üzere, uğradıkları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel olarak korunmalarını sağlamayı taahhüt ederler.

(...)

Madde 10 - Mesleki eğitim hakkı

Akit Taraflar, mesleki eğitim hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla aşağıdaki hususları taahhüt ederler:

1 Gerektiğinde, engelliler de dahil olmak üzere herkese, işveren ve çalışanların örgütlerine danışarak teknik ve mesleki eğitim olanağı sağlamak veya bunu teşvik etmek ve salt kişisel yeteneğe dayalı olmak üzere yüksek teknik eğitim ve üniversite öğrenimi görme kolaylıkları sağlamak;

2 Kız ve erkek tüm gençlerin çeşitli işlerde çalışırken eğitilmeleri için bir çıraklık sistemi ve başka sistematik düzenlemeleri sağlamak veya teşvik etmek;

3 Gerektiğinde;

a Çalışan yetişkinler için yeterli ve kolayca ulaşılabilir eğitim olanakları ile;

b Teknolojik gelişmelerin veya yeni çalıştırma eğilimlerinin sonucu olarak çalışan yetişkinlerin duyduğu yeniden eğitim gereksinimlerini karşılamak için özel kolaylıklar sağlamak veya bunları teşvik etmek;

4 Gerektiğinde, uzun süreli işsiz kalanların yeniden eğitilmesi ve işe yeniden uyumlarının sağlanması için gerekli özel önlemlerin alınmasını sağlamak veya teşvik etmek;

5 a Tüm harç ve masrafların azaltılması veya kaldırılması,

b Uygun durumlarda mali yardım yapılması,

c Çalışanın, işi sırasında işverenin talebi üzerine gördüğü ek eğitimde harcanan zamanın normal çalışma süresinden sayılması,

d Yeterli denetim yoluyla, işverenlerin ve çalışanların örgütlerine danışarak, çıraklık ve gençlerin eğitimiyle ilgili olarak yapılan diğer düzenlemelerin etkililiğinin ve genel olarak genç işçilerin yeterli bir biçimde korunmalarının sağlanması gibi, uygun önlemlerle sağlanan olanakların tam olarak kullanılmasını özendirme.

(...)

Madde 15 - Engellilerin toplumsal yaşamda bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve katılma hakkı

Akit Taraflar, yaşları ve özürlerinin nedenleri ve niteliği ne olursa olsun, özürülerin toplumsal yaşamda bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve katılma hakkını etkili bir biçimde kullanabilmelerini sağlamak amacıyla özellikle, aşağıdakileri taahhüt ederler:

1 Mümkün olduğunda genel plan çerçevesinde, ya da bu mümkün değilse, kamusal ya da özel uzmanlaşmış organlar aracılığıyla özürülerin yönlendirilmesini, öğrenimini ve mesleki eğitimini sağlamak için gerekli önlemleri almak.

2 Normal çalışma ortamında özürülerini istihdam etmek ve onların istihdamını sürdürmek ve çalışma koşullarını özürülerin gereksinimlerine uyarlamak, ya da özürülük nedeniyle bunun mümkün olmadığı durumlarda çalışmayı buna göre düzenlemek ya da özürün düzeyine göre güvenli bir istihdam türü yaratmak için, işverenleri özendirmeye yönelik bütün önlemlerle onların istihdam edilmelerini teşvik etmek. Bazı durumlarda bu önlemler uzmanlaşmış yerleştirme ve destekleme hizmetlerine başvurmayı gerekli kılabilir.

3 Özellikle, teknik yardımları da içermek üzere, iletişim ve hareket engellerinin üstesinden gelmeyi ve ulaşım, barınma, kültürel etkinlikler ve boş zaman kullanımını sağlamayı hedefleyen önlemler yoluyla özürülerin toplumla tam olarak bütünleşmelerini ve toplum yaşamına katılmalarını teşvik etmek.

(...)

Madde 17 - Çocukların ve gençlerin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkı

Akit Taraflar, çocukların ve gençlerin kişilikleri ile fiziksel ve zihinsel yeteneklerinin tam gelişimini sağlayacak bir çevrede yetiştirme haklarını etkili bir biçimde kullanmalarını sağlamak amacıyla, doğrudan ya da kamusal ve özel örgütlerle işbirliği yaparak, aşağıdaki hususlara yönelik tüm uygun önlemleri almayı taahhüt ederler:

1 a çocukların ve gençlerin, ebeveynlerinin hak ve ödevleri göz önünde tutularak, gereksinim duydukları bakım, yardım, öğretim ve eğitim olanaklarına sahip olmalarını özellikle bu amaç için uygun ve yeterli kurum ile hizmetlerin kurulması ve sürdürülmesini sağlayarak sağlamak,

b çocukları ve gençleri ihmal, şiddet ve sömürüye karşı korumak,

c ailelerinin desteğinden geçici ya da mutlak olarak yoksun kalan çocukların ve gençlerin korunmasını ve bunların devletten özel yardım almasını sağlamak,

2 Çocukların ve gençlerin okula devamlarının özendirilmesinin yanı sıra parasız ilk ve orta öğrenim sağlamak

(...)

Madde 20 - İstihdam ve meslek konularında cinsiyete dayalı ayırım yapılmaksızın fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkı

Akit Taraflar, istihdam ve meslek konularında cinsiyete dayalı ayırım yapılmaksızın fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkının etkili bir biçimde kullanımını sağlamak amacıyla, bu hakkı tanımayı ve bunun aşağıdaki alanlarda uygulanmasını sağlamak ve teşvik etmek için uygun önlemler almayı taahhüt ederler:

a İşe giriş, işten çıkarılmaya karşı korunma ve yeniden işe yerleştirilme;

b Mesleki yönlendirme, eğitim, yeniden eğitim ve rehabilitasyon;

c İstihdam koşulları ve ücreti de kapsayan çalışma koşulları;

d Yükselmeyi de kapsayan meslekte ilerleme.

(...)

Madde 26 - Onurlu çalışma hakkı

Akit Taraflar, tüm çalışanların onurlu çalışma haklarının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla işverenlerin ve çalışanların örgütlerine danışarak,

1 Çalışanların işyerinde ya da işle bağlantılı cinsel taciz konusunda bilinçlenmesi, bilgilenmesi ve bunun engellenmesini desteklemeyi ve çalışanları bu tür davranışlardan korumaya yönelik tüm uygun önlemleri almayı;

2 Çalışanların birey olarak işyerinde ya da işle bağlantılı olarak maruz kaldıkları kınanılacak ya da açıkça olumsuz ya da suç oluşturan, yinelenen eylemler konusunda bilinçlenmesi, bilgilenmesi ve bunların engellenmesini desteklemeyi ve çalışanları bu tür davranışlardan korumaya yönelik tüm uygun önlemleri almayı taahhüt ederler.

Madde 27 - Ailevi sorumlulukları olan çalışanların fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkı

Akit Taraflar, ailevi sorumlulukları olan kadın ve erkek çalışanlar ve bunlarla diğer çalışanlar arasında fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkının etkili bir biçimde kullanılabilmesini sağlamak amacıyla;

1 Aşağıdaki konularda uygun önlemleri almayı taahhüt ederler:

a Mesleki yönlendirme ve eğitim konularında alınacak önlemler de dahil olmak üzere, ailevi sorumlulukları olan çalışanların istihdam edilmesi ve istihdam edilmeye devam edilmesinin yanı sıra, bu sorumluluklar nedeniyle işten ayrılanların yeniden istihdam edilmesi.

b Çalışma koşulları ve sosyal güvenliğe ilişkin gereksinimlerinin dikkate alınması.

c Özellikle kreş hizmetleri ve diğer çocuk bakımı ile ilgili düzenlemeler olmak üzere, kamusal ya da özel hizmetleri geliştirmek ya da teşvik etmek.

2 Her bir ebeveyne, süresi ve koşulları ulusal mevzuat, toplu sözleşmeler ya da uygulama tarafından belirlenecek, doğum izni sonrasında bir dönemde, çocuğa bakmak için aile izni verilmesi olanağını sağlamak;

3 Bu tür ailevi sorumlulukların, geçerli bir işe son verme nedeni oluşturmamasını sağlamak.

(...)

Madde 30 - Toplumsal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkı

Akit Taraflar, toplumsal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla;

a toplumsal dışlanma ve yoksulluk durumunda yaşayan ya da bu duruma düşme tehlikesinde olan kişilerin ve ailelerinin, özellikle istihdam, konut, eğitim, öğrenim, kültür ile sosyal ve tıbbi yar-

dım olanaklarına fiilen ulaşmalarını teşvik edecek genel ve eşgüdümlü bir yaklaşım çerçevesinde önlemler almayı;

b bu önlemleri, uyarlanmasını sağlamak amacıyla gerektiğinde gözden geçirmeyi taahhüt ederler.

(...)

Bölüm V

Madde E - Ayrımcılık yasağı

Bu Şartta yer alan haklardan yararlanma ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka görüşler, ulusal ya da sosyal köken, sağlık, ulusal bir azınlığa mensubiyet, doğum ya da başka statüler gibi nedenlere dayanan hiç bir ayrımcılığa tâbi olmaksızın sağlanacaktır.

(...)

AVRUPA BİRLİĞİ TEMEL HAKLAR BİLDİRGESİ

28 Eylül 2000 - 7 Aralık 2000

(...)

BÖLÜM I ONUR

(...)

Madde 5. - Kölelik ve zorla çalıştırılma yasağı

1. Hiç kimse, kul ya da köle olarak tutulamaz.
2. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz.
3. İnsan kaçakçılığı yasaklanmıştır.

BÖLÜM II ÖZGÜRLÜKLER

(...)

Madde 10. - Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü

1. Herkes, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, din veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve din veya inancını tek başına veya topluluk halinde, aleni veya gizli olarak ibadet etme, öğretme, uygulama ve gereklerine uyma şeklinde açığa vurma özgürlüğünü içerir.

2. Bu hakkın kullanılmasına ilişkin ulusal mevzuata uygun olarak dini nedenlerle askerlik görevini yapmayı reddetme hakkı tanınmaktadır.

(...)

Madde 14. - Eğitim hakkı

1. Herkes, eğitim görme ve mesleki ve sürekli eğitimden yararlanma hakkına sahiptir.
2. Bu hak, serbest zorunlu eğitim görme olasılığını da içerir.
3. Demokratik ilkelere ve ailelerin çocuklarının kendi dini, felsefi ve eğitim konusundaki inançlarına uygun olarak eğitim ve öğretim görmelerini sağlama hakkına saygı gösterilerek eğitim kurumları tesis etme özgürlüğüne, bu özgürlük ve hakkın kullanılmasına ilişkin ulusal mevzuata uygun olarak saygı gösterilmelidir.

(...)

BÖLÜM III EŞİTLİK

Madde 20. - Yasa önünde eşitlik

Herkes, yasa önünde eşittir.

Madde 21. - Ayrımcılık yasağı

1. Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, kalıtsal özellikler, dil, din veya inanç, siyasi veya başka herhangi bir görüş, bir ulusal azınlığın üyesi olma, hususiyet, doğum, maluliyet, yaş veya cinsel eğilim gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılması yasaktır.

2. Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşma ve Avrupa Birliği Antlaşmasının uygulanması kapsamında çerçevesinde ve sözkonusu Antlaşmaların özel hükümleri saklı kalmak üzere milliyet nedeniyle her türlü ayrımcılık yasaktır.

Madde 22. - Kültürel, dini ve dilsel çeşitlilik

Birlik, kültürel, dini ve dilsel çeşitliliğe saygı gösterecektir.

Madde 23. - Erkekler ve kadınlar arasında eşitlik

Erkekler ve kadınlar arasında eşitlik, istihdam, çalışma ve ücret dahil olmak üzere bütün alanlarda sağlanmalıdır.

Eşitlik ilkesi, yeterli şekilde temsil edilmeyen cinsin lehine belirli avantajlar sağlanmasını öngören önlemlerin sürdürülmesini veya benimsenmesini engellemez.

Madde 24. - Çocukların hakları

1. Çocuklar, kendi refahları için gerekli olan koruma ve ihtimamdan yararlanma hakkına sahiptir. Görüşlerini serbestçe ifade edebilirler. Bu görüşler, kendi yaşları ve olgunluk düzeylerine uygun olarak kendilerini ilgilendiren konularda dikkate alınır.

2. Kamu makamları veya özel kuruluşlar tarafından çocuklarla ilgili olarak yapılan bütün işlemlerde, çocuğun çıkarlarının en iyi şekilde korunmasına öncelik verilmelidir.

3. Her çocuk, bunun kendi çıkarlarına aykırı olması haricinde anne ve babasının her ikisi ile düzenli olarak kişisel ilişki ve doğrudan temas sürdürme hakkına sahiptir.

Madde 25. - Yaşlıların hakları

Birlik, yaşlıların, onurlu ve bağımsız bir yaşam sürdürme ve sosyal ve kültürel yaşama katılma haklarını tanımakta ve saygı göstermektedir.

Madde 26. - Engellilerin toplumla bütünleştirilmesi

Birlik, engelli kişilerin, bağımsızlıklarını, toplumsal ve mesleki yaşamla bütünleştirilmelerini ve toplum yaşamına katılmalarını sağlamaya yönelik önlemlerden yararlanma hakkını tanımakta ve saygı göstermektedir.

**BÖLÜM IV
DAYANIŞMA**

(...)

Madde 30. - Haksız işten çıkarmaya karşı koruma

Her işçi, Topluluk hukuku ve ulusal yasalar ve uygulamalara göre haksız işten çıkarmaya karşı korunma hakkına sahiptir.

Madde 31. - Adil ve hakkaniyete uygun çalışma koşulları

1. Her işçi, kendi sağlığı, emniyeti ve onuruna saygı gösteren çalışma koşullarından yararlanma hakkına sahiptir.

2. Her işçi, azami çalışma saatlerinin sınırlandırılması, günlük ve haftalık dinlenme dönemleri ve yıllık ücretli izin hakkına sahiptir.

Madde 32. - Çocuk işçi çalıştırmanın yasaklanması ve çalışan gençlerin korunması

Çocuk işçi çalıştırılması yasaktır. Gençler için daha elverişli olabilecek kurallar saklı kalmak üzere ve sınırlı istisnalar dışında istihdam edilmek için asgari yaş sınırı, zorunlu eğitimin tamamlanması için belirlenen asgari yaştan daha düşük olamaz.

İşe alınan gençler, yaşlarına uygun çalışma koşullarında çalıştırılmalı ve ekonomik sömürüye ve emniyetlerine, sağlıklarına veya fiziksel, ruhsal, ahlaki veya sosyal gelişimlerine zarar verme olasılığı bulunan veya eğitimlerini engelleyebilecek her türlü işe karşı korunmalıdır.

(...)

BÖLÜM VI ADALET

Madde 47. - Etkili hukuki bir yola başvurma ve adil yargılanma hakkı

Birlik hukuku tarafından teminat altına alınmış olan hakları ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, bu Maddede belirtilen şartlara uygun olarak bir mahkemede etkili bir hukuki yola başvurma hakkına sahiptir.

Herkes, daha önceden yasa ile tesis edilmiş bağımsız ve tarafsız bir mahkemede makul bir süre içinde yapılacak adil ve kamuya açık bir duruşma yapılması hakkına sahiptir. Herkes, kendisine bilgi verilmesi, savunulması ve temsil edilmesi fırsatına sahip olmalıdır.

Gerekli imkanlara sahip olmayan herkese, bu yardımın adalete etkin bir şekilde ulaşılmasının sağlanması için gerekli olması koşulu ile hukuki yardım sağlanacaktır.

**İnsan Hakları Gündemi
Derneği**

ANKARA

Güniz Sok. 38/8 06700
Kavaklıdere-
Ankara/TURKİYE
Tel: 0312 468 06 10-11
Fax: 0312 468 06 13
E-mail: pos-
ta@rightsagenda.org
www.rightsagenda.org

İZMİR

859 Sok. No:4/605 Söğütü
İşh. Ahmetağa Mah. 35250
Konak-İzmir/TURKİYE
Tel: 0232 489 55 28
Faks: 0232 489 70 39

DIYARBAKIR

Osmanlı Sok. Güneş
Plaza Kat:3/9 Diyarba-
kir/TURKİYE
Tel:0412 228 79 42
Faks: 0412 228 79 36

Yürütme Kurulu

Çağrıhan
Orhan Kemal CENGİZ

Genel Sekreter

Hakan ATAMAN

Genel Sekreter

Ayça ULUSELLER

Yürütme Kurulu

Özlem YILMAZ

Osman YURT

Yedek Üyeler

Tahir ELÇİ

Yürütme Kurulu

Yakup Levent KORKUT

Yılmaz ENSAROĞLU

Şehnaz LAYIKEL

Süleyman HASİPEK

Denetim Kurulu

Asil

Tuncer FIRAT

Cengiz KARATAŞ

Bülent ECERİ NADAS

Denetim Kurulu Yedek

Ebru ENGİNDENİZ

Ali Emrah BOZBAYINDIR

Nalan ERKEM

Aktif Üyeler

Mehmet Nür TERZİ

Ahmet Faruk ÜNSAL

Kadir Beyaz Fıras ÖNERİ

Alihan ERGİSMAN

Salih EFE

Ayça ULUSELLER

Örcün ULUSOY

Bekir Berat ÖZİPEK

Özgün Emre SORKUN

Piril ERÇOBAN

Utku KILINÇ

İNSAN HAKLARI GÜNDEMİ DERNEĞİ

İnsan Hakları Gündemi Derneği (İHGD), ulusal ve uluslararası alanda faaliyet göstermek üzere, Türkiye'nin değişik bölgelerinden gelen insan hakları savunucularının katılımı ile 2003 yılında İzmir'de kurulmuştur.

İnsan haklarının her türlü siyasi ideoloji ve dünya görüşünün üzerinde bir değer olduğunu kabul eden İHGD, hakların ilerletilmesinin ancak sorunların kaynağına iniltilen gerçek bir kavrayışın geliştirilmesi ve somut çözüm önerilerinin uygun taktik ve stratejiler kullanılarak hayata geçirilmesiyle mümkün olabileceğine inanmaktadır.

Her türlü şiddeti kategorik olarak reddeden İHGD, hak ihlallerinin temel failinin devletler olduğunu bilincinde olmakla birlikte, silahlı muhalif gruplar tarafından gerçekleştirilen insan hakları ihlallerine de eşit derecede karşı durmaktadır. Failini ya da mağdurunu dikkate almaksızın tüm hak ihlallerini hedef alan İHGD, bağımsız ve tarafsız duruşuyla kamu vicdanını hak ihlallerine duyarlı kılacak, toplumun örnek alabileceği bir model oluşturmayı amaçlamaktadır.

Derneğin Çalışma Alanları ve Yöntemleri

İHGD tüm insan hakları kategorilerini kendi çalışma alanı içinde görmekle birlikte, dönemsel olarak belli haklar ve ihlaller üzerinde yoğunlaşmaktadır.

İHGD, işkence, ifade hürriyeti v.d gibi Türkiye'nin kadim insan hakları sorunlarının yanı sıra azınlık hakları, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi Türkiye için nispeten yeni konuları da çalışma alanı içinde görmektedir.

Sorunları evrensel insan hakları değerleri açısından ele alıp kendi çözüm önerilerini içeren tematik raporlar hazırlayan İHGD, raporlarını Türkiye'nin tarafı bulunduğu uluslararası yapılara sunmanın yanı sıra, Türk hükümetleri nezdinde de lobi faaliyetleri yürütmektedir.

Türkiye'de mevcut insan hakları örgütleriyle yakın bir dayanışma içinde olan İHGD, gerek kendisinin kurduğu ve gerekse kurulmuş bulunan koalisyonlara katılmak suretiyle insan hakları aktivizminin güçlenmesi için diğer örgütlerle deneyim ve görüş alışverişini içindedir.

İHGD ürettiği taktik ve stratejileri gerek Türkiye'de gerekse başka ülkelerde faaliyet gösteren örgütlerle paylaşarak tecrübelerin ortaklaşmasını sağlamak için çaba harcar.

İHGD hazırladığı eğitim programlarıyla, insan hakları alanındaki yeni gelişmeleri Türkiye'de ve diğer ülkelerdeki insan hakları savunucularının bilgi ve değerlendirilmesine sunmak için çalışmaktadır.